BSB Bayerische StaatsBibliothek

MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Papebrochius, Daniel

Acta Vit Cum Postuma Illius Gloria, Et Historia S. Crucis Caravacan

Antverpiae 1684

V.ss. 299

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10788044-4

I

V. II
299

ACTA VITÆ
S. FERDINANDI
REGIS
CASTELLÆ ET LEGIONIS.

972.

ACTA S. FERDINANDI REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS &

Phi. Bouttats iunior, inven et sculp

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Collegii Societ: Jesu Monachii 1604.

ACTA VITÆ
S. FERDINANDI,
REGIS
CASTELLÆ ET LEGIONIS,
EJUS NOMINIS TERTII,
CUM POSTUMA ILLIUS GLORIA,
ET HISTORIA S. CRUCIS CARAVACANÆ,

Eodem quo ipse natus est anno MCXCVIII *cælitus allatæ*

ex Latinis ac Hispanicis Coævorum scriptis
collecta, varieque illustrata,

Commentariis, Annotationibus, & Iconibus,

OPERA AC STUDIO
R. P. DANIELIS PAPEBROCHII,
è Societate Jesv Sacerdotis Theologi,

Sicut in majori ipsius opere de Actis Sanctorum Maji, mox in lucem dando, legentur.

IHS

ANTVERPIÆ
Apud Michaelem Knobbarum, sub signo S. Petri.
ANNO DOMINI MDCLXXXIV.
cum Privilegio Regio & Superiorum licentia.

ΙΗΣ

СИНТАГМА
ЛЕГЕЙ
ЦЕРКОВНЫХЪ
ВСЕЛЕНСКИХЪ

VLTERIVS
CAROLVS II
HISPANIAR. INDIAR
REX CATHOLIC
Phi: Bouttats iunior fecit: ex tabulario Reginæ Franciæ.

CAROLO II
HISPANIARVM
ET
INDIARVM
REGI CATHOLICO.

SUb ſacrum MAIESTATIS TVÆ aſpectum rurſus venit TVVS Noſterque FERDINANDVS, Rex Caſtellæ ac Legionis, nominis ordine TERTIVS, Sanctimoniæ prærogativa Primus: Noſter, beneficio fundatæ dotatæque nobis poſt Mauros ejectos Metropolitanæ Hiſpalenſis Eccleſiæ: TVVS, nexu continuatæ per tot glorioſiſſimos Reges proſapiæ: Utriſque tamen venerabilior eo titulo, quo ante hoc decennium dignata eum Apoſtolica Sedes, Sanctorum Hiſpaniæ Patronorum Catalogo adſcripſit. Tunc apparatum ordinemque feſtorum, tali occaſione in TVA Hiſpalenſi Vrbe inſtructorum, non ſolum legendum per litteras, ſed & in imaginibus ſpectandum exhibuimus SACRÆ MAIESTATI TVÆ; annos quidem ætatis primæ dumtaxat egredienti, ſed jam tum magnifice demonſtranti, quantum Catholicæ pietatis ab Avo tam San-

&to hausisset. Postquam vero, passu eodem quo gradiebaris ad virilem ætatem, factus quoque es ad talis Progenitoris augendam venerationem æque ac ad vestigia illius sequenda concitatior; exoravisti Pontificium Breve, quo Tvi utroque in orbe subditi, quotquot ad Horarum Canonicarum pensum rite persolvendum tenentur, ejusdem Sancti Regis festum solennitate præcipua sub Ritu Duplicis celebrare juberentur. Hinc accensis magis magisque studiis tot populorum, quot vastissimo Tvo complecteris Imperio, cupientium nosse distinctius Patroni novi, tantaque cum prærogativa honoris sibi commendati, merita ac laudes; nihil videbamur facere opportunius posse, quam si curaremus, Acta vitæ, non minus Christianæ quam Heroicæ, inter Annalium veterum codices voluminosos sparsa, colligi in corpus unum, atque cum tota Postumæ Gloriæ historia fieri juris publici impressione Latina, quo possint per omnia Regna Tva legi, inter tot diversissimarum alias linguarum nationes. Sic cogitantibus Tvo ex Belgio, Tvaqve Vrbe Antverpiensi, obtulit se nobis Daniel Papebrochius, è Societatis Jesu Scriptor minime obscurus, & post ejusdem Societatis Patres Joannem Bollandum atque Godefridum Henschenium, illustrandis quotquot orbe toto noscuntur colunturque Sanctorum Actis cum laude immortuos, Continuator laboris, Ecclesiæ Triumphanti perhonori-

norifici, Militanti vero non mediocriter utilis. Videramus nempe initia Maji, tribus grandibus tomis ante triennium edita; & proximum esse sperabamus, ut in trium reliquorum tomorum ultimo inveniremus Divi nostri gesta, simili accuratione, fide, & eruditione petractata, qua tot aliorum illustrium Sanctorum jam habebamus exposita Acta. Sed longa videbatur expectatio tam operosæ molitionis, forsitan adhuc in unum alterumve annum protrahendæ. Optavimus ergo ea (siquidem prælo parata jam haberentur) præmitti in lucem singulari Tractatu; & qui magna cum promptitudine sustinueramus ingentia pecuniarum impendia, curandæ apud Romanam Sedem Canonizationi primæque festivitati hic apud nos celebrandæ necessaria; nihilo minori alacritate obtulimus modicum illud quod desiderari videbatur, ut talis liber evaderet Tvo non indignus sisti Fastigio, nec infra argumenti tam sancti Majestatem. Ille vero, pro ea qua Belgæ omnes erga Hispanum nomen sunt reverentia, tanto libentius desideria nostra pro imperiis habere se respondit, quo ardentius cupiebat quam citissime ab omni dubietate absolvere Reginæ BERENGARIÆ (ejus quæ Sancto Regi mater fuit) primogenituram præ BLANCA, sorore sua, S. LUDOVICI Francorum Regis genitrice; Hæc enim, licet nulli coævorum dubitata, sed à Ruderico Archiepiscopo Toletano & Luca Tudensi Præ-

ſule, quantis viris! tunc viventibus omniaque coram intuentibus, incunctanter aſſerta; ſuperiori tamen ſeculo, etiam ab Hiſpanis duobus ſcriptoribus (ut Gallos non miremur) Garibayo & Mariana inconſiderate inconſulteque negata fuit; cum manifeſta gentis noſtræ injuria, TVÆQUE etiam MAIESTATIS præjudicio non diſſimulando, dum ſucceſſionis in Caſtellæ regnum naturalis jus ſententia illa tradere Francis videtur. Econtrario promittebat Papebrochius, in Commentario ad Acta prævio (prout in hoc libro facit) demonſtratione chronologica evicturum ſe manifeſte, adeo non fuiſſe juniorem BLANCA BERENGARIAM, ut mater ejus eſſe per ætatem potuerit; quæ, prius quam illa naſceretur, Cæſareum juvenem, ſibi à patre deſponſum, ſequi in Teutoniam recuſavit; eoque expedita nexu, atque poſt annos abinde duodecim nupta Alphonſo Legionenſi, FERDINANDUM Filium ipſi pepererat, cum vixdum novennis eſſet ſoror, tertio poſt anno (qui fuit Chriſti MCC) nuptura Ludovico Franciæ Principi, tredecenni tunc JUVENI VIRGUNCULA ipſa, ſicut eodem ipſo anno in ſua Carolina cecinit nobilis & antiquus apud Gallos Poëta (ne fidem Hiſpanorum ſuſpectam quis habeat) Ægidius Pariſienſis. Digna ſane, quæ homines, noſtris in rebus, imo noſtras in res, tam eruditos proferet alitque Belgica; cui tantum Hiſpani ſanguinis non minus quam auri impenſum bene credat

gene-

generoſitas Caſtellana: cuique ſe totam impendere & ſuperimpendere cupiat, ut provinciarum fideliſſima, & ea ſolum cauſa nunc miſerrima, Tvo, Rex Potentiſſime, nutu relevetur, & Abavum Carolum, inter Imperatores Quintum, inter Caſtellæ Reges Primum, redivivum in Secundo Rege ſuo experiatur. Interim idem ipſum Clementiam Regiam orantes nos quoque, jure Patronatus ſpecialiter Tvi; cum Belgarum votis jungimus & noſtra; ut qui, cum Sereniſſima Uxore Maria-Ludovica, ſanctiſſimos pariter & feliciſſimos Conjuges, Ferdinandum & Beatricem, repræſentare ſatagis, juſtitia, clementia, religione; ceteris quoque adjiciendarum divinitus gratiarum titulis par efficiaris eiſdem, numero videlicet glorioſæ ſobolis, dilatandæ inter barbaros Fidei ſucceſſu, aviti Imperii redintegrandi celeritate. Verum quæ Sanctis iſtis Regibus fuerunt per annos ſedecim dumtaxat communia (nam poſt eos immaturo fato extincta Beatrix locum fecit Joannæ, in ejuſdem felicitatis conſortium per annos fere totidem ſucceſſuræ) Tibi ac Sponsæ Tuæ ſint duplo ac triplo diutius indiviſa: nec niſi ſero à tantorum bonorum ulu-fructu ſeparetur etiam Sereniſſima Marianna mater. Etenim ut Berengaria ſuum Ferdinandum, Caſtellæ ac Legionis regnis, ſic illa Hiſpanicarum quam late per orbem utrumque patent ditionum Imperio filium, ipſumque Imperium filio

conſervavit, ſimilia inter diſcrimina ſine viri ſolatio. Vivat igitur, æque ac illa, longævos dies: exultet veſtros intuendo ſucceſſus, victorias, incrementa. Vivat cum Vxore ac Matre MAIESTAS TUA in ſenectam uberem, concordi cum ipſis animo pluribus imperans Provinciis, quam Sancti quos laudamus Reges dominati ſunt Vrbibus. Da perpetuam orbi Chriſtiano pacem, ut ſubditi populi firma gaudeant tranquillitate, Religio ſancta creſcat ac floreat, Romana Eccleſia exaltetur ſublimius, CAROLO II, Hiſpaniarum atque Indiarum Regi Catholico, æternum obſtricta. Ita vovemus, Hiſpali MDCLXXXIV, VI Idus Februarii.

SACRÆ MAIESTATIS TVÆ

Clientes ac Subditi
Decanus & Capitulum Hiſpalenſes

AD

AD LIBRVM
DE VITA ET ACTIS
S. FERDINANDI III
REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS,
Ab Hiſpalenſis Eccleſiæ Metropolitanæ
DECANO ET CAPITULO
REGI CATHOLICO
Obſervantia clientelari dedicatum.

ODE.

Felix Liber, i dicate REGI;
Regali, Liber, i terende dextrâ:
Nec cuivis, Liber, i dicate REGI,
Iſti ſed, Liber, i dicate REGI,
Cui major gemini volens amanſq;
Pars orbis famulatur, & tributa
Juſto non graviora pendit ultro:
Quem bello validi colunt IBERI,
Quem BELGÆ, SICULIQUE, parſque magna
Subjecta ITALIÆ, INSULÆQUE plures.
Cui rerum DOMINO miniſtrat IND'us
Venæ divitis aureum metallum,
Fœcundo AMERICÆ ſinu repoſtum,
I tanto, Liber, i dicate REGI;
Regali, Liber, i terende dextra.
Jam ſedem tibi maximuſque Regum
CAROLUS parat, optimuſque Regum:
Jam te CAROLUS hoſpitem benign

In-

Invitat facie, manumque tendit,
Quâ partes gemini gubernat orbis:
Jam te porrigit HIPALIS legendum.
I felix Liber, i ſuperbus auro,
Et cedro, & minio rubente pictus.
Te Rector leget orbis utriuſque,
Et lectum releget, legetque rurſus,
FERNANDI pietate recreatus,
Et felicibus incitatus armis.
Tu Regis poteris levare curas.
I tandem, i propera. Quis ô, quis ille
Regium pudor attigiſſe limen?
Nequidquam refugis modeſtus aulam,
Urbs te Regia conſecravit aulæ:
Et ſoli, mihi crede, natus aulæ es.
Nam tu Regia facta dum celebras,
Facta regia Regibus ſequenda:
Dum tu Regia bella, bella Divis
Indicta auſpicibus, patrata Divis
Narras auſpicibus, bonaque causâ
Et Dei & fidei juvante dextras:
Nam tu Regia jura dum tueris,
Jura Regia, non amicta fucis,
Patronum ſine fraude non minorem
Quam tantum poteras habere Regem.
Cede FRANCIA, quando BIANCA natu
Eſt tantò minor, ut ſororis ipſa
BERENGARIA poſſit eſſe mater.
I felix Liber, i dicate REGI:
Felix REGE tuo Liber Patrono:
Regali, Liber, i terende dextrâ.

Pangebat

E. V. O. S. I.

LECTO-

LECTORI
DANIEL PAPEBROCHIVS

EX quo Belgio nostro hic honor obtigit, ut Gubernatorem ab Hispaniis acciperet Serenissimum Cardinalem Infantem FERDINANDUM AUSTRIACUM, germanum fratrem Regis utroque in orbe Potentissimi PHILIPPI IV, quorum immortales apud posteros memoria permanet; FERDINANDI nomen, rarioris antea inter Belgas usus, frequentius audiri cœpit, & felicis ominis causa ad baptismũ usurpari. Nemo dubitabat quin magnum illud atque præclarum esset, quod tantus tamq; carus omnibus Princeps ferebat: maxime cum eodem tempore Romanum in Germania Imperium teneret FERDINANDUS II, ejusque filius ac deinde successor FERDINANDUS III titulo Hungarici Regni clareret; idem is, cum quo prædictus Cardinalis Infans anno MDXXXIV, VIII Idus Septembris celebri ad Nordlingam prælio hostem fundens, præluit victoriis apud nos referendis de confœderatis Francorum Hollandorumq; copiis. Cum vero III Nonas Novembris Bruxellis, sequenti quoq; anno Antverpiæ XV Kal. Maji, & deinceps in primariis quibusq; Regiarum Provinciarũ urbibus tanto apparatu exceptus fuisset, quantum ulli umquam Potentatui exhibitum nulla hominum memoria noverat, nihil jam toto Belgio crebrius iterabatur, nihil audiebatur libentius, quam nomen FERDINANDI.

Qui porro altius volebant assurgere, ad præteritorum temporum lumina; recordabantur FERDINANDI, PRIMI hoc nomine Imperatoris, qui incomparabilis famæ Heroi CAROLO V Frater fuerat, & simul cum illo Nepos FERDINANDI CATHOLICI, cujus felici cum ISABELLA conjugio coalita Hispaniarum Regna, in unam secum Monarchiam traxerunt, quidquid Arragonicæ Castellanæque Coronæ in Belgio, Italiaque, & ipsis Indiis subjiciebatur Provinciarum. Erat is inter Castellæ Reges sui nominis Quintus, quatuor enim ante se numerabat Synonymos, quorum Primus cognomen Magni promeruerat.

Verum

Verum tam omnes illi, quam quotquot præter eos aut tunc nominari poterant utriusque Ordinis viri Principes, aut ex historiis commemorando recenseri, excellentem quidem FERDINANDÆO *nomini claritatem conciliare videbantur; sed cujus fulgor inanis possit judicari, nisi resplendeat radiis veræ Christianæque sanctitatis, quæ etiam in humiliori conditione vel sola potest illustre facere gerentis nomen.*

Non deerat hæc illi nomini in Hispaniis: nam eo dictus apud Castellanos Tertius, SANCTI REGIS *cognomine secernebatur ab aliis: sed eadem Sanctitas tam parum habebatur vulgo nota, ut, exceptis Hispalensis urbis incolis accolisque, vix quisquam Patronis Hispaniarum Sanctis adnumerare* FERDINANDUM *audiretur; & Ioannes Tamayus de Salazar, Gallicano Andreæ Saussayi Martyrologio suum Hispanicum oppositurus, cum undecumque contraheret Sanctos quotquot vel suspicabatur conducere posse augendo numero, non tamen cogitavit de* SANCTO REGE FERDINANDO: *adeo ut Franci, in suo* S. Ludovico, *ante annos quingentos Canonizato, viderentur sibi posse Hispanos despicere, nullum eatenus suæ gentis Sanctum Regem ostendere valentibus, saltem cui is titulus esset Apostolicæ Sedis judicio vindicatus. Habebat hoc ægre pios multos fideles, quibus gloriosa* FERDINANDI *appellatio ex sacro obtigerat fonte, optantibus* Sanctum *sibi nominis sui* Patronum *indigetari, quem annuo cultu prosequerētur, secundum jam receptum inter Fideles morem, laudatissimum sane & ad multa utilissimum. Quamvis enim nonnullis in locis reperiebatur* Flos Sanctorum pervetus, *ubi inter aliorum Sanctorum Legendas, ut vocant, inveniebantur etiam ante centum quinquaginta annos typis excusa* Vita & Miracula Glorioſi Regis D. Ferdinandi qui Hiſpalim cepit; *non nisi ab Hispanis legi liber iste poterat; & Auctor, titulo* Glorioſi *contentus, abstinebat elogio* Sancti, *licet veteri usu præscripti; quin etiam exprobabat* Hiſpalenſibus, *quod* novum in FERDINANDO Patronum adepti, cujus ſanctitatem intra tam breve tempus Deus ac Dominus noſter per tot miracula manifeſtavit, necdum pro eo canonizando ſupplicationem miſiſſent.

Hu-

Hujusmodi improperium eo justius videbatur, non solum in Hispalenses, sed in omnes omnino Hispanos dici; quanto majoribus luculentioribusque beneficiis, si more humano res æstimentur, illos sibi FERDINANDUS, *quam Francos obstrinxerat consobrinus ejus* S. LUDOVICUS. *Hic siquidē, pro Christi religione contra infideles decertans in Oriente, non unum terræ pollicem restituit Reipublicæ Christianæ, qui non fuerit iterum cito amissus:* FERDINANDUS *vero* SANCTUS, *tota Bætica, per annos quingentos insessa, sic expulit Mauros, ut numquam in ejus possessionem redire potuerint; regnaque, avitum ac paternum, ingentibus augens accessionibus, fidei quoque Christianæ cultum longe lateque propagarit, iis in partibus non amplius eradicandum; idque dum agit, & barbarorum vires distinet atteritque, ceteris quoque Hispanicis Regibus facultatem præbuit paria agendi contra conterminos sibi Saracenos. Verum qui omnia momentis temporibusque suis prudenter dispensat Deus,* LUDOVICO *censuit deproperandos Cælitum honores legitimos, pro ea, quam ipsi non dederat, prosperorum successuum gloria in terris;* FERDINANDO *autem eosdem tunc voluit auctoritate Pontificia assertos, quando bellorum felicius ab eo gestorum memoria, attrita temporum vetustate, segnius afficiebat oblivioso meritorum præteritorum animos. Excitavit enim* Catholicorum Regum *atque* Capituli Hispalensis *studia, hujus ut* Fundatori, *istorum ut* Progenitori *suo eum peterēt cultum decerni, quem à tempore immemorabili rectè delatum, tot tantisque Deus indies declarabat miraculis, quot fuerunt publicis Processibus cognita.*

Exhinc sanctius ac venerabilius haberi cœpit, non Hispanis solum, sed exteris quoque nationibus pluribus, FERDINANDI *nomen; cujus merita quò citius latiusq; pervulgentur, persuaderi mihi passus sum, ut sexto de Actis Sanctorum mensis Maji tomo, eidemque totius operis decimo septimo, ac mei circa ipsum laboris duodecimo, præcurrere sinerem seorsim illius Acta; eâdemque ratione satisfacerem curiositati multorum, quibus tot voluminibus aut legendis otium aut coëmendis commoditas deest, adest tamen non parva cupiditas penitius cognoscendi, quid istud sit operis, cujus molitioni jam*

pene

pene ſexaginta annos impenſos audiunt, nec pauciores impendendos reſtare, priuſquã totus ſacer Annus, eo quo cœpit pede, decurrat ad finem, quinquaginta circiter tomis explicatus. Etenim eâdem inveſtigandæ ac tenendæ antiquitatis curâ, eâdem methodo diſcutiendi ambigua & obſcura illuſtrandi, eâdem libertate ac ſinceritate diſcernendi falſa à veris, dubia à certis, qua hic tractantur SANCTI REGIS FERDINANDI *Acta; deceſſores quoque mei* RR.PP. Joannes Bollandus & Godefridus Henſchenius *omnium* Sanctorum, quotquot toto orbe coluntur vel à Catholicis ſcriptoribus celebrantur, *res geſtas atque memorias, quæ quidem ad ſuam notitiam pervenerunt, tractandas ſibi propoſuerunt ipſi, mihique continuandas reliquerunt. Hoc modo editorum hactenus Commentariorum majorum minorumque numerus jam ferme pervenit ad tria millia; & Sancti, quorum vel Nomina vel Acta iiſdem Commentationibus illuſtrata fuerunt, cenſentur omnino ad ſepties mille. Quæ omnia utinam legantur, eo quo ſcribimus animo, id eſt, à præjudiciis; libero vel legere omnia non valentes aut non volentes, ſibi ſinant perſuaderi, huic quod tenent ſpecimini ſimilia eſſe cetera: quando, adverſus qualiacumq; demum obloquia, ea optima defenſio eſt, quæ non inſinuatur verbis, ſed præſtatur operibus.*

Habes geminam cauſam anticipatæ lucubrationis præſentis; eâ fruere, & ſiquid corrigendum inveneris benignus ſuggere, ut altera in opere majori editio emendatior abſolutiorque evadat. Nunc ut undequaque notum habeas, tot titulis venerabile FERDINANDI *nomen, etiam etymon illius diſce; quod requirens, ex duplici lingua duci poſſe invenio, utrimque auſpicatiſſimum. Primum ex Arabica Maurorum Hiſpanienſium lingua ſuggerit Carolus Macer, in additionibus ad Hierolexicon Dominici fratris ſui, docens,* Ferh-dinhandu, *illa in lingua idem eſſe, quod,* Gaudium fidei habet ipſe, *vel,* Gaudium fidei apud eum; *quo neſcio quid aptius excogitari poſſit ei, qui reſtituto in tot regnis* Fidei *Chriſtianæ cultu,* gaudium *percepturus erat, non ſolum in tempore, ſed etiam in æternitate, ipſumque toti Hiſpaniæ facturus commune. Verum quantumlibet onomatopœia iſtæc feliciter*

ad

adinventa, blandiatur ingenio, ad honorem Sancti Regis etiam ex nomine ſuo quærendum propenſo; horret tamen animus ab ea ſuſcipienda. Vix enim induci poſſum ut credam, Hiſpanos Principes, germanam veterum Viſigotthorum ſobolem, aliunde quam ex Gotthica majorum ſuorum lingua ſumptum nomen adamaſſe; neque id ex lingua aliena qualicumque, puta Latina vel Græca (hinc enim accepta non debuerunt magnopere faſtidire, poſtquam Chriſti fidem edocti à Græcis, in ea quam circum Danubium occupaverant regione, ſed ſub Valente in Arianiſmum pertracti, errorem docentibus Latinis in Hiſpania depoſuerunt) verum ex ejus gentis idiomate, quam modis omnibus habebant execratiſſimam.

Sed unde vera talis linguæ vocabula eorumque ſenſum indipiſcemur? Ex Euangeliorum traductione Gotthica, per Vlfilam gentis Epiſcopum tempore prædicti Valentis compoſita, repertaque in membraneo codice, quem, purpurato in pergameno argenteis litteris antiquitus exaratum, ſervat Bibliotheca Regis Sueciæ, & formatis ad ejus exemplum typis, una cum Angloſaxonica verſione, ante annos fere viginti in lucē emiſit Henricus Iunius, cum accepto inde Gotthicæ linguæ Gloſſario. Hic invenio Fair *(quod Angloſaxonum, Teutonum, & Belgarum dialectis aliquantum mollioribus,* Far, Fer, & Ver *effertur) idem eſſe quod* Longe, *ſive* Procul: Thein *(quod iiſdem Dialectis* Thin, Din, Dyn *pronuntiatur)* tuus, tua, tuum *redditur*: Handus *denique, aliis* Hand *vel* Hant, *ſignificat manum: atque ita* Fair-thein-handus *ac molliori effatu* Fer-din-andus, *propriiſſime eſſet,* Manus tua procul; *vel is* cujus manus, *id eſt*, potentia, robur, virtus longe ac procul valet, tenditur, *aut* ſentitur; *ſecundum iſtud Poëtæ,*

An neſcis longas Regibus eſſe manus?

Longam certe FERDINANDI *utriuſque,* PRIMI *ſcilicet ac* TERTII, *manum experti ſunt in bellis Mauri; quin & fama hujus, in Africam trajecturi, longius præcucurrerat, nonum ei iſtic Imperium ſpondens, niſi placaiſſet Deo felicem victoriarum ejus curſum morte feliciori ſiſtere ætate media, & ad æternæ beatitudinis bene meritam coronam Sanctum ſuum evocare.*

 Hanc

Hanc quomodo ei nuper gratulata Hiſpalis *ſua ſit penultimus hujus libri Tractatus,* Gloria poſtuma *inſcriptus, explicabit. Tum alius ſequetur de* Hiſtoria & Miraculis Crucis Caravacanæ, *qui ordinem temporis ſpectanti primus eſſe potuiſſet; ſiquidem prodigioſa ſancti illius Ligni apparitio in ver ejuſdem anni* MCXCVIII *incidit, cujus Autumnus naſcentem mundo* FERDINANDUM *excepit; ut merito illius Actis, quibus* Crucis *gloria tantopere fuit amplificata, adnectatur eorumdem prognoſticon ſignum, in ſpem reparandæ per totam Hiſpaniam Religionis conceſſum Regnis iſtis; ubi fortunatum ſemper* FERDINANDI *nomen, in eo quem* CATHOLICUM *nominamus, Caroli V Imperatoris avo, rurſum vim ſuæ ſignificationis exeruit: quando is omnes fere totius Hiſpaniæ provincias potentiſſima ſua manu complexus, cum utraque Sicilia ac Baleáricis inſulis, eamdem trans Atlanticum Oceanum porrexit in novum illum mundum, quem auſpiciis ejus Columbus invenit, ac porro demonſtrare perrexit Americus, &* Americam *dixit; ibi una cum Caſtellanis Arragoniiſque inſignibus* Crucem *plantans, cui tot barbaræ nationes paulatim ſubjicerentur. Ita in noſtro orbe grande jam olim* FEDINAND I *nomen, ultimis hiſce duobus ſeculis grandius etiam evaſit in altero: quod ſub tot glorioſiſſimorum* FERDINANDORUM *Nepote* CAROLO II *glorioſius etiam reddat is, à quo & in quo omnis vera magnitudo exordium habet, & finem accipit, ſeu potius ſine fine perennat. Nunc totam præſentis operis œconomiam ſub unum aſpectum poſitam accipe.*

CON;

CONSPECTUS
TOTIVS OPERIS.

Commentarius prævius Danielis Papebrochii è Societate Jesu.

§ I. *Antiqui Actorum hic dandorum Scriptores.* Pag. 4
§ II. *Berengariæ matris S. Ferdinandi, præ Blanca matre S. Ludovici, primogenitura ab auctoritate probatur* 6
§ III. *Eadem, & quidem multo major, illius quam hujus ætas Chronologice demonstratur* 10
§ IV. *Alphonsi Legionensis conatus irriti, ad filium & avi & sua successione privandum: hujus Sanctitas & Gloria postuma.* 14
Chronologiæ Ferdinandeæ tabula. 16

VITÆ PARS I.
Ex Chronico Lucæ Tudensis coævi.

§ I. *Adita regni Castellæ possessio: virtutes & bella S. Ferdinandi.* 27
§ II. *Successio in regnum Legionense. Expeditiones contra Mauros.* 31
§ III. *Corduba recepta: Campanæ S. Iacobi Compostellam remissæ.* 34

PARS II.
Ex libro Hispano, dicto Flos Sanctorum, anni 1532.

§ I. *Arjonenses ac Granatenses in fidem & ditionem recepti: Hispalis recuperata.* 37
§ II *Mora Regis sancti in Batica, & pius obitus.* 41

ANNOTATA.

Post singulos hujus Vitæ Paragraphos, itemque post singula prolixiorum, Actorum Capita inveniet Lector Annotationes *nostras, cuique propias & in ipso contextu per litteras* a b c *indicatas.*

ACTA PROLIXIORA.

Ex lib. VIII Ruderici Archiepiscopi Toletani, & Chronica Hispanica sancti Regis, *juxta Ms. Hispalense editâ.* 44

Prologus primi Editoris, in Chronicam sancti Regis Ferdinandi. 45
Vetus divisio Chronicæ per Capita & Titulos 78. 47

NOSTRA DIVISIO.

CAP. I. *Alphonsi R. Castellæ, qui Sancto avus maternus, res gestæ & & obitus.* 51

CAP. II. *Henrici pueri breve regnum in Castella, sub Alvaro Comite & Sorore Berengaria, Sancti matre.* Pag. 55

III. *Regnum Castellæ à Berengaria filio traditur, frustra obnitente Alvaro.* 61

IV. *Victoria de Alvaro rebelli relata, ejusque ac fratris infelix exitus.* 67

V. *Ferdinandi matrimonium cum Beatrice, ex eoque liberi. Rebelles repressi.* 71

VI. *Maurorum dissidentium motus. Ferdinandi in regnum Logionense successio.* 77

Parergon I. *An & quomodo ad Regis hujus tempus & historiam pertineat revelatio Crucis Caravacanæ?* 84

Nota quod pro hoc Parergo, in editione Actorum reliquorum Maii omittendo, propter pleniorem de S. Crucis historiæ & Miraculis tractationem Ferdinandæis Actis subnectendam, compositum sit, & inter Addenda mutandaque reperiendum aliud

Parergon I. *De miraculosa sanatione Beatricis Reginæ ipsiusque Regis cum puer esset per Deiparam impetrata, & ab Alfonso filio ac successore descripta veteri Castellano rythmo* 321

CAP. VII. *Ingens victoria de Mauris ad Xerez relata per Alphonsum, Sancti fratrem.* 97

VIII. *Cordubense suburbium intercipitur: urbs ipsa obsidetur.* 106

IX. *Ecijensis Regis succursu aliorsum verso, Vrbs Sancto deditur.* 112

X. *Ferdinandi cum Ioanna Pontivensi matrimonium: confiniis muniendis & tuendis impensa cura.* 119

XI. *Rebus domi compositis, Sanctus in fidem suscipit Regem Murciæ, & Arjonam occupat.* 126

XII. *Expugnatâ Mulâ, Giennium obsidetur & deditur: decernitur obsidio Hispalensis.* 132

Parergon II. *De situ & munitione urbis tempore obsidionis.* 138

XIII. *Progressus Hispalim Rex, oppida quædam per iter capit: classis ejus Mauricam vincit.* 142

XIV. *Terrestres quædam victoriolæ de Mauris, post pugnam navalem.* 148

XV. *Pugnæ & velitationes terra fluvio que, eventu vario.* 155

XVI. *Incursus utrimque ancipites obsidentium & obsessorum.* 160

XVII. *Varia ad Trianensem pontem arcemque fortuna partium.* 166

XVIII. *Deditio urbis Hispalensis ejusque descriptio.* 174

Parergon III. Ad quatuor præcedentia Capita,
Ex Hispanico Spinosæ, Zunigæ, & aliorum.

§. I. *Devotio sancti Regis erga Deiparam durante obsidione, miraculo insigni (ut fertur) probata.* 185

§. II. De

§ II. *De imaginibus Marianis, Hiſpalim ab eodem inductis.* Pag. 189
§ III. *De ejuſdem Gladio & Vexillo, nec non de Clavibus ingredienti oblatis, aliiſque ejuſmodi monumentis.* 195
CAP. XIX. *Extrema Sancti geſta, & pius obitus.* 198
Parergon IV. *De Anniverſario ejuſdem, ex Morgado & Spinoſa.* 205

GLORIA POSTUMA.

Ex variis monumentis & auctoribus collecta.

CAP. I. *Miracula poſt mortem, ex Hiſpanico editionis Hiſpalenſis anni* 1532. 209
II. *Apparatus ad tranſlationem corporis incorrupti in novam Capellam, anno* 1579. 216
III. *Ordo proceſſionalis pompa in hac Tranſlatione obſervatus, & quadam eam ſecuta.* 223
IV. *Miracula recentiora, ex Summario Proceſſuum Romæ impreſſo: ac primum in Gabriele Perez ejuſque familia.* 230
V. *Curatus paralyticus: locuſtæ ſublatæ.* 235
VI. *Alia tria miracula ex eodem Proceſſu.* 240
VII. *Septem reliqua ejuſdem Summarij miracula.* 244
VIII. *Proceſſus indicti pro Canonizatione. Imagines cum radiis ſculpi permiſſæ.* 249
IX. *Progreſſus negotii Romæ: & probatio Caſus excepti quoad Cultum ab immemorabili.* 256
X. *Alia ejuſdem Cultus antiqui argumenta, in Proceſſu adducta.* 260
XI. *Corporis incorrupti nova inſpectio, coram Capellanis primo, deinde coram Archiepiſcopo anno* 1668. 265
XII. *Iudicium Medicorum de ſupernaturalitate incorruptionis præfata.* 272
XIII. *Canonizatio ſancti Regis, inchoata à Clemente X, Hiſpali nuntiata.* 282
XIV. *Machina triumphalis, Sancto ante Chorum Metropolitanæ erecta, eique reſpondens portæ majoris ornatus interior.* 287
XV. *Apparatus feſtivus Sacelli Regii, Atrii, & Sacrarii.* 292
XVI. *Feſtum ſolennißime celebratum, admiranda quædam ipſum comitata & ſecuta.* 300
XVII. *Lectiones Officii proprii, à ſacra Congregatione Rituum approbatæ, & omnibus intra Hiſpanicas ditiones præceptæ.* 306

APPENDIX

Addendorum, mutandorum, corrigendorum.

In altera cum reliquis Maii Actis editione 309

HISTORIA ET MIRACULA
S. CRUCIS CARAVACANÆ,
ipſo quo S. Ferdinandus naſciturus erat anno 1198
per Angelos in Hiſpanias allatæ.

PRÆFATIO

De cauſa & fine hujus ad Acta Ferdinandæa Additamenti.

CAP. I. *Fontes fabuloſarum quarumdam circumſtantiarum, quibus obſcurata habetur hiſtoria Caravacana Chronologia.* Pag. 338

II. *Verus allata Crucis annus, irrefragabili veteris ſculpturæ teſtimonio probatus.* 348

III. *Hiſtoria & miracula S. Crucis, deſcripta Caravaca anno* 1375 *cum Appendice anni* 1392 356

IV. *Vlteriora quædam præmiſſorum teſtimonia, ante confictionem fabularum ſcripta.* 365

V. *Antiqua ac probe teſtata miracula, ex hiſtoria Caravacana Robleſii ſumpta.* 373

VI. *Recentiora, facta ſub finem præcedentis & initium præſentis ſeculi, ex eodem.* 382

VII. *Mira in exteris regionibus facta per Cruces & Cruculas, attactu Caravacanæ ſacratas, ex eodem.* 387

ODE

ODE
AD S. FERDINANDUM III
REGEM CASTELLÆ ET LEGIONIS

cum vitæ ejus Acta & Gloria postuma

invitante & excitante Hispali

Antuerpiæ in lucem seorsim ab aliis ederentur.

FERNANDE Regum maxime, maxime
FERNANDE Divûm, quem positis IBER
E servitute vindicatus
Barbaricâ, veneratur aris,
Tuo receptas consilio & manu
Tantisper Urbes respice; & atriis
Cæli relictis, quos beasti
Imperio, populos revise.
Omnes laborant Principis inclytum
Nomen sacratis tollere hónoribus:
Omnes triumphant. Te *TOLETVM*,
CORDVBA te decorat trophæis.
Hosti probatæ te fidei memor
ARJONA, te non ante domabile
Maurorum asylum, te tuorum
Denique victa animis Nepotum
GRANATA donis prosequitur suis:
Illa, illa Ibero cedere contumax,
Vincenda numquam, jam *GRANATA*
Læta tuos cineres adorat.
Urbs nulla parcit sumptibus: æmula
Virtus clientes & studium rapit.
Inusitato templa fastu,
Compitaque, & fora vestiuntur.
Sed vincit omnes *HISPALIS*, *HISPALIS*
Prælata cunctis. Illa tuas amans,
FERNANDE virtutes, volensque
Per titulos memoresque fastos
Post nascituris conspicuas dari,
Elucubrandras fert Papebrochio;
Per Acta Sanctorum celebri &
Nominis Austriaci clientes
Lecto tot inter; dum Tibi constituit
Aram ipsa, multo lumine splendidam;
Tuasque pugnas pingit auro,
Et solidis tua bella gemmis.
Illa armat omnes artificum manus;
Parsura nulli. Nil simile aut prior,

Spec-

Spectarit ætas aut futura.
Cuncta tuæ monumenta pompæ ;
FERNANDE , cedunt. Ne ſtudium piæ
Mireris urbis ; plura tibi *HISPALIS*
Redempta debet : plura reddet ,
Impatiens in amore vinci.
Nec vos amicæ laudibus Hiſpali
Herois urbes pœniteat meis
Ceſſiſſe victas , *FERDINANDVM*
Quæ ſtudiis coluiſtis æquis.
Ut vicit , omnes vicerit *HISPALIS* ,
Auroque gemmiſque atque opibus potens :
Viciſſe debebat , favore
INDIGETIS meritiſque victrix.
Illam univerſis prætulit urbibus ,
Regnis relictis , & Patris & ſuo ,
FERNANDVS : illi ſe ſuumque
Credidit immoriens cadaver ,
Decurſa poſt tot ſecula vividum ,
Et nec pereſum ; nec violabile
Parcente nulli tabe mortis.
Depoſito pretioſiore
Donare cives non poterat ſuos.
Ditarit aras muneribus licet
Benignus æternis ; perennes
Divitias ſupetat cadaver ,
Illuſtre centum prodigiis. Colè
Regem fidelem ſuppliciter , cole
Urbs grata : *FERNANDVS* favores
Cultibus innumeros reponet.
FERNANDVS atram corporibus luem
Fugabit ægris : ſubiiciet ſuam
Mors pulſa falcem *FERDINANDO* :
Exanimes nova vita rurſus
Subibit artus. Sed neque triſtia
Poſthàc timebis prælia , nec dolos :
Invicta ſtabis. *FERDINANDVS*
Ipſe ſuæ vigil , ipſe muros
Defendet urbis : *PRÆSIDE* barbarus
Quo Maurus omni pulſus Iberia ,
Ardentis extremos receſſus
Deficiens Lybiæ petivit.

Accinebat
E. v. O. S. I.

Vera Effigies
S.FERDINÂNDI
Regis Castellæ & Legionis
Huius Alexandri vultum sic forsan Apelles
Pinxerit: ast animum ut noveris acta lege,
P. Bouttats. feci

10758644

AD VITAM ET ACTA
S. FERDINANDI III
REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS,
COMMENTARIUS PRÆVIUS

DANIELIS PAPEBROCHII E SOC. JESU.

§. 1. De antiquis Actorum hic dandorum scriptoribus.

Idem Mauri, qui nominatissimam sub Romanis Imperatoribus ac Gothicis Regibus Hispalim, *anno* DCCXIII *cum reliqua Bætica, cujus ipsa Metropolis erat, redegerunt in potestatem; sicut sacra profanaque omnia ad suum conformarunt arbitrium, ita etiam nomen commutaverunt, & dixerunt* Seviliam; *quod eorum lingua* Domum opulentam seu divitiis abundantem *significare, discimus ex descriptione Andaluziæ insertæ lib. 17 Atlantis seu Geographiæ Blavianæ. Hanc cum Mauris eripuisset anno* MCCXLVIII Rex Ferdinandus, *sui nominis* Tertius, *cognomento* Sanctus, *resumpta Latine scribentibus prior appellatio est, posterior in usu vulgi mansit. Mutatis civibus, non fuit mutata etiam fortuna urbis & opulentia: præ cunctis tamen divitiis ejus æstimandus est ipse, qui post restitutam in ea Christianam Religionem, & dotatam munificentissime Ecclesiam, non solum Regni sedem ibi elegit habere quoad postea vixit, sed etiam sepulcrum, pretiosissimus ipse thesaurus urbis.*

2 *Eo regnante, prius quam ista fierent, floruerunt in Hispania nobiles duo scriptores,* Rudericus Ximenez, *Archiepiscopus Toletanus in Castella, ab anno* MCCVIII *usque ad* MCCXLVI; & Lucas, Tudensis *Diaconus, postea &* Rodericus Toletanus & Lucas Tudensis, coævi,

Episcopus in Gallecia, usque ad annum MCCXL. *Primus novem suos de Rebus Hispaniæ libros perduxit ad annum* MCCXLIII; *secundus, cum adhuc Diaconus esset, mundi chronicon contexuit usque ad annum* MCCXXXVII. *Ex his* Rudericus, *eo majoris fidei censendus est, quo plurium rerum quas scribit testis certior, utpote Regia castra sæpe secutus, & omnium Regni negotiorum particeps: nec tamen contemnendus secundus, cui magis propositum fuisse videtur sancti Regis virtutes persequi. Vtriusque igitur contextum hic damus: &, proiis qui utrique deficiunt annis, suum cuique addimus supplementum, ex antiquioribus, quæ nancisci potuimus Hispanicis monumentis.* Deficienti circa finem Tudensis *contextui (quem primo loco dare placet sub titulo* Vitæ brevioris*) succurret* Legenda *vetusta, quam reperimus in libro* Flos Sanctorum *dicto, editionis Hispalensis anni* MDXXXII. Roderici *verba invariata, ex Francofurtensi anni* MDCIII *editione desumpta; intereximus Actis prolixioribus* Chronicæ, *in Codice Ms. Hispalensis ecclesiæ Hispanice repertæ & quatenus opus fuit Latine redditæ, secundum editionem Vallisoletanam anni* MDLV, *sumptam ex alia vetustiori, forsitan Hispalensi anni* MDXV, *uti apparet ex Prologo.*

supplentur ex Veteri legenda & vetustiori chronica:

3 Legendam *istam tempore Catholicorum Regum* Ferdinandi & Isabellæ, *adeoque ante finem seculi* XV *aut initio sequentis compositam esse, colligitur ex Miraculo* XI, *ibidem relato.* Chronica *multo antiquior est, & tantum non à coævo Auctore conscripta; quod intelligitur, non solum quia sic consequenter scriptæ fuerunt Chronicæ Regum subsequentium*, Alphonsi Sapientis, Sancii IV, Ferdinandi IV, Alphonsi XI (*quarum posteriores duas etiam habemus, impressas iisdem typis circa annum* MDL, *alias duas vehementer optamus nancisci*) *sed etiam, quia* Alphonsus Sapiens *scripsit ipse, aut nomine suo scribendam curavit, vulgari gentis lingua*, Chronicam Hispaniæ generalem, *quæ similiter dicitur impressa haberi anno* MDLI, *& à nobis æque desideratur. Etenim ex variis locis utriusque* Chronicæ, *inter se collatis ab Alphonso Morgado, infra laudando, manifeste apparet, iisdem fere*

hic sub Alphonso sancti Regis filio

verbis

verbis Chronicam *utramque procedere, ita ut unam ex altera ſumptam eſſe oporteat.*

4 *Præterea cum in Chronica Ferdinandæa Cap.74 agitur de Mezquita majori Maurorum, poſt captam Hiſpalim in eccleſiam Cathedralem, ſub titulo S. Mariæ, juſſu* Regis Sancti *conversâ, & Cap.78 de ejuſdem ibidem ſepulturâ; nulla omnino fit mentio, aut novæ eccleſiæ, auguſtiori quâ nunc conſpicitur fabricâ conſtrui cœptæ, aut corporis tali occaſione translati ad aliud veteris Mezquitæ ſacellum novæ eccleſiæ contiguum, quod manſit ſub titulo Capellæ Regiæ uſque ad annum* MDLXXIX, *quando ad novam Capellam titulus hic tranſiit una cum corporibus Regiis. Atqui Morgadus ſcribit, haud multis poſt* Sancti *mortem annis ea de re cogitari cœptum; Eſpinoſa vero expreſſe aſſerit, ſub Rege Sancio,* Sancti *nepote, qui anno* MCCXCV *ceſſit è vivis, datum fuiſſe operi auguſtiſſimo initium. Quibus poſitis ſuperfluum eſt loqui de quatuor inauratis ſphæris, ſupra turrim eccleſiæ olim lucentibus, quæ deſcribuntur num.185, velut tum cum Chronica componeretur adhuc ſtantes; licet conſtet ex Morgado, quod anno* MCCCXCIV *terræmotu excuſſæ comminutæque fuerint, nec repoſitæ amplius. Unum addiderim, editionis antiquæ auctorem* Sebaſtianum Martinez, *in Proœmio ad lectorem, proteſtari, quod fideliter inhæſerit verbis Ms. Codicis; niſi quod aliqua, uſu omnino obſoleta, mutanda putaverit in alia tunc uſitatiora; quod in Chronicis* Ferdinandi IV & Alphonſi XI *factum ab eo non legimus.*

ſub ejuſdem nepote Sancio ſcripta videtur.

5 *Poſt* Toletanum *atque* Tudenſem, *inter Scriptores Latinos de* S. Ferdinando, *tertius nominandus venit* Alphonſus à Cartagena, *ex Epiſcopo Zamorenſi poſt annum* MCCCCXII *uſque ad* XXXIV *Burgenſis Antiſtes, in Rerum Hiſpanicarum Anacephalæoſi cap.83 ubi more ſuo, ut ceterorum Regum, ſic etiam hujus imaginem proponens,* Depingitur, *inquit,* Fernandus armatus in equo, prope civitatem Sevillam, quodam Arabe dante ei claves, quia civitas illa, per longam & ſtrictam obſidionem ab eo afflicta, in deditionem ejus devenit. *Tacet de diademate & titulo* Sancti: *ſed ſimiliter de utroque*

Imago ex Alphonſo Zamorenſi.

tacuit capite 26, *agens de* S. Hermenigildo.

6 *Quartus inter Latinos venit* Rodericus Sancius, *poſt Cvetenſem & Zamorrenſem Epiſcopatus adminiſtratos, factus penultimo vitæ anno, Chriſti* MCCCCLXX, *Palentinus Epiſcopus, neſcio cur apud Baronium & in Summario ſæpius dictus Gerundenſis: qui Hiſtoriam Hiſpanicam partibus quatuor deduxit. Hic parte* 3 *cap.* 40 *ait, quod* nullus ante eum *(ſcilicet Ferdinandum)* bellis felicior aut in pace moderatior fuit. *Et hoc ipſum ex precedenti capite egregie probari poteſt, ubi legitur, quod* interrogatus, cur longe plus regni fines auxiſſet quam multi ejus progenitores, quippe qui recuperavit quod illi perdiderunt; reſpondiſſe fertur verbum, ſuo auctore & ſempiterna commemoratione dignum: Patres, inquit, mei fortaſſis animo gerebant principatum terrenum exaltare potius, quam fidem plantare; augere ſibi populum multum, ſed non ſtabilire divinum cultum: quare decepti ſunt in adinventionibus ſuis. Itaque ad cælum oculos vertens, Tu Domine, qui ſcis corda & renes hominum, noſti, quia non meam, ſed tuam gloriam quæro; non tam caducorum regnorum, quam fidei tuæ Chriſtianæque religionis augmentum deſidero. *Ita ille, qui locus in Summario Proceſſuum tribuitur* Michaeli Macuhero, *veluti inſertus ejus libro, cui titulus Concordia monarchiæ Eccleſiaſticæ, ignoti nobis ævi ſcriptori, neque in noviſſima Bibliotheca Nicolai Antonii nominato: æque autem ignota nobis ſunt* Annalia Hiſpanica, *allegata à prædicto Roderico Sancio*, & Martinus Cuſentinus, *ex quo idem ſe dicit accepiſſe quod ſequitur.*

Elogium ex Roderico Palentino:

Prophetia de eo ex Martino Cuſentino,

7 Hujus glorioſi Regis tempore, quoddam mirabile ad noſtræ Catholicæ fidei exaltationem accidiſſe fertur. Nam (ut Martinus Cuſentinus ſcribit) cum apud Toletum quidam Judæus, gratia ampliandi vineam ſuam, rupem comminuiſſet; in medio ſaxi concavitas reperta eſt, ubi liber erat folia lignea habens, deſcriptus tribus linguis, Hebræis, Græcis &

La-

Latinis; ſcriptura vero quaſi unius pſalterii videbatur. Hic liber de triplici mundo diſſerebat ab Abraham uſque ad Antichriſtum; Principium vero tertii libri ita incipiebat, à Chriſto ſic exordiens: In tertio mundo filius Dei naſcetur in mundo ex virgine Maria, patieturque pro ſalute hominum. Quod cum Judæus conſpiceret, ſtatim cum familia ſua ſacro fonte renatus eſt. In fine itaque libri dicebatur, quod tempore Fernandi Regis inveniri debebat [propietates hominum uniuſcujuſque mundi exprimendo.] *Eadem leguntur in Chronico* Nicolai Trivetti *Dominicani, ſub annum* MCCCVII *ſcripto in Anglia, inſertoque Spicilegiis Acherianis tom.* 8, *quaſi acciderint anno* MCCL., *& interſeruntur verba inter* [ ] *relata. Multum autem ab Hiſpanis recentioribus iſta ponderantur, uti etiam in Summario Proceſſuum num.* 17, *tamquam ſingulare opus Providentiæ divinæ, famuli ſui nomen, quinque minimum ſeculis prius quam naſceretur, revelantis ei, qui ipſum librum ibi abſcondiſſe præſumitur ſub ingreſſum Maurorum in Hiſpaniam. Verum, ut ingenue fatear, dum conſidero, in illo tam mirabiliter, ut prætenditur, invento libro, velut auctoris Chriſto prioris, nihil repertum ob quod mereretur ad notitiam poſterorum tranſmitti, niſi iſtum de Meſſia naſciturо locum, & notam temporis quo eſſet reperiendus; vehementer metuo, ne ſimili fraude, qua ſuperiori ſeculo refoſſæ ſunt laminæ ac ſcripturæ quædam, ſub nominibus S. Iacobi ac diſcipulorum ejus abditæ prope Granatam, ab Apoſtolica Sede pridem ſevere prohibitæ vulgari, nunc autem etiam graviſſimis judiciis condemnatæ; ſic etiam* S. Ferdinandi *ævo liber iſte fuerit primum abditus, deinde erutus à Iudæo, aliud quam par eſt lucrum per baptiſmi ſuſceptionem captante: atque ita tota res mera fabula ſit.*

cujus fidei?

§. 11. Berengariæ matris primogenitura, ex caque jus Ferdinandi ad regnum Caſtellæ, auctoritate probatur, eique contraria expenduntur.

8 FErdinandum *Regem divinitus conceſſum Hiſpanis fuiſſe, ut poſſimus credere, nihil opus eſt eo quod ſupra rejecimus præſagio. Satis clare id demonſtrant armorum ejus contra Mauros ſucceſſus, quibus fidem ſimul & regnum amplificavit; nec non vitæ ſanctitas, qua cæleſtes honores apud poſteros meruit; felicior in uno, in altero ſimilis conſobrino ſuo,* Ludovico IX *Franciæ Regi, qui gerendis contra Saracenos armis* Sancti *quoque nomen & cultum promeruit. Etenim duo hi ſanctiſſimi Reges, duarum ſororum* Berengariæ & Blancæ, *ab* Adelphonſo IX *Caſtellæ Rege progenitarum, filii fuerunt; ſuiſque moribus ſimillimis demonſtrarunt, ſimilem prorſus educationem ſe hauſiſſe, ex ſimillimæ virtutis genitricibus: quas inter earumque filios nulla ſcitur fuiſſe de regno contentio. Nata ea primum ſub nepotibus eſt; qua partium jura ſic fuerunt confuſa, ut nunc etiam dubitetur, an Caſtella proximiori ſucceſſionis jure ad* Ferdinandum, *an ad* Ludovicum *pertinuerit; quia dubitatur, utra ex matribus prior nata ſit. Quin etiam duo magni nominis ſcriptores Hiſpani, Garibayus & Mariana, licet ſucceſſionem* Ferdinandi *ut juſtam tueantur, ſcrupulo ſibi nulli ducunt* Blancam *majorem natu agnoſcere.*

Mater Berengaria an primogenita Alphonſi fuerit,

dubitant recentiores etiam Hiſpani:

9 *Hoc tamen ut recipiam ſine cunctatione, obſtat graviſſima duorum coævorum ſcriptorum auctoritas, prænominatorum ſcilicet Lucæ Tudenſis & Roderici Toletani; qui rem adeo recentis memoriæ & coram oculis ſuis verſatam, nec ignoraſſe potuerunt, nec ſperare quod ſponte mentiendo obſcuram eam ac dubitabilem poſteris facerent. Spondanus quidem in Continuatione Annalium non veretur ſcribere ad an.* 1217 *num.* 12 *ab eis* magis ex ſtudio partium, quam ex fide poſitum eſſe, *quod* Berengaria pri-

primogenita *fuerit. Sed quam vehementi partium ſtudio Spondanus ipſe ſubinde abripiatur, ſatis ſciunt Franci. Quantumcumque tamen in hoc exceſſerit, numquam credam ipſi ſat frontis futurum fuiſſe, ſi forte ejus ætate contra* Ludovicum XIII *Regem prævaluiſſet factio Procerum*, Gaſtoni *ejus fratri Reginæque Matri* Mariæ de Medices *adhærentium, ut auderet comminiſci, non* Ludovicum, *ſed* Gaſtonem, *fuiſſe* Henrici IV *primogenitum, mendacione quidem ipſis factioſis tolerabili futuro. Quare nec velim ſanctiſſimis duobus Hiſpaniæ Antiſtitibus tam impudentis fictionis crimen impingi; ſed quando alia deeſſent omnia ad ipſos juſtificandos argumenta, mallem credere, eorum libros fuiſſe audacium interpolatorum manibus adulteratos, diu poſt mortem ipſorum: ſicut neceſſario cogimur fateri Roderici Palentini ſcriptis accidiſſe, ne de eadem re ſcripſiſſe contradictoria arguatur.* *aſſerunt coævi.*

10 Caſtellæ Nobiles, *inquit Tudenſis*, Regnum Berengariæ Reginæ tradiderunt, eo quod erat primogenita Adelfonſi. *Toletanus vero, poſtquam lib.7 cap. 24 dixiſſet, quod Adelphonſus Caſtellæ Rex* Conrado, filio Imperatoris Frederici, *quem cingulo militari accinxerat*, filiam ſuam primogenitam Berengariam deſponſavit: *lib.9 cap.5 de* S. Ferdinandi *ſucceſsione acturus, ſcribit, quod* Magnates & Milites Caſtellani, communi conſenſu, Regnum Caſtellæ fidelitate debita nobili Reginæ, *ſcilicet Berengariæ*, detulerunt; *moxque addit:* Ipſi enim, decedentibus filiis, cum eſſet inter filias primogenita, regni ſucceſſio debebatur, & hoc ipſum patris privilegio probabatur, quod in armario Burgenſis Eccleſiæ ſervabatur: & etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat. *Poſſetne tanta eſſe impudentia cujuſquam, ne dicam Antiſtitis forſan octogenarii, & prima in Regno auctoritate conſpicui, quæ intra quatuor lineas totidem comminiſceretur mendacia, omnium qui tunc in Caſtella vivebant manibus palpanda?* *Tudenſis, & Toletanus.*

Item Ruder. Palentinus uno loco,

11 Toletano & Tudenſi *manifeſto inhæret* Rodericus Palentinus, *parte* 3. *cap.*30 *ſic loquens*: Ferdinandus in regno Caſtellæ ſucceſſit, ex D. Berengaria, filia primogenita inclitiſſimi Regis Caſtellæ, ſine liberis maſculis decedentis; itáque regnum Caſtellæ dictæ D. Berengariæ naturali optimoque jure debebatur. *Fieri non poteſt ut hæc legerit Spondanus, & tam aſſeveranter (uti facit loco præmemorato) aſſeruerit, Palentinum in contraria prorſus ſtare ſententia. Malim opinari alienæ, nec bonæ fidei temere ipſum credidiſſe, quod aliud hac de re nihil apud Palentinum legeretur, quam verba quæ inveniuntur parte* 4 *capiti* 4 *addita, ad perſuadendum, quod* Ludovicus *fuerit* filius D. Blancæ, primogenitæ Alfonſi; *econtra vero* Ferdinandus filius Berenguelæ, filiæ ſecundo natæ Alfonſi prædicti. *Vnius ejuſdemque auctoris eſſe nequeunt duæ tam ex diametro contrariæ ſententiæ: oportet igitur ut locus alteruter ſpurius ſit & adulterinus. Hoc autem de poſteriori ſuadet nomen* Beringuelæ, *ex vulgari recentiorique uſu ſcriptum præter morem Palentini, toto hiſtoriæ ſuæ decurſu ſæpius & conſtanter* Berengariam *ſcribentis. Addc quod prior locus medio in contextu reperiatur, loco cminoſuo, ubi non ita facile eſt per additiones auctorem aliquem vitiari: poſterior vero extra contextum in fine capitis poſitus ſit; ac veroſimiliter ab aliquo Francicarum partium ſtudioſo ſolum adſcriptus margini, deinde per librarii ſocordiam textui ipſi adjunctus, vel in aliquo ejus Ms. vel ſaltem in vulgata impreſſione.*

licet alio loco vitiatus.

Neque obſtant epiſtolæ Procerũ Blancam invitantes,

12 *Sammarthani, in Hiſtoria Domus Franciæ lib.*13 *pag.* 535 *aſſerunt, quod in Theſauro Titulorum Franciæ, armario* Caſtella *inſcripto, Tit.*1. *inveniantur novem* epiſtolæ Caſtellanorum Procerum *tenoris ejuſdem, ad* Ludovicum VIII *ejuſque uxorem* Blancam, *quibus ipſorum filium Regem ſuum eſſe declarant; eumque ad ſe mitti petunt, eo quod* Alfonſus *Blancæ pater teſtamento ſuo voluiſſet* Henrico *filio, abſque liberis maſculis decedente, ſuccedere jure hereditario filios* Ludovici & Blancæ. *Sed hoc, ſi non fuit* Alvari Comitis *& factioſorum illi adhæretium figmentum (nec*

enim

enim ipsius testamenti id jubentis exemplar miserunt, sed videntur voluntatem verbis solis indicatam prætendisse) hoc, inquam, si vere scriptum est; ut summum probaret Alphonsum, *irritam fecisse voluntatem primam, publico instrumento dupliciqúe homagio ante annos circiter triginta confirmatam, ut scribit Toletanus. Hoc autem fecisse potuit veluti jure suo utens, ne Castellæ Regnum devolveretur ad* Ferdinandum, *Legionensis regni natum designatumque successorem, adhuc sub patris arbitrio constitutum, & sic victoribus sæpius Castellanis dominarentur Legionenses, ab ipso victi alias semperque infensi: sicut ex eadem causa* Alphonsus Legionensis, *adversus eumdem* Ferdinandum *filium suum, jam Castellæ Regem, filiabus ex priore thoro natis regnum legavit, nolens illud subjici Castellanis: quod æque successu caruit, sicut æque injustum fuit.*

prætexendo ultimam voluntatem patris.

13 *Vtrumque tamen utrique* Alphonso *tam potuit justum videri, quam postea utriusque ex* S. Ferdinando *nepos ac pronepos* Alphonsus X *justum esse putavit, exheredato filio suo* Sancio, *substituere ex filio* Ferdinando *præmortuo &* Blanca *S. Ludovici filia nepotes. Hæc autem dispositio* Alphonsi X *vera & unica fuisse videtur causa & origo dissidiorum, inter Franciæ Regem* Philippum *Blancæ istius fratrem & prædictum* Sancium, *non obstante ejusmodi patris voluntate receptum à Castellanis. De quorum juribus cum discepta-retur, & primogenituræ titulus in* Ferdinando, *Blancæ junioris marito, prætenderetur à Francis; nihil facilius fuit, quã ut posterioris ætatis scriptor quispiam exterus (qualis* Ptolomæus Lucensis *fuit, qui seculo* XIV *floruit in Italia) incerti rumoris arriperet aliquid, inter similia* Blancarum, Ferdinandorum, & Alphonsorum *nomina palpabundus. Quod autem Ptolomæus iste Lucensis, tam in excusis Annalibus ad annum* MCCXIV, *quam in Historia Eccles. Ms. lib. 21 cap. 15 & 16, sic errasse potuerit, nec solum* Berengaria *Seniorem facere* Blancam, *sed etiam graviori memoriæ lapsu in præcitata Ms. Historia dicere*, in pactis *matrimonialibus additum fuisse*, quod si moreretur Rex sine herede masculo, Blanca in regno succederet: *quod, inquam sic errasse potuerit Ptolo-*

Ptolomæi Lucensis error unde natus.

mæus, nemo mirabitur, qui intelliget quomodo XIX *Maji, in Sylloge historica de S. Petro Cælestino n.* 22 *videbimus eum in assignando mortis anno, ad totos novem annos potuisse decipi, tunc, cum res in Italia agebatur, vivens ac scribens, sed longius forsitan Roma absens ideoque facilius deceptus.*

§. III. Berengariæ multo major quam Blancæ sororis ætas chronologice demonstratur.

14 *Seniorem Berengariã fuisse*

Relatis expensisque auctoritatibus, quibus nituntur quotquot primogenituræ prærogativam Berengariæ *assertam vel ademptam nunc volunt, si porro Chronologicas rationes velis consulere, omnes invenies pro* Berengaria *contra* Blancam *stare. De* Berengaria *leges apud Toletanum lib. 7 cap.* 23, *quod cum simul* Alphonsus Rex Legionis & Conradus Frederici Imperatoris filius *militari cingulo ornarentur ab* Alphonso Castellæ Rege, *ipsa eorum alteri, scilicet Conrado, fuerit desponsa; sed cum nollet abeuntem sponsum in Teutoniam sequi, à desponsationis istius vinculo absoluta fuit per Archiepiscopum Toletanum* Gundisalvum & *Apostolicum Legatum* Gregorium. *Quo id præcise anno factum sit, non constat; uti nec quo anno ætatis suæ regnare cœperit* Legionensis Alphonsus: *cingulum tamen militare suscipiens, non potuit adolescentiam excessisse. Cum ergo regnare cœperit anno* MCLXXX, *non videtur ea ceremonia differri posse ultra annum* MCLXXXV, *quippe quæ facta sit* circa principium regni sui, *ut ait Toletanus. Idem deinde* Terasiam Lusitanam *duxit sub Pontificatu* Clementis III, *eoque & successore* Cælestino III *nequidquam divortium imperante, uxorem habuit saltem usque ad annum* MCXCV; *ac rursum simili se difficultati implicuit, ducendo prædictam* Berengariam, *quæ eidem peperit filium* Ferdinandum *anno* MCXCVIII, *utique jam annos nata ut minimum viginti quatuor vel sex, ut pote anno* MCLXXXV *jam nubilis, adeoque nata circa an.* MCLXXIII, *& marito suo annis non multis junior. Ista autem solicitudo de maritanda* Berengaria, *quam demonstravit pater totis* XV *annis*

etiam chronologica ratione evincitur.

annis prius quam cogitaretur de Blanca *viro jungenda, indicium ſane haud exiguum præbet grandioris in ea quam in* Blanca *ætatis: &* Alphonſo, *jam plenæ ætatis viro conveniebat omnino ſeniorem jungi.*

15 *Quid autem* Blanca? *Tradita eſt in matrimonium* Ludovico VIII, *adhuc puero & annos dumtaxat tredecim nato, ut ſcribunt Sammarthani, anno* MCC, *neque ante annum* MCCIX *cæpit ei liberos parere, ultimumque eorum vel penultimum Stephanum edidit anno* MCCXXV. *Si igitur eam ponas* Berengaria *ſeniorem, dicenda erit plus quam tricenaria veniſſe in manus mariti, tam imparis ut mater ejus eſſe potuerit; cæpiſſe autem parere quadragenaria, & ferè ſexagenaria adhuc fœcunda fuiſſe. Neque hæc tantum ſequentur, ſed etiam quod filio ejus* S. Ludovico *transfretante contra Saracenos, & matri regnum adminiſtrandum committente, fuerit anus octogenaria, hoc enim factum eſt anno* MCCXLVIII; *& ipſa obiit filio in Syria abſente anno* MCCLII. *Quod ſi iſta dictu ſunt abſona, abſonum etiam id unde ſequuntur. At vero Chronica Ferdinandæa Hiſpanica,* Blancam *inter* Alphonſi *filias quartam numerans, expedita nobis facit omnia. Sic enim proficiſcente in Syriam filio fuiſſet illa annorum circiter ſexaginta, quæ ætas conſilio maxime valet, nec inepta eſt laboribus regiminis quantumcumque magni: & nuptiarum ejus conciliatrix* Alienor, *ipſius avia materna, eademque mater Regis Angliæ, inter hunc &* Philippum *Franciæ Regem pacem per eaſdem nuptias conciliatura, eoque in Caſtellam profecta, ex neptibus ſuis,* Alphonſi & Alienor Anglicæ *filiabus, eam elegerit, cujus forma & ætas ad futuri ſponſi ætatem accederet proxime. Talem porro nobis deſcribit Ægidius Pariſienſis, in libro qui* Carolinus *inſcribitur, & prædicto juveni* Ludovico *dedicatur anno* MCC, *de futura ejus ſponſa deque* Joanne *Rege Angliæ, mortuo* Richardo *fratre pacem compoſituro cum Francis, ſic canens:*

——— Qui invaluit ſi vera ſuſurrat
Rumor, ei (*Philippo*) in terræ ceſſurus parte Joannes
Quodam conjugio Regem placabit; & ejus

Blancam vero multo juniorem:

& adhuc impuberem cum anno 1200 deſponſa eſt tredecenni Principi.

Neptis

Neptis (*ex sorte*) ab Hispanis aderit, cum fœdere pacis,

CANDIDA (.i. *Blanca*) quæ nubat JUVENI VIRGUNCULA nostro,

Hanc auctoritatem (qua nescio an convincentior ulla possit à quoquam desiderari) contra seipsum pro Hispanis suggerit noster P. Philippus Labbe, in Tabulis Genealogicis Domus Regiæ pag.54. Maneat igitur, quod Virguncula Blanca, *si non impubes, ut summum tamen duodennis fuerit, cum tredecenni Principi est desponsa; adeoque totis sedecim vel octodecim annis junior quam* Berengaria, *jam ante biennium mater, & ante annos quindecim postulata ad nuptias. Ista autem utriusque sponsi junior ætas, causa fuerit tam seri ex eo matrimonio fructus, qui primum anno nono in lucem venit; anno autem decimo quinto* S. Ludovicus. *Neque ad tenendam* Blancæ *primogenituram suspicetur forsitan aliquis, tam imparis ætatis sponsam, uti consequens foret, juveni quamvis Principi electam fuisse, propter spem successionis in regnum Castellæ. Habebat enim Rex pater tunc filium* Ferdinandum, *adhuc viventem; nec desperabat alios gignere; sicuti revera post annos tres genuit* Henricum, *eumque habuit successorem; & hoc primum mortuo, successit eorumdem ex sorore* Berengaria *nepos*, Ferdinandus sanctus.

post 9 demum annos inceptura parere.

16 *Porro tanto junior* Blanca *ut filia* Berengariæ *fuisse diu per ætatem potuerit, haud mirum quod noluerit* Alvaro *ceterisque rebellibus, regnum veluti à patre legatum offerentibus, consentire; licet, vivente adhuc socero* Philippo Augusto, *necdum Regina Franciæ, & jam tum duplicis filii* Philippi *ac* Ludovici *mater, quorum alterum potuisset in Castellam postulantibus mittere, si sororis potiori juri voluisset se opponere. Movere etiam eamdem potuit, ne quid ejusmodi tentaret, nota* Comitis Alvari *insolentia atque perfidia, non Regem Regno, sed Regis larvam sibi impetrare volentis, sub qua exerceret firmaretque tyrannidem, adhuc novam, nec uno illo anno, quo vixit puer* Henricus *frater suus, satis confirmatam. Tertiam causam addit Spondanus, genio suo dignam, videlicet;* Non eo tunc statu fuisse

Ideoque merito contempsit oblatum à rebellibus regnum,

Regnum

Regnum Caſtellæ, ut potentiſſimi juxta ac religioſiſſimi Regis, ſolis expugnandis Infidelibus ac pacis inter Chriſtianos Principes, etiam cum rerum ſuarum detrimento, totis piiſſimi animi & florentiſſimi Regni viribus intenti, cupidinem, cum damno Chriſtianitatis, in Hiſpania ſolicitare deberet.

17 *Quam florens fuerit* Caſtellæ *ſtatus cum moreretur* Alphonſus IX, *quantoque florentiorem eumdem ſtatum Deus fecerit* Ferdinando, *additoei, præter* Legionenſe *regnum, totius* Bœticæ *dominatu, ſatis apparebit ex hac hiſtoria. Non autem niſi poſt utriuſque Reginæ matris &* S. Ferdinandi *mortem*, S. Ludovicus *fingitur à Francis, illius filio* Alphonſo *moviſſe controverſiam, nulli ejus temporis hiſtorico notam, quam ille neceſſe habuerit conſopire, filiam* Ludovici Blancam *petendo uxorem ſuo filio* Ferdinando, *& hinc naſcituris liberis regnum paciſcendo, etiam cum injuria alterius filii* Sancii: *quorum tamen nihil vel ex tabulis matrimonialibus vel ex ſcriptoribus probatur. Quam autem parum decore dicitur de ſancto Rege* Ludovico, *quod ejuſmodi controverſiam tunc demum moverit; tam eſt injurioſum æque Sancto Regi* Ferdinando, *quod ſuſtineatur, alteri debitum Regnum tot octodecim annis abſque ſcrupulo uſurpaſſe. Nam quod ait non nemo*, ætatis prærogativam & Hiſpaniæ leges *pro Blanca quidem facere, verum*, jura regnandi, non leguleiorum tabulis contineri, ſed potius ſtudiis populi, & Principum dexteritate, virtute, feſtinatione, felicitate, quod in præſenti acciderit, *hoc politicam ſapit non ſatis Chriſtianam, quamque abſit ut Sanctis vel cogitando adſcribat aliquis.*

nepoti ſuo Ferdinando traditum debitumque.

§. IV. Alphonsi Legionensis conatus irriti, ad Ferdinandum filium & avi & sua successione privandum: hujus Sanctitas, & Gloria postuma.

Pater Alphonsus regnum Castellæ filio invidet,

18 POrro *non jam primum à gloriæ virtutisque Hispanæ obtrectatoribus hæc* Ferdinando, *pridem mortuo & inter Sanctos relato, controversia movetur, super Regni Castellani titulo: pater ejus*, Alfonsus Legionensis, *illum filio invidit ereptumque voluit; prætendens, quod deficiente in Castella stirpe mascula, ex* Alphonso Imperatore *per* Sancium *primogenitum ducta, ipse, ex* Ferdinando *secundo genito ejusdem Imperatoris nepos, proximus esset successioni. Deinde ei arma intulit prætextu Castrorum, quæ jure belli quondam sibi eripuerat socer, filiæque* Berengariæ *in dotem dederat, quæque ipsa, ut suam & filii* Ferdinandi *possessionem, per gebat post divortium retinere. His vero litigiis bene compositis, fidelem* Ferdinandi *operam expertus* Legionensis Alphonsus, *in bello, tam contra quosdam rebellantes Proceres, quam adversus infideles gerendo: filii tamen & Castellani regni incrementa numquam satis æquis oculis aspicere pater potuit: ideoque sub vitæ exitum tabulas condidit, quibus heredes instituit duas ex priori contubernio filias, nescio quid novi juris & in supremarum potestatum successionibus induditi commentus, contra jus filiorum ex posteriori thoro natorum. Ita scilicet Princeps iste, eadem libidine animi qua sanctiones Ecclesiæ contempserat in ducendis uxoribus; etiam jura regnandi fingebat refingebatque, primum à* Castellæ *regno excluses volens feminas deficiente masculo; deinde in suo* Legionensi *excipi eas volens, etiam superstitibus maribus filiis suis duobus; tantum ne Castellani, quos oderat, Legione imperarent.*

postea Legionensi quoque eum privare conatur,

Illius causam etiam probat sanctitas

19 *Aliter profecto* Ferdinandus, *solius Dei (ut supra dictum) gloriæ augendæ studiosus: unde & contigit eum crescere, etiam temporali potentia. Sed non ex hoc ejus incremento*

mento volumus probare juſtitiam cauſæ. Multi ſiquidem Reges, raptores, injuſti, adulteri dominationis ſuæ terminos latiſſime ac feliciſſime propagarunt: ſed Sanctis numquam adnumeratus eſt aliquis, qui fuerit alieni Regni uſurpator injuſtus, in eaque uſurpatione defunctus. Sanctum *autem dico* Ferdinandum: *nam hunc ei titulum, non ſolum præſcriptio temporis immemoralis vetereſque picturæ, & auctorum tam antiquiorum quam recentiorum conſenſus vindicant; ſed etiam, quæ ſumma eſt in terris, auctoritas Apoſtolicæ Sedis, expenſis Proceſſuum deſuper formatorum Actis, quorum Summarium Romæ impreſſum anno* MDCXXXVIII *nacti ſumus, ex eoque damus tum aliqua hujus ævi miracula (nam vetera exhibet Flos Sanctorum) tum argumenta præcipua, quibus demum inductus eſt Pontifex* Clemens X, *ut anno* MDCLXXI *decerneret Officium ac Miſſam, per omnes Hiſpanicæ monarchiæ provincias, recitari ac celebrari de eo poſſe, ut vere* Sancto *& tali ſemper habito.*

cultuſque antiquus,

Pontificio decreto firmatus.

20 *Ante quam definitivam ſententiam videtur auctor Martyrologii Hiſpanici Ioannes Tamayus de Salazar ſcrupulo ſibi duxiſſe, illum adnumerare reliquis Sanctis Hiſpanis; longe prudentius facturus, ſi illud ſuum opus non implevisſet figmentis innumeris, à Pſeudo-dextro eique ſuccenturiata auctorum ſuppoſititiorum turba acceptis: quibus Hiſpaniæ adſcribuntur plures, qui non ſolum ad eam omnino nihil pertinent, ſed nec ulla veroſimili auctorite aſſeruntur aliquando in rerum natura fuiſſe, uti ſæpius in hoc opere demonſtravimus, ac pluries porro demonſtraturi ſumus. Sed miſſum Tamayum facio, bona veroſimiliter fide, ſed exigua diſcretione uſum in ſuo illo opere; ad* Ferdinandum *revertor.*

Nomen neſcio cur præteritum martyrologio Hiſpanio.

21 *Hujus antiquiora recentioraque miracula, quorum jam memini, & duplicis Tranſlationis Acta, & quidquid Canonizationem ad extremum pene terminum deductam attinet, dabo Tractatu particulari, quem* Gloriam poſtumam *appellabo, Titulo ante hac mihi ſæpius uſurpato in talibus. Ad eum Tractatum conficiendum, non ſolum magno mihi uſui fuit Summarium jam dictum, ſed etiam idem qui utilia multa pro Annotatis ſuggeſſit,* D. Didacus Ortiz de Zuniga, *Ordinis*

Gloria poſtuma datur poſt Acta.

Ordinis S. Iacobi Eques, auctor noviſſimus Annalium Hiſpalenſium, anno MDCLXXVII *editorum: unde etiam accepimus hiſtoriam inſpecti Corporis incorrupti, cum judicio medicorum de eo miraculo; nec non deſcriptionem brevem ſolennitatis geminæ, quarum prima tunc acta eſt, cum Hiſpalim allatæ ſunt Remiſſoriales* Urbani VIII, *proceſſus in genere ac ſpecie pro informanda Romæ cauſa fieri permittentis; altera noviſſime celebrata cum Miſſa & Officio, auctoritate* Clementis X, *ut jam indicavi; quæ deſcriptio ultima ut plenior eſſet, juvit inſigne opus* B. Balthazaris de Turre-Furfan, *quo totum apparatum, cam in rem ab Eccleſia Metropolitana factum, complexus eſt; quidquid typographicæ arti deerat auxilio chalcographicæ ſupplens, per multas figuras æri inciſas, quarum etiam pleraſque dabimus.*

22 *Porro ut partim dicta, partim in decurſu hiſtoriæ dicenda melius capiantur, accipe Chronologicam punctorum præcipuorum deductionem.*

CHRONOLOGIA FERDINANDÆ A.

ANNO DCCXIII

Hiſpalis, *cum reliqua Hiſpania Bætica occupatur à Mauris.*

CIRCA MCLXXIII

Berengaria, *Sancti mater*, Alphonſi IX Regis Caſtellæ primogenita, *naſcitur.*

MCLXXX

Alphonſus Legionenſis, *Sancti pater, regnare incipit.*

CIRCA MCLXXXV

Alphonſus Legionen. & Conradus *filius Fridrici Imp. Baltheo accinguntur ab Alphonſo Caſtellano: hujus filia*

Be-

Berengaria Conrado *despondetur : sed, ea in Teutoniam abire recusante, sponsalia dissolvuntur.*

CIRCA MCLXXXX

Nascitur Alphonso Castellano Blanca, *mater futura* S. Ludovici *R. Francorum, inter sorores verosimiliter quarto-genita; sic ut primogenitæ* Berengariæ *filia esse per ætatem potuerit.*

MCLXXXXV

Alphonsus Legionen. *cogitur dimittere* Tarasiam Lusitanam, *post susceptas ex ea filias duas.* Alphonsus Castellanus *circa Arcos vincitur à Mauris.*

MCLXXXXVIII

Adfertur ab Angelis Crux Caravacana, *teste Arabica inscriptione.* Berengaria Castellana *annos circiter 24 vel 26 nata &* Alphonso Legion. *nupta, parit* S. Ferdinandum, *annis 17 ante nativitatem* S. Ludovici.

MCC

Blanca Castellana, *nubit* Ludovico Franciæ Principi, *annorum* 13 Juveni Virguncula (*uti hoc ipso anno canit Ægidius Parisiensis*) *& forsan adhuc impubes.*

MCCIIII

Alphonso Castellano *nascitur heres & successor* Henricus.

MCCIX

S. Ferdinando *puero ægrotanti, sanitas à* Deipara *redditur ad votum matris* Berengariæ. Blanca *incipit marito liberos parere, annos circiter 20 nata.*

MCCXI

Ferdinandus, *primogenitus* Alphonsi Castellani, *avunculus Sancti, moritur 3 annis ante patrem.*

ANTE MCCXIII

Iussu Pontificis dirimitur matrimonium Alphonsi Legion. & Berengariæ, *post natum eis etiam* Alphonsum, *fratrem Sancti Regis.*

MCCXIII

Inter Reges Castellanum & Legionensem *fœdus instauratur, salva* Berengariæ *dote.* Saraceni *à Christianis ad* Navas Tolosanas *immani strage funduntur.*

MCCXIIII

Moritur Alphonsus Castellanus, *Sancti avus maternus: succedit filius undennis* Henricus I: *huic sponsa adducitur* B. Mafalda *Lusitana.*

MCCXV

Nascitur S. Ludovicus, *futurus Rex Franciæ.*

MCCXVII

Moritur Henricus R. Castellæ, *succedit sororum ejus primogenita* Berengaria: *quæ coronam transfert in suum primogenitum* S. Ferdinandum *an.* 18 *ætatis.*

MCCXVIIII

S. Ferdinandus R. Castellæ *uxorem ducit* D. Beatricem, *filiam Philippi Ducis Sueviæ, cognatam Frederici II postea Imper. seque ipse baltheo militari accingit.*

MCCXX

Rodericus de Camberiis, *Regi sancto refractarius, compescitur.*

MCCXXI

Gonsalvus de Molina *similiter repugnat & coercetur.*

MCCXXII

MCCXII

S. Ferdinandus *auxiliatur patri ſuo* Alphonſo Legionen. *contra Mauros.*

CIRCA MCCXXIIII

Pingitur Tabula *Confraternitatis S. Matthæi, unde accepta* effigies Sancti. *Naſcitur* B. Iſabella, *ſoror* S. Ludovici.

MCCXXV

Blanca R. Franciæ, *circa ætatis ſuæ annum* 36, *parit* Stephanum, *inter liberos undecim ultimum, vel penultimum juxta Genealogicas tabulas noſtri Philippi Labbe.* S. Ferdinandus *prima in Mauros expeditione* Beatiæ & Ubetæ *fines vaſtat, capit* Caſeatam.

MCCXXVI

Secunda expeditione Sancto *ſeſe ſubjicit* Rex Beatiæ.

MCCXXVII

Tertium in Mauros incurrens Sanctus, *oppida quædam capit. Venit in Hiſpaniam* Legatus Apoſtolicus.

MCCXXVIII

S. Ferdinandus *ſignat chartam de conventu Prædicatorum Madriti. Fines* Giennenſes *expeditione quarta vaſtat.*

MCCXXVIIII

S. Ferdinandus, *quintum excurrens obtinet* Capellam: *novæ Cathedralis* Toleti *fundamenta ponit.*

MCCXXX

Moritur Alphonſus Legionen. *heredibus inſtitutis duabus ex* Taraſia *Luſitana filiabus: ſed fruſtra;* Berengaria Ferdinandum *inducente in Regnum.*

MCCXXXIIII

S. Ferdinandus R. Caſtellæ & Legionis *occupat* Ubedam: *moritur ei uxor* D. Beatrix. D. Alphonſus, *Sancti frater, Mauros ad Xerez vincit.*

MCCXXXV

Chriſtiani occupant ſuburbium Cordubenſe.

MCCXXXVI

Corduba *deditionem Sancto facit*, Campanæ *an.*990 *ab Almanſore ſublatæ, Maurorum humeris referuntur Compoſtellam.* Hæreticos *Palentiæ deprehenſos caſtigat* Ferdinandus.

MCCXXXVII

S. Ferdinandus *ſecundam uxorem ducit*, D. Joannam, *Comitis Pontivi filiam.* Lucas Tudenſis *finit ſuum* mundi Chronicon: *in quo habet Vitam* Sancti *hactenus deductam.*

MCCXXXVIIII

Mortuo Bœticæ Præfecto Alvaro, *Sanctus* Cordubam *proficiſcitur: inde* Burgos *regreſſus*, Biſcayæ Dominum *compeſcit.*

MCCXXXX

Murciæ Rex *in poteſtatem Sancti Regis ſe tradit.*

MCCXXXXII

Capitur Arjona; *vaſtantur fines* Granatenſes.

MCCXXXXIII

Rex Granatæ, *clientelæ Sancti ſe ſubjicit, eique* Giennium *cedit.* Rudericus Toletanus *hiſtoriæ ſuæ finem imponit.*

MCCXXXXIII

MCCXXXII

S. Ferdinandus *abit in Bæticam, numquam amplius Caſtellam reviſurus.*

MCCXXXVI

Decreta obſidione Hiſpalenſi, *moritur* Berengaria, *mater Sancti, ſeptuagenariâ major.*

MCCXXXVIII

S. Ludovicus R. Franciæ, *in Terram-ſanctam proficiſcens, regimen matri* Blancæ *committit, tum forte agenti annum* 58 *ætatis.* Hiſpalis, *menſe* 16 *obſidionis captæ, deditur.*

MCCL

Dicitur inventus à Iudæo liber de triplici mundo, *cum prophetia de* S. Ferdinando, *impoſturæ ſuſpectus.*

MCCLI

Berengaria Abbatiſſa, *filia ſancti Regis, corpus Aviæ Burgos transferri curat.*

MCCLII

Moritur Hiſpali *& ibidem ſepelitur* S. Ferdinandus. *Moritur* Blanca *mater S. Ludovici, in Palæſtina abſentis, haud multo major ſexagenariâ.*

MCCLIII

Alphonſus Sapiens R. Caſtellæ & Legionis, *Sancti Regis primogenitus, condit tabulas de urbis & agri Hiſpalenſis inter Chriſtianos partitione.*

MCCLXX

Moritur S. Ludovicus R. Franciæ, *conſobrinus* S. Ferdinandi.

MCCLXXXIIII

Moritur Alphonſus R. Caſtellæ & Legionis, *Sancti filius, ſub quo aut ſucceſſore filio ſcripta* Chronica *ejuſdem* Sancti Regis. Sancius, *excluſis ex præmortuo fratre* Alphonſo & Blanca *Francica nepotibus* Alphonſo & Ferdinando, *quibus Sapiens regnum legarat, ipſum ſibi vendicat & retinet.*

MCCLXXXXV

Moritur Toleti Sancius, *Alphonſi filius, Ferdinandi nepos, ſub quo jacta fundamenta novæ* Cathedralis Hiſpalen: *ſuccedit filius decennis* Ferdinandus IV.

MCCCXIII

Ferdinandus IV R. Caſtellæ & Legionis *moritur: ſuccedit filius anniculus* Alphonſus XI.

MCCCL

Alphonſus XI R. Caſtellæ & Legionis *moritur; ſuccedit filius* Petrus Crudelis.

MCCCLVIII

Fridericus, Magiſter Ord. S. Jacobi, *Alphonſi XI filius nothus, juſſu fratris interficitur: corpus cum corpore* Sancti Regis *an.* 1579 *transfertur.*

MCCCLXII

Moritur Maria Padillia, *pellex* Petri Crudelis, *corpus ad Regia ſepulcra transfertur: poſtea cum iiſdem etiam tranſlatum in novam Capellam.*

CIRCA MCCCLXXXVI

Accidit Miraculum S. Ferdinandi, *primum ex iis quæ notat Flos-Sanctorum.*

MCCCLXXXXV

MCCCLXXXV

Sphæræ quatuor æneæ, *Turri Hiſpalenſi impoſitæ à conditoribus Mauris, Terræ-motu dejiciuntur.*

MCCCCVII

Abſolvitur ſtructura novæ Cathedralis Hiſpalenſis, *ante annum* 1266 *inchoata.*

MCCCCXXXIIII

Moritur Alphonſus à Cartagena, *ex Zamorenſi Epiſcopo Archiepiſcopus Burgenſis, Auctor* Anacephalæoſis rerum Hiſpaniæ, *in qua deſcribitur* Rex Sanctus.

MCCCCLXX

Moritur Rudericus Sanctius, *Epiſcopus Valentinus, Auctor* Hiſtoriæ Hiſpanicæ, *contra ipſius mentem clare explicatam parte* 3 *cap.*39, *turpiter interpolatæ parte* 4 *cap.*4, *ubi iterum de* Berengaria, *Sancti matre.*

MCCCCLXXX

Garcias Lupus de Cardenas *deſcribit hiſtoriam* Crucis Caravacenſis.

MDVIII

Ferdinandus Catholicus *Hiſpaniarum Rex*, Gladium S. Ferdinandi *in proceſſione geſtat.*

MDXV

D. Fernandus Enriquez, *portat* Gladium Sancti, *eique inſcribitur ejuſdem* Chronica *primæ editionis ex Ms. Eccleſiæ Hiſpalenſis.*

MDXXXII

Editur Hiſpali Flos-Sanctorum, *cui inſerta* Vita Sancti, *compoſita ante annum* 1500.

MDXXXVIII

Moritur 20 *Februarii* Vener. P. Ferdinandus de Contreras, *Capellanus Eccleſiæ Hiſpalenſis, cujus canonizandi cauſa verſatur in Rota Romana.*

MDLI

Imprimitur Valliſoleti Chronica Generalis Hiſpaniæ, *ab vel ſub Alphonſo Sapiente compoſita.*

MDLXXV

Abſolvitur fabrica novæ Capellæ Regiæ *in eccleſia Hiſpalenſi.*

MDLXXVII

Hieronymus de Gudiel *Compluti evulgat* Compendium hiſtoriarum Hiſpanię, *in quo plura de* Sancto Rege.

MDLXXVIII

In Cathedrali Hiſpalenſi transfertur imago Dominæ noſtræ de la Antigua.

MDLXXVIIII

Corpus Sancti, *cum aliis corporibus Regiis, ſolenniter transfertur in* novam Capellam.

MDLXXXVII

Alphonſus Morgadus *edit Hiſpali* Hiſtoriam Hiſpalenſem.

MDLXXXX

Lectiones *pro* Dedicatione Eccleſiæ Hiſpalenſis *approbantur à Congregatione Rituum Romæ. Fundatur Miſſa pro* Anniverſario ſancti Regis.

MDCXXVII

Paulus de Eſpinoſa *publicat* Hiſtoriam, Antiquitates,

tates, & Magnalia Urbis Hiſpalenſis.

MDCXXVIIII

Romæ expediuntur Remiſſoriales *in ordine ad Proceſſus pro* Canonizatione Sancti *formandos.*

MDCXXXI

Hiſpali ſumitur Informatio de Miraculis *Sancti.*

MDCXXXIIII

Capitulum Hiſpalenſe Deputationem *ex ſuo corpore inſtituit pro negotio Canonizationis optatæ, ejus directionem & ſumptus omnes in ſe ſuſcipiens. Inſpicitur rite* corpus Sancti.

MDCXXXVIII

Romæ imprimitur Summarium Proceſſuum.

MDCLV

Ibidem declaratur antiquus Sancti Regis cultus *excipi à Decretis* Urbani VIII.

MDCLXVIII

Iterum inſpicitur ſancti Regis *incorruptum* corpus.

MDCLXXI

Clemens X *confirmat cultum* S. Ferdinandi, *eique decernit* Officium & Miſſam. Balthaſar de Turre-Farfan *deſcribit* Feſta *Hiſpali hac occaſione, & hoc anno celebrata.*

MDCLXXIII

Feſtum S. Ferdinandi, *prius ad libitum, jubetur in omnibus Regnis Hiſpaniarum fieri ritu Duplici.*

MDCLXXV

Lectiones propriæ, *pro Officio* S. Ferdinandi, *à Congregatione Rituum approbantur.*

MDCLXXVII

Didacus Ortiz de Zuniga *edit Annales Hiſpalenſes, in quibus Feſta & Tranſlationes anni* 1671 *deſcribit.* Cornelius Galle *inſignem* S. Ferdinandi *imaginem Antverpiæ ſculpit, dedicatam Archiepiſcopo Hiſpalenſi* D. Ambroſio Ignatio de Spinola y Guſman.

MDCLXXVIIII

Corpora Reginæ Beatricis *& Regis* Alphonſi, *hactenus cum* S. Ferdinandi *corpore intra eamdem tumbam clauſa, in proprios tranſlata loculos, reponuntur ad latera Capellæ Regiæ.*

MDCLXXXIIII

Acta ſancti Regis *ſeorſim eduntur Antverpiæ, impreſſa ſumptibus* Decani & Capituli Hiſpalenſis.

DE VITA
S. FERDINANDI
Regis Caſtellæ & Legionis.
PARS PRIMA

Ex chronico Lucæ Tudenſis, Coævi.

§. 1. *Adita regni Caſtellæ poſſeſſio, virtutes & bella Ferdinandi.*

ERa MCCLV [a] Fernandus, filius Adefonſi Regis Legionenſis in Caſtella, ei matre Berengaria tradente regnum, feliciſſime regnare cœpit. Siquidem Caſtellæ nobiles regnum Berengariæ Reginæ tradi derunt, eo quod erat primogenita Adefonſi Regis Caſtellæ: & ipſa, ut dictum eſt, tradidit regnum filio ſuo. Hic autem Rex Fernandus, graviſſima adoleſcentia venuſtatus, non (ut illa ætas aſſolet) laſciviam amplexatus eſt mundi; ſed pius, prudens, humilis, catholicus, & benignus, ſenilibus ſe moribus decoravit. Etenim ita obediebat prudentiſſimæ Berengariæ Reginæ matri ſuæ, quamvis eſſet regni culmini ſublimatus, ac ſi eſſet puer humillimus ſub ferula magiſtrali. Habebat ſecum prudentiſſimos viros, quibus tam ipſe quam mater totum ſuum conſilium committebant.

[a] *Factus an. 1217 Rex Caſtellæ.*

2. In tantum regnum ſibi ſubditum, ſuccenſus igne Catholicæ veritatis, ſtrenue rexit, ut inimicos fidei Chriſtianæ totis viribus perſequeretur, & quoſcumque reperiebat hæreticos flammis exureret, & ipſe vice famulorum ignem & ligna in eis comburendis

virtutibus Regi congruis excellit:

b rendis miniſtrabat *b*. Aderat illi in humilitate juſta ſeveritas, qua reprobos puniebat; & in ſeveritate juſta, miſericors, & clemens, humilitas qua proſtratis inimicis *placebat. Ejus Regalis animus avaritiâ numquam potuit inflammari: ſiquidem viſum eſt quod requieverit ſuper eum ſpiritus ſapientiæ, qui fuit in Adefonſo Rege Caſtellæ avo ſuo; & ſpiritus fortitudinis & clementiæ, qui erat in Adefonſo Rege Legionenſi patre ipſius. Quid plura? quod de nullo Regum præcedentium legitur, omnino irreprehenſibilis fuit, quantum nobis ſcire datum eſt: & thorum conjugalem unquam minime violavit. Duxit namque uxorem ex Imperiali genere *Romanorum Deo devotiſſimam feminam, nomine *c* Beatricem: ex
c qua genuit Adefonſum, Federicum, Fernandum,
d Philippum, Henricum, Sancium, Emmanuelem, *d* Alienor, Berengariam, & Mariam.

* *an* parcebat?

imprimis pudicitia.

* *an* Germanorum

3 Omnibus etiam Eccleſiis ita omnia ſua jura ſervavit, ut nullus eſſet qui auderet eas vel in aliquo moleſtare. In tanta pace regnum ſibi ſubditum rexit, ut majores vel minores in aliorum res inſurgere non auderent. Sed cum regnare cœpiſſet, Comes Alvarus de Caſtella, & fratres ejus Comes Fernandus & Comes Gundiſalvus, contra eum rebellare cœperunt. Et cum Rex Fernandus, una cum matre ſua Berengaria, cum manu militum, juxta caſtrum quod
e dicitur *e* Ferrerola, tranſitum faceret; Comes Alva-
Pace per regnum ſtabilita, rus ei bellum indixit. Fuit autem Dominus cum Rege Fernando, & cepit ipſum Comitem Alvarum: & tam ipſe Alvarus quam fratres ejus multa Caſtella Regi Fernando tradiderunt, in quibus rebellabant ei: & Comes Alvarus eſt tunc à vinculis liberatus.

4 Rex autem Legionenſis Adefonſus cum exercitu ſuo, quoſdam regni Caſtellæ fines moleſtabat, eo quod adhuc quædam ad regnum Legionenſe ſpe-
f ctantia detinebant *f* Caſtellani. Tunc congregati ſunt contra eum omnes nobiles de Caſtella, quia re-

vera

vera filius ejus Rex Fernandus cum patre pugnare nolebat. Inito autem certamine g prædicti nobiles Caſtellæ fugati ſunt, & omnes in Caſtellon à Rege Adefonſo incluſi. Tunc mutuo colloquentes de pace, ut juſtum erat, firmaverunt pacem inter patrem & filium: & ad tantam concordiam Regna Hiſpaniæ pervenerunt, ut unanimiter convenirent ad Arabes perſequendos. O quam beata tempora iſta, in quibus fides Catholica ſublimatur, hæretica pravitas trucidatur, & Saracenorum urbes & caſtra fidelium gladiis devaſtantur! Pugnant Hiſpani Reges pro fide, & ubique vincunt. Epiſcopi, Abbates, & Clerus eccleſias & monaſteria conſtruunt: & ruricolæ abſque formidine agros excolunt, animalia nutriunt, pace fruuntur, & non eſt qui exterreat eos. g

intendit parando bello Maurico

5 Eo tempore reverendiſſimus Pater Rodericus, Archiepiſcopus Toletanus, eccleſiam Toletanam mirabili opere fabricavit; prudentiſſimus Mauricius, Epiſcopus Burgenſis, eccleſiam Burgenſem fortiter & pulchre conſtruxit; & ſapientiſſimus Joannes, Regis Fernandi Cancellarius, eccleſiam Valliſoleti fundavit, & multis poſſeſſionibus glorioſe dotavit. Hic tempore procedente factus Epiſcopus Oxomenſis, eccleſiam Oxomenſem opere magno conſtruxit. Nobilis Nunius Aſtoricenſis Epiſcopus, inter alia quæ prudenter geſſit, muros Aſtoricenſis urbis, epiſcopium & eccleſiæ clauſtrum fortiter & pulchre ſtuduit reparare. Regula juris Laurentius, Aurienſis Pontifex, ejuſdem eccleſiam & epiſcopium quadris lapidibus fabricavit, & pontem in flumine Minio juxta eamdem civitatem fundavit. Generoſus etiam Stephanus, Tudenſis Epiſcopus, ejuſdem eccleſiam magnis lapidibus conſummavit, & ad conſecrationem uſque perduxit. Pius autem & nobilis Martinus, Zamorenſis Epiſcopus, in eccleſiis conſtituendis, monaſteriis reſtaurandis, pontibus & hoſpitalibus ędificandis continuo præbebat operam efficacem. His & aliis ſanctis operibus noſtri

& eccleſiis reſtaurandis,

Epiſcopos in pio opere juvans.

ſtri beati inſiſtunt Pontifices & Abbates, iſti & alii, quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ. Adjuvant his ſanctis operibus largiſſima manu Rex magnus Fernandus, & prudentiſſima mater ejus Regina Berengaria; multo auro, argento, pretioſis lapidibus, & ſericis ornamentis Chriſti eccleſias decorantes. Eo tempore per totam Hiſpaniam Fratrum Prædicato-
h rum & Fratrum Minorum *h* conſtruuntur monaſteria, & ubique verbum Dei prædicatur.....

Patrem Regem Legionis juvat contra Mauros.

6 Adefonſus Rex Legionis, ubi cum filio ſuo pacem habuit, quoſdam rebelles in regno ſuo perdomuit Rege Fernando filio ſuo auxilium præbente.... Rex autem Caſtellæ Fernandus, quam ſapienter tunc temporis geſſerit, non eſt qui ſcriptis oſtendere poſſet. Etenim revocavit virum potentiſſimum Alvarum, Petri Fernandi de Caſtella filium, qui erat cum Saracenis; & aggregato ſuorum exercitu magno, barbarorum fines invaſit; & multas ſtrages Saracenis inferens, cepit ab eis civitatem Baëtiam, Porcunam, Queſadam, Andujar, Aznataraph, Garciez,
i Martoſiahen*i*, Capellam, & alias plures, & cum magna victoria in Caſtellam reverſus eſt. Poſt hæc Reverendiſſimus Pater Joannes, Cardinalis Romanus Sabinienſis Epiſcopus, Apoſtolicæ Sedis Legatus, miſſus eſt in Hiſpaniam, à glorioſiſſimo Papa Gregorio. Hic inter cetera quæ ſancte geſſit, Reges Hiſpanos contra Saracenos ſtuduit incitare: unde Rex Legionenſis Adefonſus, cum exercitu ſuo & parte exercitus filii ſui Regis Fernandi, obſedit Cacéres, oppidum fortiſſimum barbarorum & cepit ipſum....

ANNOTATA.

a *Flos Sanctorum aliique paſſim notant annum Chriſti* 1216, *ſed male; cum* Alphonſus *avus ſolum obierit anno* 1214, 23 *Septembris; & poſtea puer* Henricus *Rex vixerit in regno ann.* 2 *menſes* 10, *mortuus* 6 *Junii* 1617.

Sancti Zelus contra hæreticos.

b *Huc ſpectat quod Odoricus Raynaldus ad an.* 1236 *ex Regeſto Gregorii Papæ IX lib.* 10 *Ep.* 182 *notat his verbis*; Cum Palentiæ aliquos hæretica lue infectos deprehendiſſet Ferdinandus, candenti ferro æternis infamiæ notis in vultu inuri juſſit: ii vero, calamitatis illius ſenſu

su ad pœnitentiam ducti, conciliari Ecclesiæ solvique anathemate demisse flagitarunt: quam Provinciam Gregorius Episcopo Palentino dedit.

c *Quia pater ejus vocabatur* Philippus, *filius Frederici Ænobarbi & frater Henrici Imperatorum, ipse electus post fratrem Imperator; hinc auctori Legendæ veteris obrepsit, ut* Beatricem *faceret* filiam Philippi Regis Franciæ.

d *Eadem Legenda solum nominat quinque, & quidem ordine perturbato,* Alfonsum, Fredericum, Emanuelem, Philippum & Henricum.

e Ferrerola, *seu* Ferreola, *vulgo* Herrera.

f *Nempe, ut ait Rodericus lib.7 cap.31,* Alphonsus *Castellanus, celebratis filiæ nuptiis,* omnia quæ *jure belli* abstulerat, nunc genero, olim hosti, dedit filiæ suæ: *& hæc utique dirempto matrimonio debebant ipsius filiorumque manere: & sic antea cap.24 dixerat, quod post divortium* guerræ & vastationes vix aliquo tempore inter Reges cessaverunt, Rege tamen Castellæ in omnibus prævalente, & de regno alterius castra plurima occupante: sed tamen nec sibi, nec filio, sed nepoti Ferdinando omnia acquirebat: *quem vel ideo studiosius apud se retinebat pater ejus Rex Legionis, ut matri opus industria fuerit ad eum recipiendum, sicut in Actis ex Roderico dandis videbimus.* *Dos Reginæ Berengariæ.*

g *Rodericus (cui potius hic credimus) ait, non nisi* exercitus Castellani precursores *fuisse, qui Legionensi Regi occurrentes, absque certamine fugerint in castellum istud, ibique inclusi cœperint de concordia agere, læso qui bellum suscitabat Alvaro.*

h De Prædicatorum Conventu Madritensi *extat diploma apud Espinosam fol.152 lingua vulgari antiqua initio ac fine scriptum, ubi dicitur* Ferdinandus, Dei gratia Rex Castellæ & Toleti, &, Facta carta apud Medinam del campo, XXIV die Junii Æra MCCLXVI anno regni sui XI, *qui est Christi an.1228.*

i *Vereor ne depravata sit lectio, quia tamen Lucas, Chronicon suum non perduxit usque ad obtentam* Jaën, *non audeo legere divisim* Martos, Jahen.

a Tarasia, *Sancii Regis Portugalliæ filia, prius ducta quam* Berengaria; *sed post ternam prolem susceptam, propter affinitatem in secundo gradu, ab* Alphonsi *thoro separata. Agit de hoc conjugio incesto Rodericus Toletanus lib.7 cap.24; ac deinde de matrimonio* Berengariæ *& divertio.*

§. II. *Successio Ferdinandi in regnum Legionense, expeditiones contra Mauros.*

OBiit autem Era MCCLXVIII, VIII Kalendas Octobris [Adefonsus Rex Legionensis] Rex autem Fernandus filius ejus tunc temporis erat in expeditione in terra Maurorum: & cum audisset quod decesserat pater ejus, festinavit venire Legionem, ut obtineret regnum patrum suorum. Eo tempore facta est perturbatio magna in regno Legionensi: multi namque milites Galleci 7 *Defuncto Alfonso Legionen.*

Galleci & Aſtures, multas populationes, quas Rex Adefonſus fecerat abſque murorum ambitu, incendio tradiderunt. Nitebantur etiam reſiſtere Regi Fernando ſi poſſent: ſed omnipotens Deus illum mirabiliter adjuvabat. Etenim Miles nobiliſſimus Didacus, cum eſſet Legione, fecit ſuos per palatium Regis furtive aſcendere, & turrim & eccleſiam B. Iſidori occupavit. Reverendus autem Pater Rodericus, Epiſcopus Legionenſis, vir nobilis, providus, & honeſtus, ut hæc vidit, eccleſiam Legionenſis Sedis armis, hominibus, & bellicis apparatibus munivit, ut civitas Regi Fernando ſervaretur; civeſque turres murorum & eccleſiarum, ut potuerunt, ſimiliter munierunt.

nequid quæ obſiſtentibus ſeditioſis,

8 Erat tunc in ipſa civitate die ac nocte continua vox belli, & tribulatio, & anguſtia magna: ſed miſericordia Dei non defuit; & prædictus Didacus ægritudine valida eſt percuſſus, ita ut ipſe vel in eo neſcio qui clamaret, quod B. Iſidorus, ob auxilium Regis Fernandi, volebat ipſum Militem interficere, eo quod occupaverit turrim & eccleſiam ejus. Præterea à capite dicti Militis oculi videbantur avelli, & concavitate ſua egrediebantur, non ſine magno dolore: unde compulſus, cum ſe videret tam graviſſime vexari, conſilio Sanciæ Comitiſſæ venerabilis matris ſuæ, Abbati & Conventui ipſius monaſterii turrim & eccleſiam reſtituit, & damna quæ illis intulerat integravit: datoque ſuper ſancta Dei Euangelia juramento, quod de cetero eſſet miles & vaſſallus B. Iſidori Confeſſoris, illico ſanitati reſtitutus eſt, & ſtatim cum ſuis de civitate egreſſus.

uno etiam divinitus punito,

9 Epiſcopus autem Rodericus & cives, gaudentes in Domino, quod etiam Sancti pro Rege Fernando pugnabant, miſerunt nuntios illi, veniret cito ſuam accipere civitatem. Venit itaque Rex Fernandus (qui vere creditur Rex virtutis, eo quod ſit virtuoſus) una cum prudentiſſima D. Berengaria matre ſua, & Legionen-

fit Rex Legionis.

gionenſem civitatem ingreſſus cum gloria magna, obtinuit regnum patrum ſuorum. Tunc confluentibus ad eum de ſingulis civitatibus & oppidis viris nobiliſſimis, conceſſit eis bonos mores & foros antiquos, & etiam illis multa gravamina relevavit. Supererant duæ nobiliſſimæ ſorores ſuæ, filiæ Regis Adefonſi, quas genuerat ex Regina a Taraſia, Sancia ſcilicet & Dulcia, quas habuit in magna reverentia, donans illis dum viverent annuatim triginta millia aureorum. Deinde pacificato toto regno ſuo, omnes Milites, qui populationes patris ſui incenderant, exulavit. a

10 Poſt hæc, congregato Legionis & Caſtellæ exercitu magno, ingreſſus terram Maurorum, obſedit Ubedam & cepit eam. Eo fere tempore inclytus Adephonſus frater ejus, & Alvarus heros potentiſſimus de Caſtella, de mandato Regis, cum nobilium exercitu deprædantes terram Maurorum, uſque ad mare mediterraneum hoſtiliter pervenerunt: quibus cum exercitu innumerabili occurrit Rex barbarus, nomine Abenfuth, juxta civitatem quæ vocatur Xerez. Commiſſo certamine fugati ſunt Mauri, multis millibus ſuorum proſtratis, & Chriſtiani reverſi ſunt in patriam, cum multis opibus & gloria magna. Iterum Rex Fernandus movit exercitum; & fines Saracenorum invadens, cepit fortiſſimum caſtrum, quod dicitur S. Stephanus, & quædam alia: & acceptis à Saracenis theſauris multis; reverſus eſt. Divulgabatur fama Regis Fernandi per univerſas regiones, & de fide, gloria, & victoriis ejus loquebantur omnes gentes. Siquidem magnanimitas ejus & ſapientia omnes hoſtes ejus vehementiſſime deterrebat. *Cæſis ad Xerez Mauris.* *ipſe, relicta ad regni gubernationē matre,*

11 Regina vero Berengaria mater ejus in tanto ſapientiæ culmine ferebatur, ut in regni adminiſtratione, cuncta ſapienter & nobiliter ordinaret: quapropter ſecure Rex Fernandus faciebat moram in expeditione contra Saracenos, eo quod Regina Be-

contra eosdem egreditur:

rengaria vices ejus sapienter in regno Legionis & Castellæ supplebat: & tanta securitate & pace utrumque regnum gaudebat, ut parvus vel magnus aliquis non auderet violenter res alterius occupare: tantus invaserat cunctos hæreticos terror, ut cuncti de utroque regno fugere festinarent. Mittebat Regina Berengaria abundanter filio suo Regi Fernando, dum esset in expeditione, milites, equos, aurum, argentum, cibaria, & quæcumque erant necessaria exercitibus suis.

12 Era MCCLXXIII Regina D. Beatrix obiit, & sepulta est Burgis in regali * cœmeterio, quod bonæ memoriæ fecerat Castellæ Rex Adefonsus. Ante paucos dies discesserat filia Regis Fernandi & Reginæ Beatricis Maria puellula, quæ Legione in monasterio S. Isidori est sepulta. Tunc temporis devotissimus Rex Fernandus, coram corpore B. Isidori fixis genibus oravit, & votum faciens dixit viva voce: Adjuva me, Beate Confessor, contra Saracenos, & de his quæ acquisiero huic ecclesiæ tuæ conferam honorabilem portionem.

* *an* monasterio?

manubias S. Isidoro vovet.

Tarasia Alphonsi Legion. uxor 1. a Tarasia, *Sancii Regis Portugalliæ filia, prius ducta quam* Berengaria; *sed post ternam prolem susceptam, propter affinitatem in secundo gradu, ab* Alphonsi *thoro separata. Agit de hoc conjugio incesto Rodericus Toletanus lib.* 7 *cap.* 24; *ac deinde de matrimonio* Berengariæ *& divortio.*

§. III *S. Ferdinandus Cordubam recuperat, & ablatas campanas S. Iacobo restituit.*

13 EO tempore quidam Catholici, viri strenui, de frontaria Maurorum, qui Almugavares vocantur, collecta suorum multitudine, de nocte terram Saracenorum furtive ingressi sunt. Qui cum venissent Cordubam, & custodes murorum ipsius civitatis barbari minime vigilarent; per scalas & funes civitatem magnam Cordu-
a bam *a* intraverunt, & maximam obtinuerunt partem

tem turrium & murorum. Et cum adversus Saracenos fortiter dimicarent, & multos ex eis occiderent; festinanter miserunt nuntios ad Regem Fernandum, ut ad eorum properaret succursum. Erat tunc in partibus illis heros potentissimus, Alvarus de Castella; & veniens festinus ad succurrendum Christianis, extra Cordubam tentoria fixit. Pauciſſimi erant Christiani, habito respectu ad Saracenos: sed quotidie de barbaris, adjuvante Domino, triumphabant.

Capto à Christianis Cordubæ suburbio,

14 Quantæ autem magnanimitatis fuerit Rex Fernandus, ex hoc potest adverti, quod statim Beneventanis, & Zemorensibus, & aliis sibi adstantibus dixit: Si quis est hic amicus & fidus vassallus, sequatur me. Erat tunc hiems valde pluviosa: & dum non haberet secum centum milites, ingressus est audacter per frontariam regni Legionis, & cum paucis Cordubam venit. Magnus timor & dolor invasit amicos cunctos Regis Fernandi, cum pervenit ad eos Regem se tanto discrimini contulisse. Accelerabant cuncti tanto Domino subvenire, sed resistebant eis flumina inundantia & pluviarum tempestas. Rex autem Fernandus stabat fortis & imperterritus, & Saracenos cum suis fortiter feriebat. Et cum ingressum civitatis & egressum non possent Christiani Saracenis prohibere, eo quod prohibente flumine magno *b* Guadalquivir ad alteram partem non poterant transire, & Saraceni egrediebantur & ingrediebantur per Pontem; Rex Fernandus fecit fieri balsas *c* & navigia de lignis & coriis, & ipse Rex cum paucis primus transivit. Tunc prohibitus est Saracenis egressus & ingressus, & cepit Rex castrum quod erat in ipso ponte.

Sanctus eodem cum paucis proficiscitur,

b

c

15 Obsessa fuit civitas Cordubensis, undique properante Christianorum exercitu: & cum quotidie ab utraque parte gladiis mortiferis & jaculis fortiter certaretur, tandem laboribus multis & fame victi

ac denique urbem obtinet

Saraceni, Regi glorioſo Fernando Cordubam civitatem inclytam tradiderunt: & ipſi Saraceni recedentes, ſe aliis Agarenorum oppidis contulerunt. Ingreſſus eſt Rex Fernandus Cordubam, cum gloria & lætitia magna; & eliminata omni ſpurcitia Mahometi, Pontifices ſacri, in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli, ad honorem D. N. Jeſu Chriſti & Genitricis ejus Reginæ cælorum Mariæ, in eadem urbe divina myſteria peregerunt; magnum illud Saracenorum oratorium Genetricis Dei Mariæ nomine decorantes.

& reſtituit campanas S. Iacobi.

16 Inventæ ſunt ibi campanæ, quas ob inſigne ab eccleſia S. Jacobi Apoſtoli Rex Cordubenſis olim detulerat Almanzor *d*, & Rex Catholicus Fernandus fecit eas Saracenorum humeris ad eccleſiam S. Jacobi *e* reportari. Capta eſt civitas Cordubenſis Era MCCLXXIV: & reverſus eſt inclytus Rex Fernandus Toletum cum victoria & gloria magna. O quam beatus iſte Rex, qui abſtulit opprobrium Hiſpanorum, evertens ſolium Barbarorum, & reſtituens eccleſiæ S. Jacobi Apoſtoli campanas ſuas cum magno honore, quæ multo tempore fuerant Cordubæ, ob injuriam & opprobrium nominis Chriſti. Accepit etiam Rex Fernandus Turgellum, Sanctam-Crucem, Alhange, & quædam alia caſtra.

d

e

ANNOTATA.

a *Non* civitatem *acceperunt, ſed ejus ſuburbium unum poſt antemurale, ut ex ſequenti ipſius urbis oppugnatione apparet.*

Campanæ Compoſtellenſes.

b Quadalquivir, *antiquis* Bætis, *unde* Hiſpania Bætica, *nunc* Andaluzia.

c Balſa *Hiſpanice* ratis *dicitur.*

d *Circa an.* 990 *anno* 13 *& ultimo Regis* Almanſor, *occupata* Compoſtella, *minores campanas inde ablatas ſcribit Rodericus lib.* 5 *cap.* 16: *quod ſacrilegium Barbaro fatale fuit, etſi alioqui ab ulteriori injuria ſacro loco inferenda abſtinuerit, fulmine territus.*

e *Addit Legenda, quod* ſicuti humeris Chriſtianorum avectæ fuerunt campanæ, jubente Almanſore; ſic de mandato Ferdinandi, eas referre coacti ſint ipſimet Mauri.

DE

DE VITA S. FERDINANDI III

Regis Caſtellæ & Legionis

PARS SECVNDA *a*. a

Ex libro Hiſpano dicto Flos Sanctorum anni MDXXXII.

§. 1. *Arjonenſes, Granatenſes, Giennenſes Mauri recepti in ditionem Ferdinandi. Hiſpalis ab eodem recuperata.*

17 STatim poſt ſubactam Cordubam, abiit Rex excurſionem facturus inditionem Hiſpalenſem: cui Arjona tranſeunti indicatum eſt, quod ibi eſſet Rex nomine Alhamad, idemque generoſus eques, qui ei magnum poſſet inferre damnum, poſteriora exercitus cum impedimentis carpendo. Hoc intellecto, ſtatim verſus Arjonam Rex tetendit, miſitque ad Regem Alhamadum, cauſa tractandi cum eo. Qui cum egreſſus eſſet ad Regem, eique ſe ſubjeciſſet; promiſit ei Rex, quod ſi Arjonam *b* tradere vellet, facturus eum eſſet Regem Granatæ; interim tueretur exercitus Chriſtiani impedimenta, curaretque ne quid eorum periret. Quod cum ei Rex Maurus juraſſet, abiens Fernandus incurrit in agros Hiſpalenſes. *Arjonæ Regem ſibi concilians Sanctus.* b

18 Miſit deinde Rex nuntios ad præcipuos quoſdam Granatenſis urbis incolas, ut exauctorato eo quem tunc habebant Rege, Alhamadum Arjonenſem Regé aſſumerent: hoc vero cum eis perſuaſiſſet, eo quod Alhamadus nomen haberet viri fortis, iſque ad regnum perveniſſet, continuo tradidit Fernando Arjonā. Fernandus vero eumdem monuit, ut recordaretur, quod *faciensque Regem Granatæ.*

per ipsum factus esset Rex Granatensis; ideoque pete-
c bat ut sibi traderet civitatem Jaën *c*, sub hac condi-
tione, ut eam ipsi redderet quandocumque is postu-
lasset: atque ita urbem illam obtinuit, arcemque in
ea, quæ nunc est, ædificavit. Molitionem autem
Jaën ab eo sibi concessam munit. istam ægre ferentibus Mauris, & cur id faceret inter-
rogantibus, respondit; hoc se facere, ut ne civibus
cogeretur esse molestus, sed sibi suisque illac transi-
turis absque incommodo eorum hospitium inve-
niret.

19 Toletum deinde rediturus Fernandus, Cordubæ reliquit Magistrum D. Pelagium Correa, & D. Rodericum Alvarez Asturicensem, aliosque plures, *Mauros Hispalenses excursionibus fatigat,* Hispalim usque excursuros. Metatus est autem Ma-
gister Pelagius in loco, qui dicitur Sant-Lucar *d* de
d Albayda, inter Hispalim & Tejadam; Rodericus
autem, Alcalæ *e* de Guadayra: atque ex his locis ad-
e eo infestos habuerunt agros Hispalenses, ut ad ma-
gnas angustias Mauros compulerint. Inito ergo cum
Proceribus suis consilio, convenerunt de certa auri
summa, duobus istis Equitibus danda, pro pace cum
iis habenda: quam illi haud difficulter concesserunt.
Quia autem sciebant Mauri, Fernando Regi consti-
tutum esse manere in Castella totis tribus annis, de-
crevérunt quantam maximam possent sementem
facere: quod ita eis successit, ut si messem colligere
permitterentur, deesse iis non potuisset annona per
annos viginti, adeo fœcundus fuit annus iste. Tunc
Magister Pelagius & D. Alvarus significarunt Regi
quidquid actum erat, & quod, nisi ipse novam mes-
sem nunc collecturus veniret, non deberet intra ~~vi-~~
~~tra~~ viginti annos de capienda Hispali cogitare.

20 Hoc nuntio accepto Rex, statim & absque
f mora Burgis *f* discessit, cum Equitibus circiter cen-
deinde urbem obsidet: tum: & evocatorias misit per regnum totum, man-
dans ut omnes Hispalim convenirent. Advenit au-
tem eo Rex Fernandus medio Martio, anno Do-
mini

mini *g* MCCXLVIII, civitatemque tam arcte cinxit ex omni parte, ut neceſſaria ad victum inferri in eam non poſſent, niſi per *h* Axarafam: quæ non poterat præcludi, eo quod prope Trianenſe *i* caſtrum tenſa erat catena perquam grandis, trans ipſum fluvium, à turri aurea uſque ad alteram partem: quæ catena adjumento magno Mauris fuit. Quidam autem, Romanus *k* Bonifacius dictus, civis Burgenſis, dixit Regi: Habeo navim valde bonam, quacum ſi bonum ventum annuerit Deus, velis expanſis provectus, intendo catenam iſtam perfringere. Tum Rex per triduum integrum ſe recepit ad orandum, & nec ullius alloquium ſuſcepit; ab oratione autem regrediens mandavit, ut nautæ navim apparārent. Quæ cum velis expanſis promoveretur, tam validus ea implevit ventus, ut ſurſum in flumen provecta, non tantum catenam illam perruperit, ſed etiam pontem juſto ab inde ſpatio diſſitum. Qui ſucceſſus magnam Mauris moleſtiam attulit, utpote jam omni ulteriori ſpe neceſſariæ annonæ obtinendæ privatis.

g
h
i
k

eamque per deditionem accipit.

21 Ergo parvo poſt tempore petierunt Mauri loqui cum Rege, qui eis tranſmiſit Rodericum Alvarez Aſturicenſem; cui dixerunt quod ei traditurі eſſent civitatem, modo ſibi liceret egredi cum uxoribus, liberis atque fortunis; manere autem volentibus ſub Regis obedientia atque ad ejus ſervitium, id liceret. Rex vero arbitrium conditionum ad Adefonſum filium retulit, qui reſpondit, faceret pater ſuus quod bonum videbatur. Poſtea vero redierunt Maurorum legati, petentes inducias ſibi dari, ad demoliendam turrim & mezquitam majorem: qua de re Adefonſus interrogatus edixit, quod ſi vel unicam tegulam in civitate moverent, omnes mactari juberet. Videntes igitur talia fruſtra peti, ſupplicarunt Regi, ut ſeptem dies ſibi concederet, intra quos civitatem traderent, ea qua Rex vellet conditione & forma. Intravit er-

go Rex Fernandus in urbem Hiſpalenſem die VIII l Novembris, anno Domini MCCXLVIII: manſit autem in urbe major m pars incolarum.

ANNOTATA.

a *In hac ſecunda parte multa dicuntur plane aliter quam à Garibaio & Mariana, Chronicam* Ferdinandi *antiquam ſecutis, cui nos quoque plus fidei ineſſe arbitramur: volui tamen Legenda iſtius verba hic dare, judicium diſcriminis faciendi Lectori relinquens.*

b Arjonam *volunt aliqui* Albam Virgaonenſem *Plinii, vel* Aurigiam *Livii fuiſſe, inter Iaën & Anduxar, quam hodieque ſcimus ſupereſſe, non ex tabula ubi deeſt, ſed ex relatione de inventis ibidem an.* 1630 *Reliquiis commemorandis ad* 21 *Auguſti, quando agemus de SS. Bonoſo & Maximiano. Chronica urbem obſeſſam fuiſſe ſcribit & deditione captam.*

Giennii deditio.

c Jaen, *Latine ſcribentibus Roderico & aliis* Giennium & Gienna, *quam Chronica dicit prius obſeſſam & ad extrema redactam, quam Rex barbarus, ſe ſuaque fidei* Ferdinandi *committens, urbem tradi juberet; nec meminit adjectæ conditionis, imo Chriſtianos incolas illuc inductos ſcribit, utique Mauris omnibus aut pleriſque egredi juſſis. Nihil etiam ibi de promotione* Alhamadi, *per* Ferdinandum *curata.*

d San Lucar de Albayda, *hodie*, San-Lucar la Major, *urbi Hiſpalenſi ad Occidentem jacet, cis flumen Guadiamar, intervallo circiter leucarum* 4; *diſtinguendum à* San-Lucar de Barrameda, *maritimo oppido ad æſtuaria Bætis, ac veluti portu urbis Hiſpalenſis.*

e Alcala de Guadayra, *ad Orientem ejuſdem urbis, vix duabus leucis inde abeſt.*

f *Chronica ait,* Cordubæ *fuiſſe* Regem, *cum obſidendæ Hiſpalis conſilium cepit, mutato priori propoſito redeundi in Caſtellam:* Cordubam *quoque juſſum convenire exercitum, cum quo plura oppida prius occuparit quam inchoaret obſidionem.*

g *Chronica ait obſidionem* ſedecim menſes *tenuiſſe, proinde deberet cœpta fuiſſe anno priori* 1247 *menſe Majo.*

h Axarafæ *vulgo dicuntur excelſæ portiûs ſeu ambulationes: ſed eo nomine hic intelligitur ingens terræ tractus trans Bætim, quia forte excelſior quam citerior ripa.*

i *Dabimus in Actis plenam urbis deſcriptionem, & ipſius* Catenæ, *cujus tamen nulla fit mentio in Chronica.*

k *In Chronica dictus* Raymundus: *nempe inter nomina vulgaria* Ramon & Roman *ſola vocalium tranſpoſitio ſignificationem variat.*

l *Fortaſſe legendum* XVIII, *quamvis neque tunc in urbem ingreſſus eſt* Rex; *ſed tali ut ſummum die ſignatæ ſint conditiones faciendæ deditionis die* XXIII.

m *Imo exire coactos omnes docet Chronica.*

§. 11. *Mora Regis ſancti in Bætica, & pius obitus.*

POſt hæc tam Rex quam Magnates ejus in Caſtellam redeundum eſſe cenſuerunt, di- 22 *Rex in Caſtellam rediturus*
miſſis eorum aliquibus ad cuſtodiam civitatis. Verum hoc ne fieret tali ratione dicitur fuiſſe impeditum. Paraſitus a quidam Fernandi Regis, Paya dictus, conſcendit turrim majoris eccleſiæ, numeravitque plateas à Chriſtianis inſeſſas, facile utique diſtinguendas ab aliis, quia unuſquiſque Magnatum vexillum ſuum extulerat è loco in quo hoſpitabatur. Hinc agnovit quanto in periculo, ſi Rex diſcederet cum exercitu, futuri eſſent reliqui. Ergo ad Fernandum acceſſit,& dixit: Domine, unam à te gratiam peto, videlicet ut cum omnibus Primoribus tuis mecum velis prandere in ſumma turri majoris eccleſiæ. Cumque reſponderet Rex, quod locus omnes non caperet; In illa, inquit, turricula, ô Rex, quam ſuperne vides, & exiſtimas tam parvam eſſe, plus quam quinquaginta viri contineri poſſunt. a

23 Tum Rex petitioni annuit; & abiit Paja: hora autem congrua accerſivit Regem cum ſuis Magnatibus. Qui cum aſcendiſſent, Prandium, inquit Paya, quod vobis paratum habeo, eſt ut videatis hanc civitatem, quam Dominus Deus noſter donavit vobis. Cui Rex, Video eam perquam bene, & benedictus ſit Deus, per cujus miſericordiam acquiſimus eam. At ego, replicat Paya, faciam ut multo melius eam videas: & monſtravit ei vexilla Magnatum & Tribunorum, qui ibi erant; & quam exiguam partem civitatis occuparent, juſſit conſiderare. Ad quæ Rex, Vere, inquit, miſeret me civitatis hujus. Tum paraſitus: Si modo, cum hic ſunt Caſtella & Legio, non habitatur Hiſpalis: quomodo hinc abiens credis re- *ne id faciat ſapienter monetur à paraſito,*

licturum te, qui eam faciat habitari? Equidem edi-
ibique manere vovet: co tibi, quod si semel hinc abieris, nunquam in eam sis rediturus. Tum vero Rex, inquit, Etiam ex ore fatuorum prudentia quandoque consilia proficisci audivi sæpius; atque ex nunc promitto Deo, me nunquam in Castellam rediturum, sed hic sepulcrum habiturum. Atque ita Fernandus Hispali mansit, eamque à frequenti populo habitari fecit, incolis ex omni Hispania accersitis: & post captam urbem in ea vixit sanctus hic Rex tribus cum dimidio annis.

jubet Regi Granatæ Iaën restitui.

24 Quando autem se vidit morti vicinum, accersito ad se filio Adefonso, post multa sancta ac salutaria monita, ei dixit: Urbem Jaën à Granatensi Rege teneo, sub ea conditione, ut eam redderem quandocumque reposceret: volo autem ut fides mea etiam post mortem meam præstetur integra, sicut eam servavi cuicumque ipsam obligavi cum viverem. Itaque volo ut reddas eam Granatensi Regi, quandocumque volet; tibi autem serves arcem, quia ædificavi, & est mea. Hoc autem præstitit Rex Adefonsus post mortem patris sui. Fernandus vero, cum res ad animæ suæ statum pertinentes composuisset, magna cum devotione petivit Sacramenta: & recepturus Corpus Christi, surrexit de lecto, seque in terram prostravit, dicens, Domine, unde merui, ut venires ad me? Et prius quam ipsum susciperet, accepit restim colloque circumjecit: tum genibus ac cubitis terræ innixus, dixit: O Domine mi, amore mei passus es aliam magis crudelem restim collo tuo circumdari: ego vero miser quid feci pro te? Obsecro Domine, ne consideres quam male possim tibi rationem reddere eorum quæ mihi commendasti, & temporis impensi: sed considera qualis ipse sis, & miserere mei. Atque ita cum multis lacrymis recepit Dominici Corporis Viaticum, petens ab omnibus sibi ignosci, si cui gravis fuisset

susceptisque devote sacramentis.

vel

vel causam querendi de se dedisset.

25 Mox testamentum suum condidit, filio suo Adefonso expresse mandans, ut magnam curam Reginæ gereret, fratres bene educaret, famulis suis esset munificus, & subditis omnibus æquus *b*. Denique Clerum totum ibi præsentem, post recitatas Letanias, præcepit canere, Te Deum laudamus. Sumptaque in manus candela, & Cruce ante se posita, inclinavit caput: ac magna cum devotione animam tradidit Creatori, in urbe Hispali, die XXX *c* Maji, anno Domini MCCLII, regni vero sui XXXV. *pie moritur an.* 1252. b c

ANNOTATA.

a *Hispanice* Truhan, *quod etiam* Morionem *significat, quales Regibus ad delicias esse solent, sapienter fatui.*

b *Rodericus Santius Palentinus Episcopus, parte* 3 *cap.* 40 Habent, *inquit*, Hispanorum Annalia, quia cum hic glorioſus Princeps in agonia mortis esset constitutus, à quodam Milite interrogatus est quale sepulcrum aut statuam sibi jubebat apponi. Cui ille; Immaculata, inquit, ut potui, vita mea ac gesta sint mihi sepulcrum & statua.

c *Idem eodem loco addit.* Quo die auditæ sunt voces in cælo, En moritur justus & nemo considerat. Cuncti fideles ob ejus obitum ineffabiliter flebant, dicentes, Utinam talis Princeps aut non nasceretur aut non moreretur!

S. FERDINANDI III
Regis Caſtellæ & Legionis
ACTA PROLIXIORA.
Ex Libro VIII Ruderici Archiepiſc. Toletani, & Chronicâ Hiſpanicâ ſancti Regis, juxta Ms. Hiſpalenſe editâ Valliſoleti.

RUderici *textum integrum, iiſdem quibus eſt editus verbis, legendum proponens, ſed nonnullis ex* Chronica *acceptis Capitibus interpolatum; primum quidem neceſſarium duxi numeros Capitum quibus diſtinguitur textus ille, notare in margine uſque ad num.* 99, *ubi* Roderici *hiſtoria finem accipit: deinde congruum cenſui, hic præmittere diſtributionem Capitum in ipſa* Chronicæ *editione ſervatum, adſcribendo è regione numeros noſtros, initio talis cujuſque Capitis reſpondentes; ut, cum aliquis incidet in libros Hiſpanicos, in quibus* Chronica *prædicta citatur per Capita, promptum ei ſit ſenſum Latine expreſſum invenire. Quod ſi numero addatur *, notabis iſtic inchoari, quod ei reſpondet Caput, ubi tale ſignum reperitur in contextu.*

PRO-

PROLOGUS PRIMI EDITORIS

In Chronicam Sancti Regis Ferdinandi.

Magnifico & Prænobili Domino, Don Fernando Enriquez.

Post quædã Summaria antea edita

INter alias ſcripturas, Magnifice ac Prænobilis Domine, quæ reperiuntur in bibliotheca hujus ſanctæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, inveni hiſtoriam ſancti Regis Don Fernandi, qui acquiſivit ſibi hanc inſignem & prænobilem civitatem. Quamvis autem Summaria quædam hujuſmodi Chronicæ fuerint impreſſa; conducibile tamen mihi viſum eſt, etiam hanc prælo ſubjicere: utpote copioſiorem, & quia in ea diffuſe narrantur Regis illius heroica facinora, æternâ memoriâ digna; ac denique ne diutius concluſa detineatur hiſtoria, tantopere expetita, præſertim in hac prænobili civitate quam obtinuit non ſine labore maximo, propriæ vitæ periculo, impendioque ſuorum redituum & theſaurorum; quos præmiſit in cælum, iſtic ſibi reſtituendos. Quia autem ad perfectionem hiſtoriæ opus eſt paulo altius repetere ejus originem; incipit narratio à Rege Alphonſo, ſancti Regis avo, filio Sancii cognomento Deſiderati, quo melius intelligatur ordo Regii ſui ſtemmatis, nobiliumque & illuſtrium ejus operum. Longum enim & confuſionis plenum opus foret, ipſum deducere per omnes illos Reges, qui Sanctum regnando præceſſerunt; noſtræque intentionis dumtaxat eſt texere illius hiſtoriam. Hæc vero emendanda fuit, aut (ut expreſſius loquar) renovanda, quoad pronuntiationem nonnullorum vocabulorum antiquorum, ut à modernis melius intelligantur.

ipſa Chronica integra profertur:

& tantum quoad voces aliquas innovata.

a Quia autem ad Dominationem veſtram, tamquam

offerturque D. Fernando Enriquez.

quam primum Equitem civitatis hujus, & ejuſdem cum Sancto nominis conſortem, pertinet præcipue favere magnis & nobilibus facinoribus ejus; exiſtimavi quod merito deberem ipſi inſcribere hanc Chronicam, ut ſub ejus auctoritate & favore publicetur in gratiam legere cupientium: idque eo magis, quod Dominatio veſtra, hoc anno milleſimo quingenteſimo decimo quinto, in feſto S. Clementis, efferens Gladium ipſius ſancti ac beatiſſimi Regis, quando celebratur ſolenniſſima proceſſio, in memoriam ejus diei quo acquiſita hæc civitas fuit; & exiſtens in capella Regum, demonſtravit deſiderium videndi ipſius Chronicam. Hoc enim me permovit, ut ad obſequendum voluntati iſti tuæ eam emendarem, ſicut dixi, & nomini veſtro inſcriberem: quo ſcilicet, nec non ingentuis tuis ac nobilibus moribus, imitaris eumdem.

cum excuſatione mutati leviter Styli.

3 Credo equidem non defuturos, qui me reprehendant, dicantque non debuiſſe mutari vocabula antiqua, quæ plus majeſtatis & auctoritatis quam moderna videntur habere. Verum illis facile reſpondetur, quod dum hiſtoria aliqua Latina in linguam noſtram vulgarem convertitur, non utamur Latinis vocibus, quantumvis magis ſonoris quam ſint noſtra Romana; ſed idiomate ſecundum tempus uſitato: quem uſum videmus intra ſpatium quadraginta aut quinquaginta annorum notabiliter mutatum ab eo qui ante fuerat. Verum favente Dominatione veſtra, hæc & alia maledicorum dicteria parum mihi curæ ſunt, aliud non ambienti quam ut maneam, quod ſum, famulus veſter. Tali ergo fiducia & robore nitens Hiſtoria invocato nomine Dei, & Virginis Mariæ Dominæ noſtræ matris ejus; ſuiſque & veſtris protecta armis, initium accipit, quemadmodum ſequitur.

VETUS DIVISIO CHRONICÆ.

Incipit Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc nomine Tertii, qui acquisivit Hispalim.

CAP. I DE nobili Rege Don Alphonso, hujus nominis nono, filio Regis Don Sancii Desiderati, ejusque grandibus facinoribus. *Num.* 1

II De Rege Don Henrico, hujus nominis primo, qui regnavit post mortem nobilis Regis D. Alphonsi. 8

III Quomodo Rex Henricus comitia celebravit Vallisoleti. 11

IV De malis & rapinis exercitis per D. Alvarum, & quomodo conatus sit discordiam adducere inter Regem ejusque sorrorem ac tutricem D. Berengariam. 13

V In quo commemoratur mors D. Henrici Regis. 16

VI Quomodo post Henricum regnaverit D. Fernandus, & quomodo D. Alphonsus ejus pater voluerit ipsi regnum auferre, ex consilio Comitis Alvari. 20*

VII Quomodo D. Berengaria & Rex Fernandus fecerunt adferri corpus Regis Henrici à castro Tarreco, & deportari Burgos. 23

VIII Quomodo Comes Alvarus & fratres ejus grandia damna intulerint ditionibus Regiis: & quomodo Rege ac matre ejus Herrerâ transeuntibus, captus fuerit Comes Alvarus, per Equites qui Regem comitabantur. 25

IX Quomodo Comes Alvarus pepigerit cum Rege de tradendis ei oppidis & arcibus, quas ipse & frater suus tenebant, pro sua liberatione: & quomodo Palentiam ambo se receperint. 27

X In quo narratur mors Comitis Alvari, & fratris ejus Don Fernandi. 28*

XI Quomodo nobilis Rex Fernandus uxorem duxerit D. Beatricem, filiam D. Philippi ex Alemannia & D. Mariæ filiæ D. Coysat * Imperatoris Constantinopolitani. 31 * *l.* Isac.

XII Quid negotii habuerit D. Fernandus cum aliquot Equitibus, contra ipsum insurgentibus ejusque ditiones populantibus. 34

XIII Quomodo nobilis Rex Fernandus, post pacificatum regnum suum, perrexerit contra Mauros, crudeli bello eos persequens, eisdemque multa oppida munitionesque eripiens. 37

XIV Quomodo nobilis Rex Fernandus nobilissime construxerit ecclesiam majorem Toleti, ex manubiis Maurorum, deque ejus aliis pluribus facinoribus. 39

XV De morte D. Alphonsi Regis Legionensis, patris D. Fernandi: & quomodo hic post obitum patris regnum ejus obtinuerit. 42

XVI Quomodo nobilis Rex Fernandus iverit Legionem regni caput, fueritque receptus & agnitus Rex absque ulla contradictione. 45

XVII Quomodo Rex Fernandus ex condicto accesserit ad oppidum Tabogal, acturus cum Rege Portugalliæ, & miserit fratrem

suum

ſuum Dominum Alphonſum ad infeſtandum terras Mauro-
rum. *Num.* 46? 47, & 67
XVIII Quid acciderit D. Alphonſo Infanti & D. Alvaro Perez, in-
gredientibus terras hoſtiles. 67*
XIX Quomodo D. Alphonſus Infans conflixerit cum Rege Aben-
huc, eumque vincens fuderit. 69
XX Quomodo Chriſtiani, poſtquam repuliſſent Mauros intra por-
tas Xerezenſes, obtenta victoria collegerint ſpolia: ac poſtea oc-
ciderint multos Mauros, abditos intra ſpiſſitudinem olivето-
rum. 75
XXI Quomodo Rex Fernandus obſederit Cordubam, & poſt dies
aliquot obſidionis eamdem obtinuerit, Mauris ei ſe tradentibus.
Ita habet Hiſpanicus titulus, ſed fallit; debuiſſet enim ſic dumtaxat legi:
Quomodo Chriſtiani obtinuerint ſuburbium Cordubenſe. 80
XXII Quomodo Rex Fernandus confeſtim diſceſſerit Benaventa, o-
pem laturus iis qui ſuburbium Cordubenſe interceperant. 86
XXIII Quomodo Abenhuc Rex Ecijæ voluerit in auxilium Cordu-
benſium proficiſci contra Regem Fernandum; ſed ab ea mente
deductus fuerit per D. Laurentium Suarez. 89
XXIV Quomodo D. Laurentius Suarez Ecija diſceſſerit cum tribus
equitibus verſus caſtra Regis Fernandi, 91
XXV Quomodo D. Laurentius, poſt inſtructum de omnibus Regem
Fernandum, egreſſus è caſtris rediverit Ecijam. 93*
XXVI Quomodo Abenhuc, ad auxilium Regi Valentiæ ferendum
profectus, à quodam ſubdito ſuo ſit interfectus Almeriæ. 94
Hic porro addendum fuerat: & quomodo eo mortuo Rex Fernandus
Cordubam obtinuerit tradentibus eam Mauris. 95
XXVII Quomodo major Mezquita Cordubenſis fuerit conſecrata,
per Epiſcopos qui erant cum Rege Fernando: & quomodo Rex
eam reſtauraverit, & neceſſaria quædam ædificia adjunxerit,
ipſamque dotaverit. 96
XXVIII Quomodo Rex Fernandus, poſt mortem D. Beatricis, con-
traxerit ſecundas nuptias cum D. Joanna, conſobrina Ludovici
Francorum Regis, filia Comitis Simonis & D. Mariæ uxoris e-
jus. 98
Prologus hiſtoriam proſequentis. 99*
XXIX Quomodo Rex Fernandus Toleto profectus ſit Cordubam, ei-
dem aliiſque confiniorum munitionibus, annonæ penuria gran-
di laborantibus, proviſurus. 100
XXX Quomodo Benalhamar, Rex Granatæ, magno cum exercitu
Maurorum venerit ad arcem Martanam, eamque ad extremas
redegerit anguſtias. 101*
XXXI De morte D. Alvari Perez, deque magno dolore quem inde
hauſit Rex Fernandus. 104
XXXII Quomodo nobilis Rex, hac vice qua in confiniis fuit, multa
oppida & loca munita obtinuerit; ceperitque Regem quemdam
Maurum, qui de trans mare venerat. 105
XXXIII De quadam diſcordia inter D. Ferdinandum Regem & E-
quitem quemdam ex Biſcaya, qui D. Didacus Lopez nuncupa-
batur. 107*
XXXIV Quomodo Rex Fernandus, Burgis ægrotans, miſerit filium
ſuum

fuum D. Alphonſum ad confinia: cui Toletum venienti occurrerunt quidam legati miſſi ad Regem patrem ab Abenhudi Rege Murciæ: quos D. Alphonſus, ibidem Toleti expeditos, remiſit Murciam. *Num.* 109

XXXV Quomodo Rex à morbo relevatus, Murciam miſerit magnam annonæ copiam, & verſus confinia diſceſſerit ipſe. 111

XXXVI Quomodo Rex Fernandus obtinuerit Arjonam, aliaſque urbes & munitiones. 113

XXXVII Quomodo Mauri, Gazulæ dicti, incurrerint in arcem Martanam, & Fratres qui intus erant erumpentes, eoſdem repulerint vicerintque. 116

XXXVIII Quomodo Infans Murciam appulerit, cum magno annonæ commeatu, & Mulam obtinuerit. 117

XXXIX Quomodo Rex Fernandus Corduba diſceſſerit cum uxore ſua D. Joanna, ad colloquium cum matre ſua D. Berengaria in Villa-regali, ac poſtea in campeſtria Granatenſia incurrerit, & Jaënum obſiderit. 118

XL Quomodo Rex Granatenſis tradiderit D. Fernando Jaënum urbem, eique ſeipſum ſubjecerit. 121

XLI Quomodo nobilis Rex Fernandus cum exercitu ſuo diſceſſerit Jaëno Hiſpalim verſus, & ex itinere incurrerit vaſtaveritque agrum Carmonenſem, atque Alcalam obtinuerit. 131

XLII Quomodo nobilis Rex Fernandus, poſt occupatam Alcalam Guadayræ, reverſus ſit Cordubam; indeque iverit Jaënum, ubi decreta eſt obſidio Hiſpalenſis. 133

XLIII Quomodo nobilis Rex Fernandus obtinuerit Loram, Cantilianam, Guilenam, Gerenam, & Alcalam del Rio. 136

XLIV Quomodo adveniens Raymundus Bonifacii cum claſſe, quam Rex adduci juſſerat, pugnarit contra triginta Maurorum triremes, & victoriam obtinuerit. 139

XLV Quomodo quidam Eques, Rodericus Alvarez nuncupatus, fuderit cohortem Maurorum, venientium adverſus claſſem Chriſtianorum. 140*

XLVI Quomodo D. Pelagius Correa, tranſierit cum ſuis flumen; & cis Aznalfarachem reſidens, magno in periculo verſatus ſit. 141*

XLVII Quomodo Rex Fernandus caſtra in Tabladam tranſtulerit, propter damna in loco priori accepta, & metanti exercitui ſupervenerint Mauri. 142*

XLVIII De eo quod contigit Garciæ Perez de Vargas cum octo Mauris, quos obviam habuit, à caſtris ad pabulatores vadens. 144

XLIX Quomodo poſt tranſlata in Tabladam caſtra, in unam eorum partem incurrentes Mauri, pecora quædam abegerint; eademque ab erumpentibus Regiis fuerint recuperata. 147

L De iis rebus quæ acciderunt Magiſtro D. Pelagio cum Mauris trans flumen. 148

LI Quomodo Mauri Aznalfarachenſes ſæpius eruperint, pugnaturi contra Magiſtrum S. Jacobi D. Pelagium Corream & copias ejus, & de eo quod contigit. 148*

LII Quomodo Mauri Hiſpalenſes conati ſunt exurere claſſem Chriſtianorum artificio quodam; ſed caruerint ſucceſſu, fuſique ac cæſi ſint. 150

LIII Quomodo civitas Carmonenſis deditionem ex pacto Regi fecerit. *Num.* 152
LIV Quomodo Alxotaf, cum omnibus Mauris Hiſpalenſibus, aſſultum fecerit in caſtra Chriſtianorum, dum Rex ad eam fluminis partem tranſiſſet, in qua erat Magiſter D Pelagius Correa. 154
LV Quid actum ſit inter navales copias Chriſtianorum & Mauros. 155
LVI Quomodo Prior S. Joannis decem Equitibus Mauris eripuerit, quam abducebant in caſtrorum conſpectu, turbam vaccarum; animoſiuſque incurrens, protractus ſit in locum inſidiarum, cum maximo ſuo periculo. 159
LVII Quomodo D. Henricus & Magiſtri Calatravæ atque Alcantaræ, cum Priore S. Joannis, expilarint ſuburbia, Benaljofar & Macarenæ dicta. 161
LVIII Quomodo D. Didacus Lopez de Haro & Rodericus Gonzalez, qui ſtationem cum ſuis habebat ad portam quæ Macarenam ducit, fuderint Mauros, quotidie in ipſos erumpere ſolitos. 163
LIX Quomodo Almogavares exercitus Regii inſidias poſuerint Mauris, & hi eas detexerint, magnoque numero eruperint contra inſidiatores. 165
LX Quomodo D. Laurentius Suarez, & Garcias Perez de Vargas, arque alii Equites, cum exiguis copiis, fuderint aciem Maurorum ad portam Guadayræ. 166
LXI Quomodo Rex Fernandus fregerit pontem Maurorum ad Trianam, duobus magnis navigiis uſus, quæ favens ventus in ipſum impegit. 169
LXII Quomodo Rex Fernandus, videns confractum Pontem, tranſierit perſonaliter ad obſidendam Trianam. 171
LXIII De eo quod contigit Garciæ Perez cum quodam Infantione, eadem quæ ipſe inſignia geſtante. 173
LXIV Quomodo D. Petrus Ponce & Equites quidam alii poſuerint inſidias Mauris, damna multa inferentibus ſtationi Atchiepiſcopi S. Iacobi, quia male poſita erat; & multos Mauros occiderint. 176
LXV Quomodo viginti Equites Chriſtianos, ad cuſtodiam pabulatorum conſtitutos, invaſerint quinquaginta equites Mauri, perituros niſi ipſis ſuccurſum fuiſſet. 178
LXVI Quomodo Maurus quidam, Oria dictus, qui ex voto Hiſpalim venerat in auxilium ſuorum gentilium, fraude tentaverit occidere D. Alphonſum Infantem, ſed irrito conatu. 179
LXVII Quomodo Rex Alphonſus Archiepiſcopum S. Iacobi dimiſerit domum, quia infirmus erat; & quomodo ad ejus ſtationem tranſierit D. Pelagius. 180
LXVIII Quomodo Oria aliique Mauri Hiſpali Trianam tranſierint, eiſque præcluſus fuerit reditus ad civitatem. 181
LXIX Quomodo Mauri Hiſpalenſes propoſuerint conditiones Regi Fernando, eique pepigerint tradere civitatem. 181*
LXX Quomodo Mauri Hiſpalenſes tradiderint claves civitatis Regi Fernando, eamque liberam dimiſerint. 183
LXXI Quomodo nobilis Rex Fernandus, ingreſſus Hiſpalim, magna cum

cum lætitia & ſolenni proceſſione receptus ſit ab Epiſcopis & Clero. *Num.* 183*
LXXII Ubi exponuntur labores, quos Rex cum ſuis exantlavit in obſidione Hiſpalenſi, & ratio caſtrorum ejus deſcribitur. 184
LXVIII Ubi initur ratio temporis, quo Hiſpalim Rex Fernandus obſedit; ipſiuſque urbis ac nationis Caſtellanæ ſupra alias omnes excellentiæ declarantur. 185
LXXIV Quomodo Rex Fernandus magnis redditibus dotaverit Eccleſiam Hiſpalenſem, & Archiepiſcopum atque Canonicos inſtituerit. 187
LXXV De tempore, quod Rex Fernandus impendit acquirendæ toti Andaluziæ: & quomodo mare trajicere voluerit. 211*
LXXVI Quomodo nobilis Rex Fernandus tempore mortis ſuæ receperit ſancta Sacramenta, cum magna humilitate & devotione: item quomodo advocatis coram ſe filiis extrema monita dederit 215
LXXVII Quomodo Rex Fernandus expiraverit, ſancto fine vitam concludens, & animam Deo creatori reddens. 218
LXXVIII De planctu & ſepultura ſancti Regis. 219

Atque hic finitur Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc nomine tertii, qui debellavit & obtinuit Hiſpalim ac totam Andaluziam, quam amiſerat Rex Rodericus, Gothorum Regum ultimus. Fuit autem impreſſa Valliſoleti in ædibus Sebaſtiani Martinez juxta S. Andreæ, abſolutaque impreſſio eſt die quarto menſis Auguſti, anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo quinto.

Placet autem ad faciliorem intellectum totius ſequentis hiſtoriæ, expeditiones bellicas Sancti complexæ, tabellam proponere geographicam earum provinciarum, quas ſuo imperio ille tenuit.

CAPUT I.

Alphonſi Regis Caſtellæ, qui ſancto Regi avus maternus fuit, res geſtæ & obitus.

Ferdinandi avus maternus Alphonſus.

REx Alphonſus, qui obtinuit victoriam dictam de las Navas de Toloſa, fuit filius Regis Sancii cognomine Deſiderati; & nepos Regis Alphonſi, appellati Imperatoris Hiſpaniarum. Nobilis iſte Rex Alphonſus cœpit regnare à quarto anno ætatis ſuæ *a*, & regnavit annis quinquaginta tribus; habuitque uxorem D. Alienor filiam Regis Angliæ, ex qua genuit D. Henricum, qui poſt ipſum regnavit: & D. Ferdinandum *b*; & D. Berengariam, Legionenſem Reginam; & D. Alienor *c* Regi-

a
b
c

Reginam Arragoniæ; & D. Urracam, Reginam Portugalliæ; & D. Blancam, Reginam Franciæ, quæ fuit mater S. Ludovici Regis; & D. Conſtantiam, quæ fuit Abbatiſſa monaſterii de las Huelgas, quod Rex pater ſuus fundavit Burgis, ſicut infra dicemus.

inſtitutor Equitum S. Iacobi,

d 2 Idem nobilis Rex inſtituit Ordinem *d* Equitum S. Jacobi, cujus Caput juſſit reſidere in oppido Ucles: deditque hujus Ordinis Equitibus pro teſſera ſanguineum gladium, in memoriam victoriarum & ſanguinis Maurici per eos effuſi. Ut autem terra habitaretur defendereturque contra Mauros, deduxit colonias ſecundum ripam Tagi & per montem Ocaniæ: quem tractum, una cum montibus Orejæ & caſtello Mora, aliiſque locis & oppidis, dicto Ordini tradidit poſſidendum. Quia autem pater ſuus Rex Sancius Abbati Fiterienſi Ordinis Ciſtercienſis dedit Calatravam, confirmavit eidem ipſam poſſeſſionem, & exaltavit Militiam iſtius Ordinis, dando eidem multa loca & oppida, per quæ ipſa Religio valde crevit & ſublimata eſt, ad Dei gloriam & Coronæ Regiæ ornamentum.

Palentinæ urbis & academiæ fundator ac monaſterii Burgenſis,

3 Proſequens autem bene cœpta, ædificavit civitatem Palentiam, incolis eo deductis, fecitque in ea eccleſiam Cathedralem, ornans eam mitra & Epiſcopo *e*. Similiter ædificavit monaſterium de las Huelgas *f* Burgis, in quo poſuit monachas, nobilium filias, dotans ipſum multis fundis: & juxta illud erexit hoſpitale, quod ſimiliter dotavit ad pauperum receptionem. Et quia in Hiſpaniæ regnis non parum defecerant ſcientiæ, propter Mauros qui totam fere regionem occupabant; ſancto ſuo deſiderio impulſus Rex, Palentiæ conſtituit Studium univerſale, viros eruditos ac litteratos accerſens è Francia & Italia, ut ſubditis ſuis illas prælegerent: quod Studium diu *g* in Caſtella floruit.

e
f
g

circa Arcos victus à Mauris

4 Poſtea cum bellum Mauricum continuaretur, quidam Maurorum Alarabum Rex, Miramolintus nomine,

mine, ex familia Almohadarum, venit cum maxima suorum multitudine: cui obviam processit Rex cum suis circa *h* Arcos: sed quia Mauri erant longe plures numero, velut locustæ; profligatus est, ægreque ac violenter à suis quibusdam Equitibus extractus è campo, in quo velut miles generosus mori decreverat: deinde vero nullum suscepit gaudium, priusquam rediret ad ultionem sumendam. Ut autem tam Equites suos quam reliquam omnem armigeram gentem exerceret ad pugnam; edixit ut dimitterent vestes pretiosas & aurifrigia aliasque superfluos ornatus, utque eorum pretium impenderent armis: quam enim displicebat Deo inanis ille luxus, tam placituras expensas factas in comparando contra Mauros belli instrumento. h

5 Hunc in modum præparatis rebus exivit ad bellum, & in regionem Maurorum ingressus est trans fluvium Xuecar *i*, occupavitque multas villas atque oppida, spolians & occidens plurimos Mauros. Paulo post venit Toletum; ibique copiosum militem colligens, cum exercitu suo egressus est, occupavitque *k* Calatravam atque alia oppida, donec pervenit usque ad fauces Muladarii *l* supra las Navas de Tolosa ubi obtinuit celebrem victoriam à dicto loco nuncupatam, in qua feruntur occubuisse usque ad ducenta Maurorum millia, & dumtaxat viginti quinque Christiani; unde hodieque ibi inveniuntur plurimæ cuspides ferreæ lancearum ac sagittarum, fræna equestria, aliaque similia ingentis prælii monumenta; adeo ut manente ibidem Rege cum exercitu, totis duobus diebus non aliis lignis ad ignem usi sint, quam hastis sagittisque confractis, sicut scribit Archiepiscopus Toletanus Rodericus, testis oculatus. Commissum fuit hoc prælium die lunæ XVI Julii, anno Incarnationis Dominicæ MCCXIII. *eosdem profligat. ad Navas Tolosanas.* i k l *16 Iulii 1213.*

6 Inde porro Rex progrediens obtinuit Ubedam, Vilches, *m* Vaños, Tolosam, & Castrum-Ferral, aliaque loca plurima, quæ usque hodie remanent sub po- m

testate Christianorum, cum magno gloriæ suæ regiæ ac fidei Catholicæ incremento, tempore Apostolici Romani Innocentii Tertii. Post eum annum, divino id agente judicio, cessarunt pluviæ per totam Hispaniam, & vehemens regionibus fames incubuit propter siccitatem; adeo ut multi morerentur per plateas, quibus nec suppetebat quod comederent, nec ab aliis præberi poterat. Quare tam Rex quam Prælati ac Nobiles largas erogarunt eleemosynas: sed annonæ caritas tanta erat, ut non solum deficeret panis, verum etiam aves & pecora; quia propter siccitatem deerat palea & fœnum, neque in agris quidquam viroris reperiebatur.

& post famem publicam utcumque levatã

moritur 17 Sept. 1214.

7 Inter hæc nobilis iste Rex Placentiam tendens infirmari cœpit in via, venitque Arevalum, & mortuus est anno suæ ætatis quinquagesimo octavo, quorum quinquaginta quatuor regnavit, anno autem Domini MCCXIV, die XXIII Septembris: sepultusque est Burgis in monasterio de las Huelgas, quod fundarat; tanto sui relicto desiderio apud omnes, ut numquam oblivioni danda sit gloria bonitatis suæ: imprimis autem filia ejus Berengaria eum luxit, tantopere hac morte affligens sese, ut & ipsa ad vitæ discrimen deducta fuerit *n*.

n

ANNOTATA.

a *Era* 1198. *inquit lib.7 cap.*15 *Toletanus, id est anno Christi* 1160, & trimus, *inquit*, successit.

b *Si alia potiora argumenta non suppeterent de ætate Blancæ, quam quod hic quarta nominetur, parvi sane id facerem: quia apparet inter filios quoque ordinem ætatis neglectum, cum* Ferdinandus *primogenitus fuerit, octo minimum annis ante* Henricum *natus, sed patri præmortuus an.* 1211.

c *Ita nomen hoc scribitur Toletano, Hispanice* Leonor, *quod multis* Eleenora *redditur.*

d *De tribus* Ordinibus *Militaribus*, S. Iacobi, Calatravæ, & Alcantaræ *insignem librum scripsit Franciscus Carus de Torres, ediditque Madriti an.* 1629.

e *Antiquior Vrbis ac Sedis hujus instauratio est, & Regi* Sancio *patri* Aldephonsi *adscribenda probatur ex diplomatis Regiis Era* 1175 *signatis, translato illuc ab Ovetano Episcopatu ad hunc novum Pontio.*

f *Ita passim, quando ex Hispanico reddendum quid erit, Hispanica nomina locorum hominumque retinebimus: posset alias* Monasterium-

ria

deliciarum *verti, scilicet spiritualium: sunt enim* Huelgæ, *viridaria & domus recreationi & quieti comparatæ. Toletanus passim & simpliciter appellat* monasterium Regale, *vel* S. Mariæ Regalis; *deque ejus & Academiæ fundatione agit lib.7 cap.33 & 34: fuit autem Ordinis Cisterciensis. Mariana Hispanam vocem Latina forma donans,* Olcas *vocat.*

g Academia Palentina *multum celebratur propter* S. Dominicum, *Ordinis Prædicatorum auctorem, qui ex illa prodiit. Alphonsus Garcias Matamori an.*1553 *opusculum scripsit* de Academiis Hispaniæ, *sed conditam ait ab eo quo scribebat tempore annis circiter* 380, *ergo circa annum Christi* 1173. *Atqui tunc necdum natus* Ferdinandus *erat, multo minus ejus filius, quem ipse Academiæ conditorem facit, proæpotem scilicet loco proavi accipiens. Quando autem desierit esse non addit.*

h Alarcurim *appellat Toletanus, agensque de clade hic accepta à Christianis lib.7 cap.29, adscribit eam Eræ* 1233, *qui nobis est annus* 1195.

i *Toletano* Sucaris *cap.36, ubi de hujus belli apparatu.*

k *Vide hac de re lib.8 cap.6, & reliquam celeberrimæ pugnæ ac victoriæ historiam lege.*

l *Toletano*, Mansio in radice montis de Muradal; *Hispanice*, Puerto de Muladar; *eo scilicet sensu, quo* Portus siccos *gens illa appellat, quasvis Angustias montium.*

m *Eidem* Bilche & Balnea: Ubeta *autem cum* Beatia, *vulgo* Baëza, *licet hic prius nominatæ, posterius tamen captæ fuerunt, ut patet legenti lib.8 cap.12.*

n *Hactenus historiam* Aldephonsi IX, *ex* Roderico Toletano, *compendio sumptam habes, ut est in* Chronica *nostra: nunc ipsamet* Roderici *verba, id est totum librum octavum consequenter accipe, capitibus nonnullis ex* Chronica *additis interpolandam; quandoquidem auctor* Chronicæ, *in iis quæ à* Roderico *accipere potuit, dumtaxat interpretem egit.*

CAPUT II.

Henrici pueri breve regnum in Castella, sub Alvaro Comite & sorore Berengaria, Sancti matre.

FO igitur jam sepulto, filius ejus Henricus parvulus & heres à Pontificibus & Magnatibus, universo Clero Te Deum laudamus cantante, ad regni fastigium elevatur. Undecim annorum erat cum regnare cœpisset, & duobus annis & decem mensibus regnavit. Verum post mortem Regis nobilis, viginti quinque diebus transactis, Alienor uxor ejus fuit rebus humanis exempta. Hæc erat Henrici Regis Angliæ filia, pudica, nobilis & discreta, & sepulta est in prædicto monasterio jux- 8 CAP. II. *Alphonsi Regis duodennis filius Henricus,*

ta virum: & cuſtodia pueri Regis & regni gubernatio remanſit penes Berengariam Reginam, ſororem ejus. Cujus diligentia ſic apparuit, toto tempore ſui Reginis, ut pauperes, divites, eccleſiaſtici, ſeculares, ſicut tempore Regis nobilis fuerant, in ſuis ſtatibus ſervarentur; licet Baronum varietas, zelo invidiæ circumacta, diſſidia procuraret.

ſub tutela ſororis Berengariæ

traditur ab eadem Comiti Alvaro.

9 Cum vero eſſent tres Comites, Ferdinandus, Alvarus, Gundiſalvus, filii Comitis Nunii, cœperunt ad cuſtodiam Regis pueri inhiare, ut concepta odia poſſent in his quos oderant vindicare, ſicut pater eorum fecerat, tempore pueritiæ patris ejus. Aliqui etiam, quibus Regina Berengaria ſe crededat, eorum ſtudiis conſenſerunt, mediante quodam Milite Palentino, qui Garcias Laurentii dicebatur, & de mandato Reginæ erat cuſtodiæ Regis pueri deputatus. Hic promiſſa ſibi a Comite Alvaro in hereditatem villa, quæ dicitur Tabulata *a*, Regi ſuaſit ut ad Comitis Alvari cuſtodiam ſe transferret. Quod cum ſolers Regina Berengaria percepiſſet, animo gratanti conceſſit: ſed timens inſolentias quæ venerunt, fecit jurare Comitem Alvarum & Magnates, ut ſine ipſius Reginæ conſilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guerram moverent, nec mulctam imponerent in aliqua regni parte: & juramenta & hominium in manu Roderici Toletani Pontificis firmaverunt; ut, ſi contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur.

a

Accepta ejus & procerum fide:

10 Sed quia Regina, propter importunitatem Militum & Majorum, tædio erat affecta, timebat ne regnum in ſui cuſtodia turbaretur, & ideo Comiti Alvaro dedit puerum conditionibus ſupradictis. Qui cum Gondiſalvo Roderici & fratribus ſuis, tunc ſibi faventibus, incontinenti Burgis egrediens, cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi divites exhaurire, Religiones & Eccleſias ancillare, & decimarum tertias, quæ ad eccleſiarum fabricas pertinebant, cœpit

pit similiter infiscare. (Sed excommunicatus à Roderico Toletano Decano, qui vices Archiepiscopi tunc gerebat, coactus fuit restituere, & jurare *b* ne de cetero attentaret) & ecclesiarum homines, qui privilegiorum regalium immunitate gaudebant, cœpit exactionibus subjugare.

ille vero ecclesias & nobiles vexans,

b

11 Verum cum apud Vallem-Oleti Curiam celebrassent Magnates alii, Lupus Didacus *c* de Pharo, Gonsalvus Roderici & fratres, Rodericus Roderici & Alvarus Didaci de Camberis, Alphonsus Telli de Menesis & alii nobiles, Regni exterminio condolentes, curaverunt tantis cladibus obviare: & Reginæ Berengariæ prudentiam adeuntes, humiliter supplicarunt, ut regni miseriis condoleret. Comes autem Alvarus cœpit Reginam nobilem infestare, adeo ut ea, quæ sibi pater suus dederat, occuparet; & ei etiam ore temerario demandavit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Regina nobilis, cum sorore sua Alienor, quæ fuit postea Regina Aragonum, & erat tunc temporis domicella, in castrum Gonsalvi Roderici, quod Aptellum dicitur, se recepit, ibique deguit usque ad mortem fratris. Sed prædicti Magnates, tamquam naturali Dominæ fideliter adhærentes, Regi parvo fidelitatis debitum in omnibus servaverunt. Ceterum prædictæ Reginæ solers industria, omnia sic provide ordinavit, cum Magnatibus illis, ut & Comitis Alvari insolentias refrænaret, & jura sua Regi parvo conservaret.

CAP. II

c

ideoque in Comitiis accusatus;

contra Reginam insurgit;

12 Verum cum Rex tenellus intentionem Comitis sagaci indole jam sentiret, libenter volebat ad sororis custodiam se transferre. Sed Comes Alvarus per suos complices ita cavit, quod Rex puer quod volebat non potuit effectui mancipare. Nam Comes callide cogitavit uxorem ex Portugallia sibi dare, qua mediante posset puerum in suo beneplacito retinere. Sed in contrarium res evenit: nam cum Mafaldam filiam Regis Portugalliæ adduxisset, & puer non esset

Regem impuberem uxori jungit.

in ætate nubili, remanſit Domina conjugali commercio defraudata: & quia ſe conſanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentii Papæ fuit contubernium ſeparatum: & poſt, ut fertur, inter ſe & Dominam voluit Comes Alvarus connubium pro-
d curare: ſed ipſa, cum eſſet pudica *d*, verbum reſpuit indignanter.

CAP. III *magnam colligit factionem;*

13 Poſt Curiam Vallis-oleti Comes Alvarus cum ſuis complicibus, & cum Rege Extrema-Dorii peragravit, Majorum animos ſibi concilians, ut eorum favore poſſet aliis imperare, & habentium divitias exhaurire; & inde ſe tranſtulit ultra Serram. Et cum veniſſet Maquedam, quæ eſt oppidum in diœceſi Toletana, Regina nobilis miſit nuntium de fratris ſtatu clanculo percunctari: erat enim ſolicita, eo quod à Comite Alvaro negligentius ſervabatur. Et cum Comes Alvarus de nuntio comperiſſet, fecit ſcribi litteras impoſturæ, & falſo ſigillo Reginæ nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina no-
e bilis ſcribebat aliquibus, de conſilio Magnatum *e* de campis, ut cum toxico ſibi miſſo fratri ſuo exitiale poculum propinarent, ut ſic puerum ad ſororis odium gravius provocarent: & hominem continuo ſuſpenderunt.

conatus Regem alienare à Sorore,

14 Sed cum labia malignorum ſibi velut ebria mentiantur, qui Suſannam à falſo teſtimonio liberavit, Reginam nobilem & innocentem ab impoſturæ mendacio liberam declaravit: & ut in ſuis mendaciis caperentur iniqui, communis & fidelis aſſertio omnium ſine dubio affirmabat Reginæ nobilis veritatem; deteſtans maledictis & convitiis quod iniquitas adinvenit. Et licet effronti ſuperbia Comes Alvarus niteretur, tanta tamen efferbuit ſubſannatio populi contra eum, ut cogeretur recedere à partibus
f diœceſis Toletanæ: & Optam *f* veniens ibi aliquamdiu fecit moram. Advenit autem Miles nobilis Ro-
g dericus *g* Gondeſalvi de Valle-viridi, qui beneplacitum

refutatur à populo.

tum

tum Regis pueri jam habebat, ut ad ſororem ſuam inſcio Comite Alvaro ſe transferret. Sed cum Ferdinandus Nunionis, Comitis Alvari fautor & nepos, comperiſſet; ex improviſo aſſumptis militibus ſupervenit, & captum duxit ad *h* Alarconem. h

15 Tunc Comes Alvarus, ut in regno excidia excitaret, fautoribus Reginæ nobilis movit guerram; & aſſumptis quos habere potuit, cum Rege ad Vallem-oleti in ſequenti Quadrageſima pervenerunt: & Paſchate Reſurrectionis Dominicæ celebrato, cum Militibus Caſtellanis & de Extremis-Dorii *i* Vallem *k* triticariam vaſtaverunt, & domos Magnatum qui Reginæ favebant hoſtiliter diſſiparunt. Deinde in caſtro quod Mons-alacer *l* dicitur, Suerium Tellii obſederunt. Sed cum Gonſalvus Rodericii & fratres ejus & Alphonſus Tellii pluribus militibus præminerent, Regis præſentiam reverentes, noluerunt obſeſſo fieri in ſuccurſum: ſed ipſe Suerius Tellii Regi petenti protinus caſtrum dedit. Exinde Comes cum Rege procedens in campis, plurima devaſtavit, & apud Carrionem per dies aliquot fecit moram. Deinde ad Villam-albam de Alcor contra Alphonſum Tellii properavit: & quidam milites ex agmine præcurrentes, extra munitionem Alphonſum Tellii repererunt: & captis equis & armis ipſum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio ſe recepit: ubi per aliquot dies obſeſſus, viriliter ſe defendit.

Regis tranſitum ad ſororem impedit: i k l *arma contra ipſam movet:*

16 Ab obſidione vero Comes recedens Palentiam feſtinavit. Regina autem & ſui Nobiles in Aptello & caſtro *m* Ciſinario morabantur, & neſciebant quid agerent: eo quod in exercitum Rege præſente non poterant inſilire, nec illatas injurias ſuſtinere. Unde communiter decreverunt Regi reſtituere terram ſuam, & de cælo auxilium expectare. Cum igitur terra, ut dictum eſt, variis incurſionibus vaſtaretur, & Comes cum parvo Rege Palentiam adveniſſet; contigit eum in domo Epiſcopi hoſpitari, & res ec-

CAP. IV *qua mortuo puero Rege,*

cleſiæ

filium accersit.

cleſiæ ut hoſtem conſumere & devaſtare. Quadam autem die, cum Rex puer inſtaret ludicris cum coætaneis Domicellis, minus provide cuſtoditus; Domicellus quidam, è turri caſu tegulam projiciens, Regem in capite vulneravit: ex quo ictu poſt dies paucos fuit mors lugubris ſubſecuta. Sed antequam rumorem loquacitas divulgaſſet, Regina ſapiens miſit Lupum Didaci & Gondiſalvum Roderici Magnates pro filio ſuo Ferdinando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri * ſumpſerunt, & Regi Legionis cauſam aliam ſuadentes, cum Infante Ferdinando ad Reginam Berengariam redierunt.

**an ſuppreſſerũt?*

ANNOTATA.

a *Iuxta Chronicam (unde deinceps vulgaria nomina apponemus)* Talada quod eſt in Cerracco: *ſed forte legendum* Tablada; *quo nomine etiam planities infra Hiſpalim nominabitur num* 80: *in confiniis autem veteris Caſtellæ ac novæ reperio notatos* Montes Tabladæ, *unde colligo fuiſſe hujus nominis oppidum.*

b *In notis ad Hiſtoriam Roderici Toletani, editionis Francofurtenſis pag.* 161, *proferuntur chartæ duæ,* Henrici *ſcilicet Regis pueri & tutoris* Alvari, *apud Soriam* 15 *Febr. Era* 1254, *nobis* 1216, *quibus uterque, Comes vero etiam ſub juramento & multo prolixius, abdicat tertias Eccleſiarum.*

c *Vulgariter* de Haro, *quomodo* Hurtado *pro* Furtado, Herrera *pro* Ferrera, Hernando *pro* Fernando, *aliaq; infinita paulatim invaluerunt, mutato* F *in* H, *tam in verbis quam in nominibus adjectivis ſubſtantiviſque.*

d *Vitam hujus* Mafaldæ, *ut* Sanctæ, *dedimus in Appendice primi Tomi ad diem* 1 *Maji, ubi & Virginis titulum ei vindicavimus, & conſanguinitatem explicuimus quæ ipſam inter & Henricum erat, vixit autem deinceps Arocæ in Luſitania, in fundato à ſe Virginum Ciſtercienſium monaſterio, ibique colitur, defuncta an.* 1252.

e Magnates de campis, *eos dicere videtur, qui dimiſſa Curia ad ſuos ſe fundos receperant,* Reginæ *contra* Alvarum *adhærentes.*

f Opta, *vulgo* Huete *vel* Guete, *inter Toletum & Conchan, huic quam iſti vicinius: in tabulis* Alcazar de Guete.

g *Chronica*, Ruy Gonzalez de Valverde.

h Alarcon, *veteribus* Illerco, *ad Sucarim flumen, medium fere inter Toletum & Valentiam.*

i Extrema-Durii, *Vulgo* Eſtremadura, *inter Caſtellam & Portugalliam flumine Durio interſecta: quod vero porro extenditur ad mare ſecundum eumdem fluvium,* Extremadura Portugallica *nuncupatur ab aliquibus.*

k Vallis-triticaria, *vulgo*, Val de trigueros.

l Mons-alacer, *vulgo* Mont-alegre. Carrionem *vero eſſe credo, quod hodie adhuc dicitur* Carrion del Conde, *inter Burgos & Legionem. Cetera loca ubi ſita ſint, Hiſpanis permitto quærere.*

m *Male impreſſum* Ciniſarium, *vulgo* Caſtro Ciſneros.

CA-

CAPVT III.

Regnum Caſtellæ à matre Berengaria filio traditur, fruſtra obnitente Comite Alvaro a.

a

Fieri poteſt ut circa hanc ſucceſſionem lectori naſcatur dubium, quod expedit prius breviter abſolvi, quam porro progrediar. Dubium autem tale eſt. Quandoquidem D. Berengaria de jure erat heres Caſtellæ, mortuo fratre Henrico, quare opus habuit ſecreto accerſere filium Ferdinandum, elevandum ad Regnum; maxime cum haberet maritum viventem, Alphonſum ſcilicet Regem Legionenſem; ipſa autem ſuccedente in regnum Caſtellæ, ſimul cum ea videbatur ſuccedere maritus ejus. Præterea non abſque ratione interrogabit aliquis, quare D. Berengaria manebat in Caſtella, & non potius apud maritum Regem? Ratio utriuſque rei hæc eſt, quod matrimonium inter D. Berengariam & Regem Legionenſem Alphonſum coaluerit cauſa pacis & concordiæ conciliandæ: gravia enim extiterant bella inter patrem Berengariæ & Regem Legionis; & Magnates Caſtellæ, præcidere volentes curſum damnorum ex ejuſmodi bellis provenientium, ac Reges inter ſe conciliare, utrumque crediderunt per ejuſmodi nuptias obtineri poſſe, non conſiderantes quam arcta conſanguinitate jungerentur inter ſe Berengaria & *b* Alphonſus, ex quibus prognatus eſt D. Ferdinandus, præſentis hiſtoriæ argumentum. Pontifex autem conjugium iſtud irritum eſſe declarans, ſejunxit eos: ideoque Rex Alphonſus aliam *c* uxorem duxit; Regina autem Berengaria redivit in Caſtellam, atque poſt mortem patris manſit apud Regem fratrem ſuum D. Henricum, paterni Regni hæredem. Hoc prænotato ad hiſtoriam regredior.

17 *Mater Ferdinandi Berengaria, poſt ſuſceptos ex Alphonſo Rege Legion. liberos ſeparata,*

b

c

18 Mor-

a Patil recipit filium ex ejus potestate,

18 Mortuo ergo, sicut dictum est, Rege Henrico, D. Berengaria cum aliqua cautela accersivit filium suum Ferdinandum: Mittens ad eum finem Equites duos, Lupum Diaz & Gonsalvam Ruyz, in quibus multam habebat fiduciam. Hi profecti cum ad Regem Alphonsum veniissent, nullam mentionem facientes de morte Regis Henrici, sicuti præscriptum eis erat; alia omnia & quæ ipsi grata fore sciebant locuti cum Alphonso, tandem, opportunam horam nacti & facilem Regis animum, supplicarunt ei, ut daret licentiam Infanti D. Ferdinando eundi secum ad visendam D. Berengariam matrem suam, quæ magno illius desiderio tenebatur; promittebant autem, quod post mutuum filii matrisque congressum reducturi eum salvum essent. Adeo autem gratam habuit Rex Alphonsus supplicationem duorum istorum Equitum, ut petitam licentiam facilis concesserit. Alacres ergo cum Infante regressi Aptillum, eumdem adduxerunt ad Reginam matrem.

& Alvaro parere recusanti opponit,

19 Interim autem Comes Alvarus tulit Regem à Palentia, ut in castrum quod Tarecum dicitur celaretur: sed quia res non potuit occultari, soror ejus Regina, funestis rumoribus concitata, Palentiam cum Magnatibus properavit: ubi à Venerabili Tellio Episcopo civitatis cum processione solenniter sunt recepti, & inde ad castrum, quod Doniæ dicitur procedentes, continuo vi ceperunt. Tunc Magnates cum Comite Alvaro de concordia tractaverunt, sed nihil voluit Comes Alvarus acceptare, nisi Infans Ferdinandus Rex futurus suæ custodiæ, ut avunculus, traderetur. Cui pactioni Regina nobilis & Magnates, verentes præterita, nullatenus consenserunt; & procedentes ad Vallem-oleti venerunt; & consilio habito ad Extrema-Dorii processerunt: & cum veniisset ad villam quæ Cauca *d* dicitur, habitatores villæ eos recipere noluerunt, sed ad aldeam quamdam quæ S. Justus dicitur secesserunt, & ibidem nuntios recepe-

cum eoque Vallis-oletũ accedit.

d

runt,

runt, ne Secobiam vel Abulam vel ad aliquam Extremorum-Dorii accederent civitatem.

20 Nuntiatum est etiam quod Sancius Ferdinandi, frater Regis Legionensis, contra Reginam & filium ejus magna cum multitudine adveniret: unde & Regina nobilis & filius suus, cum his qui aderant, ad Vallem-oleti protinus redierunt. Cum autem audisset Regina potiores Extremorum-Dorii & de ultra terram Secobiæ convenire, misit nuntios, qui eis fidelitatis debitum suaderent. Cumque viri Extremorum-Dorii hoc audissent, venire ad Reginam nobilem continuo consenserunt. Et cum ad Vallem-oleti communiter convenissent, ibidem tam Extremorum-Dorii Potiores, qui pro omnibus venerant, quam etiam Magnates & Milites Castellani, communi consensu regnum Castellæ, fidelitate debita, Reginæ nobili obtulerunt. Ipsi enim decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur: & hoc ipsum patris privilegio *e* probatur, quod in armario Burgensis Ecclesiæ servabatur. Et etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat.

CAP. V *ubi in Comitiis Regina declarata,*

e

21 Ipsa autem, intra fines pudicitiæ & modestiæ supra omnes mundi Dominas se coarctans, regnum sibi noluit retinere; sed extra portam Vallis-oleti educta multitudine Extremorum-Dorii & Castellæ, ubi forum agitur, convenerunt: eo quod tantam multitudinem domorum angustia non ferebat. Et ibidem filio regnum tradens, Infans Ferdinandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad ecclesiam S. Mariæ ducitur, & ibidem ad regni solium sublimatur, anno ætatis suæ decimo octavo, clero & populo decantantibus, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem ei omnes fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam juraverunt. Et sic honore regio ad regale palatium est reductus.

Regnum tradit filio,

22 Cum autem audisset Regina nobilis, Alphon-

sum

f sum Regem Legionenſem ad villam quæ Ayroum *f* dicitur adveniſſe; modeſtiæ ſuæ inſiſtens pudori, per Mauritium Burgenſem & Dominicum Abulenſem Epiſcopum humiliter ſupplicavit, ut ſe ab inquietatione filii temperaret. Sed ipſe Rex elatus ſuperbia, quam cordi ejus Comes Alvarus inſtillarat, ſupplicationi & precibus contradixit, eo quod imperio in-

fruſtra obmitente Alphonſo Legionenſi.

g hiabat. Imo tranſivit Piſoricam *g* & venit Lacunam; ubi cum diebus aliquot permanſiſſet, direxit faciem contra Burgos: & cum loca plurima & domos Militum devaſtaſſet, & alias incendio concremaſſet, ad villam quæ Arcus dicitur ſupervenit, ſperans civitatem Burgenſem ſe capturum. Sed cum audiſſet in eadem urbe Lupum Didaci & multos Milites congregatos, fruſtratus ſpe vacua & inani, contra conſiliarios indignatus, in terram ſuam propere remeavit.

CAP. VI *Recipit & ſepelit corpus Henrici Regis:*

23 Regina autem in Regem filio ſublimato, dum hæc fierent, Palentiæ morabatur: & ibi venerunt ad eam ex Secobia & Abula & aliis oppidis Extremorum-Dorii Milites copioſi, Conciliorum ſuorum ſervitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles Pontifices, Tellium Palentinum & Mauritium Burgenſem miſit Tarecum, ut Henrici Regis corpus reciperent, cum ſuis parentibus tumulandum; præſertim cum & hoc ipſum Comes Alvarus jam mandaſſet. Et præfati Pontifices recepto corpore Palentiam redierunt: & inde Rex novus, cum matre ſua Regina nobili, ad caſtrum quod Munio dicitur advenerunt. Et dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis fratrem Henricum Regem in ſarcophago nobiliter præparato detulit ad monaſterium prope Burgos, & ibidem juxta fratrem ſuum, Ferdinandum Infantem, cum planctu magno exequiis celebratis, regaliter ſe-

h pelivit. Inde vero Regina, veniens *h* Munionem, invenit caſtrum à Rege Ferdinando & ſuis fidelibus occupatum, Militibus qui inerant captivatis. Poſt hæc ad Lermam & Laram', quas Comes Alvarus deti-

detinebat, cum Burgenſi *i* Concilio procedentes, invaſas, fortiter occuparunt, & rebellantes Milites vi ceperunt.

& oppida quadam Alvaro eripit, i

24 Inde ad urbem Burgenſem redeuntes, à Pontifice Clero & Populo honorifice & proceſſionaliter ſunt recepti, gaudentibus omnibus, quod liberati ab hoſtibus in Dominæ naturalis dominio remanſerunt *. Verum quia, perturbatione hujuſmodi obſiſtente, Regales reditus ad ſtipendia defecerunt, & Regina nobilis quidquid habuerat in largitionibus diſpenſarat, ad argenti & auri & gemmarum donaria miſit manum: & quæque ex talibus reſervarat, in auxilium filii liberaliter erogavit: & de conſilio Magnatum qui ſecum aderant, ad partes Belli-foraminis *k*, Anagari, & Najaræ proceſſerunt: & receptis villis, quas ſibi incolæ gratiſſime reddiderunt, Burgis iterum ſunt reverſi: Munitiones enim quas Comes Gonſalus Nunii detinebat, non potuerunt propter ſui fortitudinem expugnare.

CAP. VII. *gaza ſua ad belli ſumptus diſtracta.*

k

ANNOTATA.

a *Initium hujus Capitis, uſque ad num.* 14, *accipientes ex* Chronica, *interponimus textui* Roderici.

b Ferdinandus, *Rex Caſtellæ filius* Sancii, *avus* Berengariæ, & Alphonſus *Rex Legionis, filius* Ferdinandi, *maritus ejuſdem* Berengariæ, *communem habebant avum, ſcilicet* Alphonſum, *qui (ut ſcribit Rodericus lib.* 7 *cap.* 7) *cum fratrem ſuum* Ranimirum *Arragoniæ Regem coëgiſſet ſibi clientelam profiteri,* impoſuit ſibi Imperii diadema, & vocatus fuit deinceps Imperator: *moriens autem regna diviſit in filios,* Sancium & Ferdinandum *prædictos*: *atque ita* Berengaria *avi ſui conſobrinum* Alphonſum Legionenſem *contingebat ſolum tertio-quarto gradu conſanguinitatis*: *& excuſabiles videri poſſent, qui publicum bonum tam grande, quantum fuit duorum regnorum ſecuta pacificatio, cenſuerunt impedimento adeo remoto prævalere; quia licet Pontificum Romanorum* Clementis III, & Cæleſtini *item* III, *rigorem experti procurando divortium propter conſanguinitatem in ſecundo; iis mortuis fortaſſe ſperabant clementiorem ſucceſſorem in gradu minus propinquo futurum. Sed ſua eos ſpes fefellit: nam, uti Rogerius Hovedenus ſcribit ad annum* 1198 *in fine*, Defuncto Cæleſtino Innocentius Papa III ſubſtitutus, iterum ſuſpendit Aldephonſum Regem de S. Jacobo, & totam terram ſuam à celebratione divini Officii, propter uxorem ſuam filiam Regis Caſtellæ: erant enim conſanguinei in tertio gradu. Et licet Rex ille de S. Jacobo obtuliſſet D. Papæ & Cardinalibus viginti

Conſanguinitas cauſa imperati divortii inter Berengariam & Alphonſum Legion.

millia marcarum argenti,& obtuliſſet tenere ad ſtipendia ducentos milites, per unius anni ſpatium, ad defenſionem Chriſtianorum contra Paganos, tali conditione ut D. Papa permiſiſſet iis inſimul morari, donec Deus daret iis ſobolem ſaltem per tres annos; noluit tamen D. Papa Innocentius in hoc illis conſentire. *Nempe (ut in ſimili Alphonſi Arragonii & Vrracæ Caſtellanæ divortio, ad an.* 1110, *obſervat Mariana)* Nondum moribus receptum erat, ut Pontificum Romanorum veniâ lege cognationis ſoluta, conjugia inter cognatos coirent: itáque paſſim conſideramus per hæc tempora, connubia Principum dirempta eſſe, cognatione inter conjuges illegitima injuſtaque. *Quis & qua occaſione cœperit in iſtis diſpenſare, nec dum comperi. Ad Alphonſum & Berengariam quod attinet non fuerunt illi ſtatim ſeparati, ſed prius duos filios genuerunt* Ferdinandum *atque Alphonſum, item filiam* Berengariam, Joanni Briennio *Imperatori Conſtantinopolitano nuptam anno* 1232, *aut etiam alios, fortaſſis uſque ad annum* 1210: *quandoquidem* Aldephonſus *infra num.* 33 *pro anno* 1235 *adhuc dicatur* juvenis inexpertus. *Anno tamen* 1213 *nullum fuiſſe matrimonium conſtat ex Roderico lib.*8 *cap.*13.

c *Nihil de alia uxore alibi legimus.*

d *Ita lectio in margine notata, magiſque id placet quam* Cauca, *ut pote magis vicinum nomini* Cabezon, *quod habetur in verſione vulgata.*

e *Nihil hoc obeſt, quo minus verum ſit (ſi tamen eſt verum) quod rebelles Proceres ſcripſerunt in Franciam de ultima voluntate* Alphonſi, *in favorem liberorum* Blancæ *declarata, ut ſupra oſtendimus.*

f *Alias* Arroyum: *quod etiam habet vulgata verſio.*

g *Vulgo* Piſuerga y Laguna.

h Caſtrum Munionis, *nunc in tabulis non reperitur, uti & alia plurima à Roderico nominata loca, videtur tamen haud procul abfuiſſe Burgis: hinc enim intervallo ſex dumtaxat leucarum abſunt mox nominata* Lerma *ac* Lara, *ad alteram Arlanzi fluvii ripam ſita oppida, primum ad Auſtrum, alterum ad Ortum Burgenſi civitati objectum.*

i Concilium, *etiam in vulgata verſione ſæpe recurrens.* Conſejo, *ignotum hodie in militia Hiſpana nomen, videtur hic ſignificare cohortem Militum, à civitatis alicujus communitate ſubmiſſam Regi, ad expeditionem quampiam, abſque obligatione ulterioris obſequii, redituram ad propria illâ peractâ: & ſic Rodericus lib.*8 *cap.*9 *ejuſmodi ſubſidiarios appellat* Communia civitatum.

k Bellum-foramen, Anagatum & Najara, *in verſione vulgari nominantur,* Bilborado, Anajara & Navarra, *forte* Najarra *legendum.*

CA-

Post pag. 64

STEMMA GENEALOGICVM

Regum Caſtellæ, Legionis, & Luſitaniæ.

VIdes hic quomodo ab Alfonſo VI, *filio* Ferdinandi Magni, *procedant, hinc quidem Reges Caſtellæ ac Legionis per* Urracam, *ex primis cum* Raymundo Comite Barcinonenſi *nuptiis (nihil enim huc faciunt ſecundæ nuptiæ cum* Alfonſo Aragonio, *niſi quatenus ex tali cauſa is inter Caſtellæ Reges numeratur* VII) *inde vero Reges Luſitaniæ per* Sanciam, *Henrico Comiti Portugalliæ conjunctam. Vides præterea, quomodo* Henricus *puer* Mafaldam *Luſitanam in quinto dumtaxat gradu,* Alfonſus *vero* Legionenſis Taraſiam *Luſitanam in ſecundo,* Berengariam *Caſtellanam in tertio gradu contingebat: atque hac ratione commodiſſime correctum manet, quidquid vel hic erratum eſt in Annot. b, vel ad 2 Maji ante Vitam B. Mafaldæ num. 5, confundente ſe memoria inter tot ſimilia Regum conſanguineorum nomina. Romanorum autem Pontificum ſeveritas in dirimendis eorum conjugiis, abſque Apoſtolicæ Sedis diſpenſatione initis, neglectum potius illius petendæ vindicabat, quam indicabat nullo unquam caſu eam poſſe concedi. Habemus enim pro hoc ipſo tempore evidens teſtimonium in contrarium, apud tunc viventem Continuatorem Ottonis Friſingenſis, dictum Ottonem à S. Blaſio, pro anno* 1209, *quo* Innocentius III *ad tollendum Imperii ſchiſma, non ſolum indulſit, ſed etiam præcepit*

Ottoni *Saxoni, Regi Romanorum electo contra* Philippũ *Suevum, ut acciperet in matrimonium ejusdem Philippi jam mortui filiam,* quod *alias* sine Apostolicæ Sedis licentia fieri non licuit, cognatione impediente: nam pater Ottonis avunculus fuit Friderici patris Philippi. *Est tamen etiam in tam evidenti utilitate Christianitatis totius cum hac cautela processum, ut in Comitiis Imperii, coram Legatis Apostolicis ea de causa Herbipoli celebratis,* surgens Abbas Morimundensis, Ordinis Cistercienſis, & omnium Abbatum aliorumq; Claustraliũ utriusque Ordinis, Cluniacensis videlicet & Cistercienſis, personam assumens, delictum hoc connubio contra consuetudinem Ecclesiæ, quantumvis dispensatorie, committendum, monastico Ordini auctoritate Apostolica imposuerit, *orationibus scilicet & pœnitentiis luendũ: & nihilominus* Regi propter hoc injunxerit pœnitentiam, ut monasteriorum aliarumque ecclesiarum pro posse defensor existeret, viduis & pupillis justo judicio præesset, monasteriumque Cistercienſis Ordinis in fundo proprio ædificaret, ac post hæc in propria persona Ecclesiæ Hierosolymitanæ subveniret: *quæ omnia Rex humiliter & gratanter implenda suscepit. Sciendũ tamen quod defectus Pontificiæ dispensationis in istiusmodi casibus impediret quidem ne vinculum indissolubile contraheretur, non tamen censebatur officere legalitati liberorum, stante tali contubernio susceptorum, ad quoscumq; effectus juris civilis, consanguineorum nuptias extra primum gradum non prohibentis: adeoq; nihil obest, quo minus* S. Ferdinandus *Rex legitimus fuerit, non solum* Castellæ *per matrem, sed etiam* Legionis *per patrem: qui ipsemet non alio jure regnavit, utpote natus ex consanguineis in tertio gradu, ideoque etiam separatis; prælatus tamen liberis, ex secundo thoro* Ferdinandi II & Urracæ Lopez *magis canonice natis. Præterea saltem Principissæ ipsæ excusabiles erant, & bona fide matrimonium contraxerant, cui nemo Episcoporum Regni sese opposuerat: & pleræque juniores erant, quam ut scrupulo sibi ducere possent conjunctionem parentibus probatam: solet autem etiamnunc tali in casu bona fides matrum suffragari proli ne notha censeatur.*

CAPVT IV.

Victoria de Alvaro rebelli relata; ejusque ac fratris infelix exitus.

DUm Rex & Regina nobilis essent Burgis, 25 Comes Alvarus, cum fratribus & complicibus, per Aggerem-Alliorum *a* & Quintanam-Fortunii transierunt; & in Belli-foramine hostiliter irruentes, nec ætati nec sexui pepercerunt, sed cuncta cæde & incendio consumpserunt: quod cessit novo Regi & Reginæ nobili in amaritudinem & dolorem. Et hac vastatione peracta, Comites ad propria redierunt: & Rex novus cum matre Regina nobili & suis Magnatibus à Burgis Palentiam cœpit ire. Et dum ad villam, quæ Palentiola *b* dicitur, perveniissent; Comes Ferdinandus in ripella vallis *c* Guiariæ aciebus dispositis subsistebat. Comes Alvarus cum suis militibus Ferrariolam se recepit. Et quarta feria *d* quatuor-Temporum mensis Septembris, cum Rex Ferdinandus & Regina nobilis ituri Palentiam juxta Ferrariolam pertransirent; collateralem aciem cum Alphonso Tellii & Suerio Tellii separavit, ne agmen exercitus transeuntis à Militibus Comitis læderetur.

a *Regi se opponens Alvarus,*

b

c

d *temereque ad explorandum egressus,*

26 Et cum Comes Alvarus extra villam cum aliquibus Militibus resedisset, in villam ceteris intromissis, ut posset exercitum contemplari, remansit cum paucis, in villam colligi dedignatus. Sed cum Alphonsus Tellii & Suerius Tellii & Alvarus Roderici, & quidam alii eum eminus agnovissent, contra eum equorum impetu processerunt: & videns multitudinem præminere, jam exanimis, quamvis superbus, recolligere sese cœpit. Sed cum predicti Milites advenissent, Comes Alvarus de equo descendit, & jacens in terra clypeo se obtexit. Sed illi manibus eum

vivus capitur

trahentes, captum cum duobus Militibus concaptivis Regi & nobili Reginæ præsentarunt: & qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali Dominæ ejus dominium abnegarat, divino judicio nunc prostratus, suorum Militum & Fratrum intuentium auxilio destitutus, capitur inglorius & confusus. Tunc Regina nobilis, gaudio & lacrymis Deum laudans, diu gratiarum institit actioni, quod inimicum suum & regni & filii sibi tradidit tam facili captione.

CAP. VIII *cumque se redemisset usurpatis cedendo,*

27 Videntes igitur cuncti qui ad erant, quod Deus omnipotens Reginæ nobilis opera dirigebat, cum gaudio & actionibus gratiarum, Palentiam intraverunt, & inde ad Vallem-oleti iverunt: ubi fuit Comes Alvarus in captione & vinculis custoditus. Cumque ibidem de compositione aliquamdiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, ut Comes Alvarus restitueret castra omnia quæ tenebat, scilicet Cannetum & Alarconnem, Amajam & Tarecum-
e Cæsareum & Villam-francam, Turrim Belli-foramis, Anagarum & Pandicurgum *e*: & his deditis sol-
f veretur. Castrum Xeriz *f* & Orzejonem detinebat Comes Ferdinandus frater ejus, & ad eorum captionem tenebatur Comes Alvarus cum centum Militibus Regem sequi, donec ea suæ potentiæ subjugaret. Comes autem Alvarus Gundisalvo Roderici fuit commissus, donec compleret superius prænotata.

28 Rex autem duxit exercitum versus Castrum: & licet Comes Ferdinandus, fultus copia victualium & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum & Orsejonem, ut ejus vasallus fieret, & ab eo ut vasallus proprius castra teneret. His peractis, Domino disponente, quievit perturbatio novi Regis: & sex mensium spatio fuit seditio sic sedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Ferdinandus susceptus ab omnibus cœpit ubique jurisdictionem Regiam exercere.

29 Post

29 Post hæc autem Comites, videntes in regno potentiæ suæ gloriam minoratam, imo potius annullatam, in Valle-Juniperi *g* territorii Palentini, cœperunt iterum rebellare, & prædas in Campis *h* Gotthicis exercere: sed Rex Ferdinandus, cum Regina nobili matre sua & aliqua parte Magnatum, venit ad Aggerem-fumorum *i* & Medinam de Rivo-sicco, & sic Comitum insolentiæ pro parte maxima cessaverunt. Sed videntes Comites in Valle-juniperi non posse resistere, Regis Legionensis dominio se dederunt; & ut moveret guerram filio, suaserunt. Cumque utrimque exercitus convenissent, & quidam Nobiles ex Castella versus partes Salmanticæ intravissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exercitu occurrentem, in aldea *k* Medinæ del Campo, quæ Castellio dicitur, intraverunt. Cumque Rex Legionensis eos inibi obsediisset, & Comes Alvarus cœpisset caligis ferreis calceari, percussus à Domino cœpit gravissime infirmari: & firmata treuga inter patrem & filium ab invicem discesserunt. Comes autem Alvarus, morbi & treugæ dolore vexatus, Taurum semianimis est delatus: ubi mortis anxietate coactus, Militiæ S. Jacobi sese dedit, & ibidem vitam finivit, & Uclesii est sepultus.

CAP. IX

ac Legionem fugisset,

g

h

i

bellumque resuscitasset, moritur.

k

30 Et post modicum temporis Comes Ferdinandus frater ejus, cujus non ut voluit in regno Castellæ desideria provenerunt, in Africam transfretavit, & ab Amira *l* Momenino susceptis muneribus varia jactitavit. Et dum ibi longa mora, ut moris est *m* Arabum, traheretur, eum contigit infirmari: & fecit ad vicum prope Marochos, qui Elbora dicitur, se transferri: vicus enim à Christianis dumtaxat incolis colebatur. Et dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere; à Gondisalvo Fatre Hospitalis, qui Innocentii Papæ III familiaris extiterat, suscepit habitum Hospitalis; & universæ carnis viam ingressus, cum aliis qui ibidem obierunt ad domum Hospitalis,

uti & frater ejus. Marocci.

l

m

n ſpitalis, qui Pons-Fiterii *n* dicitur, in diœceſi Palentinenſi, in ſarcophago eſt delatus: & ibidem ab uxore ſua Comitiſſa Majore, & filiis ſuis Ferdinando & Alvaro, & multis aliis eſt ſepultus.

ANNOTATA.

a Agger-alliorum, & Quintana-Fortunii; *in vulgari*, Oterdajo, Quintana, y Fortunio, *ut videatur tria loca ponere.*

b Palentiola, *in eodem vulgari (per aliquem forſan errorem)* Herrera: *quod nomen mox iterum ponitur pro* Ferrariola.

c *Vulgariter* Ribera de la val de Grajera.

d *Annus* 1217 *litteram habuit Dominicalem* G, *proinde hæc quarta feria incidit in diem* 19 *Septembris.*

e *Eadem loca in vulgari ſic nominantur*, Cañete, Alarcon, Tariego, Cicafeo, Villa francadi monte d'Oca, Torre di Bilborado, y Najara: *omittitur autem* Pandicurgum.

f *Ibidem* Caſtro Xeriz y Monzon, *quod ultimum valde diſcrepat.*

g Vallis-juniperi, *vulgo*, Val de pero.

h Campos-Gothicos *ignoravit interpres, ideoque ſimpliciter vertit*, terras, *ſeu* agros.

i Agger-fumorum & Medina de Rivo-ſicco, *vulgo*, Tor de humos y Medina di Ruyſeco; *horum locorum ultimus locus abeſt Palentia ad Occaſum circiter 7 leucis, unde de ſitu aliorum locorum Camporumque Gothicorum facilis ſit conjectura, eum in confiniis Regni Legionenſis fuiſſe.*

k Aldea *Hiſpanis* Villam *ſeu* Burgum *denotat: eſt autem* Medina del Campo *media inter Valliſoletum & Salmanticam via.*

l Amiras *Saracenis & Mauris Dux ſeu Rex dicitur: hic vero, contractis in unum duabus vocibus, paſſim vocatur ab hiſtoricis* Miramolinus: *quod tamen non eſt proprium ſed appellativum nomen, ſummi Saracenorum Principis, & Latine redditur* Imperator fidelium. *Vide Cangium in Gloſſario.*

m *Interpres vulgaris*, inter multas delicias.

n *Idem*, Puente di Fitero en la ribera de Piſuerga: *qui fluvius, nunc Legionenſis & Caſtellani regni limes, ſupra Caſtrum Melgar exoriens, à Septentrione procurrit in Auſtrum, atque infra Septimancam Durio ſe immergit,*

CAPUT V.

Ferdinandi matrimonium cum Beatrice, ex eoque liberi: repreſſi ſeditioſi.

ADverſariis itaque ſic à Domino judicatis, 31
Rex Ferdinandus regnum obtinuit pacifice & quiete, Regina nobili omnia diſponente: quæ adeo ſolicite filium educavit, ut regnum & patriam juxta morem avi ſui nobilis Alphonſi in pace & modeſtia gubernaret, uſque ad vigeſimum quintum *a* filii ſui annum. Sed quia indecens erat, ut tam magnus Princeps extraordinariis petulantiis traheretur; mater ſua, quæ ſemper voluit eum ab illicitis cuſtodire, procuravit ei uxorem nomine Beatricem, quæ fuit filia Regis Philippi *b* in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filiæ *c* Iſac Conſtantinopolitani Imperatoris: quæ fuit optima, pulchra, ſapiens, & pudica. Miſſique pro ea nuntii, Mauritius Burgenſis Epiſcopus, vir laudabilis & diſcretus; Petrus Abbas S. Petri de Aſſantia, Rodericus Abbas de Rivo-ſicco, Petrus Odoarii Prior Hoſpitalis, ad Fredericum *d* Romanorum Regem, ſub cujus cuſtodia erat tunc temporis Domicella, in Teutonia acceſſerunt; ab ipſo Rege honorabiliter ſunt recepti. Cumque legationis cauſam, ut injunctum fuerat, explicaſſent; prædicti nuntii expectarunt.

CAP. X *Petita à Frederico Imp. Beatrix*

a b c d

32 Tandem Rex Fredericus, in Imperatorem electus, conſobrinam ſuam Beatricem, Domicellam nobilem, pulchram, compoſitam & prudentem, Regi Ferdinando per dictos nuntios, cum apparatu nobili, deſtinavit. Et cum Pariſios adveniſſent, Rex Francorum Philippus nomine, qui tunc Gallis præſidebat, eam honeſte recepit, per terram ſuam honorifice dans ducem; ad regnum Caſtellæ felici itinere perve-

impetrataque,

pervenerunt, & Regina nobilis Berengaria, cum comitatu nobili religioſorum & ſecularium Magnatum
e & Dominarum, ultra Burgum qui Victoria *e* dicitur,
Ferdinando conjungitur occurrit nobili Domicellæ; & Burgis exinde venientes invenerunt Regem Ferdinandum, cum Magnatibus & Nobilibus & civitatum Primoribus expectantem. Qui Domicellam & Nuntios honore quo de-
f cuit receptavit, & tertia die *f* ante feſtum S. Andreæ, in regali monaſterio prope Burgis celebrata Miſſa à venerabili Mauritio Burgenſi Epiſcopo, & armis militaribus benedictis, ipſe Rex ſuſcepto gladio ab altari manu propria ſe accinxit cingulo militari: & mater ſua Regina nobilis enſis cingulum deaccinxit.

in feſto S. Andreæ. 33 Tertia die, in feſto ſcilicet S. Andreæ, Beatricem dulciſſimam Domicellam duxit ſolenniter & legitime in uxorem, Miſſam venerabili Mauritio in Cathedrali eccleſia celebrante, & benedictionem nubentibus largiente: & fuit ibi Curia nobiliſſima celebrata, aſſiſtentibus totius regni Magnatibus, Dominabus, & fere omnibus regni Militibus & Primoribus civitatum.

34 Poſt modicum vero temporis, propter injurias
g quas Rodericus Didaci de *g* Camberis in terra ſibi
CAP. XI credita exercebat, licet eſſet Cruce ſignatus in ſubſi-
Rex compeſcit inſolentiam Roderici de Camberis, dium Terræ-ſanctæ; Rex Ferdinandus citavit eum, ut ad Curiam veniens ſatisfaceret de objectis. Cumque ille ad Vallem-oleti Curiam adveniſſet, cum naturaliter iræ inconſtantia duceretur, à falſis amicis ſuaſus, inviſo & inſalutato Rege receſſit. Rex autem pro hujuſmodi indignatus, abſtulit ei Terram ſuam. Et cum prædictus Rodericus Didaci nollet reſtituere munitiones, tandem reſtituit ex pacto, ut Rex daret ei quatuordecim millia aureorum. Et cum pecuniam ſuſcepiſſet, tunc demum reddidit caſtra Regi.

35 Anno poſtea iterum revoluto, Gonſalus Petri
h Dominus Molinæ *h*, conſilio Comitis Gondiſalvi, cœpit contra Regem minus provide rebellare, &

partem

partem Reginæ, Molinæ vicinam, rapinis & vastationibus molestare. Cumque monitus nec desisteret nec satisfacere voluisset, Rex Ferdinandus super eum exercitum congregavit. Sed superveniente nobili Regina Berengaria matre sua, cum Rex non posset castrum Zaphare expugnare, concordiam procuraverat, & certis pactionibus Rex soluto exercitu à Molina recessit, & diebus aliquot interpositis Comes Gundisalvus Nunii, qui ad Arabes se transtulerat; cum à Rege Castellæ beneficia non posset assequi ut optabat, iterum se restituit Agarenis: & dum in partibus Cordubæ moraretur, in villa quæ Beatia dicitur infirmitate gravissima contigit ipsum mori: & delatus à suis sepultus est in *i* Cephinis, ubi habent oratorium Fratres Templi. *item alium sibi rebellem:* i

36 Suscepit autem Rex Ferdinandus ex uxore sua gratissima Beatrice filios hic notatos. Alphonsum primogenitum, Fredericum, Ferdinandū, Henricum, Philippum *k*, qui oblatus à Domina Berengaria, Regina nobili avia sua, Deo & Roderico Toletano Pontifici, per manus ejusdem Pontificis ad titulum Ecclesiæ Toletanæ in sortem Domini est vocatus: & in continenti idem Pontifex Præbendam & alia Beneficia in prædicta Ecclesia assignavit. Habuit alios filios, Sancium *l*, qui oblatus Roderico Toletano Pontifici, à quo cum Clericali tonsura Psalmistæ officium est adeptus, Præbendam & Beneficium in Toletana Ecclesia est consecutus; Emanuelem, & duas filias, Alienor, quæ decessit parvula; & Berengariam quæ in Regali monasterio degit, Virgo Domino consecrata. CAP. XII. *octo liberos ex uxore suscipit:* k l

37 Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis, volens eum à Christianorum injuriis alienum, militiæ suæ primitias voluit Domino dedicare; & Treugam cum Arabibus noluit ulterius protelari: sed exercitu congregato, assistentibus sibi Roderico Toletano Pontifice & aliis Magnatibus regni sui, per *procedit contra Mauros semel,*

m Beatiam & *m* Ubetam vaſtationes exercens, aggreſ-
n ſus eſt *n* Caſeatam: & captis & interfectis multis
millibus Saracenorum, quia caſtrum variis impu-
iterum. gnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex
autem Caſeata, ut diximus, occupata, per ripam
o Bætis magni fluminis ad partes pervenit *o* Giennii:
& deſtructis quibuſdam munitionibus & urgente in-
ſtantia hiemali ad propria eſt reverſus. Poſt hæc au-
tem iterum exercitum congregavit; & tradente eas
ſibi Avomahomat, qui erat Arabum Princeps nobi-
p lis, filius *p* Avoabdellæ filii Abdelmurris, cepit Bea-
q r tiam, *q* Andujarum atque *r* Martos; & caſtrum iſtud
tertio, nobiliſſimum dedit Fratribus Calatravæ. Et deſtru-
ctis aliis caſtris & municipiis, ad ſua feliciter eſt re-
verſus.

38 Et tertio ingreſſus terram Arabum, cepit Se-
s vioth *s*, Xoparum & Gartiez, & bellatoribus obfirma-
vit; aliiſque vaſtationibus peractis, ad urbem rever-
ſus eſt Toletanam. Eo tempore erat in Hiſpaniis
t Legatus Romanæ Eccleſiæ, Joannes *t* de Abbatis-
villa, quę eſt in Comitatu Pontivi, Sabinenſis Epiſco-
dus Cardinalis, vir bonus, ſapiens, litteratus: qui
celebratis in ſingulis regnis Conciliis, poſtquam mo-
quarto. nita ſalutis propoſuit, ad Sedem Apoſtolicam eſt re-
verſus, tribus annis legationis expletis. Poſt hæc
iterum Rex Ferdinandus terram Arabum eſt ingreſ-
v ſus, & cepit Eznatoraph, *v* Turrim de Albet, S. Ste-
phanum, & Chorlanam. Et alia vice duxit exercitum
per Giennium circa feſtum S. Joannis, quod propter
ſui fortitudinem non potuit expugnari. Et inde pro-
x cedens cepit *x* Pegum: & captis incolis & occiſis
& quinto. munitionem funditus deſolavit. Et veniens ad op-
y pidum quod *y* Alhama dicitur, captis habitatoribus
& occiſis, locum deſtructione ſimili diſſipavit. Poſt
quod ad propria cum exercitu remeavit. In hac ex-
peditione non interfuit Rodericus Pontifex Toleta-
nus, qui Guadalphajare remanſerat, febris acumine

fati-

ARCHIEPISCOPALIS
ECCLESIA S. MARIÆ
TOLETI.

PALATIVM REGIVM TOLETI,

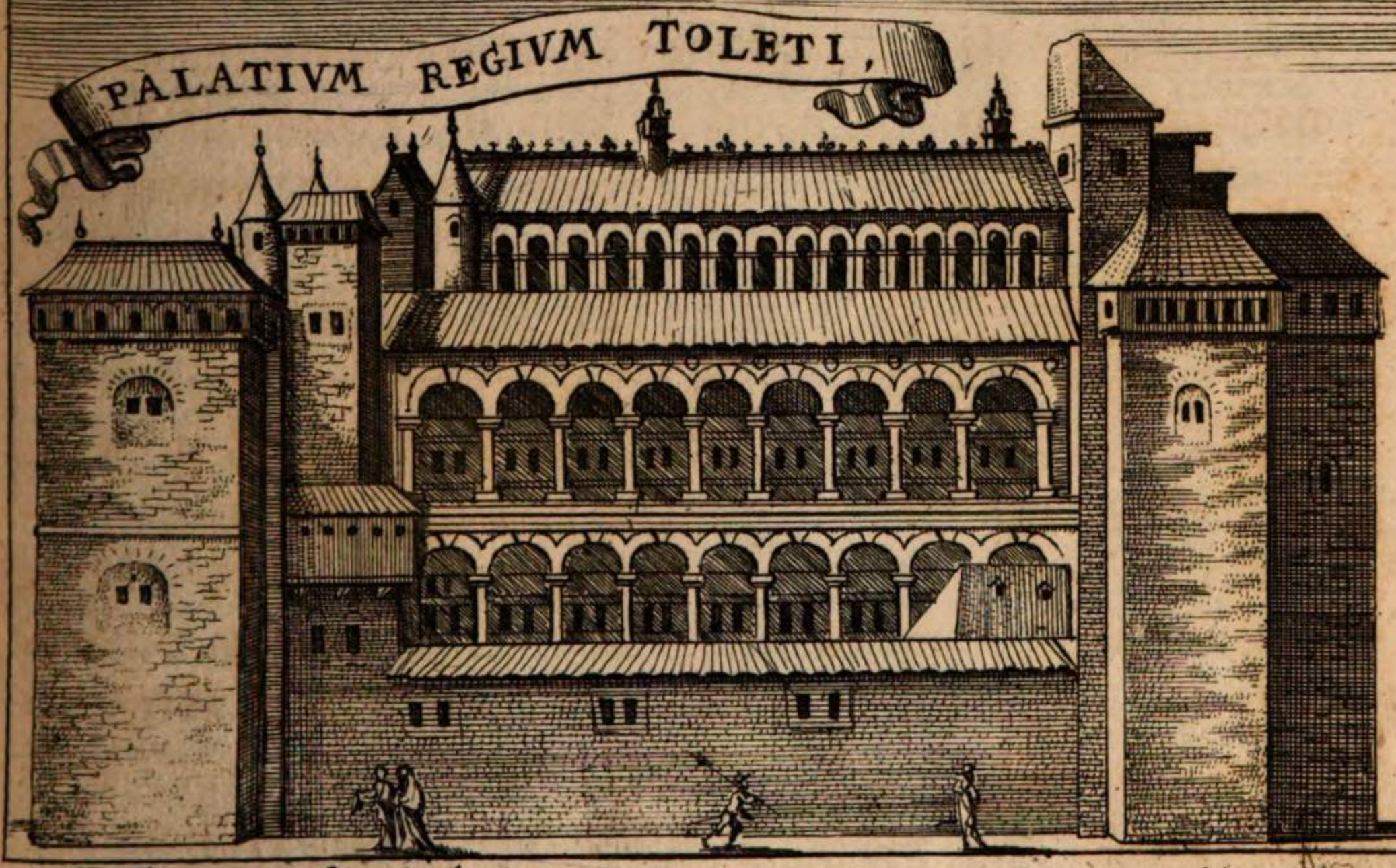

Gasp: Bouttats. fecit Antverp:

fatigatus, ubi finis periculum vix evasit. Sed misit cum exercitu Dominum Capellanum suum, virum venerabilem Episcopum z Placentinensem: qui in z
exercitu loco ejus Pontificalia exerceret.

39 Et procedens iterum contra Mauros obsedit Capellam, castrum munitissimum in diœcesi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit. Et expletis quatuordecim hebdomadibus expeditionis, ad urbem regiam est reversus. Et tunc jecerunt primum lapidem Rex & Archiepiscopus Rodericus in fundamento ecclesiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquitæ tempore Arabum adhuc stabat. Cujus fabrica opere mirabili de die in diem, non sine grandi admiratione hominum exaltatur a*. a*

CAP. XIII. *Novam Toleti Cathedralem ædificat.*

ANNOTATA.

a *Cum Toletanus dicat* S. Ferdinandum *creatum fuisse Regem anno ætatis suæ* 18, *idque factum sit anno Christi* 1217; *oportet ut is natus sit anno circiter* 1198, *sic & annus* 25 *illius erit* 1223 *Christi. Corrigendum autem hic fuit evidens mendum, textui Hispanico nescio quomodo inductum; dum numeratur annus* 25 regni, *& quidem velut ex auctoritate Toletani; hic enim annus esset Christi* 1241 *quousque dici nequit regnum gubernasse mater: quæ tamen rationabiliter credi potest, ea lege tradidisse filio suo Regnum ut ipsa illud gubernaret, quousque is annum ætatis* 25 *attigisset, licet aliquot annis prius ei uxorem jungendam curaverit.*

b Philippus Dux Sueviæ, *Alphonso à Cartagena dictus* Dux Bavariæ, *Frater Imperatoris* Henrici, *an.* 1197 *defuncti, electus an.* 1198; *cui oppositus discordi electione fuit Dux Saxoniæ* Otho, *Obiit Bambergæ, occisus anno* 1208.

c Isacius Angelus, *ab anno* 1185 *Constantinopolitanus Imperator, & anno* 1195 *excæcatus depositusque à fratre* Alexio; *à Francis & Venetis, victo tyranno regia urbe potitis, restitutus fuit. Hujus secunda filia* Maria, *aliàs* Irene, *nonnullis etiam* Cæcilia *nuncupata, primum* Rogerio *Tancredi Siciliæ Regis filio nupserat; hoc autem mortuo, & Sicilia ab* Henrico *Imperatore occupata anno* 1195, *ab eodem tradita est fratri* Philippo, *eodem quo hic anno mortua, & in Lorchensi ad Tubingam monasterio sepulta; uti accuratissime tradit, in suo de familiis Bysantinis eruditissimo opere, amicus noster Dominus du Cange pag.* 294. *Loco*, Isac, *in textum irrepserat*, Corsac, *sive (ut vulgaris interpres legit)* Coysat: *quod in gratiam lectoris correxi. David Blondellus volum.* 2. *Tabulæ genealog.* 144 Beatrici *nostræ, quam unigenitam aliqui fuisse volunt, sorores addit (sed forsitan ex alio patre)* Mariam *Brabantiæ Ducissam, uxorem Henrici II,* Cunigundim *uxorem Wenceslai Regis Bohemiæ, &* Elisam *Ottoni IV. Imperatori desponsam.*

Ætas Sancti regnare incipientis

d Fredericus II, *Henrici Imp. filius, adeoque* Beatricis *patruelis, Rex Romanorum factus* 1215, *Imperator*

Beatricis Reginæ genus.

perator coronatus 1220 *Romæ* 22 *Novembris. Sed quoniam ab eo tempore usque ad obitum* Philippi *Regis Franciæ (qui sponsam transeuntem excepit & mortuus est an.* 1223*) non facile est invenire menses quatuor continuos, quibus in Germania Imperator fuerit; oportet Imperatorem vocari per prolepsim; & hoc matrimonium conclusum fuisse in celebribus illis comitiis Norimbergensibus, quorum ad annum* 1219 *meminerunt Annales Augustenses; & hoc indubitabiliter confirmat Zuniga ad an.* 1251 *num.* 9, *allegans Privilegium Fitirensi monasterio datum die* 12 *Decembris, signatumque sub hac formula*, Anno regni mei tertio, anno videlicet quo ego præfatus Rex Ferdinandus, in monasterio S. Mariæ Regalis de Burgis, manu propria cingulo militari me accinxi; & Dominam Beatricem Reginam, Philippi quondam Regis Romanorum filiam, duxi solenniter in uxorem. *Probat autem ex multis instrumentis idem Zuniga, cœpisse* Ferdinandum *annos sui Regni numerare à* 31 *Augusti an.* 1217.

tempus celebrati inter ipsam & Sanctum conjugii.

e Victoria *oppidum in Cantabris, conditum an.* 1180 *trans Iberum, distat Burgis ad leucas circiter* 20.

f *Id est* 27 *Decembris, quæ anno* 1219 *incidit in Feriam* 4 *& Festum S. Andreæ in Sabbato, cum esset littera Dominicalis* F.

g *Vulgariter* Ruy Diaz de los Cameros.

h Molina, *oppidum montanum, in finibus Castellæ novæ versus Aragoniam, unde vicinis montibus appellatio* Sierra de Molina: *cujus dominio videtur postea investitus fuisse frater Regis Ferdinandi* Alphonsus, *cum eo titulo semper appellatus à Morgado.*

i Cephini, *in vulgata*, Zafimos.

k *De* Philippo *vide annotanda ad Caput.* 18 *lit.* C

l Hunc *Sancium*, Franciscus Tarapha Archiepiscopum Toletanum fuisse, & in prælio contra Mauros occubuisse, refert, *Ita nota ad Rodericum marginalis. Idem autem confirmatur ex Catalogo apud Tamayum* 25 *Octobris, ubi* Sancius *sedisse dicitur ab anno* 1262 *ad* 1266, *obiit* 1295.

m Ubeta *seu* Ubeda, *Baëzæ propinqua ad Orientem, qua oppidum respicit trans Bætim situm, vulgo* Punta de Ubeda. *Primus hic forsitã antiquæ urbis situs fuerit; ita ut hæc prædicto fluvio nomen suum vel dederit vel debuerit: urbes enim pleraque in alioquam ubi antiquitus fuerant situ locarunt Mauri, servato quandoque veteri nomine, etiam in longiori distantia.*

n Caseata, *vulgo* Quesada, *à caseis dicta, nescio an adhuc superstes: infra num.* 65 *conjungitur Baëzæ & Ubedæ, notis in extima Andalusia ad Ortum urbibus.*

o Giennium, *vulgo* Jaën, *distat* Baëza 6 *circiter leucis.*

p *In vulgata nominantur* Aben-Mahomat *&* Aben-Abdale filius Abdel-Moyn. *De quo apud Zunigam ad an.* 1252 *num.* 10 *habetur memoria, sub diplomate signato per Regem,* 8 *Ianuarii, anni deditionem proxime secuti* 1226, anno *autem* regni sui nono (~~*à præcedenti Septembri capto*~~) quo anno Azehid Abu-Mahomad, Rex Baëciæ, devenit Vassallus Regis & osculatus est manus suas. *Quem sane modum annos regni signandi aliquo memorabili facto, jure laudat Zuniga, tamquam historiæ commodissimum.*

q Andujar, *oppidum cis Bætim, aliquanto vicinius Corduba quam Giennio.*

r Martos, *nominatissimum in hac historia castrum, hodieque superstes trans Bætim, pari fere à Corduba atq; Granata leucarum* 12 *intervallo.*

s Chro-

s *Chronica de horum locorum acquisitione tacet, uti & de adventu Legati Apostolici.*

t *De hoc* Joanne *Ferdinandus Vgellus tom.* 1 *Italiæ sacræ in Episcopis Sabinensibus*: Vix sub Gregorio IX roseo pileo fuerat donatus *anno* 1227, cum ad prædicandam Cruciatam contra Saracenos statim in Hispaniam ac Lusitaniam missus est.

v *Hodie* Iznatoraph, *& ultimum locum* Chiclanam *dici, monet nota marginalis: neutrum tamen reperitur expressum in tabulis, sicut nec alia plura.*

x Pegum *vulgo* Pliego, *in tabulis* Priego, *6 circiter leucis ultra Martos in Austrum.*

y Alhama, *in vulgari* Alhambra.

z *Chronica, Placentinum hunc Episcopum, tunc Archiepiscopi vice functum, nominat* Dominicum, *quem Tamajus in Catalogo ad* 15 *Octobris sedisse ait ab anno* 1221 *ad* 1233, *& adfuisse pugnæ ad Navas Tolosanas: locum autem in quo ægrotavit Archiepiscopus, Chronica vocat* Guadalajar.

a* *Eadem Chronica:* Perfecta autem nobiliter ecclesia ista novis quotidie augetur ornamentis & ædificiis.

CAPUT VI.

Maurorum dissidentium motus. Ferdinandi in regnum Legionense successio.

IN diebus hujus Regis Ferdinandi, surrexit quidam nomine Abenhuch, in castro Rechoc *a* in territorio Murtiensi, & cœpit contra Almohades *b* rebellare, qui cismarinos Arabes adeo crudeli dominio opprimebant, quod de facili Abenhuchi proposito consenserunt. Et obtenta Murtia & finitimis oppidis & castellis, omnes Almohades quos habere potuit capite detruncavit: & omnes Mezquitas præsentia Almohadum judicans inquinatas, aspersione aquæ fecit à suis Sacerdotibus expiari, & armorum suorum insignia fecit *c* nigra, quæ in bellis & alibi præferebat, quasi luctu præsignans excidium gentis suæ. Et in modico tempore obtinuit Vandaliam *d* Hispanorum, præter Valentiam & confinia, in quibus Zahen de genere Regio rebellavit. 40 a b c d

Mauri mutuis cædibus debilitati

41 Erat autem Abenhuth de genere Abohaget olim Regis Cæsaraugustæ: & cum fere Monarcha in cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, justitia, veritate (prout gentis ejus infidelitas seu versutia

Christianis fiunt causa rei bene gerendæ.

futia tolerat) præminebat. Sed a quodam ſuorum, qui Aben-Raman dicitur, invitatus ad epulas & delicias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hoſpitis & vaſalli occiditur in conclavi,
c apud præſidium *e* Almariæ. Et tunc invaluit Arabs
f quidam, dictus Mahoma *f* Alienalaginar, qui paulo ante boves & aratri veſtigia ſequebatur. Hic Arjonæ, & Giennii, Granatæ, Vaſtæ & Accii & locis aliis adhuc hodie principatur: & poſt interitum Abenhuthi Vandalia Ciſmarina in plures Regulos eſt diviſa, & ab Almohadibus ſeparata, quod Chriſtianis utile invenitur.

CAP. XIV *Mortuo Alphonſo Legion.* 1230

42 Poſt hæc iterum Rex obſedit Giennium, & machinis validis impugnavit: ſed videns quod civitas tantâ fortitudine præminebat, quod non poſſet humano ingenio expugnari, habito Magnatum
g ſuorum conſilio, inde receſſit. Et cum *g* Abdalarfarteam perveniſſet, rumor advenit patrem ſuum in Villa-nova de Sarrea ab hoc ſeculo migraviſſe, & in
h eccleſia B. Jacobi *h* traditum ſepulturæ, Era MCCLXVIII:
i & quod etiam regnum legaverat *i*, quas ex Regina Taraſia ſuſceperat, filiabus. Propter quod mater ejus Regina nobilis D. Berengaria ad eum materna ſolicitudine veniebat, ut ad recipiendum bonum paternum quantocyus feſtinaret, quod ei de mandato Patris Pontifices, Magnates, & Civitatum Concilia jurarant; ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur.

Berengaria filium ducit Legionem,

43 Erant autem cum eo Rodericus Pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Alvarus Petri, Gonſalvus Roderici, Garcias Ferdinandi, Alphonſus Tellii, Guillermus Gonſalvi, Didacus Martini, & alii Nobiles & Magnates, & plures Milites civitatum, qui cum Rege inclyto venientes, Reginam nobilem, in
k pago qui Orgatium *k* dicitur, invenerunt: & inde communiter urbem regiam intraverunt. A qua mora poſtpoſita omnes continue receſſerunt, & ad oppidum

pidum quod *l* Agger-fellarum dicitur, pervenerunt; indeque ad caſtrum S. Cypriani de Mozoth cum matre & comitatu veniens, caſtrum ei ut Domino reddiderunt. Sequenti die eum ſimiliter in Villa-Lalii *n* receperunt, ubi ad Regem, tamquam ad Dominum, ex Tauro nobiliſſimo oppido Milites advenerunt, qui Regem ſui & oppidi naturalem Dominum cognoverunt: & ut ſequenti die Taurum adiret inſtantiſſime ſupplicarunt, nobili Regina hæc omnia ſolertiſſime procurante.

l *qui per vim bene excepit*

n

44 Altera vero die Taurum intravimus, ubi omnibus annuentibus Rex Ferdinandus, facto ſibi hominio, in Regem & Dominum eſt receptus. Indeque per caſtra Dominæ *o* Reginæ aliquamdiu incedentes, recepimus ex aliis civitatibus Milites & nuntios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim Domini Regis, Sancia & Dulcis, de quibus diximus, rebellionem cum complicibus preparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum intereſt Regnum & Sacerdotium contueri, in auditu auris Regem Ferdinandum in Regem illico receperunt, ſcilicet Joannes Ovetenſis, Nunius Aſtoricenſis, Rodericus Legionenſis, Michael Lucenſis, Martinus Salamantinus, Martinus Mindonenſis, Michael Civitatenſis, Sancius Caurienſis. Hi omnes cum ſuis civitatibus, patre mortuo, filio ſe dederunt, nec rebellio cogitata potuit invalere: nam quam cito venimus Majoricam & Manſellam *p*, Regi ſe protinus reddiderunt.

o *& Tauri ab Epiſcopis regni,*

p

45 Sequenti vero die intravimus Legionem, quæ in Regno illo Sedis regiæ præminet dignitate, ibique ab Epiſcopo & univerſis civibus ad regni Legionis faſtigium elevatur, Clero & populo Te Deum laudamus cantantibus concorditer & jucunde: & ex tunc Rex Caſtellæ & Legionis *q* pariter eſt vocatus. Ibique nuntii advenerunt ex parte Reginæ *r* Taraſiæ, ut ſuper compoſitione internuntia referentes.

CAP. XV *demum Legione Rex proclamatus*

q

r

rentes. Et licet verbum Magnatibus disspliceret, tamen Regina nobilis in tantum timuit regni & pauperum vastationem, quod procuravit, ut Rex subsisteret Legione, & ipsa iret Valentiam, de concordia cum Regina Tarasia tractatura. Cumque ambæ Reginæ
s Valentiæ *s* convenissent, sic solertia Reginæ nobilis
assignata sororibus dote Berengariæ procuravit, ut Regis sorores Regi restituerent omnia quæ tenebant, & ipsæ essent provisione contentæ, quam eis Rex & Regina nobilis assignarent: & si quid juris in regno habebant simpliciter resignarent.

46 Et pacto hujusmodi confirmato Rex advenit,
t & inde omnes ivimus *t* Beneventum, quo etiam Infantes filiæ Reginæ Tarasiæ advenerunt: ubi Rex Ferdinandus & Regina nobilis eis reditus triginta millium aureorum in locis competentibus assignarunt, percipiendos toto tempore vitæ suæ: & sic obtinuit omnes munitiones & omnia castra quiete & pacifice
pacifice regnat: Rex Ferdinandus. Et in hoc enituit quam plurimum Reginæ nobilis solers cura: quæ non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Castellæ, quod ad eam jure hereditario pertinebat. Sic enim scivit omnia ordinare, ut, licet Regnorum unio fere omnibus displiceret, ipsa studuit taliter providere, ut sine sanguinis effusione Regnorum unio proveniret, & utrumque Regnum pace perpetua lætaretur *v*.

47 Indeque Rex ivit Zemoram, Salmanticam,
Toletanæ ecclesiæ plura loca donat Lethesmiam, Civitatem Roderici, & Albam, & per ceteras Regni partes, in quibus honore Regio & hominio ab omnibus est susceptus. Tunc Rex Ferdinandus dedit Caseatam jure hereditario Roderico Archiepiscopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata à Saracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiscopus, evolutis à donatione mensibus tribus, exercitu congregato, ivit contra Caseatam cum multitudine armatorum: & expulsis Mauris, qui ruinas

oppidi

oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis, qui illud dederat Ecclesiæ Toletanæ custodivit hactenus, & custodit cum aliis castris; scilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agasmo, Fonte-Juliani, Turribus, Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, Duobus-germanis, Villa-montini, Nubila & Castorla, Concha & Chelis *x*. x

48 Post hæc iterum Rex Ferdinandus obsedit Ubetam, oppidum populosum bellatoribus, & munitione magna tutatum: & adeo fortiter impugnavit, ut concluſi salvis corporibus oppidum resignarent. Et tunc Rex oppido acquisito ad urbem regiam est reversus, Era MCCLXXII, obiit Regina Beatrix in oppido quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monasterium prope Burgis, juxta Regem Henricum regaliter est sepulta *y*. y

ANNOTATA.

a Rechoc, *in Chronica* Ret *dictum*, Murcia *autem, olim* Murgis *ad fluvium* Seguram *olim Setalim, modici sed fertilis regni caput, inter Granatense & Valentinum regnum, ad mare mediterraneum sinumque Vergitanum siti.*

b *De ortu* Almohadum *agit auctor noster lib.7 cap.10, tamquam nomen habentibus à pseudo-propheta quodam, Alcorani interpretationem novam & eatenus receptæ contrariam prædicante, sublato in Regem quodam* Aldelmone *figuli filio; qui regno Africano potitus, etiam Hispanos Atabes subjugavit, itáque in Africam rediit; ex cujus semine tunc regnabat in Africa* Miramolinus *ille vulgo dictus, de quo supra.*

c *Doctor Laurentius Galindez de Carbaxal, in suis fragmentis, apud Argote de Molina allegatum in Appendice ad Annales Zunigæ, pro anno* 1248 *ait, inter libros, quos Ferdinando & Isabellæ Regibus Catholicis tradiderunt Mauri Granatenses, inventa esse eadem omnia quæ referuntur de Almohadibus & Abenhucho: & addi, quod* Magus quidam, inter Mauros Propheta habitus, præsens cum tesseraria illa scuta sic tingerentur, exclamarit, nunc finem Maurici in Hispania regni adesse: & Abenhuch quidem pœnas daturum effusi Almohadum sanguinis; eoque die quo is necaretur, lapsura scuta istæc nigra, nec ampliùs Regem Maurum futurum Hispali. Itáque revera accidisse: nam mortuo Abenhuc scuta prædicta, in Mezquita Hispalensi appensa, delapsa esse: & Axatafium, sub quo amissa urbs fuit, Capitaneum dumtaxat non Regem fuisse. Mauros autem, ex die prædicti lapsus scutorum, certam habuisse perditionem urbis. *Almohades*

d Vandalia Hispanorum, *vulgo* Andaluzía, *quasi* Vandaluzia.

e Almaria *vulgo* Almeria, *nunc*

civitas Episcopalis in regno Granatensi.

f *In vulgata est* Mahomat Alegrajae.

g *Alia lectio, ex Ms. in margine apposita, sic habet:* Et cum ad Daralferiam perveniſſet: *in vulgata scribitur*, Guadalajata.

h *Videlicet* Compoſtellæ *in Galecia, regno Legionensi adnexa, unde etiam in Annalibus Rogerii de Hoveden passim vocatur*, Alphonſus Rex de S. Jacobo.

Cur filias pater præterito filio hæredes voluerit?

i *In quibusdam Roderici exemplaribus, juxta editionem Francofurtensem, non tamen in Ms. Toletano, similia, sed multo brevius, sic leguntur lib. 7 cap. 25 ubi de patre:* Reliquit duas filias, Sanciam atque Dulcem, quibus Regni ſucceſſionem legavit. Sed quia omnes regni Nobiles, tam de civibus quam de aliis, olim filio ſuo Ferdinando juraverant, non potuerunt regnum filiæ obtinere: ſed aliquantis diſſidiis procuratis, & civitatibus & nobilibus in varia ſtudia ſeparatis. nobilis Berengaria Regina Caſtellæ interpoſuit partes ſuas; & ſic omnes gratiæ ſolertia dulcoravit, quod, licet Infantes quam plurimos fautores haberent, & munitiones & caſtra quam plurima in omnibus fere regni finibus poſſiderent, ad hoc Infantes & matrem earum Reginam Taraſiam neceſſitate induxit, ut ejus gratiæ reſponderent: unde paternæ largitatis in omnibus imitatrix, curialitate ſua, Infantibus quoad viverent magnos reditus fecit à filio aſſignari. *Porro jam diximus ab inveterato Caſtellanorum odio ad ejuſmodi diſpoſitionem adductum patrem, ingratum beneficiis acceptis à filio. Franciſcus Macedo in Vita* Taraſiæ, *cujus ut Sanctæ ratio nobis habenda erit ad 17 Iunii, cap. 31 de hac* Alphonſi *diſpoſitione agens, neſcio an animadverterit agi de* Ferdinando; *non qualicumque, ſed Sancto Rege; parentum obſervantiſſimo, indole manſuetiſſimo, bellicis æque ac civilibus curis exercito, & jam agente ætatis annum 31. Si enim animadvertiſſet, non puto ſcripturum fuiſſe, quod* Alphonſus filio Ferdinando, propter turbulentum ejus & ferox ingenium minus initio æquus & indulgens, poſtea & infenſus fuit: hinc primum diſſenſiones, deinde ſimultates, tandem apertæ inimicitiæ extiterunt; adeo ut Alphonſus moriens regnum Legionenſe penes filias teſtamento reliquerit: tam abalienarant animum patris, filii mores. *Inter cauſas deinde quæ regnorum conjunctionem videbantur diſſuadere potuiſſe, etiam hanc addit idem Macedo:* Obrutum in tanta mole rerum juvenem, minus & gratum & expertum rerum publicarum. *Ignoſcendum viro, multiplici librorum ſcriptione de argumentis prorſus aliis diſtractiſſimo, quod hiſtoricas quæſtiones levi nimium manu tractaverit, uti etiam ex Appendice ad Vindicias S. Hilarii Arelatenſis, ab eodem infeliter tractatas, poterit lector agnoſcere ad diem 5 Maji: fuit alioqui amicus mihi, ſicut in præfatione ad Vitam S. Mafaldæ demonſtravi; ſed amicis cunctis magis amica veritas.*

k *In Chronica dicitur* Orgaz circa Toletum, *ubi notatur in tabula intervallo leucarum circiter 4.*

l Agger-ſellarum, *ibidem*, Tordeſillas, *ad alteram Durii ripam, diſtat Valliſoleto leucis circiter 6. Non tamen Valliſoleto, ſed Abula veniſſe debuit Rex, cum fines regni Legionenſis eſt ingreſſus, à Giennenſi obſidione revertens.*

n *In topographica regni Legionenſis tabulâ* Villalar, *ſimili unius diei itinere diſtans Tordeſilla, recto verſus urbem Legionenſem itinere, unde mox retro vocatur* Taurum, *vulgo* Toro, *regio palatio nobile oppidum, &*

ubi

ubi Ferdinandus fuerat moratus cum patre, quando est ad regnum Castellæ accersitus, uti dictum num. 11.

o *Castrorum horum aliqua enumerat auctor lib.7 cap.* 8 *dicens*, Rex Castellæ & Rex Aragonum, ex Monte-Palumbario juxta Abulam, contra Regem Legionis processerunt & obtinuerunt Castrum-Legionis, & Ardon, & Castrum Gundisalvi, & Castrum-terræ, & Albam de Aliste, & usque ad Astoricam cuncta cæde & incendio vastaverunt. *Nullus interim horum locorum nunc exprimitur in tabula, & forte aliquorum etiam nomen mutatum est: nam* Moral del Reyna, *id est*, Habitatio Reginæ, *quod eo tractu est, à Berengaria Alphonso nuptæ potest exculiùm appellatumque fuisse: si quidem, ut mox dicitur cap.* 31, *celebratis nuptiis*, Rex Castellæ, omnia quæ abstulerat nunc genero, olim hosti, dedit filiæ suæ nuptæ: *& rursum, cum post factum divortium super dote reddenda controversia extitissent*; Idem Rex (*ut dicitur lib* 8 *cap.* 13) cum Legionensi olim genero suo *anno* 1213 fœdus initum innovavit, & restituit Carpium & Montem-regalem, ita ut diruta de cetero non starent: *& sic mansit* Berengaria *in pacifica dotalium castrorum possessione quoad vixit; nec illorum tantum, sed etiam aliorum quæ avus nepoti acquisierat, erepta genero rursum hosti, ut supra ad Vitam ex Tudensi diximus.*

p Mansilla *in tabulis, in eodemque recto itinere Legionem versus, una solum dieta distat ab urbe:* Majorica, *in tabulis non reperitur.*

q Quemadmodum, *inquit Chronica* aliquam diu factum fuerat præteritis temporibus, *scilicet sub Alphonso VIII, Imperatore Hispaniarum dicto.*

r *Receperat se* Tarasia *post divortium in Lusitaniam, & cum traductis ad Lorvanense Benedictinorum cœnobium Monialibus Cistercienſibus vitam agebat, monacham inter eas professa, ut vult Macedo in ejus vita: qui cap.* 31 *fuse tractat, quomodo* Berengariæ *litteris, ad ipsam & ad patrem ipsius* Alphonsum *datis, evocata sit mediatrix inter* Infantes & Regem *futura: quas litteras, si extant alicubi, optaremus videre.* Tarasia Lusit. ab Alphonsi Legion. thoro separata.

s Valentia, *non illa Valentini regni caput, quæ tunc Maurorum erat, longissime distans à Lusitania; sed altera (plures enim sunt minoris notæ) dicta* Valentia Alcantaræ, *quod intra hujus propinquæ urbis districtum sita sit, in Extrema-duræ Lusitanæ atque Hispanæ confiniis, triplo fere longius dissita Legione quam ipsa Conimbrica, in cujus districtu Lorvanum est*: Tarasia *autem Legionenses fines omnino non attigit.*

t Beneventum, *vulgo* Beneventa, *medio fere inter Legionem & Zamorram itinere.*

v *Hic interserit Chronica, quod* Ferdinandus, post res compositas cum Sororibus, ivit in Sabogal, ad conferendum cum Rege Portugalliæ, quemadmodum inter eos condictum erat; peractoque colloquio circumire cœpit regnum, administrando ubique justitiam, atque ita pervenit usque Zamorram: *hæc autem civitas est ad Durium fluvium, antiquis* Zentica, *Tauro propinqua.* Sabogal *ad confinia Portugalliæ situm est, duabus vel tribus leucis à Civitate-Roderici.*

x *In Chronica sic nominantur loca*, Toyalaera, Arayſino, la fuente de Julian, Torres de Alecuz, Pegura, Aulala, Elervela, Dos Hermanas, Villa-montin, Nubla, Cazorla, Cuenza, Archillas.

y *Vereor ne* Roderici Toletani historia *insigni uno vel altero Capite mutilata casu aliquo sit: nam à captione* Ubedæ, *quæ contigit an.* 1234, *immediate transitur ab obtentâ Corduba an.* 1236. *Hunc vero hiatum ex-*

plebit nobis Ferdinandæa Chronica, *cum qua deinceps progrediemur. De hujus fide ne possimus dubitare in argumento tam glorioso (quod alias non videretur Toletanus prætermittere potuisse) facit Lucas Tudensis numero 7, eamdem ad* Xerez *victoriam, ab* Alphonso *Regis fratre relatam, paucis verbis vehementer extollens.*

PARERGON I.

An & quomodo ad hujus temporis ac Regis historiam pertineat revelatio Crucis Caravacanæ.

De Cruce Caravacana narratio.

49 IOannes de Robles, *Caravacensis Presbyter, anno* MDCXV *Madriti imprimendam vulgandamque curavit* Historiam apparitionis & miraculorum sanctæ Crucis Caravacanæ. *De miraculis, quæ sunt recentioris ævi fere omnia abundeque testata, nemo ambigit: apparitioni miraculosæ, quoad substantiam rei, sufficientem fidem faciunt, præter immemorabilis temporis traditionem, antiquissima ipso in loco monumenta, de quibus infra. Temporis circumstantiam, ratione cujus ea res admiscetur historiæ sancti Regis, tum à Roderico Caro tum ab aliis, Ioannis de Robles auctoritate motis, dubiam merito faciunt illa ipsa, quæ jam dixi antiqua monumenta.*

Io. Zamoræ tributa, ut coævo testi,

50 *Hoc prius quam ostendo, lubet verbotenus producere totum suspectæ nobis narrationis fundamentum, cujus auctor dicitur,* Fr. Joannes Ægidius Zamora, in Additionibus seu Adversariis, quas contra aliqua puncta Chronici, à Juliano Toletano Archipresbytero compilati, scripsit de mandato sancti Regis Ferdinandi, quemadmodum eæ reperiuntur in quaterno P. Mag. Hieronymi Roman de Higuera. *Vereor, lector, ne cum Iuliani Toletani Chronicon & Higueram nominari vides; si intelligis qualis in talibus sit fides Higueræ apud eruditos, & quale illud Pseudo-dextero succenturiatum Iuliani opusculum, continuo præjudices, & apud te definias, has quoque Ioannis Ægidii Additiones Chronico isti oppositas, ab eadem prodiisse officina, ex qua tot alia figmenta emanaverunt, omnem ecclesiasticam historiam apud Hispanos & quidquid*

ibidem

ibidem est rerum sacrarum inquinantia. Sed judicium, obsecro, suspende tantisper, & qualem qualem Joannem Ægidium *prius lege.*

51 Anno MCCXXXI, ut ex relatione Conchensi & Carabacensi constat, profectus est ex urbe Conchensi cum salvo conductu Regis Mulei Azebutei, Carabis & Valentiæ, Dominus Genesius Petri Chirinus, Persona Conchensis Ecclesiæ, nepos Chirini populatoris Conchæ, Carabacam ad prædicandum Euangelium Christi Christianis captivis & Mauris. Cumque iste sanctus vir Magister Genesius semel plusque quam alias inveheretur in sectam Mahometi; ipso die sanctæ Crucis Maji, jussus est à Rege Azebuteo inter captivos conjici invincula. Postmodum, anno sequenti mense Januario in fine, cum Rex jussisset captivos duci ad se, visus est & ipse sanctus vir; qui questus est quod in vincula conjectus esset sub fide publica & salvo conductu. Rex dixit, nisi hujus rei rationem habuisset, plane interfeciisset: & jussus est recludi; donec sub finem Martii, cum Rex inquireret singulos de suis officiis, Mag. Chirinus dixit, se Sacerdotem esse Christi. Et cum juberet Rex, ut sacrificaret; dixit, id fieri non posse sine sacris vestibus. Missus est qui Concha illas afferret: quibus allatis, & frontali, & ara, & calice & aliis necessariis ad divinam celebrationem, indutus vestibus cum subtristis stetisset, dixit Rex, quid subsisteret? Respondit Chirinus, Crucem deesse. Rex vero attollens oculos, vidit duos Angelos afferentes Crucem Patriarchalem, quam abstulerant ex collo S. Roberti Patriarchæ tunc Hierosolymitani, idque Angelis nuntiantibus scitum, & Carabacensibus misso nuntio est compertum.

annum signans 1231

& Crucem allatam Hierosolymis dicens.

52 Hæc Crux erat ex ligno sanctæ Crucis, ubi Christus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus, & sunt qui dicant Regem in Hostia vidisse puerum formosissimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut quod Hierosolymis vulgo jactaretur ante, hanc

crucem disparuisse post annum MCLXXXIV, invenit autem Patriarcha Dositheus) stupefactus, proponit se Christianum fieri: vocatusque est Rex iste, Dominus Vincentius, idque sub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipso die inventionis
3 Maji, sanctæ Crucis mense Majo, qui semper in Ecclesia dies illuxit faustissimus, & toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cœpit multis clarere signis & miraculis, & per Hispaniam illustris haberi. Ego dum hæc scriberem aliquoties allocutus sum, scilicet Azebuteum vel Dominum Vicentem Velvisium. Erat homo comis, humanus, prudens, justus, procero corpore, jure regio, oculis pulcherrimus, facie decora plena majestatis, capillis demissis, integumento capitis serico, veste purpurea, semper multis famulis comitatus: filii eum sequuntur.

peccat contra regiam

53 *Hactenus fidele istud & Latinum coævi testis, si Superis placet, monumentum: sed in quo difficile sit speciem aliquam vetustatis agnoscere, facillimum suspicari novitatem, ex vocibus recentioris plane usus, ut sunt,* Salvus conductus, Persona, Magister, Populator, Frontale, Sacrum, Ara, *isto seculo* XIII *non sic nominata.* Jacobus Arragoniæ Rex, *titulo* Bellatoris *hic insignitus, ac veluti jam mortuus memoratus (quid enim alias eum attinebat potius nominare, quam* Ferdinandum, *cui fingitur scribi fabula, cuique suberat* Caravaca, *medio inter Toletum & Conchan itinere sita)* Rex, *inquam* Jacobus *anno* MCCIX *primum natus, vix dum excesserat adolescentiam, totis triginta annis* Ferdinando *superstes.* Robertus Patriarcha Hierosolymitanus *circa annum* MCCXI. *primum ordinatus fuit, non* Hierosolymis, *sed* Accone, *post captam ab infidelibus urbem sanctam, sede exulantium Latinorum Patriarcharum, certe anno* MCCXXXVI *primum mortuus est*

& Patiarchalē chronologiam.

Jacobus de Vitriaco, *postulatus in Patriarcham, post cujus obitum* Gregorius IX *ad illam Cathedralem evocavit Valentinum in Gallia Episcopum* Gerondum *vel* Geraldum,

dum, *decessorem* Roberti. *Quomodo autem ad Latini Patriarchæ potestatem venisset Crux*, *à* Dositheo *Græco & schismatico Patriarcha inventa? Aut quomodo merebatur hic invenire, quod tribus ante captam à Saracenis urbem annis, Latinus Patriarcha* Heraclius *amiserat?*

54 *Cur autem vocatur* Crux Patriarchalis, & de collo sumpta *dicitur? Recentius omnino inventum est Patriarchis duplicem Crucem assignare: ut autem ad collum gestari potuisset vice* Encolpii (*quo nomine appellabant Græci reliquiarias thecas cruciformes, ex catenula de collo gestari salitas, sicut explicat Goar in Euchologio pag.*313) *debuisset superne habuisse annulum, per quem catenula seu vitta colla injicienda posset duci: Ast in ligno, undequaque integro & nusquam forato nullum uspiam est vestigium annuli, cui insereretur ipsa catenula. Sicut ergo ex eo quod in* Cruce Caravacana *inferne nec clavicula nec claviculæ foramen appareat, recte colligit Robles non esse ipsam ex earum genere quæ hastili impositæ præferebantur Episcopis vel Patriarchis; (Si tamen Græcis in hastili præferebatur, de quo valde dubito) sic & nos ex consideratione partis superioris inferre possumus, eamdem non fuisse eo factam, ut de collo portaretur. Est ergo simpliciter talis, qualem Græci, non solum Episcopi, sed etiam Presbyteri in Liturgia sua ante se constitutam habent super altari, nulli infixam basi, quo tractari facilius possit quando eâ utendum est, tum ad alia, tum ad benedictionem solennem aquæ, in festo Epiphaniæ eidem ter immergendâ, sicut ipse à Græcis nostris tali die usurpari Romæ vidi. Nec duplici ejus transverso ullum mysterium subest: cum videas à Græcis indifferenter usurpari Cruces, aut semel aut bis transversatas, tum alibi tum in imaginibus Sanctarum Paraseeves, Barbaræ, & Marinæ ante tomum* 1 *Maji pag.* LXI *& in parvo Moscorum Triptycho, ubi M. Piatenkæ, id est Paraseevæ, in manibus duplicata Crux ponitur, uti & in vetustissima S. Rosaliæ Panormitanæ imagine in monasterio Marturanensi. Sed cum hujusmodi manuales Cruces inferius manubrium longius habeant, non item Crux Caravacensis; restat solum, ut eum quem dixi usum habuerit in Sacris,* non

fingit encolpion Patriarchale fuisse.

non alium ullum. Vnde vero allata sit, definire præsumat nemo; nemo etiam cum fundamento asseveraverit formatam esse ex ligno veræ Crucis, ex qua pependit Dominus. Satis nobis sit, quod Angelorum ministerio allata credatur; quod utique ad eam specialius venerandam fidelibus omnibus abunde sufficit.

& contraria est vetustissimæ inscriptioni Arabicæ

55 *Nunc quod attinet ipsum qui in principio notatur annum, non Hispanicæ Æræ, quæ tunc adhuc sola in usu erat, sed à Christi nativitate numeratum, communi omnium aliorum quæ Higuera produxit figmentorum vitio: quod, inquam, ad annum attinet* MCCXXXI, *propter quem ætati* S. Ferdinandi *res hæc adscribitur, falsitatis eum convincit,*

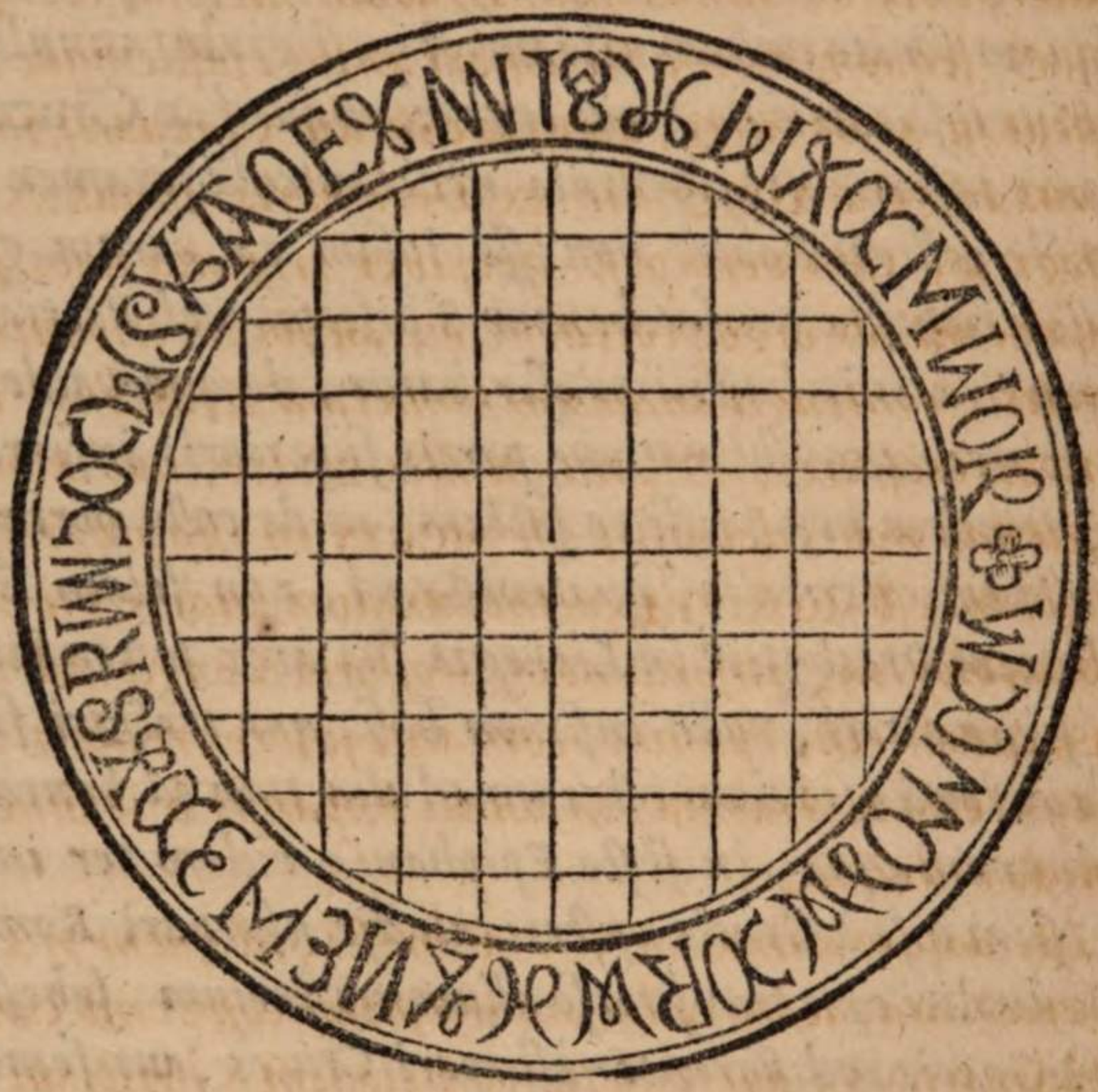

quamvis nesciat, ipse Robles, quando cap. 13 *proponit formam orbicularis fenestræ, in turri Caravacana adhuc servatæ, per quam ipsi sacello, & altari ubi Crux sancta custoditur, lumen venit; & interpretatio characterum veterum Arabicorum in pariete circumcirca sculptorum, quam ait hanc esse, scriptam à peritissimo Linguarum peregrinarum interprete, Licentiato Michaele de Luna medico.* Anno quingentesimo nonagesimo quarto Arabum, tempore Mahomet,

notanti an. Heg. 594

met, Abuzeyt Rex potentiſſimus, & triginta homines, in hoc habitaculo converſi fuerunt ad Salvamenti veram legem (& hoc Dei gratia Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ litterę fuerunt cælatæ.

56 *Anni* Hegiræ Arabicæ *lunares ſunt, dierum dumtaxat* CCCXLV, *quorum epocha ab omnibus nunc peritis conſtituitur in anno* DCXXII, *die* XV *Iulii; ſic ut primus iſte annus finiatur anno* DCXXIII *die* III *Iulii: atque ita retrogradiendo per dies* X, *progredimur, donec circulo noſtrorum menſium revoluto, annus unus Arabum incipiat menſe Ianuario, & ſequens menſe Decembri unius ejuſdemque noſtri anni; ſicut fit anno* DCXL, *quando cum die* I *Ianuarii inchoatur annus Hegiræ* XIX, *& die* XX *Decembris annus* XX *ejuſdem Hegiræ; tum vero poſt quoſlibet triginta duos annos idem uſuvenit. Sic ergo procedentibus annorum triginta duorum cyclis, contingit annorum numerum Arabibus, magis quam nobis creſcere; & annum illis* DXCIV, *qui æqualiter progrediendo nobis debuiſſet eſſe* MCCXV *in iſto progreſſu inæquali ſolum eſt* MCXCVIII, *quemadmodum videre eſt in tabella chronologica, inſerta novo Gloſſario Cangii ad vocem* Annus, *continente epochas, tum antiquiores recentioreſque alias, tum etiam Arabum, in annis expanſis à Ioanne Gravio Anglo reductas.* quieſt Chriſti 1198.

57 *Iſte autem annus* MCXCVII *Chriſti, ad quem prænotati characteres Caravacani reducuntur, optime convenit cum imperio* Mahumad; *qui videtur poſt cladem Chriſtianis illatam anno* MCXCV *ſucceſſiſſe patri ſuo* Miramolino, *in Africam compoſitis induciis regreſſo, qui his finitis parem ad Navas Toloſanas cladem recepit anno* MCCXIII: *poſt quam in Africam regreſſum volunt, relicto Hiſpaniarum regimine fratri ſuo* Zeyt Avozecrith, *ſicut eum Rodericus appellat. Quidquid autem ſit de iſto receſſu, dicit Robles* Mahomadum *obiiſſe anno* MCCXIX; *atque ita deſtruit, quod maxime probatum cupiebat, de anno* MCCXXII *quo* Crux Caravacana

pertinens ad tempus R. *Mahumad.*

cana *sit allata: siquidem jam non amplius vivebat* Mahomad, *quo regnante res contigit. Mirum est autem quod in annis Arabum ad communem calculum reducendis, neglecta methodo quam agnoscit tradi à Marmol in Historia Africana, & à Mariana in Hispana, utique talium intelligentissimis; maluerit sequi Finedam, docentem quod Mauri lunares suos annos æquaverint solaribus, triennali quodam emboliſmo; atque ita eos habuerint æquales nostris. Nam etiam hoc posito, quod tamen non probatur in usu civili valuisse; posito etiam quod Epocha Hegiræ predictæ sumenda sit ab anno* DCXXX, *quod tamen, jam non recipitur; additi ad* DCXXX *anni* DXCIV; *non plures faciunt quam* MCCXXIV; *atque ita transitur ætas Mahometi, nec tamen obtinetur annus qui prætenditur* MCCXXXII.

quando non regnabat S. Ferdinandus.

58 *Subverso in istum modum Higueræ figmento, & vel ex ipsis Caravacensibus monumentis falsitatis convicto; corruunt omnia quæcumque ruinoso isti fundamento Castellani Arragoniique scriptores, à Robles citati, inædificarunt; fingendo circumstantias, quibus orsam male fabulam adornarunt. Vt quod* Abuzeyt *fuerit ille à Roderico nominatus* Avozecrith, *frater* Mahomadi, *idemque Rex Murciæ, Valentiæ & Caravacæ: qui* Ferdinandi *atque* Jacobi *Regum armis concussus, pacis causa Concham venerit ad* Ferdinandum; *hospitioque* Genesii Presbyteri *usus, eidem fecerit facultatem Caravacam excurrendi: post miraculum vero allatæ, ut dictum est, Crucis, suumque baptismum coram* Ferdinando *Rege & filiis celebratum, regno privatus à rebellibus subditis, confugerit ad eumdem* Ferdinandum *cum uxore & filiis,* Alphonso & Ferdinando *in baptismo dictis: multisque donatus possessionibus, post rem fideliter contra Mauros gestam in obsidionibus Cordubensi ac Hispalensi, apud Concham consenuerit & vixerit usque ad annum* MCCLXX *octogenario major, quidquid in regno Valentino jam Christiano possidebat dono* Jacobi *Regis, relinquens prædictis filiis; de aliis vero in Murciensi regno possessionibus, disponens in favorem Hospitalis S. Iacobi Conchensis.*

59 *Si conjectare liceat, mihi nihil propius verosimili occurrit, quam quod* Abuzeyt *iste Caravacanus*, Alphonsi IX *initio fuerit Rex Conchæ, & subditus* Mahomado, *sicut & alii plures civitatum majorum Reguli, Reges dicti, quod essent è regio sanguine, vel ex usu seculi* XIII, *cum plurimi sibi titulum istum sumerent inter Mauros. Hic vero, Concha ac tota circum regione per* Alphonsum *prædictum subjugata anno* MCLXXVII, *vitam ac libertatem pactus, permissus sit more suo vivere Caravacæ; Mauris autem circa annum* MCXCV *erectis præsentia Regis* Almahadi, *immani cum exercitu ex Africa trajicientis, amissa recuperare sperans Abuzeyt iisdem se conjunxerit, pugnæ & victoriæ ad Alarcurim, anno istius seculi* XCV *obtentæ, particeps; ex eoque ferocior erga Christianos, quorum complures abduxerit secum Caravacam. Inter captivos autem habuerit etiam Sacerdotem istum, cujus nomen ignorare malim, quam ex Higuera discere; & eo Missam celebrare jusso, factum sit miraculum, propter quod non solum ad obedientiam* Alphonsi *redierit barbarus, sed etiam ad Christianam fidem accesserit, cum aliquot è suis anno* MCXCVII. *Cum autem eodem isto anno natus sit* S. Ferdinandus, *dici potest præsagium hoc fuisse, quod per eum Crux exaltanda plurimum, atque ad sacræ religionis cultum toto istæc regio reducenda foret. Sic optime consistunt, nec nihil ad* S. Ferdinandi *laudem faciunt, quæcumque ante Higueræ figmenta Caravacæ sciebantur de revelatione & historia Sanctæ Crucis: atque imprimis relatio facta à Commendatore Caravacensi* Garcia Lupi de Cardenaz, *anno* MCCCCLXXX *exhibita coram testibus & Notario, ex suo originali Hispano apud Robles cap.* 11 *sic Latine sonans.*

sed avus ejus Alphonsus.

ipse vero nascebatur.

Rei gestæ historia

60 Omnibus, quaternum hunc testimonii visuris, quos Deus honoret & servet à malo. Ego Garcias Lupi de Cardenas, Commendator Carabacæ, Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales & Boni-homines prædictæ villæ, inclinamus & commendamus nos vestræ gratiæ & nobilitati, tamquam iis quibus optamus, ut Deus honorem multum multamque felicitatem impartiatur. Sciatis, quod

multo verius discenda ex Ms. Caravacensi anno 1480

ad

ad notificandum & demonſtrandum fidelibus omnibus Chriſtianis ſtatum veræ Crucis Caravacenſis, & miracula quæ per illam ſunt facta ac fiunt quotidie, uti viſibiliter conſpexerunt majores noſtri, & nos conſpicimus quotquot hodie ſumus habitatores hujus villæ; mittimus Gratiæ veſtræ Procuratorem noſtrum, Fr. Petrum Prædicatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velitis habere cuſtodiæ ac gratiæ veſtræ commendatum, juvetiſque eleemoſynis veſtris, ad exornandam reparandamque ſanctam eccleſiam & turres ſanctæ ac veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta eſt.

narrante, quod deficiente ad Miſſam Cruce,

61 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, ſuo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit ſciſcitari ex eo Regem, quare Miſſam celebraret. Qui reſpondit, Scito, Rex quod omnis Clericus ordinatus ad Miſſam, poſtquam ſacris veſtibus indutus eſt, & protulit ſancta illa verba, quæ Chriſtus dixit feria quinta in cœna, Hoſtia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus ſanguis: & ſic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, niſi ſeipſum faceret id videre. Reſpondit Clericus, Domine, ſi mihi facis adferri omnem apparatum neceſſarium ad faciendam Miſſam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit ut quidquid neceſſarium erat referret in ſyllabum ad memoriam: & hoc fecit Clericus, niſi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde miſit Rex nuntium ſuum; quo reverſo, die mane ſequenti ſurrexit Clericus, & recitavit Horas ſuas; unaque cum Rege ingreſſus turrim caſtri, ubi vera Crux eſt, veſtivit ſeſe, fecit confeſſionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter animo conſternatus converſuſque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maxime neceſſariis ad Miſſam dicendam. Quærenti vero, quæ; reſpondit, Crux, Domine. Tum Rex aſpiciens verſus altare, viſa ibi

ea ab Angelis allata ſit,

ſancta

ſancta ac vera Cruce, dixit: Eſtne iſta, quæ ſtat ſupra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Miſſam dicere. Et quando elevabat Hoſtiam, animadvertit Rex inter manus Clerici puerum candidum & formoſum: ille autem Miſſam abſolvit.

62 Eadem hora cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, quod lex Chriſtianorum erat res ſancta: & liberavit Clericum, factuſque eſt Chriſtianus ipſe, & ſubditi ejus quotquot voluerunt: & dedit terram ſuam Chriſtianis: qui viciſſim ei dederunt turrim circa Concham, quæ vocatur turris Abuzeyt, ut illic vitam duceret: & ibi ſepultum jacet ejus corpus. Atque hæc eſt primigenia hiſtoria veræ ac ſanctæ Crucis, quamvis pro dignitatis ſuæ magnitudine ſatis deſcribi nequeat. *& converſus Rex barbarus.*

63 *Venio ad antiquiſſimas in Caravacenſi eccleſia picturas, quas idem Robles deſcribit cap. 14. tam conformes jam dictæ narrationi, quam nihil continentes quod faveat figmentis. Higueræ & ſequacium ejus.* In pariete collaterali altari, quod eſt in capella ſanctæ Crucis, ad latus Euangelii, cernitur pictura Regis, equo inſidentis, & toga cerulea induti; juxta quem ſtare videtur multus populus, Clericum captivum adducens: in ora autem togæ extima, velut acupictæ cernuntur hæ notæ, *Conſonant bis veteſtæ picturæ.*

quas Licentiatus Luna ſic interpretatur: In memoriam meæ converſionis, & ad gloriam Dei, obtuli hanc Regiam veſtem, ad induendum eam in die ſanctæ Crucis, propter ſolennitatem feſti.

64 In

64 In arcu etiam sellæ equestris, cui Rex videtur insidere, similiter notati leguntur characteres hi :

Id est, Cum hoc equo exaltavi legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. In altero parietis latere ad cornu Epistolæ, exprimitur disputatio Regis & Sacerdotum ejus cum Clerico, Rex autem sedet in sedili, & Clericus stat atque incipit Missam ; interim dum Angeli demittunt Crucem, quæ est ea magnitudine ac forma quam exprimimus.

quarum hic explicantur epigraphæ.

65 In pariete, qui est è regione altaris, ubi est fenestra rotunda, de qua supra, conspiciuntur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis personis, assistentes baptismo Regis ; qui baptizatur à quodam nostro Sacerdote, eodem, quantum ex lineamentis faciei apparet, qui captus fuerat & Missam dixerat : Rex vero ad pedem Fontis apparet genu flexus, manibus junctis, hilari vultu, cum magna devotione ; juxta autem assistit Regina togata, magnæ majestatis, & circum oram togæ videntur hæ notæ,

quæ significant : Ego Regina Heyla, nunc Helena, uxor Regis Abuzeith & duo filii mei, fuimus conversi per Dei gratiam ad sanctam fidem ; in cujus rei memoriam hic effigiata sum. Hæc conversio abiverat ex memoria omnium, imo contrarium videbatur indicare cantilena, quam antiquitus solebant cantare peregrini sanctæ Crucis, denotantes quod Regina, conversione Regis mariti audita, manserit Moratillæ, ubi erat quando fiebat miraculum.

66 *Atque hæc abunde sufficiant ad instruendum lectorem,*

tam

Indulgentiæ cum Crucibis Caravacanis alias editæ,

tam de eo quod ante Higueram credebatur, nihil absurdi continens aut non verosimile; quam de eo, quod antiquis adjecit somniator iste, & stolidissimarum nugarum propola primus, nullo nisi emotæ mentis titulo excusabilis. Item quod in Gallica Historiæ Caravacanæ epitome, hic Antverpiæ vulgata per quemdam Carmelitam Discalceatum anno MDCLII, *aliisque Latine & Hispanice editis Relationibus quas non vidi, subtexantur* Indulgentiæ, *velut* applicatæ Crucibus, attactu Caravacanæ Crucis sacratis, per Papam Pium V, & confirmatæ per Papam Gregorium XV anno MDCXXII, ac denuo confirmatæ per Papam Urbanum VIII: *quarum indulgentiarum ultimus, articulus, qui debuisset à Gregorio fuisse adjectus, prioribus omnibus addit pro habentibus tales Cruces, Benedictiones concessas in Canonizatione S. Caroli Borromæi facta à Paulo Papa V annis* XLVIII *post obitum Pii: hæ autem sunt tam amplæ, ut tales ulterius non propagandas, nec tanta cum plenitudine elargiendas censuerit* Papa Alexander VII, *id nobis suomet ore testatus anno* MDCLXI.

declarantur apocrypha.

67 *Decretum ea de re promulgatum anno* MDCLVII *habes, apud nostrum P. Georgium Gobat in Quinario, Tract. 4 de Indulgentiis num. 678, in quo etiam diserte cavetur omnis alienatio rerum Indulgentiis præditarum; ita ut nec commodato quidem alteri concedi possint: Cruces autem istæ transeunt de manu in manus, non solum donatione, sed etiam venditione. Extat etiam apud eumdem Gobat num. 703 Indiculus Indulgentiarum, quas apocryphas declaravit sacra Congregatio Inquisitionis, sub die* XVIII *Maji ejusdem anni* MDCLVII; *ubi penultimo loco ponuntur* Indulgentiæ concessæ Crucibus de Caravaca: *ob quæ aliaque num. 705 idem auctor concludit, quod* manifestis impostoribus accensendi sunt omnes, qui vendunt donantve eas aliis, tamquam ornatas Indulgentiis, *saltem post hujusmodi Decreta; si tamen adhuc inveniuntur aliqui tam temerarii, quod non puto, nisi forte ex prædictorum ignorantia, cui consultum oportuit indicio abusus præteriti. Qui etiam ne latius apud nos serperet, cavere volens R. P. Guilielmus de*

Vael

Wael Flandrobelgicæ noſtræ Societatis bis Præpoſitus Provincialis, anno MDCXLIX *Teutonice imprimendam vulgandamq; curavit Epitomen præmemoratæ Hiſtoriæ, ſumptam ex eodem Robles, omiſſis iſtiuſmodi Indulgentiis: qua occaſione in formam aliquanto minorem, quam Robles dederat, & elegantiorem nonnihil, contracti fuerunt inſcriptionum Arabicarum typi lignei, quibus hic uſus ſum.*

68 *His jam prælo ſubjiciendis, dum typos emendo, video characteres omnes Arabicos, qui à dextris ad ſiniſtram duci debuerant, more nobis contrario, inverſos reperiri apud Robles, quomodo eoſdem etiam hic incidendos curarunt alii, quorum antiquis formulis uſus ſum, ea ſola excepta quæ ponitur num.* 64, *quæ quia inter operarum manus amiſſa fuerat, de novo ſculpta eſt. Non lubet ob rem tantillam prælum ſiſtere, donec novæ figuræ ſculptæ fuerint; cum eruditus lector excuſaturus ſit facile errorem ex aliena ignorantia commiſſum: Orientalium vero linguarum imperito perinde ſit, quomodo ſcriptas inveniat litteras quas non intelligit.*

CAPVT VII.

Ingens victoria de Mauris ad Xerez relata per Alphonſum ſancti Regis fratrem.

NArrat porro hiſtoria, quod cum Rex Zamoram veniſſet, uti ſuperiori capite dictum eſt, inde miſerit fratrẽ ſuum Alphonſum ad incurſionem faciendam in terras Maurorum, jungens ei D. Alvarum Perez de Caſtro, natione Caſtellanum, ut exiguam Infantis *a* juvenis experientiam grandi ſua prudentia ſuppleret cum titulo Capitanei: erat enim Eques perquam ſtrenuus & exercitus in armis: occaſionem vero magnum aliquem ſucceſſum ſperandi contra Abenhuc Maurorum Regem offerebat ſubditorum ejus contra ipſum rebellio, poſtquam Ambalule Miramolinus Marocchos redierat, trajecto mari. *Infans ergo Alphon-

69 *Miſſus Alphonſus frater,*

a

sus, secundum mandatum Regis Salamanca egre-
cum Alvaro Perez belli duce, diens, cum Capitaneo suo D. Alvaro Perez & D. Ægidio Manrique, perrexit Toletum: & assumptis ibidem equitibus quadraginta, transito Muladarii portu, venit in Andujar: unde D. Alvarus in omnes partes emisit expeditos equites, qui prædam infinitam collegerunt, Cordubam usque progressi, quidquid poterant expilando destruendoque; & sic pervenerunt Palmam
b *b*, quam generose oppugnaverunt, eaque vi capta omnes intus repertos Mauros ad unum usque interfecerunt. Inde vero ingressi Hispalense territorium, conculcando omnia & mactando, transita Hispali
c procurrerunt usque *c* Xerez, miseruntque cursores & prædam multam fecerunt. Collectis autem manubiis, mandarunt Infans & D. Alvarus tentoria poni prope Xerez secundum fluvium Guadalete: ubi equitatum traduxerunt provide & caute.

contra Maurorum copiosissimum exercitum, 70 Rex interim Abenhuc, ex quo scivit quod Infans popularetur Andaluziam, quantasque prædas ibi ac ruinas faciebat, jussit convocari quidquid erat Maurorum ex hac parte maris, secumque proficisci Xerez ubi erat Alphonsus: itaque collecta est undique multitudo magna, non solum imperio Regis sui sed etiam famâ Infantis excita. Considerans ergo Abenhuc Christianorum exercitum, & minime numerosum esse intelligens, certo credebat quod non posset elabi sibi de manibus: idemque credidisset, quicumque collatas utrimque vires inter se comparans, non cogitasset Deum posse in paucis æque ac multis vincere. Quare castris positis in oliveto, inter Christianos & oppidum, ante omnia peditibus suis edixit, ut præpararent multa vincula funesque ad vinciendos captivos; quod sane neutiquam frustra fuit, suum enim usum opportune habuerunt, ad ipsosmet constringendos abducendosque.

71 Non tamen Christianos, quia pauci erant, contempsit Rex Abenhuc: sed curavit, ut aciem instrueret

quam

quam ordinatissimam contra eos, eamque in septem turmas distribuit; quarum minima mille quingentos equites, quædam bis mille numerabant, aut etiam amplius: adeo ut totus equitatus Christianorum non posset cum minima Maurorum cohorte æquiparari, quamvis conjunctus eis esset filius Regis *d* Baëzæ; qui erat Regis Ferdinandi vasallus, Infantique ad expeditionem progressuro submiserat istum suum filium, cum equitibus ducentis ac trecentis peditibus. Venerant etiam ad Infantis subsidium multi Fratres militarium Ordinum S. Jacobi & Calatravæ: sed simul omnes respectu Maurorum pauci erant. Reperti quoque in eodem prælio fuerunt Tellus Alphonsus, & Ruy Gonsalez de Valverde, in eoque generosissime se gesserunt: universus autem Christianorum numerus, tam equitum quam peditum, vix censebantur mille quingenti.

ipse modicas copias ducit,

d

easque hostium adventu territas:

72 Hi tam pauci, videntes tantam Maurorum multitudinem collectam, haud parum fuerunt conterriti; maxime cum hostibus subsidio venit quidam Rex Arabum cum septingentis equitibus: qui post Christianorum terga se collocantes, majores etiam angustias fecerunt, neque progredi neque regredi valentibus: utpote quibus ab una parte objiciebatur fluvius valde profundus Guadalete, ab altera Maurorum exercitus. Nihilominus D. Alvarus, ut erat dux strenuus, animos addere suis conatus, tam efficaces adhibuit rationes, ut excusso metu expeterent prælium, ac si decuplo plures Mauris fuissent. Frontem aciei obtinebat Alvarus, posteriora tuebatur Alphonsus, habens apud se Mauros quingentos ea excursione captos, quos omnes ut decapitari juberet Infans, edixit Alvarus, id enim in præsenti casu convenientius videri. Inito deinde cum præcipuis militiæ suæ capitibus consilio, decreverunt peditatum ab equitatu sejungere, sicuti & Mauri fecerant; non tamen in turmas dividere suos, sed in unam omnes phalangem componere.

omnibusque in unam phalangē collectis.

Mandavit etiam ut pedites quam multi possent mulas & jumenta sarcinaria conscenderent, turmamque construerent, & sese ad eam partem jungerent quæ magis urgeretur.

73 Ingens erat Maurorum clamor fremitusque, tympanorum vero æneorum crepitus atque tubarum clangor tam horrendus, ut cælum terraque misceri viderentur. Illo autem die, quo pugnandum erat, tunica delicata se vestiit Alvarus; sumptaque in manus virga, veluti satis superque instructus ab armis, adhortabatur milites ut parvi facerent Maurorum potestatem, fiduciam omnem collocantes in Deum, qui eis daturus esset victoriam de sanctæ suæ fidei inimicis. Tum Christiani, quotquot habebant copiam Sacerdotum, confitebantur eis peccata sua; alii vero mutuas excipiebant *e* confessiones: prius autem quam congrederentur exercitus, D. Alvarus Perez. Equitem ordinaverat Garciam Perez de Vargas; cujus deinde multa erit mentio in historia, & hoc principium fuit armorum ejus.

animati ad pugnam milites & expiati,

e

74 Absolutis Confessionibus Christianorum, cum sibi invicem mutuas condonassent offensas, seque Deo commendassent ex animo; misit D. Alvarus nuntium ad Infantem in fine consistentem, ut (quemadmodum convenerat) in unam phalangem conjungerent sese: quo facto exorsus denuo est Alvarus omnes animare, in hanc illamque partem discurrens, eaque suggerens magna cum prudentia quæ res locusque postulabant, ad excutiendum timorem & alacritatem ciendam. Itaque juncti simul omnes, inclamantes S. Jacobum & aliquando Castellam, invecti sunt in Maurorum turmas; quarum primam perrumpentes, moxque secundam ac tertiam, singulas denique unam post aliam profligarunt, disjicientes ac mactantes quoscumque obvios, cum maxima ubique clade. Adeo autem se illis permiscuerunt Christiani, ut unum Maurum cum altero non sint passi consistere.

invehuntur in hostem, eumque fundunt,

Sic

Sic disjecti confusique verterunt terga, qua maxime poterant fugientes, insequentibus eos Christianis atque mactantibus & infinitos captivantibus, usque ad portas Xeresii: ubi ingens fuit Maurorum invicem se prementium, imo & occidentium strages facta. Pedites autem, præ numero cadaverum super campum stratorum, vix poterant progredi, & tamen multos etiam ipsi captivos fecerunt.

à S. Iacobo apparente adjuti.

75 Grande eo die miraculum in favorem Christianorum creditur operatus fuisse Deus, misso ad eos in prælio juvandos sancto Apostolo Jacobo, idque duabus de causis sustineri potest. Primum quia impossibile erat, Christianos tam paucos, de Mauris decuplo pluribus, reportare victoriam istiusmodi absque simili auxilio: deinde quia plurimi ipsorummet Maurorum dixerunt, se vidisse Equitem equo albo invectum, cum vexillo albo in manu una, gladio evaginato in altera, quem alii multi Equites albi sequebantur: vidisse etiam per aërem discurrentes Angelos: quodque Equites isti multo plus damni inferebant Mauris, quam ipsimet Christiani, quorum etiam aliqui idem se conspexisse testati sunt.

Rex Gazularum occumbit.

76 Sed regrediens ad historiam, dico, quod cum eo modo campum obtinuissent Christiani, Mauris partim cæsis partim captis fugatisque, inter mortuos numeratus fuerit Rex Gazularum aliique honoratissimi multi: in cæde autem prædicti Regis præcipuam laudem retulit novus, quem diximus, Eques Garcias Perez de Vargas: hic enim occidit eum. Ipse autem adduxerat septingentos illos equites Arabes, unde maximus terror Christianis in principio fuerat incussus. Quamquam enim historia eos superius Arabes nominet, hic vero Gazulas, de una tamen eademdemque gente ac Rege intelligenda est. Hic siquidem quasi ex voto, in sui Mahometi honorem peregrinatione suscepta, cum transitum hac haberet, accepit à Rege Abenhuc civitatem dictam de los Gazules *f*, *f*

utique ab iis qui in hoc prælio adfuerunt. Porro Rex Abenhuc, cæsis ac disperſis copiis ſuis, non credidit ſatis tutum ſe eſſe Xereſii, & quam occultiſſime potuit, ſe recepit, ea via qua ſperabat poſſe evadere.

Rex Abenhuc fugit.

77 Chriſtiani vero plena potiti victoria, redierunt in campum ad colligenda ſpolia, quæ plane innumerabilia erant; adeo ut faſtidio denique eſſent colligentibus, maxime quia tentoria inveniebantur tam plena ac referta omnis generis annona, ut nihil eſſet aliunde conquirendum. Toto etiam tempore quo ibi ſubſtiterunt, non aliis ad focum lignis uſi ſunt quam haſtis lanceiſque & telis confractis; vincula & manicæ ac funes, quæ præparari Abenhuc juſſerat pro abducendis captivis Chriſtianis, perquam neceſſarii fuerunt ipſiſmet colligandis, quorum tamen numerus copioſior fuit quam apparatus vinculorum. Poſt hæc effuderunt ſe pedites per oliveta, in quorum denſitate adeo multos Mauros mactarunt & cepe-runt, ut licet eos dumtaxat occidiſſent atque cepiſſent, ſolæ hæ poſtremæ manubiæ abunde eos potuiſſent locupletare. Multi Equitum Chriſtianorum inſignia in hoc prælio patraverunt facinora: imprimis autem D. Alvarus Perez, quamvis eum ſola virga armatum ad pugnam veniſſe g Hiſtoria dicat. Similiter fecerunt etiam Ægidius Manrique, Tellus Alphonſus, & Ruy Gonzales, atque alii plures, ferientes lanceis, gladiis & clavis; Equites etiam Toletani varii, quorum geſta narrantur, ei qui non viderit difficilia creditu: Fratres quoque militarium Ordinum grandem Maurorum fecerunt ſtragem; omnes denique, per gratiam Dei auxilium ferentis, generoſiſſime ſe geſſerunt.

Chriſtiani præda ingenti potiuntur;

heroica quorundam facinora,

g

78 Inter ceteros celebratur quidam, Didacus Perez de Vargas dictus, ipſius D. Alvari ſubditus, cui contigit ingentes ſuas vires hac occaſione monſtrare. Cum enim amiſſis inter præliandum haſta atque enſe, aliud nihil haberet quo manum armaret; reſcidit

imprimis Didaci

ab

ab olea quadam nodosum ramum, cum eoque ingressus qua maxime calebat pugna, à dexteris & à sinistris graves ictus incutiebat, patrabatque facinora justis armis vix exequenda; quibus cum delectatus plurimum Alvarus identidem acclamaret Eia, eia Didace, Machuca, Machuca, id est Contere, Contere, mansit Equiti isti ex eo die cognomen istud, quod hodieque ex posteris ejus aliquibus adhæret.

79 Alius ejus frater germanus, dictus Garcias Perez de Vargas, ille quem creatum Equitem ante pugnam fuisse diximus & Regem Gazularum interfecisse, alia plura insignia opera eo die fecit, quamvis cæso tertium ejus equo sumendus toties novus ei fuerit. Deinde autem in aliis occasionibus quibus adfuit magna effecit, quemadmodum in decursu historiæ apparebit: æquum est enim virorum fortium generosorumque Equitum commemorare heroicas actiones, non minus quam degeneres aliorum culpas. *& Garcia Perez frater.*

80 Accidit autem casus perquam notabilis die ista duobus inter se cognatis Equitibus, odio invicem prosequentibus: scilicet, quod cum sibi mutuo confitebantur milites inituri certamen, is cui magis videbatur incumbere ut alteri satisfaceret, veniam à commilitone petiit solum *h* pro die illa: & hic erat jam nominatus Didacus Machuca, alter vero Petrus Michael vocabatur, Toletani ambo. Sed Petrus ignoscere Didaco noluit, quantumcumque à Clericis ac viris religiosis admonebatur (quamvis etiam ipse Infans D. Alphonsus ac D. Alvarus Perez eum rogarent) nisi hac sola conditione, ut Didacus complexum ejus admitteret; id scilicet agens, ut eum occideret: tantarum enim erat virium, ut quemcumque posset complexu stringere *i* elisum suffocaret. Cum ergo Didacus conditionem abnueret, nolens tali periculo se exponere, nec aliter quam in Dei servitio mori propositum habens; ambo ad pugnam sunt progressi. *Quidam nolens inimico ante pugnam reconciliari.* h *in eadem sua lus perit.* i

Placuit autem Deo, quod ex omnibus Equitibus Christianis ad prælium eductis, solus Petrus Michael, qui commilitoni noluerat condonare offensam, desideratus sit, neque inventus postea aut vivus aut mortuus; quamvis visus sit in ipso conflictu singularia multa patrare facinora, præ grandi virium suarum robore; & licet post receptum fuerit diligenter quæsitus. Sunt quidem qui affirment, quod nimio prosequendæ cædis ardore abreptus, inter fugientes Mauros Xeresii portam sit ingressus, ibique numero obrutus & occisus: verum nihil certi potuit de eo resciri, ad exemplum eorum, qui audent prælio se committere, prius quam offensam deprecanti sodali eam condonarint.

Victores revertuntur ad Regem.

81 Grandes fuerunt favores quos Deus in illa die Christianis fecit, grandis honor & gloria quam hi retulerunt, nec minor confusio barbarorum, quando quidem ex toto fidelium exercitu vix decem homines occubuerint, Maurorum vero cæsorum atque captorum numerus modum omnem excesserit. Itaque Infans Alphonsus & D. Alvarus Perez multa laude clarum & spoliis opimis onustum exercitum reduxerunt ad propria; filius autem Regis Baëzæ glorioſus & opulentus revertit in patriam. Illi vero Palentiam venientes, ubi Rex Ferdinandus erat, perquam benevole sunt excepti. Victoria porro ista, causa fuit cur Christiani postea acquisierint totam Andaluziam: tantus enim terror incussus est Mauris, ut numquam potuerint
k pristinos animos viresque resumere *k*.

ANNOTATA.

a *Rudericus lib.* 8 *cap.* 13 *docet*, Alphonsum *Castellæ Regē an.* 1213 *celebrasse Pentecosten*, præsentibus uxore Alienor & filio Henrico & filia Berengaria & nepotibus Ferdinando & Alphonso: *erat ergo* Alphonsus *tunc saltem trium aut quatuor annorum puer, atque adeo nunc agebat ætatis annum haud minus quam vigesimum quintum.*

b Palma, *oppidum Andaluziæ inter*

inter Cordubam & Hiſpalim, trans Bætim.

c Xeres de la frontera, *juxta fluvium qui paulo poſt in mare influit ad ſinum Gaditanum, dicitur* de la frontera, *quia reſpicit confinia Regni Granatenſis, quod diu manſit in poteſtate Maurorum, ſub tributo tamen, ut mox videbimus; atque ita diſtinguitur ab altero ejuſdem nominis oppido, in confiniis Andaluziæ & Alegarbiæ, dicto* Xerez de Guadiana, *quia ad Anæ flumen ſitum circa ejus oſtium.*

d *Cum ergo ſupra num.* 37 *dicitur* Rex, *tradente Arabum Principe, cepiſſe* Beatiam *aliaque vicina loca; intelligo non omnia retinuiſſe, ſed quædam reſtituiſſe amico jam ac tributario, cum titulo Regis, ad continendos facilius Mauros Granatenſes;* Beatia *tamen ipſa Chriſtianis incolis data, cum Epiſcopo inferius nominando, non fuit reddita.*

e *Etiam hoc tempore, in defectu Sacerdotum urgente periculo certaminis vel naufragii, aliquando tale quid uſurpatum ſcio; vix credo tamen aut olim aut recentiori memoria fuiſſe adeo rudes Chriſtianos, ut crederent ejuſmodi Confeſſionem æque eſſe Sacramentalem, ac eſt Baptiſmus in caſu neceſſitatis collatus à laico, ſed ſolum pro actu aliqualis pœnitentiæ eamdem uſurpaviſſe.*

f Alcala de los Gazules *exprimitur in tabula, unius dumtaxat diei itinere diſtans à loco pugnæ, inter Medinam Sidoniam & Arundam.*

g *Hiſtoriamne ſuam, an priorem aliam à ſe tranſcriptam, auctor intelligat, haud facile eſt dijudicare ex phraſi, identidem licet recurrente. In Summario Proceſſuum num.* 50 Teſtis primus ſuper art. 51 dixit, quod omnes hiſtoriæ; tam impreſſæ quam manuſcriptæ, narrent miraculoſum ſucceſſum conflictus ad Xerez, & quod ibi apparuerit S. Jacobus; eumdemque etiam refert Lopez Garzia de Salazar, cujus Ms. eſt omnium quæ ſunt in Hiſpania Mss. Codicum auctoritate præcipuum fol. 647. *Mox autem narratur ſucceſſus hic relatus inter duos milites diſſidentes, & ſupponitur* Ferdinandi *Regis mandatum fuiſſe, ut milites ſui ante conflictum mutuas ſibi invicem condonarent offenſas. Si quis prædictum Ms. habeat & ſimul Chronicam Ferdinandæam, dijudicare poterit uter auctorum alterum tranſcripſerit, & junior ſit.*

Fides conflictus memorandi ad Xerez.

h *Non credo* ro ſolum *ita intelligendum, ut voluerit poſt pugnam reſumere inimicitiam is qui reconciliari petebat; ſed idem hic valere, quod* ſaltem: *quamquam & hoc non minoris ſimplicitatis fuit, quam quod ſupra dicitur Rex Legionenſis petiiſſe,* ut ſaltem per tres annos *ſibi liceret cum conſanguinea matrimonio uti.*

i *Nemini id incredibile videatur: nam & parentum noſtrorum memoria fuit in Antverpienſi arce Hiſpanus miles, tantarum virium, ut rhedam, à duobus equis effuſe currentibus protractam, retro apprehendens ſiſteret, vectem ferreum grandem trans foſſas latiſſimas muroſque ſat altos in arcem jaceret, ſtannearum lancium oras flectendo criſparet ſolis duobus digitis, & pomum manu comprehenſum non dimitteret, quamvis quatuor alias robuſtiſſimi viri ſimul id niterentur extorquere.*

Hiſpani unius ſtupenda fortitudo.

k *Hic primum ponit Chronica ex Roderico captam* Ubedam *& mortem Reginæ* Beatricis, *ut videatur hanc victoriam relatam dicere ipſo anno* 1234.

CAPUT VIII.

Cordubense suburbium intercipitur, urbs deinde ipsa obsidetur.

82 a An. 1235. QUinque annis *a* post patris sui Alphonsi mortem, jam bene stabilitus in regno suo Legionensi strenuus Rex Ferdinandus, captaque Ubeda glorioſior, anno MCCXXXV obsedit Cordubam, civitatem Regiam, unamque ex præcipuis Andaluziæ, idque hac ratione. Cum Ferdinandus Regnum Legionense visitando obiret, administrans justitiam & curans publicum commodum populorum; contigit eum venire in oppidum Benavente, eo ipso tempore, quo Christiani Mauris vicini equites ac pedites, cum velitibus ac veteranis, convenerunt in Andujar quod Christianorum erat. Factaque in regnum Cordubense excursione, inter spolia quæ retulerunt, etiam adduxerunt Mauros aliquot; ex quibus intellectum est, gentem istam Cordubæ perquam securam agere, neglectis vigiliis custodiisque, eo quod à Christianis nihil sibi crederent formidandum. Offerebant autem illi se parandam eis viam, designaruntque modum quo capi suburbium unum posset, Arabice Axarquia *b* nuncupatum: de quo facile convénit, quia credebatur per illud posse obtineri civitas, sicut & factum est.

Mauris captivis suggerentibus.

b

83 Tum deliberatum est, qua ratione disponerentur omnia, ad executioni mandandum adeo salutare consilium; paratæque sunt scalæ & omnis alius necessarius apparatus. Visum deinde est occupandam noctem aliquam obscuram & pluviam, qualem cito promittebat mensis, qui tum currebat, Januarius. Rebus sic compositis, omnium certiores fecerunt Petrum Ruyz Tabur, & Martinum Ruyz de Argote, miseruntque Martos, ut id de quo conventum erat indica-

indicaretur D. Petro Ruyz, & D. Alvaro Perez fratri ejus; significantes quod pro tali, quam nominabant, nocte cuncta habebant ordinata: adessent illi cum justo militum numero in succursum. Dum nuntius excurrit Martos, ipsi quantas potuerunt copias aggregarunt, & in eam qua condictum erat noctem scalas suas expediverunt, ac minimo strepitu subierunt usque ad pedem antemuralium; maceriamque circumeuntes, auscultabant solicite an in turribus & antemuralibus vigiliæ agerentur; inveneruntque mutire neminem, sed omnes alto sopore teneri, plenumque mediæ noctis silentium servari.

perfuasi suburbium tentare Christiani,

84 Cunctis autem probe exploratis, suoque consilio favere judicatis, locuti sunt cum quibusdam illic repertis Christianis, quid agendum esse putarent. Respondit autem iis Dominicus qui viam monstraverat. Domini mei, suaserim ego, ut bene facientes signum Crucis, commendemus nos Deo vero & gloriosissimæ Virgini matri ejus benedictæ sanctoque Apostolo Jacobo, & sic viribus omnibus connitamur hoc opus effectui dare; ideo enim huc venimus, fidentes Deo ejusque benedictæ Matri quod nos juvabit, quia agitur de ejus servitio & honore atque exaltatione sanctæ fidei ejus. Quod si nequeamus jacere sparteas hasce scalas, utamur ligneis, atque per eas conemur ascendere. Primi autem ascendant qui melius è nobis callent Arabicam linguam & gentis more vestiti sunt, ut occursuri forsitan eis Mauri suos esse credant, neque agnoscant qui sint. Qui autem sic ascenderint, satagant primam turrim occupare, donec ascenderit multitudo reliqua.

hibernæ noctis silentio accedunt,

85 Placuit omnibus Dominici consilium, ipsumque executioni mandantes experti sunt tres ligneas scalas: cumque has nimium curtas esse viderent, alias aliis adnectentes applicuerunt ad primam turrim. Ascenderunt ergo priores Alvarus Colodro & Benedictus de Baños, quia hi accuratius callebant idioma Arabi-

turrim unâ inobservatâ occupant,

Arabicum: ſecutique ſunt alii quotquot veſtibus ac mitris Mauricis induebantur: ceperuntque turrim quæ uſque in hodiernum diem nomen habet Alvari Colodro. Hic quatuor Mauros ſopitos invenerunt, quorum unus ex illis erat qui cum Chriſtianis ad hoc negotium conſpirarant, in ea quam ſupra dixi excurſione capti, & tentandæ rei auctores primi. Cum ergo accedentes ad turrim Chriſtianos interrogarent Mauri, quinam eſſent & quid quærerent, reſponderunt Arabice ſe eſſe inſpectores vigiliarum.

86 Tum Maurus, quem dixi è conſpiratis fuiſſe, Alvarum Colodrum ex voce agnoſcens, apprehendit manum ejus, atque in aurem clam dixit: Ego ex eis ſum quos noſti; cura ut hos qui mecum ſunt occidas, & ego vos juvabo. Tunc Chriſtiani manus in ipſos miſerunt, oribuſque obſtructis dejecerunt ex turri, ubi mox ab aliis mactati ſunt; cœperuntque Chriſtiani ceteri confeſtim aſcendere: cumque jam pro parte majori aſcendiſſent in turrim iſtam, progreſſi ſunt per murum, & ſigillatim occuparunt turres omnes, uſque ad portam ducentem Martos, qua ipſa etiam ſunt potiti. Jam illuceſcebat aurora, & Chriſtiani, omnes quas dixi turres ipſamque portam habentes in poteſtate, aperuerunt illam, atque intro miſerunt Petrum Ruyz Tabur cum ſuo equitatu. Mauri autem ut viderunt ſuburbium totum, quod Axarquia dicunt, Chriſtianorum eſſe; coacti fuerunt dimiſſis domibus ſuis confugere ad civitatem, cum modico eo quod quiſque auferre potuerat fortunarum ſuarum, quorum ingens ſtrages facta eſt a Chriſtianis, uſque dum civitati ſeſe incluſiſſent.

ac deinde ceteras cum porta:

admiſſiſque ſociis potiti loco,

87 Hoc facto Chriſtiani firmiter ſepierunt omnes plateas ſuburbii, excepta principali atque directa, per quam inſequebantur fugitivos. Mauri vero, poſtquam in civitatem intulerunt quidquid rerum ſuarum ſalvare quiverant, eruperunt contra Chriſtianos, cum eiſque cœperunt pugnare; aliis interim

ex

ex urbis mœnibus ſagittas jacientibus & petras, tanta cum rabie & contumacia, ut victores tertium coacti fuerint uſque ad murum recedere. Videntes ergo tam acriter ſe urgeri à Maurorum multitudine, inito conſilio duos viros emiſerunt, alterum ad Regem Ferdinandum Dominum ſuum; alterum ad D. Alvarum Perez, qui in Martos habitabat, eratque ex nobilioribus ac potentioribus regni Caſtellæ; & ad quemdam Equitem, Ordonium Alvarez nuncupatum; huic autem poſteriori huntio imperarunt, ut per quæcumque tranſiret Chriſtianorum Mauris finitimorum loca; propalaret quod actum erat, ſicut & fecit. Qui vero ad Regem fuerat miſſus, diu noctuque accelerans iter, venit in Benavente, offenditque Regem ipſo quo ad menſam erat accubiturus tempore, ac genibus flexis epiſtolam tradidit.

nuntios ad ſubſidia petenda expediunt.

88 Viſa Rex epiſtola, nec unam quidem horam cunctari voluit; ſed illico conſcendens equum, cum equitibus centum ſe dedit in viam, mandans ut ſubditi ceteri ſequerentur (idque per omnes civitates, oppida, & loca munita) atque in confiniis convenirent. Tempeſtate illa vehementer abundabant aquæ, adeoque intumuerant fluvii, ut cum vado tranſiri nequirent, Rex non potuerit tam cito quam optabat adeſſe ſubſidio ſuis: clementiori tamen aura reddita, proſecutus eſt iter, valdeque opportune ſupervenit Chriſtianis. Iter autem quod tenuit fuit hujuſmodi. Benavente venit ad Civitatem Roderici *c*, & hinc Alcantaram. Alcantara digreſſus, tranſito navi Guadianâ, Metellinum venit, Metellino Magazelam *d* & Bienquerenciam.

Rex continuo advolans

c

d

89 Bienquerencia Maurorum caſtrum erat, cui ex ea gente præfectus obtigerat, Eques generoſus & valde probus; qui intelligens Regem Ferdinandum tentorium tetendiſſe in campo prope fontem vicinum caſtro, exivit ad manus ei deoſculandas, adferens ei dono panes, vinum, carnes, & avenam.

cum ſolis 30 armatis eo pervenit,

Excepit

Excepit hominem Rex per quam humaniter & honorifice, rogavitque ut caſtrum ſibi traderet: qui reſpondit, Domine, tu modo proficiſceris ad Cordubam capiendam, donec autem hoc fueris executus non poterit uſui tibi eſſe hoc caſtrum; poſtquam vero urbem ceperis, & hoc & quidquid habeo, meipſum quoque, tibi in ſervitium tradam. Hoc autem ficte dicebat & ironice, pro certo habens fore ut numquam Rex Cordubam caperet; quippe qui ſolum triginta armatos viros ſecum ducebat, quorum præcipui erant D. Ferdinandus Ruyz, Caputvaccæ cognominatus; D. Didacus Lopez de Vaya, tunc adhuc Scutifer; Martinus Gonzales de Jamacos, Sancius Lopez de Allos, D. Joannes Arias de Mexia, & alii plures nominatim ab Hiſtoria non expreſſi.

quo alii ex variis locis jam præveherant;

90 Porro à caſtro Bienquerenciæ tranſiit Rex ad Duas-germanas & Guadalbacar; hinc vero diſcedens, relicta ad dextram Corduba, tetendit ad Pontem Alcoleæ; ibique explicuit tabernaculum, cum paucis illis quos poſt ſe trahebat Equitibus. Quando autem illuc advenit Rex, jam à diebus aliquot ſuburbium Axarquiæ ingreſſus erat Alvarus Perez in auxilium Chriſtianorum; & D. Petrus Ruyz frater ejus, quem Mauri Alaſtac nominabant, quia ſimus erat. Similiter ex confiniis omnibus accurrerat eodem magna multitudo tam equitum quam peditum, augebaturque quotidie numerus, mox atque mandatum Regis innotuit, ex tota Caſtella, Legione & Extremadura, ut Deo Regique præſtarent obſequium, ad honorem nominis Chriſtiani fratrumque auxilium. Hi vero ut intellexerunt adventum Regis Ferdinandi Domini ſui, dici non poteſt quanto fuerint repleti gaudio; utpote jam vehementer fatigati, atque in anguſtiis poſiti; oblivifcentes quidquid paſſi erant malorum, & novas vires reſumentes, ad facinus, quod feliciter cœperant, conſummandum.

AN-

ANNOTATA.

a *Obrepserat Ms. Latino Ruderici Toletani vitium, quod & impressa retinent;* & biennium *legebatur, pro* quinquennio: *hoc tamen revera exigunt Era* 1268 *ab auctore notata in morte Regis Legionensis, & Era* 1272 *notata in captione* Ubedæ; *idque non per litteras numerales, sed per verba ad longum descriptâ: quod mirum est non observatum fuisse ab interprete, pro annis Eræ Hispanicæ annos Christi substituente, & hic signanter obsidionem Cordubensem ad annum* 1235 *referente. Quia vero multo prolixior hic est textus Hispanicus quam Latinus Ruderici; Latinum infra post cap.* 9 *seorsim exhibemus.*

b Axaraquia, *Ruderico (ut jam vidimus)* Exarquia, *non tam* ambitus *debet Latine dici (quamvis ita reddat Rudericus) quam* suburbium, *cui voci respondet in Chronica Hispanum* Arraval. *Et hoc ipsum innuere videtur Rudericus cum dicit Christianis promissum* ambitum unum: *possent enim ac debent plura unius urbis ad præcipuas portas suburbia, non plures circumcirca ambitus concipi. Talia autem suburbia notare est in expressione ipsius urbis Tab.* 5 *lib.*6 *Theatri Vrbium ad utramque secundum flumen extremitatem, quarum suprema, Orientem versus, Andujarium respicit, & videtur portam ac pontem habuisse Martos ducentem: ibi enim hodieque notatur cataracta cum titulo* Molendinum de Martos: *hic autem dicuntur victores occupasse* portam de Martos, *eamque subsidiis ab altera fluminis parte venientibus aperuisse.*

c *Magna hæc itinera sunt & 12 leucarum singula, nec potuerunt uno die nisi citatissimis equis confici; non ducunt autem recta* Cordubam, *sed multum declinant, fortassis propter commoditatem pontium, istic magis quam alibi paratorum: qualis si tunc, ut nunc est, fuisset Emeritæ, non habuisset* Rex *necesse transire Anam navibus* Metellini; *nisi forte id factum causa rectioris itineris deinceps tenendi. Locus autem ille hodie* Medelim *vocatur: extatque liber de Sanctis ibidem passis aut natis auctore Io. Ant. de Figueroa ibidem Archipresbytero, editus Madriti an.* 1650, *totus ex novitiis Pseudo-dexteri ac Iuliani & sequacium figmentis consarcinatus, quod ad Sanctos attinet; quod autem ad seculare medii ævi historiam, multa utilia continens.*

d Magazela *distat Metellino leucis circiter octo, & Magazelâ tantumdem fere distat* Benalcazar, *aliis* Belalcazar, *quod hic fortassis* Bienquerencia *dicitur: unde porro Andujarium ire volenti media via occurrit fluviolus, innominatus in tabulis, hic verosimiliter* Guadalbazar *dictus; post quem transitum fuerit* ~~Betis~~ *ad* Pontem Alcoleæ, ~~ubi nunc forsan est~~ Aldea del rio.

CAPUT IX.

Ecijensis Regis succursu aliorsum verso, Vrbs Sancto deditur.

91 *Rex Abenhuc Corduben-sibus auxilio venturus,*

ILlo tempore Ecijæ a morabatur Rex quidam Maurus, nomine Abenhuc, multum habens militem peditem equitemque: apud quem versabatur Christianus Eques, D. Laurentius Xuarez nuncupatus, atque à Rege Ferdinando propter facinora quædam relegatus. Dum ergo ante Cordubam erat Ferdinandus & exercitus Christianorum adhuc exiguus, licet ex variis partibus identidem novus miles accederet, si voluisset Rex ille Maurus, ad cujus ditionem Corduba spectabat, contra eum progredi cum omnibus quibus poterat viribus, haud difficulter eum inde pepulisset. Sed Deus, qui suppetit remedium adversus quæcumque pericula, istiusmodi cogitationem menti ejus excussit, in gratiam Regis Ferdinandi. Siquidem Abenhuc iste vehementer formidabat alia facinora aggredi, jam sæpe in similibus castigatus, & numquam sine clade regressus ab ejus generis expeditionibus. Quare licet ei diceretur, Regem exiguas tantum copias habere, non audebat iterum tentare fortunam: deinde non poterat persuadere sibi, quod vir talis, qualis Ferdinandus erat atque tam potens, cum parva manu obsideret Cordubam.

92 *consilio Castellani apud se exulantis,* Deliberandum igitur sibi maturius ratus, inter alios voluit etiam audire D. Laurentium Xuarez, quia existimabat hunc sibi quod utilius foret consulturum, idque duabus de causis: quia scilicet multum fidebat ei credebatque in omnibus, & quia existimabat ipsum pessime velle Ferdinando, à quo fuerat ejectus. Talia considerans, vocavit eum, & dixit: Laurenti, quid hic mihi agendum suades? Respondit ille;

ille ; Domine, quandoquidem Celsitudo tua me interrogat, quid agendum sit, dicam. Ego, Domine mi, transferam me ad castra Christianorum, tribus Christianis equitibus comitatus ; in eaque secreto me insinuans accurate perlustrabo omnia, & quo res loco sit cognoscam, ac deinde revertens dicam, quid faciendum sit ; interim mihi promittas velim, quod nihil omnino moturus sis usque dum regrediar, nec moveri ab aliis sines. Placuit autem consilium Regi, & ut ita faceret imperavit.

93 Tunc D. Laurentius, tribus secum pariter equitibus comitantibus, in viam se dedit ; pervenienque ad illos colles qui sunt ad alterum caput *b* pontis, desiliit in pedes ; unumque ex tribus sequi etiam peditem jussit, duobus aliis commendans equos usque in reditum suum. Ingressus in castra lento passu pervenit usque ad tentorium Regis, ibique reperit venatorem in excubiis positum, atque ei dixit : Amice, gratiam quæso hanc mihi facito, ut aliquem ex ministris Regiis voces, dicasque hominem adesse, qui ei loqui velit, idque confestim, magni enim momenti rem esse. Introivit ergo in tentorium venator, vocavitque Martinum de Oticella, qui continuo consurgens egressus est foras. Hunc rogavit Laurentius ut vellet secum in partem secedere, ubi secreto loqui cum eo posset, dixitque ei, Noscis me ? Ego sum Laurentius Xuarez : ingredere ad Regem & dic ei, quod hic sim, & cupio loqui ei ; rogo autem ut Celsitudo sua mihi det licentiam introeundi ad se, nec enim aliter ausim quidquam.

atque ad castra Christiana explorandæ emissi, b

94 Ingressus Martinus excitavit Regem, tum forte dormitantem, indicavitque adesse Laurentium Xuarez, qui Celsitudini suæ loqui volebat, modo daretur ingrediendi licentia. Ingredi ergo jussum interrogavit Rex, quomodo audebat in suo conspectu apparere. Respondit Laurentius, Domine, tu

& cum R. Ferdinando clam locuti,

me ejeciſti in regionem Maurorum, ad malè faciendum mihi; ego autem credo quod hoc fuerit ad meam veſtramque utilitatem. Atque inde narravit ex ordine quidquid acciderat; jubebat autem, ut porro diſpiceret Celſitudo ſua, quid mandatum ac factum vellet. Placuerunt verba Laurentii, quæſivitque ab eo ecquid ipſe faciendum judicaret. Tunc dixit ei D. Laurentius; Domine, videtur mihi quod Celſitudo *c* veſtra debeat hic manere quieta, ubi
c nunc caſtra fixit cum exercitu ſuo, ſed majori quam nunc adhibeat vigilantia opus eſſe: videat autem quantum militem habeat in ſuburbio Axarquiæ: qui ſi ſufficiat ad tuendum illud, id tibi ſatis ſit, ceteros autem omnes ibi non neceſſarios junge exercitui tuo. Ego autem revertar ad Regem Abenhuc, & meliori quo potero modo conabor eum diver-
de modo periculi imminentis avertendi, tere à propoſito, dicamque quod omnia quæ ei ſunt relata ſint falſiſſima; & veſtram Celſitudinem hic eſſe cum copiis numeroſis, nec ulla ratione ipſi expedire ut huc veniat, atque ita dimittat militem quem collegit. Duarum autem rerum alterutra continget; ut ſcilicet vel ego divertam eum, ne veniat adverſus Celſitudinem veſtram; vel ſi efficere id non potuero, promitto Celſitudini veſtræ, quod continuo veniam cum omnibus qui ibi ſunt Chriſtianis ad ſerviendum tibi in propria perſona, ac vitam reliquam eidem impendendam: quid autem ibi factum ſit, tertio abhinc die intelliges per epiſtolam meam, ab hoc quem adduxi ſcutifero deportandam.

95 Tunc Rex Ferdinandus D. Laurentio gratias egit, pro tam bona voluntate ejus erga ſe; eique veniam præteritorum concedens, recepit in ſubditum, dimiſitque dicens, ut quemadmodum promiſerat ita ageret. Oſculatus manum Regis Laurentius abiit, & abiens dixit Regi, ut per tres aut quatuor ſequentes noctes juberet in caſtris excitari fo-

cos

cos multos, ut si forte Abenhuc mitteret alios exploratores Mauros, numero focorum persuasi crederent vera esse quæ ipse retulisset. Respondit vero Rex, iret in pace, curandam rem ita ut consulverat. * Dimissus à Rege Laurentius egressusque é castris, rediit eo ubi dimiserat comites & equos; subditisque calcaribus, quam potuit celerrime iter suum relegens, primo mane pervenit Castrum, atque inde Ecijam appulit sequenti nocte sub primum somnum; moxque ad Regem Abenhuc accessit. Gavisus est eo viso Rex, & quid vidisset interrogavit. Ipse vero respondit: Domine, haud equidem libenter dixero, certus non habendam mihi fidem: sed mitte alios qui videant, & invenient Regem Ferdinandum bene armatum & munitum in castris suis valde copiosis: quod autem moram aliquam traxerim, eo feci ut melius cuncta circumiens explorarem, & explorata referrem certius. Quid ergo, inquit Abenhuc, suades? Cui D. Laurentius: Non convenit mihi consilium dare Celsitudini tuæ, sed ipsi omnibus viribus meis servire & mandata exequi.

abducitur à proposito:

96 His auditis quievit nocte illa Abenhuc, sequenti die consilium initurus. Tunc autem advenerunt legati Regis *d* Valentiæ, significantes quod Jacobus Arragoniæ Rex, cum omnibus copiis suis imminebat Valentinæ civitati, contra quem ut auxilio sibi veniret Abenhuc etiam atque etiam rogabat. Ille vero lectis litteris, in consilium advocans Satrapas Mauros, interque eos D. Laurentium, exquisivit eorum sententiam super postulatis Valentini Regis; quorum omnium mens una fuit, videlicet, quod cum Christiani jam tenerent suburbium Axarquiæ, ipsa vero civitas diu resistere eisdem posset, satius esset succurrere quantocyus periclitanti Valentino Regi: quo facto satis tempori veniretur ad succursum Cordubæ, postquam interim copiæ Ferdi-

& in auxilium R. Valentini progressus,

d

nandi Regis (ut fieri assolet) magna parte diffluxissent. Hoc consilium cum Regi Abenhuc placuisset, instructis mox copiis progressus est Almeriam, ubi habebat naves quasdam, ad custodiam Valentini portus servituras. Almeriæ porro cum esset Rex Abenhuc, Maurus quidam ipsi perquam carus invitavit eum, ac probe potum suffocavit in piscina sua: mox autem atque innotuit militibus mors Domini sui, dissoluti sunt & singuli ad sua reversi. Laurentius autem, assumptis secum Christianis omnibus, transiit ad Regem Ferdinandum, qui eum grataanter excepit pro tam insigni servitio sibi præstito. Ex hoc vero tempore dominium Maurorum eorum qui portus obtinebant multifariam divisum est, eo quod nollent Regem qui simul omnibus imperaret, sicut factum eatenus: & Regem Ferdinandum Deus infinita sua misericordia liberavit à discrimine tali, de medio tollens Regem barbarum, qui exaltationi fidei sanctæ ejusque restaurationi per Ferdinandum curandæ potuisset obsistere: eademque via Jacobo Arragonum Regi expeditam reddidit victoriam de Valentinis Mauris, quorum civitatem intercepit, sicut narrat Historia.

perfide occiditur ab amico Mauro.

97 Interim Ferdinandi Cordubam obsidentis copiæ augebantur quotidie, multis ex utroque regno Nobilibus, & Communitatum plurium delectis eodem accedentibus. Tum vero arctius cœpit obsideri civitas & in majores angustias cogi Mauri, audientes extinctum esse Regem Abenhuc, Principatumque multifarie divisum & novis identidem viribus auctum Ferdinandum. Quare cum animadverterent, non destiturum eum ab incepto opere prius quam id ad finem perduxisset, se vero plurimum fatigatos fame, consumptis fere victualibus omnibus, & undique pressos; petierunt pacisci de conditionibus tradendæ urbis. Conditio autem non alia eis data est, quam ut vita personisque salvis egre-

Auctus interim copiis Ferdinandus,

egrederentur quo vellent, urbem cum rebus ſuis omnibus victori dimitterent. Ita civitas, ex præcipuis Andaluziæ una, tradita eſt in feſto Sanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli, atque à Mahumeticis ſpurcitiis evacuata: Rex autem Ferdinandus juſſit continuo Crucem in ſumma turri collocari, unde execrabilis Mahometi nomen invocari ſolebat: & cœperunt Chriſtiani magno cum gaudio laudare Deum adjutorem ſuum, atque exaltare ſanctam ejus fidem. Sua quoque inſignia juxta Crucem collocari mandavit Rex, & Epiſcopos cum univerſo Clero in exultatione vocum Te Deum laudamus decantare, ſic ut ab omnibus Chriſtianis exaudirentur; qui ſimiliter præ devotione lacrymantes dabant laudes Deo *e*. *urbem deditione capit.*

e

98 Et tunc venerabilis Joannes Oxomenſis Epiſcopus, Regalis aulæ Cancellarius, cum Gundiſalvo Conchenſi, Dominico Beatienſi, Adamo Placentinenſi, Sancio Caurienſi Epiſcopis Mezquitam ingreſſus eſt Cordubenſem, quæ cunctas Mezquitas Arabum ornatu & magnitudine ſuperabat. Et quia venerabilis Joannes, de quo diximus, Roderici Toletani Primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud Sedem Apoſtolicam *f* morabatur, eliminata ſpurcitie Machometi & aqua luſtrationis perfuſa, in eccleſiam commutavit, & in honore Beatæ Virginis erexit altare, & Miſſam ſolenniter celebravit. Et ſermonem exhortationis divinæ proponens, ſecundum ſapientiam ſibi datam & gratiam ſuis labiis inſtillatam, diffudit eum in cordibus auditorum; adeo ut pœnitentiali gaudio recreati, contriti cordis ſacrificia & labiorum vitulos immolarent: & Rex Ferdinandus novæ Eccleſiæ dotem obtulit competentem. CAP. XVII. *Mezquitam expiat dedicatque.* f

99 Poſtea conſecrato ibi Epiſcopo Magiſtro Lupo, Rodericus Primas & Pontifex Toletanus aliquos reditus privilegio confirmavit, & Lucenas inſuper dedit ei. Et tanta eſt urbis illius abundantia, *S. Iacobo ablatas campanas reſtituit.*

amœnitas & ubertas, quod audito præconio tantæ urbis, ex omnibus Hiſpaniæ partibus habitatores & futuri incolæ, relictis natalibus ſedibus, quaſi ad regales nuptias cucurrerunt: & ſic incolis continuo eſt repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobrium populi Chriſtiani, campanæ S. Jacobi, quas Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam, dependerent functæ officio lampadum; Rex Ferdinandus eaſdem campanas fecit ad eccleſiam B. Jacobi reportari: & eccleſiæ B. Jacobi reſtitutæ ſunt: ubi cum ceteris cymbalis beneſonantibus[1], peregrinorum devotio laudat Deum in Sanctis ſuis.

ANNOTATA.

a Ecija, *olim Aſti, ad alteram Singulis fluvii ripam, inter Cordubam & Oſunam, qua limites Corduben ſis & diœceſis Hiſpalenſis terminos proxime contingunt.*

b Pontem *intelligo Bæti inſtratum, de quo ſupra, ad quem caſtra* Rex *habebat in ſuccurſum ſuorum, trans flumen in Axarquiæ turribus conſiſtentium.*

* *imo* quinquennio CAP. XVI

c *In vulgari* Alteza: *& hic titulus ſufficiebat quando compoſita eſt Chronica, nec eum judicavit uſpiam mutandum, qui ante* 120 *annos eamdem curavit imprimendam, licet tunc* Majeſtas *daretur Regi: quod ideo ſolum noto, ut appareat quam fidelis editio hæc ſit, quamque ab originali mutatum nihil, quod intelligi eo tempore poterat, licet modus loquendi tunc alius eſſet.*

d Zahenum Valentiæ Regem *appellat Mariana lib.* 12 *cap.* 19 *agens de exitu belli Valentini, quod finem habuit dedita urbe, Arragoniiſque in eam ingreſſis menſe Septembri in pervigilio S. Michaelis, die* 28 *menſis.* 1238

Obſidionis Corduben ſis hiſtoria ex Ruder. Toled.

e *Hactenus* Chronica: *quod ultra nunc poſſumus ex* Roderico *da-*

re, conſequenter accipe ipſis ejus verbis.

f *Hæc* Roderici *abſentia cauſa fuiſſe potuit, cur de victoria ad* Xerez *nihil; de* Corduba *capta, brevius ſcripſerit: cujus tamen contextum propter auctoris reverentiam hic addendum cenſeo: eſt autem hujuſmodi.* Ceterum elapſo * biennio à morte patris ſui Regis Legionenſis, obſedit Cordubam, regiam & patriciam civitatem: ad cujus obſidionem hoc modo venit. Saraceni quidam, offenſi Primoribus civitatis, venerunt ad quoſdam Milites Chriſtianos, Spondentes ſe daturos unum ambitum civitatis. Hi autem Milites, qui Almogavares dicuntur Arabice, verbum gaudii audientes, licet non crederent, periculo ſeſe dederunt, & in noctis ſilentio ad murum Cordubæ pervenerunt. Et cum vocem vigilum non audiſſent, quia ſoporis ignavia tenebantur, appoſitis ſcalis quas ſecum tulerant, ad muri altitudinem adſcenderunt, & turres aliquot occuparunt; in quibus vigiles occi-

occiderunt, & ambitum qui Exarquia dicitur invaserunt, multis ex Arabibus interfectis qui in hoc ambitu habitabant. Et ipsi metu postposito in turribus resederunt, licet ex alio ambitu Arabes sagittis, fundis, jaculis, & lapidibus fortiter impugnarent: & successum hujusmodi nuntiarunt Christianis qui in Frontaria morabantur. Quod cum audisset Miles qnidam de familia Regis, qui Ordonius Alvari dicebatur; statim omnes, quos habere potuit, Cordubam secum duxit, & statum obsidionis Domino Regi continuo intimavit: interim autem advenit Alvarus Petri, de Regni Magnatibus, potens & nobilis, & obsidentibus se adjecit. Et Rex Ferdinandus, qui in Regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nuntio, convocatis civibus & militibus, licet non expectatis, vix cum centum militibus cœpit continuo proficisci. Sed imbrium & fluviorum inundationibus aliquantulum impeditus, non potuit tām cito occurrere ut volebat. Advenit tamen tempore opportuno, & quotidie tam ex Castella quam ex Legione veniebant Milites & Magnates & Communia civitatum. Cœpit Corduba gravius coarctari: tandem affecta pugnis, & inedia victa, redditur & invita; & vitæ tantummodo conservati inclusi Arabes exierunt, & in festo Apostolorum Petri & Pauli à sordibus Mahometi patricia civitas expurgatur; sed Rex in turri majori, ubi solebat nomen perfidi invocari, præcepit lignum Crucis vivificæ exaltari: & cœperunt omnes cum gaudio & lacrymis, Deus adjuva, conclamare, & subsequenter regale vexillum juxta crucem Dominicam collocari. Et cœpit in justorum tabernaculis gaudii & lætitiæ vox audiri, Clero cum Pontificibus acclamante, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. *Hactenus verba ipsissimet Roderici.*

CAPUT X.

Ferdinandi cum Ioanna Pontivensi matrimonium, cura confiniis tuendis & muniendis impensa.

STabilita igitur incolis & bellatoribus civitate, Rex Ferdinandus Toletum ad Reginam nobilem est reversus; quæ pari victoria jucundata (utpote quæ consilio & subsidio, licet absens, omnia procurarat) gratias cum lacrymis egit Deo, quod antiqua dignitas; ignavia Principum, liturata, sui solertia & studio filii fuit Hispaniæ restituta. Hæc enim Regina nobilis Berengaria sic filium in bonis operibus enutrivit, quod bona studia, quæ Regina nobilis, nullius virtutis oblita, nullius

100 *Rex Toletū regressus ad matrem.*

nullius chariſmatis expers, ut lac mellifluum gratiis circumfuſum, cordi ejus influere non ceſſavit, nec umquam ab ubere pleno virtutibus ablactavit. Et licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater ejus numquam ceſſavit nec ceſſat, quæ Deo & hominibus ſunt accepta ſtudio vigili ſuadere: quia nec umquam feminea, ſed ſemper magnificentiæ opera perſuaſit.

laudatiſſimam matronam;

101 Hæc enim Regina nobilis, tanto ſtudio conſervavit, & adeo dilatavit recepta chariſmata gratiarum, ut omnis ætas, omnis ſexus, omnis conditio, omnis profeſſio, omnis natio, omnis lingua affectum ſentiat cum effectu, & virtutum faſciculo non partito, omnibus miſericordiæ opera compartitur: & paternorum operum provida executrix, plus invenitur regni & rerum prodiga quam virtutum. Quam merito noſtra tempora admirantur, cui numquam ſimilem nec moderna nec patrum noſtrorum tempora habuerunt: pro qua Dominum exoremus, ut eam dignetur diutius conſervare & ſibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec felicem ſpiritum ſuo reſtituat Redemptori.

CAP. XVIII *anno* 1237 *ducit Ioannam Francicam;*

102 Et ne Regis pudicitia alienis commerciis laederetur, Regina nobilis mater ſua Domicellam nobilem, generoſam, proneptem Regis Francorum Illuſtriſſimi Ludovici, filiam Simonis Comitis de Pontino & Mariæ illuſtris Comitiſſæ ejuſdem, Joannam *a* nomine, procuravit in conjugem ſibi dari.

a

b *b* Era MCCLXXV Burgis adveniens, more regali curia & nuptiis celebratis, ad Reginæ aſſumitur dignitatem. Hæc vero Regina pulchritudine, præſtantia & modeſtia ſic floruit, ut in conſpectu viri virtutibus gratioſa, coram Deo & hominibus ſit accepta. Et ſuſcepit ex ea filium, qui dicitur Ferdinandus;

c & filiam parvulam, quæ à proavia Alienor *c* eſt vocata, & alium parvulum Ludovicum.

103 Verum Rex Ferdinandus, cum filiis ſuis Alphonſo

phonſo & Ferdinando, qui tunc in flore adoleſcentiæ lætabantur, Cordubam eſt reverſus: & in adventu ſuo multa caſtra Saracenorum, quæ Chriſtianorum incurſibus & inteſtinis cædibus longo tempore tabeſcebant, volentes colere pacificæ terras ſuas, ſupradictis interpoſitis ſe Regis Dominio tradiderunt. Tunc datæ ſunt ei civitates & caſtra, quorum præſidia Chriſtianis ut diximus inveſtivit: & ab Arabibus tributa ſuſcepit; & eorum nomina notantur, Ecija, Almodovar, Luc, Luxena, Stepa, Sitefilla *d* & multa alia, quorum nomina longius eſſet enumerare. Atque hactenus hiſtoriam ſuam perduxit Rodericus Archiepiſcopus Toletanus, finem eidem ponens per hæc verba. Hoc opuſculum ut ſcivi & potui conſummavi [anno Incarnationis Domini MCCXLIII], Era MCCLXXXI, anno XXVI regni Regis Ferdinandi, quinta Feria, pridie Kalendas Aprilis, anno Pontificatus mei XXXIII, Sede Apoſtolica adhuc vacante anno I, menſibus VIII, diebus X, Gregorio Papa IX viam univerſæ carnis ingreſſo *e*. Ut autem tam nobilis Regis facinora non hæreant imperfecta, compilationis hujuſce Auctor ex hinc eumdem pertexuit, ut ſequitur.

quædam oppida Mauris eripit.

d

e

104 Solent ii qui cœptam ab alio hiſtoriam proſequuntur, ſupplere ſiquid ab auctore priore omiſſum videant, memoratu dignum. Cum igitur Archiepiſcopus Rodericus, relata Regis profectione ad confinia, finiat nominando loca quæ eidem in Caſtellam revertenti ſe ſubmiſere, neque explicet illius profectionis cauſam, hinc reſumendum argumentum cenſeo. Dicit ergo Hiſtoria, quod Rex, poſt conſummatum ſuum cum Regina Joanna matrimonium, regnum ſuum perluſtrans, Toletum venerit, ibique intellexerit, civitatem Cordubenſem aliaque recens acquiſita loca in confiniis, magna annonæ penuria laborare ac premi. Quare vehementer triſtatus Cordubam miſit viginti quinque

Finitam hic à Roderico Archiep. hiſtoriam proſequens auctor.

f millia f Maravediſiorum in auro, totidemque per alia loca munitiora diſtribuenda, cum multa annona, pro numero hominum in unoquoque loco commorantium; atque hoc facto diſceſſit Toleto Valliſoletum, ubi diebus aliquot manſit, animum relaxans cum matre & uxore plurimum dilecta.

addit quod laborantibus inopia confiniis,

105 Hic vero iterum ei nuntiatur in Dominica Palmarum, Cordubam & cetera loca gravi fame laborare: ſtatimque regreſſus Toletum aperuit theſauros ſuos, indeque quod neceſſarium videbatur promens Alvaro Perez tradidit, & ipſi cunctos obedire juſſit, tamquam ſibi. Quod is perquam bene executus, in nullo defuit perſonæ & poteſtati ſibi commiſſæ, omniumque amorem & æſtimationem ſibi conciliavit. *Cunctis autem recte diſpoſitis, atque excurſionibus aliquot factis, revertit ad Regem, relinquens apud Martos, cujus arcem tenebat beneficio Regio, Comitiſſam uxorem ſuam, cum nepote Tello & quadraginta quinque equitibus ſibi ſubditis; invenitque Dominum ſuum Toleti, intentum apparando commeatui annonario ad tuitionem confiniorum.

& Martana Arce abſente Alvaro Comite

106 Interim Benalhamar Rex Arjonæ, ſic enim (quia inde erat oriundus) principio regni ſui nominabatur, poſtea Rex Granatæ dictus; contra prædictam arcem de Martos magna cum multitudine Maurorum venit, eamque obſidens oppugnare diſpoſuit; parumque abfuit quin eam caperet. Quando enim illuc appulit, omnino vir nullus in arce erat, Tello cum ſuis quadraginta quinque equitibus in aliquam contra Mauros excurſionem profecto; & locus necdum tam bene munitus erat, atque eſt modo. Comitiſſa autem obſideri ſe videns, puellis & mulieribus mandavit, ut capillitio in modum virilem compoſito arma ſumerent, cum iiſque inter pinnas murorum comparerent conglomeratæ: modum etiam invenit, quo per emiſſum nuntium admoneret

moneret D. Tellum, de iis quæ ad Martos agebantur.

ab ejus uxore mirabiliter ſervata,

107 Accurrit mox cum ſuis Tellus; ſed viſo Maurorum numero, & quomodo cœpiſſent arcem quatere, herebat anceps conſilii; hinc pudore confuſus, quod Dominam turbamque muliebrem tanto periculo expoſitam videret, per ſuam improvidam temeritatem; inde impoſſibile exiſtimans loco ſuccurrere. Erat in numero Equitum Tellum ſecutorum Didacus Perez de Vargas, is cui diximus Machucæ cognomen, à nobili ad Xeres oppidum ſucceſſu, adhæſiſſe. Hic ſuccurſum tentandum vel per medios Mauros ſuaſit ſociis, oratione *g* tam efficaci ut perſuaſerit. Quare calcaria ſubdentes equis invehuntur in Mauros, nonnulliſque eorum generoſa morte defunctis, alii pro majori parte penetraverunt ad rupem: & eo ſuo facto ita conſternaverunt barbarum, ut exiſtimans nequaquam id auſuros fuiſſe, niſi certos quod locum poſſent tueri, inde diſceſſerit; atque ita ſoluta obſidio Martana eſt, & Comitiſſa periculo liberata. g

mortuo deinde ipſo Alvaro,

108 Dies aliquot poſt hæc tranſierant, & Rex Ferdinandus Ayllone erat, quando ſub noctem à confiniis advenit D. Alvarus Perez, contulitque cum Rege de rebus bellicis, atque obtinuit promptum expeditumque ſubſidium pecuniarium & annonarium, pro urbe Cordubenſi totiſque confiniis, quibus utrumque vehementer neceſſarium erat: deinde vero confeſtim rediit, tum quia mandatum Regis urgebat, tum quia res ipſa id exigebat. Licet enim, ex eo tempore quo capta eſt civitas, ibi pro Rege manebat Tellus Alphonſus, Alvaro tamen commiſſa erat ſumma poteſtas, cum titulo Viceregis omnium Confiniorum iſtorum. Ceterum à Rege digreſſus, ubi Orgaz pervenit, graviter infirmatus, ibidem defunctus eſt, & ſepultura tam honorifica donatus, ac ſi Rex ipſe fuiſſet. Interim Ferdinando

dinando Toleti existenti allatus est nuntius de obitu D. Didaci Lopez de Haro, quod sane perquam dolenter ille tulit: erat enim ex nobilioribus & fidelioribus Proceribus regni, multamque in eo fiduciam collocatam Rex habebat. Superveniente autem altero quoque nuntio de obitu Alvari Perez, geminatus est dolor, quia defectu personæ tam necessariæ ad res bellicas, quarum scientissimus erat, periclitabatur quidquid conquisitum fuerat: ideoque oportuit ipsummet confestim proficisci Burgos atque inde Cordubam. Ita primum illuc rediit Ferdinandus ex quo capta urbs fuerat, propter prædictam D. Alvari mortem.

Rex Corduham revertit,

109 Veniens autem Cordubam Ferdinandus, eidem communiendæ impendit tres menses, quibus ibi substitit, nisi quod aliquoties, optimo cum successu, excurrit in Mauros, eisque loca quædam ademit. Interim multos illuc habitatores induxit, optime iis prospiciens de fundis hereditariis Regio beneficio tenendis, liberalis tamen maxime erga eos, qui causa obtinendæ civitatis fuerant, scilicet erga Dominicum Muñoz Veteranum, & socios ejus in capiendo suburbio Axarquiæ, unde initium victoria habuit. Eodem tempore Rex etiam cepit Regem quemdam Maurum, qui trans mare venerat cum spe occupandi Andaluziam. Similiter obtinuit Rex, partim vi, partim conditionibus pactis, Ecijam, Estepam, Almodavar, Siete-villam, quorum Rodericus Archiepiscopus meminit Historiam suam finiens: alia vero loca quæ nominare prætermisit, appellantur Moratilla, Hornachulos, Mirabel, Fuente-Romiel, Zafra, Ynogon, Rubefella, Montorum, Aguilar, Bennaexit, Zambra, Ossuna *h*, Cazalla, Marchena, Zaheros, Curet, Luque, Porcuna, Corte, Moron, præter alia ignobiliora.

& plura loca capit,

h

110 Causa autem cur Moron, oppidum tam frequens populo, tamque munitum, adeo cito venerit

in

in poteſtatem ; fuit Nobilis quidam , nepos Laurentii Xuarez , dictus Meledon Rodriguez Gallinatus : qui non minus expertus belli quam generoſus, cum turrim quamdam in vineis poſitam , nomine Magazamaram , non niſi quarta leucæ parte Morono diſtantem , occupaſſet ; ter quotidie excurrebat ad oppidum prædabundus : eoque tantum ſui metum Mauris incuſſit, ut nomen plorantibus pueris matres objicerent , & ita facerent conticeſcere , dicentes, Tace, quia Meledon venit. Cum ergo nullum finem faceret Moronenſes vexandi , nec quidquam ſecurum eis extra muros permitteret, elegerunt ipſi tandem ſe Regi tradere , ſicut fecerunt , ſe ſuaſque facultates ſalvas pacti. Rex porro loca ſic conquiſita ut plurimum diſtribuit inter Ordines militares , aut eorum fructus applicavit eccleſiis.

que, Chriſtianus Eques excurſionibus creberis vexaræ.

ANNOTATA.

a Joanna , Pontivi *ſeu* Pontini *(utrumque enim reperitur)* & Monſtrolii Comitiſſa, *aviam maternam habuit* Aliſiam *Sororem* Philippi , *adeoque magnam amitam* S. Ludovici , *ſic ut hic &* Joannæ *mater* Maria , *parentum ſuorum heres unica , eſſent ſubgermani.* Joannæ *autem pater* Simon de Dommartin *nominabatur , frater* Reginaldi *Comitis de Dommartin : & avus maternus vocabatur* Willelmus.

b *Ignatius Ioſeph à Ieſu Maria , in Hiſtoria Abbavillana lib.*1 *cap.*28 *graviter hallucinatus eſt , quando matrimonium hoc adſcripſit anno* 1250, *& in eo vixiſſe Ioannam* annis quatuor tantum aut quinque. *Nam* ſanctus Rex *obiit anno* 1252, *& ſecundæ huic uxori junctus fuit anno* 1237: *potuiſſet ergo Ignatius , ſi Hiſpanos auctores conſuluiſſet , ſcribere* annos quatuordecim aut quindecim.

c *Hac mortuo patre reverſa eſt cum matre in Franciam ; ubi nupſit* Edoardo I *Regi Angliæ. Mater vero anno* 1255, *tamquam* Regina Caſtellæ & Legionis , Pontivi & Monſtrolii Comitiſſa , *fecit inſignem donationem Decano & Canonicis S. Vulfranni ; & mortua anno* 1278, *ſepulta eſt juxta propylæum eccleſiæ de Valloriis Ordinis Ciſtercienſis. Quomodo autem puniti fuerint , qui ſub ſpe alicujus theſauri reperiendi tumbam ejus aperuerunt, narrat prædictus Ignatius loco jam citato. Matris & filiæ meminit Chronicon Triveti his verbis :* Obiit anno MCCLXXVIII Regina Caſtellæ , mater Reginæ Angliæ, ad quam jure hereditario poſt mortem matris devolutus eſt Pontivi Comitatus.

Ioanna Pontivi , ſancti Regis uxor 2 eorumque filia Alie-

d *Ita junctim legendum , quod impreſſum legitur,* Sed & Fila, *vel,* Site & Filia, *decet nos interpres Hiſpanus : qui deinde ſuo marte proſequitur hiſtoriam. Eſt autem* Lucena *ad eumdem ad quem Ecija &*

Cor-

Corduba jacent Xenilem fluvium, media fere utrimque via: Stepa ab Ecija versus meridiem procurrit in confinio Andaluziæ & Granatensis regni; hinc de situ aliorum duorum locorum conjectura fiat.

e *Obierat* Gregorius IX 21 *Augusti* 1241, *post quem electus quidem fuerat* Celestinus IV, *sed & ipse* 19 *Novembris sequentis obiens Sedem vacuam reliquerat: vacavit autem usque ad* 29 *Iunii anni hic signati* 1243, *quando coronatus est* Innocentius IV. *Ceterum annis* Incarnationis Domini, [ ] *inclusimus. Cum enim auctor nulla suorum operum parte utatur nota Eræ vulgaris; vehementer dubito utrum ea verba vere sint* Roderici; *nisi hoc forte loco ea addere voluerit propter externos, suam historiam forte lecturos, quibus jam ubique in usu erat vulgaris Eræ numerus, quamvis Hispani, receptorum semel verborum æque ac suorum retinentissimi, omnino ultimi eum receperint ad historiam usumque civilem: & quidem haud diu post mortem* Roderici *atque* Ferdinandi, *si ante finem seculi* 13 *scripta est Chronica Ferdinandæa quam Latine reddimus, quæque annos numerat ab Incarnatione.*

f *Ita superius num.* 46 *ubi agebatur de annua pensione Sororibus à Rege addicta etiam scripserat: ubi Rodericus nullam certam expresserat.*

g *Non fuit visum operæ pretium ipsam orationem, satis prolixam, Latine reddere.*

h Osuna *hodieque celebratur, tamquam nobilis iis in partibus Academia, distatque Ecija versus meridiem leucis circiter quinque: ac porro versus Xerez ituris, pari circiter intervallo, occurrit castrum* Moron, *de quo mox. Cetera loca quærere nihil attinet.*

CAPUT XI.

Rebus domi compositis Sanctus in fidem suam suscipit Regem Murciæ, & Arjonam occupat.

111 *Rex Toletum regressus*

POstquam Rex Ferdinandus munitionibus omnibus rite prospexisset, trium prædictorum mensium spatio, Corduba Toletum revertit, ubi uxor sua & mater erant; quas deinde, expeditis ibi negotiis, assumpsit & secum Burgos duxit. *Hic Regi cum Didaco Lopez, Biscayæ Domino, subnata discordia est, propter quam eum sua spoliavit ditione. Sed Didacus statim se recipiens, non modo sententiæ Regiæ se opposuit, verum etiam in ipsam Castellam incurrens cœpit damna quanta poterat irrogare subditis Ferdinandi. Qui coercitur⁹ audaciam hominis, inter altissimos duos montes se continentis, eduxit contra eum

eum copias. Didaco autem non auſo expectare venientem, deſtruxit munitiones quibus præcipue fidebat, ac nominatim *a* Briores; recedenſque filium ſuum Alphonſum reliquit in confiniis Biſcayæ, eadem defenſurum. Mox autem ad hunc accedens Didacus, gratiam apud eum invenit: qui ſecum aſſumptum ad patrem duxit, ipſique reconciliavit. Inde ſimul abierunt Burgos, ac demum Valliſoletum.

a Biſcayæ Dominum rebellantem ſemel,

112 Paucis diebus poſt neceſſe habuit Rex Olmedum proficiſci, quando Didacus Lopez iterum in Biſcayam abivit: quod ubi Rex inaudiit ſuſpectum habuit, eumque ſequi inſtituit, ne denuo damni quidquam crearet. Poſtquam autem in ſua ſe recepit Didacus, copias aliquas Rex colligens, iterum tradidit eas filio Alphonſo ad tuendos Biſcayæ fines, rectaque contendit Valmaſam, Infantem præmittens. Hoc intellecto, ſaniori conſilio uſus Didacus, ultro ad Regem venit, ejuſque ſe commiſit poteſtati, ſane perquam feliciter; humaniter namque exceptum Rex Burgos deduxit, ibique, intercedentibus pro eo Reginis, non ſolum eidem ablata reſtituit, ſed etiam Alcaraz condonavit.

iterumque compeſcit.

123 Rebus ſic pacatis, Ferdinandus in morbum Burgis incidit; & finitæ induciæ ſunt, quas cum Granatenſi Rege pactas habebat. Cum autem per mortem D. Alvari Perez confinia eſſent cuſtode deſtituta, miſſus eo eſt Infans Alphonſus, omni neceſſario apparatu inſtructus, una cum D. Roderico Gonzales Giron. Qui Toletum perveniens obvios ibi habuit legatos Habenhucdi Murciæ Regis, tendentes ad Regem Ferdinandum, ut ei pro Domino ſuo ac toto regno Murciæ fidelitatem jurarent, ſub conditionibus quibuſdam quas ferebant accurate deſcriptas. Viſis iis noluit longius ire Alphonſus, ſed ipſemet patris ſui nomine conditiones acceptavit; Murciamque regreſſos ſubſecutus eſt. Venienti autem

Murcia miſſi ad Regem Legati

b autem in Alcaraz *b* obviam processerunt iidem legati, attuleruntque confirmationem pactorum, & Infantem invitarunt ad ineundam regni possessionem.

114 Comitabatur tunc Alphonsum Pelagius Corc rea *c*, Magister Ordinis de Ucles dicti, magnoque ei adjumento fuit, tum recte consulendo ea quæ ad negotium conducebant, tum militem annonamque sumptibus suis subministrando, ubi opus esse videbatur. Hoc ergo comitante Infans Murciam intravit, obtinuitq; arcem cum totò dominio regiisque redditibus, salvo eo dumtaxat quod inde debebatur ipsi Abenhucdi, toparchisque in Crevillen, Alicante, Delche, Orihuela, Alhama, Aladeo, Ricote, Cieka, aliisque dynastiis, jus ad dictorum redituum partem habentibus. Atque ita D. Infans suscepit de manibus Maurorum possessionem Regni nomine patris sui, exceptis dumtaxat Lorca, Cartajena & Mula: quibus parum profuit quod in pacta ab aliis sancita noluerint consentire: si quidem brevi ad ea vi compulsi sunt, D. Alphonso cum Magistro Pelagio regnum universum perlustrante, munitiones reficiente, Mauros pacificante, rebellium villas pro merito tractante, sicut postea suo ordine refertur.

Alphonso Infanti urbem suam tradunt;

115 Restitutus interim ab infirmitate Ferdinandus, digressus est Burgis ad visitandum regnum suum justitiamque administrandam: quod valde necessarium fuit, præsertim Palentiæ, ubi multorum querelas audivit, & malefactores plurimos districte punivit. Ibi existenti Corduba & Murcia advenerunt nuntii, annonam postulantes, quia magna istic fame laborabatur. Auditis illis, statim Rex Toletum se contulit, ibique constituit Murciam deportandum magnum commeatum victualium, per loca noviter acquisita distribuendum. Venerat ad eum excipiendum Alphonsus, sed prius quam Murciam

quem eodẽ cum annona regressum

rever-

reverteretur, abiit cum patre suo Burgos: ubi per manus D. Joannis Cancellarii velum sacrum impositum fuit D. Berengariæ, sorori Alphonsi: qui peracta ceremonia festinavit; cum præparato sibi commeatu, unde venerat regredi, comitante eum Magistro Pelagio, & apud Regem manente D. Ruyzio Gonzalez.

116 Rex autem ipse, quam citissime potuit, curavit ad confinia proficisci, secum ducens D. Joannam uxorem suam, & D. Rodericum filium Comitissæ *d*, nec non quinquaginta circiter equites, peditum vero numerum haud multo majorem: atque ita non sine periculo transiverunt portum de Muladar. Etenim grandis ibi metus erat Regis Granatensis, superbi ac tumidi propter victoriam, paulo ante relatam contra Dominum Alphonsum, filium Regis Legionensis & fratrem Regis Ferdinandi: quo in prælio occubuerat D. Isidorus, Eques generosus & Commendator in castro Martos, utpote Ordini Calatravæ donato à Rege. Ibidem etiam cæsi fuerunt alii plures Fratres Ordinis prædicti, & Martinus Ruyz de Argote, rebus in conquisitione Cordubensi gestis memorabilis; captus est autem Martinus Ruyz frater ejus. Ceteri autem ex Equitibus majoribus cæsi numerantur usque viginti, multaque gregariorum turba; & hoc successu elatus Rex Granatæ, valde formidabilis erat toti isti regioni.

secutus pater Ferdinandus,

d

117 Transito eo quem diximus portu, venit Rex Ferdinandus in Andujar, moxque eodem post ipsum appulit frater ejus D. Alphonsus, cum D. Nonnio Gonzales aliisque, numero quidem non admodum multis, sed robore animoque præstantibus: qui simul omnes iverunt Arjonam, demetendo fruges, hortos subruendo, oliveta scindendo, magnum ubique Mauris damnum facientes. Inde proficiscentes versus Jaën, tantumdem fecerunt *e* Alcaudetæ, unde Rex Nonnium Gonzales & D. Rodericum filium

Arjonam occupat:

e

Comitissæ remisit Arjonam, ut eam obsiderent oppugnarentque, cum majori parte eorum quos secum ipse habebat militum. Hi mandata facientes, brevi Mauros ad magnas redegerunt angustias; sequenti autem die mane cum reliquis supervenit Rex ipse. Quo cognito rebus suis diffisi Mauri, miserunt qui agerent de facienda deditione. Factum hoc die Mercurii: die autem Veneris tradiderunt oppidum, vacuum illud dimittentes, præter eos quos ibi manere Rex voluit. Qui cum ibidem biduo mansisset, cunctis bene prospiciens quæ videbantur ad loci tuitionem necessaria, victor recessit.

& alia loca non nulla, f

118 Eadem excursione obtinuit etiam Pegalhajar, Bexixar, & Escarenam *f*: indeque fratrem suum Alphonsum Granatam direxit, quidquid posset ferro ac flamma deleturum, jungens ei quos apud se habebat ex Ubeda, Baëza, atque Quesada delectos, nec non Sancium Martinez de Xodar, cum bono, licet non valde numeroso, peditatu. Cum his Granatensem regionem, qua plana erat, ingressus Alphonsus, stragem ut fuerat jussus fecit.

vastat agrũ Granatensem.

119 Rex autem revertit in Andujar, sumptamque inde uxorem Reginam deduxit Cordubam; & mox festinato abiit Granatam versus, fratri præmisso se conjuncturus. Hic eo in tractu jam decimum diem agebat, nec absque periculo; quia Rex Maurus tenebat urbem cum equitibus octingentis. Nec tamen ideo dimiserat cœpta Alphonsus. Postquam autem Rex advenit, nihil integrum relictum est in hortis aut turribus usque ad portas ipsius urbis, cuncta pro arbitrio conculcantibus vastantibusque Christianis, per totos viginti dies, quibus ante Granatam Rex mansit. Contigit autem una dierum istorum, ut Mauri, tanta rerum suarum jactura irritati, eruptionem subitam in Christianos facerent, magna cum vociferatione. Sed immissis in eos equitibus, ita erumpentes excepit Ferdinan-

dus,

dus, ut cum multa clade fuerint coacti terga dare, insequentibus & cedentibus eos usque ad portas Christianis: neque posthac ausi sint urbe egredi, tam duriter castigati.

ANNOTATA.

a Briones *castrum, Ibero adjacens in confinio, & pontem fluvio impositum habens, 7 milliaribus supra Lucronium.*

b Alcaraz, *Castella nova oppidum, unde nomen vicinis montibus ex quibus Bætis oritur; à Caravaca, in finibus Murciensibus sita, adhuc bidui itinere distans.*

c *Huic* Pelagio Correæ *tribuitur in Relatione Romana*, quod de ordine sancti Regis, juxta oppidum de Segura Legionensis diœcesis, persequens Saracenos, & committens cum iis prælium; quia sol inclinabat, commendavit se gloriosissimæ Virgini ut sol sisteret, donec victoriam consequi posset: & sol miraculose stetit per notabile spatium: & quia dicta die, sciens Rex quod prælium committendum esset, continuo Deum oravit, ut sibi concedere victoriam dignaretur contra infideles; ideo fuit successus hujusmodi miraculi orationibus sancti Regis, mediante ejus Generali, reputatus. *Allegatur numerus 51 Summarii, in cujus margine dicitur*, Miraculosus successus juxta oppidum de Segura Legionensis diœcesis. *Verum in toto illo Numero nec semel quidem tale oppidum nominatur: sed neque ullum ejus nominis in Legionensi diœcesi est, neque in corde regni potuerunt ad conflictum venisse Mauri. Quid ergo? Ibi lego ad urbem* Seviliam, *ideſt Hispalim, factum tale quid esse; iterumque in Montibus-Maurianis, vulgo* Sierra de Morena *dictis, territorii Cordubensis; & allegatur auctor Rades de Andrada, in historia trium Ordinum impressa an. 1609. Agit hic lib. 1 cap. 16 de dicto Magistro, creatumque ait anno 1242, ac sequenti anno profectum in expeditionem cum Infante* Alphonso. *Tum verbotenus fere describit omnia, quæ in hac Chronica de illo narrantur, sine ulla talis miraculi ad Hispalim facti mentione; ac denique narrat prælium, à* Pelagio *commissum ad Sierram Morenam, ubi hodieque stet ecclesia, in memoriam prædicti miraculi ab eo constructa, vulgo dicta* S. Maria de Tudia, *quod traditio vulgi interpretatur sic abbreviate dici, pro*, S. Maria de Ten tu dia, *eo quod* Magister *solem sistens dixerit,* Ten tu dia *id est*, Siste dies. *Eadem magis confirmat Espinosa lib. 4 cap. 7, dum allegat antiquas memorias Ordinis Mss. in quarum aliquibus id tribuatur nocturnæ Sancti Regis orationi; in aliis etiam addatur, quod* idem Magister post victoriam, lancea percutiens rupem, elicuit, velut alter Moyses, fontem exercitui fesso ac sitibundo, qui hodieque fluens mirabilia multa operatur circa infirmos inde bibentes. *Operæ pretium esset scire quam antiqua sint Mss. illa. Vixit autem* Magister Pelagius *& pugnavit cum Mauris usque ad annum 1275.* *Solem stitisse dicitur Correa Mag. Ord. de Vcles.*

d Comitissam *intelligo, uxorem* D. Alvari Perez *supra laudatam.*

e Alcaudete, *inter Cordubam & Iaën.*

f *Nescio an horum locorum nunc si[quis] persit memoria: uti & plurium infra nominandorum.*

CAPVT XII.

Expugnatâ Mulâ, Giemium obsidetur & deditur: decernitur obsidio Hispalensis.

120 *Rex succurrit arci Marianæ,*

DUm Rex ad Granatam esset, Mauri, Gazulæ dicti, excurrerant ad Martos, locumque obsederant: quo intellecto, statim missus est Alphonsus Regis frater: hic autem cum Magistro Calatravæ ejusque Fratribus illuc properans, invenit Mauros jam recessisse. Etenim qui intus fuerant Fratres, adjuti ab aliis qui auxilio venerant, contra ipsos erumpentes ita generose pugnarant, ut multis eorum cæsis, & captis non paucis, plenam de barbaris victoriam per Dei gratiam reportarint, magna præda equorum aliarumque rerum ditati. Interim Rex Ferdinandus, satis diu circa Granatam hæsisse, & Maurorum insolentiam repressisse visus, populata regione eorum ut libuit, sicut prædictum in Historia est, paulatim sese recepit Cordubam; ubi honorifice lætanterque receptus, apud uxorem suam D. Joannam, necessaria sibi suisque quiete corpus refecit, & copias refocillavit.

& Cordubam redit,

121 Dictum etiam superius ab Historia est, quomodo Rex Ferdinandus Alphonsum filium suum Murciam miserit; nunc addendum, quod illuc cum credito sibi commeatu appulsus, eodem per munitiones & arces distributo, omnes perlustrarit; & ubique justitiam administrans ac bene meritos remunerans, cuncta optime disposuerit. Tum demum excurrit Mulam, *a* Lorcam, & Cartagenam, quæ ei se noluerant tradere, ac multa singulis damna intulit per campos. Intelligens autem, quod Mulæ magna esset annonæ penuria, eamque si obsideretur fame cogi ad deditionem posse; consulto prius

dum interim filius Mulam fame expugnat,

a

D. Pe-

D. Pelagio Correa oppidum cinxit, atque ante illud tam diu perseveravit, donec fames ipsi locum tradidit: ex quo atque ex arce ejus Mauros omnes ejecit, exceptis paucis quos in suburbio permisit manere. Hunc primum locum Infans Alphonsus obsedit & obtinuit, præsente ad omnia Magistro Pelagio, qui numquam ab ejus latere discedebat. Est autem Mula oppidum validum ac bene munitum, cum arce insigni & turribus circumsepta, opulentum præterea terris cultis ac pascuis, fructibus item & aquis commodum, atque districtu territorii sui complectens montes bene fertiles spatiumque peramplum. Sed nunc in Murciæ regno dimittentes Infantem, redeamus ad patrem ejus Ferdinandum.

122 Erat is cum Regina uxore sua Cordubæ, post reditum ex agro Granatensi; ibique à filio Alphonso accepit lætissima sibi nuntia de Mula intercepta, deque statu Maurorum necdum subjugatorum: præterea nuntiatum ibidem ei est, Regem Arjonæ, cum maximo commeatu plus quam mille bestiarum oneratarum, proficisci Jaën, ut civitati illi prospiceret de annona. Statim ergo Alphonsum fratrem, cum delectis Ubeda atque Baëza adductis, misit, qui venientibus se medium interponeret, adituque ad urbem prohiberet. Mox ipse post eum ivit, iveruntque cum eo D. Rodericus de Valduerna, D. Didacus Gomez, & D. Alphonsus Lopez de Vaya. Profecti sunt autem Arjonam indeque Jaën, biduo toto expectantes venturum commeatum: sed frustra: nescitur tamen utrum Mauri, adventu ejus cognito, an alia ex causa venire prætermiserint. Rex vero, nolens ibi tempus terere, post grandia damna circum urbem facta, revertit Cordubam; ubi priusquam aliquam requiem caperet, intellexit matrem suam D. Berengariam Toleto ad se venire. Hoc cum gratissimum ei accidisset, ad excipiendam eam confestim egressus est cum Regina Joanna; transito-

& frater impedit commeatū Giennensi urbi destinatum.

Rex cum matre extremum congressus.

que portu venerunt ad locum, tunc Pozuelo dictum, ubi filius eorum Alphonsus postea insigne
b oppidum condens, Villam-regalem *b* nuncupavit. Ibi inter se viderunt mater & filius, mutuoque aspectu & convictu recreati sunt totis sex hebdomadis, numquam amplius invicem revisuri; nam ipsa Toletum reversa, Rex cum uxore ad confinia abiit, neque in Castellam amplius venit.

post vastatos Mauroram agros

123 Transito autem portu ivit in Andujar, ubi totum suum exercitum colligens, cum Regina uxore profectus est Jaën. Ac primum vastavit hortos vineasque & messem totam, nec quidquam quod reperit dimisit integrum: deinde progressus est Alcalam Abenzaidæ, & similiter egit, multos Mauros abducens in servitutem. Postea transiit Illoram, intravitque suburbium & expilavit; oppidum vero incendit, occisis captivatisque Mauris toto illo districtu. Fuit autem præda copiosa quam inde avexerunt, tam in gemmis lapidibusque pretiosis, quam supellectile ac vestimentis, copiaque magna pecorum ac jumentorum: erat enim oppidum dives valde. Inde nobilis iste Rex ad campos Granatenses populabundus excurrit, idemque fecit in montanis locis, donec veniret usque Granatam: circa quam mansit diebus aliquot, destruens ac vastans omnia quæ Maurorum erant, absque eo quod hi auderent contra eum procedere. Videns ergo frustra se ibi hæsurum, recessit Martos, ubi ad eum Murcia venit Magister D. Pelagius Correa, Regique narravit quam prospere ibi egisset D. Alphonsus filius, ejus victoria relata de resistentibus Mauris, quod Regi lætitiam non parvam attulit.

Giennium obsidet.

124 Tum illius consilium exquisivit, interrogans, quid ei de Jaën civitate obsidenda videretur: qui respondit optimum id factu esse; idemque sensus fuit omnium aliorum Procerum. Convenerunt ergo Magnates hominesque opulenti & cuncta sodalitia

litia militaria, & ſtatuerunt qua ratione alii hoc, alii alio tempore, adeſſent ad obſidionem per vices continuandam, donec urbs traderetur. Et hoc ita quidem cœptum eſt; ſed cum vidiſſet Rex, poſt dies aliquot ibi conſumptos, non procedi quemadmodum conſtituerat & volebat; ipſemet eodem acceſſit, manſitque, licet incommodiſſimo tempore, frigido utique & pluvio, quia media hiems tunc agebatur: unde fiebat ut tam homines quam jumenta plurimum damni paterentur, nec tamen ab obſidione receſſum.

125 Videns ergo Rex Arjonæ, qui idem & Granatæ, Ferdinandum tam pertinaciter inhærere propoſito, neque receſſurum niſi capta urbe; quæ longa fame preſſa, non videbatur diu poſſe reſiſtere, fatigatis extenuatiſque propugnatoribus; ſe vero non ſufficere ad auxilium obſeſſis ferendum, omni ex parte ſic claufis, ut nec egredi quiſquam nec ingredi ad eos poſſet; ſtatuit ad Regem ſupplex accedere, ſeque ac ſua omnia ejus fidei tradere, confidendo in ejus magna bonitate, quod clementer habiturus eum eſſet. Hoc ſuum conſilium cum Mauris propoſuiſſet Rex barbarus, quo nullum ei occurrebat ſalubrius, ad ipſis ſuoque honori ac regno conſulendum; perrexit ad Regem Ferdinandum, ſeque ſubditum ejus profeſſus, cum oſculo manuum tradidit in illius poteſtatem; ſimulque obſeſſam urbem in pignus perpetuæ fidelitatis. Excepit eum ſic humiliatum Rex humaniſſimus, cum ea clementia qua tales ſolebat; pactuſque cum eo eſt, ut maneret in regno ac dominiis ſuis ſub tributo centum & quinquagies mille maravediſiorum annue pendendorum, & obligatione ſequendi ſuam Curiam, ac fidæ ſocietatis pace & bello; ſolum urbem obſeſſam, utpote jam propemodum ſubactam, dimitteret. Quod cum utrimque placuiſſet firmatumque eſſet, tradita eſt Ferdinando urbs Jaën.

Cujus defenſionem deſperans Granatæ Rex

ultro ſe Ferdinando ſubjicit.

relicta eidē urbe Iaënsi,

126 Est autem urbs hæc perquam populosa & amplа, multisque ac fortibus turribus munita, abundatque aquis bonis intra muros,& copia rerum omnium quæ possent in nobili atque opulenta civitate optari: bellicosa etiam multumque formidata erat, antequam veniret in potestatem Christianorum; postquam vero his cessit, fuit semper propugnaculum confinium, quæ ex hinc secura manserunt, atque extra periculum habitari ab eisdem potuerunt. Sed regrediamur ad Historiam.

que Christianis habitandatraditur.

127 Tradita in illum modum civitate, ingressus eam est Rex cum processione totius Cleri, rectaque procedens ad Mezquitam majorem, dedicari in ecclesiam fecit sub invocatione S. Mariæ, Missam cantante D. Guiterio Episcopo Cordubensi. Stabilivit
d etiam ibidem Cathedram *d* Episcopalem, attribuens ei oppida & Castella ac fundos sufficientes; misitque in omnem partem, invitans ad implendam urbem, sub pollicitatione multarum immunitatum ac privilegiorum,quæ venientibus illuc habitatum fideliter præstitit, dividens eis civitatem & agros. Mansit autem ibidem Rex mensibus octo, pacem constituens, munitionesque restaurans quatenus opus erat.

Decernitur obsidio Hispalensis.

128 Postea convocatis in consilium Magnatibus atque ditioribus regni Magistrisque Ordinum, dixit, aliquid denuo tentandum videri, quandoquidem jam pridem otiabantur. Singulis vero sententiam dicentibus, & quibusdam excursionem versus Hispalim suadentibus, aliis castella quædam Maurorum adhuc relicta in confiniis expugnanda; Magister Pelagius & varii Equites Ordinis S. Jacobi, rerum bellicarum experientissimi, magis probaverunt ut obsideretur ipsa Hispalis, qua urbe superata prona essent futura omnia. Erant tamen quibus consultius videbatur, excursionibus iteratis prius depopulari agros circumquaque, ac tum demum defatigatos obsidere;

obſidere; ita minori tempore atque periculo capiendam urbem. Nihilominus Magiſter Pelagius aliique multi perſtiterunt in ſententia, aſſerentes, tempus illud quod ponendum eſſet eundo ac redeundo, & ſumptus faciendos in expugnandis minoribus locis melius impendendos metropoli capiendæ; ita uno eodemque labore omnia ſimul abſolvi: quod conſilium etiam Regi magis placuit, & ſtabilitum fuit.

ANNOTATA.

a Lorca *ad fines Granatenſes jacet*, Cartagena *ad mare, portu & Epiſcopatu inſignis: ſed quæ prima ac præcipua hic nominatur* Mula, *nuſquam apparet in tabulis.*

b Villa-regalis, *media fere via inter Toletum & Cordubam trans flumen Guadiana: nec adeo procul, intervallo circiter 6 milliarium ad ortum, eſt* Civitas-regalis, *urbs ampla, olim etiam florentiſſima.*

c *Addit Mariana*, Regem Oyſemelium, factione inter ſuos tumultuante, de vita deque imperio periclitantem, præſidium quæſiviſſe à Chriſtianis.

d *Ægidius Davila tom.* 1 *Theatri ſui Eccleſiaſtici pag.* 245 *primum hujus urbis Epiſcopum facit* Dominicum, *qui tamen* Baëza *ſederit totis* 59 *annis, fueritque Ordinis Predicatorum, & ſucceſſorem habuerit* Petrum, *à quo* Giennium *relata ſit Sedes anno* 1249, *annuente* Innocentio IV. *De* Petro *nulla occurrit dubitandi cauſa, de* Dominico *longe maxima; cum S. Dominicus Patriarcha, teſte Bzovio Dominicano in Annalibus, primos in Hiſpaniam Prædicatores ſolum miſerit anno* 1219, & Baëza *tunc nec-dum fuerit Chriſtiana, primum capta à* Ferdinando *aliquot annis poſt: ut ſi ibi revera fuerit Epiſcopus* Dominicus *iſte, fortaſſis id ſolum fuerit annis* 19.

Primus Baëzæ Epiſcopus quis?

PARERGON II.

De ſitu & munitionibus urbis Hiſpalenſis tempore obſidionis mox narrandæ.

129 *PRius quam porro pergam Latine reddere textum* Chronicæ Ferdinandææ, *expediet, ad eum clarius & facilius intelligendum, præ oculis ponere ſitum ſtatumque urbis, qualis erat cum eam obſédit* Rex ſanctus, *præeunte & prælucente accuratiſſimo Hiſpalenſis hiſtoriæ & antiquitatum urbis ſcriptore* Alphonſo Morgado, *annis ab hinc ferme centum impreſſo Hiſpali. Hic cum lib. 1 cap. 14 dixiſſet, quod* Mauri Hiſpalenſes, progeniti à primis ex Africa tranſgreſſis Hiſpaniarum domitoribus Arabibus, eo tempore Rege deſtituti, numquam ſe voluerunt ſubjicere Maurorum Granatenſium Regi, utpote ignobiliorum & ex Palæſtina poſt ipſos advectorum, quamvis diu eos multumque ſolicitaſſet; ſed unius inter ſuos præcipui, Axataf dicti, conſilio fere & auctoritate regebantur; *hæc inquam cum dixiſſet* Morgadus, *quam fuerit urbs armis annonaque & omnis generis apparatu ad vitam bellumque ducendum inſtructa, colligi jubet ex diuturnitate obſidionis toleratæ.*

Deſcribitur urbs amplißima

130 Sed & hæc, *inquit*, breviſ temporis fuit, reſpectu ingentium hujus urbis virium. Etenim ambitu præcipui ſui muri complexa ſpatium non minus quam octies mille ſeptingentarum ac quinquaginta virgarum, plena erat populo bellicoſo ac fere innumerabili. Muri alti ac firmi, abſque rima aut ruptura ulla; utpote numquam bello pulſati, inſtructique turribus per circuitum centum ſexaginta ſex & pluribus. Præcingebat eamdem antemurale, quale cuicumque magnæ civitati vel ſolum ſufficere ad munitionem poſſet, cum foſſa bene profunda ac larga. Portæ ejus principales duodecim (ut de poſticis

cincta turribus 166,

posticis duobus taceam, Alcazarii & Atarazanarum dictis) cum procurrentibus oblique propugnaculis, densatæ clavis & ferreis laminis obductæ, supra duriſſima boum tergora, craticulis chalybeis substrata.

131 Quia tamen ex latere uno, atque adeo dimidia sui parte, sex portas habente, securam magis urbem faciebat fluvius Bætis, ad cujus sinistram versus Occidentem ripam jacet; ideo ex altero latere sublimiores firmioresque muros turresque cum antemuralibus fecerant de industria, fossam etiam latiorem profundioremque, sicut hodie videntur. Sed nihil æque magnam Mauris fiduciam dabat, ut sese inexpugnabiles crederent, quam commoditas subsidii tam hominum quam alimentorum, inferendorum ex famoso illo & fertiliſſimo Herculis horto (Axarafam ipsi appellabant) qui ex adverso urbis trans flumen incipiens, decem leucas in longitudinem & quinque in latitudinem extenditur, triginta autem leucas suo ambitu complectitur, usque ad oliveta Nieblensia pertingens; in quo centum millia prædiorum, præter arces vicosque, numerabantur; habebatque in fronte Castellum Trianæ nuncupatum, quod ex una parte, qua Hispalim respicit, flumen alluit; ex altera muri cingunt, instructi turribus altis ac firmis, quales nunc quoque conspiciuntur. *paratum habens ex Axarafa subsidium*

132 Hinc porro vix dimidia leucæ horariæ parte distabat perquam munita civitas Haznalpharache, quæ omnes totius Axaraphæ Mauros tuebatur, posita supra jugum montis, ad dexteram Bætis infra Trianam, turrita etiam ipsa: quæque una cum castro Trianæ clavis erat regionis istius. Castro autem, præter turres, prætensa ex hac parte erat fossa grandis, quæ nomen usque nunc retinet foveæ Trianensis; per quam derivabatur fluminis ipsius brachium, Castello ac turribus ejus circumductum. Ut autem *per castellũ Trianæ, & pontem.*

faci-

facilior esset inter urbem castellumque istud communicatio, ligneum supra naves grandes ac robustas pontem straverant Mauri, quem ferreis catenis ipsi castello adstrinxerant. Ut vero naves cis pontem stantes, & occupantes grande illud quod ante urbem protenditur fluminis spatium, ab omni incursu securiores consisterent, ad Turrim auream affixa erat ingens catena ferrea, quam quoties visum fuerat tendere poterant trans ipsum flumen, affigendam cuidam firmissimo muro, hodiedum manenti in platea quadam Trianensi, ab inde nomen Parietinæ habenti.

Ejusdem icon in theatro Orbium

133 *Hæc* Morgadus, *tam clare omnia, ut præter ichnographiam urbis atque suburbiorum, oculis ipsis subjiciendam, desiderari amplius nihil possit: hunc autem defectum curioso lectori supplere poterit triplex iconismus urbis Hispalensis, secundum varium ejus aspectum insertus* Theatro civitatum orbis, *per* Georgium Braun *sociosque & successores sex libris vulgato Coloniæ, ab anno* MDXXIII *usque ad* MDCXVII, *scilicet lib.1 tab.2 lib.4 tab.2 & lib.5 tab. 7, quarum secunda instituto huic accommodatior est, quia ad planum aptatur, cum enumeratione ac designatione singularum portarum, præcipuorum templorum, fororum atque suburbiorum. Interest tamen inter hic descriptam antiquam, & ibi notatam designationem recentiorem, quod ibi nulla appareant indicia antemuralium, & quod suburbium Trianæ, ex quo conspiciendus urbis situs datur, repræsentetur absque exterioribus ab aversa parte mœnibus, turribus ac fossa, fortasse solo jam æquatis; pro quibus ibidem videre est ad caput pontis Trianensis Carceres formidabiles sacræ Inquisitionis, in modum castelli octonis turribus septi, & ultra illos longam secundum fluminis flexum plateam utrimque habitatam, usque ad monasterium de las Cuevas seu Cavearum, Patribus Carthusianis attributum, quod originem suam primum sumpsit circa finem seculi* XIV.

non valde ab antiquo discrepans.

134 *Vltra pergendo, secundum fluminis ejusdem flexum, eadem tabula ostendit Amphitheatri amplissimi rudera,*

cum

cum monasterio S. Isidori, locisque nomen à Sanctis Brigitta & Pontio sortitis; additurque epigraphe Sevilla la Vieja, *id est* Hispalis vetus. *Et sane verosimillimum prorsus est, quod Mauri, qui vix ullam Hispaniæ civitatem aut ne vix quidem ullam dimiserunt, quam non aut aboleverint penitus, aut alio transtulerint; eam quæ sub Romanis Gothisque fuerat Hispalim, à dextero Bætis fluminis latere ad sinistrum transportarint. Hoc autem si tenere quis velit, cessabit ei omnis quæstio de situ veteris ante Maurorum irruptionem Cathedralis; eamque frustra requireret aliquis eo loco, ubi etiam illi ædificarunt Mezquitam, totius Hispaniæ speciosissimam: quam victor Ferdinandus in Deiparæ Virginis ecclesiam convertit, & cujus adhuc turris claustrumque ex parte supersunt. Non desunt quidem aliqui, existimantes veteris* Italicæ, *potius quam* Hispalis, *reliquias esse ampliſsimorum, quæ istic adhuc reperiuntur, ruderum vestigia: sed verosimilius est, fideli traditione transmissum nomen loco isti remansisse. Quod ad* Italicæ *situm attinet, eum non audeo in* Tablada *concipere, nedum suspicari* Hispali *in nominis appellatione* Italicam *succesisse: paris enim antiquitatis utrumque nomen esse liquet ex Itinerario Antonini Imperatoris,* Ab Hispali Italicam P. M. VI *constituente. Est autem & alius locus,* Talca *dictus, in partitione territorii Sevilienſis à sancto Rege decreta, qui proprius nomen veteris* Italicæ *repræsentat: quod tamen non ausim definire, donec partitionis prædictæ liber publici juris factus, plura tali conjecturæ fulcimenta suggerat. Ceterum ipsa Hispalis antiqua proprium ex re nomen habuerit; si (quemadmodum docuit Ortelium noſtrum Arias Montanus)* Phœnicium *illud est,* ex spila vel spala deflexum, quod planiciem sive virentem regionem significat, *qualis est omnis ea, ubi Amphiteatri vestigia videri diximus.*

Vetus Hisp. palis ubi?

quam procul ab Italica,

& unde nomen?

CA-

CAPVT XIII.

Progressus Hispalim Rex oppida quædam per iter capit : ejus classis Mauricam vincit.

135 *Post vastatos agros Carmonenses,*

REbus apud Jaën compositis, uti dictum est, obsidioneque Hispalensi decreta, Ferdinandus pro se reliquit Ordonium Ordoñez urbis Præfectum, qui reliquam domorum agrorumque partitionem prosequeretur, secundum mandata sibi facta ; & ipse Cordubam rediit, atque post paucos dies egressus tetendit *a* Carmonam, quotquot extra portas reperit Maurorum mactans aut capiens. Eorum qui hac vice comitabantur Regem præcipui erant hi : Alphonsus frater Regis, filius D. Henricus, Magistri Ordinum S. Jacobi & Calatravæ, Didacus Sanchez & D. Ferdinandus Xuarez. Comitabatur eumdem equitatus Cordubensis, perquam bene exercitatus ; & Rex Granatensis, jam Regis Vassallus, cum equitibus quingentis, apud Carmonam eumdem assecutus. Desolatione autem circa Carmonam quanta potuit facta, Rex cum exercitu abiit Alcalam Guadayræ : Mauri vero qui Alcalæ erant, intelligentes Granatensem Regem esse in comitatu, egressi ex oppido ipsum ei tradiderunt : qui continuo illud consignavit Ferdinando in manus. Hic vero Alcalæ subsistens, fratrem suum Alphonsum cum Magistro Pelagio jussit incurrere in Axarapham Hispalensem, Regem vero Granatensem, cum Magistro Calatravæ ac filio suo Henrico, immisit contra Xerez.

a

Occupatamque Alcalã Guadayra,

136 Ibidem Alcalæ existenti Regi locumque munienti, nuntiatur obiisse ejus matrem D. Reginam *b* Berengariam : nec dici potest quantum ex illa morte sensum doloris hauserit atque monstrarit. Succurrit tamen ei ; ne tristitiæ succumberet, innatum animi robur,

Nuntiatur Regi mors suæ matris.

b

robur, invictaque constantia ad quosvis casus perferendos. Neque vero præter rationem erat, quod talem jacturam dolenter se ferre Rex tantus monstraret. Perdebat enim matrem, cui parem generositate atque virtute Rex nullus habuit: quæ utrique regno, Legionensi atque Castellano, imo Hispaniæ universæ, speculum omnis probitatis fuerat; cujus unius consilio, non unum tantum sed plura regna gubernabantur; quæque omnes ætatis suæ Reginas meritis exuperavit. Deplorata autem mors ejus fuit per omnes civitates, oppida, villas Castellæ ac Legionis, à magnis æque ac parvis; sed præcipue à nobilibus egentioribus, erga quos beneficentissima erat; perfecta & consummata in virtute, Dei rerumque divinarum amans, virtutis exemplum: quam bonorum omnium remunerator ut veram famulam & amicam dilectam faciat cum Sanctis suis regnum æternum hereditare. Amen.

Qui dimisso ad sua Rege Granatensi,

137 Meminit historia nostra superius, quomodo Rex Ferdinandus, Alcala Guadayræ potitus, fratrem suum in fines Hispalenses, Regem vero Granatensem jussit in Xeritanos excurrere; nunc refert, quomodo iisdem à demandata sibi expeditione regressis, Ferdinandus ratam ac gratam habens operam sibi à Rege Granatensi navatam, eumdem in regnum suum remiserit, ab ulteriori servitio absolutum. Hic magnas ei gratias agens, lætus atque hilaris ad propria rediit; ipse autem Ferdinandus Cordubam ivit, propositum habens in Castellam regredi. Sed suorum consilio desuper audito mutavit mentem: considerabat enim rebus suis perquam noxium tali tempore fore regressum in Castellam, ubi inventurus esset multa, quæ ut remedio sic etiam mora longiori egebant; interim vero messem facturos Mauros viresque sumpturos, quas postea difficilius multo frangeret, atque ad eam in qua nunc erant imbecillitatem reduceret.

jussaque paterni classe,

138 Hoc ergo consilio approbato, Corduba discedens versus Jaën redivit; ibique intendentem bello contra Mauros prosequendo convenit Burgensis quidam civis valde opulentus, nomine Raymondus Bonifacius: cujus adventus Regi gratissimus fuit, quia erat vir instruendæ regendæque classi navali idoneus, & ipse decreverat fabricandam unam, qua uteretur in mari ad subjiciendam sibi facilius Hispalim. Quare post longos cum illo sermones, remittens eum, in mandatis dedit, ut quam maximam posset classem *c* compararet navium & triremium, cum eaque veniret versus Hispalim. Raymundo cum talibus mandatis dimisso, regressus est Cordubam Ferdinandus: ibi enim condixerat Proceribus atque Magistris Ordinum ac populorum deputatis: mox autem atque exercitus convocatus adfuit, procedere versus Carmonam jussit, ipsemet continuo subsecuturus.

c

Carmonam deditione capit,

139 Præcessit ergo ille, & Rex quinto post die assecutus eum est: quo præsente, statim cœperunt vastari suburbana omnia, horti, vineæ, fruges; crescente continuo numero Christianorum, per eos qui ex regno Legionensi, Coriâ item, Granata, Motanches, Medellino, Caceres, aliisque ex locis affluebant. Quod videntes Mauri Carmonenses, ratique se obsidendos, petierunt inducias mensium sex, quibus manerent quieti à bello sub certo tributo, interim vero tractaretur de oppido Regi tradendo. Placuit Regi propositio talis, libenterque eis postulata concessit: quippe cui minime in animo esset, obsidioni isti se suasque vires impendere *d*. Similiter etiam Mauri illi, qui Constantinam, quique Reynam incolebant, accesserunt ad Ferdinandum, postulantes conditiones, sub quibus oppida sua traderent ei; quas continuo eis definivit, & Constantinam Cordubæ, Reynam Ordini S. Jacobi concessit, manentibus ibidem Mauris, quia sic convenerat.

d

140 Tum

140 Tum Priori S. Joannis, qui poſtea Commendator fuit, mandavit Rex, ut cum numero congruo militum peteret *e* Loram: cujus incolæ diffidentes ſibi, mox pacti deditionem, locum Priori pro Rege tenendum tradiderunt; hic vero illum cum diſtrictu ſuo donavit Ordini Hoſpitalariorum S. Joannis. Deinde Carmona diſcedens, tranſivit vado flumen Guadalquivir dictum, non ſine magno ſuo ſuorumque periculo, propter ſpatioſas ſalebras ibi occurrentes, quibus operiendis ſuperandiſque contextæ fuerunt plurimæ crates ex ramis arborum, per quas ſolo ſtratas utcumque tranſgredi multum laborantibus contigit. Tranſito autem flumine, itum eſt Cantillanam, quæ Maurorum erat; & hanc vi obtinuerunt Chriſtiani, occiſis captiſque quotquot intus erant, numero ſeptingentis.

deinde Loram; e

Cantillanã,

141 Tum porro proceſſum Guillenam, Mauris quidem refertiſſimam, ſed excidio Cantillanæ facto ſic territis, ut elegerint paciſci quietam in loco commorationem, ſalvis rebus ac fortunis ſuis, ſeque Regi ſic ſubdere: qui eis in fidem receptis, perrexit Gerenam *f*, ubi Mauri ſeſe ad ſtrenuam defenſionem paraverunt. Hoc cognito crates ac vineas Rex fieri juſſit, & reſiſtentes validiſſime oppugnari. Qui ad anguſtias magnas redacti, paciſci quidem voluerunt; ſed audire eos Rex noluiſſet, omnes perditos volens, niſi Magnates ſui ei ſuaſiſſent, ne iſtic ſe patefieret occupari. Quare indulſit iis ut liberi egredi è loco poſſent, nihil ſecum auferentes; ipſe vero Guillenam rediit, ubi gravi preſſus infirmitate, ne curſus victoriæ ſiſteretur, exercitum miſit verſus *g* Alcalam del Rio, obſiderique eam juſſit & oppugnari uſque dum caperetur.

d

f

Guillenam,

g

Alcalam del Rio.

142 Hoc dum machinis adhibitis conantur exequi duces militeſque, convaluit Rex; illucque profectus, præſentia ſua accendit oppugnationem: exiguo tamen cum ſucceſſu, quia baliſtæ murales tertia

quartaque vice rumpebantur. Erat autem intra oppidum Axatafe Maurus, qui cum equitibus trecentis frequentes ac damnosas Christianis faciebat eruptiones. Ideo mandavit Rex omnes hortos, vineas segetemque succidi: quo viso Maurus, non ausus ibi diutius subsistere, egressus inde sese Hispalim recepit; ceteri vero, quibus potuerunt conditionibus, fecerunt Regi deditionem.

Ejusdem classis pro obsidione Hispalensi adducta

143 Oppido huic muniendo dum intendit Ferdinandus, nuntiatum ei est Raymundum Bonifacium venire quidem cum classe, ab epibatis, militibus, annona, & omni apparatu bellico optime instructa; in magno tamen periculo positum esse, propter ingentem vim copiarum Mauricarum ex Tanger, Zeuta, atque ipsa Hispali terra marique venientium in occursum, proinde opus esse auxilio festinato. Ad hujusmodi nuntium exhilaratus Rex, ne quid damni classis pateretur ex mora, misit continuo Rodericum Flores, Alphonsum Tellez, & Ferdinandum Dianez, cum sufficienti equitatu ac peditatu. Hi cum venissent eo ubi in anchoris stabat *h* classis, nullos conspexerunt Mauros; nec adventuros rati, rediverunt Alcalam, ubi Regem dimiserant.

h

Maurorum classem profligat.

144 Verum vix abierant, quando advenerunt Mauri, cœperuntque acriter oppugnare naves Christianorum. Qui viso discrimine, nequaquam dimiserunt animos: sed generosissime præliantes, Deoque cujus causa agebatur fidentes, adjuvante eos benedicta Virgine Maria suique Regis Ferdinandi fortuna, adeo strenue rem egerunt contra fidei inimicos, ut turbatis eorum ordinibus triremes tres ceperint, unam combusserint, tres mari merserint, ceteras in fugam egerint, quæ usque triginta advenerant; cum Raymundus solum tredecim numeraret. Ita in aquis res acta: terra autem magna quoque vis Maurorum egressa erat, tam Hispali quam ex aliis partibus; quando ex castris regiis processit

Eques

Eques D. Rodericus Alvarez: qui intelligens Mauros eo tendere, ut classem aditu prohiberent; quam potuit celerrime cucurrit in auxilium Christianorum, inciditque in cohortem Maurorum, cum quibus confligens dispulit in fugam, & magnam in fugientes stragem exercuit.

ANNOTATA.

a Carmona, *etiam Ptolomæo ac Straboni nota, urbs olim ampla, nunc exiguum oppidum, distat Hispali ad ortum leucis sex, uti ait Morgadus cap. 15 ex quo plurimam huic & sequentibus capitibus lucem adferemus, utpote qui hanc ipsam Chronicam præ oculis habuerit, & accurate expenderit.*

b *Annus agebatur* 1247, *quare eum (sicuti dictum est) à prima* Berengariæ *cum* Conrado *desponsatione, facta circa annum* 1185, *anni ut minimum* 62 *effluxerint, ipsaque tunc esse debuerit saltem duodennis, apparet longe ultra septuagenariam obiisse. Moriens humiliter & in plano sepeliri voluit, in regio Huelgarum monasterio Burgis: sed cognominis ei ex sancto filio neptis, anno* 1251 *honorificentius transferendam curavit; & ne soli præsenti seculo pompa illa serviret, ab* Innocentio Papa IV *obtinuit Indulgentias, omnibus ipso die ac decem post secuturis pro anima ibidem oraturis, de quibus Indulgentiis vide* Odericum Raynaldum *in Annalibus num.* 27 *anni jam notati* 1251.

c *Incola* S. Vincentii de Barquera, *istam classem apud se fabricatam fuisse gloriantur, apud Zunigam ad an.* 1247. *num.* 1.

d *Sed neque consultum erat urbem hostilem tam potentem, qualis erat* Carmona, *habere à tergo.* Constantina *autem &* Reyna, *in tabulis* Venta la Reyna, *Castellæ finibus propiores cis Bætim, etsi longius ab Hispali positæ (præsertim* Reyna, *quatridui itinere dissita) incommodare tamen vehementer poterant commeatibus, ad castra vel Murciam deducendis.*

e Lora, *Media fere via inter Cordubam & Hispalim, ad dextaram Bætis ripam.*

f Cantillana, Guillena, Gerena, *uno fere tractu ab Ortu in Occasum tendenti occurrunt, prior ab urbe leucis* 5, *secunda* 3, *totidem quoque distat ultima.*

g Alcala, del Rio *dicta, quia in dextra Bætis ripa sita, duobus leucis supra urbem.*

h *Quamvis* Hispalis *decem circiter leucarum spatio ab Oceano distet, æstuario tamen amplo dilatata pars extrema fluminis, navibus copiosis aditum præbet, easque ad urbem usque transmittit: itaque Classis Christiana non nisi una alterave ab urbe leuca videtur stationem sumpsisse.*

CAPUT XIV.

Terreſtres aliquot victoriolæ de Mauris, poſt pugnam navalem.

145 *Rex trajecta parte exercitus* NEcdum intellexerat Ferdinandus relatam à claſſe ſua contra Mauros victoriam, quare in illius auxilium feſtinans etiam ipſe, nocte prima dormivit ad Vadum quod à
a Palis *a* nuncupatur, idque ad decimum quintum diem Auguſti. Altero die pervenit ad Tur-
b rim *b* appellatam ab Aquæductu; multumque exhilaratus eſt, audito pugnæ navalis ſucceſſu; juſſitque
c retroagi claſſem, & iſtuc *c* ubi ipſe erat appelli. *Pelagius autem Correa Magiſter Ordinis S. Jacobi, cum equitatu ſuo, tam Fratrum quam ſecularium
d circiter ducentorum ſeptuaginta capitum, fluvium *d*
e tranſivit ſubtus *e* Aznalfarache. Audax profecto conſilium: ad eam enim partem poſuerat ſeſe, tran-
f ſitum exercitui prohibiturus, Abenamafon Rex *f* Nieblæ; tota autem exinde terra erat Maurorum numero fere infinitorum, ipſumque Aznalfarache habebat equites peditesque, & ex toto diſtrictu plurimi undique accurrebant. Ita Magiſter cum Equitibus ſuis quotidie pugnare debuit, modo cum unis, modo cum aliis, nullam ei requiem permittentibus:
eaque ripam alteram obtinente.
g & nihilominus ſemper remanebat victor, modo confuſis ordinibus recedere eos cogens, modo grandes eorumdem ſtrages edens.

146 Videns autem Ferdinandus Rex, quanto in diſcrimine verſaretur Magiſter; Non eſt æqua, inquit, partitio inter nos & eos qui ſunt trans flumen: hic enim ſumus ad mille equites, & illi trecentos non numerant: oportet ergo ut aliqui adhuc eis ſe jungant. Itaque mandavit Roderico Flores, Alphonſo Tellez, & Ferdinando Dianez ut & ipſi ad alteram

ram ripam transirent: quod feliciter factum, magno rebus adjumento fuit, sicut infra dicetur. *Interim Rex ipse, cis flumen metatus castra, quotidianis etiam Maurorum incursibus fatigabatur, nec pauca recipiebat ab iis damna, tam hominum quam jumentorum; idque hi faciebant citra periculum suum, eo quod regio tota esset plana, ubi insidias nullas timere debebant; opusque erat Christianis continuo manere in armis. Quare visum est Regi transferenda esse castra *h* Tabladam.

cis flumen castra metatus incommode

h

147 Huc ergo cum procederet exercitus, latus ejus tegebat Eques quidam, Gomez Ruyz Manzanedo nuncupatus, cum cohorte Madritensi: in quem incurrentes magno cum impetu Mauri, equites duos & sex equos occiderunt. Tamen adeo generose repulsi sunt à Christianis, ut denique eos in fugam egerint fere Hispalim usque, multis Maurorum mactatis, & equis captis; atque ita probe suorum cædem ultus est Gomesius. Traductus autem Tabladam exercitus, ut melius potuit castra munivit, pro exiguo numero quo constabat: necdum enim advenerant delecti à communitatibus milites: quare ut ab incursibus Maurorum tutiores se redderent Christiani, circumduxerunt iisdem castris profundam fossam.

stationem mutat.

148 Contigit porro quosdam equites egredi ad custodiam pabulatorum, post quos egressi sunt, aliquantam moram in castris trahentes, Don Garcias Perez de Vargas & alius quidam Eques, viderunt-que obviam sibi venire septem Mauros: quibus conspectis dixit ille alter D. Garciæ, Domine, vertamur retro, ipsi enim septem sunt, nos autem dumtaxat duo. Cui Garcias, Non ita, inquit, mi Domine, sed progrediamur; neque enim nos audebunt expectare. Visa est alteri fiducia ista plena dementiæ: quare adducto fræno retro egit equum, reditque in castra quam occultissime potuit, seque in

Garcias Perez septem Mauris occurrens.

tentorium recepit. Erat interim in ſpeculis Rex, & quoniam regio plana erat, ipſe vero tentorium in editiori nonnihil loco habebat, vidit omnia quæ agebantur, mandavitque ut in auxilium illius, qui ſolus pergere contra ſeptem præſumebat, egrederentur aliqui. Sed Laurentius Xuarez, lateri aſſiſtens, qui viderat egredientem ex caſtris D. Garciam Perez, certoque ſciebat ipſum hunc eſſe; Nihil, inquit, eſt opus, Domine mi Rex: eques enim ille eſt Garcias Perez, nec eget auxilio contra ſeptem Mauros; qui, ſi noverint eum, cavebunt congreſſum; ſin autem, videbit Celſitudo ſua quantus ille ſit.

ſpectate eminus Rege,

149 Cum ergo Mauri appropinquarent, petiit à ſcutifero arma ſua, mandavitque à ſe ne abiret longius; caſſidem vero alliganti excidit pileolus inobſervatus, atque ita viam eſt proſecutus Garcias, pone ſubſequente ſcutifero. Mauri vero agnoverunt eum (erat enim inter ipſos famoſus ex rebus quacumque occaſione geſtis) nec præſumpſerunt eum aggredi, ſed in utrumque latus viæ partiti comminabantur. Tranſivit ergo Garcias, irretorto vultu eos intuens. Tunc illi abeuntes, ſubſtiterunt in loco, ubi Garciæ pileolus de ſub caſſide exciderat: quem deinde galeam diſſolvens, ut deeſſe vidit, quæſivit ex ſcutifero ubinam is eſſet. Hoc autem reſpondente, ſe nihil de eo ſcire; intellexit Garcias excidiſſe eum ſibi: ideoque reſumens arma, relegere iter quo venerat voluit, mandans ſcutifero, ut attento oculo elapſum requireret. Graviter id ferens armiger, Eia, inquit, Domine, an tu propter pileolum vilem redire in tantum diſcrimen cupis? nec ſatis gloriæ tibi eſſe putas, quod unus non timueris ſeptem equitibus occurrere, eiſque deſpectis progredi via tua? At Garcias: Tu vero, non vides, ſine pileolo ſi ſim, ſine capite me eſſe? (erat enim calvus) & hoc dicens regreſſus eſt eo, ubi primum atma induerat.

impune eos tranſit:

iterumque codẽ rediens ob amiſſum pileolum,

150 Tunc Laurentius Xuarez redeuntem videns, inquit Regi: Vide quomodo regrediatur ad Mauros, aggreſſurus ultro eos, qui ſe aggredi tranſeuntem timuerunt: nunc videbis quam fortiter in eos invecturus ſe ſit, ſi forte eum audeant præſtolari. Aſt hi redeuntem verſus ſe conſpicati, receperunt ſeſe, nec auſi ſunt hominem exſpectare. Tum iterum Laurentius: Eccum, ut dixeram; nonaudent ſeptem Mauri expectare unum Garciam Perez, quod Celſitudini tuæ ſpecimen ſit ejus famæ, qua etiam hoſtibus noti ſunt generoſiores Equites tui. Denique perveniens ad locum Garcias ubi pileolus exciderat, armigero deſilire in pedes juſſo ipſum recepit capitique impoſuit, atque ad pabulatores perrexit *i*. Reverſis autem equitibus iis, quos egreſſos diximus, ad illorum cuſtodiam, cum iiſque Garcia; quæſivit ex eo coram Rege Laurentius, ecquis fuerit Eques iſte, qui eum deſeruerat. Sed Garcias negavit ſe noviſſe hominem, neque patienter tulit ſe in faciem laudatum: idem vero poſtea ſæpe interrogatus, ſemper excuſavit ſe ſcire quis eſſet, quamvis hominem quotidie videret in caſtris; nolebat enim quidquam ejus famæ detractum, qui vulgo bonus Miles habebatur; ſed & armigero inhibuerat, ne cuiquam faceret illum notum, interpoſitis minis ſi aliter feciſſet.

in fugam agit ſolo ſui terrore.

i

151 Tranſlatis, ut dictum eſt, Tabladam caſtris, impetum in ea Mauri fecerunt, ex ea parte quam tenebant Magiſtri Calatravæ, Alcantaræ *k*, & Alcanizii *l*, inventoſque ibidem verveces aliquot abducebant. Quod intuens Ferdinandus Ordoñez Magiſter Calatravæ aliique Magiſtri, una cum ſuis Fratribus, celeriter inſecuti ſunt Mauros. Cum vero eos jam pene attigiſſent, inciderunt in locum ubi Mauri Equites quingenti ſe collocaverant, porroque pergentes venerunt in locum alium inſidiarum, ubi equites trecenti ſubſiſtebant cum multo peditatu. Tum vero utrimque erumpentes in Chriſtianos, in

k

l

Protracti ad inſidias Chriſtiani paſſi

medio eorum deprehenſos, acriter eos cœperunt hinc & inde urgere. Qui tali in diſcrimine poſitos ſe reperientes, & vel moriendum ſibi vel vincendum eſſe, Deo commendaverunt animas ſuas; tantoque cum impetu inſiluerunt in barbaros, ferientes à dextris atque ſiniſtris, ut denique in fugam utroſque compulerint, quamvis nonnumquam ſubſiſtentes ac pugnam redintegrantes. Duravit autem certamen iſtud ab aurora uſque in horam nonam, in quo multi Mauri tam equites quam pedites occubuerunt; Chriſtiani vero, obtenta victoria reverten-

victores redeunt;

tes ad caſtra, obviam habuerunt Ferdinandum Regem auxilio ſibi venientem, cum quo pariter regreſſi ſunt exultantes ob ſucceſſum.

alii ſimiliter

152 Talia dum agerentur ex hac fluminis parte apud Regem Ferdinandum, in altera erant Magiſter Pelagius Correa, Rodericus Flores, Alphonſus Telles & Ferdinandus Diañez, ſtationem habentes ſubtus Arnalfarache: qui procedentes inde irruerunt in

m Gèlves *m*; atque adeo ſtrenue oppugnarunt, ut vi locum ingreſſi occiderint aut ceperint Mauros omnes intus repertos, cum opulentis ſpoliis. Hinc vero perrexerunt Trianam, unde contra eos egreſſi Mauri multi pedites equiteſque; ſed eos ſic excepere Chriſtiani, ut denique in fugam actos perſecuti ſint uſque ad portas caſtri: atque ita cum honore & nemine ſuorum amiſſo, redierunt ad ſtationem prædictam. * Ibi cum eſſent, Mauri Arnalfarachen-

minutas aliquot victorias

ſes quotidie excurrebant, non ſine aliqua jactura hominum noſtrorum ac jumentorum: cui malo remedium poſituri illi, conſilio inter ſe habito, poſuerunt inſidias. Cum ergo ſolito more egreſſi eſſent Mauri, veniſſentque in præparatum ſibi locum; prius quam eum omnino tranſiſſent, detexerunt inſidias. Quod ipſis quidem nonnihil principio profuit; ſed antequam ſe recipere poſſent, adeo acriter invecti Chriſtiani ſunt, ut occiderint ceperintque plures

quam

quam trecentos, persecutique sint usque in Arnalfarache, neque deinceps illi ausi sint amplius è sua munitione prodire.

153 Post hæc intellexit Magister quod Capitaneus quidam nauticus, Hispali missus, transisset Triana, venturusq; esset in Arnalfarache ad subsidium suorum ibidem existentium, itaque tetendit ei insidias: quas quidem evasit Maurus exerrans à via, assecuti tamen eum Christiani sunt; & occisis novem è comitatu, ipsummet dejecerunt de equo; parumque abfuit quin caperetur, nisi maximo numero erumpentes præsidiarii, periculo eum subtraxissent, quamvis non sine jactura suorum. *referunt.*

ANNOTATA.

a Vadum hoc, *inquit Morgadus*, est supra Alcalam duabus leucis, sed propter commoditatem transitus, utendum hoc circuitu fuit: *vulgo est* Vado de las Estacas. *Cur autem omissa commoditate, quam ad obsidionem formandam ex eadem parte fluminis præbere videbantur jam occupata oppida* Cantillana, Guillena & Gerena; *maluit* Rex *iterum trajicere flumen, paulo ante tanto labore transitum? Causam addit Morgadus*, quia, ut ex illa parte occurreret classi, transeunda fuisset tota Axarapha, Mauris confertissima.

b *Vulgo* Torre del Caño, quæ hodieque permanet, sed modo nominatur Turris-pabulatorum, juncta magno Aquæductui (*vulgus* Caños de Carmona *vocat*, *Romanæ magnificentiæ æmulum opus, uti in tabula videre est, Carmonâ deductum*) distans à sinistra Bætis ripâ quarta circiter leucæ parte, ab urbe autem leucis duabus, & sex à vado prænominato de las Estacas.

c Confusa hæc narratio est, *inquit Morgadus*, dum tacetur, qua ratione à Turri-aquæductus pervenerit exercitus ad ripam fluminis infra civitatem, vel ubi metatus sit prima castra: ex eo tamen quod mox dicitur Pelagius transisse fluvium infra Aznalpharache, colligimus castrorum locum fuisse media circiter leuca infra Hispalim. Ibi ergo steterit classis, ubi circa annum MDLX eruta fuit anchora antiquissima, & formæ prorsus differentis ab hodierno usu, quæ potuit à tempore hujus obsidionis ibi jacuisse.

d *Cum fluvius ibi profundissimus sit, & maximas etiam naves usque Hispalim transmittat, fieri non potest ut eum* Correa *transiverit* Vado *sicuti impressum legitur, & bene observat Morgadus. Quid ergo? Vitium fuerit transcribentis librarii, qui omissis syllabis aliquot legerit*, à vado, *ubi legendum erat* à Puentelevado; *fuerit autem sic dictus Pons eo loci positus, quia in medio ligneus attolli poterat & navibus præbere transitum.* Pontem *certe ibi fuisse probat Morgadus, ex pilis ibidem adhuc remanentibus, atque ad justa*

intervalla dispositis, qui debent à preternavigantibus magna cum cautela transiri, ne alterutro latere naves impingant.

e *In tertia Hispalensis civitatis tabula, notantur velut rudera magni oppidi atque turriti, uno quadrante ab urbe, cum titulo* S. Joannis del Foratche.

f Niebla, *oppidum nunc, tunc ampla satis urbs, trans Rivum-tinctum sive Azecham, Hispali fere ad Occasum sita, intervallo circiter* 10 *leucarum.*

g *Iterum hic erratum videtur à librario, scribente* Embarcandolos; *est enim* embarcar *navigio imponere; neque satis commode id explicat Morgadus de fuga Maurorum ad naves suas, vel de captivorum transmissione ad castra Regia: quare credo scribendum fuisse* Embarazandolos *quod est* impedire, confundere, *vel* Embargandolos, *quod idem est*

h Tablada, *inquit Morgadus*, nomen ab eo habet, quod sit campus planus ac spatiosus (*Latine* Tabulatam *diceremus*) ab ipsis Hispalensibus muris patens versus meridiem; atque adeo locus in quem translata castra dicit Chronica, magis ex fronte respiciebat civitatem, paulo amplius quam media leuca ab eadem distans, trans pontem Guadayræ, mediam Tabladam percurrentis, donec se in Bætim immergat. *Tam igitur commode illuc subvehi omnia poterant, quam ad ipsam Bætis ripam, meliusque muniri castra quam in uliginoso fundo, qualē ad Bætim longo tractu esse scribit Morgadus. Zuniga num.* 7 *addit ibi hodie visi Eremitorium S. Maria de Valme, atque ex traditione haberi quod ipso loco steterit sancti Regis tentorium. In Theatro Vrbium lib.* 4 *fol.* 2

Tablada planities Hispali propinqua.

dicitur, quod hoc loco plurima antiquitatis monumenta eruuntur: veluti tymbi, lapideæ ac vitreæ lampades, urnæ, numismata, & alia id genus, ex quibus Romanorum sepulturam hic quondam fuisse intelligi potest.

i *Zuniga, in Appendice ad Annales, pro an.* 1247 *num.* 8, *fatetur non deesse, qui putent totam hanc narrationem esse apocryphan: neque ipse pro ea fide jubere audet: ad ejus tamen qualemcumque confirmationem ex Argote de Molina in* 3 *parte Nobiliarii Andaluziæ, ipsam refert rythmo vulgari expressam: qui cujus ætatis sit nescitur, scitur autem etiam typis vulgatus fuisse ante annos ducentos. Non video tamen quomodo res plane fabulosa irrepere in Chronicam hanc potuerit, nisi hæc successu temporum transcripta ex originali fuerit & transcribendo interpolata, quod probari deberet, non simpliciter præsumi. Ego ut inveni sic dedi: penes auctores fides sit.*

k Alcantaræ Magister VI D. Petrus Yañez, *ab anno* 1234 *usque ad* 1254, *cui Rex donavit Metellinum & Bienquerenciam.* Calatravæ Magister XII D. Ferdinandus Ordoñez, *ab anno* 1243 *ad* 1254: *sub quo Ordinem istum ingressus est Regis Frater* Alfonsus. *Dominus de Molina, licet uxorem filios ac filias haberet, ut dicitur in Historia trium Ordinum.*

l Alcanizium, *oppidum Legionis ad confinia Portugalliæ juxta Mirandam-Durii: sed de Ordine inde nominato hactenus nihil reperi: ac neque Morgadus eum nominat, unde intelligimus pridem eum extinctum esse, vel uni ex tribus aliis incorporatum.*

m Gelves, *oppidulum seu vicus,* Trianæ *proximus ad occasum est.*

CA-

CAPUT XV.

Pugnæ & velitationes terra fluvioque eventu vario.

POst tot tantasque strages, quas Mauris Christiani intulerunt, perseverante in obsidione Hispalensi Ferdinando, illi in arctum se cogi- 154 *Mauri fluvium sibi aperturi*
videntes tam aqua quam terra, & undique oppugnari; magis tamen senserunt damna quæ patiebantur à classe fluvium insidente, atq; adeo auxilium, quod ea parte facilius haberi poterat, præcludente. Quare, ut incommodum istud à se amolirentur, construi fecerunt ex trabibus inter se contextis ratem adeo magnam, ut totam fluminis latitudinem occupans caveri nullatenus posset: hanc autem onerarunt vasis, igne Græco picc'ac resina plenis, stuppisque & alia materia multa ad flammam concipiendam diffundendamque idonea. Ita instructæ machinæ impo- *conantur classem Regiam incendere,*
suerunt militem multū, antecedentibus aliquot navibus bellicis; magnaq; cū ferocia invecti sunt in naves Christianorum, ignem omnibus, si possent, injecturi.

155 Eodem vero tempore etiam terrestres eorum copiæ se moverunt, & horrendo utrimque tubarum ac tympanorum strepitu vociferationeque terribili commissum est prælium: ad quod nec aqua nec terra imparati Christiani, sic exceperunt advenientes, ut utrimque tandem eos verterint in fugam, cœpti sui sero pœnitentes. Magna tamen diei *sed frustra.*
parte duravit conflictus, potissimum navalis, prius quam vinci se fassi Mauri fugam arriperent cum clade magna, eorum præcipue qui de navibus atque de rate desilientes in fluvium hauriebantur aquis. Neque damni quidquam passi sunt Christiani ab igne Græco, quem ipsimet succendentes reddiderunt inutilem, æque ac ceteram materiam flammi-

miferam. Terreſtres etiam Chriſtianorum copiæ, in utraque fluminis ripa, ſtragem magnam ediderunt fugientium tam equitum quam peditum, donec eos compulerunt partim intra portas Hiſpalenſes, partim intra Trianenſe caſtellum: atque hunc exitum habuit Maurorum machinatio tam formidabilis.

Caſtra regia pene vacua eſſe referenti,

156 Interim explebatur tempus induciarum cum Carmonenſibus pactarum: qui conſiderantes Ferdinandi Regis fortunam proficere, res autem Maurorum retro ferri, pepigerunt cum Rege ut oppidum & omne ejus dominium ei cederent, ipſi vero ibidem vivere permitterentur ſalvis ſuis rebus omnibus. Hac conditione firmata miſit Rex illuc D. Rodericum Gonzales Giron, ut ſuo nomine poſſeſſionem iniret: quo facto, relictoque in arce idoneo præſidio, redivit ad Ferdinandum Rodericus; actorumque reddens rationem, perquam bene receptus eſt. Contigit autem diebus illis caſtra regia pene abſque milite relicta fuiſſe, dum aliqui egreſſi erant ut impedirent commeatum annonarium civitati inferendum, alii in Maurorum regionem incurrerant, alii denique pabulatores comitati aberant, Rege cum valde paucis caſtra cuſtodiente.

credere non audent;

157 Tali rerum ſtatu Eques quidam Maurus, exploratum egreſſus, recta ad tentorium Regis ſe contulit, meditata pridem fraude ſimulans, quod ſe & creditam ſibi arcem vellet in poteſtatem ejus contradere. Ita benigne auditus & exceptus, caſtra perluſtravit ſecurus; cunctiſque pro libitu exploratis, cum adeo male cuſtodita omnia comperiſſet, lanceam ſumpſit; curſuque verſus civitatem arrepto, obvium quemdam baliſtarium occidit. Ubi vero civitati appropinquavit, immenſum vociferari cœpit, ne tardarent erumpere in Chriſtianos, quorum nemo poſſet eorum manus evadere propter eorum paucitatem. Sed fruſtra omnis adhortatio fuit, & neminē egredi audente, etiam hac vice diſcuſſum periculum eſt a capite Regio.

158 A-

158 Alias accidit Regem trans fluvium abiisse ad Magistrum Pelagium, castraque cum exiguo milite tuenda reliquisse Infanti Henrico, Dominisque Laurentio Xuarez & Ariæ Gonzales Quixadæ. Hoc intelligens Axataf, cum omnibus copiis suis bene numerosis egressus Hispali, ingenti cum strepitu atque clamore prorupit contra Christianos, tamquam ordinatis ad prælium turmis impressionem facturus in castra; sperans vel solo sui adventus terrore agendos in fugam esse custodes. Sed Infans Henricus, cum ducibus prædictis & exigua illa militum manu, subjicientes calcaria equis sic procurrerunt in barbaros, ut adjuvante ipsos Deo in fugam averterint multitudinem totam: quo viso, generose eos insecuti sunt, ferientes atque necantes, donec eos in civitatem retruserunt. Prius autem quam portas tenere possent omnes qui egressi fuerant, incurrentes in cohortem equitum quinquaginta & turmam peditum plus quam quingentorum, eos compulerunt in flumen, mactandos à Christianis qui cum navibus suis occuperaverant ripam: atque ita magna strages eo die est facta.

egressi plurimi.

profligantur à paucis.

159 Quia autem consueverant Mauri cum navibus suis sæpe accedere illuc, ubi classis Christianorum stabat in anchoris; visum his est ponere insidias in quadam arbustorum densitate; media inter civitatem & exercitum suum. Mauris ergo ut consueverant venientibus, progressi in eos Christiani tam diu secuti sunt fugientes, quoad necatis circiter quadraginta, ceteri in tutum se receperunt. Alio porro die triremes suas in ipsum illum deduxerunt locum, ubi insidias tetenderant antea Christiani: qui omnium securi cum illac præterveherentur, subito erumpentium adventu ac multitudine consternati, coacti sunt fugam retro quærere viamque vi facere, quod absque cæde hominum circiter triginta ipsis non licuit: ita par pari redditum fuit.

navali pugna vincuntur & vincunt.

160 Ce-

ad impactas fluminis alveo fudes

160 Ceterum quia Christiani vehementer timebant navibus suis ab igne Græco, quem Mauri jaciebant; consuluerunt Ferdinandum Regem ecqua possent ratione amoliri periculum; qui respondit, successurum illis qualecumque remedium excogitassent. Illi ergo trabes duas crassissimas altissimasq; in medium flumen defixerunt, qua Maurorum navibus transeundum erat. Quod cum fieret ægre admodum ferentes Mauri, & transitum sibi præcludi videntes, rem impedire conati sunt; itáque fiebat, ut ad trabes istas quotidiana committerentur certamina. Cum autem die quadam minus attenderent sibi Christiani, venerunt Mauri in lembis suis, quos probe armatos habebant; & prius quam observarentur grandibus funibus unam trabium constringentes, eamque extrahentes defundo, abierunt magno cum plausu propter successum. Raymondus autem Bonifacius, irritatus injuria & probro suis facto, assumptis triremibus suis bene instructis accessit ad ipsam navium Mauricarum stationem, seque de iis egregie est ultus, multis barbaris occisis & captis, nec paucioribus submersis; abduxitque secum grandiorem navem unam satis pretiosam, cum minoribus quatuor, nullum ipse passus damnum suorum.

sæpe certatur,

celebro excurrentium lembi [illegible],

161 Hunc in modum quotidie inter Christianos ac Mauros terra & aqua res gerebantur: habebant autem Mauri quoddam balistariorum arcuum genus, quod adeo certos validosque perferebat ictus, ut excussum telum transiret equitem quantumcumque gravibus armis munitum: cumque eo utebantur, evibratis telis in naves Christianorum, adeo celeriter recipiebant sese, ut consequi eos Christiani nequirent; hoc vero sæpe facientes magnum inferebant terrorem & damnum. Suos ergo videns aliquando Ferdinandus sine fructu reverti, mandavit Raymondo Bonifacio ut iterum venturis Mauris

poneret insidias aliquas, eisque si posset illuderet. Ille ergo navigia duo bene instrui & generoso milite mandavit impleri, collocarique intra hortum quemdam Aycafæ, ex parte Axarafæ, abscondique & operiri ramis, sic ut conspici nequirent: paratas etiam esse jussit triremes, in subsidium dictorum navigiorum, quandocumque opus foret.

trahuntur ad insidias sibi positas.

162 His ita dispositis venerunt Mauri in lembis suis, omnino securi nec aliquid insidiarum suspicantes; ad locum tamen earum cum venerunt, ibidem substiterunt. Christiani ergo ut eos pertraherent quo volebant trans ipsum locum, suorum unum Arabicæ scientissimum immiserunt in flumen, tamquam esset Maurus, qui natatu evadere cupiebat ad lembos. Hoc itaque Arabice vociferante & auxilium inclamante, festinaverunt Mauri eidem succurrere; itáque prætervecti sunt locum, ubi occultabantur Christiani. Hi autem, navigiis mox in aquam protractis, subsequi prægredientes cœperunt; & triremes ex parte altera iisdem occurrentes, medios intercepere Mauros, frustra reditum ad civitatem tentantes. Ita lemborum unus captus est, Maurique in eo venientes occisi omnes, exceptis quatuor quibus vita servata: secundus autem lembus, dum altero capiendo occupantur Christiani, evadere se posse speravit, sed frustra: nam & in hunc victores insilierunt, præcisisque remis fugam inhibuerunt, & gemina præda læti redierunt ad ceteros, nullo damno accepto.

CAPUT XVI.

Incursiones utrimque ancipites, inter obsessos & obsidentes.

163 *Ad vacua iterum castra progressos prædones insequendo*

ITerum porro contigit ut militibus in varia partitis; scilicet ad tutandos pabulatores, ad impediendum commeatum inferendum in urbem, ad excursionem aliquam in Mauros, & demum ad excipiendum Infantem Alphonsum Murcia venientem, castra Regia pene desolata manerent. Tali occasione venientes Mauri equites ex Gazulis decem audacter ingressi sunt versus tentorium Prioris S. Joannis; sed nihil repererunt quod auferrent, præter paucas vaccas ante illud oberrantes, quas continuo abigere studuerunt. Prior vero cum Fratribus nonnullis, injuriam animadvertens, sumptis mox armis progressus & insecutus est prædones; qui dimissis inter oliveta vaccis fugam capessiverunt. Tum Prior receptas vaccas armigero cuidam per occultam semitam reducendas commisit; ipse vero fugientes aliquousque secutus, receptum cogitabat; cum vidit peditum suorum aliquos longius progressos periclitari de vita, si dimitterentur soli. Hos ille ut recolligeret, equites suos promovens, incidit in locum, ubi centum quinquaginta equites Mauri cum multo peditatu se latenter abdiderant.

deducti ad insidias Christiani pauci

164 Videns igitur præclusum sibi receptum ad castra, adeoque aut pugnandum aut moriendum, licet viginti solum equites apud se habens & pedites paucos, tamen generose in hostem invectus est: quorum multitudine cito obrutus fuisset, nisi eodem ardore sui omnes pariter impressionem facientes, ducem eripuissent periculo, amisso Equite uno Commendatore Sietefillæ & scutiferis septem. Tum vero recruduit pugna, tanto generosior ex parte Chri-

Chriſtanorum, quanto ſpes minor erat evadendi periculum; idque agebant tantum, ut ne inulti morerentur: quare ex his univerſim viginti, ex Mauris longe plures occubuerunt: donec denique totis caſtris clamatum eſt ad auxilium, Priori jam capto vel mortuo (ut credebatur) ferendum. Tum ſcilicet, egreſſis inter primos Epiſcopo Cordubenſi D. Guiterio & D. Sancio Epiſcopo Coriæ, cum delectis Equitibus ſatis multis, ad feſtinatum eorum adventum, cœperunt Mauri receptum circumſpicere, dimiſſis quos cinxerant Chriſtianis; quare advenientes ſubſidiarii, paucos ſolummodo pedites in fuga tardiores aſſecuti, ſatis habuerunt Priorem non ſine clade aliqua ſalvum recepiſſe.

poſt acrem ac longam pugnam juvantur à ſuis,

165 Alia die D. Henricus, cum Magiſtris Calatravæ atque Alcantaræ, nec non D. Laurentius Xuarez & Prior Hoſpitalis S. Joannis, communi conſilio ad ſpoliandum ſuburbium Benaljofar *a* dictum noctu egreſſi, magnum ei loco damnum intulerunt, bona ejus parte incenſa, abductiſque pecudibus & jumentis non paucis, cum multa præda veſtium rerumque aliarum: licet non ſine vulneribus multis, quæ receperunt à barbaris, quorum plurimos vulnerarunt atque mactarunt, & ſic tandem victores redierunt in caſtra. Iterum vero iidem Equites cum Infante Henrico ad ſuburbium alterum, Macarena *b* dictum, per nocturnas invecti tenebras, plurimos Mauros occiderunt & ferierunt: locoque ex parte combuſto & ſpoliato, cum opulenta præda regreſſi, deſolatum dimiſerunt. Hujuſmodi autem incurſus multi facti ſunt durante obſidione.

ſpoliant ſuburbia Hiſpalenſia, a

b

166 Interim Rex Ferdinandus, recepto ad ſe Infante Alphonſo, qui Murcia accerſitus venerat, propius urbem caſtra admovere conſtituit, mandavitque Infanti ut metaretur intra olivetum civitati propinquum, ipſe vero cum reliquo exercitu Ta-

Mauros ex inſidiis occupant,

bladæ ſubſtitit: quod perquam moleſte tulerunt obſeſſi. Igitur Alphonſus, cum loco ſibi præſcripto metatus eſſet, militibus ſuis & Arragoniis à Rege Jacobo ſubmiſſis imperavit, ut quod è re videretur pararent: qui conſtituerunt erupturis mox Mauris inſidias ponere, quod & fecerunt. Et Mauri quidem (ut credebatur) excurrerunt; ſed qui erant in loco inſidiarum locati, citius quam par erat egreſſi, fortiter nihilominus rem egerunt; cumque iis ſe Infans Alphonſus junxiſſet, ſimul omnes ſecuti ſunt fugitivos, mactantes & cædentes uſque ad portas civitatis. Arragonii vero, propriam aliquam gloriam cupientes, ſeparaverunt ſe ab Alphonſo, quod eis nequaquam bene ceſſit.

167 Duobus poſt adventum Alphonſi Infantis menſibus, venit cum novis copiis etiam D. Didacus Lopez de Haro: qui optime receptus, metari juſſus eſt circa portam Macarenæ, juſſus etiam eſt eidem ſe jungere Rodericus Gonzales de Galicia. Mauri autem videntes quod milites horum duorum Equitum non erant valde numeroſi, ſæpius contra eos erumpebant, quotidie laceſſentes, ſemper tamen generoſe excepti. Quadam ergo die equites ex Gazulis Mauris fortiſſimis multi, cum congruo peditatu progreſſi contra D. Didacum, cum eodem ad pugnam egreſſo aliquamdiu ancipiti marte pugnarunt; ſed denique, victoriam Chriſtianis largiente Deo, compulſi in fugam ſunt; & quamvis aliquoties ſeſe converterent ad reſiſtendum, multitudine freti & hoſtium paucitate, identidem tamen acti ſunt retro uſque ad portas civitatis. Chriſtiani vero, multis equis obtentis, ovantes regreſſi ſunt ad ſtationem ſuam.

pauci plurimos fundunt ſemel

iterumque.

168 Alias iterum contra prædictos duos Equites emiſſum è civitate eſt omne robur Maurorum, ordinataque bene acie progrediebantur ad pugnam: expectabant autem eos obviam egreſſi Chriſtiani,

nihil

nihil minori cum fiducia. Infans autem Alphonſus, qui promota ultra locum deſignatum ſtatione, jam progreſſus erat trans fluvium ſupra Trianam, videns tantam Maurorum multitudinem, contra eos qui erant in altera ripa progredientem; confeſtim conſcenſis navibus trajicere properavit ad auxilium periclitantium: quo facto & Mauris ſe ultra non moventibus, quies utrimque fuit dieſque elabebatur: quare priores ſe Chriſtiani moverunt, ſed Mauri expectare eos non auſi in civitatem ſe receperunt.

169 Eodem tempore & obſidione durante Almogavares *c*, qui erant in caſtris Ferdinandi, pro ſua quique virili parte fatigabant Mauros, nunc incurſione aperta vaſtando agros, nunc ex inſidiis rem agentes, ea qua fieri ſolet in obſidionibus fortuna, dum utrimque ingenium ſolertiaque intenditur in mutuum damnum. Contigit ergo aliquando ad eum locum, ubi Chriſtiani inſidias poſuerant, appropinquare multo copioſiores Mauros quam expectaverant. Quare videntes ſe latere difficulter poſſe, generoſe egreſſi in occurſum ſunt; ſed Mauri tam validum impetum in eos fecerunt, ut fugere compulerint amiſſis viginti è ſuis. Atque ita Almogaveres hac vice victi ſunt, ſed aliis deinde vicibus ſe egregie ulti. Magiſter etiam Templi, in ſtatione ſua ſæpius impetitus à Mauris, & toties iteratarum moleſtiarum pertæſus, mane quodam ſub auroram exivit, ſeque in inſidiis collocavit cum ſuis tam prope civitatem quam potuit. In horum manus cum incidiſſe ſe viderunt Mauri, ſolito more egreſſi, conati ſunt quidem ſeſe recipere in urbem; ſed non ita cito fugere potuerunt, quin equites è ſuis ſeptem, pedites autem plures quam centum amitterent. Itáque factum eſt, ut ſæpe repulſi barbari, multum remiſerint de fiducia egrediendi, qua initio utebantur.

c vario marte pugnant Almogavares,

Templarii fortiter agunt:

170 Solebant etiam iidem Mauri ſæpe erumpere per portam Alcazarii, quæ eſt propinqua vico nunc appellato Judæorum, tranſeunteſque per portam Guadayræ aggrediebantur caſtra Chriſtianorum, ac multis illatis quotidie damnis recipiebant ſeſe ad pontem. Quibus indignatus D. Laurentius Xuarez, inito conſilio cum Garcia Perez de Vargas & Equitibus aliis, ut eos deinceps ab hujuſmodi cœptis abſterreret, egreſſus cum iiſdem eſt ad ponendas inſidias. Dum autem irent, edixit omnibus, quod ſi forte ad manus veniretur cum Mauris, eoſque contingeret in fugam dari, nemo procurreret ultra portam Guadayræ; fore enim ut ibi perirent, quandoquidem ab exploratoribus didicerat, trans portam illam, inter pontem & civitatem, reſediſſe magnam vim Maurorum, cui reſiſtere non poſſent ſi pontem ingrederentur. Hoc autem dicebat, experiri volens quid acturus eſſet Garcias Perez: itáque ſe collocaverunt expectaturi Mauros, ſolito more trans pontem venturos contra caſtra.

Victoriam fervidius proſequentes aliqui

171 Cum ergo veniſſent, & locum inſidiarum tranſiiſſent, prodiere in hoſtem qui latebant, accepto ſigno à D. Laurentio, adeo ferociter inſilientes in eos, ut Mauri cœperint ſe recipere trans *d* pontem, inſequentibus uſque eo Chriſtianis. Illis autem hic pedem figentibus, iidem Chriſtiani eos generoſe pepulerunt trans pontem, multis fugientium in flumine demerſis. Porro victoriæ dulcedine abreptus Laurentius, jam pervenerat uſque ad medium pontem; unde rediens atque poſt tergum reſpiciens, & animadvertens Garciam Perez minime ſequi; recurrit ad pontem, viditque permixtum Mauris periclitari, quatuor eorum jam præcipitatis ab equo.

d

dimiſſum inter Mauros Garciã Perez.

172 Tum vero Laurentius, Decepit nos, inquit, Garcias Perez, eo progreſſus ubi nobis opus erit manibus ſtrenuis uti, ſi eum velimus recipere ſalvum.

Hoc

Hoc vero formidans, caveram ne quis noſtrûm tranſiret pontem. Verumtamen, quoniam eo loci nunc eſt, progrediamur in auxilium ejus; grande enim dedecus nobis foret, ſi tam inſignis Eques per noſtram culpam hodie amitteretur. His dictis irruerunt contra Mauros pontem tenentes, feriendo, mactando, & præcipitando barbaros, quorum multi de ponte in flumen dati, alii ex ripa tranſitum natatu tentantes, ſubmerſi omnes ſunt; ceteri turbatis ordinibus perquam confuſe intulerunt ſe in portam Alcazarii, deſiderantes è ſuis vice iſtâ plus quam tria millia hominum. Cum vero redirent victores Chriſtiani, dicebat eis Laurentius Xuarez, non inveniſſe ſe eatenus cui inferior haberi vellet animi & corporis robore, præter Garciam Perez, qui omnes eo die fecerat fortiter agere. Atque ex hoc tempore omnino non fuerunt amplius auſi Mauri redire ad oppugnanda caſtra Chriſtianorum, ſed quieti ſe continuerunt intra civitatem.

egre recipiunt hoſtes.

ANNOTATA.

a *Liber quartus Theatri urbium, cujus Tabulâ* 2 Hiſpalim *exhibet in plano, cum nominibus portarum, platearum, eccleſiarum præcipuarum, atque etiam ædium ſuburbanarum, nuſquam hujus nominis meminit: ſed plura ex eo tempore mutata eſſe patet ex* portis Alcazarii & Guadayra, *mox nominandis ac* Vico Judæorum, *quæ hodie aliter nuncupantur.*

b Macarenæ ſuburbium *nomen dedit ei portæ quæ eſt in orientali urbis latere, incipiendo à Turri aureâ ſeptima inter decem.*

c Almogavares, *inquit Mariana lib.* 10 *cap.* 10, hoc eſt veterani equites, præcipua dexteritate & multis bellis adverſus Mauros exerciti: *& hujuſmodi adſcribit Rodericus ſupra initium expeditionis Cordubenſis.*

d Tagaretta, *ultima ſui parte urbis fere mœnia lambens, videtur ponte inſtratus fuiſſe inter portam & pontem Guadayræ ubi erant caſtra regia: quæ porta nunc à carnibus nomen habet, propter macellum ei propinquum, unde carnes ad urbem inferuntur; eſtque ſecunda à Turri aureâ quæ igitur inter hanc & Turrim auream eſt porta prima, & nunc nominatur à* Xerez *quo ducit*; porta *eſt* Alcazarii, *diverſa à Poſtico alibi dicto inter hanc portam & turrim.*

CAPVT XVII.

Varia ad Trianenſem pontem arcemque fortuna partium.

173 *Trianenſi ponte navali deſtruendo*

HAbebant Mauri pontem ligneum, navigiis inſtratum, & catenis ferreis perquam firmiter connexum, ea parte qua tranſibatur ab urbe Trianam: qui pons magno commodo obſeſſis erat, ſublatus autem ad extremam eos poterat rerum omnium penuriam deducere. Ferdinandus ergo, cui propoſitum erat vel urbem capere vel in ejus obſidione mori, conſiderans omnem annonam omneque auxilium civitati per pontem iſtum venire, itaque differri cupitam victoriam, forte etiam ſe numquam potiturum ea; in conſilium advocavit Raymundum Bonifacium & alios maritimarum rerum expertos, eoſque juſſit excogitare modum quo poſſet pons Trianæ frangi. Poſt longam deliberationem, imprimis placuit accipere è tota claſſe navigia majora ac firmiora duo, eaque inſtruere omni neceſſario apparatu, ac denique expanſis velis immittere in pontem. Intravit autem Raymundus in unum eorum cum congruo numero ſuorum, alterum vero conſcenderunt ii quos idem Raymundus adhoc delegerat: quando circa meridiem ventulus aliquis aſſurgens rei bene agendæ ſpem fecit. Huic intenti Chriſtiani naves prædictas aliquanto ſpatio ſiverunt flumine ſecundo delabi, ut ex majori intervallo accipientes deinde impetum vehementius in pontem impelli poſſent.

parata navigia duo

174 Dies ſanctæ Cruci ſacer agebatur & menſis Majus, quando tentanda res erat. Juſſit igitur Ferdinandus Rex, pro ſanctæ fidei exaltatione ſervituris navibus apluſtria ſericeis crucibus ſignata imponi:

in feſto inventæ Crucis.

poni: quæ cum tensis quantum ventus aspirabat velis sursum proveherentur, subito requievit aër, & remittens se ventus mœstitiam movit Christianis. Sed brevi alius isque valentior ventus insurrexit: quo impellente provectæ sunt naves, frustra id conantibus impedire Mauris, qui per Arenariam a dispositi, arcubus balistisque & fundis atque omnis generis machinis jaciebant majora minoraque tela, quod idem fiebat à custodibus Turris-aureæ, & ex altera ripa à præsidiariis Trianensibus: sed exiguo utrimque cum damno. Itaque prior navis, quæ secundum latus arenariæ provehebatur, acta in pontem est; sed confracto in quod impegit navigio, ipsum pontem frangere ac perrumpere non potuit. Hoc autem fecit navis altera, qua Raymundus Bonifacius vehebatur, magno cum plausu spectantium rem eminus Christianorum; quorum Rex Ferdinandus, volens fracto jam ponte tutum navibus prædictis receptum parare, cum filio Alphonso multisque Equitibus ac numeroso milite, impetum fecit in Mauros arenariam insidentes, omnesque retrusit in civitatem.

a rem conficiunt.

175 Ex hinc cœperunt Mauri rebus suis omnino diffidere, præcisa cum ponte etiam spe omnis ulterioris subsidii. Rex autem, cum filio & Magistris Ordinum totoque exercitu, movit contra Trianam, eamque cœpit ex omni parte quatere; accesserat enim eo per flumen etiam Raymundus Bonifacius cum universa classe. Verumtamen Christiani, tam aqua quam terra, grandia patiebantur incommoda à saxis sagittisque ex castello in ipsos continuo densèque emissis: quod animadvertens Ferdinandus, neque id pro tempore caveri à se posse, receptui signum dedit. Cupiens nihilominus obtinere locum, moram alioqui facturum victoriæ de civitate speratæ, Infantem Alphonsum aliosque filios suos, D. Fredericum & D. Henricum, emisit ad castellum

Triana ipsa obsessa

propius luſtrandum: qui mandata patris executi, juſſerunt fieri crates ac vineas, quibus protectus miles ad murum ſubiret. Comitabantur eos Magiſter de Ucles, D. Rodericus Gomez & D. Rodericus Flores, Alphonſus Tellez & Petrus Ponce, qui ſtationem ceperunt ad Trianam juxta flumen, totuſque eodem mox acceſſit exercitus: parſque adoriri vi aperta caſtellum cœpit, pars ad illud cuniculum ducere. Sed latere Trianenſes conatus iſte non potuit: quare cuniculo è contra acto occurrerunt foſſoribus Chriſtianorum, atque in omne periculum tam vigilanter intenderunt, ut Chriſtiani deſierint cuniculos nihil proficientes moliri.

fruſtra oppugnatur.

176 Mauri porro Trianenſes, qui per pontem jam ruptum ſperare auxilium nullum poterant, collatis ex omni circum regione neceſſario ad ſuſtinendam obſidionem apparatu, non deſponderunt hic animos: ſed crebris eruptionibus fatigabant obſidentes, & baliſtis quas habebant fortiſſimis fundiſque tela & ſaxa jaciendo, haud parvum nocumentum inferebant. Judicavit ergo Rex Ferdinandus, murariis tormentis & machinis ſibi eſſe opus ad oppugnationem promovendam: quibus paratis & admotis, fortiter quidem quatiebatur caſtellum: ſed Mauri ſuis contra machinis uſi, adverſas aut impedire aut etiam frangere conabantur: ſæpe etiam erumpentes & mox ſeſe recipientes, haud infeliciter fallebant adverſarios, ardore pugnæ & hoſtis perſequendi propius protractos ad munitiones, à quibus non facile erat abſque damno reverti, quantumcumque agererur caute. Atque in hunc modum ducebatur tempus ad caſtellum, aliis illud expugnare, aliis propugnare nitentibus.

177 Interim ad caſtra venit nobilis quidam, ex
b iis quos Infanzones *b* nominant; qui ibi conſpiciens Equitem, eâdem qua ipſe teſſera militari utentem, undis ſcilicet albis & ceruleis, acceſſit ad alium Equitem, indignans quod eadem qua ipſe teſſera uteretur

retur aliquis minoris conditionis, dicensque quod eam ipsum cogeret abdicare. Cui is qui rogabatur respondit, idemque affirmarunt alii præsentes, Etiam atque etiam videret quid inceptaret. Iste enim, inquiebant, Eques, licet exteriori habitu despicabilis videatur, est Garcias Perez de Vargas, Eques honoratus & in dignitate positus, mireque generosus & fortis in armis, qui si verba tua intellexerit, haud facile manus ejus evades; tantum enim in armis valet, ut ceteri Equites libenter ei primas deferant. His ille auditis verecundatus conticuit: res autem, nescio quo deferente, ad aures Garicæ Perez pervenit, qui quidquam se scire dissimulavit.

Quidam indignatus Garcia Perez propter scutariam tesseram;

178 Quodam autem die, cum simul ad claustra castrorum observarent ipse & nobilis iste, Equitesque nonnulli alii; egressi Triana Mauri, nonnullis Christianorum cæsis, accedebant versus ipsos illos Equites, uno inter ceteros præcedente atque monstrante, quod eorum aliquem ad singulare certamen deposceret. Hoc viso, Garcias Perez subdidit equo calcaria, & Maurum tam felici ictu perculit, ut eum in terram prosterneret: tum ceteri similiter in Mauros provecti, pepulerunt eos usque sub arcem. Hic enimvero pugna recruduit, animadversa paucitate Christianorum, ita ut totum fere diem duraret. Validis autem utrimque ictibus agebatur res, lanceis, gladiis atque clavis, dum interim ex arce densissima sagittarum ac lapidum pluvia mittebatur in Christianos, quorum sane multi læsi fuerunt, sed multo plures Maurorum cæsi: atque ita his intra arcem compulsis, isti victores reverterunt in castra.

eodem contra Mauros pugnante fortiter

179 Ingentia eo die facinora Garciaz Perez ederat, ictusque tam multos & grandes clypeo suo exceperat, ut totum pene confractum referret, atque è tessera undarum eidem appictarum nihil amplius appareret. Videns ergo Infanzonem prædictum, ad claustra castrorum eodem loco consisten-

& tesseram in conflictu abolitam referente

tem, ubi eum dimiſerat (nec enim inde ſe moverat) Domine, inquit, Eques, talibus in locis depono ego teſſeram undarum, quæ expungitur eo quem vides modo: ſi placet, altera vice, quando Mauri redibunt, ſimul ambo egrédiamur in occurſum; ibi apparebit uter noſtrûm magis mereatur undas iſtas geſtare. Non fuit Equiti illi, jam pridem dictorum à ſe temere verborum pœnitenti, gratus ſermo; jamque metuebat, ne ſuas ipſe undas cogeretur deponere; quapropter voce modeſta reſpondit: Domine Eques, bene tibi convenit undulata teſſera, multumque decoris ipſa ex te recipit, ac majori deinceps in pretio erit: obſecro te, ut tamquam generoſus, qualis es, ignoſcas mihi, ſi quid contra te locutus ſum priuſquam haberem cognitum. Benigne, quod petebat ille jam bene humiliatus, indulſit Garcias; gratiaſque accepit à ſupplice ſuo, multum gaviſo, quod tam parvo culpam redemiſſet. Scivit autem rem geſtam D. Laurentius Xuarez & Regi Ferdinando retulit, vehementer probanti factum, utpote cui jam pridem notus erat Garcias: mox autem totis vulgata caſtris, confuſionem haud modicam attulit Nobili iſti; paſſim enim explodebatur, & interrogabatur, ecquid ei cum Garcia Perez accidiſſet.

atque ad ſimile experimentum provocante

confunditur.

180 Eodem tempore D. Arias Archiepiſcopus S. Jacobi venit in caſtra, & ſtationem ſibi elegit circa c Tagarete; moxque infirmari cœpit tum ipſe tum comites ſui. Mauri ergo, videntes ipſum adeo procul abjunctum ab aliis, frequentius incurrebant in eum, & magna inferebant damna. Hoc cognoſcentes D. Petrus Ponce, D. Rodericus Flores, & D. Alphonſus Tellez; atque inurbanum ac minime ferendum rati, quod adverſus infirmum Archiepiſcopum adeo inſolenter agebant Mauri; conſpirarunt ut eis inſidias ſtruerent. Quare accerſitis viarum ductoribus, quorum unus fuit Dominicus Muñoz, illa-

c *Mauri ſtationem infeſtantes Compoſtellani Archiepiſcopi.*

illarum expertissimus, idemque vir fortis ac generosus, assumpserunt secum equitatum aliquem ex copiis Infantis D. Alphonsi, modicum illum, sed bonum; seque convenienter disposuerunt, & venturis Mauris ad se pertrahendis exposuerunt oves Archiepiscopi. Ut ergo venerunt barbari, ovesque *castigantur.* à statione aliquantum abjunctas sunt conspicati, pertranseuntes insidiarum locum, abigere eas cœperunt: sed egredientibus qui latebant, dimissa præda fugam inierunt qua quisque poterat. Insecuti autem eos Christiani, ferientes atque mactantes, sic castigarunt, ut plerique in loco occubuerint, interque illos equites Gazulæ quinquaginta ex generosioribus (ex istis enim erant qui prodierant) peditum vero ad quingentos: pluresque periissent, si non tam cito ex insidiis suis prodiissent Christiani.

181 Solebant equites Ferdinandi Regis, per vices cohortesque suas egredi ad custodiam pabulatorum, secundum ordinem à Rege constitutum: quodam ergo die, cum vices custodiæ obveniissent Didaco Sanchez & Sebastiano Gutierrez, exiverunt cum equitibus viginti, viderunt autem eos centum quinquaginta equites Mauri, Xerez egressi: contemptaque Christianorum paucitate irruerunt super illos. Qui in orbem collecti, defendebant se quo meliori poterant modo, Mauris circumquaque prementibus, tantumque non obruentibus telorum ac sagittarum multitudine. Sed profuit Christianis consilium, quo jacta in se missilia frangebant omnia, non retorquebant in hostem: læsi tamen fuerunt ambo duces, ex quibus Sebastianus Gutierrez statim expiravit; Didacus vero Sanchez nequaquam evasisset, nisi fideliter adjutus à suis fuisset. Hi autem *agre mortē evadunt.* adeo fortiter se premi sentientes, aliquoties impetum fecerunt in hostes: fuitque tam pertinax utrimque pugna, quia neutris subsidio veniebatur, ut totum fere diem tenuerit. Christiani vero omnes, *Pabulatorū custodes ab eisdem invasi*

nimio

nimio fessi labore, mactandi fuissent vel capiendi, nisi tandem, audita in castris Regiis prælii fama, itum fuisset in auxilium: quo viso receperunt se Mauri, & prius se muris incluserunt, quam assequi eos possent qui sequebantur. Alias accidit, ut equites ad pabulatores tuendos designati, serius egredentur, atque prægressi illi in Mauros inciderent: qui cæsis circiter ducentis viris, jumenta multa abduxerunt, prius quam advenientes præsidiarii attingere eos possent.

Simulatus transfuga spe sua frustratur.

182 Eques Maurus, ex voto peregrinus, Andaluziam intraverat, Hispalensibus Mauris adjutor futurus: qui eos videns tam arcte obsideri, modum aliquem ultionis per fraudem de Christianis sumendæ excogitavit, communicavitque cum obsessorum primoribus. Probato eo, misit ad Alphonsum Infantem qui nuntiaret, quod ei traditurus esset duas turres quas tenebat, tantum cito veniret ad eas occupandas. Suspecta Alphonso erat fides Maurica; ideoque non ausus ire ipse, pro se misit D. Petrum de Guzman cum aliquot equitibus; quos neci continuo destinarunt Mauri: sed D. Petrus fraude agnita, subditis equo calcaribus, velocissime se recepit aliique post eum; insequentibus Mauris, & unum, qui minus cito ab iis se expediverat, assequentibus, quem etiam occiderunt, de reliquo votis suis insidiisque frustrati.

quotidiani conflictus partium.

183 Rex porro Ferdinandus, videns Archiepiscopum S. Jacobi infirmari, ipsum, cum majori suorum parte æque infirma, in propria remisit curandum; transivitque ad stationem ejus Magister D. Pelagius Correa cum suis, juxta muros civitatis; usque eo enim stringebatur, nec nisi natatu poterant Mauri egredi: non tamen propterea cessabant ultro citroque Hispalenses ac Trianenses inter se commeare, non valentibus Christianis claudere aquas. Ægre valde id ferebat Ferdinandus Rex, mul-

multumque angebatur, quod neque commercium istud communionemque præsidii & auxilii mutui posset præscindere, nec Trianam pugnando obtinere. Advocato igitur in concilium Raymundo Bonifacio & reliquis nauticæ rei peritis, deliberavit de transitu illo occludendo, atque ad eum finem voluit arenariam occupari, admotis illuc triremibus suis. Sed Mauri tanta mox copia se infuderunt in arenariam, ad tuendum eam, ut tota die peragi nihil potuerit.

ANNOTATA.

a A Turri-Aurea usque ad Portam Almenillæ, *inquit Morgadus*, Arenaria ea extenditur, *id est secundum totum latus urbis Occidentale, reflectendo per Boreale urbis cornu ad latus Orientale, ubi secunda à dicto cornu* porta Almanillæ *est. Latissima tamen est* Arenaria *in spatio, quod inter Turrim prædictam & pontem procurrit, ubi inter Portam Trianensem & Posticum Ataracanarum id est Armamentarii (hodie Posticum Carbonarium dictum) media est speciosissima nunc* Porta del Arenal: *Morgadus autem tam spatiosam Arenariam esse asserit,* ut capere possit plusquam quinquaginta millia bellatorum, præter suburbanas domos quæ tunc nullæ erant.

b *De* Infantionibus *multa & erudita Cangius: eorum tria genera apud Aragones distinguit Vitalis Episc. Oscensis. Michael de Molina in Repertorio,* Militum filios *appellat, ita ut hi nascantur, illi creentur.*

c Tagarete *rivulus infra Turrim-auream Bæti influit, vario flexu ante illam oberrans, & ex Tabladæ planicie exoriens, inter Guadayram & civitatem. Quæcumque porro hic de illo Episcopo dicuntur, omnia habet Davila in Episcopis Compostellanis pag. 55, veluti accepta ex Chronica generali Alphonsi Sapientis. Notat autem Zuniga, quod rivuli illius aquis inundantibus pratum S. Iustæ, vapores inde exurgentes verno tempore, valde insalubrem viciniam reddant.*

CA

CAPUT XVIII.

Deditio Hiſpalenſis urbis ejuſque deſcriptio.

184 *Capto Oria Mauro*

EXpectatione ſua circa tranſitum fruſtratus Rex Ferdinandus, edixerat, præmia ſe largiturum ei, qui ipſum impedire poſſet. Cum ergo quadam die Hiſpali Trianam Orias & alii quidam Mauri tranſiſſent ſine obſtaculo ullo, non ita expeditum invenerunt reditum: ſiquidem Raymundus Bonifacius eis ſe objecerat, cum navibus & lembis bene armatis. Quo viſo, reditum ad ſuos deſperans Orias & qui cum eo erant, petierunt adduci ad colloquium Regis. * Hic vero ad audiendos eos miſit Rodericum Alvarez: ac primam ab iis propoſitam conditionem attulit ex parte Axatafi, quod arcem Hiſpalenſem Ferdinando traderet, pecuniam vero annue pendi ſolitam Miramolino, ipſe & Axataf partirentur; itaque Mauri permitterentur manere in civitate. Sed Rex, qui eos tam arcte conſtrictos tenebat, nec audire quidem voluit conditionem ejuſcemodi: quare alias a ei obtulerunt Mauri, quas æque rejecit; omnino volens civitatem ſibi liberam ab illis relinqui.

agitur de urbis deditione.

185 Tum denique petierunt ut egredi ſibi liceret, cum liberis, uxoribus, & facultatibus ſuis: quod ſi ad Regis militiam tranſire vellent aliqui, in ea reciperentur: atque in hanc conditionem Rex non invitus conſenſit. Petierunt deinde, ut liceret ſibi æquare ſolo Mezquitam majorem, quod Rex arbitrio filii ſui Alphonſi reliquit: hic vero reſpondit, quod ſi vel unicam tegulam inde dejicerent, nec Maurum nec Mauram vivam dimitteret ex tota civitate. Tum ſupplicarunt ut ſaltem liceret ſibi demoliri turrim, pro qua eſſent aliam fabricaturi: ſed etiam ad hoc reſpondit Alphonſus, quod vel

propter

propter laterculum unum ablatum Mauros omnes esset interfecturus. Ergo nihil his profici videntes Mauri, promiserunt quod intra septem dies evacuatam urbem traderent. Atque ita obtinuit Rex civitatem in die S. Clementis XXIII *b* Novembris anno MCCXLVIII.

qua conclusa urbem obtinet Rex 23 Nov.

b

186 Firmatis deditionis faciendæ conditionibus, continuo Alcazarium *c* traditum Regi est, & Mauri ab eo petierunt unius mensis spatium, quo possent quæ collibitum foret vendere. Hoc autem obtento, distractaque qua volebant carere supellectile, ac pretio recepto, claves civitatis tradiderunt Regi, liberam eam vacuamque facturi; quibus Rex mandavit ituris mari naves atque triremes *d* consignari, terra autem discessuris jumenta & custodes præberi, qui salvos ubi optassent sisterent. *e* Egressi autem versus Xerez sunt terrestri itinere trecenta hominum millia, quos comitatus usque Xerez est Magister Calatravæ. * Ipse vero nobilis Rex Ferdinandus, cujus tot illustria gesta refert præsens Historia, nobilissimam civitatum Andaluziæ Hispalim ingressus est in festo translationis *f* S. Isidori, quondam Hispalensis Episcopi XXII Decembris; solenni cum processione exceptus ab Episcopis & plurimo Clero, communique gratulatione laudantium Deum ac benedicentium, propter favores Regi impensos, tantasque victorias de fidei Christianæ inimicis concessas. Ingresso autem Rege in ecclesiam S. Mariæ, Missam celebravit nobilis quidam Prælatus D. Guterius Electus *g* Toletanus: qua finita Rex abiit ad arces suas, comitatus Magnatibus omnibus; festumque ibi diem cum iis agens, cunctis lætitiæ signis eum celebravit.

& Mauris egressis,

c

d

e

eam 22 Decembris ingreditur

f

g

187 Incredibile porro est quantis laboribus vigiliisque Ferdinando steterit conquisitio civitatis prædictæ; quantis periculis ærumnisque, in tot prælis, excursionibus, velitationibus; in adducendo ad castra

post infinitos 16 mensium labores

ſtra ſua commeatu omnis annonæ, eumque hoſtibus præſcindendo; inter plurimas ſuorum mortes, neceſſariarum rerum defectus frequentes, aſſultus Maurorum fere quotidianos, graveſque & vulgatos per exercitum morbos, quos generabat intenſiſſimus æſtus, aërem ſic inflammans, ut ſudore omnium diffluerent corpora, caſtrenſibus operibus pridem fatigata & debilitata. Habuerat autem idem
h Rex caſtra inſtar *h* populoſæ urbis, in plateas vicoſque diſtributa; ut cuique opificum generi ſua eſſet ſpecialis habitatio, in quibus & textores, & campſores, & aromatarii, & pharmacopœi, & frænarii nominabantur; fora item piſcaria & macella: ut quicumque illa vidit, dicere potuerit, nihil illis caſtris magis ordinatum, opulentum ac nobile ſe conſpexiſſe, nequidem in potentiſſimis civitatibus. Ita enim ibi fixus hærebat exercitus, cum mulieribus, infantibus, ſupellectileque domeſtica, ac ſi perpetuo habitandum eo loci fuiſſet: ſciebant enim omnes, Regem Ferdinandum habere propoſitum, imo votum, toto vitæ ſuæ tempore numquam diſcedere niſi capta urbe: certaque perſuaſio de conſtantia Regiæ in quocumque cœpto voluntatis, fecerat homines undiquaque affluere, ibique tam fixe permaнere *i*.

in caſtris ordinatiſſimis, exantlatos.

i

188 Sexdecim menſes operi iſti Rex beatus impendit: & vero operæ pretium retulit. Eſt enim Hiſpalis circuitu ampliſſima, conditione nobiliſſima civitas regionis totius: cujus muri altiſſimi, ampliſſimique ac fortes valde, ornantur turribus pulchre diſpoſitis & eleganter elaboratis. Antemurale quoque ejuſmodi eſt, ut quælibet civitas eo ſe ſolo perquam bene muratam crederet. In ripa fluminis ab aquis ipſis turris aſſurgit, Aurea nuncupata, propter venuſtiſſimam qua nitet ſpeciem. De turri autem S. Mariæ quid dicemus, cum in ejus ornatum humana omnis induſtria conſumpta videatur? Eſt

Vrbs ornatiſſimis turribus inſtructa.

autem

autem ſexaginta pedes lata, alta ducentos quadraginta. Scalæ interiores, per quas aſcenditur, gradibus tam amplis planiſque aſſurgunt, ut mula vel equo conſcendere eam Reges, Reginæ, ac Magnates poſſint. Supra hanc *k* turrim alia minor eminet octoginta ſolum pedes alta, ſed opere admirando fabricata: ſupra quam ænei *l* orbes ſeu ſphæræ quatuor gradatim conſiſtunt, ita ut minima ſummum locum teneat, ſecundum major aliquantulum; ſub illis major ſit etiam tertia: quæ licet omnes ſint ſpecioſiſſimæ, neque ſimiles ſibi fortaſſis uſpiam habeant, quarta tamen & infima, ut magnitudine ceteras, ſic & elegantia ſuperat. Diſtinguitur enim quaſi per canales duodecim, ſingulos quinque palmorum amplitudinis; adeo ut cum inducenda hæc machina in urbem eſſet, nec ulla portarum ſatis ampla ad ipſam excipiendam, latior aperiendus aditus fuerit: quando autem radiis ſolaribus illuminatur, viſendam ſe præbet plus quam ſpatio diurni itineris. k l

189 Alia præterea ornamenta multa & prærogativas habet hæc civitas, paucis communes: ad ipſam enim ac pene ſub muros ejus, appellunt undequaque advectæ naves ex Tanger, Zeuta, Tunez, Bugia, Alexandria, Genua, Luſitania, Anglia, Piſa, Burdegala, Bajona, Catalaunia, Sicilia, Vaſconia, Arragonia, Francia, aliiſque regionibus tranſmarinis, tam Maurorum quam Chriſtianorum, qui ibidem omnes cenſent aliquos nationis ſuæ habitatores. Oleo præterea ſic abundat, ut terra marique ſufficiat magnis etiam regionibus, aliaſque innumerabiles opes: & in diſtrictu ejus numerantur centum millia prædiorum abſque portubus, unde ingens annue reditus provenit. Denique victoria hæc ex memorabilioribus fuit, quæ umquam tam brevi tempore relatæ in mundo ſunt: cui credi poſſunt cauſam dediſſe, primo ac præcipue divini favoris indulgentia erga ſervum ſuum, nobilem ac beatum Regem D. *& totius orbis commerciis nobilis:*

Ferdinandum: deinde eximia fides optimorum subditorum erga eumdem, quia nullus Rex umquam tam bonos tamque obsequentes habuit, quam Castellanos suos Ferdinandus; cum ipsa eorum natio ex propria natura Regibus suis fidelissima sit, præ alia quacumque; cujus utinam probitatem provehat Deus porro; evehatque ad sui honoris incrementum!

190 Nobilissima autem civitas ista obtenta fuit anno Domini MCCXLVIII *m* die S. Clementis, id est XXIII Novembris: & postea nobilis Rex Ferdinandus obtinuit alias multas civitates & regiones, suoque adjunxit imperio. Subjiciendo sibi Reges & regna; quæ ei clientelari jure subdiderunt se, tamquam Domino solventes tributa & vectigalia: quidquid enim cis mare ex parte Castellæ Mauri possident, in ejus venit potestatem. Primum autem opus Regis hic fuit, restituere pridem vacantem Sedem Episcopalem, ad Dei Matrisque ejus honorem, cui ecclesia ipsa est dedicata; stabilire in ea Canonicatus *n* ac Dignitates alias, perquam bene fundatas; dotare *o* illam multis possessionibus oppidorum atque vicorum opulentia insignium, præter ingentem gazam, quam donavit primo ejus Archiepiscopo *p* Raymundo. Ecclesiasticis porro rebus tam bene dispositis, etiam politicum statum optime constituit, collocans in urbe habitatores omnium ordinum atque conditionum, quibus domos fundosque distribuit liberaliter; accersens etiam cunctarum artium opificiorumque magistros, & cuique generi suos sigillatim vicos tribuens; litteratos etiam ac doctos viros invitans; ea denique omnia curans *q*, quæ civitatem aliquam ornare ac nobilitare possunt. Similiter & territorium circumjectum habitari colique præcepit: & civitatem magnis communivit instruxitque privilegiis, quibus gavisuri in posterum essent, tam qui illuc habitatum venirent, quam

statumque Ecclesiæ & politiæ ordinat.

m n o p q

quam quos ibi ab initio collocavit, propter fidelem operam sibi navatam obsidionis tempore *r*. r

ANNOTATA.

a *Morgadus ait secundas conditiones fuisse*, ut Mauri Regi penderẽt totum quod Miramolino dabatur, & prẽter Alcazarium traderent partem tertiam civitatis: denique, ut traderent partem dimidiam cum eodem tributo, & suis expensis ducerent murum, qui utramque partem separaret.

b *Hunc diem festivum quotannis agunt cives, solenni cum processione, in qua circumfertur* Gladius *de sepulcro sumptus, quem creditur in manibus habuisse* Rex Sanctus *cum urbem inveheretur; quod tamen non nisi unico mense post factum mox indicatur. Dicit autem Morgadus tunc* Regi traditas claves urbis: moxque non solum arcem, sed omnes etiam turres & Mezquitam fuisse præsidio regio occupatas, post annos quingentos triginta quatuor, quibus civitas fuerat in potestate Maurorum.

c Alcazarium *olim dicebatur quod nunc* Palatium, *istic ubi Australe cornu civitatis à turri aurea versus ecclesiam majorem procurrit in modum trianguli: cujus basis à dicta turri ultra portam Xeritanam se extendit, murisque ac turribus per singula latera denis aut pluribus instruitur, & versus ecclesiam suam portam habet quæ Palatii dicitur, propterea quod ducat ad palatium ibi situm, ~~respondetque postico enim urbem dicenti~~: atque ita habes* portam Alcazarii *supra quæsitam, eique adhærentem* Vicum Judæorum.

d Centum millia hominum *mari se commisisse scribit idem Morgadus*, quibus Rex indulserit quinque naves, per Bætim subductas usque Hispalim, cum decem triremibus & una carraca, *id est navi Majori rotunda, qualem Nonius in Plautum videtur appellare* Circerum, *quam* Navim Asianam prægrandem *interpretantur Lexicographi: hæ tamen naves debuerunt sæpius iviſse & rediviſse, ut tanta turba eveheretur.*

e *Addit idem Morgadus* concessum Axatafo, *quem Maurorum Archithalassum appellat*, ejusque partiariis & fautoribus, ut quà possent meliori fortuna remanerent in Sanlucar, Aznalpharache & Niebla.

f *De* S. Isidoro *ejusque translatione egimus* 4 *Aprilis.*

g Roderico *scriptori defuncto sub an.* 1241 *succedens* Joannes *Vxamensis, supra laudatus, ac deinde Burgensis Episcopus, uno vix anno tenuit Primatialem Cathedram Toletanam; suffectus autem eidem* Guiterius, *dicitur vixisse biennium in eo gradu, & obiisse anno* 1250. *Verum observat Zuniga, num.* 23 *hujus anni* 1248, *vacasse Sedem Toletanam adhuc mense Martio anni* 1249. *Cum autem ex Canonico Episcopus factus* Guiterius *sit, Electus licet, non potuit ejusmodi actione perfungi, quæ soli Episcopo consecrato competit, ideoque suspicatur ille, erroris occasionem ex Synonymia sumptam, & eum qui ecclesiam dedicavit fuisse* Guiterium Episcopum Cordubensem. *Quia autem præcipuum domandæ urbis instrumentum fuit navalis illa machina, quæ pontem fregit; ideo credit idem Zuniga,* Capitulum Hispalense *pro Sigillo, cujus formam repræsentat, sumpsisse* navim, tensis provectam velis, residente ad puppim Deipara. *Sigillum Capituli Hispal.*

h *Simile quid in triennali obsidione*

Sancti abstinentia à bonis ecclesiasticis gravandis.

Ostenda in Flandria contigisse memoria parentum nostrorum, audivimus.

i *Testis* 11 *super art.* 54 *in Summario dicit ex historiis, quas legit & habet, quod* sanctus Rex, quantumcumque gravatum se videret in expensis ad bellum faciendis; Deo tamen & justitiæ armorum suorum confidens, numquam aggravaverit populum sibi subditum novo aliquo tributo. Quæ ejus abstinentia maxime patuerit in obsidione Hispalensi; ubi cum hoc ei suaderetur, quin etiam suggereretur, posse eum in causa fidei etiam uti argentea suppellectili ecclesiarum, quibus eamdem deinde copiose restitueret; responderit, aliud se subsidium ab ecclesiis earumque ministris non sperare quam orationes, aurum vero aut argentum nequaquam (sicuti in particulari narrat Mariana de Regis institutione) quantum autem ad regnum gravandum attinet, magis timere se maledictionem unius edentulæ vetulę, quam totum exercitum Maurorum: posse enim Deum, qui tali loco ipsum posuerat, & regni defensionem commiserat, prospicere de mediis ad victoriam necessariis, sicut eatenus fecerat, & hoc narrat Fr. Dominicus de Baltanas aliique. *Marianæ libellus hic citatus ad manum mihi non est: Baltanas Dominicanus post an.* 1550 *obiit, eumq; Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispanica scribit edidisse* Compendium rerum Moralium in Hispania gestarum; *& curasse ut ederetur apud Ioannem Truxillo* Flos Sanctorum. *In alterutro, Lector, credo, invenies dictum hic allegatum.*

k *Quamvis vox Hispanica* Brazas, *communiter* ulnas *notet, mensuram scilicet duorum & semis pedum geometricorum: apparet tamen ex omnium recentiorum consensu, pedes dumtaxat hic numerari: & quidem cum aliqua varietate. Nam ubi Chronica numerat latitudinis Brazas* 60, *illi solum habent* 50; *&* 240 *brazas altitudinis mutant in* 250. *His vero securius stabimus, credemusque numeros Chronicæ à transcribentibus vitiatos, quod mox infra certiori exemplo constabit. Operæ pretium fuerit legere Morgadum lib.* 4 *cap.* 1 *describentem quam minutissime & accuratissime totam istius molis fabricam; quam una cum adhærente Mezquita totam esse à fundamentis opus Maurorum evidenter probat, contra nonnullos, à Romanis petentes illius originem;* esto, *inquit,* nulla uspiam appareat Arabica inscriptio, quam Catholici dejecerint, sicuti inventus est Corbubæ similiter dejectus titulus, marmori albo insculptus, quo dicebantur Alderamen & Issen, pater ac filius, Mezquitam Cordubensem condidisse. *Allegat etiam idem Morgadus auctoritatem Ludovici del Marmol Caravajal lib.* 3 *cap.* 40 *in descriptione Africæ, asserentis ex quadam Chronica Africana quod* Jacob Almanzor, nepos Abdulmumeni ædificavit ad Mezquitam majorem apud Marocchos turrim, quæ hodieque ibi visitur, eâdem omnino forma ac fabrica, qua structa est Hispalensis & Rabathana in Mauritania Tingitana: easque fecit unus idemque architectus. *Et turris quidem ut dictum est, hactenus fere manet: Mezquitæ vero solum supersest pars Atrii sive Claustri, reliquis ejus partibus dejectis ad ædificium novæ Cathedralis.*

l *Similiter ait de* Marocchēsi turri *quod* supra ejus cacumen elevabantur quatuor orbes aurei, per axem ferreum trajecti, quorum infimus capiebat octo Hanegas tritici, secundus quatuor, tertius duas, quarta unam. Hanega *autem creditur idem esse quod Romanus*

Me-

Medimnus, & *sex modios continere. Porro testatur Morgadus, quod ingenti quodam terræ motu fractus sit axis, cui vasti illi orbes inserti erant, in die S. Bartholomæi anno* 1394: *& quod hanc ruinam reparaverit Archiepiscopus* Ferdinandus de Valdes, *suis & Capituli sumptibus, ultra 250 pedes quos à principio turris habuerit,* elevando ipsam ad alios 100 pedes, qui post tertiam quartamque zonam novi operis desinunt in ornatissimam pyramidem, cui incumbens sphæra ænea inaurata altitudinis pedum quinque, sustinet simulacrum Victoriæ similiter ex ære fusum & inauratum ulnarum quatuor & dimidiæ. *Qua de re ibidem insculptus lapidi legitur titulus, à Canonico Francisco Pacieco compositus in hunc sensum:*

ÆTERNITATI SACRVM.
Magnæ Matri Virgini Sospitæ; sanctis Pontificibus Isidoro & Leandro; Ermenegildo Principi, pio, felici; illibatæ castimoniæ & virilis constantiæ Virginibus, Justæ & Rufinæ; Divis Tutelaribus; hanc Turrim, Punicæ structuræ molisq; admirandæ, atque in pedes CCL olim editæ, in augustiorem faciem, opere accurato & splendidiore, aucto insuper C pedum operosissimo fastigio, auspiciis Ferdinandi Valdesii, Antistitis pientissimi, Hispalensis Ecclesiæ Patres ingenti sumptu instaurandam curarunt; cui, ob pietatis res egregie compositas, capite diminutis atque sublatis Romanæ Ecclesiæ perduellibus, victricis fidei colossum, ad universa cæli tempora captandæ tempestatis ergo versatilem, imponendum jussere: absoluto opere, anno instauratæ salutis MDLXIX; Pio V Pontifice Opt. Max. Philippo II Aug. Cath. Pio, Felici, Victori, Patri patriæ, rerum Dominis.

Dabimus sub finem tabulas aliquas, in quibus etiam hæc turris spectanda occurret. Proportionem fenestrarum, interiores salas illuminantium, & cum iis sic paulatim assurgentium de latere in latus, ut oculos intuentium pene fallat differentia, contemplandam exhibet Georgius Braunius in Theatro Vrbium lib. 5 *tab.* 8 *sicut ipsam anno* 1565 *excepit Georgius Hoefnaglius: ubi sic collocatam invenies, ut duo simul latera spectare possis. Sed ne te fallat adjuncta ibidem scalarum ipsarum delineatio, in quadrum, recte quidem circumductarum, sed ita ac si nihil mediaret; cum interim, teste Morgadio, ipsæ circumeant quamdam quasi minorem turrim, pedes* 23 *unoquoque in latere protensam, inter quam & turrim exteriorem procedunt; non ut ibi pinguntur gradatim (per tales enim scalas numquam eques ascenderet) sed leni ac plano clivo quinque pedum per latera singula; sic ut universim pedibus* 20 *distent inter se singulorum laterum fenestræ; quæ adscendentibus lumen præbent, nec non conclavibus iis, quæ intra mediam turrim cuique elevationi respondent.*

Charta Carmonen. vitium.

m *Hinc supposititia esse convincitur Charta jurium ac privilegiorum Carmonensium, cui sic subscribi fingitur, apud Carum lib.* 3. *cap.* 44. Facta carta, Rege Christo, VIII die Maji, anno quo dictus Rex Ferrandus, felix, populator, invictus, cepit Hispalim nobilissimam civitatem de populo Christiano, æra millesima ducentesima nonagesima. *Hæc enim respondet anno vulgaris æræ* 1252, *quando obiit* Ferdinandus, *non* Ferrandus, *sed* Fernandus *scribi suo ævo solitus. Eodem anno primum etiam electus & ordinatus est, mortuo Ioanne, Cancellario Fernandi,* Apparicius Episcopus Burgensis, confirmans *eamdem Chartam, post Reginam Ioannam, Infantes Ferdinandum & Philippum, eorumque patruum*

truum Alphonſum & Ioannem Archiepiſcopum Compoſtellanum: qui tamen ager remiſſus in Galiciam fuerat; & aderat Toletanus Electus Guiterius *cui id potius competebat, ſi ipſo captæ urbis anno talis charta ſcribenda fuiſſet: ſed tunc* Apparicius *necdum erat Epiſcopus Burgenſis.*

n *Conſtat* Capitulum *Prebendatis nonaginta, inter quos undecim* Dignitates. *qui Archiepiſcopo Pontificaliter celebranti aſſiſtunt mitrati. Omnium autem in frequentando divino Officio commendatur aſſiduitas: ſed imprimis* Beneficiatorum *quos appellant* Viceriæ, *eo quod viginti Presbyteri, voce & cantus peritia præſtantiores, ſuffragiis Capitularibus ad hoc eligantur, ut diurnis nocturniſque. Horis indeſinenter aſſiſtant. His accedunt plures quam quadraginta* Capellani, *ſuffragiis Capituli ſimiliter delecti. Hujus tertiæ atq; ultimæ claſſis fuit* Venerab. P. Ferdinandus de Contreras, *Apoſtolici plane ſpiritus concionator, tantoque animarum zelo æſtuans, ut non ſolum ad Confeſſiones audiendas eſſet aſſiduus, ſed frequenter etiam trajiceret in Africam, captivos Chriſtianos de barbarorum ſervitute redempturus. Hujus tamquam viri ſancti cauſa cum in Romana Rota verſetur, & pro impetranda canonizatione magna fiat ex parte Regis & Capituli inſtantia, erit fortaſſis de eo plenius aliquando agendum in Supplemento Februarii, cujus menſis die 20 an. 1548 obiit, inſigni tumulo conditus inter utrumque chorum, ubi nec Archiepiſcopis quidem ſepultura conceditur. Ad commendandam quoque* Regii *hujus* Capituli *præcellentiam facit, quod ex inſtituto Catholicorum Regum* Ferdinandi & Iſabellæ, *quotquot in novo Orbe inſtituuntur Eccleſiæ, tituło Capellaniæ ſubjiciantur Eccleſiæ Hiſpalenſi, jubeanturque ſecundum ſtatuta & ceremonias illius ordinari. Item quod* Urbanus VIII 18 *Novembr.* 1637 *ſpeciali indulto ceſſerit proviſioni Prebendarum intra Pontificios menſes vacantium, jure hoc in Archiepiſcopum Capitulumque tranſlato, etiamſi contingeret defunctum Prebendatum ipſius S. R. E. Cardinalem fuiſſe: uti & hæc & alia plura nobis Hiſpali perſcripta fuerunt.*

o *Extat apud Odoricum Raynaldum tom.* 13 *Annal. ad annum* 1248 *num.* 47 Innocentii Papæ IV *epiſtola, eodem anno data* Lugduni III Kal. Aprilis, anno Pontificatus V, *ſcilicet uſque ad Iunium adhuc currente; qua hoc ipſum ut fieret ſolicitus Pontifex præmonuerat, ſcribens* Illuſtri Regi Caſtellæ & Legionis, & nobili viro Alphonſo primogenito ſuo, *hoc tenore.* Virtutum Dominus diſcretionis tantæ gratiam utrique veſtrûm contuliſſe dignoſcitur, ut libere devotis mentibus agnoſcatis, quod ſuæ Majeſtatis oculis pro eo placiti ſemper debeatis exiſtere, quia ipſe multa & grandia regna veſtro Dominio, cum interventu famoſi nominis, noſcitur ſubjugaſſe. Propter hoc itaque ſecurâ fiduciâ magnitudinem veſtram, affectione qua poſſumus, rogandam duximus & monendam, in remiſſionem vobis peccaminum injungentes, quatenus Sedes Epiſcopales terrarum illarum, quas virtus Altiſſimi principaliter per veſtra & aliorum fidelium victorioſa ſubſidia de manibus Paganorum eripuit, & ad lucem religionis Chriſtianæ deduxit, de multiplici bonorum veſtrorum affluentia, pro divini honore nominis, dotare magnifice ſtudeatis; ita quod præſentibus & poſteris nomen veſtrum ſemper effulgeat, & Deo propitio vobis augmentum gloriæ triumphalis accedat, ſuccedentibus poſtmodum felicibus præmiis, quæ recompenſat æterni Regis benignitas

nitas pro fructuosæ operibus pietatis.

p *Sic etiam infra num.* 216. Raymundus *vocatur* Archiepiscopus Hispalensis, *saltem per prolepsim; erat autem cum Hispalis caperetur* Episcopus Segovienſis. *Hic quia anno* 1285 *baptizavit* Sancium *filium* Aldephonſi X, *postea Regē, vocat eum* Aldephonſus *Rex* Compatrem *ſuum*, *in quodam inſtrumento relato apud Davila tomo* 2 *Theatri Eccleſiaſtici pag.* 52. *Mox autem idem Davila ſubjungit Raymundi Epitaphium, tamquam ſi corpus ejus Hiſpali tranſlatum fuiſſet Segoviam ad tumulum parentum. Sed perquam inepte. Quia ſunt quatuor diverſi tituli, per totidem eccleſiæ Parochialis S. Ægidii parietes diſtributi, cum ejus & parentum ibi tumulatorum memoria. Hoc intelliges, ſi placeat dividere verſus, & correctis mendis, cum quibus eos edidit Davila, legere, quomodo legi potuerunt. ac vero etiam debuerunt ut aliquem tolerabilem ſenſum haberent.*

I

Gloria Raymundi, perluſtrans climata mundi,
Ejuſdem nomen & felix prædicat omen.
Segoviæ micuit Paſtoris culmine pridem
Hiſpalis Archiepiſc. factus modo floret ibidem.

II

Templum dotavit præſens ac ædificavit
Præſul præfatus Raymundus, quo eſt tumulatus
Præſulis ipſius pater Hugo, Ricardaque mater,
Presbyter ipſe pede quos calcat marmoris æde.

III

Hæc loca fundavit propriis, fundata paravit
Præſul expenſis Raymundus Segovienſis.

IV

Hoc fundamentum ſancti tenet oſſa parentum
Præſulis; Hugo pater, mater Ricarda vocatur.
Claruit ex meritis ejus Segovia pridem,
Hiſpalis & tandem fuit Archiepiſcopus idem.

ERA MCCLXXXXVII

Annus hic eſt Chriſti 1259, *videtur ergo tunc vere* Archiepiſcopus *fuiſſe; nec debet aut poteſt dici ſolum ſucceſſiſſe* Philippo, *titulum Archiepiſcopi abdicanti anno* 1261, *ut vult Tamayus in Catalogo Archiepiſcoporum Hiſpalenſium ad* 11 *Martii.*

Senatus Hiſpalen.

q *Mariana lib.* 13 *cap.* 8 Regium, *inquit*, Senatum, cujus hoc tempore litibus dijudicandis ſumma in Caſtella eſt auctoritas, ab hoc Rege excogitatum eſſe memoratur, duodecim virorum collegio creato, ad quos majores controverſiæ ſpectant, & cauſæ ab aliis dijudicatæ ex provocatione, periculo pecuniæ ſi is qui provocavit ſit victus. Paulatim gliſcente calumnia multitudineque cauſarum increſcente; novum conſtituere forum opus fuit, cum antea civitates, domeſticis judiciis contentæ, aut certe ad proximos conventus juris petendi cauſa appellantes ſolummodo, turpe ducerent atque importunum Regium auxilium implorare. Magnis præterea viris legum condendarum poteſtas data eſt, colligendarum cura injuncta earum quas Partitas vulgo vocant: quod opus ingentis laboris Alphonſo demum Rege perfectum eſt. *Qualem porro Hiſpali juris dicendi rationem* Rex Sanctus *inſtituerit, colligere licet ex ea quam ſuo tempore ſervatam ſcribit Morgadus lib.* 2 *cap.* 16, *primo loco conſtituens* Audientiam Regiam, à qua non detur appellatio.

Vniverſitatem filius ſucceſſor inſtituit.

Partitio urbis & agri Hiſpalenſ.

1 *Cœptam à* S. Ferdinando *diſtributionem civitatis, ac territorii totius ab ea pendentis, perfecit & legitimis tabulis conſignavit ſucceſſor* Alphonſus, *proximo anno à morte patris* 1253: *quas tabulas integras exhibet Morgadus lib.* 2 *cap.* 1, *ex eoque tranſcripſit Carus parte* 2. *Earum principium, relatu dignum, hoc eſt ex Hiſpanico tranſlatum.*

Seviliæ die Jovis primo Maji, æra milleſima ducenteſima nonageſima prima, ex ſcientia & magna voluntate quam habuit D. Alphonſus, Dei gratia Rex Caſtellæ, Toleti, Legionis, Galitiæ, Seviliæ, Cordubæ, Murciæ, Jaën, præſtandi obſequium Deo, & ad honorem prænobilis Regis D. Ferdinandi patris ſui, & ad remunerandum Infantem D. Alphonſum patruum ſuum, ſuoſque Fratres & Homines divites ſuos, & Ordines ſuos, & Nobiles ſuos, & omnes qui juverunt ipſum in obtinenda prænobili civitate Sevilia, propter ſervitium & auxilium quod fecerunt Regi D. Ferdinando patri ſuo & ſibi in ea acquirenda, ſubjugandaque Andaluzia, populandaque & componenda prædicta nobili civitate Seviliæ; neceſſe habuit ſcire quot eſſent ibidem prædia, ficeta, oliveta, horti, vineæ, agri: & hoc ſcivit per D. Raymundum Epiſcopum Segovienſem & per Lupum de Mendoza .... qui totum Hiſpalenſe territorium circuiverunt, & ſigillatim omnia cognoverunt: & ſecundum quod illi retulerunt eſſe in quovis loco, diſtributionem fecit Rex, prout deſcribitur in hoc libro. *Videtur hic etiamnum in Regio tabulario aſſervari, eſſetque operæ pretium ad notitiam vetuſtatis aliquando publicari: multorum enim nominum nunc abolitorum cognitio haberi ex eo poſſet ex nominibus vicinorum locorum adhuc in uſu vulgi quadamtenus ſuperſtitibus. Cum autem* Raymundus *hic ſolum vocetur* Epiſcopus Segovienſis, *qui in Titulis præmiſſis dicitur* Archiepiſcopus Hiſpalenſis, *ſequi videtur quod* Philippus *inter annos* 1253 & 1259 *depoſuerit voluntatem perſeverandi in Ordine Clericali, & denominationem ſuam tranſtulerit in* Raymundum, *eatenus titulo Segovienſis uſum, & veluti Chorepiſcopi munere functum.*

PA-

PARERGON III

Ad quatuor præcedentia Capita.

Ex Hiſpanico Spinozæ, Zunigæ, & aliorum.

§. 1. *Devotio ſancti Regis erga Deiparam durante obſidione, miraculo inſigni probata.*

191 *Ex recentiori ſcriptore*

LIcentiatus Paulus de Eſpinoſa, *Presbyter & civis Hiſpalenſis, patriæ Hiſtoriam, antiquitates, & magnalia edere in lucem cœpit anno* MDCXXVII; *cujus parte 1 lib. 4 & ultima agit de recuperatione urbis per ſanctum Regem Ferdinandum. Narrat autem Paulus iſte non pauca, vel ignorata vel præterita auctori Chronicæ, potiſſimum intento ſucceſſibus bellicis referendis. Et quoniam accurate ſatis refert fontes ex quibus hauſit ſingula, viſum eſt in unam omnia appendicem, recuperationis Hiſpalenſis narrationi ſubjungendam, colligere; prudentiſque lectoris arbitrio relinquere, quid fidei ſingulis dandum exiſtimet. Ac primum fol. 148 ex veteri Eccleſiæ Hiſpalenſis membrana, in ſacello Regis aſſervata, aſſerit idem quod habent Lectiones, ad Matutinum in dedicatione Hiſpalenſis Eccleſiæ* XI *die Iulii recitandæ, & à Congregatione Rituum approbatæ anno* MDXC. *Quomodo ſcilicet* Rex Hiſpalim obſedit, ad eam expeditionem à S. Iſidoro Hiſpalenſi Epiſcopo per viſionem excitatus, quod ſcilicet ſanctiſſimus Præſul ſuam Eccleſiam, tot ſeculis jam ab infidelibus profanatam, Chriſto reſtituendam curaret.

veteres membranas allegante,

192 *Prudenti tamen cautione additur in dictis Lectionibus,* Ut fertur; *quo nempe intelligatur id non conſtare ex certis auctorum coævorum monumentis, ſed ſolum* conſtanti traditione receptum eſſe: *uti etiam, quod* pius Rex, tum alias, tum in eo bello Deiparæ Virginis

probatur devotio ſancti erga B. V.

(cujus ſacram venerandæ Majeſtatis imaginem quocumque iret in exercitu ſecum ducebat, ac mira devotione & honore proſequebatur) præſentem opem non ſemel ſenſit. Prædictam *autem* membranam, *inquit Paulus*, continentem miracula aliquot ſancti Regis, tranſcripſit Licentiatus Franciſcus Pachiecus, Capellanus Major Capellæ Regiæ & Canonicus ipſius Sanctæ eccleſiæ, cujus exemplum ego habui, à quodam Regni hujus Magnate communicatum. *Vtinam ſuis originariis verbis, Hiſpanicis vel Latinis (nec enim qua lingua ſcripta fuerit exprimitur) membranam iſtam curaſſet Lectori ſuo Paulus exhibere, vel Proceſſuum ſummario inſerta invenirentur notata ibi miracula, ſicut notantur alia infra danda ex libro veteri Flos Sanctorum.*

eujus imaginem Antiquam in urbe

193 *Interim ex membrana illa attulerat Paulus fol. 134, quod poſt conflagrationem igniariæ illius machinæ (de qua in exitium Chriſtianæ claſſis comparata dictum eſt num.* 154) acturus pius Rex de tam ſingulari beneficio gratias Deo & Deiparæ, quibus acceptum id referebat, in ſuum ſe recepit tentorium proſtravitque ante imaginem Virginis in oratione. Poſtero autem mane ſub ortum ſolis ſine gladio egrediens ex caſtris, progreſſus eſt orabundus uſque ad ambitum mœniorum urbis, & ea uſque ad portam Cordubenſem tranſiens, intravit per eamdem; eoque venit ubi eſt locus ſupplicii Martyrum, oravitque coram imagine Mariana, quam à vetuſtate Antiquam appellant: & tota civitate tranſita, nulli Maurorum conſpicuus, egreſſus eſt per portam Xeritanam: venienſque in tabernaculum, & ſuperiorem veſtem quietis capiendæ cauſa deponens, deprehendit ſe abſque gladio eſſe: unde intelligitur extaticæ orationis fervor, quo abreptus toto illo itinere fuit.

194 Doctor Hieronymus de Gudiël, arte Medicus (qui anno 1577 Compluti vulgari lingua edidit Compendium aliquot Hiſtoriarum Hiſpaniæ, in

quo

quo tum aliæ antiquitates memoria digniores traduntur, tum præcipue illuſtratur familia Gironum) cap. XI dicit eumdem ſe caſum vidiſſe in alio Ms. antiquo de rebus & antiquitatibus Hiſpanicis, hoc verborum tenore expoſitum. Videns Rex ſanctus obſidionem protrahi in longum, idque peccatis ſuis imputans, ideoque vehementer afflictus, continuas ad Deum Virginemque glorioſam ejus matrem preces fundebat, ante imaginem quæ hodie Regum dicitur, quamque circumducebat ſecum; ſupplicans ne ſua peccata reſpiceret, ſed zelum ſanctum, quo impellente obſidionem tam arduam ſuſceperat. Hoc tota una nocte agenti reſponſum fuit, animos ſumeret, cito enim potiturum eſſe deſiderato glorioſi laboris fructu. Surgens autem mane Rex, ambulavit uſque ad civitatem, non viſus à ſuis; & per unam portarum, quæ inter Turrim auream & portam Xeritanam clauſa apparet, introgreſſus eſt; ubi dicunt excidiſſe ei non animadvertenti gladium ſuum; & perveniens uſque ad Mezquitam majorem, veneratus eſt imaginem quam appellant Antiquam, quamque iſtic reperit, ubi etiamnunc conſiſtit: atque per eamdem portam regreſſus in tentorium, invenit ibi gladium qui ſibi exciderat. *eodem in extaſi ingreſſus adoravit,*

195 Eodem mane D. Petrus de Guzman & D. Petrus Pontii, non invenientes in tentorio Regem, perquiſiverunt totis caſtris, uſque dum venirent ad tabernacula DD. Roderici Gonſalez Giron & Didaci Lopez de Haro. Qui ſuſpicati Regem ingreſſum eſſe civitatem, ingreſſi ſunt etiam ipſi per portam Macarenæ, quærentes eum uſque ad Mezquitam majorem. Quo cum plurimi Mauri accurriſſent, pugna acris ibidem ipſis exorta eſt; in qua, protegente eos Deo progreſſi uſque ad portam Xeritanam, per eamdem redierunt ad caſtra; in quibus Regem reperierunt, ſanum atque hilarem, & gaviſi ſunt. *His relatis*, apte, *inquit Zuniga*, ſubjungit Gudiël: Si poſtremum

num istud facinus Roderico Gironi & sociis affictum Poëtice est, apte inventionis istius auctor legit personam cui ipsum adscriberet. Scimus tamen etiam in Granatensis urbis acquisitione, occasione non absimili, quid simile patratum fuisse à Ferdinando del Pulgar.

regressusque invenerit se inermem fuisse.

196 *Pergens deinde Spinosa*, Alii, *inquit*, auctores dicunt, quod tota una nocte ferventi orationi insistens Rex, à Deo sibi concedi petiit ingressum in urbem Hispalensem, ad introducendam illuc sanctam Christi fidem, & visitandam magnæ religionis imaginem Marianam, quam quidam à Columna nominant; quia stabat ad colomnam cujusdam fontis ad concursum platearum Genuensis & Marinæ: quidam vero asserunt fuisse miraculosam illam imaginem, quæ Antiqua nominatur, eratque intra ipsam Mezquitam Maurorum, honorata ab his, adorata à Christianis. Postea ajunt, surrexisse Regem, velut in ecstasi, præ attentione atque fervore spiritus; & inobservatum prodiisse de tabernaculo, ac transito Tabulatæ campo quam longus erat, circuivisse murum usque ad portam Cordubensem, & campum illum in quo solebant Mauri capitis supplicium sumere de Christianis, inde appellatum Decollatorium Martyrum. Hinc inductum, vidente nemine, in civitatem ab Angelo, usque ad locum imaginis: qua adorata, Rex egressus fuerit per portam Xeritanam; ingressusque in tabernaculum, animadverterit periculum in quo fuerat, absque gladio existens.

quibus pœnitentiis usus durante obsidione?

197 *Triplicem hanc extaticæ illius peregrinationis narrationem, tam unam in substantia facti, quam in circumstantiis variam, ideo credo prapossisse Spinosam; ut pluralitate testium, non omnino recentium, ejusmodi de sancto Rege credulitati faceret fidem traditionis saltem popularis: quæ licet raro aliquid integrum invariatumque transmittat ad memoriam posteritatis, non sit tamen contemnenda, quamdiu nulla gravior ratio in contrarium obsistit.*

Et

Et hujuſmodi ſunt quæ idem auctor adjungit, ſolitum Regem ter in hebdomade, quamdiu duravit obſidio, ſeipſum noctu flagellare uſque ad copioſam ſanguinis effuſionem; cum autem pugnandum eſſet, cilicinam crucem, ferreis aculeis aſperam, ſupra nudam carnem geſtare, quæ pectus & brachia complectebatur: habuiſſe etiam in exercitu Sacerdotes, qui militibus pœnitentiam & virtutum exercitium prædicarent, in quibus præcipui fuerint beatus Fr. Dominicus, vir ſanctiſſimus, diſcipulus & ſocius glorioſi Patriarchæ Dominici, Confeſſarius Regis, eique adjunctus ſocius, thaumaturgus Pater Fr. Petrus Gonſalez, quem aſſerit Chriſtophorus Nuñez, Capellæ Regiæ Sacellanus, in hiſtoria quadam à ſe ſcripta de ſingularibus rebus urbis Hiſpalenſis, multa prædixiſſe ſancto Regi obſidionis hujus tempore, quæ exitus vera demonſtravit. *Egimus* XV *Aprilis de* S. Petro Gonzalez, *ibique notavimus ad num.* 15 *Vitæ littera* d, *hunc mortuum eſſe ſeptem annis citius, quam obſidio inchoaretur; nunc vero occurrit etiam alius error ejuſdem Vitæ notandus, quo dicitur idem Petrus capta urbe comitatus Regem, ad urbem ſuam regiam regreſſum: neque enim amplius rediit in Caſtellam Ferdinandus, aut vivus aut mortuus.*

iam etiam ſocio S. Petro Gonzalez?

§. 11: *De imaginibus Marianis, Hiſpalim inductis à ſancto Rege.*

INterim *eximiam* Sancti Regis *devotionem erga* Deiparam Virginem *confirmat nobis etiam* Lucius Marinus Siculus, *libro* 5 *de rebus Hiſpanicis, agens de S. Ferdinando, breviſſimis quidem verbis, ſed tamen dignis hic legi*; Deiparæ effigiem, *inquit*, quam ſemper habebat apud ſe, devotiſſimus adorabat, ſummaque devotione celebrabat. Ab ea itaque quidquid & neceſſario & honeſte petebat, facile impetrabat. Hac igitur adjuvante, Hiſpali aliiſque pluribus 198

Circumducere imaginem D. V. ſolitus.

pluribus oppidis potitus est. *Notabile est autem quomodo locum hunc corruperint editionis Francofurtensis curatores hæretici, pro genio sectæ non solum usum, sed etiam memoriam Mariani cultus omnem abolitam cupientis: siquidem loco* Deiparæ, *ibi legitur* Dei; *& pro* Hac, *invenitur* Hoc numine.

199 *Dedicationis porro Hispalensis Lectiones jam supra citatæ argumentum istud sic prosequuntur*: Capta urbe Ferdinandus felicem victoriam, non sibi, sed Deo ejusque sanctissimæ Matri acceptam referens; dictam imaginem, triumphantis specie ornatissimo ferculo impositam, ad templum, quod ejus nomini dicandum erat, inferri fecit. Hac celebritate triumphi eadem sacratissimæ Virginis imago, cum splendida Episcoporum & Sacerdotum processione, signis ac legionibus præcedentibus, sequente postremum Rege & Procerum comitatu, in urbem delata & in templo est collocata: quod jam à Guiterio Archiepiscopo Toletano à superstitionis sordibus fuerat expurgatum, & Christiano cultui restitutum. Tum vero idem Toletanus Præsul ecclesiam, præsentibus Episcopis & innumerabili populorum multitudine; solenni ceremonia Deo in titulum & honorem beatissimæ Virginis Mariæ dedicavit: cujus venerandam imaginem, cum multis Sanctorum Reliquiis, ibidem Rex reponi curavit.

eamdem triumphabundus inducit in urbem:

200 *Hæc ergo illa est quæ hodie ibidem colitur, & cui ipsique* Sancto Regi, *ut communis olim honor deferebatur, sic communiter accepta referuntur miracula antiquiora inferius [illegible] proponenda: quorum occasione ipsam* Guilielmus Gumperberg *noster retulit in suo Atlante Mariano, continente centurias duodecim miraculosarum toto orbe imaginum, ubi ex* Vita S Ferdinandi *scripta per* Joannem de Pineda, *sic habet:* Fama est duas Deiparæ statuas Hispalim esse allatas à Ferdinando Rege. Altera argentea est, & colitur in altari principe summi templi; altera lignea & justæ staturæ, sedet,

ubi etiam nunc in honore est,

puc-

puerumque Jesum manibus tenet. Hæc à Regibus nomen habet, sive quia in Sacello Regio est, sive quia à Ferdinando Rege contra Mauros semper inter primos militum ordines collocata: refertque constans fama, in oppugnatione urbis Hispalensis, Regem Ferdinandum à Virgine doctum esse, quibus modis Maurorum machinas everteret.

201 *Hæc ille ad Imaginem* CCXLI: *addit deinde*: Tanto hodie in honore est hæc sancta Statua, ut à Regiis ministris Custodes præsidiarii constituantur, quos Armorum reges vocant. Hi togati cum clava argentea præ foribus adstant. À cubiculis Deiparæ, velut Imperatrici, nobilissima quæque virginum deligitur: quibus omnibus Regis diplomate hæc officia assignantur. Tanta porro in hac sancta Statua vestienda est religio, ut hoc officium non nisi Canonicis permittatur. *Sed ista collata cum præcedentibus, credere nos faciunt, Testem in Processu Neapolitano V super art. 26 in Summario allegatum, perquam confusa usum memoria fuisse, quando* dixit, quod cum sancto Regi apparuisset imago quædā Deiparæ cum puerulo, promittens victoriam in conflictibus; ille similitudinem monstratæ sibi imaginis factam volens, plures pictores accersiverit: quorum nemo cum voto ejus posset facere satis, secundum ea quæ memoriæ habebat impressa lineamenta; demum oblati sint duo, qui opus susceperint, unumque in locum simul clausi absolverint intra dies aliquot: sed opere completo inventi amplius non sint, proinde crediti fuisse Angeli: & hanc ait devote servari sub altari in capella Regia: atque ita & vidisse se sæpius, & ex antiqua parentum traditione accepisse.

non tamen ut picta ab Angelus,

202 *Sane non pictam esse, sed sculptam imaginem; non subtus, sed supra altare collocatam, extra controversiam videri debet. Sed video quid fefellerit hominem, Hispaniæ advenam, & bona (quod præsumendum est) fide visa auditaque ut meminerat referentem. Est in eadem Hispalensi ecclesia*

quod forte de Antiqua dicebatur

eccleſia imago alia ſupra memorata, non allata, ſed inventa Hiſpali à Sancto Rege, maximaque in veneratione habita; Antiquam *vocant eſtque Gompenbergio Imago* CCCLXXXI, depicta in pariete, ſaturâ ſeſqui major humana, formâ ſpecioſiſſima, ut miraculum ſit inter majores pictorem fuiſſe tanta arte præſtantem: & quod ipſo miro magis eſt, in hanc uſque diem & integra eſt, & vel formæ vel colorum nullum omnino paſſa damnum, quantumvis Mauri, quibus antiquiorem eſſe fama celebrat, eidem expungendæ ligones & malleos adhibuerint. Veſtis tota deaurata eſt. Cultus hodieque ingens; ardent perpetuæ in ſacello, quod auguſtiſſimum, lampades; nulla diei hora ſacrum locum accedas, quin tibi via ſit per confertum populum faciенda. Omnia pene ſuperant litaneuticæ preces, quas Lauretanas vocamus, & quovis Sabbato, aſſiſtente toto Clero Cathedralis templi, ſymphoniaci non minori pietate quam majeſtate concinunt.

ad miraculum ſpecioſa.

203 *Eadem omnia de prædicta imagine ante centum annos habemus apud Morgadum impreſſa lib 4 cap.10: qui addit quod* prius ſtetit ad manum dexteram capellæ, ſed non ita pridem (*Zuniga, qui rem plenius deſcribit, notat* annum 1578, 18 Novembris) ab Archiepiſcopo Chriſtophoro, maximo ingenio & molimine tranſlata eſt, in eum ubi nunc eſt locum, una cum tota illa parte firmiſſimi parietis, ſupra quem formata eſt. Nec tamen illa prima videtur fuiſſe tranſlatio: cum enim ablata eſt à priori loco, apparebat clare, partem illam parietis non cum reliquo pariete fabricatam, ſed aliunde acceptam, ibique inſertam fuiſſe. *Eſtque hoc omnino veroſimillimum; tum quia Mauri ſolotenus debuerunt omnia deſtruxiſſe, ut ſuam Mezquitam novam à fundamentis ædificarent, tum quia veroſimilius eſt à Sancto Rege fuiſſe repertam extra ipſam Mezquitam, quam intra eamdem, quo Chriſtianis non patuiſſet acceſſus. Addit* Zuniga *num.17. deſperantes de ipſius imaginis de-*

& an.1578 tranſlata.

deſtructione Mauros, educto ante eam pariete, ipſam occuluiſſe; ſed fruſtra, cum propterea Chriſtiani non obliviſcerentur illius, & tectam quoque pergerent in veneratione habere. Vſque dum paucis ante hanc expeditionem annis, ille paries concidit, ſub eoque apparens imago novo quodam fulgore intuentium Maurorum ita perſtringere cœpit oculos, ut arcano quodam impulſu coram eâ ſtare erecti non valentes, genua flectere cogerentur; ſicuti teſtatur, ſub annum MDXX *florens,* Bacalaureus Peraza, *cujus Ms. & hactenus anecdoton autographum extat in Bibliotheca Ducis de Alcala. Hanc ergo imaginem, quæ modo eſt in ultima capellarum ingredientibus ad latus ſiniſtrum, juxta capellam Domicellarum inter laterales portas Patii & Lagarti dictas: hanc, inquam, imaginem bonus ille Neapolitanus teſtis, non diſtinxerit ab ea quæ Regum dicitur; nec animadverterit haud eſſe in tabula ſed muro pictam. Vt vero ipſa ſtatua, quæ vere eſt & dicitur* Regum, *credi poſſit Angelicis manibus fabricata, videtur opus eſſe plurium concordi teſtimonio: quod cum deſit, deeſt quoque idoneum argumentum fidei miraculo adhibendæ.*

204 *Altera imago eſt, cujus meminit Gumpenbergius tamquam argenteæ, ſed* eburnea tota eſt, *inquit Morgadus, & aſſentitur recentiſſime Zuniga: qui poſtea utrumque conciliare videtur dicendo,* argento totam obductam *eſſe, quod poſt Morgadi ætatem factum credi poteſt. Et hanc ait Spinoſa, anno* MDLXXIX, *quando ex veteri in novam arcam transferendum erat ſacrum corpus, inventam eſſe parvulam ac poſitam ſupra mortui pectus, creditumque quod ipſam ſolitus fuerit ſecum ſemper deferre; & quando pugnandum cum hoſte erat, ſupra haſtile vexilli Regii figere; quod etiam Teſtium aliquis in Proceſſu affirmavit; alius vero Teſtis dixit, auditum vel lectum ſibi eſſe, quod ipſam in tali diſcrimine ante ſe haberet poſitam in arcu ephippii ſui. Atque hinc originem ſumpſiſſe videtur, ut recentiores omnes* ſancti Regis *imagines, pro Vellere aureo, Auſtriacorum poſtea Regum geſtamine, appictam habeant ex collari torque pendulam effigiem Deiparæ.*

205 *Quid autem mirum ſi Deiparæ Virgini tam devotus fuit Sanctus, qui à puero ei vitam debere cœpit? Nam anno* MCCIX, *agentem in Caſtella apud matrem & Reges avos, tam gravis eum invaſerat infirmitas, ut ſomni cibique capiendi facultate deſtitutus, brevi crederetur moriturus: ſed Berengaria, ad Marianum altare in Onienſi monaſterio filium detulit, novemdium pro ejus ſalute ibi ducendum vovens: quo facto ſubito confortatus puer ſomnum capere cœpit, à quo experrectus cibum petiit, intra quindecim dies magis quam umquam antea ſanus. Miraculo autem motus Rex avus, votivam illuc quoque peregrinationem inſtituit, gratias pro ſervato nepote acturus. Conſtant hæc omnia ex uno eorum Canticorum, quæ plura lingua patria Alphonſus Sapiens, filius Sancti Regis, compoſuit; ſervanturque in Eſcuriacenſi bibliotheca, unde illud quo iſta continentur acceptum, ad an.*1252 *num.*4 *recitat Zuniga; eſtque ſtropharum, duodecim hoc initio intercalatim ordiendarum:*

Decere videtur Reges ut ament Sanctam Mariam,
Quia in maximis periculis ipſis occurrit ad cuſtodiam.

*Eodem facit ſimilis Ode Stropharum ſeptem, ſub hoc identidem iterando principio apud Zunigam num.*13.

Qui in Virgine glorioſa multa fide nititur,
Licet valde infirmetur bene reſanabitur.

Idque probatur exemplo Reginæ Beatricis, primæ uxoris Ferdinandi, quæ Conchæ ad mortem ægra, ipſâ invocatâ ſubito convaluit.

§. III. De

§. III. *De ſancti Regis gladio & labaro, nec non de clavibus ingredienti traditis, aliiſque ejuſmodi monumentis.*

PRudentius de Sandoval in hiſtoria trium Epiſcoporum, ad finem Vitæ Comitis Ferdinandi Gonſalvii *(fuit hic Caſtellæ Comes tempore* Ranemiri Regis, *heroicis contra Saracenos geſtis clarus; quem ab inſigni pietate & felicitate multum laudat Rodericus Toletanus lib.5 cap.2 & 12, & floruit ſub medium ſeculi* X) *ad hujus, inquam Herois vitam* addit *Prudentius de Sandoval, apud Spinoſam*, quod ſanctus Rex Ferdinandus, iturus ad obſidionem Hiſpalenſem, extulerit ſecum os unum de illius corpore, cum enſe & labaro, tamquam viri ſancti, & cujus meritis ſperaret multum ſe adjuvandum. *Deinde proſequitur Spinoſa*: Quod exemplum imitati ſucceſſores Reges, eumdem gladium ſæpe petierunt, ad maximi momenti expeditiones profecturi, ac nominatim Infans Ferdinandus, in obſidione Zaharana & Antiquerenſi. Eſt autem gladius ulnam unam longus & acutiſſimus, in capuli vertice globum habens cryſtallinum, & pro tranſverſo pretioſam ex lapide flavo petram, ad unius digiti craſſitiem. Servatur autem in ſacriſtia Capellæ Regiæ, indeque effertur ad proceſſionem, die S. Clementis XXIII Novembris duci ſolitam, in gratiarum actionem pro liberata à Mauris urbe; quem ſurſum elatum portat Aſſiſtens Hiſpalenſis, præcedente illuſtriori quodam viro, ex parte Civitatis delecto, qui vexillum ferat, quod Regi ſancto præferebatur quando urbem obtinuit, ſervaturque in Sacriſtia majori eccleſiæ.

206 *Enſis & labarum ad obſidionem delatum, in proceſſione annua circumferuntur.*

207 Apparatus autem Regiæ capellæ tali die hic eſt. Ad latus dexterum portæ, ſub diviti conopæo, collocantur figuræ Sancti Regis & Reginæ Beatricis, primæ uxoris ejus ad ſiniſtram, dexterum latus tenente

nente figura filii Alphonsi Sapientis, omnes vestitæ quam speciosissime : Regis autem figura prædictum gladium manu dextera tenet. Accedente ergo ad Thronum Assistente, interim dum è capella procedit pompa, Capellanns major ibidem adstans cum Custodibus; genu flexus osculatur prædictam dexteram, ab eaque acceptum gladium tradit Assistenti in manus, quas suis ipse manibus stringit, exigitque juramentum in forma Castellanis consueta, quod eum sit restituturus finita celebritate: qua de re mox conficitur publicum instrumentum à Notario, eum in finem præsente. Habet autem Christophorus Nuñez Sacellanus in suis manuscriptis, quod anno MDVIII gladium istum in processione extulerit ipsemet, tunc forte Hispali præsens, Rex Ferdinandus; vexillum vero gestandum tradiderit Legato Cæsaris Maximiliani, dicens, Si hic adesset Nepos meus Carolus, ipsius partes forent ipsam portare: nunc, quoniam abest, vices ejus sustine. Tanta in veneratione habent Reges nostri honorandas illas reliquias. *Hactenus Spinosa : quibus ex Zuniga addiderim, non æque probari omnibus, quod resarciendo sacrum istud vexillum subditus hinc inde alius fuerit pannus, sicut facile deprehenditur à non hebiti oculo, licet major pars sit materiæ antiquæ; verentur enim ne, paulatim evanescente panni utriusque discrimine, non distinguatur à recentiori vetustior.*

maxima cum reverentia.

208 *Servatur præterea, teste eodem Zuniga num.* 24, *inter ecclesiæ rariora cimelia,* Clavis argentea *& ex parte inaurata, quam creditur* Sanctus Rex, *sibi successoribusque in urbem ingressuris imposterum offerendam, fabre fieri jussisse, loco alterius* ferreæ, *sibi ab* Axataf *Mauro sub introitum ante portas urbis oblatæ, quæ hodie est in potestate* D. Antonii Lopez de Mesa, *olim autem putaturin archivio civitatis custodita fuisse. Alii verosimilius sentiunt, prædictam argenteam clavem, à Iudæis fabricatam, ab Archisynagogo Hispalensi oblatam Regi fuisse: id-*

Clavis argentea urbis sancto Regi fabricata

que

DIOSABRIRA
RAYANERARA
מלוחביר כים יפתח
מלדטל חארציברא
Pag - 197

10738544

que verosimile facit addita manubrio inscriptio Hebraica: notant autem in more Iudæis fuisse, Rege ingrediente in locum ubi Synagogam habebant, eum cum tali ceremonia excipere & simul protectionem ejus petere. Vtriusque clavis formam, qualem Zuniga exhibet, non gravabor hic etiam repræsentare, sed paulum contractiori mensura. Nemo est qui non facile intelligat Castellanorum verborum, secreto ipsius Clavis *tam eleganter intextorum, sensum,* DIOS ABRIRA, REY ENTRARA. *Sed scripturam Hebraicam, quæ per extimam annularis manubrii orbitam est circumducta, & cum exprimi suo loco non posset, hic ad latus notatur, minus obvia est omnibus; quare eam Latine sic reddi moneo:* Rex Regum aperiet, Rex universæ terræ introibit.

209 *Similem ferme sensum subesse Arabicis* Mauricæ Clavis *characteribus, similiter ipsi ejus secreto intextis, ex sensu peritorum ejus linguæ ait Zuniga: quod tanti non facio, quam quod* Maurorum Hispalensium Princeps Axataf, *ad pedes Sancti Regis exprimi solitus cum similis formæ clavi in manu*, cum inde digressus pervenisset ad collem Belli-visus dictum, ubi incipit urbis aspectus evanescere & maritima ora in conspectum venire; illacrymans exclamavit, fieri non potuisse ut urbem tam generose defensam, tanto incolarum numero constipatam, cum exercitu tam exiguo vinceret alius quam Rex Sanctus: ita scilicet implenda fuisse decreta supremi Alá, qui hoc tempore destinaverat civitatem amittendam à Mauris, multa talis eventus prognostica pridem habentibus; *quemadmodum in veteri quadam memoria legisse se scribit jam supra aliquoties nominatus Zuniga num. 23, & in Annotatis ad Caput 6 litt. c, explicatum pro parte invenitur.* *& ferrea eidem tradita à Mauris.*

210 *Idem in Appendice ex Gonzalvo Argote de Molina, tamquam teste oculato (floruit autem hic ante annos centum) meminit tertiæ cujusdam* Clavis, *superiori seculo pariter in majori sacristia ecclesiæ Metropolitanæ asservatæ,* *ac tertia oblata à Iudæis.*

quam ingredienti Regi obtulerint Judæi, *facultatem petentes (ut deinde ad cujuſque Regis ingreſſum facere eis in more fuit) commorandi in ſibi aſſignato vico:* Notabilis ea eſt, *inquit*, raritate fabricæ ex omni metallo, ſic ut unumquodque per ſe diſtincte appareat: ſecretum ejus contextum ſimiliter ut primę, ex litteris eadem Caſtellana verba utrimque legenda exhibentibus: in circulo autem annulari Hebraicis characteribus ſcripta verba, ſic à peritis Latine reddebantur, REX REGUM INTRABIT, TOTUS MUNDUS EUM VIDEBIT.

Scyphus Regis cryſtallinus.

211 *Denique idem Zuniga ad an.1252 num.30 addit, quod etiam in Eccleſiæ Cathedralis theſauro ſervetur poculum cryſtallinum, auro circumornatum ac munitum, in cujus aureo labro litteris antiquis hæc legitur inſcripta ſententia*: Dominus meus: Dominus mihi adjutor, & non timebo quid faciat mihi homo, & deſpiciam inimicos meos: *ex qua vaſe creditur ſanctus Rex bibere ſolitus.*

CAPUT XIX.

Ferdinandi Regis extrema geſta ac pientiſſimus obitus.

212 POſtea victoriam ſuam ipſe per ſe proſequens Rex præclarus, obtinuit Xerez, Medinam, Alcalam, Bejar, Sanctam-Mariam à portu, & Gades intra ipſum mare ſitas; nec non Sanlucar de Alpechin, Arcos, Lebrixam, Rotam, Trebuxenam aliaque loca plurima, haud facile nominanda ſigillatim, ac denique quid-
a quid ad hanc partem *a* cis mare eſt regionum. * Totos octo annos in Andaluzia tranſegit Ferdinandus, neque amplius in Caſtellam rediit; eoque tempore ærumnas & pericula multa ſuſtinuit; quia quemcumque locum obſidione cinxiſſet, non prius fere dimittebat quam obtinuiſſet, quantumcumque gra-

Poſt 8 annos in Andaluzia actos

vem

vem ac diuturnum agonem propositum sibi videret. Vixit autem post occupatam Hispalim annis tribus & quinque mensibus : & hic finivit cum ipsa vita cursum glorioforum suorum certaminum, quia tantus ardor ei inerat recuperandæ totius Andaluziæ, ut numquam persuaderi sibi siverit reditum in Castellam.

213 Quia autem jam obtinuerat quidquid cis mare possident Mauri, desiderabat etiam *b* transfretare, ad ipsos in Africa debellandos. Jámque præcurrens adventus ejus fama magnum ubique terrorem sparserat, tum quia credebant non destiturum à proposito, quod fixum certumque ei esse dicebatur; tum quia diffidebant se posse resistere potentiæ, animo, atque fortunæ ejus. Unde complures istarum partium Toparchæ constitutum habuerunt eidem, si trajiceret, subdere sese; ut dubium nullum sit, quin vehementer etiam istic dilataturus imperium fuerit, si longior sibi vita obtigisset. Verum aliter visum Deo, vitæ ac mortis Domino; cujus dispositioni neque Rex, neque Imperator, neque alius cujuscumque conditionis homo potest resistere, & mortem ab eo decretam fugiendo declinare. Omnibus siquidem communis mors est, aliis tamen honorata illa felixque contingit, aliis infortunata atque ingloria. Nunc ergo qualem Beatus Rex Ferdinandus sortitus sit, enarret historia.

b *trajecturus in Africam. Rex moritur.*

214 Mortuus est Rex inclytus Ferdinandus, post tot tamque heroica facinora, post tam insignes de Mauris victorias, post tantum cumulum laudis ac decoris conquisitum: qui præterquam quod hominibus carus fuerit, fuit etiam dilectissimus Deo, ab eodem spatium vitæ nactus quo tanta agere pro nominis divini gloria posset in terris, & in cælis consequi coronam tam grandibus meritis debitam. Sic autem mortuus, quomodo non dicetur habuisse mortem felicem atque honoratam, quamvis Christia-

Vitam omnibus virtutibus ornatam.

nitati toti,per ipſum exaltatæ atque ornatæ, luctuoſam? Sed imprimis luxerunt eum ſubditi ſui, quibus Regis ſui tam excellens virtus præſidio ſimul erat & ornamento. Fuit enim exercitio virtutum heroicarum ſemper intentus, otioſus numquam ; fortis in conflictibus , felix in progreſſibus , glorioſus in victoriis; liberalis & munificus erga benemeritos, preſertim viros nobiles, eccleſias, Ordines religioſos, veteranos milites, & Almogavares ; conditor legum & conſuetudinum optimarum, immunitatum privilegiorumque largitor, miniſtrator juſtitiæ ; multa prudentia, ſcientia, clementia & pietate prædítus ; amabilis bonis, terribilis malis ; cuſtos veritatis , fidei ſervantiſſimus:& ideo Mauri,licet eum timerent, amabant tamen, quia numquam non fidelem experiebantur.

215 Fidei Chriſtianæ exaltator præcipuus , infidelium perſecutor acerrimus, mandatorum divinorum obſervantiſſimus fuit hic Rex; ideoque ſicut in omnibus actionibus ſuis Dei honorem & gloriam ſemper præ oculis habuit, quæ Dei ſunt ante omnia curans;ita etiam Deus ipſum in omnibus juvit & proſperari fecit,dando ei victorias tot ac tantas de fidei noſtræ ſanctæ inimicis , civitateſque & oppida tam multa, tam nobilia eidem ſubjiciens per Hiſpaniam, quot & quanta in hac hiſtoria commemorantur. Denique tot ejus extiterunt virtutes , ut omnes enumerare & explicare humani vires ingenii ſuperet.

concludit Ferdinandus anno Regni 35

216 Regnavit Rex Catholicus Ferdinandus triginta quinque annis , & obiit in nobiliſſima urbium Hiſpali quam Mauris eripuerat. Quando autem ſenſit moriendum ſibi eſſe, accerſivit filium ſuum D.
c Philippum, electum *c* Archiepiſcopum Hiſpalenſem, alioſque ibidem præſentes Epiſcopos & Clerum univerſum , ac petiit præberi ſibi Corpus D. N. Jeſu Chriſti. Quod ubi inferri à Sacerdote vidit, cum humi-

humilitate profundiſſima volens excipere, de lecto in genua ſe conjecit; collumque laqueo aſſumpto implicans, poſtulatam Crucifixi imaginem ante ſe collocavit. Cui humillime ſe inclinans, ipſamque adorans, omnia ſigillatim Dominicæ paſſionis tormenta in cruce tolerata enumeravit, & crebris eam oſculis devenerans, multaque cum contritione & lacrymis pectus percutiens, peccatorem ſe maximum fatebatur, ac delictorum veniam poſtulabat à Deo. Deinde proteſtatus eſt, ſe firmiter tenere ac credere omnes fidei Chriſtianæ articulos, in eaque fide mori velle. Tum vero petiit Corpus Domini; quod ſibi exhibitum adoravit devotiſſime, manus in cælum elevans, oculiſque in illud defixis pronuntiavit preces aliquas, magnæ fidei atque contritionis formulam continentes; atque ita demum adoratum ſanctiſſimum Sacramentum ſuſcepit de manu D. Raymundi Archiepiſcopi Hiſpalenſis. *munitus Viatico*

217 Hoc facto exui juſſit atque auferri à ſe omnia Regiæ dignitatis indumenta, & cunctos liberos ad ſe vocari, videlicet hos, D. Alphonſum primogenitum atque heredem regnorum ſuorum, D. Fredericum, D. Henricum, D. Philippum, D. Emanuelem; aberant autem D. Sancius, utpote *d* Archiepiſcopus; & D. Berengaria, monacha Burgis in monaſterio delas Huelgas: atque hi nati fuerant ex prima uxore D. Beatrice: ex ſecunda vero D. Joanna adfuerunt D. Ferdinandus, D. Leonora & D. Ludovicus omnium minimus. Hos autem ubi junctim adeſſe vidit, una cum D. Joanna multum afflicta; primo appellavit D. Alphonſum, ſucceſſorem futurum, eique benedictionem ſuam impertivit, deinde ceteris ex ordine liberis. *& convocatis liberis*

d

218 Coram omnibus præterea Magnatibus regni ſui ſermonem convertit ad Alphonſum, docens atque erudiens, qua ratione ſtatus ſuos regere ac gubernare deberet; injungens etiam eidem curam

primogenitoque Alphonſo monita poſtrema relinquens,

germanorum, ad omnem virtutem educandorum, quantumque poſſet evehendorum ad dignitates cuique congruas in regno, atque amore fraterno complectendorum; tum ut Reginam Joannam haberet ſibi commendatiſſimam, honoraret ut matrem, omni ſolatio obſequioque foveret; quod ceteris quoque liberis commendatum volebat. Denique injunxit ei, ut Regni Proceres, Nobiles & Equites omnes haberet honorifice atque munifice, & ſua cuique privilegia illibata ſervaret: & addidit, ſi omnia iſta adimpleret, benedictionem ſuam plenam ſuper eum deſcenſuram; ſin minus, maledictionem ſuam exciperet; & voluit ut ipſe ſubjiceret, Amen. Tum dixit: Fili mi, vides quomodo ſis auctus opibus, ſubditis, poſſeſſionibus, præ quam alius ullus Rex Chriſtianus: ſatage ut recte utaris omnibus; ſiſque bonus, tot bene agendi media nactus. Manes Dominus ejus omnis terræ, quam Regi Roderico Mauri eripuerunt: ſi hoc in ſtatu, quem tibi relinquo, regnum ſciveris conſervare, tam bonus Rex eris atque ego; non item, ſi amiſeris aliquid.

cum cereo in manibus

219 Cumque jam adveniſſet hora, qua Rex ſanctus animam eſſet redditurus Creatori ſuo, conſpexit Sanctorum ſe expectantium ſocietatem; multumque eo viſu recreatus, dedit gratias Deo: petiitque Cereum benedictum, in manibus ritu Chriſtiano tenendum. Prius tamen quam eum apprehenderet, elevatis in cælum oculis, dixit: Domine, dediſti mihi regnum, quod non habebam; & majorem honorem atque potentiam, quam merebar: dediſti mihi quantum fuit voluntatis tuæ ſanctæ: & pro his omnibus gratias tibi reddo, & reſigno in manus tuas regnum, quantis potui incrementis auctum: animam quoque meam tibi offero. Tum veniam ab omnibus circumſtantibus petiit, ignoſci poſtulans, ſi quam eorum alicui dediſſet querendi de ſe cauſam: & illi viciſſim lacrymantes orabant,

ut ſibi culpas ſuas condonaret. Mox candelam accepit, & eam ambabus manibus in ſublime efferens, *pie defunctus.*
Domine, inquit, Jeſu Chriſte, Redemptor mi, nudus egreſſus ſum de ventre matris meæ, & nudus revertor in terram: ſuſcipe, Domine, animam meam, & per merita ſanctiſſimæ Paſſionis tuæ, placeat eam collocare inter ſervos tuos. Deinde manus cum candela demiſit, & tamquam fidelis Chriſtianus Deum patrem adoravit, juſſitque ut Clerus totus recitaret litanias, elataque voce Te Deum laudamus decantaret. Denique inclinato capite & oculis clauſis, animam Deo reddidit, quam inter fideles ac ſanctos habeat cæleſtis gloria. Amen.

220 Nulla lingua poterit explicare, qui planctus, quæ lamenta fuerint per omnes regni partes, propter mortem tam ſancti Regis. Quis enim umquam vidit tot matronas ac virgines celſiſſimi generis capillitiũ ponere, lacerare genas, vocibus querulis lamentari? quis tot Infantes, Equites, Infanzones, Nobiles e Ricos-homines radere barbas, pilos vellere, in ſeipſos ſævire? Profecto nemo ſuper alicujus Regis morte luctum ejuſmodi conſpexit. Dies autem ille luctuoſus fuit dies *f* Jovis, idemque trigeſimus menſis Maji, anno Domini milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſecundo: & die tertio, videlicet ſabbato, ſepultum eſt corpus in ſancta Hiſpalenſi *g* eccleſia: ubi uſque hodie habetur in maxima veneratione. Miſſam celebravit Archiepiſcopus Hiſpalenſis: ac deinde in laudem defuncti ſermonem habuit. Rex vero Granatæ, morte ejus intellecta, juſſit planctum maximum fieri per totum regnum; idque jure meritiſſimo, quia ſub protectione atque tutela ejus ſecurus degebat.

e

f

30 *Maji* 1252.

g

221 Neque ſolum per Caſtellæ atque Leonis regna, ſed per univerſam Hiſpaniam mors Ferdinandi fuit lamentata, propter ipſum enim celebrabatur per univerſum mundum; magis adhuc exaltanda, ſi *ſubditis, etiam Mauris deploratus.*

diutius

diutius vivere potuiſſet. Specialiter autem conceſſum ei à Deo fuit, quod eo regnante nullus annus in Hiſpania & præſertim in ditionibus ei ſubditis fuit ſterilitate aut peſtilentiâ notatus. Benedictus ſit dies, quo Rex iſte natus eſt: quandoquidem Deus ei fecerit gratiam, ut per ſuas ſanctas actiones conſequeretur tantum honorem in hoc mundo, & in altero gloriam permanentem; in qua ipſum habeat Deus cum Sanctis, ſempiterna fruentem beatitudine. Amen. Nobis vero concedat gratiam, ut ſimilia opera poſſimus facere, quibus mereamur, partem habere in regno ſuo ſancto, ubi eſt perpetua claritas & gloria infinita per æterna ſecula. Amen. Deo gratias.

ANNOTATA.

a *Scilicet cis mare Oceanum, ubi omnia loca hic nominata inveniet lector in chorographica tabula Andaluziæ, ſed cum addito ad diſtinctionem cognomine; puta* Medina-Sidonia, Alcala de los Gazules, San-Lucar de Barrameda, *quod hic de* Alpechin *videtur dici: ad ipſum autem Herculeum fretum verſus mare mediterraneum non pertigerunt Ferdinandi victoriæ, ſed poſteris ſervata gloria eſt, tam prompti ex Africa trajectus Mauris auferendi.*

b *Mariana addit, quod hunc in finem* In Cantabriæ finibus nova & numeroſior claſſis ædificabatur, quo tempore Regem morbi vis invaſit.

c *Vtrum eam electionem approbare noluerit* Innocentius Papa, *aut ipſe* Philippus *fuerit à ſacris* Ordinibus *ſuſcipendis alienior, compertum non habeo: hoc certum, quod auctores ei dent titulum* Adminiſtratoris, *quem utrum revera uſurpaverit vellẽ ex aliquo publico actu diſcere. Certum eſt etiam quod numquam fuerit conſecratus vel ad majores Ordines promotus: ſiquidẽ poſtea uxorẽ duxit* Chriſtianam, *Regis Norvegiæ filiã, eo conſilio adductam, ut* Alphonſo *uxorem ſterilem repudiaturo nuberet; ſed Reginâ interim gravidâ factâ mutavit Rex conſilium, & fratri virginem habendam dedit, ſuo apud Norvegos æſtimationi ſic conſulens.*

Philippus non Epiſcopus ſed Adminiſtrator Hiſpalenſ.

d *Si patre moriente* Archiepiſcopus Toletanus erat Sancius, *ſaltem Electus (quod abſque irrefragabili actorum publicorum teſtimonio non auſim in dubium revocare, contra hanc tam expreſſam auctoris coævi auctoritatem) erravit Tamajus, quando* Guterii *ſucceſſorem* Paſchaſium, *anno* 1250 *ordinatum, dit ſupervixiſſe uſque ad annum* 1262. *Obierit hic fortaſſis exiguo ante* Sanctum Regem *tempore, ipſo anno* 1252, *& hæc cauſa fuerit, cur filius, ad ineundam poſſeſſionem profectus, non adfuerit. Non tamen continuo ordinatus eſt* Sancius; *ſiquidem Franciſcus Piſa, in Hiſtoria Toletana lib.* 4 *cap.* 19, *refert Privilegium, quod Era* MCCXCVI, *id eſt anno* 1258, *conceſſit Clero Toletano, ubi dicitur ſolum* Sancius, divina providentia Toletanæ Sedis Electus, Hiſpaniarum Primas, & Domini Regis Cancellarius. *Di-*

vit autem Pisa, eum obiisse anno 1268; *& Quintanadueñas, in libro de Sanctis Toletanis cap.* 27, *ait, eum suscepisse sacros Ordines à Raymundo Archiepiscopo Hispalensi anno* 1259.

c Ricus, *voce Teutonica* Ryk, *dives. In supra memorata distributione Alphonsi Regis*, Ricos-homes *invenies nominatos, ante* Ordenes è Fijosdalgo, *id est*, *Nobiles: ut appareat fuisse eam appellationem non vulgaris notæ & dignitatis. Vitalis Episc. Oscensis apud Cangium verbo* Infanciones, *horum primam ac nobiliorem speciem facit* Barones vel Ricos homines: *talisque fuit* Raymundus *ille* Bonifacii, *Archithalassus* S. Ferdinandi *supra laudatus.*

f *Anno siquidem* 1252 *Bissextili, litteræ Dominicales fuerunt* G F.

g *Nisi ante novæ ecclesiæ molitionem scripsisset auctor, non dixisset simpliciter* Ecclesiam, *sed addidisset* veterem: *sicut neque superius, ubi de Mezquita & turri, vel minimum indicium dat novæ fabricæ inchoatæ, nedum perfectæ.*

PARERGON IV.

De Anniversario sancti Regis ex Morgado & Spinosa.

POst mortem Sancti Regis, Granatensis Rex Maurus (Mahomadum *Morgadus*, *Spinosa* Alhomadum *vocat*) non contentus supradicta demonstratione doloris, misit annue, quoad vixit, ad diem recurrentis Anniversarii, delectos ex Equestri suorum ordine viros centum; & ad majorem testificationem luctus, pedites ire jussit, singulos cum cereo candido, quos circum cœnotaphium accensos ponerent: voluitque ad posteros transire exemplum, velut tributum. Duravit hic usus usque ad tempora Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ: sub quibus extincto penitus Granatensi Maurorum regno & urbe subacta, cessavit tributum istud, suffectusque est certus Maurorum numerus, ex ipsa urbe Hispalensi, eorum qui habitant in Regione Adarbeji (hodie Maurariam appellamus) Collationis S. Petri. Hi assistebant exequiis Regiis ad Vigilias & Missam, cum capuciis ejus quem quisque eligebat coloris, apicibusque viridibus, & media super eos luna coloris item viridis,

222 *Anniversarium honoratum à Mauris,*

dis, circumſiſtentes tumulo faceſque in manibus albas tenentes. Poſtea, cum obligatio hæc eis gravis accideret, petierunt à Capitulo & impetrarunt, ut eam ſibi liceret redimere annua penſione ceræ, certo pondere ad diem iſtum ipſorum expenſis conſumendæ, quemadmodum ſcribit ſacelli Regii Capellanus Chriſtophorus Nuñez.

quo ritu Hiſpali diu celebratum,

223 Inſtitutor Anniverſarii hujus fuit filius & ſucceſſor Ferdinandi Alphonſus: eoque die & præcedenti non permittebatur, ut quiſquam vel officinas aperiret vel opificium exerceret conſuetum: idque ſervatum fuit quamdiu Alphonſus ſupervixit. Eumdem diem Legionenſes & Caſtellani omnes, ſed præſertim Andaluzii, conſueverant etiam cum maxima demonſtratione doloris agere; & præcipui quique regnorum illorum funebri iſti officio conabantur intereſſe, ſinguli adferentes labara & inſignia ſuarum urbium oppidorumque, cum multis facibus ex cera alba: quæ quidem labara diſponebantur per eccleſiam majorem; faces vero accendebantur primo mane, & ponebantur circum ſepulturæ locum, ubi ardebant die toto quia erant valde magnæ. Iſtud autem Anniverſarium uſque hodie (*inquiunt Morgadus & Spinoſa, prior anno* MDLXXXVII, *alter* MDCXXVII *ſcribens*) cum Officio Defunctorum celebrat Capitulum ſanctę eccleſiæ majoris Hiſpalenſis, ex particulari fundatione, cum muſica & ſermone ad populum, omnique honore funebri pro anima Sancti Regis D. Ferdinandi, interveniente Capitulo Civitatis cum Audientia Regia, in die ſanctiſſimæ Trinitatis veſperi & die ſequenti: in eumdemque finem conſtruitur cœnotaphium inter duos choros; cui impoſita pulvinaria auro contexta, ſuſtinent gladium & coronam regiam: exponitur etiam eadem occaſione labarum Regium, collocaturque ad pulpitum Euangelii.

224 *Hactenus illi: quæ omnia nunc ſaltem ceſſare exiſtimo, & in auguſtiorem latioremque ritum mutata, poſtquam*

quam decrevit Apostolica Sedes Officium de Ferdinando *ut* Sancto *recitandum, juxta Romani Breviarii formam, sicut infra dicetur. Vt tamen etiam hodie fierent, non præjudicarent certitudini acquisitæ à* Ferdinando *beatitudinis æternæ, quam solennis iste cultus Pontificio confirmatus decreto fidelibus omnibus indubitabilem facit: sed solum esset pia ac simplex primævæ institutionis observatio, non ad solatium, sed honorem animæ tam bene meriti Regis; refrigerium vero aliarum animarum, quoquomodo ipsam attinentium. Sic* XXI *Februarii observavimus Nivellis in Brabantia factum* SS. Pippino & Idubergæ, *parentibus S. Gertrudis: sic* XI *Maji, Malbodii in Hannonia diximus olim parentari solitum* SS. Walberto & Bertiliæ, *genitoribus SS. Aldegundis & VValdetrudis. Quin & in toto Sacro Præmonstratensium Ordine scimus fuisse usitatum, nec nisi auctore Molano omissum, ipsius sancti fundatoris* Norberti *Anniversarium funebre; quod hodieque continuatur, sed pro defunctis ex eadem familia prognatis. Hoc autem ideo dixerim, ne muliebri Sanctimonialium Nivellensium atque Malbodiensium simplicitati id tribuens aliquis, ignoscendum potius quam tolerandum majoribus nostris fuisse putet istiusmodi ritum; maxime accedente hoc altero Hispalensi exemplo, quod sapientissimis Ecclesiæ istius Archiepiscopis & amplissimo gravissimorum virorum Capitulo numquam displicuit nec improbatum fuit, usque in nostram ætatem, qua prudentius talia omittuntur, ad præscindendam curiosis magis quam religiosis hominibus cavillandi materiam.* *absque præjudicio Sanctitatis.*

225 *Porro ratio Anniversarii, post festum Sanctissimæ Trinitatis celebrandi, fuit, quod dies* XXX *Maji, quo* Sanctus Rex *obiit, plerumque concurrat cum Octavis Ascensionis aut Pentecostes, quarum festivam lætitiam non convenit lugubri officio funestari. Volentes ergo diem eligere numquam aut rarissime impediendum; nulla habita diei mortualis ratione, elegerunt primam* *post Dominicam Trinitatis.*

mam post Octavas prædictas Feriam, huic officio vel ideo aptiorem, quod universalis Ecclesia, Dominicam Christo resurgenti dicatam habens, soleat Feria II *recolere memoriam fidelium in Christo defunctorum, quos ejus exemplo resuscitandos credit. Inchoatur autem pridie Vesperi, scilicet post absolutum Dominicæ diei officium totum: & cum anno* MDLXXIX *facienda esset sacri Corporis apparatissima Translatio, apte electa fuit eadem Feria, tamquam annuæ Sancti memoriæ ab antiquo dicata.*

GLO-

GLORIA POSTUMA
S. FERDINANDI III
Regis Caſtellæ & Legionis
Ex variis monumentis collecta

CAPUT I.

Miracula poſt mortem ex veteri Hiſpanico, Editionis Hiſpalenſis anni MDXXXII.

Antiquiora oblivioni data.

Eſcio quid amplius dicere poſſim de geſtis ſancti hujus Regis in vita: poſt mortem vero, tot tantaque patrata miracula ſunt, meritis ejus & interceſſione Dominæ noſtræ, ut numerari nequeant. Sed propter exiguam diligentiam majorum animique remiſſionem, omnia fuerunt oblivioni mandata: niſi potius ea nunc voluerit ignorari Deus, quia homines hujus ætatis indigni ſunt qui iſtis auditis ſalutem conſequantur, propter exceſſum iniquitatum, quæ hodie publice patrantur in mundo. Eorum autem quæ hoc tempore claruerunt cum ſciam aliqua, facta perſonis hodieque viventibus, ipſa ex ordine recenſita audies.

1 Patronus cujuſdam navis Hiſpalenſis, qui, dum bellum cum Luſitanis *a* eſſet, multa iis damna intulerat, viciſſim ipſe aliique plures ab illis capti ſunt; qui omnes quidem alios diris carceribus incluſerunt, ubi nullam omnino lucem conſpicerent, navis autem Patronum ſeorſim recluſerunt. Id ubi reſcivit uxor, Regi Ferdinando devotiſſima, in capel-

a *Captivus in Luſitania mortique addictus,*

lam ejus acceſſit, ad quandam imaginem, cui prædictus Rex dum viveret ipſe afficiebatur: cœpitque prolixe orare Regem Ferdinandum, vellet intercedere apud Dominam noſtram, ut maritus ſuus à tanta calamitate liberaretur: votum addens, quo ſe obligabat ad curandas ante prædictam imaginem triginta Miſſas per totidem dies, & glorioſo Regi offerendum panem & vinum ceramque accenſam. Primo autem die ipſaque hora, qua cœpit prima Miſſa, collataque ſunt panis vinum & cera: maritus ſuus, qui tenebatur in iſto tenebricoſo carcere propemodum enectus fame ac ſiti, vidit candelam cream coram ſe accendi, panemque & vinum ab uxore oblatum, eiſque refocillatus eſt. Dum autem orationes & oblationes continuarentur Hiſpali, captivus quoque Oliſipone ſimili hora & modo illuminabatur reficiebaturque. Cumque cuſtos carceris, octavo cœpti miraculi die, cereum accenſum fuiſſet conſpicatus, ſuoque captivo deeſſe nihil animadverteret, voluit eum torquere: quapropter ille myſterium aperuit, & quid octiduo toto ſibi factum fuiſſet manifeſtavit. Hæc ubi ad aures Luſitani Regis pervenerunt, veraque probata ſunt, quamvis eum bene commeritæ morti adjudicaſſet, accerſivit illum, juramentumque exegit quod reverſus in patriam, nuntiaret ſibi quid iſtic pro eo factum ſit. Interim nuntiatum eſt Hiſpali, mortis ſententia accepta ſublatum de medio hominem eſſe: ſed non ideo pia mulier captum dimiſit ſacrificium ac votum. Vigeſimo autem die ab eodem curato domum mulier rediens, ibidem invenit maritum ſuum, quem manu apprehenſum duxit ad capellam prædicti Regis, ubi Deo & ejus glorioſæ Matri egerunt gratias ipſique glorioſo Regi. Sumpta autem dierum aliquot quiete, redivit in Portugalliam, narraturus, quid abſente ſe domi fecerit uxor.

oblationibus ab uxore Hiſpali factis ſuſtentatur,

& agnito miraculo liberatur.

11 Quidam propter grave crimen addictus morti, per

per ſagittas Confraternitatis *b* excipiendæ, captivus attinebatur in turri, manicis implicitus, cum cippo ad collum & gravi ad pedes catena. Pridie vero quam ad ſupplicium educeretur, commendavit ſe huic glorioſo Regi: eademque nocte, neſciens ipſe quo modo, ſolutum ſe à vinculis omnibus miratus eſt; & ſequenti mane ad capellam Beati venit, vitamque ſervavit meritis iſtius glorioſi Regis.

b *Item alius educendus ad mortem.*

III Cuidam devoto Dominæ noſtræ ejuſdemque Regis aufugerat mancipium, quod cum utrique commendaſſet, in eo requirendo nullam prætermiſit diligentiam. Amiſſa deinde ejus recuperandi ſpe, octavo jam fugæ die currente, petiit ſibi Miſſam dici ante imaginem Dominæ noſtræ, de Conceptione ejus; orans glorioſum Regem, ut pro ſe dignaretur intercedere. Cumque prædictam Miſſam in capella Sancti de genibus audiret, poſt tergum reſpiciens, vidit adſtantem fugitivum ſuum: qui rogatus, ubi fuiſſet, reſpondit: Hac nocte quatuordecim leucis hinc abfui aſino inſidens, & mane me reperi circa Hiſpalim.

reducitur fugitivum mancipium,

IV Cuidam virgini pauperi addicta in dotem erant decem millia maravediſiorum: ſed eidem jam deſponſæ, qui dotem promiſerant, præſtare eam non potuerunt: qua de cauſa accipere eam ſponſus noluit. Ipſa vero ſolum ſexaginta quinque maravediſios habens, rogavit glorioſum Regem, ut ſibi quo meliori poterat modo ſuccurreret. Itaque paucos illos quos habebat nummos, decrevit in ejus nomine exponere ſortibus, quæ Hiſpali duci ſolebant. Prima autem ſors egreſſa eſt puellæ hujus & glorioſi iſtius Regis, quæ fuit centum duplarum Caſtellanarum & trium ulnarum holoſerici villoſi: quare qui rogabatur ſponſus', neceſſe habuit ipſe rogare: itáque celebratum matrimonium eſt, in quo illa Deo & Regi glorioſo ſervivit.

curatur pauperi puellados,

V Viro cuidam vacca ſua vel aberrans perdita,

redditur abducta vacca

vel furtim abacta erat; quam multis diebus magno cum labore requirens, nec inveniens, vovit Missam cum oblatione glorioso Regi Ferdinando. Vesperi autem venit stipem ferens pro Missa die sequenti dicenda. Eadem hora, cum laniones Hispalim inducerent animalia macello destinata, nescitur quo modo, simul omnia intrantia in civitatem, hac illac dispersa sunt; vacca autem prædicta viam tenuit versus ecclesiam S. Mariæ, neque sisti à quoquam potuit, plateas & viculos multos percurrens, usque dum stetit post sepulcrum glorioſi Regis. Dominus autem ejus, egrediens à numeranda stipe, vidit continuo agnovitque vaccam suam, atque ob hoc miraculum valde laudavit Deum & glorioſum Regem.

liberatur addictus morti.

VI Mulieris cujusdam captivus filius, causa criminis, addictus erat morti: quia autem erat paupercula, accessit lacrymans ad sepulcrum Regis glorioſi, quotidie candelam offerens. Cumque sententia esset executioni mandanda, declaratus est liber absolutusque à culpa: atque ita mulier à tristitia, filius ab ignominia exempti fuerunt.

juvatur egenus sacrista,

VII Sacristanus quidam capellæ hujus Regis, cum stipendium nimis modicum sibi præberetur quam ut eo vitam agere posset, decrevit ambire aliam majoris emolumenti sacristiam: hac autem obtenta, majori quam antea necessitate premi se sensit. Igitur in se conversus, animadvertensque exaruisse in animo suo devotionem erga glorioſum Regem; ad ejus famulatum revertit, consueto stipendio acquieturus: & mox omnes eum juvare cœperunt, sic ut necessitati suæ optime prospectum fuisse, & etiamnunc esse, fateatur.

recuperatur amissum rosarium,

VIII Quidam ecclesiæ Hispalensis Sceptriferus dum iret accepturus gladium, quem Rex manu tenuit quando urbem intravit, ad Processionem publicam deferendum; in conferta hominum, tali die concurren-

currentium, multitudine amisit sertum globulorum precatoriorum minime contemnendi pretii. Oratione autem ad glorioſum Regem facta, dixit, quod amiſſam in ejus obſequio coronam eodem intercedente recepturum ſe ſperaret. Anno autem vertente, hora eadem orans ante imaginem Beati, ipſam coronam vidit in manibus cujuſdam mulieris; quæ libenter illam reſtituit, narrans quomodo reperiſſet: quod ille beneficium Deo & beato Regi acceptum retulit.

d *item jumentum:*

IX Mulier paupercula ex *d* Palomares, roris-marini plantas venales circumducere Hiſpali ſolita per plateas, jumentum quo utebatur ad illas vehendas amiſerat, una cum tortulis panis, ad familiæ ſuæ victum coëmpti: nec aliud præter ipſum jumentum habens, quo vitam ſuſtentaret, circumibat plorans civitatem. Cujus labori compatientes aliqui, ſuggeſſerunt, ut ad Regem Ferdinandum candelam ferret, ipſique beſtiam commendaret. Fecit hoc die quodam ſabbati, inter nonam ac decimam; orationeque completa rediens ad gradus capellæ, invenit præconio publico proclamari ubinam animal eſſet: atque ita quod amiſerat reperit, & Deum Dominum noſtrum cum ſancta Virgine Maria & Rege glorioſo laudavit.

dimittitur manu truncandus,

X Æthiops quidam, quia mulierem conjugatam alapa percuſſerat, captus & accuſatus de crimine fuerat; periclitabaturque ut minimum de amittenda manu, pro ratione delati compertique delicti. Promittens autem Regum Dominæ, Regique Ferdinando Miſſam, cum cereo manus unius ſimulacro, paulo poſt liber dimiſſus eſt, abſque punitione ulla.

e *& ſervus furcæ adjudicatus,*

XI Quidam Regum *e* Modernorum ſatelles habebat mancipium Æthiopicum, propter facinora varia morti damnatum. Cumque ad furcam duceretur, Dominus ſuus commendavit ipſum Ferdinando

Regi glorioſo; dicens, non minus ſuum quam ipſius ſervum eſſe. Moxque reductus in carcerem fuit, & intra paucos dies ſolutus à periculo mortis, quam decies eoque amplius commeritus fuerat.

reducuntur fugitivi Mauri duo,

XII Mulier Trianæ commorans duos habebat Mauros, matrem vero devotam huic Regi. Cum autem Mauri prædicti fugiſſent, ſeque in ſilvulam quamdam abdidiſſent, vincula omnia diſruperunt. Verum ſtatim ac mater mulieris iſtius cognovit ipſos diſparuiſſe, curavit Miſſas aliquot prædictis Dominæ noſtræ & glorioſo Regi dicendas: cumque ſe ad abitum Mauri pararent, apparuit eis vir ſenex, canus, & venerabilis, qui eos non prius dimiſit, quam compulit ad oſtium Dominæ ſuæ ſe ſiſtere; ubi agniti reductique in domum ſunt, per interceſſionem ipſius glorioſi Regis, qui (quantum ex imagine cognoſci poterat) ipſis apparuerat, ſecundum confeſſionem ejus, cui viſio talis obtigit.

recuperatur amiſſa pecunia.

XIII Armiger quidam, Corduba veniens, amiſerat peram continentem centum nummos aureos & ſcyphum argenteum aliaſque res multas: cui requirendæ cum multam fruſtra impendiſſet operam, monitus eſt, ut amiſſa glorioſo Regi commendaret. Mox autem atque audita Miſſa progreſſus eſt ad gradus capellæ, certum de iis accepit indicium, & omnia recuperavit meritis hujus glorioſi Regis.

XIV Trianenſis nauta duodecim Henricos-Alf phonſæos *f* portabat in burſula; & hac, neſcio quomodo, aperta, eos amiſit variis in locis per quæ tranſiit, nunc ſingulos, nunc duos, aut etiam quaternos. Quos ubi deeſſe ſibi vidit, nec proficere adhibitam in requirendo diligentiam, amiſſa eorumdem reperiendorum ſpe, recurrit ad Regem Ferdinandum, ejuſque honori certum Miſſarum numerum dicendum curavit. Moxque in variorum manibus diviſim reperit quod amiſerat.

XV Mulier

XV Mulier conjugata, pridem nihil de viro ſuo inaudiens, quaſdam Miſſas dicendas cum oblatione curavit, & mox accepto nuntio recreata fuit. Hæc & ſimilia alia, ſi eſſent ad longum deducenda, non poſſem ea cito abſolvere: interim ex relatis apparet, competere huic glorioſo Regi Sanctorum trium prærogativas, videlicet S. Antonii Patavini, in recuperandis amiſſis; S. Dominici, in ſolvendis captivis ac liberandis reis; S. Nicolai, in juvandis pauperibus & peregrinis *g*. Quapropter vehementer demiror Hiſpalenſium ingratitudinem, qui novum in Ferdinando Patronum adepti talemque Advocatum, cujus ſanctitatem intra tam breve tempus Deus ac Dominus noſter per tot miracula manifeſtavit; necdum pro eo canonizando ſupplicationem miſerunt. *Hactenus pars tertia Legendæ antiquæ, excuſæ in libro Flos-Sanctorum dicto, unde partem ſecundum Vitæ dedimus: ad recentiora tranſeo.*

Trium Sanctorum prærogativæ in Ferdinando.

g

ANNOTATA.

a *Inter* Ferdinandum Luſitaniæ & Joannem Caſtellæ Reges *certatum eſt primo cum vaſtatione totius Luſitaniæ*: Beatrice *deinde regni herede* Joanni *nupta, cum* Ferdinandus *abſque prole maſcula obiiſſet anno* 1383, *Luſitani, fratrem ejus nothum* Joannem *maluerunt habere quam Caſtellano ſubjici: cum autem ſuum atque uxoris jus proſequeretur Caſtellanus, infeliciter pugnavit ad Albigarrotam an.* 1386, *atque ita manſit* Joanni *Notho regnum*, Bonifacii Papæ IX *indulto confirmatum.*

b Confraternitas, *vulgo*, la ſancta Hermandad de Sevilla; *Agit de ea Morgadus pag.* 63, *propriumque Magiſtratum, miniſtros, carcerem, judicium habere indicat in caſus ad ſe pertinentes; ſed quod ejus inſtitutum, & de quibus delictis cognoſcat, nec ipſe nec alius quem noverim docet.*

c *Ita in Summario Proceſſuum num.* 76 *Latine redditur vox Hiſpana* Pertiguero.

d Palomares, *vicus trans Betim leuca diſtans Hiſpali.*

e *Mortuo Henrico IV ſucceſſit anno* 1474 Iſabella *ſoror*, Ferdinando *Aragoniæ Regi nupta. Ex hinc in plurali dicti* Reges *ſunt*, & Reges Catholici; *eo quod per ſe haberet* Iſabella *ut Regina diceretur, non autem acceperat à marito: qui tamen & ipſe per ſe Rex erat. Regnarunt hi ſimul uſque ad annum* 1504, *quo prior Regina obiit, ſuperſtite Rege uſque ad annum* 1516: *utriſque ſucceſſit, ex unigenita* Joanna & Philippo Auſtriaco *nepos*, Carolus V, *poſtea Imperator.*

f *Interpres Latinus in Summario*, Scuta aurea *vertit.*

g *Coluntur* S. Antonius Patavinus, 13 *Iunii*; S. Nicolaus Myræ Epiſcopus, 6 *Decembris*, &

notæ sunt utriusque in eo genere prærogativæ: qui autem hic à liberandis captivis laudatur S. Dominicus, *intelligendus est* Calceatensis, *de quo egimus* 12 *Maji*, *Castellanis notissimus ac proprius*, *& hujus eo in genere miracula plura ibi leges.*

CAPUT II.

Apparatus ad translationem Corporis incorrupti in novam Capellam anno MDLXXIX.

16 *Octavo post prænotatam in titulo* Translationem *anno*, *Hispalensis urbis historiam*, *ibidem Hispali & Hispanica lingua*, *vulgavit* Alphonsus Morgadus *Sacerdos*, *Alcantaræ natus*, *in Annotatis jam sæpe nominatus: ubi lib.4 cap.7 argumentum nobis propositum tractat*, *testis fortassis omnium oculatus*; *sed qui multa prætermisit explicare*, *minutim invenienda apud* Paulum Spinosa; *annis quidem quinquaginta circiter post rem actam scribentem*, *sed ex relatione*, *ut videtur*, *olim facta. Ergo ex utroque contextam narrationem sic accipe*, *ut initium ex Morgado*, *cetera ex Spinosa potissimum accepta fuisse intelligas.* Jusserat, *inquit Morgadus*, Rex sanctus corpus suum sepeliri in ecclesia majori Hispalensi, quam Deo & Deiparæ curaverat consecrandam: similiterque ibidem sepulti fuerant filius ejus Alphonsus Sapiens, Reginæ nonnullæ, pluresque Infantes: quorum corpora simul cum Reliquiis S. Leandri, duabusque statuis Dominæ nostræ, & gladio atque vexillo, quibus usus Ferdinandus erat civitatem acquirens, deposita erant in Mezquita olim, deinde majori & Cathedrali ecclesia: ibique sic longo tempore manserunt, primo in una navium dictæ Mezquitæ, ubi nunc est Capella, Domicellarum dicta, in corpore novæ ecclesiæ: indeque translata sunt ad aliam recentiorem ejusdem Mezquitæ navem; quæ modo pro bibliotheca est, vicina scalis. Istæ naves seu capellæ secunda ac tertia, sunt eæ quæ ex veteris

In veteri capella sepultis, Regiis corporibus,

atque in alia tantisper depositis,

Mez-

Mezquitæ clauſtro remanſerunt: ad eaſque tranſlata fuerunt prædicta corpora, Reliquiæ & imagines, interim dum abſolveretur fabrica novæ Capellæ regalis, in capite ipſius majoris eccleſiæ.

17 *Scribit autem Zuniga abſolutam fuiſſe fabricam anno* MDLXXV. *Quæ de re cum monitus* Rex Philippus *eſſet, nec dubitaret quiſpiam quin ille mox fieri* Tranſlationem *juberet; mandatum prævenientes Capellani Regii plintho, cui imponi tumbæ corporum Regiorum debebant, quales in veteri capella ſteterant, inſculpi titulum hunc juſſerunt, qui hodieque imperfectus fallaxque perſeverat*: Ferdinando III, cum clariſſima Beatrice ejus conjuge, & Alphonſo Regi eorum filio, ex humiliori ſacello tranſlatis, anno ab æternæ ſalutis principio MDLXXV, curantibus Divæ Virginis Sodalibus. *Verum cunctantius agente Rege, & multa interim eodem facientia ordinante per quadriennum, tandem* anno MDLXXIX, die ſabbato ante Dominicam ſanctiſſimæ Trinitatis, XIII Junii, de mandato ipſius Regis, ad horam ſeptimam veſpertinam convenerunt in capellam, ubi regalia corpora collocata erant, Archiepiſcopus hujus urbis, D. Chriſtophorus de Rojas *a* ſancte memoriæ, Regens Audientiæ Regiæ Hiſpalenſis, & Aſſiſtens Civitatis, ad horam ſeptimam veſpertinam; præſentibus ibidem pariter Auditoribus Regiis, multiſque ex Viginti-quatuor-viris & Juratis, ac nonnullis Commendatoribus Militiæ S. Jacobi, nec non variis Dominis titulatis tunc in urbe exiſtentibus, ſcilicet Marchionibus Tarifæ, Alcalæ, Villæ-Manrique, Algavæ, & Del-valle; Comitibus item de Gelves & Caſtellani; Dux autem Alcalæ, quo minus intereſſet, fecit ingens qua detinebatur infirmitas. Aderat etiam ipſius ſanctæ eccleſiæ Decanus, cum aliquibus Canonicis ac Rationariis, Præſidens denique & Capellani atque Cuſtodes Regiæ Capellæ prædictæ. Coram quibus diſcoopertum fuit corpus S. Leandri, & duæ imagines valde antiquæ ac devotæ

a

an. 1579 *in novam transferendis*,

votæ Dominæ noſtræ: corpus item Sancti Regis D. Ferdinandi, & Sereniſſimæ Reginæ D. Beatricis uxoris ejus, & Regis D. Alphonſi Sapientis filii eorum, & D. Mariæ *b* de Padilia; nec non corpora Infantium D. Alphonſi *c*, D. Petri, & D. Frederici *d* Magiſtri Ordinis S. Jacobi. Inſpectis etiam gladio & vexillo regio, aliiſque ceremoniis requiſitis diligenter expletis, coram Notario Regio portaverunt prædicta corpora, ad magnificum tumulum, inter duos *e* choros eccleſiæ eo fine fabricatum, ubi illa reliquerunt nocte iſta, cum quanta potuit fieri decentia & majeſtate. Imagines autem glorioſiſſimæ Virginis Dominæ noſtræ, unam quidem, quæ Regum dicitur, collocarunt ſuper ferculum ſuum intra capellam Regiam; alteram, quæ tota eſt eburnea, poſuerunt ſuper altari majori, cum corpore glorioſi Antiſtitis Leandri.

b c d *dum apparantur omnia,*

e

ipſa carioſis exempta ſarcophagis,

18 Inventus eſt Rex Sanctus cum annulo, cujus palæ inſertus erat lapis cæruleus, in uno digitorum manus dexteræ; accinctus gladio, & indutus calcaribus. Regina Beatrix ad unum pugnorum habebat armillam, contextus nigri, gemmis in orbem conſperſam. Rex Alphonſus, gladio accinctus, habebat ſceptrum atque coronam, cum nonnullis inſigniis Imperatoriis; in pedibus quoque habebat calceos formæ vetuſtæ cum fibulis argenteis: notatumque fuit, frontem, ejus & caput normam communem magnitudine excedere, barbam vero aliquanto prolixiorem eſſe quam ſit Clericalis. Sed ſarcophagi, omnes præterquam unius Reginæ Beatricis, adeo carioſi reperti ſunt, ut ceteris corporibus omnibus fuerint faciendæ novæ capſæ: quarum quæ Sancti Regis ejuſque filii Alphonſi corpora excepturæ erant, coccinea interius byſſo, exterius vero panno aureo fuerunt obductæ, & clavis inauratis conſertæ, deſuper autem extendebatur crux panni argentei. Magiſtro ſarcophagum placuit holoſerico

cæru-

cæruleo conveſtire exterius, ejuſdemque coloris byſſo interius, cum ſimili, qua duæ priores arcæ ornabantur, aureæ clavaturæ limborumque ex auro & ſerico contextorum ſplendore: qui etiam ceteris ſarcophagis eſt additus, exterius holoſorico coccineo, interius byſſo obductis. *imponuntur novis arcis ſingula.*

19 Tribus prioribus injecta deinde ſunt pallia, ex tela auro-coccinea cum fimbriis ex auro ſericoque concolori textis, ſimiliſque texturæ floccis. Ceteras capſas tegebant ejuſdem formæ Pallia coccinea: & in medio cujuſque pallii acupicta erant inſignia regia, præterquam in eo quod Magiſtri capſam operiebat, coloris cærulei, quod Cruce Ordinis S. Jacobi cum ſuis conchis inſigniebatur. Ordo, quo ferebantur, hic erat. Præcedebat ſarcophagus continens corpus Magiſtri; deinde cum corporibus duorum Infantium geſtabatur corpus D. Mariæ Padiliæ: poſtea corpora ſingula ex ordine ſequebantur, Alphonſi, Beatricis & Ferdinandi; & hoc ultimum portabatur ſub umbella ſpecioſſima panni argentei decem ulnas lata, cujus haſtilia tenebant Beneficiati eccleſiæ Metropolitanæ, enſem præferente Comite de Villar Civitatis Aſſiſtente; poſtremo autem ferebatur Corpus S. Leandri, pone ſequente Archiepiſcopo & ceteris, die, ut dictum eſt, XIII Junii. *& decore velantur.* *Eadem ſolenniter circumferenda,*

20 Tumulus eum in finem poſitus inter ambos choros, illud vaſtiſſimum ſpatium ſua implebat circumferentia, in formam pyramidis aſſurgens, deſinenſque in globum qui ipſum fornicem fere attingebat. Tota autem moles ornata erat picturis, victorias glorioſorum iſtorum Regum & illuſtria geſta repræſentantibus, artificio & decore mirabili. In his eminebant proceritatis eximiæ figuræ quatuor, eum in modum compoſitæ, ut licet nomina abfuiſſent, Sapientiam, Munificentiam, Sanctitatem & Victoriam iis referri intelligeres; & ſua ſingulis *in unum pegma componuntur* 13 *Junii*

ſub-

ſubjecta erant hieroglyphica, cum epigrammatis cuique virtuti aptatis, & alludentibus ad eas hiſtorias, per quas demonſtrabatur, ſanctum Regem in omnibus illis quatuor eximium fuiſſe. Sapientiæ ad pedes in throno aſſidebat Rex Alphonſus, velut in tribunali cauſas dijudicans; ad aliarum vero trium pedes cernebatur Rex ſanctus, hic quidem larga manu theſauros effundens; ibi comitatus Pontifice ſummo multiſque Sanctis ac Martyribus, quibus afficiebatur devotius; alibi denique in curru triumphali, coronatus lauro, cum palma in manu: atque hæc omnia explicabantur Latinis verſibus.

pulchro ordine.

21 Res autem tota in formam hiſtoriæ deſcripta fuit, Regiæque Majeſtati oblata; ſed neſcio per quam ſocordiam periit relatio illa, æque ac inſtructio totius pompæ adornandæ ducendæque, quam propria manu Rex ipſe conſcripſerat. Sic autem ordinata erant omnia, ut in pegmate primum locum teneret Magiſter, poſt ipſum conſiſterent tres ſarcophagi Infantium atque Mariæ Padiliæ; eminentiori vero loco ſupra ceteras elevata conſpiceretur arca ſancti Regis: utrimque, ſed gradu paululum humiliori, habens uxoris & filii corpora, hujus à ſiniſtris, illius à dexteris collocata. Supra has tres arcas poſita erant pulvinaria quatuor ex aureo panno: duo ſcilicet ſupra arcam Sancti Regis, ſuſtinentes coronam auream; alia duo ſuper ſingulas collaterales, totidem coronis ſimiliter aureis ſuſtinendis. Circum pegma vero diſpoſita lucebat ingens copia grandium ex candida cera tædarum.

Ad hoc pegma poſtridie conveniunt

22 Excubituris nocte iſta ad funebre pegma Capellanis duodecim mandaverat Archiepiſcopus, ut Pſalterio recitando occuparent ſeſe: cuſtodiam vero commiſerat delecto ad id D. Hieronymo de Montalvo, ſupremo ſatellitii urbani Præfecto, qui cum pluribus Præfectis minoribus ejuſdem ſatellitii, aliiſque ad id deputatis perſonis, intra eccleſiam pervigilans,

gilans, portas uſque mane clauſas tenuit ad horam quartam matutinam : quando primus in eccleſiam ingreſſus eſt Archiepiſcopus, tum omnes qui debebant intereſſe proceſſioni, ſeque ſeſſum contulerunt ad loca, unicuique ordini præſcripta à ſua Majeſtate, in hunc modum. Audientia Regia in capella majori ad latus Epiſtolæ locum cepit, Tribunal ſacri Officii ad cornu Euangelii, Magiſtratus civitatis cum Equitibus ſuis tenuerunt utrumque latus tumuli, poſt eumdem tumulum Univerſitatis Doctores & Magiſtri conſederunt. Titulares Domini, qui erant de Capitulo civitatis, cum aliis Rectoribus ejuſdem etſi de Capitulo non eſſent, recepti ſunt ad ſedilia chori inter Digniores è Clero; Equites & Fratres Militarium Ordinum ad inferiora ſubſellia ejus chori, qui ad Archidiaconum Hiſpalenſem pertinet; & ex adverſo in choro altero, Judices Commercii Indici: omnibus autem una erat regula, ne cui vel ſella particularis, vel cuſſinum præberetur, ſed nudis ſcamnis æqualiter inſiderent; ne durante Officio quiſquam caput tegeret; ne luctum aliquis præferret in habitu.

Magiſtratus omnes & utrique Clerus,

23 Religioſi Ordines & Clerus univerſus diſtributi ſunt per capellas eccleſiæ, ſingulis autem in manibus luxit cereus candidus libræ unius: Confraternitates vero occuparunt Studium S. Michaelis, ibique ſeſe compoſuerunt, ut ſecundum cujuſque ætatem ordinate prodirent. Intravit autem D. Hieronymus Montalvo cum ſuis centum bipenniferis, & tumulum pulcherrimo ordine circumſepſit. Ne cera deeſſet proviſerat Civitas, tam copioſe, ut cum omnibus perſonis dignitatis alicujus tributum eſſet pro ſuo cuique gradu, plurima ſuperabundaret. Quare deſignati ſunt homines duo, qui in caniſtris deauratis paratos haberent cereos, cujuſcumque conditionis hominibus, cœptæ pompæ ſuperventuris, erogandos; præſertim Equitibus, qui cum Regiis

ſuo ſingulo cereo inſtructi.

corpo-

corporibus aliquamdiu ſuccollaſſent, vices ſuas tradituri eſſent aliis identidem commutandis. Proviſerat etiam Civitas ſatellites quadraginta, ultra viginti ordinarios, & eos quos ſancta Fraternitas adjunctura erat; qui turbam popularem compeſcerent, nequid tumultus cauſaret immoderato ſpectandi & propius aſſiſtendi ſtudio; itemque bipenniferos centum jam dictos, omnes ſutores atque ſartores: qui id muneris ſibi ſpecialiter depopoſcerant, tamquam inſcripti confraternitati S. Matthei, quam ipſe Rex ſanctus creditur inſtituiſſe.

ANNOTATA.

1 Chriſtophorus de Rojas, *Archiepiſcopus Hiſpalenſis, obiit mox anno ſequenti* 1580.

b Mariæ Padillæ *infamem totis Hiſpaniis cum* Petro Crudeli *pellicatum, juſtis poſt* Blancæ *mortem nuptiis purgatum fuiſſe, benignior erga ejus memoriam Hiſpalenſium opinio tenet: de qua quid ſentiam, non eſt hoc loco mihi neceſſarium explicare.*

Infantes in Regia capella tumulati.

c *Quærenti quinam hi eſſent, reſponſum eſt,* Alphonſo XI *prognatos ambos fuiſſe. Sed quis credat,* Petro Crudeli, *iſtius* Alphonſi *filio, fratrem alterum* Petrum *fuiſſe? Fuerit ergo hic* Sancti Regis *ex* Alphonſo X *nepos, patri præmortuus: ſicut hic nominatus* Alphonſus infans *fuit filius* Mariæ Padillæ, *cui pater, ſucceſſionem regni fruſtra deſtinaverat teſte Mariana, quemque matri contumulatum fuiſſe docet ex teſtamento, quo* medium ſe inter Padillam Reginam filiumque Alphonſum, in ſacello quod ſua impenſa extruendum curabat ſepeliri mandat: *quod tamen ſucceſſu caruit.*

d Fredericus *ejuſdem* Alphonſi XI *ex* Leonora Guzmanna *filius nothus, anno* 1342 *adhuc decennis, diſpenſante in natalibus Pontifice, factus Magiſter Ordinis, à* Petro Crudeli *Alphonſi filio & ſucceſſore, crudeliſſime interemptus eſt an.* 1358. *De quo vide Hiſtoriam trium Ordinum lib.* 1 *cap.* 27.

e *Metropolitana Eccleſia, intra muros & lateralia ſaccella lata pedes* 110 *geometricos, longa* 379, *operi Gothico extenditur ſub quintuplici fornice grandibus columnis nixo, habetq; in latitudine, præter navim mediam atque præcipuam pedum* 59, *alias quatuor, utrimque ſcilicet minores duas, pedum* 40 *ſingulas, quæ octies circum voluti ſeu replicati, procurrunt per totidem intercolumnia; quinque ante & tria poſt tranſverſam mediæ navis crucem; poſt quæ denique ſequitur in capite eccleſiæ recentiori opere addita Capellæ Regiæ cum ſacellis ac portis lateralibus, in quibus lateralium navium proſpectus terminatur. Duos ergo Choros in media navi ſic poſitos concipe, ut totum tranſverſæ navis ſpatium inter utrumque chorum mediet: occupat autem uterque Chorus intercolumnia duo, ita ut primus (in quo altare majus & poſt altare ſacriſtia) ſolit Officianti ejuſque miniſtris ſervire videatur & odio claudi; alter, qui eccleſiam ingredienti poſt tria intercolumnia primus occurrit, ſubſellia habeat*

beat Canonicorum & Cleri ad divinum officium concinendum. Atque hæc notare juvabit, quia ſæpius infra mentio fit ſpatii inter duos Choros, quod eſt ſub umbilico fornicis principalis iſtic ubi olim aſſurgebat auguſtus in quadrum tholus, qui poſtea corruit nec umquam reſtitutus fuit, ſed continuatus eſt fornix, per ruinam talem hians, quo fit ut ſupra ipſum conſtratum tectum æqualiter planum ſit totum quam late extenditur media eccleſiæ navis. Ipſam auguſtiſſimæ fabricæ ichnographiam videre qui volet, adeat librum Ferdinandi dela Torre Farſan, ubi ea æri inciſa oculis exponitur ad melius concipiendum ſitum triumphalis machinæ, infra quoque in imagine proponendæ, quæ ex adverſo portæ majoris inter hanc & chorum media ſtabat, ſecundum eccleſiæ intercolumnium occupans.

CAPUT III.

Ordo proceſſionalis pompæ in hac tranſlatione ſervatus, & quædam eam ſecuta.

QVomodo nunc porro tota pompa proceſſerit, iidem qui ſupra auctores nobis declarant his fere verbis. Sic comparatis, uti dictum eſt, omnibus, proceſſit D. Archiepiſcopus, veſtitus Pontificaliter, ad inchoandum Miſſam: quæ quoniam congruere debebat celebritati, potiſſimum ſpectanti Imaginem Dominæ noſtræ & Reliquias glorioſi Pontificis Leandri, placuit de Dominica potius quam de Requiem Officium fieri. Mox ac datum initium Miſſæ eſt, cœperunt progredi ex S. Michaelis Collegio Confraternitates ſucceſſive omnes, pulcherrimo ordine, cum labaris facibuſque, quæ ſupra quindecim mille numeratæ fuerunt; tanta reverentia & decentia, ut nec minima quidem (quod alias contingere ſolet) fuerit inter ipſas contentio. Proxime ſucceſſerunt, ſecundum ætatem inſtitutionis ſuæ, quotquot intra & extra civitatem ſunt religioſorum Ordinum cœtus, nullo prorſus excepto, adeo ut præter eos qui ad generales Proceſſiones convenire ſolent, adfuerint etiam Carthuſiani & Hieronymiani, tam qui in Domo Pulchri-aſpectus, quam qui ad S. Iſidori in campis degunt; Monachi item glorioſi Patriarchæ Benedicti,

24

Optimo ordine procedere cœperunt

Re-

Religioſi ſanctiſſimæ Trinitatis, & ſanctiſſimus Ordo Societatis Jeſu ; omnes numero mille quingenti.

cum ferculis Reliquiarum,

25 Tertio loco ſequebantur Religioſi & Fratres S. Jacobi, medium ferentes corpus ſui Magiſtri, cui ſuccollabant Equites ejuſdem habitus cum ſuis palliis & inſigniis. Tum Parochiales Cruces viginti quinque, agmen ducente Cruce Metropolitanæ eccleſiæ, quam ſequebatur & comitabatur Canonicus D. Ludovicus Pontius, in habitu Subdiaconi, cum Clero & Capellanis plus quam ſexcentis, ſecum habentibus feretra ornatiſſima ſeptem, in quibus geſtabantur ſpectabiliores ejuſdem eccleſiæ Reliquiæ, grandibus argenteis lipſanothecis incluſæ, cum candelabris ad ſingulos angulos argenteis cereiſque ardentibus, ſuccollantibus ad ſingula feretra Capellanis quatuor, Dalmaticas pretioſas indutis.

& corpore S. Leandri,

26 His proximi gradiebantur primum Capellani & Vicenarii ipſius eccleſiæ, tum Univerſitas Beneficiatorum Parochialium cum ſuo Abbate, deinde Canonici S. Salvatoris, ac denique Capitulares ipſi, omnes chorales cappas albas induti: inter quos portabatur ornatiſſimum feretrum, cum arca in modum tumbæ compoſita, pallioque pretioſo inſtrata, continente corpus S. Leandri ; & deſuper grandem ejuſdem ex argento ſtatuam, ad humanæ menſuræ modum, cui caput Sancti includebatur : quod quidem feretrum ſub umbella ſpecioſa deportabatur à Beneficiatis. Poſt hanc arcam ferebatur Deiparæ parva imago eburnea, quæ fuerat in capſa Sancti Regis inventa : ferebatur autem perquam devote & reverentur inter manus Rationarii. Ab hac, intervallo modico geſtabatur in grandi feretro imago ejuſdem Deiparæ, à Regibus cognominata, induta veſtem conſperſam monilibus pretioſiſſimis, & habens in capite coronam auream, quæ ipſiuſmet Sancti Regis fuerat, ſub umbella argenteis haſtilibus quatuor

item Marianis imaginibus duabus,

ſuſten-

ſuſtentata, tota holoſerici rubei, opere phrygionico acupicti, cum inſignibus eccleſiæ: ipſam vero imaginem geſtabant humeris Regii Capellani capellæ ipſius.

27 Tum ſuccedebant Dignitates eccleſiæ, cappas & mitras induti, interque eos Crux Archiepiſcopalis, pone ſequente Archiepiſcopo in Pontificalibus, & cum eo Clerus atque Capitulum. Poſt hos ibat ſanctæ Inquiſitionis Tribunal, ipſi ſcilicet Inquiſitores, eorumque Advocatus Fiſcalis & Satellitii ſummus Præfectus, Secretarii ac Judices Fiſci cum ceteris Officialibus; Univerſitas Doctorum ac Magiſtrorum, in forma conſueta, cum Bedellis argenteas clavas geſtantibus: tum Prior & Conſules Domus Contractuum, Judiceſque & miniſtri eodem ſpectantes; ac poſtremo omnium, Capitulum ejuſdem civitatis cum Nobilioribus atque Equitibus, omnes cum facibus ardentibus, precedentibus eoſdem Sceptrigeris ſuis, atque poſt eos Juratis: ſimulque procedebant ſymphoniaci publici, ſub directione Vexilliferi Majoris: atque inter hos portabantur corpora duorum Infantium & Mariæ Padiliæ, deinde corpus Alphonſi Regis, ac denique matris ejus Reginæ Beatricis, ſuccollantibus viginti quatuor ex Equeſtri ordine nobilibus viris.

has ſequitur Archiepiſcopus,

Inquiſitio,

Univerſitas,

Magiſtratus,

28 Vexillum poſtea Regium, cum quo hæc civitas recepta à Mauris eſt, efferebat D. Joannes de Sandoval, frater Marchionis Deniæ & Archiepiſcopi conſobrinus, veſtitus habitu ex acupictura argentea, & ſtipatus clavigeris quatuor, ſagum rubeum argenteis laminis ad humeros tectum geſtantibus. Mox ſuccedebat prænominatus Civitatis Aſſiſtens D. Comes Villarienſis, efferens ſancti Regis gladium, inter quatuor Feciales ſeu Reges-armorum ſuæ profeſſionis habitum indutos. Poſtremo omnium ferebatur à Titularibus Dominis corpus ſancti Regis, umbellam geſtantibus eorumdem filiis fratribuſve, &

cum vexillo,

gladio,

& corpore S. Ferdinandi,

subsequente Audientia regia, sic ut agmen clauderet illius Regens: de post cujus tergum usque ad corpus Magistri, longo utrimque ordine, tegebant pompam & arcebant turbam satellites Justitiæ ac Fraternitatis; nec deerant certis locis admixti tubicines musicaque omnis generis instrumenta, cum cantoribus & symphoniacis.

per plateas speciose ornatas.

29 Hunc in modum ducta est pompa per omnes illas plateas, per quas solet in festo Corporis Christi sanctissimum Sacramentum circumgestari; fuerunt-que illæ die isto quam opulentissime exornatæ, dispositis etiam per opportuna loca triumphalibus arcubus novæ ac curiosæ inventionis. Cumque ad ecclesiam majorem, eo quo exierat ordine, rediviſſet processio; rursus in suo pegmate collocata sunt corpora, eo quo nocte præcedenti steterant situ; imagines vero in capella; Reliquiæ autem ceteræ relatæ sunt ad conditoria sua. Ab eodemque die & hora vesperarum, usque in diem Lunæ sequentem, pulsatæ sunt viginti quatuor turris majoris campanæ, ad oblectamentum aurium singulare, propter harmonicam earum inter se consonantiam: atque ita finita est diei istius festivitas.

Coram iisdem, 15 Junii eodem reversis,

30 Postero mane die xv Junii, redierunt ad ecclesiam Tribunal Inquisitionis, Magistratus Civitatis, Audientia Regia, Contractationis Curia, Titulares Domini, omnes lugubribus induti: quos mox secuta Universitas est, Equitesque ac Fratres S. Jacobi, ingressi per Portam ecclesiæ quæ Picta cognominatur, per quam etiam egressa ingressaque pridie processio fuerat. Venerunt autem ad eam præcise horam, qua expectabantur ab Archiepiscopo & Capitulo, & eadem quæ pridie loca occuparunt. Ingressus etiam cum suis centum bipenniferis Præfectus major Satellitii, eosdem circum pegma disposuit. Tum apertæ valvæ omnes sunt, & populo concurrenti permissus accessus ad ecclesiam. Adfuerunt

etiam

etiam, ſicut antea, religioſi Ordines, ſeque partiti ſunt per aſſignatas cuique capellas, ubi ſinguli recitarunt Officium defunctorum cum Miſſa, ceram ſicut antea præbente Civitate: in choro autem ſymphoniaci omnes exorſi quam ſolenniſſime ſunt idem Officium, Miſſam de Requiem Pontifaciliter canente Archiepiſcopo: ſecutaque eſt oratio, quam pronuntiavit inſignis concionator ex Ordine S. Dominici P. Mag. Joannes de Spinoſa.

Officia funebria inſtauranter.

31 Tum proceſſionaliter egrediens Capitulum, cum cereis ardentibus circuivit per templum, ſecum ferens imagines Deiparæ & corpus glorioſi Præſulis Iſidori, ſubſequente eos Archiepiſcopo; cui ſucceſſerunt Inquiſitionis ſacræ, Univerſitatis, Contractationis, & Civitatis Officiales primarii ſuperius expreſſi. Poſt Juratos autem ferebatur vexillum Civitatis à D. Ferdinando de Solis: deinde Equites S. Jacobi ſuſtulerunt corpus ſui Magiſtri, Viginti-quatuor-viris aliiſque nobilibus alia Regalia corpora ſimiliter accipientibus. Sequebatur Aſſiſtens Hiſpalenſis cum gladio, & D. Joannes de Sandoval cum vexillo Regio, & Proceres titulares cum corpore ſancti Regis, pompam claudente Audientia Regia. Ita deventum eſt ad capellam Regiam, ſuper cujus principem aram collocatæ ſunt imagines Beatiſſimę Virginis cum corpore S. Leandri; atque ad ejuſdem aræ utrumque latus, quatuor corpora, Infantium ſcilicet, Mariæ Padiliæ, & Magiſtri, infra duos arcus, ad eum finem fabricatos, & divite panno conveſtitos. Ad gradus altaris ſtabat marmoreus tumulus, panno aureo inſtratus: intra quem collocata ſunt corpora ſancti Regis, Reginæ Beatricis, & filii eorum Alphonſi; apertis tamen prius capſis, ut ea ſub cautione publicæ fidei, manu Notariali mox ſignatæ, Comes Aſſiſtens traderet Capellano Majori: cui etiam, ſub ſimilis fidei teſtimonio authentico, ſanctus Gladius traditus eſt. Quibus peractis ſympho-

& corpora inferuntur in novam capellam.

niaci extulerunt Responsorium, & Archiepiscopus subjecit orationem pro Defunctis.

corpus autè S. Ferdinandi in marmoreum tumulum, pariter translatum:

32 *Hactenus breviori relatione* Morgadus, *prolixiorè* Spinosa; *tumulus autem ille marmoreus, in quo una cum sancti Regis corpore, usque dum propriæ tumbæ conficerentur, posita sunt* Beatricis *atque* Alphonsi *corpora, venerabilia illa quidem, haud tamen religioso Sanctorum cultu prosequenda, non erat novus; sed idem ille antiquus, in quo ante jacuerat* Sancti Regis *corpus, in quatuor lateribus inscriptum habens Epitaphium, totidem linguis, Latina scilicet, Arabica, Hebraica & Castellanâ: errant enim qui Arabicas litteras pro Græcis acceperunt. Epitaphii illius tenor Latinus talis à Zuniga exhibetur:* Hic jacet Illustrissimus Rex Ferrandus, Castellæ, Toleti, Legionis, Galleciæ, Sevilię, Cordubę, Jaëni, constantissimus, justissimus, strenuissimus, decentissimus, liberalissimus; in timore & servitio Dei efficacissimus: qui contrivit & exterminavit penitus hostium

ejus epitaphium,

suorum proterviam, qui sublimavit & exaltavit omnes amicos suos, qui civitatem Hispalensem (quę caput est & metropolis totius Hispanię) de manibus eripuit Paganorum, & cultui restituit Christiano: ubi solvens naturę debitum transmigravit, ultima die Maji, anno ab Incarnatione Domini CIↃ.CC.LII.

33 *Capellæ novæ, fabricatæ in capite totius ecclesiæ, inter Sanctorum Petri & Pauli collateralia sacella, descriptionem architectonicam legere qui volet, Zunigam adeat, minutim singula explicantem ad an.* 1575, *quo cœptum est hujus* Translationis *negotium tractari, & adeo certo absolvendum sperabatur, ut jam tum fuerit sculptus hic titulus:* Ferdinando III, cum clarissima Beatrice ejus conjuge, & Alphonso Regi eorum filio, ex humiliori sacello translatis, anno ab ęternę salutis exordio MDLXXV, curantibus Divę Virginis Sodalibus. *Sed variis intervenientibus causis differenda* Translatio *fuit, nec ante prænotatum annum* MDLXXIX *res peragi potuit; concluſa autem illa est per authenticum Actum restitutionis*

& titulus jam inde ab an. 1575 *paratus.*

factæ

factæ per Comitem Aſſiſtentem, de Corporibus & aliis omnibus ſibi ab eccleſia concreditis: quod inſtrumentum totum deſcribit Zuniga pag.557 & ſequentibus.

34 *Poſtmodum, ſed non exprimitur quando, corpora* Beatricis & Alphonſi, *collocata ſunt intra proprias tumbas ad utrumque* Regis Sancti *latus; ſic tamen ut hujus tumulus illorum tumulis eminentior eſſet; itaque manſerunt totis centum annis, uſque dum anno* MDCLXXIX, *de mandato ſuæ Majeſtatis, tranſlata fuerunt intra duos loculos, ad latus capellæ regiæ excavatos: ubi nova eis epitaphia, litteris ex ære fuſis, ſuper marmoream tabulam poſita ſunt, cum propriis ſuper unoquoque coronis, Imperiali ſuper* Alfonſi, *Regia ſupra* Beatricis *tumulo. Reliqua (uti mihi reſponſum à Deputatis Capitularibus eſt) jam inde à principio fuerunt, ſuntque etiam nunc, à ſacro* S. Ferdinandi *tumulo remota notabili intervallo, intra Pantheon, quod appellant regale, ad quod per porticus quaſdam intratur; ita ut nec minima quidem apparentia ſit, quod alius iis habitus honor ſit quam pure civilis & regiis perſonis conveniens.*

Seperatim poſtea poſitis Alphonſo filio & Beatrice uxore.

35 *Poſtquam autem duo, quæ ſupra dixi, Regia corpora longius remota fuerunt ab eo, cui ſoli religioſior honor debebatur; ſupra ipſam hujus tumbam erectum eſt conopæum panni aurei, cum imagine ſculpta; per quam intelligeretur, ejus quem ipſa repræſentabat ibi corpus eſſe: adnititurque altari, ad quod dicuntur Miſſæ votivæ de Sancto. Iamque ex mandato ſuæ Majeſtatis per varios Commiſſarios pluries tractatum eſt, de modo collocandi ipſum ſanctum corpus multo propius ad Imaginem* Deiparę, *quam vocant* Regum: *reſque eo hodie addicta eſt (quemadmodum huc ſcribebatur ex parte Capituli menſe Novembri anni* MDCLXXXI) *ut propediem decernenda videatur conſtructio argenteæ capſæ, ponendæ ſupra altare* Dominę noſtrę Regum *dictæ, ad cujus pedes ſemper optavit Sanctus conſtere. Noviſſime autem negotium iſtud commiſſum fuit Regenti Audientiæ Regiæ civitatis Hiſpalenſis, ut quam primum executioni mandetur; & hunc in finem Majeſtas*

novus cultus tumbæ ſancti Regis additur:

nunc paratur eidem capſa argentea.

ſua Regia deſignavit quædam jura civitatis prædictæ, ut quam decentiſſime tranſigantur omnia; remanente nihilominus juxta ipſum ſepulcrum altari, quod diximus, cum Statua Sancti. Cum vero hæc parata fuerint, occaſio dabitur novæ ſolennitati, poſt eam quæ curata fuit, cum primum anno MDCLXXI *ſancti* Regis *feſtum, tot ſeculorum uſu probatum, præhabita Sedis Apoſtolicæ ſententia, inſtauratum fuit, ſicut infra pluribus dicendum veniet.*

CAPUT IV.

Miracula recentiora ex Summario Proceſſuum Romæ impreſſo: ac primum in Gabriele Perez ejuſque familia.

36 *Ad cauſam canonizationis hac ætate agi cœptam.*

SCriptorem antiquum miraculorum, Capite primo relatorum, audivimus expoſtulantem de Hiſpalenſium ingratitudine, quod novum in Ferdinando Patronum nacti talemque Advocatum, necdum pro eo canonizando ſupplicationem miſiſſent: *Hæc cum vulgari lingua in libro Flos-Sanctorum dicto paſſim ab omnibus legerentur, non potuerunt non acriter pungere devotos ac generoſos animos; effectu tamen ſuo caruit diu ſtimulus iſte, & primo negotium hoc ætate noſtra curari cœpit, regnante* Philippo IV *Hiſpaniarum Rege, &* Urbano VIII *Apoſtolicam Sedem obtinente; ſub quo* Alexander Manſonius Advocatus, *anno* MDCXXXVIII *Romæ curavit imprimendum ſupplicem libellum oblatum Eminentiſſimis ac Reverendiſſimis DD. Cardinalibus ſacræ Congregationis Rituum*, Proponente Antonio Card. Barberino, inſtante Sereniſſimo *Rege Catholico, in cauſa* Canonizationis ſervi Dei, glorioſiſſimi, invictiſſimi, ac ſancti Regis Ferdinandi III, Regis Caſtellæ & Legionis, *eâdem plane formâ, qua ſolent confici Relationes Auditorum ſacræ Rotæ, quales ſæpe in aliis ſimilibus cauſis allegavimus, cum* Summario Proceſſus.

Hoc

Hoc libello plene continetur quidquid eatenus actum fuit: allegatis autem, quæ ſupra retulimus ex Legenda, miraculis antiquioribus, additur, quod omnipotens Deus de recenti operari dignatus fuit alia quinque miracula, quæ probantur ex Proceſſu Apoſtolico, facto in civitate Hiſpalenſi: *&* multa alia miracula conſtant ex Proceſſu ordinario, quæ pro adminiculo dantur in præcitato Summario num. LXXVII. *Hæc autem verbotenus accipe, ipſis (qua licebit) Summarii verbis Latinis, aut (ubi ea deerunt) ex Italico Latine redditis (Italice enim placuit Romæ exhibenda legere, quæ Hiſpanice excepta fuerant) ac primum quatuor potiora.*

37 Hiſpali die XXV menſis Februarii MDCXXXI, coram Judicibus Apoſtolicis, exiſtentibus in loco & hora audientiæ, D. Juratus Felix Eſcudero de Spinoſa, nomine ſuorum principalium, pro informatione preſentavit in teſtem Gabrielem Perez, incolam dictę civitatis: *qui* I, monitus fuit de gravitate perjurii, præcipue in ſimilibus cauſis canonizationum, velut eſt iſta circa quam examinari debet: II, interrogatus de nomine, cognomine, patria, ętate, parentibus & officio quod habet: & an ſit dives vel pauper, & cujus ſumptibus vivat: III, an fuerit confeſſus & communicatus, & à quo tempore, à quo Sacerdote & in quâ eccleſia: IV, an accuſatus fuerit de aliquo crimine, qua de cauſa & coram quo judice, & an fuerit condemnatus vel liberatus, vel hactenus cauſa pendeat: V, an aliquo tempore fuerit nominatus publice ſeu denuntiatus pro excommunicato, & pro qua cauſa, & an talis adhuc exiſtat: VI, an fuerit inſtructus ab aliqua perſona, quomodo & circa quæ; & quis eum inſtruxerit; & an fuerit ei datum, promiſſum ſeu condonatum aliquid, vel ſperet ſibi dari, vel aliquam commoditatem conſequi pro hujuſmodi examine: VII, quomodo venit ad teſtificandum, an fuerit vocatus & requiſitus, & quæ cauſa eum movit venire ad hunc locum. *Ad*

Iudices Apoſtolici, anno 1631 delegati,

poſt interrogationes prævias,

admisso ad testandum Gabriele Perez,

hæc omnia cum ille congrue respondisset, & per Dominos judices ab eo receptum fuisset juramentum, per Deum Dominum nostrum, & per signum Crucis, quod fecit digitis suæ manus dexteræ super libro Missali: *deinde requisitus*, quid possit declarare de vita & miraculis servi Dei Regis Ferdinandi; respondit, quod recordatur, anno MDCXXVII feciſſe se quandam declarationem unius miraculi, quam legi petebat. Et statim mandatum fuit in summariis informationibus, quæ fuerunt compulsatæ, perquirere dictam declarationem: & perquisita fuit & inventa tenoris sequentis.

audiunt legi ejus declarationẽ;

38 Hispali die XXIII menſis Maji MDCXXVII, cum ego infrascriptus Notarius dederim extremam Unctionem in mea parochia S. Marinæ, cuidam viro qui dixit vocari Gabriel Perez Coramarius, die sabbathi octava præsentis menſis; eique consilium dederim ut se commendaret sancto Regi D. Ferdinando, qui sanitatem pro eo obtineret: & cum scirem ipsum jam sanum esse, me contuli ad domum suam, ac ab eo recepi juramentum juxta formam juris, ut declararet quidquid evenerat sub onere, de quo promisit dicere veritatem. Et interrogatus quomodo sanatus esset à sua infirmitate, dixit, quod die quodam menſis Aprilis proximè præteriti, ascendens quemdam lectum ligneum, posuerit pedem super tabulam unam: qua rupta, cum formidaret sibi crus lædere, quanta potuit adhibita vi foras ejecit corpus, longe extra lectum, tam gravi casu, ut alienatus à sensibus habuerit pessime affectum brachium, & corpus totum quasi contritum. Idcirco collocatus in lecto, sequenti die surrexit ab eo, & diebus aliquot consequenter ambulavit; donec putrefacto, qui per corpus erat diffusus, sanguine, cœpit velutì suffocari; ac denique in gravem decidit infirmitatem: à qua ut curaretur vocari jussit Sebastianum de la Torre, Magistrum in parochia S. Romani, eo

quomodo ex casu periclitans,

quod

quod ipsum nosset hominem, non ætatis minus quam experientiæ magnæ, ac famæ in morbis curandis optimæ. Hic autem cum multa infirmo applicasset remedia, jussit ut quam citissime ei darentur Sacramenta, prout factum est die Sabbathi, die VIII mensis præsentis.

39 Recepta autem extrema Unctione, cum monitus esset ut se commendaret sancto Regi D. Ferdinando, ingressus est ad eum Eques quidam, quem audivit appellari Juratum Felicem Escudero. Hic autem dixit ei, quod, si ex toto corde se commendaret sancto Regi, promittebat ei liberum ipsum futurum proximo die Mercurii, addens ut juberet etiam Missam aliquam dici. Tum ipse deponens se commendavit statim Sancto, itemque ipsa nocte; propter graves dolores: ubi autem illuxit, primo mane generum suum misit, ad curandam Missam in capella Regia: atque ex ea hora evidenter cognovit melius se habere. Cum autem ad visitandum veniisset D. Sebastianus de la Torre, admiratus est, videns in eo tantam mutationem, & depulsum omne vitæ periculum; quæsivitque, ecqua diligentia usus ad id esset. Narravit infirmus quod contigerat, & quomodo se commendarat Sancto Regi, qui sibi à Deo sanitatem impetraret. Et ego, inquit medicus, ita futurum credo. Processit ergo valetudo in melius, usque ad diem XXII mensis, qui Mercurii erat; quando ita confirmatum se sensit Gabriel, ut (si uxor liberique permisissent) egressurus fuerit ad atrium domus suæ: ipsisque id deprecantibus propter debilitatem, surrexit nihilominus de lecto, atque intra cubiculum, ubi infirmus jacuerat sedit, in sella; itáque perrexit quotidie surgere usque hodie, quo præsentem declarationem facit, estque validus ac robustus quantum sua grandis ætas patitur, & morbi quem sustinuit magnitudo. Quod autem dixit, tenuit tenetque pro miraculo, sibi concesso propter

seque Sancto commendans.

postero die sanari cœperit.

devotionem quam monſtravit erga ſanctum Regem ; idemque ſenſerunt quotquot factum ſciverunt. Et hoc dixit eſſe verum per juramentum præſtitum, & eſſe ætatis pluſquam ſexaginta ſex annorum: & non ſubſcripſit, quia dixit neſcire. Fuit ſibi lecta ejus depoſitio, & eam ratificavit Joannes de Pineda, coram me Baccalaureo de Robles Notario Apoſtolico.

Quod verum declarat;

40 Et cum ei lecta fuiſſet atque oſtenſa d. declaratio, dixit quod recognoſcebat & recognovit per ſuum dictum & declarationem eam quæ ſibi oſtenſa fuit; & illam dixit & declaravit, prout & quemadmodum in illa ſcriptum eſt..... Et quod ulterius, cum eſſet gravida quædam ipſius declarantis filia, conjuncta Didaco d'Avila, auri-ductori & argentifabro hujus civitatis, ſuaſit præd. genero ſuo, ut quod paritura erat uxor ſua ſancto Regi commendaret: quod fecit, dicens, ſi maſculus ederetur, ponendum ei nomen Ferdinandi. Peperit autem paulo poſt mulier perquam feliciter ac facile, nominatuſque eſt infans Ferdinandus, ſicut voverat pater. Puer vero cum eſſet unius ac dimidii menſis, cœpit adeo graviter infirmari, ut per novemdecim continuos dies lac nullum ſuxerit, ſed graviſſimos dolores pateretur, quantum quidem exterius cognoſci poterat: capite enim manibuſque ac pedibus & corpore toto eos faciebat motus, qui ſunt ejuſmodi cruciatuum indices, videbaturque velut à maligno aliquo ſpiritu inſeſſus. Quod ipſe teſtis infantiſque parentes conſpicati, magna cum devotione cœperunt invocare ſanctum Regem, rogantes ut ſanitatem puero impetraret à Deo. Res mira! Qui totis novemdecim diebus abſtinuerat à lacte, ſubito mamillam arripuit ac ſanus fuit.

affirmans etiam filiam puerperam

& nepotem in ſimili articulo adjutos:

41 Atque ob hoc tam certum miraculum omnis ea familia pientiſſime afficitur erga ſanctum Regem. Et hoc verum eſt per juramentum præſtitum, &

non

non ſe ſubſcripſit, quia dixit neſcire: & Judices Apoſtolici ſubſcripſerunt, in quorum præſentia declaravit. Fuit ſibi lecta illius depoſitio, & illam ratificavit.

Licentiatus Don Franciſcus de Monſalve.
Licentiatus Don Didacus de Guzman.
Doctor Don Franciſcus de Caſſaus.
Matthæus Vaſquez de Leca.
Coram me Gundiſalvo della Cueva Notario.

Similiter præſentatus, interrogatus, & juratus prædictus Didacus d'Avila, *gener Gabrielis, prædicta omnia confirmavit, addens,* ſoceri corpus ipſa infirmitate fuiſſe inflatum inſtar utris; *& quod* medicis chirurgiſque de ejus ſanitate deſperantibus, aſſerentibuſque non ſupervicturum uſque mane, ſub veſperam ad Ave-Maria, miniſtratum ei Viaticum fuerit, ac deinde ſacrum Oleum; ſe vero ipſum Dominica mane iviſſe ad curandam Miſſam: *de filio autem ſuo nihil habuit quod adderet.* *eidem attestatur gener ſuus.*

CAPUT V.

Curatus paralyticus, locuſtæ ſublatæ.

PRædicto miraculo, ſane evidentiſſimo, duo alia ex eodem Summario ſuccedant. Die..... menſis Martii MDCXXX, *præſentatus* Chriſtophorus Marquez, Magiſter calceolarius, incola civitatis Hiſpalenſis, parochiæ S. Salvatoris in via Gallegorum; *interrogatuſque & juratus ut ſupra,* dixit ſcire, quod à menſibus quatuor præteritis ipſe & Franciſcus de Enzinas, magiſter calceolarius ejuſdem civitatis, pariter iverint ad civitatem Jaën, empturi corium Cordubenſe. Tertio autem itineris die ſubſtiterunt, noctem acturi in hoſpitio quod dicitur Dominæ Mariæ, inter hanc & civitatem prædictam via recta in Campo. Qua quidem nocte tota 42 *Hiſpalenſis Sutor, in itinere*

ſani

ſani atque hilares fuerunt: die autem ſequenti, quæ erat Jovis, cum ſub auroram egreſſuri hoſpitio eſſent, ipſe teſtis ſenſit ſe male diſpoſitum; itáque conſcendit mulam, in qua & manſit uſque ad exitum Villæ Turris-campi dictæ, diœceſis Jacenſis: ubi longe peius ſibi eſſe ſenſit & abſque viribus. Mula autem qua vehebatur ingreſſa eſt in domum quamdam, cujus portam apertam reperit; nec poterat Teſtis manu ſiniſtra, qua frenum tenebat, vim ullam facere ad mulam inde educendam, quia totum brachium ac latus illud cum ſiniſtro crure attracta erant, omnique vigore deſtituta. Cum ergo ſe vellet manu dextra juvare, ſupervenit præd. Franciſcus de Enzinas, paulo poſt ſubſequens; quæſivitque quid ipſi accidiſſet: ſed non potuit ei reſpondere diſtincte, ſolumque confuſa voce dixit, Eamus.

correptus paralyſi,

43 Tunc Franciſcus, tali in ſtatu ſocium conſpicatus, dixit aliquibus ibidem præſentibus, ut hominem retinerent, ne caderet de mula, interim dum ipſe deſcendit; & ſic omnes eum depoſuerunt, atque inter brachia deduxerunt in domum, ibique ſupra pulvinaria collocarunt. Qui toto latere ſiniſtro impeditus & attractus, nec pedem nec brachium movere poterat, vultum inſuper diſtortum habebat; credebatque ſibi vitæ finem adeſſe: nec minus dolens eo caſu Franciſcus, multis demonſtrabat mœrorem ſuum; ſicut notabat ipſe teſtis, qui non omnino amiſerat uſum ſenſuum; quamvis ex quo tempore cœpit ratione uti, non meminerit ſe umquam in tantis fuiſſe anguſtiis, adeoque dejectum animo, quam cum ſe procul à domo cerneret, ita contractum diſtortumque. Interim Franciſcus medicos, ad viſendum ægrum; Curatum, ad Confeſſionem audiendam, accerſiri juſſit: ſtatimque ex prioribus unus adfuit, medicus vel chirurgus, qui explorato pulſu, malignæ cujuſdam auræ affatum hunc eſſe dixit,

deſperante medico

dixit, cui idoneum nullum remedium ad manum esset, proinde videbatur salutem infirmi desperare.

44 Tum appropinquans ei Franciscus; Eia, inquit, Sodalis, ex animo invoca sanctum Regem D. Ferdinandum, eique te commenda, Missam & novenam vovens, quia ipse impetrabit tibi sanitatem à Deo, atque ab omni molestia liberabit. Cui deponens, utcumque potuit, confuso linguæ sono respondit, Ita: commendo me: idque ipsum interius fecit prolixiori affectu. Dum autem pauca illa verba conatur exprimere, magna cum violentia cœpit in eo ubi positus erat loco corpus convertere, brachiumque & crus sinistrum movere, quod antea facere omnino non poterat; deinde in pedes surrexit, dicens, Eamus. Magna porro animi consolatione repletus, sensit totum malum continuo dissipari, vultu etiam in pristinum statum converso; majorisque securitatis causa confessus est ei qui advenerat Curato: qui etiam una cum D. Francisco aliisque præsentibus clamabat, Miraculum, miraculum, quod Deus operatus est per interccessionem sancti Regis Ferdinandi. Absoluta autem Confessione, dixit ipse Testis Francisco socio, quia sanctus Rex & Virgo Maria dederunt sibi sanitatem viresque magnas.

sanctum invocat.

& statim sanatus

45 Cumque Franciscus curasset afferri sedem, in qua portaretur Testis ad civitatem Jaën, una solum leuca distantem à Turri-campi; noluit ipse ea uti, sed iterum ascendit in mulam suam: resque pro miraculo habita est, quia tanta mutatio, quantam diximus, non poterat naturaliter accidere, uti accidit, intra unius horæ spatium, quæ ab initio mali usque ad ejus curationem fluxit. Suum ergo iter prosecutus, confectoque negotio reversus Hispalim, visitavit capellam, in qua corpus sanctum requiescit, exindeque eidem devotissimus vivit. Quæ omnia sunt certa & vera, & ita se habuerunt, modo & forma declaratis: & non subscripsit, quia dixit nescire, sed

cœptum iter prosequitur.

sub-

subscripserunt Domini Judices: *qui similiter etiam interrogarunt & audierunt* D. Franciscum de Enzinas, magistrum Sutorem in collatione S. Mariæ-majoris in platea Francorum; *qui de se ipso fassus, quod* prius quam urbe egrederetur successum itineris commendavit Sancto, cui multum afficitur; *eadem omnia, quamvis aliis verbis, explicavit, addiditque*, Curatum audita Confessione scripsisse miraculum & nomen Sancti: Christophorum autem fuisse pleno atque obeso corpore, cujus generis hominibus obveniens apoplexia, soleat eos per omnem vitam contractos facere. Denique in eodem itinere alia multa eveniisse sibi, quibus cognoverit quam efficax apud Deum sit Sancti Regis interceſſio.

cum socio sibi attestante.

46 Hispali die x mensis Martii MDCXXXI, *præsentatus in testem* Don Joannes Panduro, incola d. civitatis in parochia Sanctæ Crucis..... interrogatusque an aliquid sciret..... dixit sex circiter menses transisse, quod cum domi suæ esset ipse Testis, venerit Michael Sanchez, præfectus operarum, quas ipse habet in suo quodam prædio, sito intra territorium hujus civitatis in Vineto Tarrazanæ, duabus ab urbe leucis, nuntians eodem die in vineam, olivetum,& hortum ejus irruisse infinitam multitudinem locustarum: videret num quod ei malo remedium nosset: nam vicinorum agros fundosque, in quibus illæ substiterunt, prorsus esse consumptos. Tum vero se, pro magna qua erga Sanctum Regem fertur devotione, nullum certius præsidium scientem, accurrisse ad capellam ubi corpus ejus in æde cathedrali sepultum jacet, eique commendasse facultates suas, & Missas aliquot dicendas curasse, tum revertisse ad sumendum prandium, moxque in villam misisse mancipium quoddam suum, ut videret quo res loco esset. Hunc vero ante vesperam revertisse atque dixisse; Domine, operæ pretium tulisti Missas illas curando: quæ enim in prædium irruerant locustæ, sub-

Locustæ innumerabiles,

dicta ad Sancti sepulcrum Missa,

ſubvolantes deciderunt omnes in piſcinam, & ſuffocatæ ſunt.

47 His auditis, proximo die mane abiit ipſe teſtis, ut rem prodigioſam videret; itáque reperit ut ille dixerat. Quia autem tanta erat locuſtarum demerſarum copia, ne ab earum putrefactione corrumperetur aer, neceſſarium duxit foveas facere, in quibus collectæ terra obruerentur: atque in hoc laboratum eſt quatriduo toto; admirantibus omnibus peſtem illam in ictu oculi totam fuiſſe ſublatam, nulliuſque noxæ ab iis illatæ veſtigium apparere. Atque ita non ſolum hic Teſtis, ſed omnis circum vicinia liberata eſt ab ejuſmodi plaga..... Quæ omnia dixit ſcire, quia ita vidit eſſe & fieri, ſeque ſubſcripſit una cum Dominis Judicibus: in quorum præſentia *eadem omnia* declaravit. *Similiter fecit præſentatus, juratus, interrogatus* Don Petrus de los Rios, incola d. civitatis in parochia Sanctæ Crucis, *præſens in domo Ioannis quando Michael Sanchez triſte nuntium attulit, qui ſe deinde ad prædium prædictum conferens, ipſas locuſtas, ut dictum eſt ſubmerſas conſpexit. Eadem confirmavit præfatus* Michael Sanchez, qui ſervit in exercitio Caporalis D. Joannis de Panduro, in poſſeſſione quam habet ſupradictus in Terrazana, *expreſſe notans*, menſem Auguſtum anni MDCXXX *quo res facta ſit: Piſcinamque illam dicens fuiſſe in horto ipſius prædii, bene amplam ac ſpatioſam; ſeque mox ut illuc rediit, ibidem ſuffocatas locuſtas vidiſſe.*

ſimul omnes ſuffocantur.

CA-

CAPUT VI.

Alia tria miracula ex eodem Summario.

48 *EX Miraculis quinquaginta post mortem, recentioribus & modernis, dantur infrascripta decem tantum, brevitatis causa, cum testibus deponentibus super articulo* LXVI *in Processu Ordinario:*

Guardianus Minorum angina laborans

P. Fr. Petrus de Piña, Ex-provincialis Ordinis S. Francisci in hac provincia, hodieque Guardianus in majori conventu, S. Francisci hujus civitatis Testis XXII, dixit, quod ante sex menses, anginam passus sit adeo gravem, ut sex qui ipsum curabant Doctores medici urbis totius præcipui, Mexia, Biscardus, Ancona, Valverde, Figueroa, Muñoz, de vita infirmi desperantes, jusserint extrema ipsi ministrari Sacramenta. Atque ita in die S. Jacobi mane susceperit sanctissimum Sacramentum per modum Viatici, sequenti autem festo S. Annæ Oleum sacrum. Cum autem illi de ejus mox futura morte, tamquam re certissima, omnibus quo statu is esset quærentibus, loquerentur, tam Religiosis intra Conventum, quam pluribus secularibus per civitatem; ipsius Provinciæ Minister, qui tunc Hispali erat, commendavit funebrem orationem apparatumque exequialem P. Fr. Alphonso Venegas, Lectori primæ Theologicæ; ipseque Testis, à prædictis medicis monitus de extremo periculo, mandavit Fratribus sibi in eo morbo assistentibus, ne quemquam vel religiosum vel secularem amplius ingredi ad se permitterent, eo quod modicum istud vitæ reliquum, volebat totum cum Deo transigere.

& jã morti proximus,

49 Ita constitutus cum jaceret in festo S. Annæ mane, ingressus sociorum unus, nuntiavit adesse Consulem civitatis, Felicem Escudero, qui unicum solum verbum loqui ipsi volebat. Cumque ipse ex-

excusaret dicens; Numquid non edixi, ne quis admitteretur, quia non est tempus loquendi cum hominibus sed cum Deo? atque hoc responsum præstolanti detulisset Frater; perstitit ille instare, quod unum solum verbum dicendum habebat, idque momenti maximi. Credens ergo infirmus aliquid dicturum quod conscientiæ foret, permisit eum recipi: qui ingressus, monuit ut se commendaret Sancto Regi Ferdinando, qui iis ipsis diebus sanitatem dedisset aliis æque ac ipse desperatis, Missamque in illius honorem dicendam curaret. Annuit salubria monenti infirmus cum gratiarum actione; moxque accersito ad se P. Fr. Francisco à Cruce, Vice-commissario Hierosolymitano, interrogavit eum utrum Missam celebrasset: quo annuente, quia provectior jam erat dies; injunxit eidem, ut die sequenti iret celebratum ad capellam S. Mariæ-Regum, in altari ubi est corpus sive sepulcrum d. Sancti Regis, petens à Deo per merita ipsius sanitatem & vitam sibi Testi. Quod cum iste feciſſet, medici post prandium revertentes, adeo notabiliter melius habentem infirmum repererunt, ut vehementer obstupuerint. Exinde proficiente quotidie in melius sanitate, perfectam paulatim eam obtinuit ipse Testis: qui nihil prius habuit, statim atque egredi è Conventu licuit, quam visitare sepulcrum Sancti Regis, cujus miraculo servatum se credebat ipse aliique, atten a ratione morbi, eo adducti ut cum extrema Unctione muniretur, careret usu sensuum; & brevitate temporis, quo discussum extremum periculum est.

monitus de invocando Sancto

post curatis ei Missam convalescit

50 Quæ autem interea acciderint notatu digna, nulli melius potuerunt observasse, quam præd. P. Vice-Commissarius Hierosolymitanus, & P. Fr. Joannes Garciaz pharmacopœus ejusdem Conventus: qui dixit ipsi Deponenti, quod per multos annos, quibus functus ibidem est officio pharmacopœi & infirmarii, nullum Religiosum, qui fuerat sacro Oleo,

inunctus, viderit convaluisse; ipsum autem eo adductum fuisse quinto morbo die. *His consona dixit* Testis XXIV, *idem cui Missa ad sepulcrum dicenda fuit commendata, particularius exprimens, quomodo* quinto morbi die, post præcipitatam Sacramentorum administrationem, ipse Testis arteriam infirmi tactu exploravit, judicavitque eum mori; pro majori autem certitudine advocaverit præd. Fr. Joannem Garciam, hominem expertissimum & nulli medicorum sex prænominatorum inferiorem, cujus idem sensus fuerit: advenientes autem mane medicos, à se interrogatos an spes aliqua supereſſet, pariter omnes dixisse, quod nulla. Cumque nihilominus eorum aliqui in deliberationem adduxissent, an aperienda esset vena sub lingua, Doctorem Ancinam respondisse, non absque injuria artis adhiberi remedia corpori jam mortuo. *Huic accessit* Testis XLVII, *unus ex prænominatis sex Medicis, ipse scilicet* Doctor Ancina, *qui de sanguinis per linguam missione dixerat*, id aliud non fore quam æstimationem detrahere remedio tam singulariter efficaci, ipsum applicando corpori jam mortuo, qualis erat iste P. Guardianus. *Addidit etiam*, ideo tantum se rediisse ad conventum post meridiem, ut sciret utrum exspirasset.

Medicis miraculo id adscribentibus.

51 Petrus de Chavarria, Testis LXXII, dixit de nepotulo sibi cognomine, annorum octo puerulo, quod ante sedecim aut septemdecim dies, decimum quartum diem conflictatus cum pestilenti ac maculosa febri, quam Peteccias Itali, Tabardillos autem vocant Hispani, curantibus eum Doctoribus medicis Sola & Silva, & multis remediis frustra applicatis, fuerit ab eisdem derelictus pro mortuo; solumque mandarint ut sustinendæ utcumque vitæ præberent ei confortantia quædam: ac pro extremo remedio applicarent capiti ejus columbinum pullum, quem vivum aperuerant.

Simili voto curatur puer moribundus,

Quo

Quo viſo & cognito, Teſtis ipſe ſe contulit ad capellam S. Mariæ-Regum, commendans Sancto Regi nepotulum ſuum. Veſperi autem revertentes medici, in eodem quo dimiſerant ſtatu eum repererunt: ſequenti vero mane invenerunt adeo melius habentem, ut obſtupuerint. Audienteſque ab ipſo Teſte quid feciſſet, miraculoſam eſſe mutationem illam judicaverunt; atque ita proficiens ſemper puer, ultimo morbi termino, qui dies vigeſimus primus cenſetur, fuit liber ab omni febri, remanente ſolum debilitate, à qua citra aliud remedium ullum paulatim convaluit.

52 *Idem affirmavit* Teſtis LXXVI, pater ipſius pueri *& filius Teſtis prioris; addiditque, quod* de ſententia dictorum medicorum, *ipſo die quo invocatus pro eo ſanctus Rex fuit ab avo ſuo* exhibita ei fuerit extrema Unctio: *quodque* poſtridie rediens Doctor Sola ſeipſum abdicaverit ab ejus cura, dicens non alia quam bono regimine opus porro eſſe. *Eidem dixit* Doctor Silva, qui perrexit puerum viſitare, Teſtis LXXVII; *diſtinctius explicans progreſſum morbi, quo ſcilicet* puer, uſque ad diem ſeptimum inquietiſſimus & perparum dormiens, humore noxio ad caput aſcendente, dormire cœpit ac delirare; undecimo autem die ſpes quidem aliqua data fuerit ab urina, utcumque melius cocta; ſed eâdem brevi iterum conturbatâ, evanuerit, creſcente ſemper periculo uſque decimum quartum diem, *quo & poſt quem facta ſunt omnia ſupradicta.* *uti plures teſtantur &*

53 D. Martinus de Zuniga, Teſtis XXXV, dixit, quod ante duodecim aut quindecim dies, uxor ſua D. Catharina de Arellano, accedens ad conventum S. Eliſabethæ hujus urbis, ut intereſſet velationi cujuſdã ſanctimonialis; perdidit in ipſo eccleſiæ ingreſſu armillã auream, adamantibus quadraginta inſtructam; quam ingreſſa comperit ſibi deeſſe, fecitque præconio publico proclamari. Cum autem totis ſex diebus nullum ejus indicium adferretur, ipſeque Teſtis eſſet in *invenitur amiſſa armilla adamantina,*

oratorio ſuo domeſtico ; incidit ei cogitatio ut rem amiſſam commendaret interceſſioni Sancti Regis : quod fecit, idemque ut faceret mandavit uxori ; ac die ſequenti in capella Regia curavit dicendam Miſſam. Primo autem alterove poſt die, mulier quædam, ut videbatur paupercula, armillam prædictam attulit ad D. Joſepham de Zuniga, ſororem ipſius Teſtis, dicens, quod ipſam invenerit in porta eccleſiæ, quodque eam oſtenderit aurificibus; quibus pro ipſa offerentibus nongentos Julios, ſcrupulo ſibi duxerit eam vendere, ideoque acceſſerit ad Sacriſtanam prædicti conventus ; quæ conſcia jacturæ factæ, ipſam ad ædes D. Joſephæ direxerit, & ei dari juſſerit, prout fecit; omnibus pro miraculo rem habentibus, attentis circumſtantiis loci, populo confertiſſimi, ubi armilla exciderat; conditionis ejus, quæ ipſam retulit; & diei, quo eſt relata, ejuſdem quo fuit Miſſa curata. *Paria aſſeruit* D. Catharina Teſtis XXXVIII, *dicens* ad iſtam eccleſiam ſe iviſſe in comitatu prædictæ D. Joſephæ, ſuumque maritum, intra eos quibus armilla perdita manſit dies, curaviſſe dicenda plura Sacra de S. Antonio Patavino, de Defunctis, & de S. Carolo Borromæo: ſeptimo autem die, quo maritus curavit dicendum Sacrum in honorem Sancti Regis, nuntium ſe accepiſſe à D. Joſepha, de ejus reſtitutione ſibi facta, ſic ut ei omnino nihil deeſſet.

CAPUT VII.

Septem reliqua ejuſdem Summarii miracula.

Sanatur dolor dentium attactu imaginis.

54 HIs prolixius relatis in Summario, apte ſubjungentur reliqua, ſuccinctius ibidem narrata, his fere verbis: Teſtis CXXXI, domeſtica & famula in domo D. Felicis Eſcudero & D. Annæ de Spinoſa, dixit optime ſe recordari, quaſi hodie res ageretur, quod prædictæ D. Annæ ad-

advenerit gravissimus dolor dentium, qui nullam ei requiem vel somnum concedebat, diu noctuque per hebdomades tres, nihil proficientibus quibuscumque remediis. Imo meminit, quod cum suggestum aliquando illi fuisset, ut tabaci foliculum dolorifico denti applicaret; eo incruduisse malum, ut sensuum usum amittens, crederetur proxima esse morti. Anna autem videns sibi nihil prodesse, nocte quadam sumpsit imaginem Ferdinandi Regis, quam habebat in charta, & applicuit maxillæ ea qua dolebat parte. Statimque somno correpta dormivit usque mane, & expergiscens libera ab omni cruciatu, nihil ejusmodi postea sensit: quod ipsa Testis miraculo tribuit, propterea quod secuta liberatio sit immediate applicationem imaginis, post recitatum semel Pater & Ave. *Idem dixit alia*, Testis CXXXI, *similiter* apud D. Annam *prædictam* tunc manens.

55 *Quinto loco ponitur miraculosa sanatio Gabrielis Perez, inter quinque principaliora miracula supra memorata; inducuntur autem loquentes ipse* Gabriel Perez Testis CXLV, uxor ejus Testis CXLVI, & Mag. Sebastianus de la Torre chirurgus Testis CXLVII, *quorum verba ex Processu ordinario huc translata nihil attinet repetere, cum ea jam habeantur ex posteriori Processu Apostolica auctoritate facto. Pergo igitur ad sextum, de quo* Hippolytus de Vergara, Testis CXLII, dixit, quod habens cruculam quamdam auream, non majorem pollice suo, sed valde sibi pretiosam, eo quod contineret particulam de ligno veræ Crucis, & die quodam anni MDCXXI existens cum uxore in prædio suo, media leuca distante Hispali, amiserit eamdem; quam ubi deesse sibi sensit vehementer doluerit, totoque triduo quæri diligentissime jusserit, per octo quas ibi habebat personas domesticas. Cum autem omnis labor, domi forisque impensus, frustra esset; curavit Sacrum unum dici in honorem Sancti Regis Ferdinandi; ipsoque die puella quædam servilis condi-

Curata, missa invenitur crux aurea perdita.

tionis, intravit aream, in qua cuniculi discurrebant, & in qua tertio requisita crucula prædicta fuerat; volensque de sub uno animalium istorum tollere tegulam, mox atque illud inde desiluit, invenit cruculam quæ perierat, omnibus successum talem admirantibus: *inter quos fuerunt ipsius* Hippolyti uxor, Testis CXLIII; & ancilla Testis CXLIV, *eadem quæ ipsam reperit*, tota una nocte & duobus diebus sequentibus quæsitam diligentissime, eo quod Dominus suus reperienti promiserat liberalem mercedem.

liberatur puerpera moribunda:

56 D. Leonora Romero, Testis CI, dixit, quod ante mensem ac dimidium circiter habuerit adeo difficile puerperium, ut fœtus sibi in utero mortuus fuerit, eoque adducta ipsa intra triduum sit, ut Doctor Ibañez medicus & Gregoria de Casanova obstetrix pro mortua eam habuerint. Quo in articulo cum se variis Sanctis commendasset, quædam consanguineæ ibidem præsentes suggesserunt, ut invocaret Sanctum Regem Ferdinandum: quod simul ac fecit, fuerunt etiam (sicut postea intellexit) curatæ aliquot Missæ in Capella Regia. Subitoque ejecit mortuum fœtum ac plane jam tumefactum; & quæ antea gravem febrim patiebatur, fuit ab eâdem omnino libera, atque intra decimum quintum à partu diem surrexit de lecto: cum omnium communi lætitia ac sensu, quod miraculo id esset adscribendum: *sicut fecerunt ipsius Deponentis* mater Testis CII, quæ consilium Sancti Regis invocandi suggesserat & Missas dicendas curaverat; & Soror Deponentis Testis CIII.

57 Felix Esaudero de Espindsa, officio quod dicitur Contadoris fungens, Testis CXXIV, dixit, quod cum anno proxime præterito MDCXXVI advenissent Galeones Indicæ, ipse cum aliis pluribus, ac nominatim cum Capitaneo Joanne Nuñez de Jeroci, & Capitaneo Eugenio Delgado, & Isidoro

de

de Aguilar Hiſpalenſi, die XVIII Novembris feria quarta, conſcenderint lembum Averíæ, ad excipiendos prædictos Galeones. Cum autem admirantia, ad Capitaneum Eugenium Delgadum pertinens, in quo pro Admirantio erat Generalis Ferdinandus de Loſa, intrare vellet per oſtium S. Lucári, principio noctis ſupervenit tempeſtas, adeo ſæva ut ingredi non potuerit; ejectiſque in mare anchoris quatuor cum totidem rudentibus, tribus earum diſruptis, manſit navis cum una ſola eaque non valde robuſta; unde in maximum devenit periculum, præcipue quando defecit etiam gubernaculum. Ipſi ergo credentes navim perditam, volebant ex ea auferri argentum, quod pluſquam quatuor millionum erat; ſed propter ſævitiam maris jungi ad galeonem naves nullæ potuerunt, quamvis tormentis pluries explosis ſubſidium poſtulaſſent; ii qui intus erant. Ita tota illa nox acta eſt, multum anxio præd. Capitaneo Eugenio Delgado, & omnibus qui diſcrimen intuebantur deſperantibus de ſalute ipſius navigii. Tum vero Teſtis ipſe, pro ſingulari qua fertur erga Sanctum Regem Ferdinandum devotione, & experientia favorum quos præſtat invocantibus ſe, ſuaſit prædicto Capitaneo, ut ei invocato Miſſas aliquot polliceretur. Quod cum feciſſet, cœpit ponere continuo ventus, potuitque navis uſque mane ſubſiſtere; quando magno quidem cum labore, ſed tamen ſine ullo damno, abſque gubernaculo tamdiu periclitata, inducta in portum eſt: omneſque agnoverunt beneficium Sancti Regis. *Eidem beneficio fidem quoque fecerunt, qui ſimul adfuerunt, concordes per omnia*, Teſtis CXXV, CXXVI & CXXVII.

navis amiſſo gubernaculo periclitans

ſedata tempeſtate in portum adducitur.

58 Licentiatus Thomas de Velaſco, Portionarius ſanctæ Hiſpalenſis eccleſiæ, Teſtis LXXXVI, dixit, quod ante octo vel novem menſes frontis ſuæ increverit carbunculus; quem minime malitioſum eſſe credens, contempſit; uti & febrim, inde ſibi

peſtilens carbunculus cum febri ſanatur.

advenientem. Utrique autem medicinam aliquam faciens, cum carbunculum ſanatum crederet, ſenſit febrim vehementer exarſiſſe, adeo ut amiſſo judicio ne quidem potuerit Sacramenta ſuſcipere. Cum ergo eum viſitarent Doctor Nuñez & Licentiatus Ludovicus de Herrera medici Hiſpalenſes, quibus potiſſimum utebatur, dixerunt eum mori: & quod altero ſimili, qualem tunc patiebatur, paroxiſmo adveniente, certo eſſet eripiendus è vita: quare jubebant, ut, quam primum ad ſuos ſenſus rediret infirmus, extrema ei miniſtrarentur. His ita ſtantibus, dixit ipſi Teſti Antonius de Merlo, Portionarius Metropolitanæ Hiſpalenſis, ut ſe commendaret Sancto Regi Ferdinando; quod in ſe reverſus fecit, vovens quod primam, quam dicere poſſet, Miſſam dicturus eſſet in Capella Regia, & pro viribus adlaboraturus ad illius Canonizationem. Placuit autem Deo, ut eodem die multo melius ſe habuerit; & redeuntes medici invenerunt eum fere abſque febri; ſequenti vero die omnino liberum; unde quarto vel quinto die poſt de lecto ſurrexit, crediditque ſanitatem tam cito recuperatam miraculo adſcribendam eſſe. *Suum vero teſtimonium eidem curationi, ut miraculoſæ, addiderunt Thomæ frater*, Teſtis LXXXVII, *dicens rem accidiſſe* in feſto Corporis Domini; *& amicus alius, qui aderat cum votum fieret*, Teſtis *centeſimus*.

Sterili mulieri filius impetratur.

59 Hippolytus de Vergara, Teſtis CXLII, dixit, quod cum totis duodecim annis matrimonii ſui cum D. Joanna de la Puente, unicum dumtaxat filium genuiſſet, iſque mortuus eſſet; ipſa vero uxor ſua judicio medicorum & obſtetricum præferret ſigna ſterilitatis perpetuæ, ambo fuerint vehementer contriſtati, præ deſiderio heredis obtinendi. Quia autem Teſtis ipſe pridem erat Sancto Regi Ferdinando devotus, ſuggeſſit uxori ſuæ votum

tum communiter faciendum, quod si per illius intercessionem alium sibi filium daret Deus, Ferdinandum nuncuparent, & ad promovendam Canonizationem conferrent quidquid poterant: statimque curarunt Missam dicendam in capella Regia. Nec mora, gravidata est mulier, & nono post hæc mense filium peperit, qui Ferdinandus nuncupatus etiamnum vivit. *Idem dixit* D. Joanna, Testis CXLIII, *addens quod* post prioris filij mortem, quinque & amplius annis sine liberis manserit. Testis *etiam* CXLIV, eâdem in domo tunc habitans, *subjungit*, quod in puero particularia multa signa notentur, quibus appareat ipsum fuisse obtentum intercessione Sancti Regis.

CAPUT VIII.

Processus indicti pro Canonizatione: imagines cum diademate sculpi permissæ.

60 *Remissorialibus Romæ expeditis an.* 1629.

Processus illi, ex quibus prædicta miracula collecta fuerunt, confici cœperant, postquam sub die XV mensis Octobris anni MDCXXIX, proponente Eminentiss. & Reverendiss. D. Antonio Barberino, vigore specialis commissionis, manu Sanctissimi D. N. Urbani Papæ VIII signatæ, fuerunt à sacra Congregatione Rituum expeditæ litteræ Remissoriales & Compulsoriales, ad effectum faciendi Processus auctoritate Apostolica in genere & in specie, super virtutibus & sanctitate servi Dei ac sancti Regis Ferdinandi, nec non super miraculis à Deo eius intercessionibus operatis, *uti legitur in præmemorato summario. Quid porro actum in Hispania sit, sic prosequitur Zuniga ad an.* 1630. Ejusmodi litteris Roma allatis, instituta desuper in Regis aula consultatio est, ex qua XXIII sequentis Januarij emanavit Responsum Regi ferendum. In hoc deputati Consultores, expositâ summâ litterarum

& in Curia Regis consideratis,

Apostolicarum , merito appendunt , quod tam Cardinalis proponens quam alij Cardinales Congregationis Rituum , culpantes incuriam præteritorum temporum , per quam prius causa non est cœpta tractari , quæ ante ducentos annos debuerat confici ; adeo certam habuerint illius evidentiam , ut informationes ad ejus probationem allatas permiserint Latine atque Italice imprimi , signanter prætitulando eas esse de Sancto Rege Domino Ferdinando : id quod in tali causa numquam visum fuerat , ut scilicet id ipsum in Processu assereretur , quod erat probandum.

61 Deinde iidem Consultores censent , prædictas Remissoriales , quoniam ad Archiepiscopum diriguntur , licet etiam dirigantur ad sex Ecclesiæ Hispalensis Dignitates (ut vocant) ea conditione ut duo ex omnibus possint in causa procedere , differendas tamen esse usque dum Hispalim revertetur, tunc absens Archiepiscopus ; interim vero committendas P. Joanni Pinedæ Societatis , à quo confectum Memoriale causam promoverat Romæ , eique injungendum ut in illius adventum præpararet omnia : idem etiam juberetur providere atque disponere , ut ejusmodi litteræ non absque solennitate aliqua & publicæ lætitiæ testificatione proferrentur. Probavit consilium sibi oblatum Rex : sed moram non ferentibus Hispalensibus ac Regi supplicantibus, ut, quoniam eorum ad quos litteræ dirigebantur satis multi aderant , pateretur eas aperiri , postulationi quoque ipsorum annuit , per epistolam xv Julij expeditam : qua , die xxiv ejusdem mensis, Capitulo recitata , per delectos ad eam Consultores , designatus solenni isti lætissimæque actioni est dies xxii . Septembris , in Dominicam incidens,

ad eas Hispali præsentandas,

62 Hac vero appellente , inter festivos campanarum sonos ac bombardarum strepitus , Marchio

de

de Villa-manrique D. Melchior de Guzman, ſplendido cum comitatu proceſſit verſus eccleſiam, conſueto ritu ac ceremonia accepturus ſacrum ſancti Regis Vexillum, quod poſt noctem (ſi tamen nox illa fuit, cui tenebras nullas indulſere luminaria, totâ urbe accenſa) apparuit ante ædes Aſſiſtentis in podio explicatum, inter expanſa octodecim vexilla militarium cohortium, pulchro & longo per feneſtras ordine. Interim Ordinum omnium collecta nobiliſſima comitiva procedere cœpit : in qua P. Joannem Pinedam, tam bene de cauſa meritum, medium ducebant Don Stephanus Hurtadus de Mendoza primogenitus Aſſiſtentis & D. Ludovicus Ortizij de Zuniga Ponce de Leon & Sandoval ; & Aſſiſtentem, qui portabat ſuſpenſas intra pretioſam operis phrygionii burſam Apoſtolicas Remiſſoriales, precedebant, Jurati & Rectores urbis.

ſolenniter progreſſus Aſſiſtens urbis.

63 Ducta eſt pompa per plateam ſerpentis, ad cujus ingreſſum ſtabat arcus triumphalis, à natione Luſitana magnifico apparatu erectus prope carceres regios; nec quidquam huic cedebat ſecundus ; à Flandris Germaniſque curatus, qua ſerularius vicus ſe pandit ; uti nec tertius in area S. Salvatoris, ſumptibus vicinorum extructus ; ſicut etiam ab incolentibus plateam Francorum ædificatus quartus in ſua platea viſebatur : huic porro quintus, ipſiuſmet Francicę nationis, ſuccedebat in platea dicta Placentinorum ; ac denique ſextus nationis Italicæ, juxta plateam Genuenſem. Ita perventum eſt ad unam præcipuarum Baſilicæ Cathedralis portarum in fronte illius Occidentem verſus nuncupatam à S. Michaele : ubi adventantes præſtolabantur Capitulum & Clerus; & ab his medius ſumptus Aſſiſtens, proceſſit ad capellam Regiam, ſedenteſque in ea Apoſtolicos Commiſſarios D. Franciſcum de Monſalio Decanum, D. Didacum de Guzman Archidiaconum,

per ſex triumphales arcus.

inductuſque in eccleſiam ad Iudices.

D. Fran-

D. Franciſcum de Caſáos Theſaurarium, & D. Matthæum Vaſquez de Leca Archidiaconum Carmonenſem. Cumque Marchio de Villa-manrique Vexillum depoſuiſſet juxta altare, Aſſiſtens in hunc modum locutus eſt:

oratio alloquitur.

64 Poſt ſingularia beneficia, quæ inſignis hæc civitas divinæ Majeſtati accepta refert; magis ſpecialia atque infinita ſunt illa, quibus obſtringitur ſancto Regi Ferdinando, Domino noſtro; impenſa non tam ut vaſallis, quam ut filiis: quia Dominus ſuus, paterno magis quam herili affectu complexus eamdem, ſuperavit laudem ab Homero datam cuidam Græcorum Regi, his verbis; Bonus Rex qui bene ſe rexit, & illis quibus imperavit felicitatis cauſa fuit. Etenim noſter fuit Rex ſimul & pater: felicitas autem, quam comparavit ſuis, non ſiſtitur in terra, dum ipſe eam nobis præparat in cælis, quemadmodum certos nos faciunt principia ſuæ Canonizationis: felicitas, quam S. Ambroſius agnoſcens, dixit: Optandum nobis ut Regem glorioſum, perfectum atque beatum habere poſſimus. Hoc votum cauſa eſt hodiernæ lætitiæ, in eo poſitæ, quod veſtræ juſtitiæ curæque offeramus Apoſtolica reſcripta; cum de zelo atque diligentia veſtra ſecura Civitas, credat nuſquam vos communibus Ordinum omnium deſideriis defuturos. Concurrunt in hac cauſa obligationes filiorum, vaſallorum & judicum; quas uti cognoſcunt omnes, ita ſperant brevem felicemque expeditionem; ſupplicantes, ut agatis, ſicut vos agere convenit, titulo juſtitiæ & æſtimationis, ex eo accedentis, quod eſtis conſtituti Judices in ea cauſa, in qua glorioſiſſimum foret miniſtros eſſe; idque ex vi commiſſionis a beatiſſimo Patre noſtro Pontifice ſancto ad vos directæ, quam Hiſpalis vobis tradit in manus.

& cauſam commendat.

65 His dictis acceſſit Joannes Guittierez Tello, Dux Urbanæ militiæ (Magiſtrum-campi vocant) cum

cum titulo Procuratoris ex parte Capituli functioni huic assistens ; acceptamque de collo Assistentis bursam explicans, litteras Judicibus tradidit. Has omnium nomine cum suscepisset Decanus, seque cum Collegis impositio muneri responsuros pro viribus gravi oratione promisisset, cantari cœpit concentu plenissimo, Te Deum laudamus. Collectam de Spiritu sancto subiecit D. Ferdinandus de Quesada Nieblensis Archidiaconus ; & Vexillum Regali capellæ restituit Marchio de Villa-Manrique. Ita cum die illa discessum esset, eodem quo ventum erat ordine, simili modo omnes convenerunt iterum postridie in ecclesiam, ad solennem Missam, pro implorando divino auxilio celebrandam. Sub hac gravem & eruditum sermonem habuit D. Manuel Sarmiento de Mendoza, Canonicus Magistralis, assumpto themate, *Iustus prior accusator est sui, veniet amicus & investigabit eum.* Proverb. XVIII V. XVII.

Litteras acceptat Decanus.

Missaque de S. Spiritu canitur.

66 Interim Romæ non torpebat P. Bernardus de Toro, à sua Regia Majestate Agens in Curia ad hanc causam constitutus : sed licentiam obtinuit à sacra Rituum Congregatione ipsoque Pontifice curandæ imaginis, cum diademate radiisque ut Sancti, subjecto hoc lemmate : *Ferdinandus III Hispaniæ Rex, cognomento Sanctus, Saracenorum terror ac Religionis Catholicæ propugnator.* Hujus imaginis exemplaria multa Hispalim ad varios idem Pater misit, sub data XXIV Decembris, sibi urbique gratulatus hoc optimi ominis præjudicium. *Hæc fere amplissime deduxit Zuniga, nos in pauca contraximus; addimus autem quod hæc imago, ad mensuram dimidii exigui folii, inveniatur præfixa Summario impresso, de quo supra, in qua cataphractus* Sanctus *adstat, amictus paludamento Leonibus Castellisque distincto, dextra gladium, læva globum sustinens, & cælum versus quasi pronuntians*

Imagines cum diademate permittuntur.

pronuntians appicta ſurſum verba, Dominus mihi adjutor. *Cum autem elegantiorem majoremque aliam, regali in ſolio exprimendam ex mea directione delineaſſet ſculpſiſſetque anno* MDCLXXVII, *qui tunc Antverpiæ florebat utraque in arte peritiſſimus Cornelius Galle, ubi etiam in receſſu eminus proſpicitur* ſanctus Rex, *in conſpectu Hiſpalenſis civitatis equeſtri prælio Mauros profligans, dedicatoriam epigraphen hanc ſubjecit:* S. Ferdinandum, Regem hujus nominis tertium, barbarorum terrorem, Chriſtianorum præſidium, patriæ propugnatorem, Illuſtriſſimo Domino Don Ambroſio Ignatio de Spinola y Guſman, Hiſpalenſis metropolis (quam ille à Saracenis liberavit) Archiepiſcopo, Catholicæ Majeſtati à conſiliis ſtatus &c. Cornelius Galle in hac imagine præſentem, ad patrocinium; ſeipſum, ad obſequium dicat, conſecrat.

67 *Aſt ut iſtæ laudem mereantur ab arte ingenioque ſculptoris, venerationem tamen ſemper majorem merebitur quam initio opellæ hujus dedimus, acceptam ex libro feſtorum, cujus initio etiam præponitur ut* vera effigies *cum hujuſmodi epigrammate:*

pro quibus dedimus veram effigiem.

Magni FERNANDI veros in imagine vultus
Aſpicis, expreſſit quos tibi docta manus.
Huius Alexandri faciem qui pinxit, Apellem
Fors dedit: aſt animum pingere nemo poteſt

Prototypon, ubi & quale ſit, lubet ex libro Feſtorum jam dicto pag. 325 *explicare.* Tabula eſt cedrina, repreſentans Regem, coram Deiparæ imagine genuflexum, in eodem quo hîc exprimitur habitu, niſi quod coronam manibus teneat: *quam in ectypo vides impoſitam capiti, alias iſtic nudo, & pro qua manibus enſem globumque imperialem inſeruit Bartholomæus Morellus, qui prototypon ſtuduit quoad cetera imitari, ac diadema beatitudinis ſignum, hodie illi conveniens, addidit.* Regem in eadem tabula utrimque aſſiſtentes ſti-

paucis mutatis acceptam ex originali

pant

pant perſonæ duæ, quarum muliebris una, videtur Reginam Beatricem ejus ſponſam; altera puerilis, tenellum tum adhuc Alfonſum filium eidem Deiparæ adgeniculantem ſiſtere. Huic tabulæ antiquitatis & auctoritatis prærogativam ideo judicium commune cedit; quia creditur ab ipſomet Sancto Rege donata Confraternitati S. Matthæi, cui vivens adſcribi voluit, ſub cura Magiſtrorum Sartorum, qui hodie eamdem tabulam conſervant in inſigni conventu S. Franciſci, cum tali traditione & ſcripturis authenticis. Quamvis enim etiam aliæ quædam credantur veram ſimilitudinem continere, ac nominatim illa, quæ eſt in S. Clementis, omnibus tamen illis fidem adimit ætatis recentioris ſpecies, & diadema ſeu ſplendores circumducti capiti, quod non fuiſſet viventi factum. *Porro cum ſupradicta* Beatrix *obierit anno* MCCXXXIV, *quando primogenitus ejus jam attigerat annum ætatis* XV, *non videtur aberratura conjectura, quæ tabulam priorem pictam eſſe ſuaderet circa annum Domini* MCCXXV, *Sancto necdum* XXX *ætatis ingreſſo.*

picto ſub an. 1225.

CA-

CAPUT IX.

Progressus negotii Romæ: & probatio casus excepti quoad cultum ab immemorabili.

68 *QVomodo progressum deinceps in negotio Romæ sit, melius nos docebit impressa istic Relatio, quæ asseritur, quod vigore dictarum Remissorialium* facti sunt Processus, in civitate Hispalensi, & in civitate Neapolis, qui fuerunt in hac sacra Rituum congregatione præsentati, ex decreto ejusdem per Illustriss. D. Protonotarium aperti, & successive recogniti & interpretati. Omnia autem facta fuerunt servatis decretis ejusdem sacræ Congregationis, & in omnibus citato Illustriss. D. Antonio Cerro Fidei Promotore, ita ut plene constet de forma probante dictorum Processuum. Cumque eorum examen fuerit commissum Illustrissimis Dominis tribus sacræ Rotæ Auditoribus antiquioribus, Capitulum Metropolitanæ Ecclesiæ Hispalensis, in cujus ecclesia & Regia capella S. Mariæ-Regum corpus d. Servi Dei & sancti Regis requiescit; nec non etiam d. Regiæ Capellæ [Capellani] ac Conventus omnes, omnesque Religiones, cunctaque Collegia ipsius civitatis, ipsaque met civitas Hispalensis; præcipue autem Serenissimus Rex Catholicus Philippus IV, ex d. sancto Rege Ferdinando in decimo tertio gradu descendens; maximopere cupientes deveniri ad formalem Canonizationem ejusdem sancti Regis, iteratis pluries instantiis institerunt & instant pro expeditione, ut apparet ex dd. instantiis & Regiis litteris ab Illustriss. & Excellentiss. D. Emanuele de Moura & Cortereal, Marchione Castri Roderici, Magno Commendatore Ordinis Christi, Duce & Gubernatore perpetuo insularum Tertiæ, S. Georgii, Fayal & Pico, ejusdemque Catholici Regis Cubiculario, in

Fabricatis Processibus Hispali ac Neapoli,

nomine Regis petitur,

Lusita-

Luſitaniæ Regno Regiorum reddituum Præfecto, & apud Sanctiſſimum Dominum noſtrum d. Catholicæ Majeſtatis Oratore præſentatis; una cum Perill. D. Doctore Bernardo de Thoro, ab eodem Rege Catholico ſpecialiter ad proſequendam cauſam d. Canonizationis deputato; & Perill. D. Didaco Lopez de Zunica, ab eodem Capitulo Metropolitanæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, cum d. D. Bernardo de Thoro, Agente pariter deputato.

69 Verum quia ob novam formam procedendi, in ſimilibus cauſis præſcriptam ab eadem ſacra Congregatione, Remiſſoriæ amplius non conceduntur unico contextu in genere & in ſpecie; ſed prius in genere tantum: & ſucceſſive, examinato Proceſſu in genere, capitur reſolutio, an ex eo ſit concedenda in ſpecie; propterea fuit ex parte d. D. Fidei-promotoris oppoſitum, recenti Decreto ejuſdem ſacræ Congregationis ſancitum eſſe, in cauſis in quibus relaxatæ fuerunt Remiſſoriæ unico contextu in genere & in ſpecie, antequam d. nova forma procedendi prius in genere deinde in ſpecie eſſet præſcripta, remittendum eſſe arbitrio d. ſacræ Congregationis, an ſit ad ulteriora procedendum, & pendente arbitrio nihil innovandum: ideo proponente Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Cardinali Antonio Barberino, in proxima Congregatione ex parte ejuſdem Sereniſſimi Regis inſtatur deveniri ad favorabilem declarationem arbitrii pro Proceſſu, nedum ad ulteriora in d. cauſa, verum etiam ad effectualem Canonizationem d. Sancti Regis: quod videtur concedendum ex ſequentibus.

ut declaretur,

ſine nova proceſſ. c

70 Primo. Quia cum verſemur in Dei ſervo & Sancto Rege antiquiſſimo, qui obiit anno Domini MCCLII, & ſic ab annis tercentum octoginta & ultra; & in cauſa antiquiſſima, Teſtes de fama deponentes plene probent, ex concluſione in jure receptiſſima, quam etiam ſecuta fuit ſacra Rituum Con-

deveniri ad canonizationē poſſe c.

gregatio in pluribus cauſis Canonizationum, præcipue vero S. Hyacinthi, S. Raymundi & aliis.... & in cauſa de qua agitur plures teſtes deponentes de fama ſanctitatis d. Sancti Regis deponentes, pleniſſime de cauſa ſcientiæ interrogati, etiam pleniſſimam rationem reddiderint..... ſine dubio ſumus extra omnem controverſiam.

quia conſtat ab immemorabili de titulo Sancti ex fama & libris,

71 Secundo. In hujuſmodi cauſa concurrunt hiſtorici omnium fere nationum, qui de fama Sanctitatis ejuſdem ſervi Dei teſtantur, inter ceteros autem præcipui ſunt ſequentes, videlicet: Gilbertus Genebrardus Epiſcopus Gallus, in ſua Chronica anno MCCXLIV dicit infraſcripta, S. Ferdinandus ab omnibus fere Hiſpaniæ finibus Mauros expellit: & anno MCCXLV. Magnificentiâ S. Ferdinandi & S. Ludovici Regum Theologia & bonæ Artes, quæ valde elanguerant ab annis centum, vires receperunt. *In hunc modum porro numerantur, allegatis ſingulorum locis ubi* Sanctum Ferdinandum *appellant, Auctores plures quam octoginta; & additur quod idem faciant* plures alii hiſtorici, Galli, Germani, Itali, Scoti, Poloni, Catalani, tam Latini quam vulgares, quorum nomina omnia recenſentur per Joannem de Pineda Societatis Jeſu, in ſuo Memoriali Vitæ d. Sancti Regis. *Inter nominatos autem in hac Relatione eſt* liber originalis in Archivio civitatis Hiſpalenſis, qui incipit ab annis fere tercentum, in quo regiſtrata ſunt privilegia illi conceſſa per d. Sanctum Regem, in quo Sancti titulo nominatus eſt. *Item* Supplementum Hiſtoriæ Don Roderici Toletani Archiepiſcopi Ms. cap. 103: *ſed non additur quouſque hoc Supplementum ſeſe extendat, unde nec de ætate ejus quidquam dicere poſſumus, apparet tamen ſupponi Ms. vetus eſſe.*

item ex pi-ſturis vetuſtis

72 Tertio. Concurrunt picturæ & ſculpturæ ejuſdem Servi Dei & Sancti Regis antiquiſſimæ, cum titulo & inſcriptione Beati & Sancti: quibus inſcriptionibus in antiquiſſimis plurimum defertur... quæ

vene-

veneratio & cultus publicus ſupra-dictus per inſpirationem vox Dei appellari poteſt, cum ſit populi Catholici Sanctos venerantis, ſoloque pietatis & divini honoris ductu, non alio mundano affectu & intereſſe moti, ut fuit conſideratum in Relationibus S. Philippi Nerii, S. Iſidori & aliis. Et de dictis picturis & ſculpturis cum diademate & inſcriptione Sancti antiquis, ultrà depoſitiones Teſtium, conſtat pleniſſime ex oculari inſpectione, facta per Illuſtriſſ. DD. Judices Remiſſoriales & Compulſoriales Apoſtolicos, præcipue autem de ſequentibus. In capella antiqua S. Mariæ de las Quevas depicti ſunt octo Sancti ex pictura antiqua, cum diadematibus & ſplendoribus Sanctorum, inter quos eſt ſanctus Rex Ferdinandus. In eccleſia & monaſterio S. Clementis & majori illius capella, è conſpectu Regii ſepulcri, adeſt pictura ejuſdem Sancti Regis, cum diademate tamquam Sanctus. In altera ex principalibus foribus civitatis Hiſpalenſis, nuncupata de Xerez, in medio Sanctorum Iſidori & Leandri, depictus eſt Sanctus Rex Ferdinandus, cum diademate Sancti; & hæ omnes picturæ in pariete ſunt valde antiquæ. *earumque epigraphis* 3

73 *Atque hoc modo indicantur picturæ, Sanctum Regem, modo cum aliis, modo ſolum repræſentantes, vetcres omnes, numero undecim: authentica autem ſingularum inſpectionum acta, à die* VIII *menſis Aprilis* MDCXXXI *uſque ad* VII *Maji ejuſdem anni, deducuntur in Summario num.* 4 *per duodecim paginas. Quæ autem ipſum repræſentant cum* SS. Iſidoro & Leandro, *ut habet tertia jam indicata, exprimunt eum* in throno ad modum tabernaculi, cum diademate ſeu ſplendore & corona regali, & in læva manu globum mundi (*quædam* in dextera enſem *addunt*) *& ſimul omnes elatiori eum loco ponunt, quam prædictos è lateribus conſiſtentes Sanctos: ſub pleriſque autem ſcribitur*, Sanctus Rex Don Ferdinandus. *vite inſpectis.*

CAPUT X.

Alia ejuſdem cultus antiqui argumenta, in proceſſu adducta.

74 *Probatio ex uſu Miſſarum votivarum*

QUarto. Concurrunt innumerabiles Miſſæ Sancti Regis, quæ celebratæ fuerunt & celebrantur, cum publico cultu & veneratione, ab annis fere quadringentis continuatę uſque ad præſens.... Prout etiam ab antiquiſſimo tempore enſis Sancti Regis magna veneratione defertur in publicis proceſſionibus ... videntibus & conſentientibus Archiepiſcopo & aliis miniſtris eccleſiaſticis & ſecularibus. ... Corpus etiam d. Sancti Regis, honorifice ſupra terram elevatum, veneratur; quod concedi nõ ſolet niſi Beatis & Sanctis... Quæ omnes juris concluſiones ſine dubio procedunt in hujuſmodi cauſa, in qua non ſolum concurrit licentia Sedis Apoſtolicæ illiuſq; conſenſus præſumptivè, ſed etiam expreſſe, ut liquet ex atteſtationibus ſummorum Pontificum, videlicet Innocentii IV, qui teſtatur Sanctum Regem in via mandatorum Domini ambulaſſe; Gregorii XIII, qui confirmavit Officium quod recitatur in Eccleſia Toletana, in cujus Lectionibus dicitur, quod d. Sanctus Rex Ferdinandus, ob virtutum præſtantiam, Sancti cognomen fuerit adeptus: & idem habetur in Officio, quod recitatur in Metropolitana eccleſia Hiſpalenſi, à Sixto V confirmato.

75 *Porro præter Teſtes relatos in Summario, circa uſum Miſſarum Sancti Regis faciendarum, à tempore quod ipſorum memoriam excedit, allegatur num.* 4 liber protocollus memoriarum & poſſeſſionum Confraternitatis benedictarum animarum purgatorii, in conventu S. Franciſci Hiſpalenſis, in quo exiſtit Capitulum dotationis factæ d. Confraternitati, cujus eſt tenor prout ſequitur. Catharina Diaz de Caſtelliſa, olim

& teſtamento fundatarum,

uxor

uxor Franciſci de Avila, & ſui filii, dederunt huic Confraternitati centum quadraginta ducatos de contantis in regalibus, cum onere ut ſingulis annis in perpetuum dicatur pro animabus ſupradictorum in conventu S. Franciſci, in die omnium Sanctorum Veſperæ & Miſſa cantata cum Diaconis..... item dicantur aliæ undecim Miſſæ ſanctarum Feſtivitatum ſequentium, Sancti Regis Don Ferdinandi, S. Rochi, S. Petri..... prout totum conſtat per ſcripturam coram Bernardo Heredia, Scriba publico Hiſpalenſi, ſub die IV Februarii MDXC.

76 *De enſe, in eodem Summario num.6 aſſerunt teſtes, quod* omni anno in feſto S. Clementis è ſepulcro & manibus Sancti Regis ſumitur, deferendus in proceſſione, idque cum ceremonia & atteſtatione publicæ fidei de eo reſtituendo. Fit autem hoc in memoriam victoriæ, quam Sanctus cum eo gladio tali die retulit de Mauris, obtenta ab iis civitate Hiſpalenſi; & ſimili cum ceremonia denuo reponitur d. enſis inter manus Sancti, id eſt imaginis Sanctum repræſentantis ad vivum, atque ad eum finem Regio in habitu thronoque collocatæ ut dictum num.39. *Denique de ſepulcri veneratione allegantur teſtes in Summario num.7 quorum unus affirmat expreſſius, quod* ad dictum ſepulcrum & altare offeruntur cerei, candelæ, imagines, veſtes mortuales, & tabellæ, quibus continentur vota plurium perſonarum, quæ per interceſſionem Sancti Regis obtinuerunt gratias & favores innumeros. *ex veneratione enſis & ſepulcri.*

77 Quinto. Concurrit etiam fama miraculorum, non ſolum in genere, ſed etiam in ſpecie expreſſorum in libro intitulato Flos Sanctorum..... qui liber..... fuit ſemper ab omnibus habitus, tentus & reputatus pro veridico, ut latiſſime deponunt Teſtes, de quibus in Summario num.10. *Sed ibi nemo allegat editionem antiquiorem Hiſpalenſi anni* MDLXVIII, *cum noſtra ſit anni* MDXXXII. Sexto Quia Status *ex fama miraculorum*

Sanctitatis d. Servi Dei & Sancti Regis eſt etiam plene probatus, cum omnibus requiſitis immemorabilis..... ita ut non videatur amplius eſſe locus diſputandi..... Nec eſt quęrendum de probatione virtutum in genere vel in ſpecie, cum tendat hujuſmodi probatio ad videndum an fuerit Sanctus; & debemus illius ſanctitatem in genere & in ſpecie ſupponere, ex eo quod tamquam Sanctus fuit palam & publice ab omnibus veneratus ut ſupra: conſequens enim ſupponit ſuum neceſſarium antecedens.....

& virtutum,

78 Ex ſola conſuetudine immemorabili in cauſa S. Petri de Nolaſco, præcedente Decreto ſacræ Congregationis, fuit per Sanctiſſimum Dominum noſtrum S. Petrus Nolaſcus deſcriptus in Catalogo Sanctorum, ut conſtat ex litteris in forma Brevis expeditis. Conſtat etiam Leonem Papam X canonizaſſe S. Guibertum, cum ſolo libro vitæ ejuſdem; & Alexandrum Papam III in numero Sanctorum retuliſſe Eduardum Angliæ Regem, inſpecto dumtaxat libro miraculorum ipſius, & litteris Innocentii II, ut appareat ex Bulla ejuſdem Alexandri III. Unde videtur tanto magis annuendum iteratis inſtantiis ſupplicantium, & præſertim Sereniſſimi Regis Catholici, pro Canonizatione d. Sancti Regis, pro quo tot tantaque ſuperius adducta concurrunt, quæ probata ſunt ex proceſſu Ordinario & Apoſtolico.....

(ad canonizationem ſufficienti)

79 In quo proceſſu Apoſtolico plures etiam Teſtes deponunt pleniſſime de omnibus virtutibus in ſpecie, etiam in excellentiſſimo gradu, ſcilicet fide, meditatione, contemplatione, contemptu ſeculi, puritate cordis, ſpe, fiducia, caritate erga Deum & proximum, zelo honoris Dei & ſalutis animarum, gaudio, pace, miſericordia, beneficentia, prudentia, diſcretione, docilitate, ſolicitudine, circumſpectione, juſtitia, religione, oratione vocali

in genere

vocali & mentali, pœnitentia, pietate, obſervantia, obedientia, paupertate, gratitudine, veritate, ſimplicitate, amicitia, liberalitate, fortitudine, magnanimitate, ſecuritate, magnificentia, patientia, longanimitate, perſeverantia, ſobrietate, pudicitia, maceratione, conſtantia, temperantia, abſtinentia, manſuetudine, clementia, humilitate, ſtudioſitate, taciturnitate & modeſtia: & in Deum referebat omnium virtutum operationes. ... Et licet præmiſſa ſatis eſſe videantur, abſque alia diſcuſſione virtutum & ſanctitatis, cum in antiquiſſimis non ſit neceſſarium cauſa; & rationes exprimere; nihilominus, ut clarius ex omni parte ſanctitas d. Sancti Regis innoteſcat, operæ pretium exiſtimavi etiam particulares actus, ad dictas virtutes pertinentes, recenſere, quæ perfectam ſanctamque vitam inſtituunt, & in animo ejuſdem pleniſſime fuerunt. *Tum vero progreditur Auctor ſigillatim per* triplex genus virtutum, videlicet Theologicarum, intellectualium, & moralium. *& in ſpecie,*

80 *His autem late deductis probatiſque, allegando Teſtes in Summario deductos, qui ſua fere habuerint ex lectione veterum recentiumque auctorum, vel majorum relatu; expendit quod ad præſentem cauſam* concurrit incorruptio corporis ſupra omnem naturæ potentiam, ſpatio annorum fere quadringentorum; de qua deponunt teſtes Mediçi phyſiçi, adhibiti per Illuſtriſſ. Dominos Judices Remiſſoriales in viſitatione corporis d. Sancti Regis, & non ſolum nullum ſignum fœtoris ſeu pravi odoris ex eo oritur, ſicut juxta naturæ conſuetum contingit in corporibus mortuorum; ſed potius bonus odor & ſuavis fragrantia, quæ ſimiliter ſanctitatis eſt ſignum. *denique ex corporis incorruptione & ſuavi odore,*

81 *Neſcio cur hoc loco omiſerit Auctor Summarii producere ipſum ocularis inſpectionis Actum: nam quorum allegat num.* LXXXIV *teſtimonia, ſolum procedunt ex auditu in genere à parentibus & fama, præterquam Teſtis* VI, qui,

legitime compertis.

qui ſimpliciter dixit, Ego vidi corpus Sancti Regis; *& Teſtis* III, *qut allegat nominatim* aſſertionem Don Pauli, qui ipſum viderit & expertus ſit tertio: *quæ ut ſufficerent ad credendam corporis pro tunc integritatem, non probant eam eſſe miraculoſam. Verum quod ex illius temporis actis habere non poſſumus, ſuggeret nobis ſequenti Capite Zuniga ex actis anni* MDCLXVIII: *tamdiu enim & ultra cauſa tenuit.*

82 *Poſt ea, quæ hoc & ſuperiori Capite relata fuerunt, Romæ acta & exhibita, tardius ibidem progreſſum in negotio eſt. Et enim (ſicut proſequitur Zuniga)* anno MDCXLIII ibidem obiit P. Bernardus de Toro, Agens ex parte ſuæ Majeſtatis, tam in iſta cauſa quam in alia Immaculatæ Conceptionis; viceſque illius, cum omnibus quæ penes ipſum erant documentis & inſtrumentis, ſuſcepit P. Joannes de Lugo, ex Societate Jeſu, is qui poſtea Cardinalis obiit anno MDCLX. Interim formati proceſſus erant: qui cum anno MDCLII Romam eſſent remiſſi, & difficultatem moviſſet Congregatio ſuper articulo de non cultu, eodem Joanne Lugo jam Cardinali agente, ſacra Congregatio, conveniens in Quirinali die XXIX Maji anno MDCLV, cenſuit conſtare de caſu excepto, ex cultu adhibito per immemorialem temporis curſum, metam centum annorum excedentem ante decreta, cum ſcientia & tolerantia Ordinariorum: ideoque poſſe ad ulteriora procedi.

anno 1655 declaratur caſus exceptus de non cultu.

CA-

CAPUT XI.

Corporis incorrupti inſpectio anno MDCLXVIII, primo coram Capellanis, deinde coram Archiepiſcopo.

QVantâ diligentiâ inſpectio hæc peracta fuerit, ampliſſime patet ex relatione quam Archiepiſcopus Hiſpalenſis D. Antonius Paino miſit Alexandro Papæ VII: *ubi cum poſt alia narraſſet, quomodo proceſſurus ad ipſiuſmet ſancti Corporis inſpectionem elegerit* XVII *Martii anni* MDCLXVIII, *ita ſcribit*: Conſtitutus perſonaliter in capella regia hujus ſanctæ eccleſiæ, à peritis ad cognoſcendum de corporis incorruptione, atque à deponentibus de notitia & antiquitate ſepulcri iteratum exegi juramentum: iiſdemque & Promotore fiſcali Teſtibuſque præſentibus apertum fuit ſepulcrum, in quo reperta eſt capſa lignea nigra. Quia autem locus obſcurior erat, ad eorumdem peritorum inſtantiam extracta de ſepulcro capſa illa eſt in plenam lucem: eaque reſerata, exhibuit alteram capſam ornatiorem & panno pretioſo obductam, intra quam erat corpus venerabilis ſervi Dei. Cum ergo vidiſſemus, & propriis manibus illud reverenter contrectantes, reperiſſemus omnibus ſuis membris continuum integrumque, accedentes ſimiliter periti, ſimul omnes & ſeorſim ſinguli, inſpexerunt tetigeruntque illud in variis ſuis partibus: qui cum declarationes ſuas feciſſent ſignaſſentque, clauſa rurſus omnia ſunt, & eodem quo fuerant ante repoſita modo ac loco; deque re tota conditum à præſenti Notario inſtrumentum, & ſimul cum reliquo Proceſſu ipſiſque declarationibus Romam miſſum.

83 *An.* 1668 *Archiepiſcopus Hiſp.*

de incorruptione corporis conſulit peritos.

84 *Inſpectionem iſtam prævenerant Capellani, occaſione*

huic actioni dum cuncta parant Capellani,

præparandi omnia ad ipsam necessaria : quid autem tunc actum sit, accuratissime descripsit, qui præsens adfuit & curiosissime notavit singula, D. Christophorus Bañez : cujus hæc relatio apud Zunigam extat, sic Latine reddenda. Die XVII Martii anno MDCLXVIII facta est visitatio corporis sancti Regis D. Ferdinandi, per D. Antonium Paino Archiepiscopum Hispalensem ejusque Provisorem & duos ex Dignitatibus sanctæ ecclesiæ Iudices Remissoriales ad processus de sua Canonizatione. Ista die vidi prædictum corpus sanctum, manens sub meridie in sua regia capella: quia audiveram quod regii Capellani tali hora disponere deberent omnia necessaria ad visitationem ; & quia mihi videbatur quod tali occasione majori cum otio possem satisfacere desiderio, quod semper habui videndi miraculum istius sancti & tam incorrupti corporis. Satisfeci autem sicut speravi. Cum enim experimentum esset sumptum duarum clavium ipsius tumbæ, tantopere institerunt Capellani ibidem præsentes & duo quos aderant seculares, videlicet Didacus de Gongora & ego; ut persuasus Capellæ Præses vinci se siverit à sua devotione & nostra, nobisque ostenderit venerabilem istam Reliquiam. Aperta est ergo prima capsa, quæ tribus clauditur clavibus, estque nucea vel quernа. Continet hæc aliam secundam, quæ duabus valvis clauditur, estque operta holoserico ceruleo cum limbo rubeo, utroque perquam vetusto. Intra hanc rursus est tertia capsa, ad pedes magis arcta quam sarcophagus, cujus operculum convexum erat in modum tumbæ, & operiebatur panno perquam pretioso coloris rubei, ornato cruce ex argento cusa insignis artificii, quæ à capite ad pedes descendit, lata in suo hastili & brachiis palmos duos. Hac reserata sublatus est tapes coloris carmesini, & patuit oculis intuentium corpus sanctum, magnumque nobis ingessit stuporem ac gaudium tam rara atque mira-

pia curiositate reservant.

triplicem capsam.

bili

bili incorruptione ſua poſt annos quadringentos & ſedecim.

85 Statura eſt plena, induiturque tunica talari ex ignotæ nobis texturæ panno, quæ tota diſtinguitur inſigniis regiis, Caſtellis videlicet & Leonibus, cum manicis proportionatis. Ad caput habet eumdem pannum circa verticem unde capilli emergunt: nec potuimus diſtinguere, an ea tanquam corona redimeretur, an vero haberet formam capucii, ut ſolet videri in epomide Epiſcopali; an denique eſſet calantica auriculata; diſtinctionem enim intercipiebat cervical, cui ſuo ipſomet pondere immerſum caput Sancti, illud ad utrumque tempus ſurſum attolli fecerat. Jacet autem ſupra culcitram & pulvinar rubri ſerici, per quam male à temporis vetuſtate habiti, indutus calceos corii viridis auro illuſi; quibus loco auricularum erant uncini ad eos adſtringendos. Erat qui diceret eſſe calcaria: verum uncini hærebant ipſis calceis affixi, nec apparet ejuſmodi calcarium indicium aliquod. Iidem calcei nudos contegebant pedes abſque caligis ullis, erantque digitis fere tribus latiores quam pro menſura pedum, deſinentes in cuſpidem triangulariter acutam: reliqua pars in lora ſecabatur, præbebatque per intervalla aſpiciendam carnem pedum eorumque digitos.

& corpus inſpiciunt.

ut erat indutum ſuis veſtibus.

86 Supra pectus tendebatur gladius, ſimplici cruce præſtructus ad manubrium, eadem forma qua eſt ille, qui in proceſſione circumfertur die S. Clementis: verum hujus manubrium, id eſt crux, pugnus, & pomum, argentea ſunt & granulis quibuſdam diſtincta, operiturque vagina coriacea coloris electrini, vinculis argenteis interpolata. Cum autem impetraſſemus à Præſidente, ut dictum gladium accuratius conſiderandum nobis daret; conati ſimul ambo ſumus eum educere è vagina, hinc inde, per manubrium unus, alter per vaginam trahentes,

appoſito gladio

niſu

annulo, & sceptro;

nisu magno, sed irrito. Aderat annulus ex auro, qualitatis inferioris ut videbatur, sed spissus absque ulla cælatura vel encausto: cui pro pala inerat lapis ceruleus instar zaphyri, magnitudine mediocris fabæ & figuræ ovalis. Denique manu dextra supra sinistram cum brachiis supra pectus decussatis, tenet virgam seu sceptrum ex ligno granato, vel simili materia, tunc temporis pretiosa, ad mensuram unius ulnæ, utrimque ebore præmunitum.

absque ullo indicio balsami,

87 Mox atque prima tumba reserata fuit, diffundi cœpit & sentiri suavis quidam odor, velut aromaticæ cujusdam, sed ignotæ speciei. Est autem corpus totum solida compage unitum; quodque non sit conditum balsamo, cognovi, quia vidi linguam incumbentem maxillæ & inferioribus dentibus, neque sectionem habet vel signum aliud ullum in fronte, neque ligatum fuit ut solent corpora balsamo condienda; nec denique in intestinis quidquam invenerunt medici, unde non certo colligerent nullam unctionem adhibitam esse. Facies est integra, non consumpta, sed turgida, ejus coloris qui solet remanere post mortem homini naturaliter rufo, sed quasi leviter conspersa pulvere. Oculi non profunde intro acti, sed intra modicam cavitatem decenter depressi; ubi etiam obscurior color est, veluti in loco magis apto pulverem retinere. Barba caret: os apertum est, sic ut videre liceat in superiori parte omnes dentes molares: in parte vero inferiori extremitates dentium unius lateris: quos inter media conspicitur lingua, Cetera labium tegit.

integræ facie

& cute,

88 Ossa temporum grandia per cutem se demonstrant, tamquam viri robusti: collum visui patet usque quo illud tunica abscondit, plane integrum cum sua cute, ejusdem coloris cujus & vultus. Quidquid ex brachiis manibusque nudum videri potest, usque initium digitorum, cute sua vestitur, eademque nativi coloris: digitis solis cutis deest. Defectus autem

tem

tem cauſa eſſe videtur, quod multis annulis ornati fuerint, ex quibus ſolus relictus eſt is quem ſupra dixi; detrahendo autem ſæpius inſerendoque ipſos annulos detrita cutis illa eſſe videtur: quod autem videri poteſt in digitis, non ſunt articularia oſſa, ſed fibræ ſeu nervi coloris fuſci, nonnihil tendentis ad argenteum, tamquam carnis ſiccæ. *præterquam in digitis*

89 Tibiæ à genibus uſque ad collum pedis oſſa nuda monſtrant, ſed coloris multo vivacioris quam ſint oſſa corporum per corruptionem diſſolutorum. Pedes, quatenus conſpici per calceos poſſunt, cum ſua cute albi apparent, bene formati, ſed pro ſtatura ſatis exigui, ac velut hominis adhuc viventis. Judico autem ideo à tibiis defeciſſe cutem; quia dum ſanctum corpus ſtabat inter tumbas Reginæ Beatricis & Regis Alphonſi Sapientis, contingere eas potuerunt ii qui per tot ſecula illuc acceſſerunt, cupidi reliquias aufe-rendi, & paulatim aliquid inde auferre; quod non ita facile potuit accidere pedibus, per calceos melius defenſis ab injuria ejuſmodi. Atque hoc teſtari ſatis certo poſſum: quia vidi quam multum iſto die raptum ſit de veſtibus deque tapete ſuper inſtrato, quorum etiam ad me portiones notabiles pervenerunt, uti & de calceis: jamque etiam pes ſiniſter, à collo uſque ad initium digitorum, raſus erat. Eſt porro ſanctum corpus flexile & plicabile per omnes ſuos artus, cum maxima facilitate: quemadmodum experti ſunt chirurgi movendo tibias, brachia, caput, & reliquas partes optime compaginatas; quod fieri non poſſet, ſi aliquid eſſet corruptionis in eis. Ipſe ego notavi, quod cum Aſſiſtens acciperet gladium, quia ſimul apprehenderat & manicam, elevari brachium dexterum: quod ille animadvertens, laxavit manicam, & brachium rediit in locum ſuum. *& tibiis, contactu venerantium attritis. Corpus totum flexile*

90 Hæc ſunt quæ tunc cognoſcere potui: poſtea autem ex medicis didici, quod omnia ſic inveneriunt, *cum fiſſura circa ſtomachum*

venerint, & insuper viderint totum pectus, humeros & brachia, cum sua cute, salvo quod circa stomachum apertura esset, & cutis retrotracta in latus; sed ex altera parte adeo grossa, ut cognosceretur nihil ejus deesse. Suspicio autem fuit quod apertura ista ex eo sit, quia juxta usum istius temporis fieri potest, ut statim à morte sanctum ejus corpus apertum fuerit ad viscera eximendá: quemadmodum factum est D. Alphonso Sapienti, qui jussit corpus suum sepeliri Hispali aut Murciæ, cor autem in monte Calvariæ Hierosolymis: & asserit Garibayus, ætate illa consuevisse Principes corpora sua in uno, intestina in alio, viscera seu cor in tertio condenda mandare. Verum hoc solum per conjecturam dicitur. Dixit enim mihi Doctor Olibera, quod cum misisset manum intra sanctum corpus, ut experiretur an non esset conditum balsamo (si enim fuisset debuisset in longitudinem cavum esse) non potuerit illam promovere versus pectus, quia nempe adhuc viscera inerant. Fortassis extraxerint stomachum & ilia: vel etiam non extracta, fuerint exiccata per se, utpote humidiora; exiccata autem attraxerint cutem in unam vel alteram partem, unde sit facta sub stomacho fissura ista; vel denique, cum quasi vacuus esset stomachi ac ventris locus, ictu vel impulsu aliquo disrupta cutis sit.

lib. 3 c. 16 *cujus causa latet,*

Re vulgata concurrit multitudo,

91 Hæc, inquam, sunt quæ vidi & scire potui, tum proprio visu tum relatis eorum qui astiterant visitationi, cui designata erat hora quarta vespertina. Et quamvis curatum fuerit ut res quam secretissime ageretur, fervens tamen devotorum cupiditas videndi corpus Regis sancti evulgavit secretum: adeo ut bene multi in ecclesiam convenerint jam inde ab uno horæ quadrante. Cumque uni viderent alios Regiæ capellæ clathris assistentes, & quid ibi morarentur interrogati illi, causam redderent; diffusa ad

plures

plures paulatim notitia est, & increvit numerus. Denique ad horam prænotatam intravit D. Archiepiscopus in capellam, ubi jam aderant ii qui nominatim convocati ac necessarii erant, clausaque est porta, sic ut ex tota illa turba pauci admodum ingressi sint. Tum vero fideles, qui tanto numero suæque expectationi tam propinqui adstabant, videntes ea se frustratos, tantum egerunt, ut sublata quæ seram tegebat lamina, pessulum portæ reduxerint; eaque cum festinatione ac resolutione irrumpentes, qualem tali occasione à conspirato vulgo possis expectare, impleverunt capellam.

& post Archiepiscopi

in capellam irrumpit.

92 Ego, qui sanctam Reliquiam jam videram, ad compressionem evitandam, subii in tribunam ad manum sinistram, ut inde contemplarer ceremonias, in actu tum extraordinario adhibendas: quæ hujusmodi fuerunt. Ascenderunt Judices in gradum marmoreum, in quo stat tumba sanctum corpus continens; in eumque finem sublatæ fuerunt inde tumbæ Alfonsi Sapientis & Beatricis matris suæ. Apertæ deinde sunt tumbæ seu capsæ interiores sancti Regis, verum intra illas non potuerunt ipsum videre tam multi, quot illud examinare debebant: ideoque mandavit D. Archiepiscopus, ut è tumba extraherentur aliæ capsæ, & supra marmoream planitiem locarentur. Factum id est magno cum labore: quia tumba & capsæ valde erant arctatæ, unæ intra alias: opus itaque fuit magna violentia multisque impulsibus, nec nisi laxatis seu fractis trochleis, tumbæ marmoreæ latera inter se constringentibus, extractæ sunt capsæ: quas deinde in illa constipatione tantæ multitudinis opus fuit varie convertere, modo ad pedes, modo ad caput; adeo ut difficile fuisset etiam vivum corpus manere illæsum. Verumtamen Deus, dominus utique vivorum ac mortuorum, non permisit quidquam violari vel à sua compage resolvi.

Extracta de tumba capsa

mirabiliter illæsum corpus exhibent:

93 Fece-

93 Fecerunt deinde Judices ſigillatim examen ſibi injunctum : ac deinde etiam ſigillatim medici atque chirurgi, qui corpus inſpexerunt moveruntque ſicut dixi. Interim, quamvis id impedire Archiepiſcopus conaretur, non ceſſabant fideles unde unde accedere, viamque tentare qua ſancto corpori ſua admoverent roſaria, vel etiam aliquid reliquiarum decerperent. Viſitatione completa clauſæ ſunt capſæ, repoſitæque in tumbam ; & ego regreſſus ſum ut manerem in capella : & noctu denuo apertæ fuerunt capſæ, ad componendam ſancti corporis tunicam ; itáque altera vice ipſum cum otio vidi, notavique deficere calceos, ac fruſta tunicæ, raſumque eſſe pedem unum, ſicut dixi. *Hactenus curioſæ obſervationes D. Chriſtophori Bañez*, quas, *inquit Zuniga*, habui à D. Didaco de Gongora, in cujus poteſtate nunc ſunt.

quod noctu iterum inſpectum à Capellanis.

CAPUT XII.

Iudicium medicorum de ſupernaturalitate incorruptionis prænotatæ.

94 *Medicorum unus cum ſociis*

IVdicium illud, legitime deſcriptum, etiam exhibet Zuniga, quod ſimiliter ex Hiſpanico Latinum fecimus : ita autem ſonat. Doctor Gaſpar Caldera de Heredia, medicus civitatis Hiſpalenſis, unus ex ſenioribus, tamquam nominatus ac deputatus ſimul cum Dominis, Doctore Don Petro de Heredia medico, & Licentiato Didaco de Olivera, atque Licentiato Ferdinando Soriano chirurgis, bene approbatis & qualificatis perſonis, ad inſpectionem, viſitationem & recognitionem ejus ſtatus, in quo hodie reperitur corpus venerabilis ſervi Dei D. Ferdiuandi III, Regis Caſtellæ & Legionis,

Legionis, appellati communiter & generaliter Sancti, per Illustrissimum Dominum Antonium Painum Archiepiscopum Hispalensem, & Dominos D. Didacum Tribinium, Consultorem sancti Officii, Provisorem ejus & Vicarium generalem; D. Franciscum Ponce de Leon, Archidiaconum Nieblensem; Doctorem D. Petrum Franciscum Lebanto, Archidiaconum Reynensem, Dignitates sanctæ ecclesiæ Metropolitanæ Hispalensis, Judices Apostolicos Remissoriales in causa & processu pro Canonizatione & Beatificatione prædicti venerabilis servi Dei D. Ferdinandi III: quam denominationem & deputationem acceptavi ac denuo accepto; præstitumque sacramentum, quatenus necesse est, ratifico, ac promitto declarare cum omni veritate & justitia, secundum captum scientiæ & ingenii mei, quidquid videro vel cognovero in dicto corpore esse naturale vel supernaturale, & utrum fuerit vel non fuerit divino miraculo conservatum. *iteratò juratus de veritate dicenda,*

95 Hunc in finem præsenti sabbato XVII die Martii, currentis anni MDCLXVIII, comparui in capella Regia in sancta ecclesia Hispalensi, ubi publice ac notorie constat haberi in sepulcro & jacere prædictum corpus; in præsentia & assistentia Dominorum quatuor Judicum, & adm. Reverendorum DD. Promotorum Fiscalium, atque nonnullorum Testium, circa horam quartam vespertinam paulo plus minusve, in comitatu dictorum Dominorum medici & chirurgorum. Cumque de mandato DD. Judicum aperta esset quædam capsa lignea, judicio meo querna vel nucea, quæ stabat in suppedaneo marmoreo, quod est ad pedem altaris ante sanctam imaginem Dominæ nostræ à Regibus nuncupatæ; inventa est intra illam capsa alia, ex quodam ut videbatur ligno nigro, clausaque. De mandato autem prædictorum Do- *17 Martij*

apertis sancti corporis arcis

minorum Judicum, ut clariori in luce agerentur omnia, educta est etiam hæc secunda capsa de priori, apertaque ostendit capsam tertiam, tela aurea coopertam, tam splendida ac lucida, velut si paulo ante istic posita fuisset. In hac autem, etiam aperta, est & jacet dictum corpus istius sancti Regis. Cumque prædicti Domini illud attente vidissent & inspexissent, mandarunt dictis

illud jussus explorare;

DD. Medico & Chirurgis, mihique cum ipsis, ut videremus & palparemus cum speciali attentione prædictum corpus ejusque partes : atque secundum artem & scientiam nostram exponeremus clare atque distincte statum, in quo hodie invenitur prædictum corpus, conformiter nostræ legalitati & cognitioni de obligatione jurisjurandi quod præstitimus.

96 Et ego Gaspar Caldera de Heredia, cum religiosa veneratione & singulari solicitudine, postquam Deum ac Dominum nostrum orassem, ut mihi divinam suam lucem concederet, ad dicendum & declarandum id quod esset ex suo majori honore & gloria, & ad complendum mandatum dictorum

declarat ipsum esse integrum,

DD. Judicum ; pro eo quod me attinet, tamquam unum ex peritis, dico & declaro sub juramento ; quod cum ostensum esset dictum corpus in luce clara atque distincta, invenerim ipsum esse integrum, & in eo à capite usque ad pedes continuari cutemveram, ut eam vocant medici, in omnibus suis membris, præterquam in radio unius tibiæ, quæ est discooperta à genu usque cavillam pedis : os tamen quod patet est candidum & sine ulla corruptione : pedes autem cooperiuntur cute-vera, instructi naturalibus unguibus suis in debita proportione.

97 Caput est velut hominis mortui, & in fronte & in vertice cute sua coopertum, cum nonnullis capillis, & palpebris oculorum integris.

gris. Os apertum cum ſuis labiis, quamvis ſiccis & aridis, multaque pars dentium intra ipſum. Caput autem non omnino ſed aliqualiter abjungitur à collo, quod potuit contigiſſe ex motu facto ad extrahendum de ſepulcro primam, ut dixi, capſam. Facies ejus neque formoſa eſt, neque deformis; ſed pallore quodam mortuali obducta. Pectus & humeri operiuntur cute-vera, ſicut & ceteræ partes, quæ inde continuantur una cum brachiis, eadem cute proportionaliter contectis. Cumque elevaſſem ambo brachia dexterum & ſiniſtrum, inveni ambo unita & cohærentia ſuo unumquodque humero, cum debita textura nervorum tendonumque. Ventrem reperi vacuum & tractabilem, cutemque ex omni parte firmam, abſque ullo indicio ſuturæ vel balſami olim adhibiti: coxas vero continuatas cum cute, à parte ventris inferiori uſque ad genua; & utramque attollens agnovi cohærere oſſi ſacro, per nervos & tendones ſuos, eadem proportione quæ eſſe debet inter corpus & membra, ſicut dixi, deficiente dumtaxat carne, quæ ſolet iſta membra ornare:

& ſolide connexum ſub ſua cute.

ſed exuſtum.

98 Sane oportuit eam imminui & conſumi ſpatio quadringentorum annorum à tempore mortis ſuæ, magis per reſolutionem quam corruptionem: quæ ſi alicui parti adveniſſet, aliarum partium corruptio ſecuta ſucceſſive fuiſſet. Reliquit ergo caro inter deficiendum corpus ut erat, id eſt, non velut ſceletum, ſed tamquam corpus hominis mortui: quia cutis-vera eſt abſque corruptione: & venter integer (quantumvis ea pars tam humida ſit) nullum oſtendit in cute ſignum alicujus putrefactionis. Et hoc eo mirabilius eſt, quo conſtantius ex antiqua & generali traditione creditur, ſanctum Regem hydropiſi obiiſſe, qui autem ſic moriuntur, ſolent ſtatim corrumpi cum fœtore intolerabili. Quantum vero ad odorem, mox atque ſepulcrum apertum

carne conſumpta

non putrefacta;

atque suaviter olere.

est, perceptus is fuit ex ipsomet corpore sancto tam suavis procedere, ut nequeat explicari. Non enim erat sicut odores artificiales & naturales succini, muſci, aut cedri, vel aliarum similium specierum, sed fragrantiæ cor oblectantis plane singularis: adeo ut hic vel solus testis sufficiens incorruptionis sit. Declaro igitur, & sic mihi videtur, quod omnia jam dicta non potuerint in isto statu tot annis conservari, nisi operante divino miraculo: atque hæc mea est sententia sub onere juramenti: itáque confirmo, approbo, & ratifico.

quæ esse miraculosa probat

99 Nunc porro officii mei est sententiam, ex Philosophiæ & Medicinæ principiis stabilire, ac definire utrum corpus istud potuerit tot seculis conservari virtute naturali, an vero ejusmodi conservatio miraculosa censeri debeat. Primo igitur suppono, velut principium infallibile, quod miraculum dumtaxat dicitur, effectus excedens ordinem communem naturæ & artis, sic ut nequeat ullo artificio vel medicamine obtineri, sed solum haberi queat à superiori ac divina potentia. Tale autem ut esse probem quod corpus istud incorruptum servetur, primum probo ex eo, quod sanctus Rex plusquam duobus ultimis vitæ annis habitaverit Hispali, ibique obierit: qui est locus tabidus & humidus, magis quam alius ullus totius Bæticæ, tam propter naturalem suum situm, quam propter stellarum ei respondentium influxum, magisque obnoxius corruptioni: & tamen absque hac illud ibi duravit tot seculis.

ex natura loci,

conditione tumuli,

100 Idem secundo probo ex situ & modo depositionis, à prima hujus die usque in horam præsentem, intra tumbam marmoream, in solo frigido & per excessum humido, præsertim ad præsens in capella Regum dicta, ubi tumba solum contingit immediate: adeo ut secundum naturæ ordinem debuerit corpus illud in pulverem redigi, nisi esset miraculose servatum: maxime cum præcedentibus annis plures obve-

nerint

nerint urbi inundationes aquæ propemodum infinitæ & fluminis Hiſpali ſe ſuperfundentis, unde naturaliter corrumpi debuit. Quod autem ſervatum fuerit incorruptum, manifeſte convincitur opus eſſe miraculoſum cauſæ ſuperioris ac divinæ: adeoque, licet Deus non feciſſet alia miracula per hunc ſuum ſervum, judico quod ipſum ſit primæ claſſis, inter ea quæ divina Majeſtas ſolet operari: accedente ad iſtam incorruptionem circumſtantia ſuavis atque cæleſtis fragrantiæ: adeoque non nitor ſola incorruptione, ſed concurſu omnium ſimul ſignorum ad compoſitionem iſtius miraculi. *inundationum frequentia.*

101 Moveor præterea ad confirmandam miraculoſam iſtam integritatem concurſu omnium reliquorum ſignorum tam humanorum quam divinorum; acclamatione omnium fidelium Chriſtianorum; continua & ab immemorabili opinione ſanctæ ſuæ vitæ & heroicarum virtutum; affectu & devotione tantarum ac tam innumerabilium perſonarum, quæ per ejus interceſſionem agnoſcunt ſingulares favores atque omnino miraculoſos ſibi præſtitos à Deo fuiſſe. Sed hæc ratiocinatio aliud & ſublimius tribunal ſpectat. *opinione vulgi miraculis nixa.*

102 Quod ſi quis ſuſtinere velit, ſanctum Regem aliquam pati corruptionem in cute vel in membris aut harmonia corporis; erroris convincetur manifeſti, per ſuavem odorem & fragrantiam ex dicto corpore manantem, perque ejus integritatem. Sicut enim horribilis fœtor & graveolentia ſequitur corruptionem & putrefactionem; ita bonus ac ſuavis odor conſervationem, unionem & perfectam conformationem partium: odoris quoque illius temperamentum, non naturale ſed ſupernaturale, publicat & confirmat effectum eſſe omnino miraculoſum. *odoris ſuavitas.*

103 Sin porro inſtet aliquis, ex eo quod in hoc corporecaro naturalis deſit, ſuſtineri poſſe quod paſſum ſit aliquam corruptionem, alias enim illam quoque integram *nec obeſſe quod caro ſiccata & conſumpta fuerit.*

integram manſuram fuiſſe, ſicut ea dicitur integra permanere in aliis quibuſdam Sanctis, Franciſco, Didaco, Iſidoro Agricola; reſpondetur quod iſtud peculiare beneficium Dei non debeat æqualiter ad omnes Sanctos extendi, ſed partialiter etiam à Deo ſoleat communicari: quandoquidem audiamus ſic dici conſervatum eſſe indicem S. Joannis Baptiſtæ, in fronte S. Mariæ Magdalenæ partem carnis, linguam S. Antonii, cor S. Thereſiæ: & ita in hoc ſancto Rege integre conſervantur tota cutis-vera per omne corpus à capite uſque ad pedes. Neque hic penetrandum curioſius in Dei providentiam, quærendaque ratio, cur Deus favorem iſtum univerſalis integritatis, etiam quoad carnem, unis Sanctis potius quam aliis concedat; multo minus ex carnis defluxu, non obſtante reliqua corporis integritate, arguendum, non ſubeſſe hic verum miraculum, ſed ſupremum effectum naturalis virtutis.

ſicut antea etiam judicatum fuit in Viſitatione anni 1634.

104 Ad comprobationem porro confirmationemque ſententiæ meæ ſufficere poteſt, quod dixit & judicavit Doctor Franciſcus de Figueroa anno MDCXXXIIII, quando ſimili de cauſa vidit & inſpexit hoc venerabile corpus, gravibus verbis declarans, quod ipſum invenerit cum eodem cæleſti ac divino odore, & cum eadem incurruptione atque integritate, perfectiſſimaque compoſitione & harmonia, cum qua hodie ſpectatur: neque minus id confirmatur inde, quod ipſum ſic fuerit conſervatum per plures quam quadringentos annos. Debemus itaque indubitanter ſtatuere, quod odor, integritas, color, unio, & compago membrorum, aliæque omnes à me relatæ circumſtantiæ hujus ſancti corporis, excedant in ſui conſervatione præſenti omnem ordinem naturæ vel artis, per Dei operationem miraculoſam ad ſuos altos & ſecretos fines.

105 Liceat autem pro veritate, non ſolum affec-

tus

tus mei, sed ipsissimæ essentiæ, hoc etiam addere discurrendo, quod si justa Dei permissione hodie fieret resurrectio corporum, suis animabus informandorum, qualis fiet in ultimo die judicii; venerabile istud corpus, quemadmodum ipsum invenimus integrum, omnibusque partibus suis secundum legitimam harmoniam dispositum, ut modo est; solum exigeret, ut anima sua ipsum informaret lucido illo splendore, quo justorum animæ informaturæ sunt corpora sua, communicantes ipsis lumen gloriæ, quod Majestas divina illismet communicavit, in præmium satisfactionis, quam hac in vita dederunt divinæ justitiæ per opera sua heroica, elevata meritis passionis & mortis D.N. Jesu Christi. In nostro autem casu evidens est, quod opera istius sancti Regis fuerint radicata in vera sanctitate: quandoquidem sciamus, quod vixerit & mortuus sit cum opinione sanctitatis, juxta sensum communem & veneration em omnium fidelium; quæ hodieque perseverat, continuata plus quam quadringentis annis, continuaturque cum majori semper devotione & fervore: quod ipsum arguit superiorem aliquam causam tam continuæ perseverantiæ.

Idem communem opinionem sanctitatis,

106 Et sane videtur mihi nullum formari posse ratiocinium humanum, quo evincatur contrarium: quin potius in hoc comprobatur ipsa sanctitas, cum respectu ad humanæ naturæ potentiam, si mihi permittitur, hanc veritatem comprobare effato Gentilis Aristotelis, dicentis, Id quod omnibus videtur, impossibile est omnino esse falsum. Quod duo, aut quatuor, vel pauci quidam, fallantur, possibile est communi judicio: ut autem omnes in communi unius veritatis comprobatione fallantur, est impossibile. Consideretur quæso tempus & numerus seculorum, quibus duravit æstimatio, cultus, veneratio, & fervens devotio erga istum venerabilem Dei servum,

tot seculis con in sanctam,

infallibilis testimonii locum tenere censet,

in omnibus populis & regnis, tam Catholico quam Principatui externo ſubjectis; & patentiſſima in luce apparebit veritas, quam meo tenui judicio aſſequi videor. Denique accedit, quod noviſſime appellatus ſit Sanctus, & honoratus tamquam alii Sancti, atque ut talis permiſſus & toleratus honorari, non ſolum à Prælatis & Superioribus ordinariis, ſed etiam à Sede Apoſtolica, quam regit & gubernat Spiritus ſanctus, per cujus auxilium ſperamus Canonizationem ipſius, ad honorem & gloriam Dei ac Domini noſtri.

& declarationem concludit.

107 Hæc eſt mea in hoc judicio ſententia quam ratam probatamque habeo, tamquam de viſu & inſpectione ipſius corporis venerabilis ſervi Dei, ſecundum ſcientiam & experientiam quam conſequi potui ſpatio annorum quinquaginta, quibus medicinam profiteor. Si errem in aliquo, quod non bene intellexerim; nullo modo intendo diſcedere à ſenſu & doctrina ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ: quia in tali caſu omnimodis me reſigno & ſubjicio, tamquam fidelis & catholicus filius Eccleſiæ; neque tantum ipſius luci & mandato cedo, ſed etiam cuicumque meliori ac ſaniori judicio.

108 *In eamdem ſententiam ac formam arbitrati ſunt, tum alter Medicus, tum Chirurgi duo: & eiſdem antehac conſonæ fuerunt reſolutiones eorum, qui anterioribus viſitationibus interfuerunt, conſervationem ſancti corporis approbantes pro ſtupendo & continuo miraculo.* Porro jam inde à principio hujus tractatus, & ſpecialiter ab anno MDCXXXIV,

Deputatio Canonicorū pro cauſæ directione.

inquit Zuniga, quo Decanus & Capitulum Metropolitanæ Eccleſiæ in ſe ſumpſerunt totam curam & impendium, huic ſancto negotio neceſſarium, habuerunt ſemper formatam Deputationem, quæ ſingula agenda particulariter dirigeret, mutatis identidem pro temporum varietate perſonis; quibus liberali manu Decanus & Capitulum,

ſicuti

ſicuti Philippo IV Regi Catholico promiſerunt, contribuunt quidquid eis eſt neceſſarium ad finem conſequendum. *Qua ſane in re inſignem animi ſui generoſitatem declarant, tamquam digni ſucceſſores antiqui illius Hiſpalenſis Cleri, qui ad fabricam ædificandæ eccleſiæ novæ Cathedralis, cui ſimilem Hiſpania tota habitura vix eſſet, generoſe ceſſit ſuis omnibus proventibus annue percipiendis, modico eo quod ad neceſſariam ſuſtentationem ſufficeret contentus, quoad abſolutum opus eſſet; quod* Sancio *Rege, atque adeo ante annum* MCCXCV *cæptum, ſub* Joanne II, *id eſt non diu ante annum* MCCCCVII *primo finitum fuiſſe, ait Rodericus Carus lib.2 cap.4 ipſius deſcriptionem daturus, qualem antea etiam Morgadus dederat lib.4 cap.2. Similiter in inſtructionibus mihi miſſis lego, quod* Capella S. Clementis (*quæ ad commodiorem Sanctiſſimi Sacramenti adminiſtrationem in veteris eccleſiæ clauſtro conſtructa ſteterat jam inde ab anno* MCCXLVIII) *novo opere longeque pulcherrimo juxta novam eccleſiam fuerit parentum noſtrorum memoriâ condita; præter eam quam Fabricæ Præfecti ex ærario ſuo poterant erogare ſummam, conferentibus Beneficiariis omnibus certas ſuorum redituum portiones. Et hoc eſt quod* Sanctuarium *appellant, novæ architectonicæ ſpecimen pulcherrimum intus ac foris, viſuque jucundiſſimum.*

CAPUT XIII.

Canonizatio Sancti Regis, inchoata à Clemente Papa X, Hiſpali nuntiata.

109 *Præmiſſis motus Clemens X decernit*

ANno *tandem* MDCLXXI *adfuit* tempus, quod, *ut ait Zuniga*, deſtinaverat Deus in maximam Hiſpanicorum regnorum & civitatis Hiſpalenſis gloriam, *per S. D. N.* Clementem Papam X, *qui die* IV *Februarii declaravit* Regem Ferdinandum, *ut* Sanctum *coli poſſe, feſtumque conceſſit in die ejus Natali celebrandum, ſub ritu Duplicis, per omnes ditiones Hiſpanicæ monarchiæ ſubjectas, expeditis die* VII *ejuſdem Februarii Pontificatus ſui anno primo in hanc formam litteris:* Glorioſiſſimos cęleſtis Jeruſalem Cives, illos præſertim, qui in diebus peregrinationis ſuæ, tametſi in rerum humanarum ſublimitate poſiti eſſent, non ſperarunt in lubrico divitiarum, nec in Regiæ potentia dignitatis; ſed magna illa virtute humilitatis (qua fit, ut omnia terrena cacumina, temporali mobilitate nutantia, non humano uſurpata faſtu, ſed divinâ gratiâ donata celſitudo tranſcendat) ſolidati bellarunt bella Domini; & unico illi fundamento, quod eſt Chriſtus Jeſus, innixi, ſuperædificarunt aurum, argentum, lapides pretioſos, manentiſque operis mercedem in æternæ ſalutis ſtabilitate accipere meruerunt, congruis honorum laudumque præconiis in terris celebrandos eſſe merito cenſemus. Ac proinde flagitantia id ipſum Regum orthodoxorum, non minus pietatis aliarumque Chriſtianarum virtutum, quam Regii faſtigii ſplendore fulgentium vota, paterno affectu exaudimus; ſicut ad Eccleſiæ Catholicæ decus, ſpiritualemque fidelium populorum ædificationem atque devotionem fovendam

vendam & promovendam conducibile in Domino fore arbitramur.

110 Cum itaque alias, videlicet die XXIX Maji MDCLV, Congregatio tunc exiſtentium S. R. E. Cardinalium, ſacris Ritibus Præpoſitorum, ex deductis in proceſſu auctoritate Apoſtolica confecto, ſuper caſu excepto, declaraverit, de illo conſtare ex cultu exhibito ſervo Dei Ferdinando III Regi Caſtellæ & Legionis, cognomento Sancto, per immemorabilem temporis curſum excedentem metam centum annorum, ante Decreta fel. rec. Urbani Papæ VIII prædeceſſoris noſtri, cum ſcientia vel tolerantia Ordinariorum, & emanatum deſuper dictæ Congregationis Decretum recol. mem. Alexander Papa VII, etiam prædeceſſor noſter, die XXXI ejuſdem menſis approbaverit; & inter alia pleniſſime conſtiterit, de celebratione Miſſarum in honorem prædicti Servi Dei, prout de Sanctis celebrari ſolent, tam in Sacrario veteri, quam in Capella Beatæ Mariæ Regum nuncupata Metropolitanæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, ubi extat illius ſepulchrum. Hinc eſt quod Nos, piis enixiſque cariſſimi in Chriſto filii noſtri Caroli, Hiſpaniarum Regis Catholici, ac cariſſimæ in Chriſto filiæ noſtræ Marianæ, earumdem Hiſpaniarum Reginæ Catholicæ Viduæ ejus Genitricis precibus, nobis per dilectum filium nobilem virum Petrum de Aragonia, Ducem Segorbiæ & Cardonæ, Regni Neapolitani Proregem, ac ejuſdem Caroli Regis apud Nos & Sedem Apoſtolicam Oratorem, ad præſtandam Nobis ipſius Caroli Regis nomine obedientiam miſſum, ſuper hoc humiliter porrectis, favorabilem aſſenſum, quantum cum Domino poſſumus, præbere cupientes; ut in omnibus Regnis Hiſpaniarum, & Ditionibus eidem Carolo Regi ſubjectis, & in Eccleſia SS. Jacobi & Ildephonſi de Urbe nationis Hiſpanorum, de memorato ſervo Dei Ferdinando Tertio Rege, Miſſa &

quod antiquitate cultus ſufficienter probata,

recitandum Officium & Miſſa, ſit de S. Ferdinando.

Offi-

Officium de Communi Confeſſorum non Pontificum, ſub ritu duplici, juxta Rubricas Breviarii & Miſſalis Romani, quotannis in perpetuum die xxx Maji, qua idem Servus Dei obdormivit in Domino, celebrari, & ab omnibus utriuſque ſexus Chriſti fidelibus, qui ad Horas Canonicas tenentur, recitari libere & licite poſſint & valeant reſpective, auctoritate Apoſtolica tenore præſentium concedimus & indulgemus. Non obſtantibus Conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis &c.

& permittit votivum feſtum.

111 Hanc gratiam, *inquit Zuniga*, idem Pontifex ampliorem mox fecit, die XI menſis præfati, permittens ut pro una ſola vice celebrari poſſet feſtum unum votivum per omnia regna, præter illud quod in die Natali occurrit XXX Maji celebrandum. Cum autem adeo lætum nuntium perveniſſet Hiſpalim die III Martii, ubi propter immediate antea acceptas Roma litteras, felix quidem, ſed non ita promptus ſucceſſus expectabatur, etiam obduratiſſima corda ſoluta in lacrymas gaudii ſunt. Advenerat nuntius ipſamet hora matutina, qua ad majoris momenti negotia convocari Capitulum ſolet. Nulla igitur mora fuit, quin reſeratis tabellis res publica fieret, expeditis continuo deputatis qui novum gaudium Prælatis & Magiſtratibus indicarent; & pulſatis confeſtim Metropolitanæ eccleſiæ ſignis, quæ reliquarum tota urbe campanarum concentus exciperet, & tantæ lætitiæ cunctos faceret participes. Aderam ego in eccleſia, *inquit Zuniga (unde deinceps ſequentia accipimus)* fuique tam felix, ut inter primos rem intelligerem. Teſtari autem poſſum, inexplicabilem fuiſſe animorum motum in omnibus qui aderant; cum mutato repente ſtylo, qui dicere ſolebant, FERDINANDUS SANCTUS; cœperunt pleno gutture exclamare, SANCTUS FERDINANDUS: plerique vero properabant ad ejuſdem corpus adorandum in capella Regia, quæ numquam intra ſe

Quo nuntio feſtive excepto Hiſpali.

con-

constipari vidit magis devotum affectuosumque concursum.

112 Mox sacra Sancti effigies collocata fuit super altari, quod in medio capellæ applicitum Regalibus tumbis: quo eâdem vesperâ venerabunde & processionaliter accesserunt ambo Capitula, in gratiarum actionem Archiepiscopo decantante orationem DEUS QUI BEATUM FERDINANDUM (*eamdem verosimiliter, quam Ecclesia de S. Philippo Nerio sic prosequitur*) Deus qui Beatum N. Confessorem tuum Sanctorum tuorum gloria sublimasti, concede propitius ut cujus solennitate lætamur, ejus virtutum proficiamus exemplo. *Porro* noctem breviorem fecerunt lumina, per omnes vicos domosque accensa: & sequenti die Jovis v Martii Audientia Regia Missam de Sancto Rege canendam curavit in Collegio Angeli Custodis, quæ fuit omnium Hispali prima: secutum mox est Officium Contractationis in conventu S. Pauli; neque cessassent ex ordine alii aliique, nisi judicatum fuisset sisti debere illum properæ devotionis cursum, donec Metropolitana ecclesia suo jure esset usa. Ex hinc ergo Decanus & Capitulum magnificentiam adornandæ festivitatis cœperunt metiri generositate & obligatione sua: maturandum autem & properandum erat, ut festum extraordinarium præcederet annuæ commemorationis recursum.

4 Martii agunturDeo gratiæ.

113 Primum ergo ex corpore Capituli missus est qui Regi successum gratularetur D. Joannes de Texada & Alverete Canonicus: deinde decretum, ante omnia esse curandum, ut corpus Sancti Regis, separatum ab aliis sepulcris Regiis, eminentiori loco poneretur, nunc quidem extemporali opere pro festo, postea vero durabili alio secundum descriptiones, quas esset facturus Capitaneus Franciscus de Ruesta, mathematicus & architectus præcipuus. Consultabatur etiam, unde, si esset habenda processio,

consulitur super festo faciendo Rex,

ceſſio (quod erat ambiguum) haberetur urna tam ſancto depoſito circumferendo idonea; ac denique pro formalitatibus & aſſiſtentiis Miniſtrorum Regiorum determinandis ab Aula.

114 Tempus breve ſupererat pro tanto, quantum Decanus optabat, apparatu: cumque incipiendum eſſet opus ab altari majori ipſius Metropolitanæ, erant qui volebant ei præſtruere machinam, occaſioni preſenti accommodatam. Verum quid concipi potuiſſet, quod ejus magnificentia non excederet, etiam abſque ornatu extraneo? Reprobata ergo iſtiuſmodi cogitatione, obtinuit ſublimis idea Joannis de Baldés, pictoris ſculptoriſque incomparabilis: qui ſuggeſſit, in eadem longiſſimæ Baſilicæ navi, inter chorum portamque principalem, ubi in feſto corporis Chriſti ſolet exponi Sanctiſſimum, erigendam machinam triumphalem, ad earum imitationem, quas Heroibus ſuis erigebat antiquitas. Quod tam feliciter magnificeque ſucceſſit, ut qui feſtivos ſolennitatis hujus apparatus integro volumine deſcribendos ſibi ſumpſerat Don Ferdinandus de la Torre-Farfan, quamvis omne ingenii acumen, ſtyli proprietatem, doctrinæ ſtudiis acquiſitæ excellentiam in hoc contulerit; imparem ſe faſſus, auxilium à ſculptura petierit; ut quod non ſatis poterat verbis, utcumque exprimeret lineamentis.

decernitur erigenda machina triumphalis.

CA-

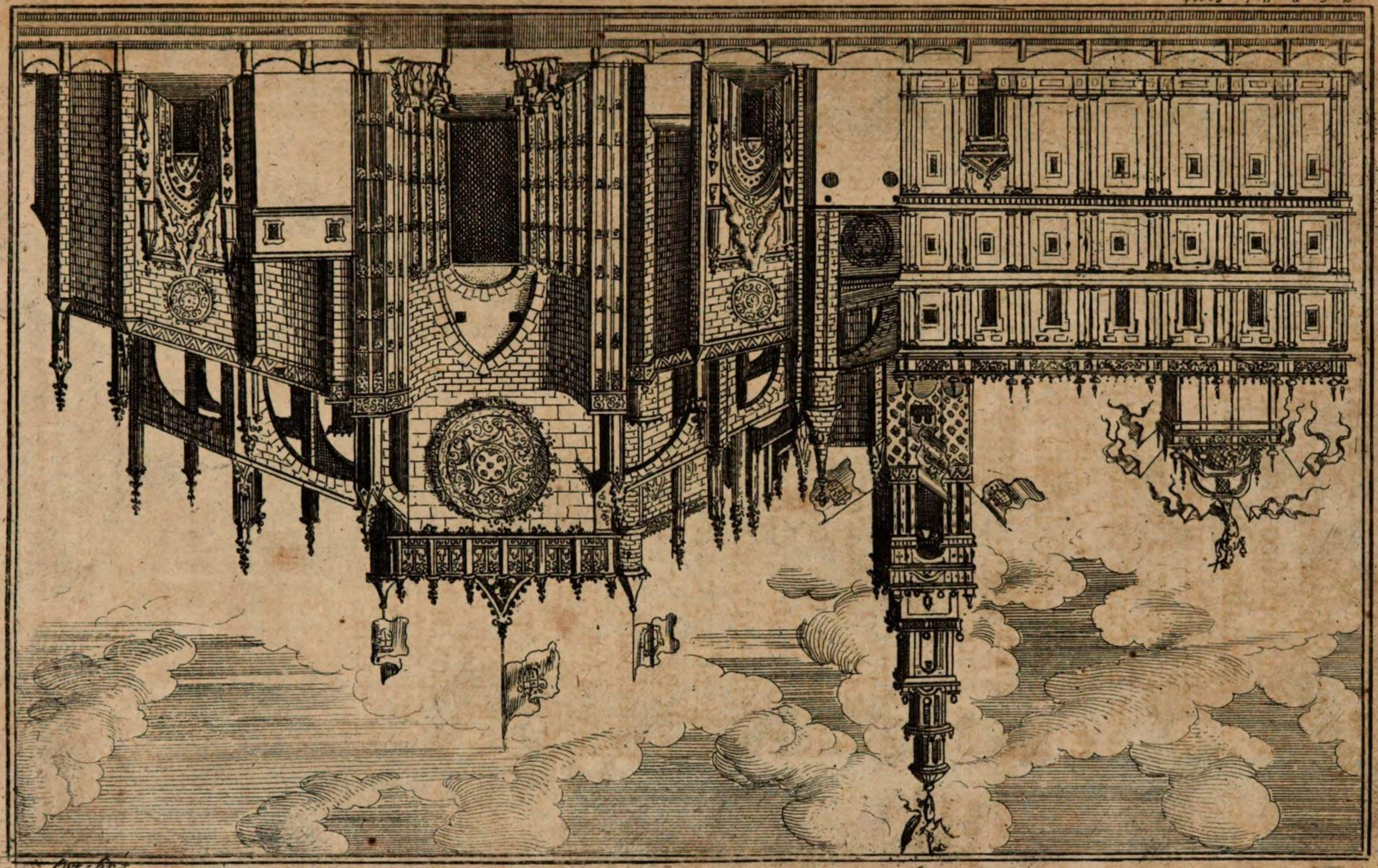
Gasp: Boullatr. fecit

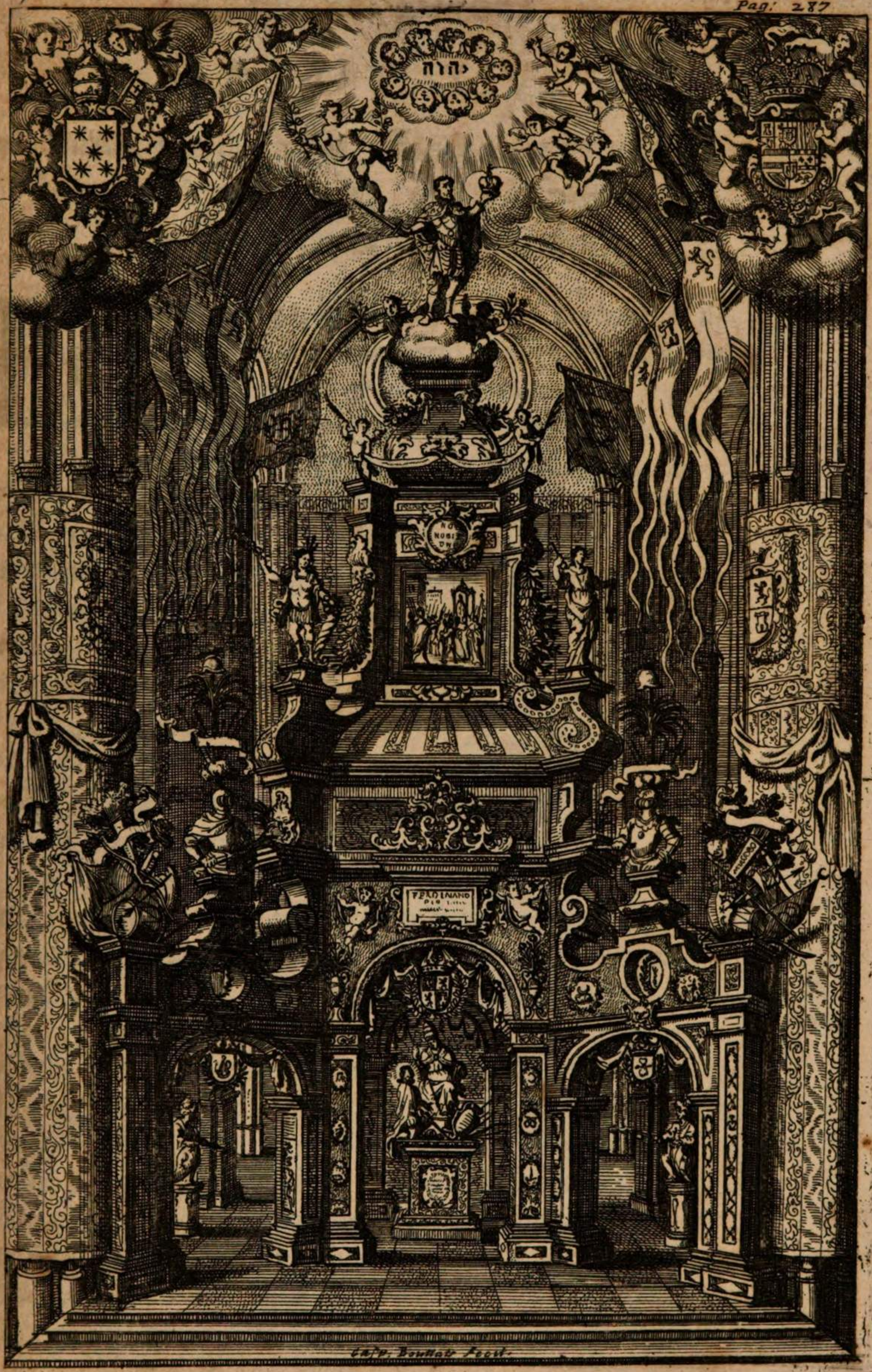

Casp. Bouttats Fecit.

CAPUT XIV.

Machina triumphalis, Sancto ante chorum Metropolitanæ erecta, eique respondens majoris portæ ornatus interior.

EXemplo Zunigæ, lectorem suum ad præcitatum superiori Capite festorum librum ablegantis, potuissem hic calamum sistere & ad ulteriora transire: sed pati noluit Capituli magnanimitas. Intelligens enim quanto omnia elegantius sculptores Belgæ eadem possent expressa dare, in minori & huic libro congrua forma maluerunt me scriptorem priorem quam posteriorem imitari. Primum itaque templi augustissimi Frontispicium, adjunctiq; ei Sacrarii latus vide; tum Machinæ triumphalis faciem unâ intuere: quam dum describo paucis, etiam intellige, tabularum pictarum atque emblematum eodem spectantium argumenta, quæ tacitus transeo, similiter ut in prima facie, ex heroicis Sancti Regis actionibus virtutibusque desumpta fuisse, quibus sua quæque lemmata epigrammataque Latinâ & Castellanâ linguâ respondeant. 115

116 *Centrum totius machinæ inferioris* Ecclesia *obtinet,* Ferdinandum *ad pedes sibi inclinatum excipiens, & monstrantem per quatuor ejusdem machinæ latera suis in basibus genuflexas* Hispalis, Cordubæ, Murciæ, *atque* Giennii *regna, cum hac ad basim primariam, in qua consistit ipse, scriptura;* Leva in circuitu oculos tuos & vide: omnes isti congregati sunt venerunt tibi. *Hanc scripturam, sumptam ab Isaiæ cap.* LX *explicant Latini Castellanique versus: & Ecclesia, sibi ipsique in scuto quod sinistra tenet gratulans, pari poëseos utriusque elegantia reponere ei videtur istud ex Psalmo* XV, Tu es qui restitues hereditatem meam mihi. *In tribus reliquis basis prædictæ lateribus, simili modo geminæ linguæ paraphrasis metrica, Ecclesiæ ejusdem nomine, applicabat* Regi Ferdinando *hæc Scripturæ loca:* Ad alligandos Reges eorum in compedibus

Repræsentatur Sanctus Ecclesiæ exhibens subjecta sibi Maurorum regna,

dibus. *Pſal.* CXLVIIII. Deducet te mirabiliter dextera tua *Pſal.* XLIV: &, Ego primogenitum ponam illum, excelſum præ Regibus terræ. *Pſal.* LXXXVIII. *Sic etiam Hiſpalenſe regnum clavem porrigens fingebatur dicere*, Non erit qui claudat, *ex Iſaiæ* XXII; *Cordubenſe*, Qui vicerit poſſidebit hæc, *Apocal.* XXI; *Murcienſe*, Quia contrivit portas æreas. *Pſal.* CVI; *Giennenſe*, Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum, *Gen.* XXII. *Quibus etiam omnibus ſubjecta legebantur in eumdem ſenſum concepta epigrammata Latine atque Hiſpanice.*

117 *Aſt illa prætermittens, ſolum hic notabo quatuor principales titulos, totidem faciebus aſſurgentis paulatim machinæ ſic inſcriptos.* I. Ferdinando Regi, pio, felici, triumphatorique perpetuo, inter Duces auſpicatiſſimo, Indigetes inter feliciſſimo, ob rem Chriſtianam optime geſtam, pietate potius quam armis aſſertam in regnum religionemque Bæticam, Maurorumque gentem attritam, ſacris Hiſpanorum faſtis quondam adſcripto, recens cultui expoſito. II. Clementis X, nomine ipſo felicitatem Divo Ferdinando præſagientis, æterno ſeculorum plauſu vicariam Dei poteſtatem agentis, univerſo Chriſtiani orbis conſenſu ſacros honores etiam decernentis, munificentiæ integerrimæ. III. Caroli II Hiſpaniarum Regis vel ab infantia & monſtris formidandi, nomine magno Thraciam concutientis, ſpe lætiſſima Eccleſiam afficientis, progenitorem Divum ideam ſibi præſcribentis, ejuſque ſacra à ſumma Sede impetrantis, catholiciſſimis auſpiciis. IV. Marianæ Auſtriacæ, auguſtæ, magnæ in cunis, magnæ in thoro, magnæ in prole, Ferdinandi quartæ decimæ ſobolis, orbique Reges diva poſteritate trahituræ, piiſſimis officiis, gratitudinis ergo Patriarchalis Hiſpalenſis eccleſia.

ſub titulis ipſi Sancto,

Clementi Papæ,

Carolo Regi,

Reginæ matri poſitis.

118 *Convexo fornici machinæ inferioris, in modum templi conformatæ, impoſita baſis, ex quatuor lateribus partem aliquam continebat hiſtoriæ, affabre pictam in tabula:*

ſic

ſic ut anterior triumphantem pro Ferdinando *Virginem Hiſpali induceret, ſub hoc verſu Pſalmi* CXIII. Non nobis Domina, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam: *quæ verba hoc deinde carmine explicantur:*

Superne pingitur Sanctus inducens Hiſpalim D. V. effigiem.

Cælorum auguſto vehitur Regina curuli,
Quam pedes inſequitur Rex, præit agmen ovans.
Vincentis Mauros Fernandi eſt dextera: at illa
Pugnantis Regis duxit in arma manum.
Ergo triumphanti Mauros ſit gloria Divæ,
Auſpiciis cujus caſtra inimica ruunt.

119 *Porro ex uno laterum* Sanctus Rex *conſpicitur, Hiſpalenſe templum dedicans; ex altero, idem coram ſacro Viatico de lecto in terram ægrum corpus provoluens; à tergo denique idem cernebatur, animam Creatori feliciter reddens, cum datis ſibi ab eo Coronis, viciſſimque æternæ gloriæ coronam accipiens; ſub hiſce Epigraphis:* Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi. *Pſal.* XLIV. Sciciſti veſtimenta tua & fleviſti coram me, ego quoque exaudivi te. II *Paralip.* XXXIV. Annuntiaverunt cæli juſtitiam ejus *Pſ.* XCVI: *quæ omnia, æque ac alia, epigrammate Latino pariter & Caſtellano illuſtrabantur, ſuper ſplendida ductilis argenti ſcuta. Angulos hujus baſis circumſiſtebant ſtatuæ, quarum in imagine ſolum duæ cernuntur; & hæ, ex habitu ſubſcriptoque nomine, cognoſcebantur eſſe* Seculum felix, & Oratio efficax: *quæ vero in receſſu latent, indicantur fuiſſe* Mars indefeſſus, & Victoria perpetua. *Singulis breve lemma, ex antiquis ſcriptoribus ſumptum, aptabatur in ſcutulis poſitis ad initium volutæ, ſupra Zophorum ſurſum nitentis; puta ſub ea cui* Seculum Felix *imminet, hoc Plinii ſecundi in Panegyrico ad Trajanum:* Eſt enim vera felicitas, felicitate dignum videri: *aliaque aliis tribus perſonis proportionata.*

cum pareret gis ſtatuarum:

120 *Super quatuor portas, ex angulis majoris machinæ lateraliter procurrentes, totidem aſcendebant palmæ,*

galea ſuperne laureata onuſtæ, & ad pedem victricibus Regis Sancti *armis circumornatæ, ſub hiſce lemmatis.* I. Indutus eſt juſtitia ut lorica. II. Galea ſalutis in capite ejus. III. Indutus veſtimentis ultionis. IV. Et opertus eſt quaſi pallio zeli. *Extimis vero earum portarum pilis ſuperſtabant ramoſæ quercus, dependentibus undique barbarorum devictorum ſpoliis onuſtæ, ſub circumvolitante lemniſco, cui inſcriptum,* Fernandus Deo hæc de perduellibus arma, *metro quidem non uſquequaque ad leges poëticas exacto; ſed ſatis apte expreſſo ad Virgiliani hujus imitationem,*

Æneas hæc de Danais victoribus arma.

121 *Supra quadrilateram vero, quam dixi, baſim ejuſque coronidem, in tanto arctius ſpatium paulatim aſſurgens machina quanto ferebatur ſublimius, habebat in angulis palmiferos Genios, inſcriptam rotulis, quos tenebant manibus, litteris cubitalibus exhibentes quadripartitam ſententiam ex Iſaiæ* LXII, ——*ERIS CORONA GLORIÆ* ——*IN MANV DOMINI* —— *ET DIADEMA REGNI* —— *IN MANN DEI TVI.* —— *Et hæc omnia claudebat ſplendido nubium globo inſiſtens ſtatua* S. Ferdinandi, *regaliter induti armatique, pro ratione altitudinis ſuæ aucta ad menſuram pedum decem cum dimidio, altera gladium tenens, coronam altera; hanc velut acceptam cælitus, iſtum pro Deo exertum. Et quoniam Baſilicæ fornix non exiguo adhuc omnia tranſcendebat intervallo, ſpatium fuit componendo deſuper inſigni cælo, in quo tremendum* Jehovæ *nomen circumdabant Seraphini; præter Angelos, qui velut ex aëre lapſi novo Cæliti videbantur in occurſum advolare, tanto artificio compoſitis omnibus, ut non ſuſpenſa de fornice, ſed librata in aëre per ſe conſiſtere viderentur, totamque machinam deſuper operire.*

ipſe vero in vertice eminet

velut in cælũ tendens.

122 *Alia plura, quæ verbis deſcribere modo non vacat, ejuſdem machinæ ornamenta, facile docebit ſculpta hic tabula, minori mole, elegantia majori, opus ipſum ſicut ſtetit*

ex-

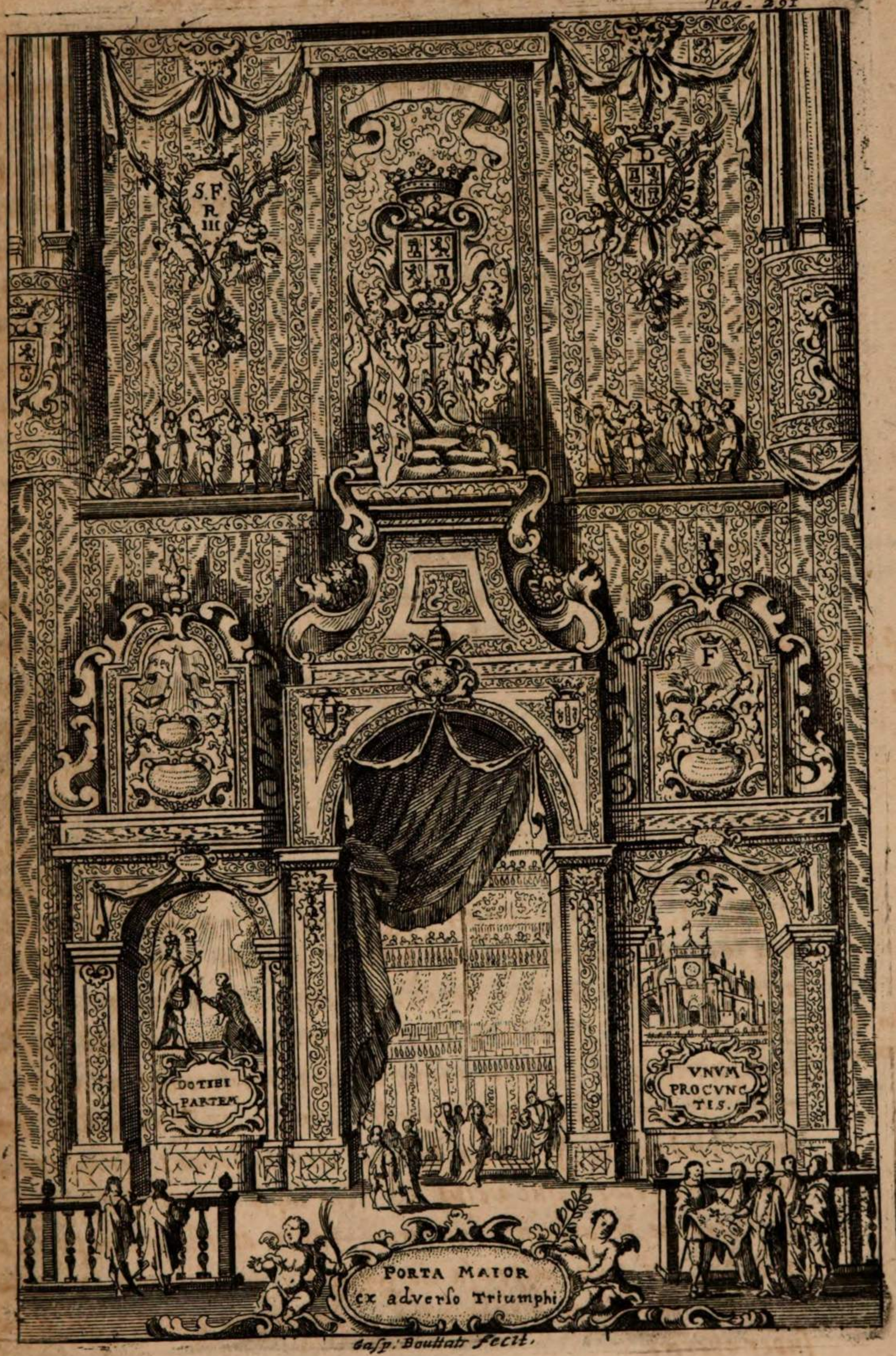

Gasp. Bouttats fecit.

exprimens ; nisi quod sculptori licere volui, ut corrigeret defectum passim notatum à peritis, cum res staret, judicantibus altius à pavimento ecclesiæ attolli debuisse machinam: quod hic factum, excitato graduum aliquot suggestu, per quem ascendatur ad illud quasi templum : cujus etiam structura, quoad primum ordinem porticuum justo humilior visa, hic cernitur aliquando elatior : atque ita moles reliqua ad decem pedes nostra in tabula assurgit altius : quia cum eadem moles iterum erigenda erit (quod fiet fortassis cito) curandum intelligo, ut spectantium oculis ea quam periti requirunt satisfactio detur, sitque opus omni ex parte absolutum.

123 *Istis circumcirca ex omni latere diligenter consideratis, si spectator, rursus ante præmemoratam in media navi machinam constitutus, sese convertebat, & ad principem templi portam, qua fuerat ingressus, reflectebat oculos ; objiciebatur ex adverso theatralis apparatus, capitella majorum columnarum altitudine excedens, ea forma, ut alte supra portam eminerent ; Vexillum regium ; Gladius, & Scutum sub magnifica umbella, supravolitante lemnisco, cui inscriptum legebantur ista Psalmorum Davidicorum verba,* Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo: ego despiciam inimicos meos. *Hunc Sancto Regi fuisse familiarem tesseram haud temere divinavit P. Ioannes de Pineda in suo Memoriali ; argumento sumpto ex litteris, perquam barbarice ac vitiose, pro seculi illius ruditate, sculptis circum labrum scyphi aurei, qui ab illo Hispalensi ecclesiæ donatus inter Reliquias conservatur ; prædictaque verba sic notata exhibet : DOMYNVS. DOMYNVS. MYCHI. AIVTOR. ET. NON. TYMEV. KID. FACIAD. MYCHI. OMV. ECHV. DESPICIAM. ENEMICOS. MEOS.* Ornatus interior porta principalis.

124 *Vtriusque lateris argumenta licebat partim ex pictura colligere, partim intelligere ex adjunctis lemmatis. Spectabatur enim hinc quidem* Rex Sanctus, *filium suum* Philippum instituens Archiepiscopum Hispalensem; *inde* Fama, *buccinans magnalia Metropolitanæ Ecclesiæ, ab* de interiùs ejus.

eodem fundatæ ; dum hic legebatur ex Martiali Poëta hemistichium tale, Unum præ cunctis fama loquatur opus ; *inde ex cap.* 48 *Geneseos*, Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio. *Superne vero totum utrumque opus absolvebant emblematicæ expressiones elegantes duæ ; sic ut in earum una ostentarent se gemina brachia, Christianum Mauricumque vexillum prorendentia, quorum hoc* ex inimicis *relatum carebat litteris tessorariis S. P. Q. R. quas ex barbarorum mente legere oportuisset, SARACENORVM POPVLO QVIS RESISTET ? translatæ autem in vexillum Christianum, dicere videntur, SANCTVS PIVSQVE REX: Ex adverso autem repræsentantur geminæ dextræ, armata una, altera oculum in palma gerens, alata utraque : quibus doceatur Rex, velut ambidexter, suis in actionibus fortitudini prudentiam, & utrique exequendi operis celeritatem junxisse.*

CAPUT XV.

Apparatus festivus Sacelli Regii, Atrii, & Sacrarii.

125 *Delibato strictim ornatu Sacellorum lateralium.*

PLaceat nunc mente sequi circumiturum *lateralia ampliſsimi templi Sacella ; in quibus adornandis, serica veste & supellectile argentea, sic laboravit patronorum custodumque zelus, ut non sit permissus evagari ad nova in iis opera fabricanda ; ne scilicet unus alteri impedimento foret, ipsisque principalioribus operibus, in tanta angustia temporis, subtraheretur numerus necessarius fabrorum. Vnum novum & omnibus commune fuit ac satis mirum, quod prætensæ singulis sacellis crates potuerunt simul omnes novo auro obduci ; alterum æque gratum oculis spectaculum faciebant parietes, peristromatis sericeis vario colore varioque ingenio convestiti ubique. Sacellorum autem singulorum propria & particularia decora strictim percurrit liber*

Festo-

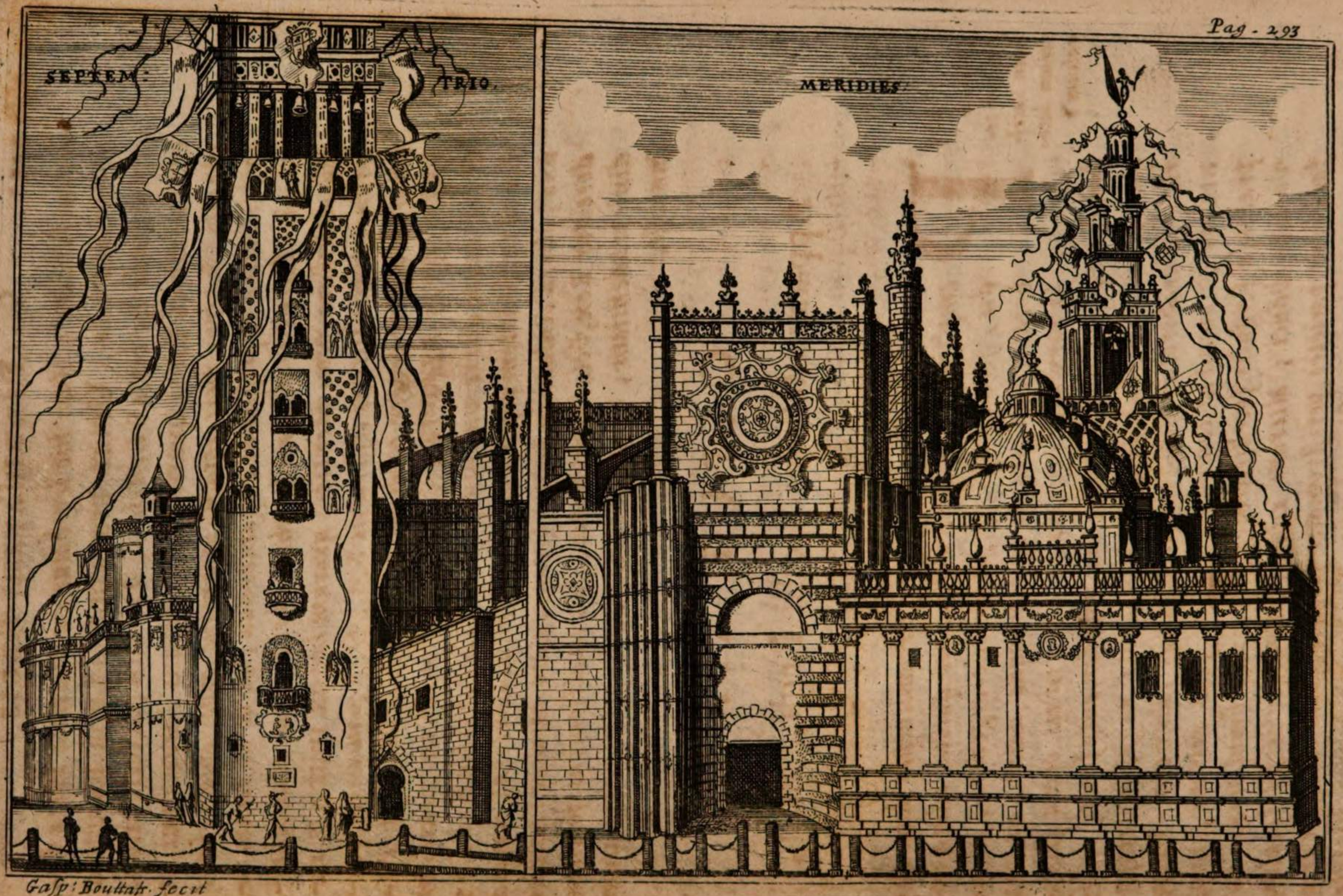

Gasp: Boultats. fecit

Festorum : sed ea, cum sint perpetua, & videri quotidie possint, nihil attinet prosequi cum eodem : nec enim intendimus describere minutim omnes augustissimæ Basilicæ partes. Ergo silentio præteritis viginti duobus lateralibus versus Austrum altaribus, intra non multo pauciora Sacella ; præterita etiam commemoratione insignium ædificiorum, ejusdem meridionalis lateris cornu extrinsecus circumeuntium, ad quæ ab ecclesia patent portæ, opere tam eleganti elaboratæ, ut nihil iis debuerit potueritve ad ornatum addi ; ut sunt Ærarium, vulgo Contaduria major ; Anticapitulum ; Capitulum, centum triginta quinque pedes circumferentia sua ovali complexum (quæ omnia eleganter describit liber Festorum) præteritis, inquam, istis omnibus, lectori æstimandum relinquo tantorum operum interiorem venustatem, ab exteriori forma, quam sic exhibeo in tabella, ut eidem ex parte adjunctum voluerim conspectum lateris Borealis ; quatenus post turrim videri potest hemicyclus dimidius capellæ Regiæ, & initium Atrii sive Claustri, cui adhæret latus Orientale ipsius turris, extimum ecclesiæ ad Euro-boream angulum angulo suo contrario attingentis.

126 *Tali modo compendium faciens temporis, recta te sisto ante ipsam capellam Regiam, quæ mediæ navi pro capite seu parte suprema crucis est. Etenim in hoc sacello, ad initium graduum versus altare ducentium, consistit Sancti Regis monumentum, cum altari ejusdem ; & in ara majori imago Deiparæ, quæ sibi à Regibus nomen vindicat. Hujus primarii Sacelli parietes, quamvis eos tantopere ars excoluerit opere architectonico & sculptorio varrio, ut dubitatum diu fuerit, essetne futurum satis ex decore, si peristromatis, quantumcumque auro & serico pretiosis, convestirentur ; quia tamen nova festivitas novum videbatur apparatum exigere, placuit custodiæ illius præfectis Presbyteris, tam pilas quibus epistilium sustinetur, altas triginta pedes, latas quatuor, quam interceptum pilis spatium, contegere insigni unius formæ peri-*

exhibetur Sacellum Regum.

novo peripetasmate vestitum,

petaſmate, ad hunc finem confecto ex panno rubro, partim Damaſceno, partim holoriſerico villoſo, perpendiculariter atque alternis ducto à ſummo deorſum, caſtelliſque & Leonibus effigiato, quemadmodum in proxima tabula videre eſt.

à Cuſtodia ejus præfectis Presbyteris:

127 *Porro ne ignoraret ſpectator, quorum ſtudio ſumptuque curata fuerit res tota, ſolum opus erat legere dedicatorium titulum, ſeſquipedalibus aurei fulgoris litteris, epiſtilii circumeuntis fundo inſcriptum, in hanc ſententiam:* Caſtellæ & Legionis Divo Ferdinando Regi, nomine Tertio, pietate Primo, virtute bellica nulli ſecundo, Majorum gloriam, Maurorum copias, fama, potentia ſuperanti, juſtitia, dum vixit; corpore, poſt mortem, integerrimo; ſacri corporis in Regio ſacello Presbyteri Cuſtodes, nuper inter Cælites accenſo, bene merenti Patrono; ex clientelæ munere, ex gratitudinis debito, hanc pompam geſtientes erexerunt. *Ingredientibus autem utroque ex latere ſpectandus exhibebatur* Rex Sanctus, *ſub papilione ſuo; hinc quidem genibus flexis & junctis manibus orans, interim dum in aëre offertur ſibi ſpectanda civitas, & Angelus eo tendere jubens, quod inferius ſcripta verba ſic explicabant:* Ecce Dominus miſit Angelum ſuum, & præparavit viam ante faciem meam. *Malach.* 3; *inde vero dormiens intuenſque Deiparam, exhortantem ad opus tam glorioſum, cum hoc lemmate:* Mitte illam de cælis Sanctis tuis, & à ſede Magnitudinis tuæ, ut mecum ſit & mecum laboret *Sap.* 9. *Vlterius vero, repræſentabantur Regis Caroli atque Reginæ Matris ad vivum expreſſæ imagines genuflexæ, ſub Regio utrimque baldachino: ut qui perſonaliter adeſſe feſtivitati non poterant, eidem perpetuo aſſiſterent in effigie ſua.*

& ſpectacula laterala:

Ornatus fontis Baptiſmalis

128 *Hinc per navim eccleſiæ Borealem, ubi totidem quot ſupra ſacella ſimiliterque apparata erant, progreſſus usque ſacellum Baptiſterii, cujus labro ex jaſpide octogono cir-*

STAT IN DOMO DO: MINI.

IN ATRIIS DOMVS DEI
Psal: 133.

Gasp: Bouttats. fecit.

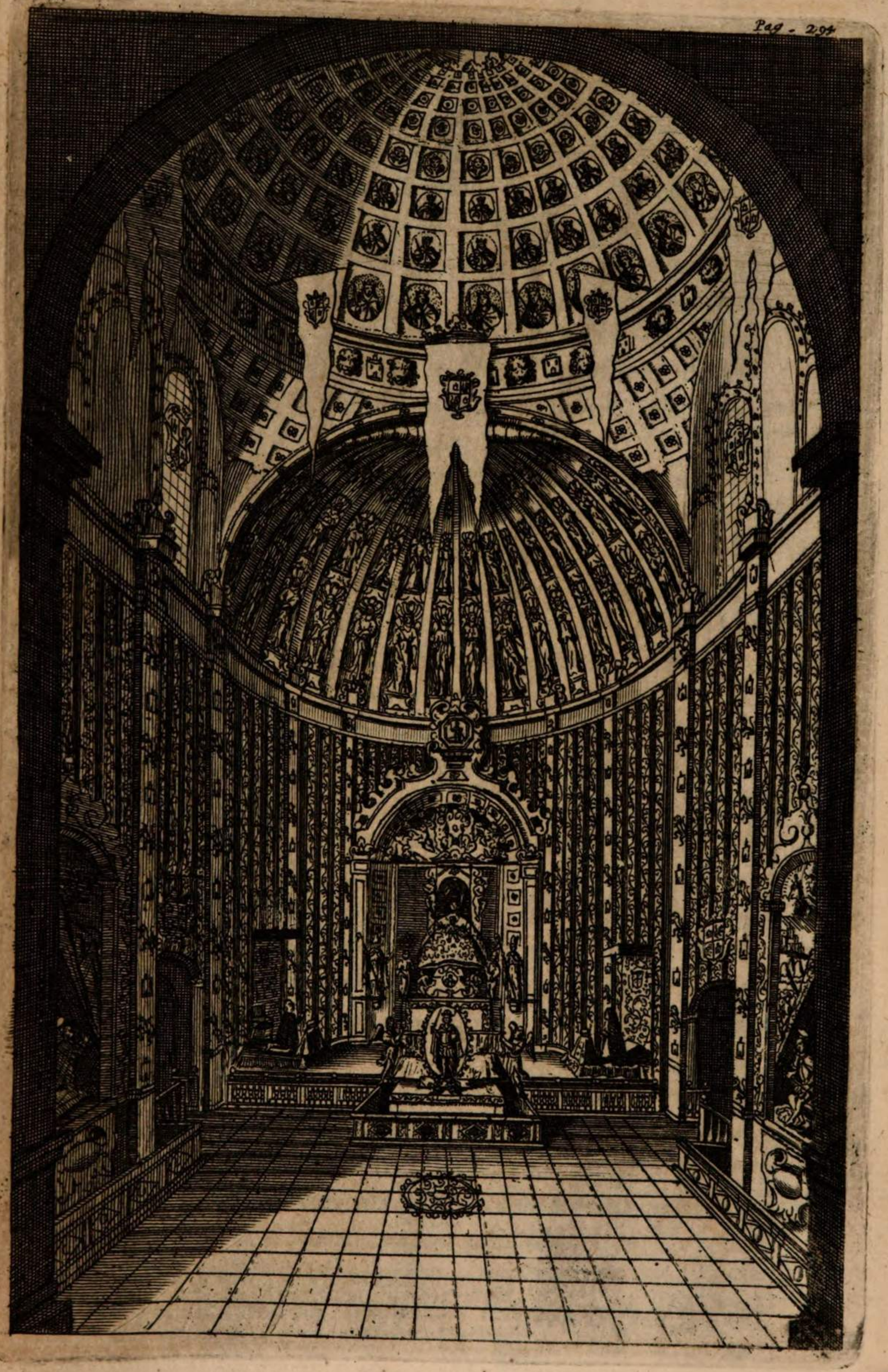

circumducta nova totidem laterum atque columnarum machina, desuper autem in modum pyramidis assurgens, tanta arborum florumque & fructuum omnigenorum distinguebatur varietate, ut forma quædam extemporalis Paradisi in ea exprimi videretur; præter argumentum quidem præsentis festi, sed non præter exigentiam loci, in quo recuperatur per sanctum lavacrum gratia amissa in Paradiso terrestri. Secundum hoc sacellum, per elegantissimam ex marmore portam, ingressus datur in sacrarium in eadem cum templi frontispicio linea lateraliter procurrens, sicut utrumque exhibet supraposita tabula. Ejus interiorem fabricam ac formam multis describit liber Festorum: quo lectorem remittens, & quatuor utroque ex latere ipsius posita altaria pertransiens, sisto eum ante primarium ipsius Sanctissimi Sacramenti sacellum, sub eleganti tholo pedes omnino triginta très latum, profundum viginti quatuor. Hujus latera velutì stipatores hinc inde prætexebant bicipites Aquilæ, usque ad pedes sexaginta elevatæ cum suis basibus; plumas habentes argenteis varii operis scutulis justa cum proportione contextas, capita coronis aureis insignia, ungues quoque & rostra inaurata.

atque Sacrarii,

129 *Altare, præstructum altari ordinario S. Clementis, licet specioſissimo (in quo ipsum Sanctissimum, ad ægros efferendum aut communicantibus distribuendum, servatur) quale in adjuncta imagine cernis, altum pedes centum, sic erat conformatum, ut mediæ tabulæ locum teneat duorum utrimque arcuum porticus, ad modum perspectivæ; quam inter solo tenus demissæ nubes, hinc* S. Clementem *in sublimi considentem habent, minuque monstrantem viam Hispalim versus, cujus mœnia ac turres, post longa camporum spatia eminus videbantur repræsentari; inde* Ferdinandus, *Fide Sacramenti sanctissimi comitatus, per nubes easdem in terras defluxerat, velut iter Hispalim versus iniens, applaudentibus desuper sceptrumque ac coronam ferentibus de cælo Angelis; cui re-*

novo altari instructi,

ubi representatur Sanctus Hispalim tendens,

repræsentationi ſubjectus limbus ex Apoſtolo Iacobo ſic loquebatur : Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt.

Deiparæ & S. Clementis promiſſis fretus,

Columnarum utrimque fundamentum ample patens, hinc dormientem ſub papilione Regem *habebat, apparente eidem* Deipara, *ac velut dicente id quod interpilaris Angelus alte efferebat ſupra caput ſcriptum, ex libro Geneſeos,* Terram in qua dormis tibi dabo & ſemini tuo; *inde coram apparente* S. Iſidoro *exhibebat genuflexum eumdem* Regem, *& alius ſuperſtans interpilaris Angelus, ſimili ex ſcuto faciebat huic illum dicere iſtud Pſalmi* XXXIV, Reſtitue animam meam à malignitate eorum, *intelligendo Hiſpalenſem civitatem, à Mahometica ſpurcitia expurgandam & Catholicæ fidei reddendam.*

130 *Deſuper ſub coronide prominebat, & late legebatur hic titulus :* Clementis aſpirantis auſpicio, ob ſanctam, acto de barbaris triumpho, reducem à cælo fidem, claris quæ infecerat Arabs primævæ gloriæ ſubſelliis, almæ Hiſpalenſi Sedi in potenti brachio redditam, cultus benemerenti, acerrimo Chriſti athletæ, Ferdinando tertio, Caſtellæ ac Legionis Regi ſanctiſſimo, fortiſſimo, feliciſſimo, Patrono Bæticæ, ſacer ſplendidus ordo Hiſpalenſium, quem in auguſtiſſima Euchariſtia ſibi pro colendo fidei myſterio Deus-homo delegit, curam ſumptus addixit. *Opus porro totum deſuper coronabat* Victoria, *ex armis vexilliſque barbaricis confecto throno inſidens, & ſupremum fornicis arcum ſuo pene capite contingens, cum hoc lemmate ex Epiſtola* I *Ioannis :* Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra.

131 *Sacrarium hoc communiter obtinent prænobiles Confraternitates duæ, altera ad ſanctiſſimi Sacramenti honorem promovendum, altera ad procurandum purgandis poſt obitum animabus auxilium inſtituta ; unde partitam etiam*

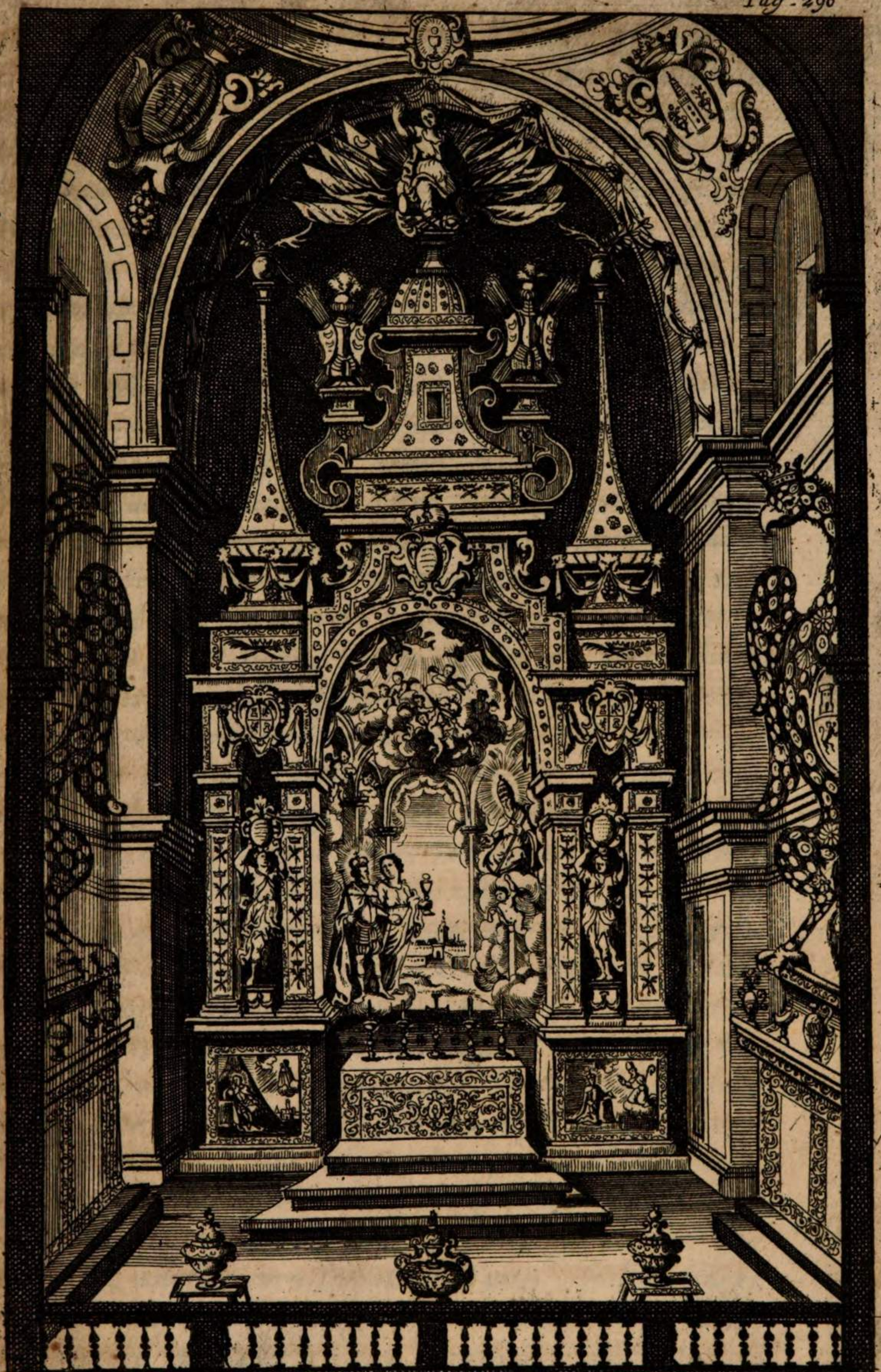

Gasper Bouttats Secit. aqua forti.

etiam inter se habent lateralium, quæ dixi, sacellorum custodiam. Hac tamen vice Sodalitas secunda, totam totius Sacrarii ornandi curam priori relinquens, velut ipsi ex titulo suo magis propriam; excolendum sibi sumpsit Atrium sive Claustrum: quod quia lateri ipsius Sacrarii inhæret, Claustrum Sacrarii appellant aliqui, sed magis ordinarie vocatur Claustrum Naranjorum, id est arborum mala aurea ferentium ab earumdem media in area consitarum insigni annosaque proceritate; Maurorum opus, & nunc quidem longius multo quam latius, utpote secundum latitudinem Sacrarii tanta procurrens longitudine, quantam habet boreale latus templi usque ad turrim, ad cujus (ut dixi) occidentale latus pertingit. Videtur olim ipsa turris tenuisse medium lateris Orientalis locum; donec laxandis novi templi spatiis dejectum est totum latus Meridionale, cum parte fortasis tertia laterum Orientem atque Occidentem spectantium. Ex quibus rursus sublata est pars reliqua Occidentalis, illi quod dixi sacrario locum factura struendo supereſt ergo ex veteri fabrica lateris Orientalis pars Borealis arcuum septem, & totum fere latus Boreale, quod cum integrum staret scribente Morgado arcuum fuerat quindecim, nunc uno alterove brevius invenitur, quadamtenus aptatum in vestiarium alioque usus adhærentis sibi Sacrarii.

Clauſtrum seu Atrium vetus adhærens lateraliter templo

132 *Hoc Atrium, quocumq; ex latere ingredi velles, ingrediebaris per arcuatam insigniter operis triumphalis portam, cujus utrimque procurrentes alæ, prætendebantur porticubus illis vetustis, quodque utrimque à media porta restabat spatium erat pro longetudinis suæ ratione divisum pluribus paucioribusve pilis peribolum supremum sustinentibus, continuabaturque usque ad communem reflexionis angulum; sic ut unum latus intuens omnia te videre possis credere, modo velis concipere alterius atque alterius argumenti, unum tamen scopum spectantis, fuisse picturas figurasque, quibus portarum singularum machinæ decorabantur. Singula interpilaria (quæ debuissent impleri duplici serie circumeuntium picturarum, si tempus tam multis faciendis fuisset) historiatis multiplicis argumenti ta-*

petiis prætexebantur : quemadmodum vides in proxima tabula,

Mons in ejus centro supra fontem elegantèr erectus,

133 *Ejusdem etiam quam dixi Sodalitatis Animarum alterum fuit inventum, supra prægrandem fontem, qui centrum Atrii totius occupat ad omnes ecclesiæ usus opportunus, erigere ex truncis arborum caudicibus montem sublimem, ad cujus summitatem ducere videbatur semita, spiraliter per clivum illius ascendens ; sumpto initio ab ejusdem operis porta, cui insidebat venustissima vernantis speciei Nympha, Naturam exprimens ; & quem tenebat recens natum Sanctum tradens alteri splendidissimæ matronæ, Gratiam divinam repræsentanti, ad summum scilicet virtutum culmen per omnes ætatum gradus provehendum. Succedebant enim, quæ ex ordine illum susciperent, primum Virtutes Theologicæ tres, tum Morales quatuor, insigni vestium & symbolorum cuique propriorum ornatu conspicuæ ; donec tandem perveniebatur ad fastigium montis, ubi inter nubes erectus super quatuor columnas thronus, supremam Dei Majestatem, Angelorum choris cinctam, sustinebat, atque ante eam genuflexum Sanctum, eo in habitu, quem prædictæ Virtutes texuisse videbantur excolore cuique proprio.*

& portæ sibi invicem in quadrum oppositæ;

134 *Hac machina præterita, veniebatur ad portam in templum ducentem: cui præstructum arcum placet tantisper explicare, ut inde de tribus aliis ceterorum laterum portis similibus conjectura formetur. Supra ipsam ergo portam templi, stabat, subvectus Angelicis humeris inter nubes, Sanctus, altera gladium, altera crucem ferens, cum hoc lemmate :* Domuit orbem & ferro & ligno. *Ab hoc principio, desuper sese explicans atque paulatim latior arcus trifariam dividebatur, pendente ex ipsa ejus clavi columba, Spiritu scilicet sancto, Doni septemplicis auctore : quæ quidem Dona repræsentabantur figuris muliebribus septem, in ipsius curvaturæ fundo spatioso depictis. Vtrimque sub epistilio explicata laterata totius operis, bifariam dividebantur singula ; intraque columnas vel pilas angulares, picturis quatuor ornabantur ; quarum in dextro latere extima*

quarum explicatur una, per quam erat ingressus in templum,

Beren-

Berengariam faciebat, regio insidentem throno, detractam capiti suo coronam imponere filio, ad genua flexo, cum lemmate subjecto : Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua. *Interior pictura habebat Sanctum Regem, cum suo exercitu explicato per campum, Angelumque velut obumbrantem omnia, quibus subscriptum erat*, Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum.

135 *A sinistris interior portæque ipsi vicinior tabula, ostendebat gentem Mauricam, muliebri schemate ad genua Sancti in throno sedentis, accipientemque de manibus ejus librum Christianæ legis, ad quod declarandum subdebatur* : Ego autem constitutus sum Rex ab eo, prædicans præceptum ejus. *Vltimo denique exprimebatur idem Sanctus, Maurorum Hispalensem basilicam Deo atque Deiparæ consecrari faciens; qua propter etiam subscribebatur* : Ecce plus quam Salomon hic. *Singulis autem picturis suppositi Hispana lingua rythmi, singulas sententias explicabant diffusim* : *& quod subtus erat spatii, inter columnarum bases, occupabant quatuor paria virgunculorum insignium, per adjuncta sibi symbola lemmataque Beatitudines octo Evangelicas repræsentare à pictore jussæ. Quin etiam ipsarum basium lateribus singulis emblemata varia inscribebantur, quæ minutim possunt digesta videri in libro Festorum. Ibidem legere etiam poteris, quibus in locis transituræ pompæ processionali erecti fuerint arcus triumphales, quove argumento; quæ & quam sumptuosa per plateas altaria; quot choreis festivis exercendis theatra; quanta opulentia expositorum ubique peristromatum & picturarum. Opus enim est ut librum ipsum festorum adeas quando hæc nostra summaria capitum præcipuorum delibatio, modum jam excessit historici commentarii : cui propositum antiqua potius revocare in lucem, quam recentioris memoriæ acta exornare scribendo.*

ejusque ex latere utroque picturæ.

Alibi legenda varia per urbem theatra & arcus.

CA-

CAPUT XVI.

Festum solenniſſime celebratum : admiranda quædam ipſum comitata aut ſecuta.

136 *His aliisque præparatis* IPſum *festum quod attinet , narrat porro de eo Zuniga, qualiter ſabbato Dominicam Trinitatis præcedente, quæ tum cadebat in* XXIV *Maii , & fuerat novæ festivitati , ſemel dumtaxat agendæ, destinata ; inter utrumque Chorum, id est, in ipſo templi mediæ navis utrimque cruciformiter excurrentis umbilico, ſteterit* Sancti Regis *ſtatua , ſculpta opere accelerato eleganterque inaurata , qualis erat ſequenti die in proceſſione deferenda. Deinde exponit cauſam, cur non niſi decimo ante illam die decreta ſupplicatio fuerit, metuentibus aliquibus, ut id per leges Romanas liceret ; aſſerit nihilominus tam copioſum ſplendidumque fuiſſe domorum, platearum , vicorum ornatum ; ac ſi neque potiorem partem artificum occupatam habuiſſet Metropolitana eccleſia , & à longo tempore præparare omnia per otium licuiſſet,*

inſtituitur Dominica Trinit. Proceſſio.

137 *Tandem vero, prætermiſſis ſolennibus novæ festivitatis officiis, quæ totam Dominicam Trinitatis occupatam habuerunt , perduxeruntque longe ultra meridiem ; aggreditur veſpertinæ proceſſionis , diem claudentis modum ordinemque deſcribere , in multis ſimilem ei qui fuit ſervatus in tranſlatione anni* MDLXXIX , *& qualem quotannis videre eſt in feſto corporis Chriſti ; niſi quod hujus loco* geſtabantur , primo, inter Præbendatos Capituli Vexillum ſancti Regis , à D. Lupo de Mendoza , Locumtenente Prætoris majoris Ducis de Alcala , Equite habitus de Calatrava , ſtipantibus eum filio ejus D. Joanne de Mendoza & genero D. Joſepho de Grena. Inter ipſos Capitulares, Hiſpalenſis Aſſiſtens D. Comes de Lences , Petrus de Villela , ferebat Gladium ejuſdem Regis , non tamen ab aliquo Sacerdotum digniorum deductus , quod

ei

ei tamquam Reliquiæ nunc debebatur , ſed ſecundum antiquum morem,in die S.Clemenris ſolitum uſurpari. Aſſiſtentem ſequebatur ſecundus ordo muſicorum , ambulans ante tabernaculum portatile perquam illuſtre , ſub quo deferebatur venerabilis omnibus S. Ferdinandi imago , ſtipata ſpecioſo ſatellitio Fratrum Societatis S. Matthæi atque ſartorum. Succedebat Regia umbella (Pallium vocant) decem argenteis haſtilibus elata à totidem Rectoribus civitatis , ex Viginti quatuor-virûm numero ſumptis.

138 Tum procedebat reliqua pars Capituli,& præ- *optimo ordine ducta per urbem.*
lucentibus Iſidoriani ſeminarii Collegialibus Regina Regum , in ſuo feretro argenteo, ſub umbella , circum ſonante tertio muſicorum choro ; atque poſt illam Archiepiſcopus,aſſiſtentibus ſibi ex Capitulo Diaconis quatuor , cum ſuis domeſticis : agmen autem claudebat Tribunal S. Inquiſitionis , cum ſuis familiaribus & Miniſtris ; & Capitulum Rectorum urbis, etiam cum ſuis. Atque ita ducta proceſſio , cum eſſet egreſſa per portam S. Michaelis , quæ eſt in frontiſpicio ad latus dexterum portæ majoris ; ingreſſa eſt per portam turris , quæ conſiſtit in latere etiam dextro capellæ Regiæ , totamque illius veſperæ periodum occupans clauſit diem XXIV Maii , quo nullum lætiorem unquam habuit Hiſpalis , ab annis CCCCXXII, menſibus V, & diebus III, quando primum, XXIII Decembris anni MCCXLVIII , victor urbem ingreſſus eſt Ferdinandus.

139 Sequenti die ſic eſt continuata feſtivitas , *& porro continuatur feſtivitas,*
ut ne indultæ facultatis pro una ſolum die limites tranſirentur , cantatum fuerit Sacrum de ſanctiſſima Trinitate , cum conſueta ad gratias agendas Oratione. Feria IV factum de currenti tunc feſto S. Joannis Papæ & Martyris , cum Collectis in gratiarum actionem. Feria V , die XXVIII Maii , ad

feſtum

festum Corporis Christi agendum subservivit quid quid plateas ornaverat Dominica præcedenti ; ipsumque Sanctissimum , positum fuit intra suum tabernaculum , collocatum in illa triumphalis machinæ centrali basi , supra quam antea visus fuerat ante Ecclesiam genuflexus Ferdinandus. Cum vero in proximam ab ipso festo diem etiam caderent solennes Vesperæ S. Ferdinandi , natalem ejus diem inchoantes cum Indulgentia plenaria , quam usque ad secundas Vesperas duraturam concesserat Pontifex , per Breve expeditum XXVIII Februarii ; & totâ deinceps Octavâ permanerent iidem qui antea apparatus ; videbatur divina Majestas rem ita ordinasse , ut honoribus suis admiscerentur hujus sui servi honores , qui semper illi mysterio cultum præcipuum detulerat. Denique ipsa octava die & V Junii , Venerabilis Sacramenti Confraternitas in Sacrario , sic ut vidimus apparato , festum Sancti proprio nomine instauravit : quod deinde per omnes urbis conventus atque ecclesias singulariter factitatum , cum quanto maxime singulæ potuerunt splendore.

tum Octava Corporis Christi.

140 *Hactenus Annales Zunigæ nos deducunt , quibus una cum sæpius nominato libro Festorum uti quod potuerim , debeo diligentiæ admodum R. P. Balthasaris Egues , tunc cum hæc primum moliri cœpissem Præpositi Domus Professæ Hispalensis , nunc autem Provincialis Bæticæ : cujus deinde suggestione factum est , ut Illustrissimum Capitulum , acceptâ notitia operis nostri meæque solicitudinis ut tractatus hic ad sancti sui Fundatoris honorem evaderet undequaque instructissimus , moræ longioris impatiens quo expectandus cum ultimo Maii Tomo credebatur , peteret urgeretque hanc anticipatam editionem , quæ secuturo ac porro ulterius perficiendo operi majori præluderet. Habet Capitulum istud , uti supra num.* 108 *dixisse memini , delectos è suo corpore viros , quibus peculiariter commendata est curâ omnium , ad cultum venerationemque sancti Regis pertinentium ,*

Deputati Capitulares pro cultu S. Ferdinandi.

nentium, ſub appellatione Deputationis. Cum ergo deſiderio prædicto prompte annuiſſem, & in promiſſi executionem intento nonnulla haud levis momenti dubia occurriſſent, quorum ſolutionem vix aut ne vix quidem ſperare à propria induſtria poteram; Deputatio prædicta conatus meos accurationemque pro veritate indaganda vehementer commendans, & quidquid ad eos promovendos à ſe conferri poſſet liberaliter pollicens, magna cum promptitudine miſit Feſtorum librum: deinde retuli ab iiſdem congruum ad ſingula quæſita reſponſum, ſtudioſe digeſtum à D. Franciſco Ponce de Leon, *Canonico & Archidiacono Hiſpalenſi, ipſinſque Deputationis nunc Præſide. Punctum reſponſi illius ultimum ad quæſtionem hanc meam*, num quæ miracula comitata ſecutave eſſent feſtivitatem, *placet Latinum facere.*

de noviſſimis miraculis interrogati,

141 Si miracula requirantur, quodnam haberi poteſt majus admirabili illa incorruptione corporis à viſitatione anni MDCXXXIV, uſque ad eam cui ipſi præſentes interfuimus, ne hilum quidem alterati; prout eorum, qui utrique adfuerunt, medicorum collatis inter ſe depoſitionibus liquet? Quid mirabilius, quam quod concurrentibus ad hæc feſta plus quam quinquaginta millibus hominum, in civitatem adeo populoſam, ali omnes ſimul potuerint, abſque eo quod annonæ pretium ſaltem uno teruncio augeretur, vel inter cives externoſque minima oriretur diſcordia, vel furta, rapinæ, factiones, in urbe audirentur: ſed inter omnes pax & quies vigeret, condîta guſtu ſuaviſſimæ & inuſitatæ devotionis? Quid humanitus poterat minus ſperari, quam factum videmus, ut inter plures quam ſexcentos tum fabros tum fabrorum magiſtros, diviſis inter ſe operis in capellis, in ſacrario, in turri, in clauſtro, in ipſoque eccleſiæ vaſtiſſimæ corpore laborantes, nemo aliquid ſibi deeſſe quereretur, nemo alterum interturbaret, nemini moleſtiæ quidquam infortuniive obveniret, quamvis contingeret plus quam ſemel nunc ſcalas, nunc

præmittuns varia admiranda

ipſam feſtivitatem comitata;

nunc alias res varias de ſummo labi inter ſubtus operantes, cum admiratione eorum omnium, quos caſus opprimere aut graviter ſaltem potuiſſet offendere? Quid quod ex menſa Capitulari præbita ſint in iſtarum feſtivitatum apparatum pluſquam quinquaginta millia ducatorum de redditibus anni currentis; & tamen in ſubducendis rationibus inventum eſt, id quod Præbendatis ſuperavit, in duplum excedere ſummas annorum præcedentium, admirantibus Capitularibus, idque adſcribentibus indubitabili ſancti Regis miraculo? Pauca tamen alterius generis accipe.

deinde teſtantur

142 Michaela Maria, in ſua declaratione dixit, quod cum anno MDCLXX laboraret catarrho, quando ſolum erat decem vel undecim annorum, ſuique parentes animadverterent ipſam plane deficere; advocarunt quemdam ſui vici chirurgum: qui ea viſa quater aperiendam brachiorum venam cenſuit & ſanguinem minuendum: ultima autem vice contracta fuit: brachiiſque ac manibus velut arthritide occupatis, manſit paralytica. Mater ergo accerſivit Doctorem Petrum Perez, medicum & chirurgum Hiſpalenſem; ſed hic ea viſa pronuntiavit nullum niſi à cælo ſperandum remedium, juſſitque ut extremis Sacramentis muniretur. Paulo poſt repere cœpit puella in latus, manibus ac pedibus nitens: ut autem ad ſolarium aſcendere vel ex eo deſcendere poſſet, auxilio patris matriſque egebat quæ ex hoc labore aliquando etiam abortivit. Accidit autem ut anno illo appelleret Breve ſuæ Sanctitatis de novo cultu S. Ferdinandi; quod intelligens mater & audiens & quanta cum feſtivitate ageretur in eccleſia Metropolitana feſtum, eo ſe contulit, ut filiam paralyticam Deo Sanctoque commendaret; eodemque tempore pater ſuus eam in ſolarium tulit, ut videret turrim vexillis apluſtriſque feſtive ornatam, & audiret luſum campanarium.

de paralytica deſperata

143 Ad primum autem illius auditum tanta lætitiâ perfuſa fuit, ut exclamaret dicens: Sancte mi, volo ſaltare

saltare in tua hac celebritate : obsecro ut ad hoc mihi salutem largiaris. Eodem vero momento erexit sese quæ inclinata repebat, cœpitque ambulare & saltare, magna voce collaudans Sanctum : & pater qui præsens aderat, tanto obstupefactus prodigio, non poterat lacrymas continere. Ex eo tempore numquam necesse habuit reptare : sed, licet cum aliqua difficultate ambularet, pedes nonnihil distortos ducens propter nimiam corporis debilitatem , de die tamen in diem proficiebat : semperque robustior cœpit domesticis laboribus manum, quacumque se dabat occasio, admovere absque ullo impedimento : tertioque aut quarto post anno nuptui tradita tres filios peperit : estque successus iste toto suo vico notissimus inter vicinos, qui eam contractam paralyticamque viderunt, & modo non alio appellant nomine, quam Miraculum Sancti. Hodie vero, id est anno MDCLXXXI, agit annum circiter vigesimum primum ætatis , estque res publica & notoria.

ad primum festivæ campanæ pulsum sanata :

144 D. Luiza Raphaela, nunc conjugata, dicit quod cum puella esset annorum sedecim circiter aut septemdecim, in domo patris sui Joannis Baldez pictoris insignis, eo adducta fuit statua S. Ferdinandi collocanda in ecclesia Metropolitana, atque inde processionaliter circumferenda, eo fine ut inauraretur ; &, quod carnis colorem in vultu ac manibus referre debebat, pingeretur. Illa autem, sciens quod pater suus huic rei vacare non poterat, multimodis impeditus circa opera in ecclesia & circum ecclesiam facienda ; & suppetere neminem qui opus faceret ; licet maghis febribus tertianis teneretur , obtulit tamen manus suas ad utrumque laborem, si sanitatem sibi largiretur Sanctus ; & addidit quod curaret Missam unam dicendam ante suum corpus. Nec mora cœpit commendatum sibi incarnationis atque inaurationis opus quam optime poterat executioni mandare , & numquam ei febris rediit; Fuitque miraculi instar, quod,

deque puella, qua statuam Sancti inauravit,

à febribus curata.

propter brevitatem temporis in ſuo opere uſque in mediam noctem pervigilans, antea infirma puella, nihil incommodi ſenſerit; ſed evaſerit ſemper exinde robuſtior, quod idem confirmant teſtimonio ſuo tam ejus parentes quam domeſtici.

CAPUT XVII.

Lectiones Officii proprii à S. Congregatione Rituum approbatæ, & omnibus intra Hiſpanicas ditiones præceptæ.

145 *Officium decernitur ſub præcepto dicendum,*

Istis aliiſque divinæ beneficentiæ effectis, dum Hiſpali magis magiſque firmatur concepta erga Sanctum *fiducia; Romæ* Clemens Papa X, *idem qui feſtum ſub ritu Duplici* in omnibus regnis Hiſpaniarum & ditionibus Regi Catholico ſubjectis *celebrari permiſerat anno* MDCLXXI, *ſicut vidimus; iterum* ſub die XVI Auguſti MDCLXXIII, de conſilio Eminentiſſimorum ac Reverendiſſimorum DD. Cardinalium, ſacrorum Rituum Congregationi præpoſitorum, habitæ die XII ejuſdem menſis & anni, conceſſit & per litteras in forma Brevis expediri mandavit, ut in poſterum de præcepto ſub ritu Duplicis ſervari & celebrari deberet feſtum prædicti Regis, cum Lectionibus propriis ab eadem Congregatione Rituum approbandis. *Denique* ad reiteratas preces Majeſtatis Catholicæ, per Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Cardinalem Nithardum, ſuum Oratorem ordinarium, porrectas eidem Sanctiſſimo, & per eumdem ad ſacrorum Rituum Congregationem remiſſas, eadem *Congregatio* ſupraſcriptas Lectiones pro ſecundo Nocturno cum Oratione, ut jacent, diligenter reviſas & relatas ab Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Card. Porto-carrero, Comprotectore Hiſpaniæ, approbavit ac recitari

& Lectiones propriæ approbantur.

tari & imprimi posse concessit, die XVIII Maji MDCLXXV. *Ea ut aliis quoque extra Hispanicas ditiones regnis provinciisque innotescant, placet hic subjungere.* Oratio *autem talis est.* Deus qui beato Confessori tuo Ferdinando præliari prælia tua, & fidei inimicos superare dedisti: concede, ut ejus nos intercessione muniti ab hostibus mentis & corporis liberemur.

146 *Propriæ Lectiones hæ præscribuntur.* IV. Ferdinandus Tertius, Castellæ & Legionis Rex; cui Sancti cognomentum jam inde à quatuor seculis Ecclesiarum & seculorum consensus dedere, tantum prudentiæ adolescens adhuc specimen præbuit, ut Berengaria mater, Castellæ Regina, à qua persancte educatus fuerat, abdicatum à se regnum in filium transtulerit. In eo, adjunctis regni curis, regiæ virtutes emicuere, magnanimitas, clementia, justitia, & præ ceteris Catholicæ Fidei zelus, ejusque religiosi cultus tuendi ac propagandi ardens studium. Id præstitit in primis hæreticos insectando, quos nullibi regnorum suorum consistere passus, propriis ipse manibus ligna comburendis damnatis ad rogum advehebat. Præstitit insuper in erigendis, dotandis, & consecrandis Christiano ritu Cordubensi, Giennensi, Hispalensi, & aliarum urbium Ecclesiis, Maurico ereptarum jugo, simulque in instaurandis primariis templis Toletano, Burgensi, & aliis, pia & regia munificentia.

LEC. V. Inter hæc, per Castellæ & Legionis Regnum, in quo patri Alfonso successerat, collectis magnis exercitibus, annuas expeditiones contra Saracenos, Christiani nominis hostes, suscepit. In queis, ut semper vinceret, præcipui exercitus fuere preces piissimi Regis ad Deum fusæ; & quod ante pugnam, ut sibi Deum propitiaret, flagris in se sæviebat; atque aspero cilicio muniebat corpus: sicque insignes contra ingentes Maurorum acies victorias reportavit, & plures urbes Christiano cul-

tui imperioque reſtituit: & conquiſitis Giennii, Corduba & Murtiæ Regnis, ac Granatenſi vectigali facto, ad expugnandam Hiſpalim, primariam Bæticæ urbem; hortante in viſione (ut traditum eſt) beato Iſidoro, olim illius urbis Epiſcopo, victricia ſigna tranſtulit. In ea obſidione (ut fertur) præſentem divinam opem habuit: nam ferream catenam, quæ ſuper Bætim tranſverſim extenſa, Mahometanis pro repagulo erat, coorto validiori vento, una ex navibus regiis, Regis juſſu eo delata, tanto impetu fregit; ut longius prætervecta, pontem quoque ligneum, & ſimul ſpes Maurorum abruperit, & ad deditionem coëgerit.

LECT. VI. Tot victorias beatæ Virginis Mariæ patrocinio ferebat acceptas; cujus imaginem ſecum in caſtris habens, peculiari cultu proſequebatur. Capta Hiſpali, prima Religionis cura fuit. Nam templum Maurorum expiatum, & Chriſtianorum dedicatum ſacris, inſigni Archiepiſcopatu & honeſtiſſimo Canonicorum & Dignitatum Collegio, regia & religioſa liberalitate, exornavit: alia deinde in urbe templa & cœnobia erexit. Inter quæ pietatis officia, dum trajicere in Africam parat, Mahometanum in ea imperium everſurus, ad cæleſtem regiam vocatur. In extremo vitæ agone ſacram Euchariſtiam pro Viatico allatam, fune ad collum alligato, & humi ſtratus, cum lacrymis ubertim fuſis adorans; eaque dignis reverentiæ, humilitatis, & Catholicæ Fidei obteſtationibus accepta, obdormivit in Domino. Jacet ejus corpus, incorruptum adhuc poſt quatuor ſecula, in templo maximo Hiſpalenſi, honorificentiſſimo incluſum ſepulchro.

AP-

APPENDIX

Addendorum, mutandorum, corrigendorum

In altera cum reliquis Maji Actis editione.

i δευτέραι φροντίδες ϕρωτέραι, vulgatâ inter Græcos paræmiâ dicitur; ut doceamur, quod ſecundæ *quæque* curæ ſapientiores *prioribus ſint. Cum ergo, ceſſantibus propter glacialem hiemis rigorem diutius prælis, opellam hanc, jam fere abſolutam, & ultra dimidium* Poſtumæ Gloriæ *impreſſam, recognoſcerem in ordine ad alteram cum reliquis Maji Actis editionem; occurrerunt nonnulla* Addenda, mutanda, corrigenda: *quæ ne deſideret lector, majora volumina forte numquam empturus, libenter hic attexui; ingenue profitens, non eſſe me, qui gloriantur quaſi primo conatu omnia dederint perfectiſſima, & iſtud Pilati videntur aſſumpſiſſe pro teſſera,* Quod ſcripſi, ſcripſi. πάντα κατορθῶν καὶ μηδὲν ἁμαρτὰν Θεῶν ἔϕη: Omnia quam rectiſſime facere, & in nullo deficere, Deorum eſt, *inquiebat ille, non hominum. Et libentius illud alterius Sapientis uſurpavero,* γηράσκω ἀεὶ μανθάνων.

Seneſco, diſcens non nihil quovis die.

PARS I.

Ad Commentarium prævium, Chronologiam Ferdinandæam, & Vitam breviorem.

*Pag.*8. *lin.*5, *post hæc verba*, sine liberis masculis decedentis — *adde parenthesim* — (*quatenus scilicet puer* Henricus, *patri solum biennio superstes, non censetur nisi sub tutela regnasse*) itáque regnum *&c.*

*Pag.*9, *num.*13 *lin.*3. *De quorum juribus cum disceptaretur* — *lege, Factum id anno* MCCLXXXIV: *cumque de eorum juribus multum disceptaretur, & primogenituræ titulus in* Ferdinando, *Blancæ junioris marito, prætenderetur à Francis, in favorem superstitum filiorum, tamquam patrem repræsentantium; Castellani vero ex adverso arguerent, ab eo qui ipse numquam Rex fuerat, non potuisse jus regnandi tradi, superstite vero ac immediato Regis demortui filio; nihil facilius fuit &c.*

*Pag.*10 *lin.*5, *dele* — *ibi* — *& post verba* — *vivens ac scribens* — *adde* — *Alibi tamen fortasse degens, primis sex vel septem annis successoris Bonifacii; & sic deceptus vano aliquo rumore, inde nato, quod Bonifacium non esse verum Pontificem seditiosi aliqui suadere nitebantur.*

*Pag.*11 *lin.*17, *post* MCCLII — *adde* — *Hic vero, intellecta ea morte, non debuisset tali nuntio, veluti inexpectatæ plane rei, consternari: quin potius seipsum arguere potuisset arguíque ab aliis, quod in ea ætate matris, qua de proximo ejus funere cogitandum erat, Regno excesserit in longinquam diuturnamque peregrinationem, gubernationi ejus tam male prospiciens.*

*Pag.*13 *tot. . . . . annis* — *lege* — *per annos fere quindecim.*

*Pag.*16 *lin.*14 — *pleraſque dabimus* — *adde* — *sed ad mensuram præsentis libri contractas, forma & manu haud paulo elegantiori; quibus etiam adjunximus nonnullas alias alium-*

aliunde acceptas, & huic operi illustrando opportunas.

Ibidem & seqq. paginis Chronologicis, secundum annorum ordinem, interpone puncta hæc.

MLXV

Moritur Ferdinandus I, *cognomento* Magnus, *Rex Castellæ ac Legionis, simili qua postea* Sanctus *humilitate & pietate.*

MCCIX

Post verbum — Berengariæ — *adde: qua de re successor filius hymnum postea composuit.*

MCCXVII

Adde —— 31 *Augusti.*

MCCXXIV

Pingitur Tabula *&c.* ..... *S. Ferdinandus prima in Mauros expeditione* Beatiæ & Ubetæ *fines vastat, capit* Caseatam.

MCCXXV

Blanca Regina..... Rex Beatiæ *secunda expeditione* Sancto *se subjicit.*

MCCXXVI

Venit in Hispaniam Legatus Apostolicus, ab Honorio IV *missus, Reges contra Mauros animaturus, Synodum in singulis regnis cogit.*

MCCXXIX

Post verbum — Capellam — *adde* — *Regina* Beatrix *Conchæ ægrotans, miraculo Deiparæ convalescit præsente filio Alfonso, qui postea Rex ea de re hymnum composuit.*

MCCXLVI

Post verbum — *moritur* — *adde* — 8 *Novembris.*

MCCXCV

Post verba — Ferdinandi nepos — adde — vivente adhuc patre denominatus Archiepiscopus Hispalensis.

MCCCLXXV

Historia & Miracula S. Crucis Caravacanæ, *jubente Garcia de Cardenas Commendatore, primum authentice describuntur.*

MCCCXCII

Additur nova Appendicula ad prædicta miracula.

MCCCXCIII

Oppidum & ecclesia Caravacensis *à rebellibus Granatensibus Mauris capiuntur & incenduntur, salva S. Cruce scriptisque præfatis.*

CIRCA MCCCCL

Doctor Oncala, *Canonicus Abulensis, impressisse videtur Apophyam suam, cui* historiam & miracula S. Crucis *intexuit, testis annui in pluvia obtinenda miraculi, post aquas illius attactu sacratas.*

MCCCCLXXX

Sic muta — Prædicta historia & miracula S. Crucis de mandato Vicarii Episcopalis legitimè transcribuntur.

MCCCCLXXXVIII

Ferdinandus & Isabella *Reges Catholici, subacta* Baza, *visitant* S. Crucem Caravacensem.

MDXLVIII

Adde — Murcienses Inquisitores quærunt in veritatem historiæ & miraculorum Crucis Caravacanæ, *& quomodo ea per Sacristam Toleto submissum furto ablata ac miraculosè restituta sit.*

MDLI

Adde —, in qua cum bona pars Chronicæ Ferdinandæ

dæa *pene ad verbum descripta inveniatur, oportet alteram ex altera sumptam esse: nos autem* Ferdinandæam *antiquiorem esse opinamur conjectando.*

MDLVI

Iterum, rogatu Sacristæ Caravacani, Historia & miracula *prænotata de papyro in pergamenum transferuntur, nulla re nova addita.*

MDLXXVIII

Adde — quæ ante Maurorum adventum honorata, ab iis nec aboleri nec frangi potuit; & muro obducta atque hoc corruente detecta, præsagium dederat restauranda istic cito per Regem sanctum Religionis.

MDXCVIII

Authentice transcribitur testimonium inquisitionis prænemoratæ de Cruce Caravacana.

MDCXVI

Ioannes de Robles, Presbyter Caravacensis, Hispanice imprimit libris duobus historiam & miracula Crucis Caravacanæ; *opus multa correctione egens, ob admixta Higueræ figmenta.*

AD VITAM BREVIOREM

Pag. 30 *adde Annot.* a ---- *Porro quem Lucas* Fernandum, *Rodericus integre* Ferdinandum, *media ætas* Ferrandum, *quin &* Ferdenandum *scripsit: Castellani autem, & nunc passim Hispani,* F *initiale soliti mutare in* H, Hernandum: *quod sequitur Flos-Sanctorum. Similiter nomen Patris diversimode scribitur,* Aldefonsus, Adefonsus, Alfonsus, *& vulgarius* Alonsus.

Pag. 31 *Annot.* e *adde* ------- *Oportet autem ut patri præmortui sint,* Ferdinandus, Alienor, Maria; *unde postmodum eadem nomina data reperiuntur liberis ex secundo thoro natis. Idem ipsimet Sancto accipiendi nominis occasionem dedit: nam (ut ait Zuniga) Alfonso Legionensi ex priori cum Tarasia Lusitana contubernio natus filius,* Ferdinandus *dicebatur; sed infans obiit, prius certe quam noster hic nascerctur.*

Annot. h *lin.* 3 *post* ---- Castellæ & Toleti ---- *adde* ---- *(quod tantumdem est ac si nunc scriberetur* Castellæ Veteris & Novæ, *hujus enim caput erat Toletum, & nomen Maurico istic regno tribuebat.)*

Pag. 34 *deleto Annotato unico, ibi*

posito & hic peperam ex § 1. repetito, sequentia substitue num. 10 lin. penult. ad verba -- - S. Stephanus, [a]

a Castrum S. Stephani *distat Vbeda Euro-boream versus milliaribus tribus. Atque hic universim nota, Milliaria communia Hispanica à me usurpari in dimensione locorum, quorum novem constituunt Belgicas horarias leucas decem.*

Num. 12 lin. 6 ad verbum S. Isidori [b]

b *Fuit* S. Isidorus *Episcopus Hispalensis, qui post mortem S. Hermenigildi Principis, à se ad fidem Christianam ab Ariana perfidia traducti. atque obitum Regis Leovigildi avitæ superstitioni immortui, hujus successorem filium, illius fratrem Recaredum, tota cum gente convertit; universæ* Hispaniæ Patronus *propterea merito habitus: colitur autem 4 Aprilis. Hujus corpus* Ferdinandus I, *à Rege Mauro impetratum an.* 1063 *Legionem transferendum curavit, erecto in hujus honorem hic nominato monasterio Canonicorum Regularium, cujus alumnum fuisse, quem præ manibus habemus,* Lucam, *postea* Tudensem *Archidiaconum atque auctorem Chronicæ, opinatur Magister meus* R. P. *Henschenius, ad Acta Vitæ & Translationis, ab eodem juniore composita.*

Pag. 36 post Annot. b *addc* ---- *Nomen autem* Guadalquivir, *dicitur Arabice idem sonare, quod,* Magnus fluvius. *Sed quomodo hic non erat* Pons, *quandoquidem Chronica num. 90 tam expresse dicat, Regem castra metatum* ad Pontem Alcolex, *qui hodieque invenitur notatus in tabulis? cum etiam num. 93 describatur Laurentius Suarez, Ezija veniens quasi ad exploranda Sancti Regis castra, desiliisse in pedes* ad caput pontis, *per quem erat ad eadem castra transgressurus? Placet credere, structum eo loci, ubi Rex castra fixerat, pontem fuisse, postquam transitus ratibus fluvius erat; idque ad necessariam defensionem eorum qui castrum ad caput Pontis Cordubensis extructum jam tenebant. Invenitur autem ibidem adhuc Castrum istud cum ponte lapideo, repræsentaturque in Theatro urbium ante ipsam civitatem, opus quadratum instar majoris unius turris.*

Pag. 40 Annotata l & m *sic mutata dabimus*

l *Certum hic mendum est, cum constet quod accepta sit in deditionem urbs, traditis portis & Alcazario, die* S. Clementis 23 Novembris: *quem diem Civitas eo nomine celebrem agit quotannis. Fortassis die 8 ejusdem signatæ fuerunt conditiones deditionis faciendæ; & hoc auctorem deceperit.*

m *Imo post mensem unum à deditione omnes exire coactos docet chronica. Quid si, ad salvandam sequentem narrationem, credatur, tantum fuisse egressorum numerum, quamvis manere volentibus id per pacta licuerit, ut hi respectu illorum quasi nulli fuerint; respectu tamen ingredientium Christianorum tam multi, ut eis formidabiles esse debuerint, saltem de conflanda cum egressis conspiratione, quam primum Rex cum exercitu recessisset, uti mox infra insinuatur.*

Pag. 43 post Annot. a *adde* ---- *Turrim vero hic indicatam infra pleniùs describemus, atque etiam spectandum in imagine dabimus.*

Ibid. post Annot. d *adde* ---- *Hoc quidem à Gentilibus de Gentili Imperatore dictum tolerari poterat: inter Christianos autem explicationis eget, ut commode intelligatur: alioqui enim certum est, nullum regioni alicui majus bonum posse divinitus obtingere, quam Regem Sanctum; qui licet vel modico vivat tempore, suorum tamen Patronus perpetuus erit in cælis.*

PARS

PARS II.

Ad sex prima Chronicæ Ferdinandææ Capita.

Pag. 44 ad Præfatiunculam nostram, adde

Qui Chronicam hanc prælo paravit Hispalensis fuit (ut patet ex Prologo) & fortassis Canonicus Ecclesiæ Cathedralis, nostram *enim appellat : misit autem ecgraphum suum anno* 1535 *Vallisoletum, quia ibi jam impressa fuerant successorum Regum Chronica, ut habetur in titulo*; Chronica Sancti Regis D. Ferdinandi, hujus nominis Tertii, qui Hispalim totamque Bæticam obtinuit, & fuit pater D. Alfonsi Sapientis, avus D. Sancii Generosi, proavus D. Ferdinandi Quarti, qui veneficio periit ; tritavus D. Alfonsi Undecimi, qui Algeziras vicit: quorum omnium Chronicæ similter habentur impressæ. *Habeo postremas duas, totidem inter medias requiro, & si quis submiserit, beneficium agnoscam.*

Pag. 46, post Prologum Editoris, hæc subjunge.

Hactenus ille, cujus rationes pro exoletarum vocum mutatione, quamvis in vulgo plausibiles & acceptandæ, eruditis tamen (hoc saltem tempore) minus probabuntur. Tales enim non quærunt vetera istiusmodi scripta, ad excolendum ista lectione sermonem ; sed sinceram in iis veritatem spectant, & hanc in originariis verbis certius tenere se credunt. Huc autem spectat, quod R.P. Laurentio Surio *accidit, colligendis Sanctorum Actis alias de tota re litteraria optime merito. Is dum sui seculi fastidio consulens, phrasim eorumdem subinde leviter immutavit, tunc fortassis non inutilem diligentiam assumpsisse visus fuit, quando hæreticis sciolis risui erat ecclesiasticorum scriptorum rudis simplicitas ; nunc autem (eorumdem quoque judiciis in contrarium sic versis, ut vel apicem mutare ex ortographiæ Latinæ legibus scrupulo ducant, suamque fidem egregie probasse se credant, si* quotiens, Ammoneo, Conlabor *aliaque similia*

similia stribliginis semibarbaræ menda servaverint) arguitur factum ab æquis iniquisque ; nec desunt , qui tali occasione sensum quandoque non leviter immutatum vel obscuratum querantur.

Antiquorum quippe monumentorum eadem quæ statuarum & monetarum ratio est , quibus apud peritos æstimatores pretium venit ex quadam scabritie fuscoque colore , tamquam veræ antiquitatis earum characteristicis notis. Ea propter decessores ac Magistri mei , Bollandus atque Henschenius , *Sanctorum Acta susceperunt edenda* servatâ primigeniâ scriptorum , *quamvis subbarbarorum* , phrasi. *Quo nomine licet eos initio sugillarent dicaciores quidam Franci* , Scriptores Silvestres *eos appellando , cito tamen obmutuerunt , confusi unanimi approbatione eruditiorum apud se virorum. Hi vero non solum in Latinis medii ævi scriptis invariatum stylum servandum esse judicarunt , sed in ipsis quoque Francici idiomatis libris antiquitus compositis : quorum nonnullis , ut vulgo consulerent , hodiernæ phrasis contextum recentem addiderunt columnatim, quomodo alias Græcolatina imprimuntur ; alii satis habuerunt recentiora vocabula , antiquatis respondentia , ponere in margine , vel Annotationibus subjunctis obscuritatem tollere , & laborem lectoris sublevare. Idem utinam in hac quoque Chronica factum ab editore fuisset. fecisset autem id tanto facilius , quanto pauciora mutarunt Hispani ; ut in habitu , moribus , religione constantiores quam ceteræ passim nationes ; sic in patrio quoque sermone variando parciores cunctantioresque.*

Pag. 48. lin. 2. *Hactenus recte se habent zyfræ numerales extimi marginis ; sed cum* Parergon 1 *inter num.* 47 & 67 *uno alterove paragrapho auctum inveniisset typotheta , recte facturum se credidit mutando consequenter numeros Chronicæ ; non animadvertens , quam hoc incommodum foret huic veteris distributionis elencho jam excuso : quem tamen ea causa recudere non est operæ pretium. Vitium , inconsulto me nec animadvertente inductum, sic corrige si lubet, aut corrigendum in altera editione exspecta, ut pro* 67 *ponatur* 69, *itaque deinceps binario addito augeantur numeriusque ad* Prologum historiam prosequentis *num.* 99 : *ubi ex simili causa assumendus quaternarius, legendumque num.* 103 ; & *ita consequenter*

ſequenter uſque ad Capitulum LXXII *pag.* 51 *num.* 184, *ubi & deinceps ſufficit ternarius, ergo pro* 184 *cenſe legendum* 187.

Pag. 51 *Admonitiuncula noſtra adde*------*ſumpſimus autem tabellam hanc ex recentiſſima accuratiſſimaque* Hiſpaniæ *totius* deſcriptione, *Amſtelodami haud ita pridem edita à Nicolao Viſcher: in qua quod vulgaria hujus ætatis nomina locorum retinuerit ſculptor, nobis non invitis fecit; quamvis antiqua Romanaque vocabula, quibus Latine ſcribentes utuntur, ſæpius etiam nos uſurpemus; quia ad uſus alios, quos etiam intendimus, hodierna vocabula apriora erunt; ut autem nulla ſit ex hoc capite lectori difficultas Annotata noſtra ſatis efficient. Comprehenditur quidem etiam hujus tabulæ ambitu* Portugallia, *proprium Regem habens: ſed juncta ei ad ſeptentrionem Gallicia, ad Meridiem adiacens Algarbiorum Regnum non poterant exhiberi, niſi aſſumpto pariter toto illo ſpatio quod utrique interjecta Luſitania occupat: id igitur ſufficit monuiſſe, ne hanc quoque* Ferdinandæo Imperio (*quod majoribus punctis alioqui diremit ſculptor*) *à nobis adſcribi exiſtimes.*

Pag. 54 *Annotatum* b *ſic muta.* ------ *Quia* Ferdinandus *hic, patri præmortuus, numquam regnavit; ideo prior ac potior locus datur* Henrico, *licet annis ut minimum octo juniori. Inter filias ordo naturalis ſervatus videtur.*

Pag. 55 *poſt Annot.* g *adde*---- *Quemadmodum Matamorus erravit, in nominando Rege; ſic & in eo, quod conſilii talis auctorem fecerit* D. Tellium Tellii, Epiſcopum, *æque ac Alfonſus* X *juniorem inſtitutione tali. Certe incredibile eſt, auctorem Chronicæ Ferdinandæ, ipſo hoc tempore aut proximo viventem quo fundatam Academiam vult Matamorus, errare potuiſſe in ejus conditore nominando, quamvis erraverit in tempore fundati Epiſcopatus. Fortaſſis autem* Alfonſus IX *ad* Epiſcopatum *ditandum, &* Alfonſus X *ad ornandam* Academiam *tantum contulerunt, ut quaſi alteri eorum fundatores cenſeri potuerint.*

Poſt h. *adde* ------ *Quantum ex eodem Toletano colligo, locus hic requirendus erit inter Tagum & Batim in regno Toletano. Abſit igitur ne hic intelligatur* Arcos, *Burgenſi civitati vicinum. Fortaſſis autem editor Chronicæ, mutando etiam exoleta locorum nomina, hic erravit; vel aliud ejuſdem nominis, ſed topographicis tabulis ignotum oppidum invenitur, etiam in Nova Caſtella.*

Poſt k *adde* ----- *Quomodo autem* Calatravam, *primum ab Alfonſo captam pater ejus (ut ſupra dicitur) dediſſe potuit Abbati Fiterienſi? An ſolum contulit jus in locum nondum occupatum? Latet hic mendum aliquod, à feliciori conjectore corrigendum.*

Capitis 2 *titulus ſic clarior foret.* ------ *Henrici pueri breve regnum in Caſtella, ſub ſorore Berengaria Sancti matre primo, deinde ſub Comite Alvaro.*

Pag. 60 *poſt* m *adde*---- *ſingulorum porro locorum, tum hîc tum alibi nominandorum ſitum (nec enim omnia nominantur in tabulis, nec forte eamdem omnia appellationem nunc retinent) aliis curioſius definiendum relinquo.* Carrionem *ſupra nominatum eſſe puto, qui inter Legionem & burgos ad confinia utriuſque dicitur* Carrion del Conde. Taurus, *vulgo* Toro, *civitas etiamnum nobilis eſt, inter Zamorram & Valliſoletum.* Aptillum, *vulgo* Aotillo, *fortaſſis idem eſt, quod iiſdem in partibus nunc vocatur* Moral de Reyna, *id eſt,* Habitatio Reginæ; *quia ipſum Berengaria habitatione ſua honeſtaverit tempore hujus diſſidii ædificiiſque ornaverit.*

Pag. 66 *col.* 1 *lin.* 8 *a fine*---- *num.* 33---- *lege*---- *num.* 69.

Poſt

Post. b *adde.*---- *Ex eodem matrimonio etiam prodiisse dicitur* Berengaria, *anno* 1232 *nupta* Joanni Briennio *Imperatori Constantinopolitano.*

Post c *adde*---- *Scriptor autem Legendæ manifeste hallucinatus est, cum credidit*, Tarasiam *superinductam* Berengariæ *fuisse. Quod si ex eodem errore hic quoque processum est, non possunt ea esse à primo Auctore, sed adscribenda editori forent; & sic fundaretur suspicio, quod non omnino ab interpolationibus pura hæc Chronica sit. Malim ergo opinari, Regem Legionensem, jam fultum gemina mascula prole, eaque ad successionem ex Regni totius consensu legitimata, non curasse de uxore alia nuptiis magis canonicis ducenda; ne ea occasio turbarum foret; sed aliqua inferioris generis concubina contentum vixisse, ex eaque nonnullos adhuc liberos suscepisse. Certè moriens* Ferdinandus, *præter fratrem Principem (quem filio successori commendavit nominatim) invenitur num.* 218 *in genere meminisse* aliorum *adhuc* fratrum, *juxta correctionem infra adhibendam ei loco, tunc necdum satis à me intellecto; ideoque in alium sensum tracto.*

Annot. d *sic mutetur*---- *Lectio in margine editionis Francofurtensis notata,* Caucam *scribi dicit, pro* Coca. *Est autem hæc, juxta tabulas, inter Vallisoletum & Segobiam, huic vicina ad* 5 *milliaria. Nescio quo errore hic locus in Chronica sic legatur redditus:* Ex castro Dominarum iter intendebant Vallisoletum, quando venientibus Cabezonem clausæ sunt portæ, pernoctarunt igitur in vico quodam S. Justi nuncupato; *ubi pro* Cauca, *ponitur* Cabezo, *diverso plane situ inter Vallisoletum & Placentiam.*

Pag. 63 *ad hæc verba lin.* 6 *a fine* ---- anno ætatis suæ decimo octavo, *ponatur littera* f: *& deinde pag.* 66 *in Annotatis post* e *ponatur,*

f *Natus ergo fuerat Sanctus anno* 1198. *fortassis mense Septembri, sub festum Elevatæ Crucis: quia jam inde ab anno* 1197 *conjunctos fuisse parentes constare putat Zuniga, ex diplomate patris, in favorem Martini Episcopi Zamorensis dati* XVI kal. Januarii Era 1236. *In quo tamen nonnihil obscuritatis invenio, donec constet, una cum sequentis anni Ianuario etiam intelligi Eram anni sequentis; nam usque ad ipsas kalendas anno* 1197 *adhuc currebat Era* 1235. *Infallibile omnino est, & nulli obnoxium dubietati; instrumentum aliud, quod idem allegat pro* XVIII kal. Maii Era 1236; *sed minus facit ad rem nostram, quia ipsum non prohiberet matrimonium prædictum differre in annum* 1198, *& nativitatem Sancti in* 1199.

g *Alias* Arroyum, *quod etiam habet vulgata versio; ubi & sequentia loca*, Pisuerga & Laguna. *Cum autem* Pisuerga *etiam rivulus sit, Legionense & Castellanum regna disterminans, & prope Simancam Durio influens; apparet quod in eodem tractu requirenda sint prædicta duo oppida; alias non reperienda in tabulis.*

Post k *adde*---- *In tabulis invenitur* Belorado *notatum (una forsan littera male omissa)* 5 *milliaria Burgis versus Ortum dissitus locus; ad* 9 *milliaria porro gradienti occurret* Najara; *unde locus datur suspicandi;* Navarram *à Chronici auctore nominatam esse* Navarrettam; *duobus milliaribus Najara distantem.*

Pag. 69 *lin.* 4 *à fine ad hæc verba* ---- *Fratre Hospitalis*---- *adde litteram* m; *at deinde pag.* 70 *Annotatis adde*

m *Chronica vocat* Hospitalarios S. Joannis Acconensis: *ita scilicet tunc nuncupabantur, à loco habitationis primario; cum antea* S. Joannis Hierosolymitani *appellarentur. Cum enim Hierosolyma amissa anno* 1187, *recepta esset anno* 1191 *Accon; huc immigrarant. Similiter*

iterum

iterum amissa Acconé an. 1291, *occupata autem à Christianis Rhodo, cœperunt dici* Equites Rhodienses, *donec hæc etiam Turcis cessit anno* 1522: *unde in Melitam recepti à Carolo* V *anno* 1530, Melitensium *nomen hodie tenent, insulamque contra Turcas tuentur generose.*

Pag. 76 *Annot.* e *adde: sed cum ejus Conditor Sancius, Vasconiæ ac Navarræ Rex & Biscayæ pro magna parte Dominus, coactus fortunæ Alfonsi Castellani cedere, turpiter in Africam profugisset; capta anno* 1200 Victoria *ipsa est, ejusque deditionem secutum est regnum fere universum, etiam trans montes. Quod cum pace inita restitutum esset, manserunt tamen in potestate Castellani* quatuordecim oppida juris controversi (*ut Mariana, lib.* 11 *cap.* 25) *in quibus erat ipsa* Victoria, *cum reliqua usque ad montes Biscayæ.*

Post l *adde*---- *Mirum tamen foret, si istam* Sancii *promotionem auctor Chronicæ tacuisset, quare vehementer, an vera sit, dubito. Noto autem ex Durando lib.* 2 *cap.* 3, *in sacris Canonibus* Psalmistam *dici* Clericum primi Ordinis, *id est*, primæ Tonsuræ, *eumdemque in Conciliis etiam* Cantorem *vocari: unde S. Isidorus*: Ad Psalmistam pertinet officium canendi, dicere Benedictiones, Psalmos, Laudes, Responsoria.

Pag. 73 *ad hæc verba* Treugam ... noluit protelari ---- *pone litteram* m, *& porro*

Pag. 76 *post* i *scribe*---- m *Erravit ergo Auctor Chronicæ cum scripsit: quod* Berengaria, tenerius filium diligens, ab omnibus omnino armis abstinere eum voluit; eoque curavit treugam cum barbaris factam prolongari, & moræ innectendæ causa suaserit Regi ut prius Deo consecraret filiam Berengariam aviæ cognominem. *Hoc si suasit, eo suasit, ut moturus in barbaros filius, velut alter Iephte, hac gratiori sanctiorique victima, propitiaret Deum, victoriæ omnis auctorem.*

Pag. 74 *unica littera* n *sufficiet* Ubetæ *&* Caseatæ

Pag. 76 *conjunge Annotata* m *&* n: *deinde post* p *hæc adjunge*---- *Ioannes de Robles, in Historia Caravacana lib.* 2, *cap.* 6, Mahomadum Viridem *appellat, & anno* 1225 *à suis fuisse occisum ait, quod suspicarentur clam factum Christianum, successorem vero habuisse filium* Aben. Mahomad, *patri similem & fide & amore erga Sanctum: qui baptizatus dictusque* Ferdinandus, *nobilem post se reliquerit posteritatem, hodieque in Bætica florentem. Ego ut nihil cuiquam detractum volo, ita optarem talia legitime probari, suspectas enim semper habemus, familiares nimium huic sæculo nequam, Genealogistarum impostoras. Et vero quis credat Mauros, qui tali ex causa Regem occiderint, assumpturos ejus loco fuisse filium, de quo nihilo certiores quam de patre essent? aut* S. Ferdinandum *inultam reliquisse amici cædem, tali causa patratam, ipso quo se ei conjunxerat anno? vel, si ultus est, tanti momenti rem præteriri in chronica potuisse? Anno certe* 1234 *adhuc vivebat* Mahomad, *& filium miserat in auxilium Christianorum ad Xerez. Sit ergo penes referentem fides, tum cædis illius anno ut summum* 1235 *patratæ; tum obsidionis, quam à rebellantibus civibus sustinuerit arx, Sancto ex pactis tradita, &* Gonzalvo Ybañez Magistro Calatravæ *commissa ad custodiam. Hic dicitur, cum arcem desperaret posse diutius obtineri, deficiente penitus annona, ita deseruisse locum, ut calces equorum, in contrariam partem ferrati, vestigia relinquerent velut tendentium in arcem & fidem facerent hosti magni subsidii noctu inducti, qua specie conterriti Mauri obsidionem dimiserint; præsidiarii vero, per mediam progressi lucam, reflexis ad arcem desertam oculis, supra ejus portam principalem viderint fulgere Crucem Ca-*

ravaca-

ravacanam: cujus conſpectu animati repetierint locum; eumque contra regreſſos errore cognito hoſtes tenuerint, uſque dum adveniens cum quingentis equitibus Didacus Lupi de Haro, à S. Ferdinando ſubmiſſus, feſto S. Andreæ tunctos exemit periculo, ingreſſus per portam quæ ex tali eventu & ex obtenta ſequenti die ab erumpentibus inde victoria; appellata fuerit Porta Comitis. Certius id fortaſſis probari poſſet, ipſo exhibito inſtrumento, quod anno 1232 18 Maii Rex expedierit, invitans quam plurimos ad inhabitandam Beatiam: cui interim à prædicto ſucceſſu creditur pro armis obtigiſſe Crux Caravacenſis, ſupra decuſſatas claves duas; quæ inſignia utrum tam antiqua ſint, aliis examinandum dimitto. In Hiſtoria trium Ordinum agitur de prænominato Calatravæ Magiſtro, nec aliud quidquam de eo dicitur, quam utilem operam Ferdinando navaſſe in Bætica ſubigenda, ac nominatim contra Maurum Beatiæ Regem. Et ſi verum eſt, inductos revera Chriſtianos in locum Maurorum, vero ſimile eſt id non eſſe factum niſi ob prægreſſam aliquam eorum rebellionem, fortaſſis poſt Regis ſui mortem, quando Crux viſa ſupra portam fuerit,

Pag. 77 poſt a* adde---- Operæ pretium igitur foret, ad præciſe noſcendam ætatem Chronicæ, ſcire quando eccleſiæ Toletanæ Fabrica abſoluta fuerit. Primus in fundamenta lapis jactus erat 15 Auguſti, quapropter & titulo Aſſumptæ Virginis dedicata eſt poſtea die 28 Octobris. Noſter Antonius Quintanadueñas (qui de Sanctis Feſtiſque Toletanis librum conſcripſit) pag. 14 eamdem eccleſiam deſcribit ut habentem naves quinque, quarum media ſupra ceteras eminens alta ſit pedes 160; longitudinem vero totius molis eſſe pedum 404, latitudinem pedum 202: numerum autem columnarum, eamdem una cum adjuncto claustro ſuſtinentium, ad 804 aſcendere. Quam magnificum opus iſtud ſit, utcumque æſtimare poteris ab exteriori ejus forma, quam tibi ex Theatro urbium viſendam propono ſecundum latus unum, quemadmodum anno 1566 ipſum delineavit Georgius Houfnaglius: ne autem pars una lamellæ vacaret, addidi delineationem Palatii Regii, quam ibidem reperi quia ipſum veroſimiliter à Mauris bona ſui parte extructum, Sancti Regis habitatione ſæpius fuit cohoneſtatum.

Pag. 79 lin. 3 ſic lege---- venienti cum matre & comitatu caſtrum ut Domino reddiderunt.

Pag. 82 poſt h adde---- Chronica aſſignat mortem Alfonſi Legionenſis anno 1234: ſed Era 1168 annum Chriſti 1230 notat, eumque exigit multitudo & magnitudo negotiorū, in duorum Regnorum nova conjunctione oblatorum, per quæ non licuiſſet Sancto expeditionem in Mauros ſuſcipere ipſo paternæ mortis anno; ſicut anno 1234 ſuſcepiſſe eum ſcimus; nam eo anno recepit Vbetam, ſecundum ipſiusmet Chronicæ calculum.

Poſt 1 adde---Eſt igitur vero ſimile aliud Tor-de Sillas hic intelligi.

Annot. n ſic muta---- Dubium de ſuperiori loco motum, ſimili modo poteſt moveri circa Villalalim: licet enim ſimilitudo nominis appareat in Villalar, unius diei itinere à Tordeſillas, recta verſus urbem Legionenſem; tamen obſtat eadem itineris jam deſcripti ratio; & quia iſtud Villalar, in Blaviana Chorographia notatum, in tabula Viſcheriana accuratiori, contractiori nomine, ſed cum addito, vocatur Villar-Diego, Tauro ad Boream ſitum, ſuſpicari licet aliud Villalar, vel Villar inveniri, eidem Tauro ad meridiem ſitum, ipſumque hic indicari.

Pag. 84 loco Parergi de Cruce Caravacana ad calcem præſentis libri in tractatum prolixiorem extendendi, pönetur in altera editione.

PARER-

PARERGON I

De miraculosa sanatione Beatricis Reginæ ipsiusque Regis, cum puer esset, per Deiparam impetrata, & ab Alfonso filio ac successore descripta veteri Castellano Rythmo.

ACturus sequenti Capite de victoria Christianorum ad Xerez, quam Chronica Ferdinandæa 49
præmittit morti Reginæ Beatricis, in fine Capitis superioris ex Roderico relatæ; censeo non prætermittendam occasionem referendi insigne miraculum, in hujus ad mortem ægræ persona patratum, interventu Deiparæ Virginis, sub annum MCCXXIX, cum Capellam Rex Sanctus occupasset; & prospere cœpta prosecuturus, ideoque mansurus in confiniis, uxorem advocasset Concham. Describit illud veteri Castellano Rythmo eorum filius & successor Alfonsus, qui miraculo præsens adfuit, decennis vel undecennis puer. Fuerit autem operæ pretium, vere coronatum Poëtam lingua patria canentem audire; sicut prædictum ejus Rythmum ex Scuriacensibus Mss. nobis exhibet Zuniga; addita columnatim interpretatione Latina, quæ ut fidelior sit, neque metro neque rythmo adstringere eam visum est. Titulus autem Odes sic scribitur: Hæc est, quomodo S. Maria sanavit Reginam D. Beatricem à magna infirmitate; quia cum magna fiducia adoravit sanctam ejus imaginem.

50 *Quen na Virgen grorioſa*	Qui in Virgine gloriosa
Eſperanza muy grand à,	magnam habet fiduciam, quamvis multum sit infirmus ipsa
Ma, car ſeia muit enfermo,	eum bene sanabit.
Ela mui ben ò gvarià.	
Deſt un mui grand miragre	Hanc in rem prægrande miraculum vobis volo dicere,
Ves quero dezir que oj:	quod audivi. Eram quidem
E pero era minyno,	tunc puer: optime tamen memini rem ita se habuisse, quia
Membrame que foi aſsi:	
Cam eſtava eu deante,	

E todo ouvi e oy
Que fezo Santa Maria,
Que muitos fer e fara.
Quen na Virgen groriosa &c

51 *Esto foi en aquel año*
Quando o mui buen Rei ganou
Don Fernando à Capela
E de Christianos poblou,
E ssa moller à Reina
Doña Beatrix mandou.
Que fosse morar en Concha,
E quant el foi a Cola.
Quen na Virgen groriosa &c

Na oste, e seu mandado
Fer ela mui volenter:
E quando foi na cidade
Peor enferma moller
Non vistes, do que foi ela:
Ca Pero de Monpiller,
Bonos fisicos, y eran
Dezian non vivera.
Quen na Virgen groriosa &c.

52 *E porque esto dezian*
Non era mui sen razon:
Ca d'aver ela seu fillo
Estava en a sazon:
E avia tan gran fever,
Que quen avia enton
Dezia, seguramente
Desta non escapará.
Quen na Virgen groriosa &c.

Mais la Reina, que serva
Era da que todo val,
Virgen santa groriosa
Reyna esperital,
Fez trager huna omagen
Muy ben feita de metal
De Santa Maria: disse:
Esta cabo mi ferà.
Quen na Virgen groriosa &c.

53 *Ca pois eu assa figura*
Vir à tal creencia ei,
Que de todos estos maës

præsens fui, omnesque audivi dicentes, quod fecerit illud Sancta Maria, quæ multa fecit & faciet. Qui in Virgine gloriosa &c.

Fuit hoc eo anno, quo bonus Rex D. Ferdinandus obtinuit Capellam, & Christianis habitandam tradidit: suæ autem uxori D. Beatrici Reginæ mandavit ut veniret habitatum Concham quamdiu foret in ea regione. Qui in Virgine gloriosa &c.

Nihil morata illa, valde libenter implevit mandatum ejus: sed mox ut venit in civitatem, magis infirmam mulierem nunquam te vidisse dixisses. Quia Petrus de Monpellerio & boni mediti qui aderant, dicebant quod non erat super-victura. Qui in Virgine gloriosa &c.

Id autem dicebant non absque magna ratione; erat enim brevi paritura filium: & patiebatur febrem tam vehementem, ut quicumque expertus diceret, certo inde non evasuram. Qui in Virgine gloriosa magnam habet fiduciam &c.

Sed Regina, famula ejus quæ valet omnia, sanctæ ac gloriosæ Virginis & spiritualis Reginæ; fecit adferri quamdam imaginem ipsius S. Mariæ, perpulchre elaboratam ex metallo, & dixit: Hæc me sanam faciet. Qui in Virgine gloriosa &c.

Quia possum ego secura vivere in tali credulitate, quod ab

omnibus

Que à tan toſte guarrei.
Por end a mi a chegade
E logo lle beizarei
As ſas manos e os pees,
Ca muy gran prol me terra.
Quen na Virgen groriosa &c.
E tod' eſt' aſſai foi feito;
E logo ſen outra ven,
De todos aqueles maës
Guariu a Reyna tan ben,
Per poder da groriosa,
Que nada non ſentiu en
Por en ſera de mal ſiſo.
O que a non loara?
Quen na Virgen groriosa &c.

omnibus iſtis malis bene cito ſanabor. Qua propter me appellavit, ut ſtatim ei oſcularet manus atque pedes: quia me habebat primogenitum. Qui in Virgine glorioſa &c.

Statim autem, abſque alio remedio, ab omnibus iſtis malis tam bene ſanata fuit Regina, per potentiam glorioſæ Virginis, quod nihil poſtea malę valetudinis ſenſit. Quis ergo illam collaudans non dicet? Qui in Virgine glorioſa magnam habet fiduciam &c.

54 *Hoc in uxoris perſona accepto beneficio, haud dubie recordabatur* Ferdinandus, *ejuſdem* Deiparæ *auxilio etiam ſibi puero, & de vita longiori deſperato, collatam olim valetudinem, quemadmodum matre ſua referente audiverat ſæpius; & meminerat audiviſſe Rex filius, O-den ſcribens ſub hoc titulo:* Hæc eſt quomodo S. Maria Oniæ ſanavit Regem D. Ferdinandum, quando adhuc puer erat, à grandi quam patiebatur infirmitate. *Sancii, Regis Vaſconum ac Caſtellanorum, mandato factum erat, ſub annum* MXXX *aut citius, ut Benedictini Monachi, ex Cluniacenſi diſciplina traducti in Hiſpaniam, monaſterium iſtud Onienſe tenendum acciperent, Sanctimonialibus, quæ illud antea tenebant, Baylenum oppidum ablegatis, ut ſcribit Mariana lib.* 8 *cap.* 14. *Hic ergo erat illa, miraculis celebris, Deiparæ imago, de qua canentem ſua lingua Alfonſum Regem audire juvat:*

56 *Ben per eſta a os Reies*
D'amar en Santa Maria:
Ca en as muy grandes coitas
Ela os acorre guia.
Na muito à amar deve,
Porque Deus noſſa figura
Pillou dela, e pres carne
Ar porque de ſa natura

Videtur decens eſſe Regibus, ut ament S. Mariam; nam in majoribus neceſſitatibus ad eſt eis dux viæ.

Multum autem amari debet, quia Deus figuram noſtram ex ea ſumpſit, & carnem accepit. Quamvis vero ex ſua

Veno, e porque justiça
Tenen del e dereitura,
E Rey nome de Deus este.
Ca el Reyna toda via.
Ben per esta a os Reyes &c.

57 *E por ende un gran miragre*
Direi, que aveno, quando
Era moço jequennino
O muy bon Rey Don Fernando:
Que sempre Deus e sa Madre
Amou, e foi de seu bando:
Porque conquerou de Mouros
O mais da Andaluzia.
Ben per esta a os Reyes &t.

58 *Este Menin en Castela*
Con Rey Don Alfonso era
Seu avoo, que do Reyno
De Galiza o fezera
Venir, e que o amava
A gran mavavilla fera;
E ar era y sa madre,
A que muy ende prazia.
Ben per esta a os Reyes &c.

59 *E sa avoa y era,*
Filla del Rey d'Ingraterra,
Moller del Rey Don Alfonso:
Porque el passou a serra,
E foi entrar en Gascona
Por la ganar por guerra:
E ou vend à mayor parte,
Ca todo ben merecia.
Ben per esta a os Reyes &c.

natura & ex titulo justitiæ Deo directe conveniat nomen Regis: ipsa tamen est Regina. Videtur decens esse Regibus ut ament S. Mariam &c.

Ideirco narrabo grande miraculum, quod evenit quando puer parvulus erat Rex optimus Don Fernandus: qui Deum & Matrem suam semper amavit: ideoque eos à parte sua stantes habuit, & ita de Mauris acquisivit majorem partem Bæticæ. Videtur decens esse Regibus &c.

Parvulus hic erat in Castella cum Rege Don Alfonso avo suo; qui ex regno Galiciæ eum venire fecerat, ipsumque amabat, ac multum demirabatur ejus indolem: aderat ibidem etiam Mater, cui eâdem ex causa perquam carus erat. Videtur decens esse Regibus &c.

Aderat quoque avia sua, quæ erat filia Regis Angliæ, uxor Don Alfonsi Regis. Hic autem transitis montibus intravit Vasconiam, ut eam bello lucraretur; sicut etiam majorem ejus partem devicit: nam totam bene merebatur. Videtur decens esse Regibus &c.

60 *Meminit expeditionis hujus Rodericus Toletanus lib. 7 cap. 34;* Et totam, *inquit*, fere Vasconiam, præter Burdegalam, Regulam, & Bayonam, suæ subdiderat ditioni. *Fugerat enim in Africam Rex* Sancius, *territus potentia adversarii, una cum fœderato sibi Aragoniæ Rege contra se venientis: inde autem revertens absque spe ratis subsidiis, pacem tamen ab adversariis obtinuit, pro no*

in

in eam potissimum Alfonso, *ob bellum Mauricum quod meditabatur, ulturus relatam ad Alarcurim cladem. Post victoriam autem de iisdem ad Navas Tolosinas relatam, recepit regnum ex parte* Sancius, *pro navata eo bello opera, exceptis locis quatuordecim controversi juris, Victoria scilicet aliisque in Biscaya oppidis; atque ita hæc provincia annexa Regno Castellæ permansit. Porro cum Inducte Mauricæ, quibus durantibus gestum ab* Alfonso *fuit bellum Vasconicum, expiraverint anno* MCCX; *recte fecisse videmur, quod miraculum hoc adscripserimus anno præcedenti, utpote factum post* Alfonsi *reditum ex Vasconia, ut mox apparebit. Certe jam non solum puer* Henricus, *regni successor futurus, natusque anno* MCCIIII *aliquam ætatem attigerat; sed etiam* Alfonsus, *Sancti frater, quem simul cum eo apud avum fuisse mox apparebit; nec tamen diu ante annum istum natum esse possumus credere, propter ea quæ annotamus infra num.* 69 *litt.* a. *Fuisset ergo ex hoc calculo undennis Ferdinandus vel aliquot annis etiam junior, puta duobus vel tribus. Hoc prænotato prosequamur poëma regium lingua utraque.*

61 *E pois tornous en Castela*
De si en Bcurgos morava,
E un Hospital fazia
El, e sa Moller lavrara
O monasteri das Olgas.
E en quant assi estava
Dos seus fillos e dos nietos,
Muy grand prazer recebia.
Ben per esta a os Reyes &c.
D'amar en santa Maria
Ca en as mui grandes coitas
Ela os accorre guia.
62 *Mais Deus non quer que o omo*
Este sempr' en un estado,
Quis que Don Fernando fesse
O seu neto tan cuitado
D'una grand' enfermedade,
Que foi dal desasperado
El Rei: mas enton fa madre
Tornou tal come san dia.

Postea redivit in Castellam, & morabatur aliquando Burgis, ubi faciebat Hospitale ipse; & uxor ejus ædificabat monasterium Holcarum. Quando autem sic vivebat, multum capiebat voluptatis ex duobus suis filiis (*Ferdinando scilicet & Henrico*) & duobus nepotibus (*ex filia Berengaria Ferdinando & Alfonso*) Videtur decens &c.

Sed Deus, qui non patitur ut homo semper permaneat in eodem statu; voluit ut Don Fernandus ejus nepos tam gravi corriperetur infirmitate, ut vita ejus fuerit à Rege desperata, Sed mater ejus tunc avertit tale periculum, sicut mox dice-

Ben per esta a os Reyes &c.

63 *E oyu falar de Onna*
V'avia gran vertude.
Dis ela' Levalo quero
Alo, assi Deus m'ayude:
Ca ben creo que à Virgen
Lle de vida e saude.
Et quando aquest ouve dito,
De seu padre s'espedia.
Ben per esta à os Reyes &c.

64 *Quantos la ir assi viren*
Gran piadad' ende avian,
E mui mas polo menino,
A que todos ben querian.
E yan con ela gentes
Chorando muito changian,
Ben como se fosse morto,
Ca a tal door avia.
Ben per esta os Reyes &c.

65 *Ca dormir nunca podia,*
Nen comia, nen migalla,
E vermes del sayan
Muitos e grandes: sin falla
Ca à morte ia venera
Sa vida sen batalla.
Mais chegaron log à Onna,
E teveron sa vigia.
Ben per esta à os Reyes &c.

66 *Ant' o altar mayor loco,*
E pois ant' o da Reyna
Virgen santa groriosa,
Rogandolle que agyna
En tan grand' enfermedade
Posesse la meizina,
Se servizo do Menino
En algun tempo queria.
Ben per esta à os Reyes &c.

67 *A Virgen Santa Maria*
Logo con sa piedade
Accorreu à o menino,
E de sa enfermedade
Lle deu saude compida:

tur. Videtur decens esse Regibus &c.

Audivit enim de Onia referri, quod ibi erat magna virtus: dixit ergo: Portare ipsum illuc volo, ita me Deus adjuvet, quia bene credo quod Virgo Deipara dabit ei vitam & salutem. Cumque hoc dixisset, expedivit se à suo patre. Videtur decens esse Regibus &c.

Quotquot eam sic euntem videbant, magna commiseratione tangebantur; maxime propter puerum, cui omnes bene volebant. Ibat autem cum illâ turba plurima, quæ plorans plangebat eum, velut si jam esset mortuus: tantos enim patiebatur cruciatus. Videtur decens esse Regibus &c.

Etenim numquam dormire poterat, nec comedebat, nec bibebat: multique ac magni vermes de ipso egrediebantur. Itaque procul dubio ad mortem venerat absque pugna. Sed rogarunt locum sibi concedi Oniæ, ibique vigilem noctem duxerunt. Videtur decens &c.

Ante majus altare collocarunt eum, deinde ante altare Sanctæ Virginis glorioſæ Reginæ; rogantes ut propitia adferret medicinam tam gravi infirmitati: siquidem à puero aliquando volebat præstari sibi servitium quodcumque. Videtur decens esse &c.

Sancta Virgo Maria statim sua cum pietate accurrit ad puerum, & à sua infirmitate dedit

E de dormir u vontade.
E de pois que foi esperto,
Logo de comer pedia:
Ben per esta à os Reyes &c.
68 *E ante de quinze dias*
Fue esforçad'e guarido
Tan ben que nunca mar fora:
De mais deulle bon sentido.
E quando el Rey Don Alonso
Ouv' est miragr' oido,
Logo se foi en camynno
A Onna en romaria.
Ben per esta à os Reyes &c.

dedit ei plenam salutem. Venit ergo ei voluntas dormiendi: & postquam experrectus fuit, statim petiit sibi dari quod ederet. Videtur decēs esse Regibus &c.

Ante quindecim vero dies fuit corroboratus & sanatus, tā bene ut numquā melius habuisse se sentiret. Cum autem Don Alfonsus Rex audivisset miraculū istud, statim se in viam dedit, & peregrinationem suscepit Oniā versus. Videtur decens esse &c.

Habes veteris linguæ Castellanæ inculteque eo ævo poëseos specimen, in qua Latine reddenda si non usquequaque assecutus sum singula; ignoscent spero peritiores & corrigent, tum hos tum alios quoscumque defectus.

PARS III.

Ad alia Chronicæ Capita usque obsidionem Hispalensem.

Pag. 98 ante num. 70, præcedentis numeri lineam ultimam sic lege ---- ubi acquisitam prædam provide & caute contraxerunt in unum locum ----- *deceperat non intellecta proprietas Hispanicæ vocis,* Cavalgadura, *ut aliter verterem: nec mirabor si alias simile quid contigerit; quod admonitus corrigam.*

Pag. 105 post k *adde* ------ *eoque confirmatur, errorem supra notatum in addendis ad Pag. 82 litt.* h, *non esse imputandum typographis, sed editori vel auctori ipsi. Dolendum profecto quod tam insignis victoriæ annus nusquam expressus inveniatur.*

Pag. 106 lin. penult. & Pag. 108 lin. 13 Ruyz Tabur ---- *lege* ---- Ruyz Tahur.

Pag. 111 Annot. c *expunctis duabus prioribus lineis, sic exordire.*

c Benaventa *usque* Civitatem Roderici *milliaria Hispanica* 30 *numerantur: qua in via insuper transeundus fuit Tagus, cum altero rivulo unde* Simanca *nomen accipit. Et forsan excidit nomen hujus urbis: nam etiam sic magna ista fuissent itinera, &* 12 *aut* 15 *leucarum singula, qualia non potuerunt uno die &c.*

Ibid. Annot. d *lin.* 4 *post*, Benquerencia *dicitur* ------ *dele cetera, & eorum loco pone sequentia* ---- *Nisi malimus credere castrum quoddam,* 10 *milliaribus dissitum Merellino, hic intelligi, quod olim sub Mauris istud nomen habuerit; à Christianis vero occupatum & S. Nicolao dedicatum, cœperit dici* S. Nicolaus à portu, *id est à montium istic occurrentium fau-*

cibus quibus imminet. ------- *Deinde sequentes etiam notas adde, positis ad singula loca litteris.*

e *Hispanicus textus in feminino ponit* Dos hermanas; *sed hujus nominis locus prope Hispalim est: retineo ergo masculinum genus Latini textus: suspicor autem ipsum esse locum quem mappa similiter masculine nominat* Puebla de los Infantes, *non* de las Infantas, *sex milliaribus dissitum à jam nominato castro* S. Nicolai.

f *Licet tabula, intra prædictam Parochiam ab Infantibus dictam urbemque Cordubam, nullum rivum interponat, facile tamen credi potest aliquem esse, unde* Guadalbaçar *nomen habeat.*

g Pons Alcoleæ *notatur in tabula, 2 vel 3 milliaribus supra Cordubam, in eadem citima ripa Bætis: ratio autem huc ascendendi erat, quod suburbium à Christianis occupatum, & civitati ad Orientem situm, huc spectaret: ponenda enim castra erant istic unde melius succurri obsidentibus posset. Cum autem supra dicuntur Mauri hic habuisse* portam ducentem Martos, *& ibidem in Theatro civitatum etiammunc nominetur* Mola Martana, *castrum autem istud sit ex altera parte fluminis, distans Corduba* 10 *milliaribus eunti Giennium; credibile fit, eo loco fuisse pontem sublicium fluvio instratum, qui etiam ipse fuerit in potestate eorumdem Christianorum; nisi forte eum fregerint Mauri, ex occupato suburbio in civitatem se recipientes, ne per eum circumdari ab obsessuris possent.*

Pag. 118 *Annotat.* b *sic mutabis --*

b *Quamvis ex Tudensi intelligatur nullus eo loci, ubi Rex castra locabat, tunc pons fuisse, ideoque ratibus trajiciendus Bætis fuerit, ad præcludendum Cordubensibus egressum per pontem suum: postquam tamen Ferdinandi copiæ castrum, in capite illius pontis situ, occuparunt; opus & otium Rex habuit ædificandi pontis, qui hic indicatur, & à quo deinceps ibi manente factum, ut* Alcoleæ *vicus cœperit vocari* Pons Alcoleæ, *sicuti eum anticipate nuncupat Chronica. Hoc autem ponte jam strato & manente necesse non fuit restaurare illum (ut supra conjecta vimus) destructum pontem, ad quem ducebat porta Martana.*

Ibid. pro Annot. d *pone sequentia Annotata, suis respective locis applicanda, Pag.* 115 *lin.* 8 *ad hæc verba* pervenit Castrum ----- *pone litteram* d, *& deinde pag.* 118 *post* c *lege.*

d *Nisi aliud inter Ezijam & Cordubam* Castrum *nominetur, quam quod vulgo dicitur* Castro del Rio *(distans à loco castrorum Regiorum versus Euro-africum Milliaribus* 6, *longius ab Ezija, quo Laurentius redibat, remotum quam ipsamet Corduba) dicendum est Laurentium de industria declinasse ab itinere recto, sive quia observari metuebat, sive quia rivulus (unde Castro nomen) non alibi transiri commode poterat. Hoc vero est eo verosimilius, quod* Castro Ezijam *equitans tota die opus habuerit, à primo mane in seram noctem, ut perveniret quo tendebat, confecto itinere* 13 *aut* 14 *milliarium. Nisi rursum alio* Castro *invento inter Cordubam & Ezijam, causa tam lenti reditus refundatur in equos, oppido lassos nec tota ea die pastos.*

e Zahenum *appellat Mariana.*

f Almeria, *maritima civitas,* 40 *Milliaribus Ezija, & Valencia distans* 50.

g *Prælaudatus Mariana captam* Valentiam *ab Arragoniis ait* 28 *Septembris an.* 1238, *post insignem victoriam de Mauris per eosdem relatam anno præcedente mense Augusto. Vtinam vero liceret videre* Historiam Jacobi Regis *hic allegatam, & intelligere quam non multo post ejus mortem scripta sit: obiit enim Iacobus anno* 1276, *annis* 8 *ante Alfonsum Regem Castellæ, auctorem Chronicæ Generalis.*

h *Hactenus Chronica: quod ultra*

inde possumus ex Roderico accipe.

i *Hæc Roderici absentia &c* ——— *uti habentur littera* f.

In fine capitis adde litt. k *& Annotatis adde* ——— k *Addit Chronica:* Jussit insuper Rex ubique promulgari, omnibus Cordubam transferre se volentibus assignãdum habitationis locum; adeoq; multos ex omni Hispania accurrisse, ut novis incolis ędes suppellectiliaque præbenda deessent.

Pag. 120 *post num.* 101 *pone litteram* a, *& num.* 162 *converte* a *in* b; *& mox subsequens* b *expunge: ac porro in Annotatis pag.* 125 *idem faciens, duasque priores observationes* a *&* b *in unam colligens sub littera* b, *præpone sequens* a.

a *Ita scilicet præoccupavit viventis* Berengariæ *laudes Toletanus, tam grandi jam senio vir, quod omnino crederet diutius victuram, quam ut mortuam laudare posset, sicut fecit infra num.* 136 *auctor Chronicæ. Quin etiam lib.* 7 *cap.* 36, *agens de sepultura Ferdinandi fratris, curatam vit* excellentissima sua sorore Berengaria Regina, ad quam postea regnum Castellę successione pervenit, impendente liberaliter & decenter officia funeris & honoris, & gemitus doloris: ubi virtutum ejus plenitudo sic claruit, ut ejus prudentia devoti sexus excederet pietatem, & eleemosynarum largitio Principum largitates: etiam pudica modestia inconsolabili luctui procabatur, ut exinde famæ dulcorata suavitas, in augmentum crescceret & dulcorem. Religionum, & pauperum, & quorum titulos paupertas incrustabat, toto tempore vitæ suæ, subventrix extitit & levatrix: præter opera magnifica, quæ regnante suo filio magnifice claruerunt.

Post c *adde* ——— *Hujus porro* Alienoræ *fratrem seniorem* Ferdinandum (*sic nominatum pro altero à quem Beatrix pepererat, jam extincto, ut vel hinc patet*) *juvenem omnino obiisse ait Ignatius: idemque præsumere licet de* Ludovico, *cujus nulla memoria ulterius reperitur.*

Pag. 126 *Annot.* e *lin.* 8 *post verba* Innocentius IV ——— *interpone* ——— *Brevem autem* Cælestini *Pontificatum pro nullo habens; ejus qualecumque spatium Sedi vacanti adnumeravit. Ceterum &c.*

Post f *adde* ——— *Chronica autem designat* triginta millia maravedisiorum, *sub intellige* aureorum: *hoc enim additur num.* 34, *ubi agitur de pretio quo Rex sanctus à Crucigero quodam Roderico Didaci de Camberiis possessiones ejus emit; & ubi Toletanus expresserat* quatuordecim millia aureorum, *Chronica habet* Maravedisiorum aureorum. *Non ergo hic intelligas* Maravedisios *seu* Marobotinos *vulgares, quorum trecenti septuaginta quinque, uno Ducato sive Aureo; triginta quatuor, uno Regali continentur, in hodierno Mercatorum Hispanorum & Collybistarum calculo.*

Pag. 122 *num.* 165 *lin.* 1 in Dominica Palmarum —— *lege* —— in hebdomadâ Dominicæ Palmarum: *tum Pag.* 126 *post Annotat.* f *pone* ———

g *Intelligo* Hebdomadem sanctam *seu* majorem, *quæ à* Dominica Palmarum *initium sumit: sic enim etiam dicimus* Hebdomadem Paschæ: *Pascha autem anno* 1243 *cadebat in* 12 *Aprilis.* ——— *Post hæc litteram* g *muta in* h.

Ibidem num. 108 *lin.* 14 *ad nomen* Orgaz, *pone litteram* i, *ac porro in Notis Pag.* 126 *post* g, *nunc* h *factum, scribe*

i *Ab* Orgaz *usque* Martos, *non nisi* 30 *milliarium iter supererat.* ——— *deinde num.* 109 *lin.* 18 *post verbum* appellantur ——— *adde* ——— Santelia ——— *& litteram* h *converte in* k, *ac postea adde*

pag. 126 —— *Invenio autem in historia Caravacensi*, Moratillam, *ibi dictam* Moratallam, *Vicario Caravacensi subjectam fuisse, tamquam loco proximam. In tabula quoque Topographica Vischeri spectare est primo hic nominatam* Santeliam 3 *milliaribus Corduba dissitam*, Aguilar 5, *versus Euro-africum utramque: itemque* 3 *milliaribus ab arce Martana aliud* Moron; *existimo tamen hic de eo agi quod jam indicavi inter Exijam & Xerez.*

Pag. 131 *post* a *adde* —— *Mox autem nominandum numeri sequentis initio* Olmedum *sive* Ulmetum, *medium est inter Vallisoletum & Abulam, 9 milliaribus utrimque dissitum: & quæ ibidem subjungitur, non* Valmasa *(quod corrigendum) sed* Valmazeda, *licet in tabulis non expressa, insignis locus olim fuisse debuit.*

Post b *adde* —— *Non videtur tamen hoc idem esse, quod supra num.* 112 *adjecisse Sanctus Rex dicitur possessionibus Didaci Lopez Biscayæ Dominii, propter nimiam loci distantiam ab aliis.*

Pag. 128 *lin.* 11 *ad vocem* Cieca, *adde* d —— *lin.* 14 *ad* Cartajena *adde* e —— *atque pag.* 131 *post* c *hæc consequenter nota.*

d *Omnia fere hæc loca extra fines regni Murciensis videntur fuisse: nam* Alicante & Orihuela *pertinent ad regnum Valentinum*; Alhama *procul in mediterraneis Granatensibus distat; sola ultima* Cieca *invenitur intra fines Murcienses* 8 *milliaribus à metropoli.*

e Cartagena, *urbs maritima & potens, Cartaginensium veterum opus:* Lorca *commodo incumbit fluvio ad confinia regni Granatensis;* Mula, *in tabulis nunc ignota, satis insigne oppidum tunc fuisse debuit.*

f *Scribatur loco* d *& rursum* 129 *num.* 117 *lin.* 2 *ad nomen* Andujar *adde* g —— *& lin.* 5 *ad nomen* Archona *adde* h, *de iisque sic nota pag.* 131.

g Andujar *supra Batim consistit inter Beatiam & Cordubam.*

h Archonam *in tabulis non inveni quidem, jussi tamen poni inter Anduchar ium & Giennium, supra eumdem fluviolum,* (Rio-frio, *id est* Frigidum *vocant*) *ab uno loco ad alterum currentem; neque enim vel omittere debui locum tam celebrem in hac historia & regio olim insignem titulo, neque ejus situm potui certius divinare.*

Annot. e *signabis litterâ* i *&* *Annot.* f *signabis per* k, *tum vero pag.* 130 *num.* 118 *lin.* 5 *ad vocem* delectos *appinge* l *& sequ. pag. notatis adde.*

l *Hispanicus contextus* Concilia *appellat, quam vocem retinuimus num.* 23, *ubi* Conciliorum *nomine intelleximus Communitates civium: hic vero* delectos *vertimus, quia omnino credimus ideo vocari* Concilia, *quia de mandato* Conciliorum *id est Communitatum civilium expediti ad militare obsequium, Principi pro certo dumtaxat tempore præstandum, accepto ab iisdem Communitatibus stipendio; tum Milites eo & semper obligarentur, titulo suæ nobilitatis, feudorum &c. Est tamen illud nomen in tali significatu, iis quos hic consulere potui Hispanæ militiæ peritis ignotum.*

Pag. 137 *expungenda Annotatio* a, *jam relata ad caput præcedens, & sequens* b, *vocandam* a; *sicque mutandus contextus:*

a *Media inter Toletum & Cordubam via, supra Anam fluvium, topographica Blavii tabula Andaluziam repræsentans, exhibet oppidulum sub titulo* Villæ-regalis: *sed accuratior Vischerus* Villam-majorem *nominat, & 6 milliaribus altius ad idem flumen notat* Civitatem-regalem, *quam potius hic intelligi credimus.*

Pag. 134 *num.* 23 *lin.* 6 *ad verba,* Alcalam Abenzaidæ, *pone litt.* b —— *& lin.* 7 *ad vocem* Illoram *litt.* c *Tum in Notatis hæc porro.*

b *Hanc*

b *Hanc existimo esse illud oppidum, quod in tabulis dicitur* Alcala-regalis, *& Giennio abest* 8 *milliaribus.*

c *Cum modo nusquam inveniatur* Illora, *suspicor mutatum sub Christianis nomen, ipsamque esse quæ modo nomen habet* Sanctæ-fidei, *duobus vel tribus à Granata milliaribus: quandoquidem in ipsum agrum Granatensem hinc transiisse Rex populabundus dicatur.*

Ibidem porro c *in* d, *&* d *in* c *commuta: atque in fine, expunctis ultimis octo lineis, hæc substitue —— Hic enim (scilicet* Dominicus*) non potuit ante annũ Christi* 1249 *fuisse annis* 59 *Episcopus, nequidem* Beatiæ; *debuisset namque anno* 1190 *ordinationem suscepisse: & tamen constat, quod quando pugnatum ad Xerez est an.* 1234, *Beatia adhuc habebat suum Mauricum Regem. Præterea* S. Dominicus, *Ordinis Patriarcha, teste Bzovio Dominicano in Annalibus, primum suos alumnos cœpit mittere in Hispaniam anno* 1219, *annis quatuor post impetratam sui Instituti approbationem. Porro cum antiquitus neque* Beatia *neque* Giennium *fuerint urbes Episcopales, facile crediderim facultatem novi Episcopatus instituendi in urbe Giennensi, cui etiam Beatia subesset, primum expeditam fuisse anno* 1249 *(neque enim istiusmodi negotia solent tam cito Romæ confici) adeoque* Petrum *primum fuisse urbis utriusque Episcopum; idque tenendum esse, donec pro* Dominico, *saltem ad paucos annos Cathedram tenente, certius nanciscar testimonium.*

PARS IV.

Ad septem ultima Chronicæ Ferdinandææ Capita.

PAg. 140 *num.* 133 *lin.* 10 *post hæc verba —— tab.* 7 *—— adde —— itemque in multo auctiori meliusque ordinato Theatro, ante non multos annos edito Amstelodami apud Ianssonium. Hic redemptis Colonienſibus laminis, ante centum annos sculptis, tamquam novis est usus, nulla adhibita distinctione ab iis quas novas addidit; quod tamen monendus hic Lector videtur, ne titulo libri deceptus, ex laminis prædictis judicium formet de præsenti tempore, quo urbes multæ, atque imprimis Hispalis, plurimis adificiis magnificentissimis publice privatimque auctæ, aliam prorsus faciem induerunt, etiam extra mœnia. Porro prædictarum Tabularum secunda instituto huic accommodatior est &c.*

Ibid. lin. 17 *post hæc verba —— fortassis solo jam æquatis —— adde —— solum ex parte Meridionali videtur appa-*

rere

rere pars aliqua veteris illius muri, cui prædicta catena ex Turri aurea trans flumen ducta affigebatur: ex parte vero Boreali conſpiciuntur ad caput pontis &c.

Pag. 143 *lin.* 2 *ad verbum* Alcala Guadayræ, *pone litteram* b ——— *& lin.* 4 *ad vocem* Xeritanos, *litteram* c, *ac notarum ſequentium litteras ex ordine promove tum:*

Pag. 147 *poſt* a *adde* ——— b Alcala *hæc duobus ſolum milliariis diſtat Hiſpali, unde intelligas fere quo loco caſtra fixerit Sanctus, aliquo ſcilicet inter hanc & illam medio.*

c *Hæc eſt* Xerez de la Frontera, *ſeu* Limitanea, *verſus Mare, cujus ſupra facta mentio, & unde una ex primariis urbis portis, ea ſcilicet quæ ducit ad mare, nomen tenet.*

Pag. 144 *num.* 139 *lin.* 6 *ad nomen* Montanches *pone litteram* f, *deinde pag.* 147 *poſt* b c, *mutanda in* d, e *ſcribe:*

f Motanches & Caceres, *quamvis non exprimantur in tabulis, urbes tamen inſignes fuiſſe oportet, quæ tam expreſſe hic nominantur: alterius tamen appellationis veſtigium, manet in vico qui dicitur:* Puebla d'Alcocer, 10 *milliaribus à Metellino verſus Ortum. Eſt etiam quoddam* Alcacer *inter Cordubam & Ezijam, ſed notæ inferioris*

Pag. 148 *num.* 14 *lin.* 9 retroagi claſſem & iſtuc ubi erat appelli ——— *lege* ——— ſurſum magis agi claſſem, *cetera verba dele.*

Pag. 165 *Annot.* c *lin.* 3 Equites ——— *lege* ——— Milites ——— *& in fine adde* ——— *Diſcimus autem ex Nicephoro Gregora, una littera* l *extrita nomen corrumpente, lib.* 7 *cap.* 153, Ronzerium, Regis *Aragonum Petri genitorem, habuiſſe in exercitu ſuo* mille Amagabaros, quos Latini pedites vocant. *Eadem voce uſum Villanium notat Dominici Macri frater Carolus in Hierolexico. docetque Arabicam eſſe vocem ex* Mghabbar, *quæ* pulverulentum *ſignificet. Huic præfixus articulus* Al, *& vocalis una inter* m *&* g *euphoniæ ergo interjecta, nomen integrant, uti hic ſcribitur. Ceterum crediderim, genere Mauros omnes fuiſſe, qui vel Chriſtianam & fidem & militiam, vel ſaltem militiam profitebantur, cujuſmodi apud Turcas ſunt quos* Janiſſaros *vocant.*

Pag. 173 *lineas tres ultimas num.* 183 *ſic lege:* Sed Mauri tanta copia ſe effuderunt in occurſum, ad prohibendum tranſitum, ut tota die peragi nihil potuerit.

Pag. 172 *num.* 183 *lin.* 2, Archiepiſcopum S. Jacobi ——— *adde litteram* d *& porro in notis ſic ſcribe pag.* 173.

d *Quidquid hic de iſto Archiepiſcopo dicitur, narrat iiſdem verbis Ægidius Davila, in Theatro iſtius Eccleſiæ pag.* 55, *tamquam ex Chronica Generali Hiſpaniæ acceptum; unde iterum confirmatur, quod alibi diximus, duarum Chronicarum alteram ex altera multum tranſcripſiſſe.*

Pag. 177 *lin.* 3 *ad verba,* Gradibus tam amplis ——— *ſigna litteram* k, *& reliquas deinde litteras promove, atque inter Notas.*

Pag. 180 *poſt* i *adde* ——— k *Similibus gradibus etiam conſcenditur tectum Baſilicæ Vaticanæ Romæ; ſunt enim plani & leniter ſolum acclines, ſic ut ab angulo ad angulum mediæ turris, ſecundum cujus latera gradus iſti ducuntur longitudine* 23 *pedum, ſolum enitatur quis ſurſum pedes* 5 *; qui quater ſecundum numerum laterum replicati, faciunt ut ſingulæ cujuſque lateris feneſtræ, quæ lumen ipſis gradibus præbent turriſque interioris cameris, una ſupra alteram poſitæ*

videatur intervallo pedum 20 circiter. In theatro urbium Turris hæc sic delineata invenitur, ut ex angulo uno videnti duo latera conspicienda offerantur; itáque pateat oculis ipsis illa, quam dixi, fenestrarum utrimque paulatim ascendentium differentia. Eadem repræsentatur in altero ejusdem tabulæ latere, introrsum conspicienda per effractum muri angularis hiatum; sed perquam infeliciter: quia nec turris mediæ latera prædicta conspiciuntur, neque scalarum forma vera exprimitur: notantur enim in lateribus singulis 8 vel 10 gradus, singuli tam alti quam lati, quos à quadrupede scandi, sicut ibi fingitur, impossibile sit; cum econtra non nisi gradum unicum habeant singula latera, quibus omnibus succedit in eodem latere gradus alter. Proinde tantum abest ut aliquam scalarum Hispalensium ideam formare tibi ex ea delineatione possis, ut erroneam prorsus concipere necesse sit nisi admonitus caveris.

Annotat. k *nunc* m *futurâ, columna* 2 *lin.*26, *post verba* Morgadi *adde* —— *Ipsa quoque solicitudo Maurorum, pro impetranda facultate demoliendi turrim illam priusquam excederent, etiam cum onere ædificandi novam propriis sumptibus, ut habetur num.*185, *confirmat propriùm opus fuisse eorum, qui ad perpetuam infamiam suam suique Mahometi, ex ea turri soliti invocari, manere illam noluissent.*

*Pag.*183 *Annot.* p (*mutanda in* q *& sic deinceps*) *ibidem autem lin.*5 *post verba* Episcopus Segovienſis, *adde* —— *statim quidem ab ordinata Hispali ecclesia, Sanctus Rex Archiepiscopum denominaverat* Philippum *filium: sed hic, donec suscepisset ordinationem* (*suscepit autem numquam*) *non poterat Episcopalia munera exercere, ideoque solum* Electi *vel* Administratoris *titulum gerebat, & per Vicarium Episcopum opus habuit cetera agere: talis ergo tunc erat* Raymundus *iste, qui quia anno* 1285 *&c.*

*Pag.*184 *dele ultimas lineolas duas, jam futuras superfluas.*

Pagina 194 *tota expungetur, quando quæ hicin dicantur miracula, integra posita fuerint loco* Parergi 1. *Hic vero mallem Marianas imagines, hactenus descriptas, spectandas exhiberi ex ære, imprimis præcipuas duas,* Antiquæ & Regum; *quarum nunc quidem delineationes optatas non lubet expectare, remorando editionem plusquam satis dilatam; confido tamen fore, ut eas accipiam ante editionem ipsius Maji.*

*Pag.*198 *ante num.*211, *appone numero præcedenti sequentia* —— *His ita positis, haud incongrue suspicaberis, hanc ultimam clavem solam ac propriam Iudæorum fuisse, ipsam ingredienti Regi offerre solitorum: priorem vero, fabricatam etiam ab aurifabro Hebræo, sed Regio jussu & ad usum Civitatis. Et fabrum quidem dies suo indulsisse ingenio, in Hebraicis illis litteris annulo manubrii circumducēdis; Regem autem præcipue intendisse, ut laus Deo redderetur per verba secreti; per signa vero, quadrato clavis nodo insculpta*

ſculpta ſub annulo, deſignatum voluiſſe, quod præcipuum inſtrumentum victoriæ, qua urbs acceſſit regnis Caſtellæ & Legionis, fuerit gemina illa navis, catenæ pontique perfringendis adhibita.

*Pag.*202 *lin.*6 quod ceteris quoque liberis commendatum volebat — *dele & ſubſtitue* — Voluit etiam Infantem Alfonſum fratrem ſuum, & alios quos habebat fratres eidem commendatos [c].

*Pag.*204 *Annot.* a *lineas ultimas ſex expunge poſt verba* —— Alpechi *videtur dici* —— *& hæc ſubſtitue* —— *Quod hic dicitur* Bejar, *videtur in tabulis dici* Bege *vel* Beger, *ad fretum Herculeum prope Tariffam.* Gaditanam peninſulam *vide ſis accuratiſſime delineatam in Atlante Blaviano. In ipſum vero, quem ea format, ſinum effunditur rivulus* Guadalete, *ſupra quem conſequenter conſiſtunt, hic nominata loca*, Arcos, Xerez & S. Maria: *ſed poſtremum nomen credo ſuffectum antiquiori alteri Maurico.* Tariffa, Gibraltar *& reliqua verſus Granatenſe regnum loca ad fretum ac mare mediterraneum, vel tunc adhuc ad regnum Granatenſe pertinebant, à poſteris Regibus denique ei ſubtracta; vel tributaria Ferdinando reddita, ejus nepoti rebellarunt, ſolicitis Mauris, ut, ſervato ſibi tam commodo in Hiſpaniam ex Africa trajectu, ſpem quoque recuperandi aliquando ibidem Imperii conſervarent. Ad* Algarbiorum Regnum *quod attinet, non videtur illud Sanctus victoriis ſuis attigiſſe, ſed potius reliquiſſe Luſitanis vindicandum, velut partem veteris Luſitaniæ. Certe primus* Alfonſus X *invenitur ſe* Regem Algarbiorum *ſcripſiſſe, idque poſtquam Pelagius Correa, de quo frequens mentio in hac hiſtoria, præcipua quædam loca expugnaverat, cetera tributo ſubjecerat. Poſtquam autem idem* Alfonſus *filiam ſuam notham* Beatricem *matrimonio junxit* Alfonſo III *Luſitaniæ Regi, Ferdotis nomine eidem acceſſerunt* Algarbii, *ex eoque tempore manſerunt dominationis Portugallicæ.*

Annot. C *adde. Notabilis certe petulantia Regum iſtius ævi erat, quod juſtam divertio faciendo noviſque nuptiis contrahendis cauſam ſe habere crederent, ſi ſterilis uxor manebat. Ita etiam prædictus Luſitanus, ex Francia quo profugerat rediens, optime de ſe meritam* Mathildem Bononiæ Comitiſſam, *quam viduam & grandævam uxorem exul duxerat, dimiſit; ac* Beatricem, *ut dictum eſt, ſuſcepit, improbante palam Eccleſia; adeo ut poſtea,* Mechtilde *mortua, agre impetrari potuerit ab Apoſtolica Sede, ut adulterinum cum* Beatrice *contubernium purgaretur, fieretque legitimum matrimonium.*

*Pag.*205 *poſt Annot.* d *adde* — e *Iam diximus hos videri fuiſſe, naturales dumtaxat ex concubina aliqua, poſt* Berengariæ *divortium aſcita. Porro Alfonſus Nuniez de Caſtro, in Annalibus apud Zunigam, teſtatur, in Monaſterio Mataplanæ inveniri ac legi epitaphium lingua Caſtellana ſic ſcriptum*: Hic jacet Infans Don Alfonſus Ferdinandez, filius præcelſi Regis D. Ferdinandi, ejus qui Seviliam obtinuit, & glorioſæ Reginæ D. Joannæ. Obiit ultima Septembris, Era 1350, *id eſt anno Chriſti* 1312. *Hinc Zuniga colligit* Joannam, *moriente Sancio, gravidam fuiſſe; addere autem*

autem possumus, natum eo partu postumum, de sacro fonte susceptum videri, vel à fratre jam Rege, vel ab Infante patruo; ideoque nomen Alfonsi *accepisse. Mirum tamen est quod de tam longæ vitæ Principe nulla uspiam mentio in Chronicis occurrerit ipsi Zunigæ, eas scrutato haud indiligenter.*

Pag. 202 *lin.* 18 *ad verba* Regi Roderico *adde* f; *& pag.* 203 *lin.* 13 *post* Amen *adde* g---- *deinde in Notis pag.* 205,

f *Infelix iste* Rodericus *regnum vitamque amisit anno* 713, *ultimus Regum Visigothorum: qui cum possederint quidquid intra Pyrenæos montes jacet, nec parvum etiam terræ tractum ultra eosdem, puta Navarram, Arragoniam, Catalauniam, Vasconiam, nec non Portugalliam, verbo Hispanias omnes; cum etiam Mauri dominati sint iisdem fere omnibus (nam apud Astures Cantabrosque servata utcumque libertas est locorum asperitate defensa) patet hunc loquendi modum indulgenti acceptione opus habere, totumque sumi pro parte præcipua.*

g *Liceat hic mihi ex lib.* 6 *Toletani cap.* 14 *referre, quæ idem habet de* Ferdinando I, *ut appareat quam similis utriusque exitus fuerit, sicut & vita & fortuna.* Hic, *inquit* Ferdinandus, jam senectute confectus, vitam suam bonis & Deo placitis operibus dedicavit. Ecclesias Regni sui, & præcipue S. Jacobi, S. Salvatoris, S. Isidori, & Cathedralem ecclesiam Legionis possessionibus & donationibus inclitavit: monasteriorum etiam indigentiam de suis facultatibus sublevabat. Cum vero quadam die in Cathedrali ecclesia Legionis audiret Divina, vidit ministros ecclesiæ, causa familiaris inopiæ, nudis pedibus ministrare. & statim certos reditus ad calceamenta instituit ministrorum. Ceterum cum ad S. Facundi monasterium veniebat, cibis eorum contentus, pari ordine & consortio, quasi unus ex eis, & divinis officiis insistebat, & cibariis regularibus utebatur. Cumque oblatum vas vitreum de manu Abbatis ad mensam residens suscepisset, vas decidens de manu Regis illico fractum fuit. Rex vero pro negligentia valde pœnitens, in continenti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo satisfecit. Obtulit insuper Cluniacensi monasterio de Regio fisco mille aureos, annuatim in perpetuum solvendos . . . . . Sed jam vitæ termino sibi imminente, apparuit ei B. Isidorus & diem sui obitus intimavit. Et cum cœpisset post modicum infirmari, fecit se Legionem adduci, & nono kalendas Januarii die Sabbati ingressus est civitatem, & ex more corpora Sanctorum flexis genibus adoravit; petens & supplicans, ut cum dies obitus jam instaret, anima ejus ab Angelis duceretur. In ipsa autem nocte Dominicæ Nativitatis, licet æger, ipse Rex cum Clericis interfuit Matutinis, concinens ut infirmitas tolerabat; & observabatur ibi tum temporis Officium Toletanum. Facto autem die, vocatis Episcopis, fecit sibi Missam solenniter celebrari, & percepit Corporis & Sanguinis Domini Sacramentum. In crastino autem, vocatis Episcopis & Abbate & viris religiosis, una cum eis fecit ad ecclesiam se deferri: & imposito capiti diademate, & indutus regalibus indumentis, coram sarcophago S. Isidori clamavit ad Dominum voce clara: Tua est potentia, tuum est regnum, Domine: tu es super omnes Reges; tuo imperio omnia sunt subjecta.

subjecta. Quod te donante accepi, restituo tibi regnum : tantum animam meam in æterna luce jubeas collocari. Et his dictis, exutus Regalibus ornamentis, pro venia exorabat : & accepta ab Episcopis pœnitentia & gratia ultimæ Unctionis, indutus cilicio & conspersus cinere, duobus diebus in pœnitentia atque lacrymis supervixit. Tertia autem feria, hora sexta, in festo S. Joannis Evangelistæ, plenus dierum reddidit Deo Spiritum immaculatum, & juxta patrem suum in eadem ecclesia S. Isidori est sepultus. Regnaverat autem vivente patre annis XII, mortuo patre annos XII, in Castella & Legione annis XV, in universo annis XI, mensibus VI, diebus XII. *Mariana lib. 9 cap. 6 annum fuisse ait* MLXV *(quod etiam probat concursus Dominicæ & Nativitatis, relationem vers sic concludit.* Sane Ferdinandus, dum vixit, insigni pietate fuit : quo merito Legione anniversariis sacris memoria ejus celebratur, & in Cælitum numero locum habet. *Equidem neminem alium inveni hactenus qui eum Sanctis accenseret inter veteres novosque scriptores ; ideoque existimo Anniversarium illud non aliter quam funebri ritu actum fuisse & adhuc agi ; quandoquidem* Ferdinando Tertio, *indubie* Sancto, *non aliud obtigerit usque ad nostram ætatem, sicut ex mox dicendis apparebit. Si quid amplius factum fierive probetur, ratione cujus debeat in nostro opere tamquam* Sanctus *referri etiam* Primus; *id velim discere accurate, priusquam ad ultimum usque mensem perveniant posteri.*

Pag. 203 *litteras* e. f. g *consequenter muta in* h. i. k.

HISTO-

Post pag. 336

LECTORI.

SEcutus Roderici Toletani irrefragabilem (ut mihi videtur) auctoritatem, insuper habui quamcumque aliam recentiorum scriptorum Chronologiam, & dixi in Comm. prævio num. 14 Alphonsum Legionensem regnare cœpisse anno MCLXXX. Ait enim Rodericus præfatus lib. 7 cap. 23, quod Pater ejus Rex Fernandus, annis triginta uno in regno consummatis, obiit Beneventi æra millesima ducentesima [decima] octava: *ubi typographico sphalmate omissum denarium recte suppleri, tota ejus præcedens historia loquitur. Deinde subjungit cap.* 24, Mortuo Rege Fernando successit ei ejus filius Aldefonsus. Hic .... à consobrino suo Aldefonso Rege Castellæ, & Sancio Rege Portugalliæ infestatus circa principium regni sui venit ad Regem Castellæ & in Curia Carionis accinctus ab eo cingulo militari, manum ejus fuit in plena Curia osculatus: & in eadem Curia Rex Castellæ Nobilis Aldefonsus Conradum, filium Frederici Imperatoris Romani, accinxit similiter cingulo militari, & ei filiam suam primogenitam Berengariam desponsavit. Sed ipso Conrado in Teutoniam revertente, prædicta Domicella desponsationi continuo contradixit, & per Gundisalvum Toletanum Primatem & Gregorium Cardinalem Apostolicæ Sedis Legatum divortio celebrato, puella Berengaria mansit innupta. *His ita positis, censui initiationem illam utriusq; Principis, per Alphonsum Castellanũ factam fuisse* circa principium regni *ab Alfonso Legionensi initi; interpunctionem, à typothetis omissam in meo Francofurtensi exemplari, ponendo ante prædicta verba,* Circa principium regni sui, *eaque conjungendo cum verbis* Venit ad Regem Castellæ; *adeoque initiationem jam dictam non posse differri ultra annum* MCLXXXV. *Desponsationem quoque & absolutionem* Berengariæ *nullo notabili temporis intervallo discernens, propter additam vocullam* continuo; *judicavi consequens fore, ut eam ætatem tunc habens illa, qua posset etiam invito patre desponsationi suæ ante consummatum matrimonium contradicere; nata fuerit circa annum* MCLXXIII, *proinde tanto senior sorore sua* Blanca, *ut summum nata circa annum* MCXC, *ut potuisset mater ejus fuisse.*

Verum ea omnia nunc conferens cum post repertis apud Garibayum lib. 12 *cap.* 14 *instrumentis duobus Alphonsi Castellani, prædictæ initiationis desponsationisque mentionem facientibus, agnovi primo, memoratum locum sic esse interpungendum, ut intelligatur Alfonsus Legionensis, à Regibus Castellæ & Portugalliæ armis* infestatus circa principium regni sui: *rebus autem paulatim compositis, cum jam pacifice absolute-que regnaret,* venisse ad Regem Castellæ *cinguli militaris causa, nec*

 nisi

nisi octavo anno Regni, cum jam ætatis annum XXII *transcendisset. Etenim dictorum Privilegiorum primum, datum Dominico Abbati S. Mariæ de Balvanera, signat Rex* Era MCCXXVII (*qui est annus Christi* MCLXXXIX) VII Idus Maji, anno secundo postquam D. Alfonsus Rex Legionensis, Eques ab ipso creatus, manus ejusdem osculatus est; quando etiam, paucis diebus post, Equitem armavit Conradum, filium Imperatoris, eique uxorem junxit Infantissam, filiam suam Berengariam. *Alterum idem Rex signasse dicitur in favorem Abbatis & monasterii S. Dominici de Silos,* Idibus Octobris Era MCCXXVIII, anno tertio postquam D. Alfonsus &c. *ut supra: Vtinam hæc propriis Latinis verbis dedisset nobis Garibayus: majoris namque momenti sunt. Quippe non solum ex iis sequitur id quod jam dixi definitum desponsationis prætaxatæ tempus, quod antea nesciveram certo definire; sed etiam secundo loco probant,* Conradum *Frederici filium (quem cum prius genito Friderico, paulo post patrem in Syria mortuo, ad annum* MCXC *perperam confudit Baronius; cum fuerit solum tertio genitus, teste Otthone à S. Blasio, Otthonis Frisingensis Continuatore, tunc vivente & scribente) probant, inquam,* Conradum, *non statim à suscepto cingulo militari rediviisse in Teutoniam; sed ferme tribus adhuc annis mansisse in Hispania, sub Rege socero accepta ab eo arma tractantem in honoraria contra Saracenos militia; post quos denique,* ipso in Teutoniam revertente, desponsationi continuo contradixit *Berengaria, tunc primum forsan matura viro, & efficaciter contradicere priori pactioni idonea; atque adeo ut summum nata anno* MCLXXVII *vel* VIII; *aut forsitan etiam* MCLXXXI, *sicut scribit Rudericus Mendez de Silva in* Catalogo Regio ac Genealogico, *certiorem obtenturus assensum, si sui asserti vetus aliquod testimonium adduceret, nec erraret etiam in* S. Ferdinando, *faciens eum nasci an. Dom.* MCCI. *Quæ enim ratio non consummandi continuo matrimonii, unde pendebat successio in regnum Castellæ, cujus heres bis jam fuerat* publico *totius Regni* juramento *agnita Berengaria,* antequam Rex haberet filium, *nisi immatura ætas sponsæ?*

Certe, si ante prædicta Privilegia condita celebratum divortium *fuisset, non potuisset Alfonsus desponsatæ filio Imperatoris Infantissæ suæ in subscriptionibus meminisse, tamquam rei perquam honorificæ, sicut feciisse eum apparet: post illa autem primum habuit* Conradus *justam revertendi in Teutoniam causam. Nuntiata siquidem tunc morte patris ac fratris primogeniti in Syria obita anno* MCLXXXX, *& secundogeniti electione ad patris Regnum & Imperium, intelligebat in se recidere Ducatum Sueviæ, quem pater fratresque duo possederant prius quam altius eveherentur. Altera, nec minus justa, & tempore prior, sed sola non sufficiens causa recedendi ab Hispania erat; quod secundo anno post con-*

contracta ſponſalia circiter dimidio, videlicet milleſimo centeſimo octogeſimo nono, ad tertium Kalendas Decembris die Mercurii *natus ſuerit Alfonſo filius* Ferdinandus, *prout* conſtare (*utique ex authenticis documentis*) *ait Mariana lib.* 11 *cap.* 17, *qui etiam egregie adolevit, eoque* majori patris dolore totiuſque provinciæ luctu obiit anno MCCXI. *Evanuerat igitur jam* Conrado, *vel ſaltem valde extenuata erat ſpes ceſſuræ ſibi aliquando cum* Berengaria *Caſtellæ: necdum tamen proprium ullum ſtatum habens aut ſperans alibi, merito adhuc remanebat in Hiſpania, qualemcumque ſpem Regni dotalitii fovens, aut ſaltem notabilis in eodem incrementi tali conjugio mediante. Sed ubi, mortuis ut dixi Fredericis patre ac fratre, & altero fratre electo in Regem, nova & propior ſpes ex Germania affulſit, merito voluit in Teutoniam reverti, eodem etiam addictam ſibi uxorem invitans. Sed hæc æque merito recuſavit exire Regno, redituro ad ſe, ſi quid puero contingeret (ſicut contigerat priori Sancio, eo quod infans obierit vix auctoribus noto) præſertim cum non deeſſent in vicinia Principes, quibus nubere poſſet,* Conrado *potentiores.*

Fieri etiam potuit, ut ob expectationem naſcituri ex prægnante iterum Regina maſculi, tam pater quam filia, licet fortaſsis matura viro, diſtulerint conſummationem jam promiſsi vel etiam contracti matrimonii, fruſtra eam ſolicitante Conrado; *quem facile apparebat, nato jam herede non remanſurum in Hiſpania, ſi Frederici patris ſuſcepta in Syriam expeditio, cujus multa fama & expectatio erat, nova ei regna dominiaque acquireret quæ partiretur in filios. Ergo regreſſus* Conradi *poteſt in annum* MCXCI *differri, dicique* Berengaria *tunc egiſſe ætatis annum* XV *vel amplius. Si tamen aliunde probaretur, eam revera, ut ait Genealogicus prænominatus, vivere primum cœpiſſe anno* MCLXXXI (*quo poſito illa ſolum fuiſſet decennis, quando recuſavit ſponſum ſequi & ſolvi petiit*) *tamen, ſecundum argumenta ex Garibayo contra Garibayum, parum ſui memorem deducta, maneret illa primogenita liberorum Alphonſi. Quando enim inter ipſum & Eleonoram Anglicam matrimonium coaluit anno* MCLXX, *ille ſolummodo quindennis erat, & hæc haud paulo forte junior; ob quam ætatis utrimque teneritudinem partim dilata fuerit matrimonii conſummatio, partim ſuſcepti tardius liberi; ſicuti horum uni* Blancæ (*quæ tredecenni* juveni *nupſit* virguncula, *annos ſolum octo vel novem forſan nata*) *utrâque vel ſaltem alterutra ex cauſa ſcimus accidiſſe, ut non niſi nono ſui matrimonii anno filios pareret. Quantumcumque vero ſero naſci* Berengariam *facias; ſemper manebit, eam viro deſponſam fuiſſe, aliquammultis annis prius quam naſceretur* Blanca, *ita ut hæc fortaſsis etiam ejus filia eſſe potuiſſet: quod erat primarium noſtrum aſſumptum. Quo anno mortuus fuerit* Ferdinandus Legionenſis *eique filius* Alfonſus *ſucceſſerit, jam porro ad noſtram*

qua-

quæstionem non facit: non video tamen, quomodo usque ad annum MCLXXXVIII *differri ea successio possit. Quis enim credat generosum juvenem, eodem anno, id est regni primo, quo constat eum armis infestatum ab* Alfonso Castellano, *etiam manus ejus fuisse osculatum, Equestrem ordinem ab ea suscipientem.*

Ceterum novam istam lucem, pro sententia nostra confirmanda & chronologia ordinanda nactus, quædam consequenter mutanda habebo in jam editis, quod præmonitum Lectorem volui, etiam prius quam suscipiatur impressio altera. Ne vero eumdem etiam offendat, quod Alfonsi Sapientis *Hymnos pag.* 321 *conscriptos dixerim* veteri Castellano Rythmo, *mallem in titulo quidem Parergi istius* Callaico *legi vel* Gallæco, *in contextu autem lin.* 12 *post hæc verba*, Undennis puer, *mutari quædam in hunc sensum.*

Describit autem veteri Rythmo, non Castellano, sed Callaico sive Gallæco: cujus rei ratio videtur reddi posse, quod pubertatis annos ingressus Princeps, & majorem quam pro ætate sapientiam præseferens, fuerit in partem regiarum curarum cito accitus, atque post mortem matris & secundas patris sui nuptias missus Legionem vel in Galliciam, simul & regnandi peritiam ipso exercitio acquisiturus, & extremas illas auctioris jam Imperii provincias, in oppositis plane finibus ut plurimum occupato patre, præsentia sua conservaturus in officio. Certe non ante ætatis annum XXI, *& quidem postea non nisi bis, fuisse illum in Batica legimus priusquam Rex fieret; unde intelligitur alibi ut plurimum degisse quoad pater vixit, præsertim in sua juventute: ubi autem potius, quam in Gallicia, præcipua Legionensis regni parte, unde pater & avia longius aberant? Ibi ergo Callaicum idioma, dialecto valde diversum à Castellano, non solum didicerit, sed etiam sic adamarit, ut scribendis eo ryhtmis delectaretur. Horum autem volumen, tamquam primum sui ingenii fœtum, carum habens, etiam cum jam Rex mortuo Patre Hispali sedem haberet; ipsum per extremæ suæ voluntatis testamentarias tabulas, una cum corpore legasse dicitur Hispalensi Ecclesiæ. Fuit namque, ut testatur Zuniga, in illius archivo servatus liber, quo ad usque Philippus II, glorioſæ memoriæ Monarcha, ædificato Scuriacensi Palatio, ad erectam ibidem Bibliothecam transferri Regium istum codicem jussit: ex quo transcriptum à Zuniga poëma juvat hic recudere, addita columnatim nostra interpretatione Latina &c.*

Denique (ne agnitorum mendorum dissimulem quidquam, ceteris fere jam manu calamoque correctis) etiam pag. 13 *lin.* 8 *à fine, pro eo quod indistincte nunc legitur* tot annis, *scribe*, per annos quinque & triginta: *& pag.* 11 *lin.* 4 *&* 5. exclusis ex præmortuo fratre Alphonso & Blanca Francica nepotibus; *lege* Ferdinando & Blanca, *sicut legendum esse patet ex pleniori contextu ejusdem rei pag.* 9 *num.* 13.

HISTORIA ET MIRACULA
S. CRUCIS CARAVACANÆ,
ipso quo S. Ferdinandus nasciturus erat anno MCLXXXXVIII,
per Angelos in Hispanias allatæ.

PRÆFATIO COLLECTORIS

POstquam in prima opusculi hujus molitione, historiam hanc susceperam reducendam ad annum Sancti Regis natalem, unde eam quarumdam recentium fabellarum assumpta temere fides alienarat, suaseratque ad annum MCCXXXII *adultumque jam* S. Ferdinandi *imperium differre; suscepto tunc argumento videbar mihi feciſſe satis* Parergo primo, *quo disputatur*, An & quomodo ad hujus temporis ac Regis historiam pertineat revelatio Crucis Caravacanæ. *Præfatus autem*, miraculosæ isti apparitioni, præter immemorabilis temporis traditionem, abunde attestari antiquissima ipso in loco monumenta; de Miraculis vero, quæ sunt recentioris ævi fere omnia, legitimeque testata, ambigere neminem; *credebam satis me caviſſe, ne ex illa fictionum post additarum convictione detrimenti aliquid pateretur honor sacri istius Pignoris. Recognoscenti nihilominus opellam præsentem, jam fere absolutam à prælo, in ordine ad editionem alteram, ipsis in Actis Maii faciendam, visum est, utilem, neque solis Hispanis, sed etiam aliis omnibus gentibus Christianis (ad quas Crucularum Caravacanarum usus æstimatioque pervasit) rem gratam me facturum; si denuo exorsus à principio, novam instituerem tractationem, in plura distinctam Capita*, Actisque Ferdinandæis *subtexerem; Historiæ*

illius veritatem confirmando documentis etiam aliis; recentioribus quidem quam sint præfata monumenta, Caravacæ sculpta & picta ipso quo res agebatur tempore; antiquiora tamen omnia figmentis prænotatis; addendoque præcipua quædam Miracula, tam antiqua quam nova, etiam extra Hispanias patrata. Quam tractationem si rursus incipiam à refutatione figmentorum istiusmodi, crede id necessario fieri, exemplo Architectorum, qui prius quam ædificiorum jaciant fundamenta, mobilem omnem infidamque humum fodiendo egerunt.

CAPUT I.

Fontes fabulosarum quarumdam circumstantiarum, quibus obscurata habetur historiæ Caravacanæ Chronologia.

Historia edita an. 1615.

2 LIcentiatus *D. Ioannes de Robles Corvalan, Clericus & Sacerdos, Caravacæ natus, in Regno Murciæ ad confinia Castellæ-novæ, anno* MDCXV *Madriti curavit evulgandam, quam Hispanice scripserat,* Historiam Apparitionis & Miraculorum sanctæ Crucis Caravacanæ; divisam in libros duos, & dedicatam D. Christophoro de Roxas y Sandoval, Duci Uzetensi, Regiæ Majestati Philippi III à Cubiculis, & Commendatori Caravacensi. *Ea Historia, quoad substantiam facti indubitabilis, & infinitorum propemodum miraculorum suffulta testimonio, passim ab omnibus* Sancti Regis *historiam tractantibus adducitur in partem laudum ejus; nec immerito, cum ipse honorem & fidem* Sanctæ Crucis *tantopere suis armis curisque propagaverit. Vt tamen id certius meliorique cum fundamento fiat quam factum hactenus, penitius investiganda est ratio temporis, idque definiendo eam ex certis minimeque suspectabilibus Caravacani oppidi monumentis: quæ prædictus quidem Robles incorrupta suggerit, nescivit tamen recte intelligere,*

rem aliunde tertiam, implicat circumstantiis fabulosis;

ligere, fascinatus novitiis nonnullis figmentis, quibus tota Ecclesiastica Hispanorum Historia mirum in modum cœpit hoc seculo obscurari; dum ea velut antiquorum Auctorum scripta venditantur, avideque arripiuntur à plerisque, nullo accuratiori adhibito examine, quo tamen quantopere indigeant omnia, vel ex his quæ Roblesium deceperunt specimini-bus licebit discere. Prius ergo quam certiorem historiam produco, fabulosam (ut arbitror) narrationem Roblesii fide bona ex illo accipe, sicuti profertur pag. 26, & quidem verbis Latinis, sicut originaliter scripta esse prætenditur.

3 Anno MCCXXXI (ut ex relatione Conchensi & Carbacensi constat) profectus est ex urbe Conchensi, cum salvo conductu Regis Mulei Azebuteii, Carabis, & Valentiæ, Dominus Genesius Petri Chirinus, Persona Conchensis Ecclesiæ, nepos Chirini Populatoris Conchæ, Carabacam ad prædicandum Evangelium Christi, Christianis captivis & Mauris. Cumque iste sanctus vir, Magister Genesius Petri Chirinus, semel plus quam alias inveheretur in sectam Mahometi, ipso die Sanctæ Crucis, jussus est à Rege Azebuteo inter captivos conjici in vincula. Postmodum anno sequenti mense Januario in fine, cum Rex jussisset captivos duci ad se, visus est & ipse sanctus vir: qui conquestus est, quod in vincula conjectus esset, sub fide publica & salvo conductu. Rex dixit, Nisi hujus rei rationem habuissent, plane interfecissent, & jussus est recludi. Donec sub finem Martii, cum Rex inquireret singulos de suis officiis, Magister Chirinus dixit, se Sacerdotem esse Christi. Et cum juberet, ut sacrificaret; dixit id fieri non posse sine sacris vestibus. Missus est qui Concha illas illuc afferret: quibus allatis, & frontali & ara, calice & aliis necessariis ad divinam celebrationem; indutus vestibus cum substitisset tristis, dixit Rex, quid subsisteret? Respondit Chirinus, Crucem deesse. Rex vero attollens oculos vidit duos Angelos, afferentes Crucem Patriarchalem, quam abstulerant ex collo sancti Roberti, tunc Patriarchæ

dum narratur quod an. 1241 Genesius Chirinus conjectus in vincula.

& anno 1232 jussus coram Rege Missam facere.

Hierosolymitani, idque Angelis nuntiantibus scitum, & Carabacensibus misso nuntio est compertum.

4 Hæc Crux erat ex sacro ligno Crucis ubi Christus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus; & sunt qui dicant, Regem in Hostia vidisse puerum formosissimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut, quod Hierosolymis vulgo jactaretur, antè hanc Crucem disparuisse post annum MCLXXXIIII, invenit autem Patriarcha Dositheus) stupefactus, proponit se Christianum fieri. Vocatusque est Rex iste Dominus Vincentius idque sub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipso die Inventionis sanctæ Crucis mense Majo, qui semper in Ecclesia dies illuxit faustissimus, & toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cœpit multis clarere signis & miraculis, & per Hispaniam illustris haberi. *Hujus relationis auctor à Roblesio fuisse dicitur*, Fr. Joannes Ægidius Zamora, in Additionibus seu Adversariis, quas contra aliqua puncta Chronici, à Juliano Toletano Archipresbytero compilati, scripsit de mandato sancti Regis Ferdinandi, quemadmodum reperiuntur in quaterno P. Mag. Hieronymi Roman de Higuerâ, fama miraculorum quæ fiebant Caravacæ moti, ut dicebat, ad visitandam sanctam Crucem. *Dixerat autem antea pag.* 11, *totam hanc suam historiam, ipsius Higueræ fœtum quodammodo esse censendum*, cujus ordinariis vigiliis doctisque studiis acceptum referri debeat, siquid boni habet, ex varia lectione antiquorum modernorumque Auctorum collectum: cum ea ipsi communicarit, profitens, se multum S. Crucis Caravacanæ causa velle, quia per applicitam sibi à matre Cruculam illius tactu sacratam, sanitatem recuperasset, immodico studio deperditam, puer annorum septemdecim. *Prædictis autem ut firmior adhiberetur fides*, *pag.* 66 *rursus quædam verba Latina proferuntur, velut à prætenso illo* Joanne Zamora *sic scripta*: Ego dum hæc scriberem, aliquoties allocutus sum scilicet Azebuteum, vel Domi-

acceperit Crucem sumptam à collo Patriarchæ Hierosolymitani,

idque ex relatu auctoris coævi accepto ab Higuera.

Dominum Vincentium Belvisium. Erat homo comis, humanus, prudens, justus, procero corpore, jure regis, oculis pulcherrimis, facie decorâ, plenâ majestate, capillis demissis in tegumento capitis serico, veste purpurea, semper multis famulis comitatus; filii eum sequuntur.

5 *Dedit etiam Roblesio Romanus de Higuera, aliud quoddam documentum, transsumptum ut aiebat ex veteri pergameno codice Ms. Hispanico, quem asserebat in Conchensis ecclesiæ archivio servari; ille vero de ejus fide certissimum se esse credidit, accipiens etiam Concha, à quodam ejus urbis cive, ecgraphum simile in hunc sensum, ex Hispanico, (quod habetur pag. 44.) Latine sic reddendum:* Moyses Genesius Petri Chirinus, filius Alfonsi Petri Chirini, unius ex primis populatoribus Conchæ, qui Toleto originem ducunt, ad oppidum Carabacense transivit, prædicaturus fidem Mauris, cum salvo conductu Regis Ferdinandi cognomento Sancti, qui pater fuit Regis Alfonsi, Imperatoribus comparandi. Cum autem Azebuteus, Rex Carabacæ, Murciæ, & Valentiæ ibi eum interrogaret, quid opificii exerceret; respondit se esse Clericum Missalem. Idem autem quæsivit ex ceteris captivis omnibus, jussitque ut suum quisque opus exerceret: Clericus vero dixit, quod non poterat cantare Missam absque paramentis ecclesiasticis. Sciens porro Rex ea Conchæ invenienda, misit qui requireret: allataque induit Clericus, & fecit altare. Mandavit ei Rex ut opus suum ageret. Cumque nihilominus hæsitaret Clericus, Quare, inquit, non operaris? Respondit ille, Quia deficit pars potissima, videlicet Crux. Sustollens porro oculos Rex, vidit quod Angeli duo Crucem cum magna claritate demitterent; unde animatus Clericus Deo gratias egit, Missamque dixit: postea autem intellectum fuit, quod Angeli ipsam acceperint de pectore Patriarchæ Hierosolymitani. Baptizatus fuit Rex per manus Chirini: patrini vero ejus fuerunt D. Petrus de Mon-

à quo etiam accepta est velut ex veteri Ms. Concbensi.

ejusdem relationis confirmatio.

teforti & Bello-viſo, & D. Joannes de Concha: ex quibus & ex D. Moyſe Geneſio reſcita fuerunt hæc omnia; cum Rex Zeyt Azubeteyt liberos eos dimiſiſſet. Prædictus Moyſes Geneſius vitam ſuam ſancte terminavit, & jacet ſepultus Conchæ in eccleſia S. Mariæ. Era MCCLIV.

utraque ejuſdem farinæ cujus & Iuliani pſeudo-chronicon.

6 *Quis non crederet hic ſe manu tenere omni fide digniſſima teſtimonia duo, alterum ætate* S. Ferdinandi, *alterum ſub filio ejus* Alfonſo *conſcriptum? Vtrumque tamen ſubleſtæ fidei eſſe ſuſpicabitur mecum, quiſquis novit iſtum Romanum de Higuera, ex cujus fide cuncta hæc edidit Robles, auctorem eſſe omnium earum fabularum, quibus tam cæcam fidem à pleriſque recentioribus habitam merito queruntur oculatiores in Hiſpania, cum aliud nihil ſint quam cerebri poſt multas litteras delirantis ſomnia, imprimis prænominati* Juliani Chronicon, *atque alia hujus generis plura, ſub nominibus* Dexteri, Maximi, Luitprandi, *& ſimilium antiquorum edita: adverſus quæ tum alii eruditi Hiſpani nonnulli fidenter decertarunt, tum omnium operoſiſſime ac ſolidiſſime* Don Gaſpar Ibañez de Segovia y Peralta *in ſuis Diſſertationibus Eccleſiaſticis, quarum priorem partem edidit anno* 1671 *tunc præcipuo titulo ſolum* Agropolitanus Marchio; *nunc vero, dum ſecundam ſub prælo habet, duplici ex capite Magnas Hiſpaniæ, utpote hæreditario uxoris jure tranſgreſſus in familiam* Mendozæ, *factuſque etiam* Marchio de Mondejar y de Valhermoſo, Comes *item* Tendiliæ; *ut taceam alias ejus prærogativas, ex Equeſtri Ordinis* Calatravæ *habitu, Prætura Alhambræ, & Capitaneatu urbis Granatenſis. In eadem ergo officina procuſa, eademque fallendi lubentia cenſeri poſſunt præfata monumenta duo, ex Robleſio jam relata. Romanus enim iſte, machinam talem moliens, nihil egit ſolertius, quam ut quaquaverſum ſpargeret ſuorum commentorum fragmina, quibus poſtea in confirmationem adornatæ à ſe fabulæ concurſuris, tamquam teſtimoniis omni certitudine ſubnixis, uteretur. Verum nolo uti hoc præjudicio, licet apud Eruditiores Hiſpanos jam receptiſſimo; venio ad evictionem im-*

& alia Higueræ ipſius figmenta.

mediatam impoſturarum, quibus ſcatent tum prætenſa illa Fr. Ægidii Zamorenſis Adverſaria, *tum* Conchenſia ſcripta.

7 *Quod ad primum præcipuumque attinet, Latina conſcriptum lingua, difficile eſſet ſpeciem aliquam vetuſtatis in eo agnoſcere, facillimum ſuſpicari novitatem, ex vocibus recentioris plane uſus, ut ſunt* Salvus conductus, Perſona, Magiſter, Populator, Frontale, Sacrum, Ara, *iſto* XIII *ſeculo non ſic ſolita nominari. Sed nolo hoc argumento uti. Nolo etiam quærere, quomodo, præter uſum ejuſdem ſeculi, in eodem Latino teſtimonio notentur anni ſecundum Eram Chriſtianam vulgatam. Cavere tamen non poſſum quin notem, annum Chriſti* MCCXXXI, *quo Caravacam profectus primum* Geneſius *præmemoratus ſit, male convenire cum Era* MCCLIV, *qua in Conchenſi Ms. videtur ſepultus dici; eſſet enim hic annus Chriſti* MCCXXVI. *Denique non requiro, quæ ſint illæ* Relationes Conchenſis & Carbacenſis, *ad quas* Joannes Zamorenſis *fingitur provocare; voce tenus, an ſcripto traditæ? licet ea quæ anno* MCCCLXXV *ſcripta habetur Caravacæ Relatio, aliam nullam priorem ſupponat ſcripto traditam, & longe aliter narret ea quæ velut ex Majorum memoria accepta refert. Prius tamen quam porro pergam examinare, iterum iterumque protcſtor, de veritate allatæ Caravacam* S. Crucis, *& miraculi quo allata ſit, nullatenus me dubitare; ſolumque hiſtoriam ejus expurgatam me cupere à novitiis additamentis circumſtantiarum fabuloſacum, ſine quibus niſi res inveniretur antiquius ſinceriuſque teſtata, ipſam etiam miraculi ſubſtantiam merito quis haberet de fictione ſuſpectam. Nec enim perniciosior ulla ſacris hiſtoriis afferri labes poteſt, quam cum ſic implicantur falſis circumſtantiis rerum, temporum, ac perſonarum, ut his deprehenſis ſtatuere lector auditorve nequeat, quid demum eis veri ſubſit, niſi per conjecturam. Sub iſta ergo proteſtatione dico, Relationes præcitatas, neutiquam recipi poſſe pro veris ſeculi* XIII *ſcriptis, quia cum indubitabili, tam Hieroſolymitanorum Patriarcharum, quam Regum Hiſpanorum chro-*

In iſtis (ut taceatur ſtyli novitas,

inconnitas utriuſque Era &c.)

expenditur evidens repugnantia cum certiori hiſtoria

nologia sic pugnant, ut ejusmodi errores committere & sic exorbitare Auctor eo tempore scribens non potuerit: item quia repugnant antiquissimis Sacelli Caravacensis sculpturis picturisque, quas ipse Robles exprimit laudatque, parum animadvertens discrepantiam manifestam, quæ est inter ipsas & prænotatas Relationes. Ad rem venio.

Regum Hispaniarum,

8 Conchensis civitas, *unde Sacerdos iste (cujus nomen ignorare malo, quam discere à fabulatore) civitas, inquam, unde iviſſe Caravacam dicitur Christianus Sacerdos, anno* MCLXXVII *Christianæ Religioni asserta ab* Alphonso, *non* Aragoniæ *(uti forsitan Higuera credidit, ista fingens) sed Castellæ Rege, anno* MCCXXXI *suberat, una cum Caravaca, saltem ut tributaria,* Sancto Regi Ferdinando. *Quomodo ergo fieri potuit, ut Auctor ejus jussu correcturus defectus* Juliani Archidiaconi, *quod prætenditur; Regemque, sub quo res acta erat, nominaturus; eo, ad quem, & in cujus gratiam scribebat, prætermisso, scriberet rem actam* sub Rege Aragonum Jacobo, *cui neque Conchæ neque Caravacæ quidquam juris erat? Hoc autem eo modo fit, dum additur,* Bellatore; *acsi ageretur de Rege pridem mortuo, & glorioſum istud cognomentum crebris pugnis victoriisque commerito.* Jacobus *tamen iste primum natus fuit anno* MCCIX, *adeoque junior* Ferdinando Sancto *fuit annis* XI, *& eidem totis* XXIV *annis supervixit, mortuus sub* MCCLXXVI.

& Patriarcharũ Hierosolymit.

9 *Nihilo levius impingit suppositititius* Joannes Zamorrensis *contra Chronologiam Patriarcharum Hierosolymitanorum, ex coævis oculatisque testibus deductam ante Tomum* 3 *Maji: ubi invenietur, quod* Robertus, *de cujus*, tunc Hierosolymitani Patriarchæ *collo, dicuntur Angeli* Crucem Caravacensem *accepisse, primum promotus fuerit anno* MCCXI; *ante quem electi alii duo sint, videlicet* Jacobus de Vitriaco, *&* Gerondus *vel* Geraldus *Valentinus in Gallia Episcopus, mortuus anno* MCCXXXVI. *Absonum præterea est, quod* Crux, *quæ dicitur amissa fuisse anno* MCLXXXIV, *adeoque sub* Heraclio, *Latinorum Hierosolymis residentium ultimo, & à* Dositheo (*urbe jam*

capta

capta à Turcis) ſchiſmatico ejuſdem ſucceſſore, reperta; non etiam dicatur ab hujus vel ſucceſſoris æque indigni collo rapta, ſed à collo orthodoxi Latini Patriarchæ, non Hieroſolymis *ſed* Accone *reſidentis; & tamen veritatem facti non* Accone, *ſed* Hieroſolymis *didiciſſe finguntur Caravacenſes Legati. Proinde facillimum eſt judicare, quod fabulator ſic exorbitans in deſignandis locis perſonisque, tam fuerit ignarus rerum, quam qui ſub nomine Enochi Patriarchæ Hieroſolymitani fingens vitam S. Angeli Martyris, eum, Sacerdotem ordinandum anno* MCCXIII, *non miſit Acconem, ubi inventurus erat Patriarcham orthodoxum, eumdem à quo ſuus Ordo recens acceperat Regulam; ſed in Hieruſalem inſeſſam à Turcis, & ubi Chriſtianus nemo niſi ſchiſmaticus manebat. Vtique arbitrabantur ſcriptores ambo, penes orthodoxos adhuc Vrbem ſanctam fuiſſe eo pro quo ſcribebant tempore; ſed hoc opinando ſuam prodebant imperitiam, ſuæque temeritati confutandæ præſtabant argumentum.*

10 *Cur autem vocatur* Crux Patriarchalis, *& de collo ſumpta dicitur ea, cujus hic forma exprimitur, ipſa qua Caravacenſis Crux eſt longitudine ac forma? An quia Patriarcha Venetus, & quidam alii in Occidente noſtro Patriarchæ, duplici nunc Cruce utuntur? Aſt inſtitutum hoc noſtrum admodum recens eſt; in Oriente autem omnes, tam Epiſcopi quam Patriarchæ, tam Clerici quam Laici, tam viri quam feminæ ſimplici vel duplici Cruce utuntur indifferenter, uti videre eſt in Sanctorum Sanctarumque omnis generis imaginibus, quas noſtræ Ephemerides Græco-moſchæ ante* 1 *Tomum Maji exhibent. Si porro eas Cruces attendimus, quæ* Caravaca *adferri ſolent, habent illæ omnes ſuperne vel anſam perforatam vel annulum, ut ad collum vel aliter ſuſpendi poſſint: talem autem, ſi* Crux *primaria etiam haberet, nihil obeſſet, quo minus Græcanicum* Encolpion *illa fuerit,* Epiſcopale *vel* Patriarchale. *Aſt ſi ejuſmodi anſa deſit, nec aliud in parte ſuperiori foramen per quod trajici funiculus vel catenula poſſit (ſicut ſuam Robles in imagine exhibet noſque ex eo) profecto ſicut ille negat*

ipſaque Crucis forma, quæ falſo dicitur Encolpion Patriarchale fuiſſe,

ex eorum esse genere quæ Patriarchis præferebantur in hasti-li, quia inferne nec foramen habet, quo cuspidem hastilis recipiat; neque cuspidem, quæ hastili ipsi superne forato im-mittatur; sic etiam negari debebit eadem Crux *usum En-colpii præstare potuisse, ob ansulæ vel annuli aut saltem fo-raminis defectum in parte superiori.*

11 *Tali autem casu dicerem (est enim valde consonum præsenti historiæ)* Crucem *esse* Liturgicam, *quali passim (ut ipse vidi) utuntur Græci ad Sacrificium, habentes eam ante se positam in altari, absque ullo cui, sicut apud nos fit, infigatur pedimento. Vnde vero* Crux Caravacana *allata sit, definire præsumat nemo: nemo etiam cum fundamento asseveraverit, formatam esse ex ligno ejus Crucis, ex qua pependit Dominus; quando ante jam refutata commenta nemini in mentem venit illud asseverare; nisi forte eo trahatur quod in antiquis miraculis hodiernoque usu identidem appelletur* Sancta vera Crux, *unde ad summum haberi potest vulgaris præsumptionis argumentum. Talis vero præsumptio quam difficulter convinceretur erroris, tam facile credetur esse incerta ac dubia, ab iis qui norunt, quam multis passim alicujus sacri ligni vel miraculosæ* Crucis *frustulis traditio popularis prærogativam eam tribuat, quod sint de ipsa* Christi Cruce *accepta.* Caravacanam *quod attinet, ad eam specialius venerandam abunde sufficit, quod Angelorum manibus credatur allata, sitque divinorum beneficiorum erga homines instrumentum præsentissimum.*

cum potius habeat speciem Crucis Liturgicæ.

CAPUT II.

Verus allatæ Crucis annus, irrefragabili veteris sculpturæ testimonio probatus.

12 *Ex Arabicis litteris antiquitus circum fenestram sculptis.*

IDem Deus, qui pretioso istoc thesauro ditandas Hispanias pro sua bonitate decrevit, converso ad fidem nostram Regi sua etiam providentia inspiravit consilium, in ipso miraculi loco collocandi quædam monumenta rei gestæ, ad omnem posteritatem duratura, & discussura ambiguitatem, quæ posset futuris temporibus subnasci contra ipsius historiæ certam veritatem. Hujusmodi unum exhibet Robles pag.47, quod ait sculptum inveniri in orbiculari limbo fenestræ, ipsi sacello & altari ubi Crux sancta *custoditur lumen inferentis, hoc modo.*

Addit autem ibidem Robles, Arabicos istos characteres, ex interpretatione Licentiati Michaelis de Luna, *peregrinarum linguarum scientissimi, hunc sensum facere* : Anno quingentesimo nonagesimo quarto Arabum, tempore

pore Mahomad, Abuzeyt Rex potentissimus, & triginta homines, in hoc habitaculo conversi fuerunt ad salvamenti veram legem (& hoc, Dei gratia, Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ litteræ fuerunt cælatæ.

13 *Ad hujus inscriptionis intelligentiam scito, omnes eos populos qui Mahometanam sectantur impietatem, atque imprimis* Arabes *unde* Saraceni Maurici *genus ducunt, annorum suorum epocham, quam* Hegiram *vocant, ducere à fuga* Mahometis, *quæ (ex consensu omnium in ejusmodi nunc versatorum) cecidit in* XV Julii, *anni secundum communem Christianis Eram* DCXII. *Cumque illorum anni lunares sint, adeoque ordinarie solum numerent duodecim lunationes, constituentes summam dierum* CCCXLV; *contigit necessario, ut* Hegiræ annus I, *à* XV *Iulii ductus, finiatur die* II *Iulii sequentis*; *&* annus II *ejusdem* Hegiræ *inchoetur à die* III *mensis prænominati*; *& sic consequenter, per dies* XII *retrogradiendo, anticipatur semper anni cujusque Arabici initium*; *ac tandem eo pervenitur, ut nostri Ianuarii Kalendis inchoatus talis annus Arabicus, in Decembri ejusdem nostri anni finiatur*; *sicut accidit anno* DCXL, *quando* annum XIX Hegiræ, I *Ianuarii cæptum, excepit, eodem anno nostro &* XX *Decembris*, annus XX *ipsius* Hegiræ. *Ita fit ut eodem circulo singulis triginta duobus annis recurrente, supra annorum nostrorum numerum excrescat anno uno numerus annorum Arabicorum*; *utque eorum* annus DXCIV *sub isto inæquali progressu initium sumat* XII Novembris *anni nostri* MCXCVII (*alias si æqualiter progressum fuisset*) *inchoandus in Iulio anni nostri* MCCXV) *finiaturque die ultima Octobris anni nostri* MCXCVIII. *Intra quod spatium temporis verosimiliter dicimus conceptum, quin & natum fuisse Sanctum Regem. Si quidem, juxta Rodericum,* ad regni *Castellani* solium sublimatus est anno ætatis suæ XVIII; *anno autem Christi* MCCXVII XXXI *Augusti. Natus ergo ante finem anni* MCXCVIII, *incertum quo, die,*

scimus rem accidisse anno 594 Hegiræ Arabicæ,

adeoque an. 1198 Erâ vulgaris Christianâ;

(ante cujus finem natus Sanctus)

sicuti

ſicuti incertus etiam dies eſt quo S. Crux *allata fuit ; niſi quod pro die* III *Maji præſumptio ſtet , ex eo quod hunc diem annue feſtivum* Caravacenſes *habeant , teſte* Oncala *infra citando. Præſumere tamen licebit, circa exaltatæ Crucis feſtum menſe Septembri natum eſſe* Ferdinandum , *ſi vere ante* XVII *Decembris anni* MCXCVII (*ut vult Zuniga*) *datum eſt diploma à patre jam conjugato ſignatum* XVI Kalend. Januarii Era MCCXXXVI.

Imperante in Hiſpania Mahomad.

14 *Iſte autem annus Chriſti* MCXCVIII, *ad quem prænotati characteres Caravacani (ut jam diximus) reducuntur , præciſe nos adducit ad tempus imperantis apud Mauros* Mahomadi; *qui videtur poſt cladem , anno* MCXCV *Chriſtianis ad Alarcurim illatam, ſucceſſiſſe patri ſuo* Miramolino; *in Africam compoſitis induciis regreſſo ; quique his finitis longe majorem ad Navas Toloſanas cladem retulit , quando etiam ipſe creditur in patriam remigraſſe , relicto pro ſe in Hiſpania fratre ſuo* Zeyt Avozecrith , *ſicut eum nominat Rodericus. Quidquid autem ſit de iſta ſucceſſione, dicit Robles pag.* 20 Mahomadum *obiiſſe proximo poſt cladem & reditum in Africam anno: atque ita deſtruit ,quod maxime probatum ex ſuppoſititio Zamorenſi cupiebat , de anno* MCCXXXII: *ſi quidem tum non amplius vivebat* Mahomad, *quo imperante res contigit. Mirum eſt autem , quod in annis Arabum ad communem calculum reducendis, neglecta methodo quam agnoſcit tradi à Marmolo in hiſtoria Africana , & à Mariana in Hiſpana (utique talium intelligentiſſimis) maluerit ſequi Pinedam , docentem , quod Mauri Lunares annos ſuos æquaverint Solaribus triennali quodam unius menſis emboliſmo , atque ita fecerint æquales noſtris. Nam etiam hoc poſito (quod tamen non probatur in uſu civili voluiſſe) poſito etiam , quod* Epocha Hegiræ *prædictæ ſumenda ſit ab anno* DCXXX (*quod etiam non recipitur*) *ad annos* DCXXX *additi anni* DXCIV *non plures faciunt quam annos* MCCXXIV, *atque ita tranſitur ætas* Mahomadi, *nec tamen obtinetur annus qui prætenditur* MCCXXXII.

quorum nihil convenit cum figmentis Higueræ;

15 *Subverſis in hunc modum Higueræ figmentis , & vel ex una Caravacenſi inſcriptione falſitatis convictis, corruunt*

omnia

omnia quæcumque Castellani Arragoniique scriptores nonnulli, ab eodem Higuera suffarcinati, aut propriis porro conjecturis subnixi, addiderunt cœptæ semel fabulæ; ut quod Abuzeyt *fuerit ille à Roderico nominatus* Avozecrith, *frater Mahomadi; quod fuerit* Rex Murciæ, Valenciæ, & Caravacæ; *quod* Ferdinandi *atque* Iacobi, *Regum Castellæ & Aragoniæ, armis concussus, pacis petendæ causa* Concham *venerit; quod* Genesii Presbyteri *hospitio illic usus, facultatem ei fecerit* Caravacam *excurrendi; quod post miraculum, regno expulsus sit à rebellibus subditis: quod ad eumdem Ferdinandum confugerit cum uxore & filiis*, Alfonso & Ferdinando *supra fontem dictis; multisque donatus possessionibus, post rem fideliter contra Mauros gestam in obsidionibus Cordubensi atque Hispalensi, apud* Concham *consenuerit, & vixerit usque ad annum* MCCLXX *octogenario major; quod denique prædictis filiis relinquens quidquid possidebat, dono* Jacobi Regis, *in regno Valentino jam Christiano, alias in Murciensi Regno possessiones dimiserit* Hospitali S. Jacobi Conchensis.

quibus tamen aliorum novæ conjecturæ nituntur.

16 *E contra, invento semel vero anno miraculi Caravacani, longe verosimiliori conjectura opinari quis posset, quod* Abuzeyt, *tunc cum res ageretur Rex dumtaxat seu Regulus Caravacanus, sub* Alfonso IX *S. Ferdinandi avo etiam* Rex Conchensis *fuerit, sub imperio tamen potentioris unius* Mahomadi (*uti Maurorum mos ferebat*) *qui ipsa* Concha *totaque circum regione amissa anno* MCLXXVII, *vitam ac libertatem pactus à victore Castellano, permissus sit arbitrio ac lege sua vivere* Caravacæ *cum titulo regio. Quod Mauris circa annum* MCXCV *erectis præsentia Regis* Almahadi, *immani cum exercitu ab Africa appulsi in subsidium* Mahomadi, *ipse* Abuzeyt *eisdem se conjunxerit, recuperandi regni spe magna plenus. Quod pugnæ & victoriæ ad Alarcurim de Christianis relatæ particeps, ex eoque ferocior erga eosdem, complures* Caravacam *abduxerit captivos, interque eos etiam* Sacerdotem *unum. Quod denique eo Missam celebrare jusso factum sit miraculum, quo motus Rex ad fidem Christianam accesserit; cujus liberius exercendæ causa*

Pro illis alia verosimiliores suggeruntur.

Cara-

Caravacense *oppidum* Alfonso *tradiderit, accepta in vicem turri quadam prope Concham, quæ etiam hodie à tali incola nomen suum retinet. Nihil tamen istorum velim asseverare, præter annum gestæ rei, sicut eum accepi, eumdem, quo* S. Ferdinandus *natus dicitur ; ad cujus proinde laudem nonnihil faciat* Apparitio *istius* sanctæ Crucis, *velut præsagium nascituri mox Principis, perquem* Crux *exaltanda plurimum, atque ad sacræ Religionis cultum reducenda essent omnia istæc cis mare Maurorum regna, vel saltem tributo subjicienda.*

Alia ejusdem historiæ monumenta in picturis antiquis,

17 *Cetera quæ ibidem Caravacæ inveniuntur monumenta, ad rationem temporis indifferentia sunt, historiæ tamen veritatem confirmant ; ideoque sicut relata à Roblesio, ita hic etiam referri digna. Ac primo in pariete collaterali altari, quod est in capella sanctæ* Crucis *ad latus Evangelii, cernitur* pictura Regis, equo insidentis & toga cerulea induti ; *juxta quem stare videtur multus populus,* Clericum *captivum adducens ; in ora autem togæ extima, velut acupictæ cernuntur hæ notæ :*

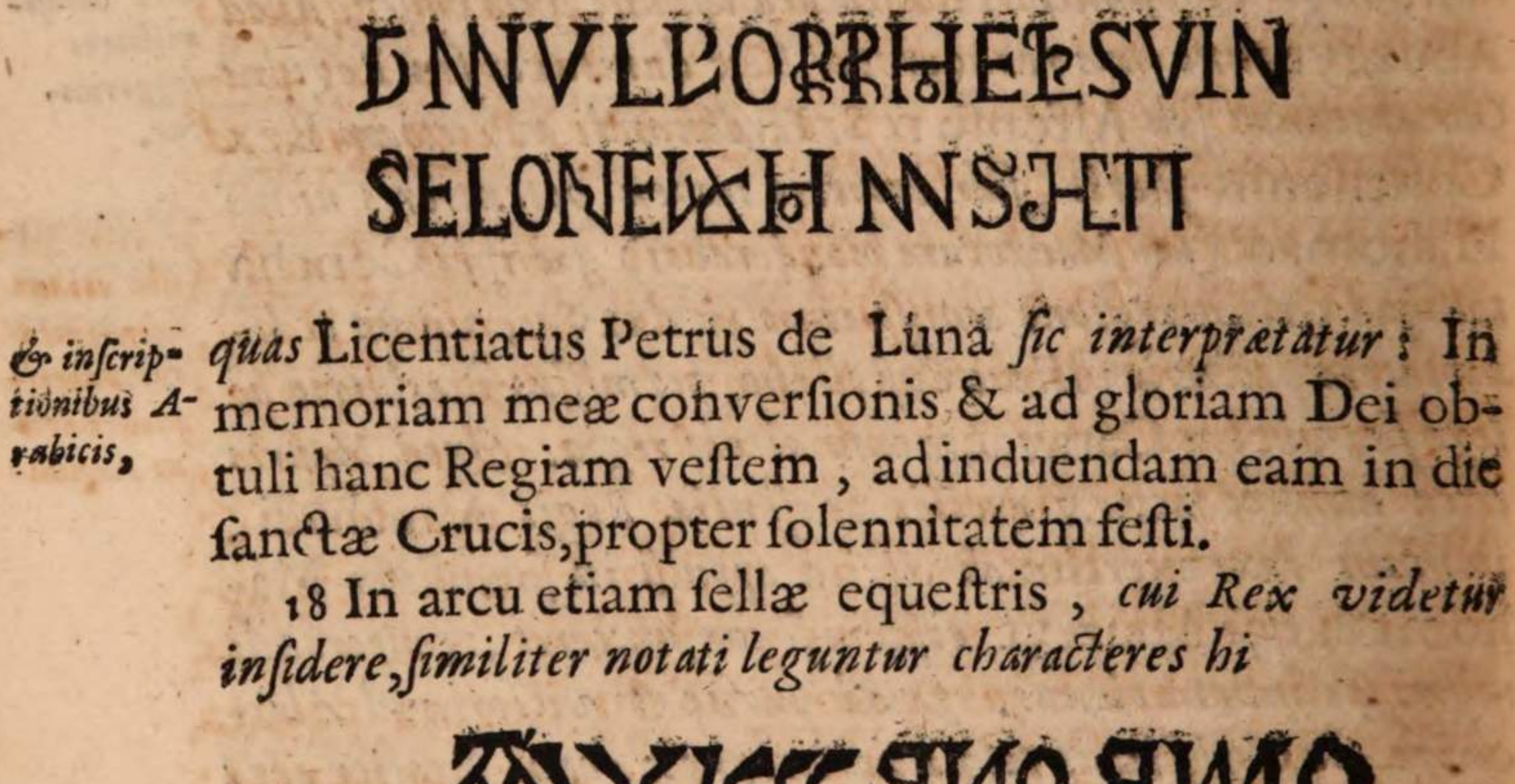

& inscriptionibus Arabicis,

quas Licentiatus Petrus de Luna *sic interpretatur* : In memoriam meæ conversionis & ad gloriam Dei obtuli hanc Regiam vestem, ad induendam eam in die sanctæ Crucis, propter solennitatem festi.

18 In arcu etiam sellæ equestris, *cui Rex videtur insidere, similiter notati leguntur characteres hi*

ideſt, Cum hoc equo exaltavi Legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. *In altero parietis latere, ad cornu Epistolæ, exprimitur* disputatio Regis & sacer-

sacerdotum ejus cum Clerico, *Rex autem sedet in sedili, Clericus vero stat atque incipit Missam, interim dum* Angeli dimittunt Crucem, *quæ est magnitudine ac forma quam expressimus. Circa prædictas vero inscriptiones, unum te monitum, lector, velim, solam ultimam, in locum alterius elegantius nonnihil pridem sculptæ, sed inter operarum manus deperditæ, recens sculptam, plane ex forma characterum Roblesianorum, habere formam scribendi Arabicam, à dextra ad sinistram, nostræ contrariam; idque casu potius quam consilio, quia oscitabundus sculptor non cogitavit propositam sibi formam invertendam fuisse in sculptura, ut similis exemplari Roblesiano impressio evaderet. Retinendam tamen eamdem putavi: vehementer enim suspicor, id, quod hic error videtur, veritatem esse genuinam; & prius ipsum Roblesii sculptorem erravisse, adeoque omnia à dextris ad sinistram ducenda fuisse, contra quam factum videmus. Invenio enim inter veteres schedas (Rosweidine, an Bollandi nescio) eadem omnia descripta à dextris ad sinistram, & opinor Carvacâ fuisse missa ad corrigendum prædictum errorem, siquando Roblesii liber hic recuderetur. Certius hoc poterunt præsentium oculi, ad quos me refero, æstimare. Pergo igitur ad id quod ultimo loco sic refertur:*

nescio an satis rectæ expressæ.

19 *In pariete qui est è regione altaris, ubi est fenestra rotunda, de qua supra, conspiciuntur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis personis, assistentes baptismo Regis; qui baptizatur à quodam nostro Sacerdote, eodem, quantum ex faciei lineamentis apparet, qui captus fuerat & Missam dixerat.* Rex *vero* ad pedem Fontis sacri apparet genuflexus, *manibus junctis hilari vultu cum magna devotione: juxta autem assistit* Regina togata *magnæ majestatis, & circa oram togæ videntur hæ notæ:*

ubi etiam repræsentatur baptismus Regis ac Reginæ.

Ego Regina Heyla, nunc Helena, uxor Abuzeith & duo filii mei, fuimus converſi per Dei gratiam ad ſanctam fidem: in cujus rei memoriam hic effigiata ſum. *Quia hi characteres vulgo non intelligebantur, ideo converſionis hujus notitia ſic videtur abiviſſe ex memoria hominum, ut econtra crederetur* Regina *obſtinaſſe animum in ſuperſtitione patria. Cæci enim apud ſanctam Crucem recitant quamdam precationem, in qua, nulla facta converſionis ſecutæ mentione, ſolum dicitur Regina, intellecto miraculo, manſiſſe Moratallæ, ubi erat, quaſi ad virum numquam reverterit: quod tamen ex eo ſilentio non abſolute ſequitur, & præter ſolitum facit Robles ipſa talis comprecationis verba non exprimens. Potius dixerim, primo indignatam marito ad Chriſtum converſo Moratallæ manſiſſe; poſtea vero cognita miraculi certitudine, eidem reconciliatam ac ſimul baptizatam fuiſſe. Ipſas picturas ſi nanciſci in tempore potuiſſem, etiam hic æri inciſas dediſſem: fortaſſis id alibi adhuc facturus.*

Objicienti quædam Chronica, nec verba eorum proferenti,

20 *Productis hunc in modum quæ pollicebar monumentis, omniũ de re geſta antiquiſſimis, eoque præſertim quo circumſtantiam temporis edocemur expenſo, quod ſolum adverſus quæcumque Higueræ figmenta ſufficere poſſet, finieram Paragraphum: cum iterum Robleſii librum revolvens, inveni pag 45 teſtimonia duo, ſi vera forent, juſtam dubitandi cauſam injectura; non tamen originalibus ſuis verbis expreſſa (quod ſane oportuerat) ſed propria ipſius Robleſii phraſi. Ea tamen proponenda judico, ne quis, Higueram forte defenſum excuſatumque volens, minus ſincere egiſſe me queratur.* Conſtat, *inquit Robles*, per hiſtoriam quam Rex Jacobus compoſuit, quod Abuzeyt erat Rex Murciæ & Valentiæ anno MCCXXV, quando prædictus Jacobus obſedit Paniſcolam, diu antequam expeditionem contra Baleares ſuſciperet; quodque idem Abuzeyt,

ut

ut talis, obtulerit Jacobo partem redituum Regnorum suorum, qua delinitus in Aragoniam reverteretur. Constat etiam ex Historia generali Alfonsi Sapientis, quod anno VI Ferdinandi Regis, patris ejus, dictorum Regnorum Regem agebat Zeyt Abuzeyt: quodque clientelæ Ferdinandi se subiecerit Conchæ, ne porro, sicut jam aliquoties fecerat, infestaret ditiones suas inferendo iis bello. *Ex his autem sequeretur* Abuzethum *primis octo vel decem annis regni Ferdinandei necdum fuisse Christianum.*

21 *Sed contra, ex ipsius* S. Ferdinandi *Actis Chronicaque observo, primam illius incursionem in Mauros, qua* Quesada *cepit* Ubetæque & Beatiæ *fines vastavit, cadere in annum regni ejus septimum. In iisdem etiam nullum invenitur vestigium belli, unquam ab eo contra* Valentiæ Regem *gesti, quem Arragoniis subigendum relinquebat, ipse in Bæticam vicinaque regna occupanda intentus. Non etiam invenimus quod in Mauricani Imperii partitione* Valentia & Murcia, *nedum* Caravaca, *communem unum Regem habuerint: invenio autem* Regem Murciæ, Abenhud *dictum,* Ferdinando *primum se subjecisse anno* MCCXL. *Denique confundere omnia videtur Robles, dum sibi credi postulat, quod* Zeyt Abozecrith, *Mahomadi apud Rodericum frater;* Zeyt Abuzeyt *ex inscriptione Caravacensi noscendus;* & Zeyt Benceit *nuncupatus apud Arabes, & fortassis in Historia Iacobi Regis; non solum conveniant nominibus, unum idemque valentibus (quod gratis præsumitur) sed etiam una eademque sint persona; cum istis de quibus agimus seculis, inter Christianos Hispaniæ Reges tot inveniantur vixisse* Alfonsi, Sancii, Ferdinandi *&c, tam inter se varii quam nominibus iidem.*

opponitur fides certior Chronicæ Ferdinandæ.

CAPUT III.

Historia & miracula sanctæ Crucis descripta Caravacæ anno 1375, cum Appendice anno 1392 subjuncta.

22 *Caravaca coram Magistratu.*

QUidquid *ulterius profert Robles ad confirmandam Historiæ prætitulatæ veritatem, nihil facit ad comprobandum annum excogitatum à Romano de Higuera, quamvis hic adeo fidenter faciat commentitium* Joannem Ægidium de Zamorra *provocare ad* Relationem Conchensem & Carevacensem. *Quàm æque subleſtæ fidei ſit prætenſa* Conchensis relatio, *ſupra vidimus, quoad annum tamen aliter ſtatuit* : Caravacensis *annum nullum notat. Eſt autem ſincera prorſus & fide digna : quare omnino exiſtimo non omittendam quin Latine reddatur, ſicut invenitur apud Robles pag.* 41 *legitime tranſcripta anno* MDLVI *ex antiquiori tranſumpto anni* MCCCCLXXX: *cujus originale, vetuſtius fuiſſe anno* MCCCC, *infra docebo. Sed duorum Notariorum, conſequenter id agentium, præliminaria verba prius accipe.*

an. 1556 deſcribitur vetus hiſtoria,

23 In oppido Caravacensi, die ſecunda menſis Januarii, anno MDLVI. Hodie coram admodum Magnifico Domino Franciſco Muſo Muñoz, Prætore ordinario hujuſce loci, comparuit præſens Franciſcus de la Torre, Sacriſta S. Veræ-Crucis: & dixit, quod prænominata Reliquia fecerit multa miracula, deſcripta in papyro quam exhibet : quorum ut memoria perpetua conſervetur, petit in hac pergamena charta fieri tranſumptum authenticum, in forma probanti, idque ſibi tradi. Teſtes Geneſius Botia, & Henricus de Moya, & Licentiatus Muñoz. Dominus Prætor, mandavit mihi Petro Dias ſcribæ, ut faciam tranſcribi prædicta miracula S. Veræ-Crucis in pergamenо,

no, tradamque ut petitur: & dixit quod interponebat, ſicut interpoſuit, auctoritatem ſuam & decretum judiciale, ac nominis ſui ſubſcriptione firmavit, Franciſcus Muſus Muñoz: ex mandato vero Dominationis ſuæ, Petrus Dias ſcriba. Tranſumptum autem tale eſt.

ex tranſſampto anno 1480,

24 In Dei nomine. Amen. Notum ſit omnibus, præſens & publicum inſtrumentum tranſumpti viſuris, audituris, aut lecturis, quod in oppido Caravacenſi decimo die menſis Septembris, anni à nativitate Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti MCCCCLXXX, coram venerabili & honorato Domino Chacon, Capellano Regis & Reginæ Dominorum noſtrorum, Vicario Carabacæ & in territorio ejus pro Reverendiſſimo in Chriſto Patre, Domino Roderico de Borgia, Miſeratione divina Epiſcopi Portuenſis, Cardinalis Valentini vulgo dicti, Vice-cancellarii Sedis Apoſtolicæ, & Adminiſtratoris Epiſcopatus Cartagenæ, coram me Notario ac ſcriba & teſtibus infraſcriptis præſentes comparuerunt honorati viri, Petrus Fernandi Botia Prætor-major, & Joannes de Chinchilla & Alfonſus de Robles Prætores ordinarii oppidi prænominati: obtuleruntq; & per me legi fecerunt quamdam ſcripturam, exaratam in papyro, tenoris ſequentis.

ſecundum originale factum ſub ;;m endatore Garcia de Cardenas,

25 Omnibus quaternum hunc teſtimonii viſuris, quos Deus honoret & ſervet à malo. Ego Garcias Lupi de Cardenas, Commendator Carabacæ, Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales, & Bonihomines prædictæ villæ, inclinamus & commendamus nos veſtræ gratiæ & nobilitati, tamquam iis quibus optamus ut Deus multum honorem multamque felicitatem impertiatur. Sciatis, quod ad notificandum & demonſtrandum fidelibus omnibus Chriſtianis ſtatum veræ Crucis Caravacenſis, & miracula quæ per illam ſunt facta ac fiunt quotidie, uti viſibiliter conſpexerunt majores noſtri, & nos conſpicimus quoquot hodie ſumus habitatores hujus villæ; mit-

 timus,

timus Gratiæ veſtræ Procuratorem noſtrum, Fr. Petrum, Prædicatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velitis habere cuſtodiæ ac gratiæ veſtræ commendatum, juvetiſque eleemoſynis veſtris, ad exornandam reparandamque ſanctam eccleſiam & turres ſanctæ ac veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta eſt.

narrante, quod deficiente ad Miſſam Cruce,

26 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, ſuo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit ſciſcitari ex eo Regem, quare Miſſam celebraret. Qui reſpondit, Scito, Rex, quod omnis Clericus ordinatus ad Miſſam, poſtquam ſacris veſtibus indutus eſt, & protulit ſancta illa verba, quæ Chriſtus dixit feria quinta in cœna, hoſtia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus ſanguis: & ſic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, niſi ſeipſum faceret id videre. Reſpondit Clericus, Domine, ſi mihi facis adferri omnem apparatum neceſſarium ad faciendam Miſſam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit, ut quidquid neceſſarium erat referret in ſyllabum ad memoriam: & hoc fecit Clericus, niſi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde miſit Rex nuntium ſuum; quo reverſo, die mane ſequenti ſurrexit Clericus, & recitavit Horas ſuas; unaque cum Rege ingreſſus turrim caſtri, ubi vera Crux eſt, veſtivit ſeſe, fecit confeſſionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter animo conſternatus converſuſque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maximc neceſſariis ad Miſſam dicendam. Quærenti vero, quæ? reſpondit, Crux, Domine. Tum Rex aſpiciens verſus altare, viſa ibi ſancta ac vera Cruce, dixit: Eſtne iſta, quæ ſtat ſupra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Miſſam dicere. Et quando elevabat Hoſtiam, animadvertit Rex inter manus Clerici puerum candidum & formoſum: ille autem Miſſam abſolvit.

27 Eadem

27 Eadem hora cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, quod lex Christianorum erat res sancta : & liberavit Clericum , factusque est Christianus ipse , & subditi ejus quotquot voluerunt : & dedit terram suam Christianis : qui vicissim ei dederunt turrim circa Concham , quæ vocatur turris Abuzeyt, ut illic vitam duceret : & ibi sepultum jacet ejus corpus. *His præmissis continuabatur narratio miraculorum usque ad annum* MCCCLXXV *patratorum: siquidem ipsa sint hic omissa (ut puto) à quibus* , *ut* ex veteri memoriali *acceptis, librum suum secundum orditur Robles. Certe miracula aliqua hoc loco adscripta fuisse, præsupponit hujusmodi apud eumdem Roblesium conclusio :* Atque hæc est primigenia historia S. Veræ-crucis (quamvis tam admirabilis, ut verbis nequeat scriptove comprehendi) nec non multorum ejus miraculorum quæ fecit facitque quotidie &c. *Si vel pauculæ adhuc lineæ sequebantur hanc conclusionem , prout indicare videtur* τὸ &c ; *nescio cur eæ non fuerint exhibitæ, verosimiliter enim continebant notam anni quo scriptura hæc facta fuit. Interim in ejus notitiam videmur posse devenire per supradicta miracula , quorum , ex invariato apud Robles veteri Hispanico contextu, per* Alfonsum Ruiz Notarium publicum Carabacensem *notato , hic tenor est :*

est conversus Rex barbarus.

ubi consequenter descripta etiã viden'ur fuisse miracula,

28 Tempore Garciæ-Sancii Mesia Commendatoris Caravacensis anno MCCCXLVIII, grande incendium exarsit in ecclesia & turri S. Veræ-Crucis , adeo ut effluens per portam cera liquefacta & ardens æquaret altitudinem dimidiæ tibiæ ; flammæ autem pertingerent usque ad supremum culmen ipsius turris. Nihilominus armiger quidam ipsius Commendatoris , magna cum devotione dixit , quod paratus erat mori in obsequio S. Veræ-crucis ; adeoque vel ipsam in sua capsa eripere igni , vel in eo conatu vitam ponere. Irrupit ergo per medias flammas , capsamque S. Veræ-crucis ab iis extraxit, prorsus illæsus egrediens. *Hic porro merito dolet Robles, nomen viri , æterna*

de Cruce citra noxam flammis erepta an. 1448.

memoria dignum, non fuisse scripto consignatum: deinde, ut ad secundum Miraculum transeat commodius, notat eo ipso tempore magnam illam atque universalem mortalitatem extitisse, cujus calamitates versibus suis Patrarcha intexuit; putatque ejus prænuntium fuisse incendium istud: deinde interruptum contextum sic prosequitur:

& altera mortalitate an. 1350 prænuntiata.

29 Postea anno secundæ mortalitatis, qui fuit MCCCL, Commendam Caravacensem administrante Petro Alvarez, tam ipse Commendator quam armigeri sui, ac multi boni viri, istic forte præsentes, viderunt efferri in cælum magnum splendorem ardentium cereorum ex capella S. Veræ-crucis: quod magni prodigii loco habitum: statimque secuta est altera ingens mortalitas. *Addit vero iterum Robles, eadem pestilentia extinctum fuisse Regem* Alfonsum XI, *in obsidione arcis de* Gibraltar. *Ita scribere Ioannem Nonii de Villasan in prædicti Regis Chronica cap.* 341.

Deque muliere & juvene apud Mauros captivis, & solutis.

30 Alias etiam, tempore ejusdem Commendatoris, excurrerunt Mauri Moratallam usque, & magna præda collecta Velezium abduxerunt uxorem DaciGil: quæ ibidem detenta commendavit se S. Veræ-cruci. Mox autem aperta ei ultro est porta quædam, & ipsa trans lecticam, intra quam dominus suus dormiebat, desiliens, pervenit usque ad portam domus: quam aperiens, abiit ad domum alterius Mauri, ubi captivus tenebatur Christianus quidam cognatus suus, cui nomen Gonsalvo Ferrerio. Aperiens ergo etiam istius domus portam, intravit solvitque cognatum à cippo cui adstringebatur. Tunc pariter demittentes sese per murum quemdam, quarto post die appulerunt Caravacam: ibique noctem pervigilem egerunt in ecclesia S. Veræ-crucis, relictisque ferreis quæ Gonzalvus attulerat vinculis, abierunt.

Narratur ibidem quod S. Crux intra capsam sonum ingentem dedit,

31. Commendam gerente Ægidio Rodriguez Nogerolio, quodam die, cum turba multa S. Veram-crucem in processione deduceret, ipsam intra brachia ferente Joanne de Pareja, nunc Lorcæ commoran-

te,

te, tunc autem annorum circiter quatuordecim puero; & hunc sustentantibus hinc quidem Petro Garcia, tunc scriba oppidi Caravacensis, inde vero Joanne Pereton; accidit circa ecclesiam S. Bartholomæi, quæ procedentibus transeunda erat, quod Vera-crux quasi tonitru dedit intra arculam suam, nulla ejusmodi sonitus causa apparente. Obstupefecit omnes miraculum tam grande, judicaruntque alteri portitori tradendam Crucem, qui fuit Ferdinandus filius Joannis Pereton, puer parvulus; itaque perrexerunt cœptam pompam deducere. Postquam vero ad ecclesiam redierunt, apertâ capsâ, invenerunt argentum, cui S. Vera-crux inclusa erat, crepuisse, incertum qua de causa; in ipso autem loco, ubi miraculosus sonitus exauditus fuit, fundata est postea Parochialis ecclesia, quæ hodiedum manet.

quod in eam blasphemus punitus sit,

32 Rursus tempore ejusdem Ægidii Rodriguez, degebat Caravacæ vir quidam, non solum alearum lusui perdite addictus, sed etiam solitus inter ludendum abnegare S. Veram-crucem, adeo ut vice quadam tantum non raptus à diabolo fuerit. Haud tamen propterea execrationes consuetas dimisit. Cum ergo Commendator prænominatus, aliis bonis viris comitatus progrederetur versus ecclesiam S. Mariæ, & aleatorem prædictum audiret more solito dejerantem; cannam quidem quam manu ferebat quasi percussurus extulit, sed irruens in eum alter ipsam de manibus violenter extorsit, cepitque fugam versus turrim S. Veræ-crucis. Currebant ergo post eum alii, videruntque impingere in valvas ipsius turris, nullo ferreo repagulo clausas, sed simpliciter conniventes; nec tamen eas, quocumque adhibito nisu, aperire valentem: quare exinde insiliens inter duas murales pinnas, eisdem cum ipso ruentibus decidit, malaque morte periit, qualem execrando tam pretiosam Reliquiam commeritus erat.

Postea juvenes duo, Oscæ captivi in domo Ali Al-

& duo captivi liberati:

cizarii, commendarunt se S. Veræ-cruci ; & liberati dimiserunt compedes suos ; atque egressi de loco per nocturnas tenebras , neque scientes quo vel quaerent , postero die invenerunt se in hoc oppido. Erant autem, unus quidem eorum Archonensis, alter Mesensis. Porro quidquid hic scriptum est contigit ab anno MCCCLX usque ad CCCXXV, eo tempore quo Rex Castellæ erat D. Henricus, ejus nominis secundus. *Et hic ego primam scripturam, coram Garcia de Cardenas factam, terminari reor : postea vero eidem chartæ successive adscripta miracula sequentia.*

& hæc intra 1460 atq; 1475.

item anno 1376 cæcus illuminatus,

33 Post ista , anno Eræ MCCCCXIV , qui est annus 1376 venit Caravacam Alfonsus Martin , cribrator, civis Hispalensis ex Collatione S. Ægidii, cæcus, ducente ad manum filio , obtulitque S. Veræ-cruci casulam sericeam calicemque argenteum : & noctem totam ibidem pervigilavit. Sub horam vero matutinam soporato sanguis erupit ex oculis , quos deinde experrectus sibi persanatos sensit, tam bonis iis utens quam ullus ex nobis, sanusque remansit. Actum hoc coram Commendatore prædicto , & aliis viris bonis hujus loci.

** imo 1378 puer mortuus suscitatus,*

34 Anno 1387* erat Commendator Caravacæ, decimus tertius ex Ordine, D. Gometius de Sotomayor , cum esset Magister S. Jacobi D. Gometius Suarii de Figueroa. Tempore istius Commendatoris annis jam circiter quatuordecim præteritis, misit Paganus Rodriguez , incola prænobilis civitatis Murciensis, lampadem argenteam , involutam sindoni mortuariæ filii sui, qui mortuus eique involutus fuerat , sed commendatus huic S. Veræ-cruci revixit. Coram omnibus autem elevata est lampas, quæ hic prius erat , atque ex oleo quod continebat transfudit in novum , & utrique simul ardenti abundavit oleum.

** imo 1392*

35 Anni jam circiter sex transierunt (numeramus autem 1382*) quod ingens tempestas locustarum pervasit

vasit oppidum territoriumque Lorcense, spem totam futuræ messis depascens, ac ne in arboribus quidem viroris aliquid reliquum faciens. Missi huc ea de causa fuerunt Petrus Dias de Corduba, Petrus Joannes de Palentia, & Joannes de Corvalan: qui instituta processione S. Veram-crucem intinxerunt aquæ, & aquam inde defluentem tulerunt Lorcam, eâque conspersérunt agros: quo facto intra tertium diem cessavit calamitas, nec quidquam ulterius facere animalcula noxia potuerunt. *Hactenus Appendicula illa, ut est apud Robles, annorum zyfris (meo quidem judicio) mendose transcriptis vel impressis: quas si juxta marginales correctiones mutare liceat, rectus omnino ordo erit, neque postremum censeri debebit factum scriptumque citius, quam fierent & post annos quatuordecim scriberentur penultima duo. Etenim sicut post annum* MCCCLXXV *(in quo finit Relatio, curante D. Garcia de Cardenas scripta) recte sequetur primum Appendiculæ hujus miraculum de anno* MCCCLXXVI; *sic huic succedent etiam recte secundum ac tertium de anno* MCCCLXXVIII; *& ultimum factum fuerit anno* MCCCLXXXVI; *annis utique* VI *prius quam ultimum, &* XIV *annis prius quam penultima scriberentur; siquidem scripta omnia fuerint anno* MCCCXCII. *Incuria autem magna usos Roblesii typothetas in zyfris ejusmodi, videmus etiam pag* 104, *ubi eadem locustarum depulsio memoratur, & pro* 1382 *hic expressis, invenitur* 1384. *Sic infra num* 47 *die Veneris sancto* XIV *pro* IV *Aprilis cogar scribere, ita exigente Paschali calculo anni* MCCCCXXX, *qui Pascha retulit, non* VI Aprilis *(uti perperam dicitur num* 48) *sed* XVI *uti reposui: erat enim littera Dominicalis* A, *cyclus Lunæ* 6, *ultimum autem Pascha actum* VI *Aprilis fuerat anno* MCCCXCIII, *neque ipsum tali die rediit nisi anno* MCCCCLV. *Deprehenso autem tam evidenter ejusmodi vitio, consultum censui* 52, *tres annos adscribere intervallo uniusmiraculi ab altero, pro duobus; & pro anno* MCCCCLXXIV *retare* LXXVI, *ac rursum num.* 53 *&* *num.* 56 *pro* MCCCCLXXII; LXXVII, *ac num.* 62 MDXCVII *pro* XCII, *ut suo ordine*

locustæ an. 1386 *abactæ,*

& hæc ultima additæ an. 1392.

ordine relata habeantur omnia, & culpa confusorum numerorum penes solos typothetas residere credatur.

35 *Ex tali correctione illud etiam commodum sequitur, quod scriptio quæ alias deberet dilata credi usque ad annum* MCCCCI *vel* II , *præcesserit immediate annum vastationis & incendii, oppido & ecclesiæ Caravacensi à Mauris Granatensibus illati anno* MCCCXCIII : *possitque pro singulari Dei sanctæque Crucis beneficio numerari , quod scriptura hæc (in arca ipsius sanctæ Crucis olim servata) flammas evaserit , quibus alias publica omnia oppidi monumenta conflagrasse probat Robles pag.* 81 , *adducto Instrumento authentico , penes civem quemdam Caravacensem etiamnum existente , per quod filiis Martini de Pareja testimonium , de bona & antiqua sui Patris nobilitate , ex archivio loci petentibus respondetur , quod* tempore rebellionum sub Commenda Petri Lopez Faxardi , Mauri combusserint omnia quæ requirebant scripta , quando toti villæ flammas subjecerunt. *Existimat Robles hoc incendio periisse quidquid antiquarum scripturarum de* historia & miraculis S. Crucis *Caravacæ inveniebatur tempore* Joannis Ægidii de Zamorra, *ad* S. Ferdinandum *scribentis, & quidquid deinde scripto fuerat consignatum. Sed præterquam quod illum , ex solo Higuera notum scriptorem , fictitium existimo ; ita in hac opinione confirmor ipso jam exposito memoriali anni* MCCCLXXV ; *cogorque credere , nihil tunc aliud inveniri potuisse quam quæ retulimus ; alias enim talium scripturarum mentio faciendа fuisset ab eis , qui (uti apparet) intendebant historiæ & miraculis præmemoratis fidem omnibus quam certissimam facere.*

ante incendium anni 1393.

CAPUT IV.

Ulteriora quædam prædictorum teſtimonia, ante confictionem fabularum ſcripta.

Ex Apophia Doctoris Oncalæ.

AD majorem confirmationem præmiſſorum, ulterioremque declarationem mirabilium S. Crucis, *lubet huc etiam referre originalia verba* Doctoris Oncalæ, Canonici Abulenſis, *relata per Robles pag.* 36; *dicitur enim is primus fuiſſe, qui de hiſtoria Caravacana aliquid prælo dedit, in ſua* Apophia; *& inter primos numerari debet, quorum ſcripta apud Hiſpanos, beneficio inventæ invectæque eo recens typographicæ artis, lucem publicam aſpexerunt. Tantæ antiquitatis argumentum ſumo, primum ex Theatro Eccleſiaſtico Mag. Ægidii Gonzales Davila parte* 2, *edita ſub annum* 1647, *ubi de Eccleſia Abulenſi acturus, præponit Catalogum virorum in urbe iſta illuſtrium, qui tum aliis titulis tum etiam ac ſpecialiter ſcriptis claruerunt, abſque ulla iſtius* Oncalæ *mentione: quia (ut credo) & ipſius & librorum ejus memoria omnis Abulæ jam evanuerat. Rurſum vir illuſtriſſimus Nicolaus Antonii, Eques S. Iacobi & Canonicus Hiſpalenſis, cum Romæ ageret Regis nationiſque ſuæ Procuratorem Generalem in Curia, ibidem anno* 1672 *edidit duobus inſignibus tomis Bibliothecam ſcriptorum Hiſpanorum qui poſt annum* MD *claruerunt, altumque in eo tacet de* Oncala, *utique quia ob ſuam antiquitatem non cadebat ſub ætatem noſtri ultimoque elapſi ſeculi. Hic ergo tam vetus ſcriptor, ut nihil habet quod Higueræ commentis faveat; ita atteſtatur veteribus quæ laudamus & amplectimur monumentis, in hæc verba, leviter expurgata à mendis, quibus veterum typorum non peritiſſimus librarius, Robleſio apographum ex impreſſo curans, ea videtur deformaſſe, prout in margine notabo ad hæc ſigna* ***

vetuſtiſſimæ impreſſionis,

38 Ineſt & Carabacæ celebris * memoria, de ve-
* celeſtis nempe
tuſto miraculo Crucis, quam oppidani Veram vo-
cant; apparuit enim Chriſtiano Sacerdoti, cum ſo-
la deeſſet ſacrificaturo, hiſtoriamque referunt. Reg-
nantibus [per] * Hiſpanias Mauris, eaque loca tenen-
*Hiſpaniis
tibus quæ ſunt ad Caſtulonenſes & Oretanos, quæ-
refertur hiſtoria Crucis Caravacanæ,
que hodie Murtienſe regnum appellitant, ob pluri-
morum Myrtorum exuberantiam, bella cum eis Hiſ-
pani Chriſtiani gerebant, [&] finibus expellebant
ſuis, tumultuantibus animoſi. Per id tempus religio-
ſus quidam Sacerdos noſter ad eos commeat, Chri-
ſti Euangelium prædicaturus, [&] ſacra perſuaſurus,
* auxilii
ſive neci ſive vitæ paratus; ſummique fretus * au-
xiliis Dei, dat operam audacius, quo multas (ſi * poſ-
* poſtulet
* Crucifi-
caret
ſet) fidelium animas Chriſto * lucrifaceret: in primis
ſacrum Miſſæ officium apud illius loci Regem inter-
rogatus laudat audacter, docet, ſuadet. At Rex au-
diens, quaſi per opprobrium, jubet, rem divinam ut
faceret more patrio, viſurus quid eſſet, quod tanto-
pere Chriſtiani magnificarent. Sed quoniam appa-
ratus [ad] Sacrum celebrandum defuit, miſit è veſti-
* prius
gio * pius Sacerdos urbem Concham, quam Chri-
ſtiani tenebant, famulos, ut per eos ſibi remitterent
ornamenta, quæque ad Miſſæ Sacrificium, magno
*Rege viſuro, neceſſaria forent Remiſſa ſunt omnia
* Regi
* Myſtis
præter Crucem. Incipit * Myſtes celebrare. Cumque
advertiſſet Crucem deeſſe, ſacrificio Miſſæ neceſſa-
riam, conſtitit turbatus [&] multa volvens. Eſt enim
ſummo Chriſtianorum omnium conſenſu receptum
valdeque conſentaneum, non niſi præſente Cruce
ad aram celebrare. Conſpexit Rex Maurus ceſſan-
tem, in pallorem faciem vertere: rogat, num quid-
quam accidiſſet. At ille; * Deficit Crux reſpondet.
* Deſtitit
Continuo Rex; * Num illud eſt? ait: videbat enim
* Nan
Angelos Crucem * obviis manibus afferentes altaris
* obiit
faſtigio, quos digito demonſtrabat. At Sacerdos, Deo

ſeque

ſpeque certa plenus,elevatis oculis gratiis actis,Crucem cæleſtem ab Angelis ſuſcipit, Sacrumque lætabundus abſolvit. Rex vero, & plurimi qui cum eo aderant,conſpecto miraculo confeſtim [in] Chriſtum crediderunt,verumque lumen * accipientes, religioſum Myſtem, munere illius effectuque; ſecuti ſunt *haud gravate.

* accipiens

* ad huc

39 Eſtque ea Crux, & in hodiernum uſque diem, non incolis tantum, ſed Hiſpanis omnibus, maximis honoribus venerationeque ſemper habita:quam ſummo ſtudio ſummaque vigilantia, in edita fortiſſimaque arce poſitam, aſſervant [incluſam] * arculę, ut & perpetuo lumine illuminetur, & non niſi tribus clavibus clauſam venerentur * religioſe vicini provinciales. Tradunt etiam à paſtore ſubreptam, & nimio quaſi pondere furem diſruptum, & [ad] arcem divinitus reverſam: uſque adeo divina numina delicta latrociniaque [non] patiuntur, nec ſine pœna facinora praviora relinquunt:tanti eſt * jus ſuum cuique tribuere. Narrant & alia quam plura certiſſimaque miracula, non aſpernanda, ſed quæ ob brevitatem non vacat in præſentia[rum] recenſere: iniquis * enim ſpatiis excluſi,alio ſtylum intendimus properantius: ſed illud non deſinam interim [monere.] Celebrant Carabacenſes Veræ-crucis feſtum ſolenne ad * v Nonas Maji, conventumque celeberrimum ibi peragunt mercimoniorum, quo mirum eſt quanta advenarum præſentia, quanta confinium populorum copia, adja[cen]tiumque provinciarum turba avidiſſime confluat.

* avolæ

* religioſi

que furem ſuum diſrupit,

* vis

* etiam

* ad IV

40 Aliud [quoque] ſanctius frequentiuſque miraculum * ac ſolennius non * videtur prætermittendum. Etenim multi religioſi [Sacerdotes] urbis ac provinciæ, cum tota plebe, incenſis funalibus, magna pompa magnaque veneratione, non ſine choreis & ſaltatoribus, inter maximas peregrinorum con-

* ad

* video

ſtipan-

* arce

ſtipantium catervas, apertam Crucem ex *arca de-

& 3 Maji proceſſionaliter delata ad aquas ſanctificandas, elicit ſereno cælo pluvias.

promptam, inauratæque lecticæ impoſitam, quotannis uſque ad proximum lacum efferunt (Acequiam vocant) inibique ter urbanus Archipres[by]ter eam lymphis merſam (extremam ejus nempe partem intingens) [extollit: terque eadem] coram frequenti populo aſpicienda adorandaque circumfertur. [Tunc] quaſi aquis [inferioribus] ſanctificatis & vocatis ſupernis (mirabile viſu) confeſtim pluviæ, apertis nubibus de cælo deſcendentes, ingruunt ſæpe veſperato feſto, & per ternos quaternoſque dies

* celebritate
* luxurioſis
*mundant
* quos ut rerum

*celebritatis ſæpius per Octavas effluunt: quibus deſiccata arva fœcundiores fruges & *luxurioſius creſcentia pabula innumeris gregibus & animalibus *inundant: quod ut *verum, admoniti hiſce oculis, præſen[te]s inſpeximus, fidem ſcriptis facturi: oppidanique ſeniores affirmant, numquam ſe ſine opportunis optatiſque pluviis id feſtum celebratum meminiſſe, qua una re fructus colligunt uberiores.

* Tunc urbe

Hinc *urbs illa præ vicinis plus abundat opibus. Sed & naturæ locique vitio Deus optimus maximus hoc muneris miſeratus indulſit: eſt enim ea Hiſpaniæ pars & ſolis acerbitati expoſita ad meridiem, atque ob

* animis

hoc ſitibunda; niſi *annuis per rivulos aquis [aridita-tem terræ] lenientibus agri juvantur: ut [pote regio] quæ vix de cælo pluvias agnoſcat pro tempore, niſi

* cibus ut

[iis] Veræ-crucis beneficio recluſæ levetur * ſitis. [Quia autem in eadem Vera-cruce remediū] tempeſtatum præſentaneū juvamen [&] admirandū experti, cernimus; ideo à Deo bonorum omnium fonte ſummam [ei] virtutem attributā facili fide cognoſcimus, cui per infinita ſecula laus, honor & gloria. Amē.

S. Crucis alia duo feſta celebrantur.

41 *Quo ritu quibuſque ceremoniis fiat prædicta aquarum ſanctificatio, prolixe deſcribit Robles lib. 2 cap. 11, putatq; eam ſuum habuiſſe principiū à beneficio Lorchenſibus impenſo contra locuſtas, anno (ut nobis viſum)* MCCCLXXXVI, *cum aquam Caravaca petiiſſent, attactu Veræ-crucis ſanctificatam. Ibidem*

etiam

etiam ait, præter primarium & omnibus notissimum festum S. Crucis III *Maji, celebrari* XVI *Iulii, sed paulo minori solennitate,* Triumphum S. Crucis, *jam olim ab anno* MCCX *institutum festum, & tota Hispania agi jussum in memoriam clarissimæ illius victoriæ, à Sancti Regis avo Alphonso ad Navas Tolosanas tali die relatæ anno prædicto. Hic cultus lapsu seculorum quatuor multum refrixerat, ut autem Caravacæ denuo resumeretur auctor fuit noster P. Agnaya: qui anno* MDCVI *ad populum verba faciens, suasit persuasitque debitæ gratitudinis demonstrationem illam renovandam. Similiter etiam mense Septembri celebratur* Crucis Exaltatæ *festum, die* XIV, *circa quem diem divinando conjectamus natum fuisse* S. Ferdinandum.

42 *Narrat porro idem Robles cap.* 16 *quod* Michael Reyna, civis quondam & Consul Caravacensis, *pœnitudine magna peccatorum præteritorum tactus, eoque deliberans quo satisfactionis genere melius elueret noxas contractas; induxisse in animum, quod nihil divinæ majestati facere acceptius posset, quam si honorem* S. Crucis *promovendum modis efficacissimis curaret; efficaciorem autem excogitare nullum poterat, quam fundationem Collegii* Societatis Jesu. *Ad illum enim usque diem nullum Religiosorum Mendicantium coetum habebat Caravaca; postea vero, introducta Societate nostra, accesserunt alia monasteria quinque, Hieronymianum scilicet unum pro viris; duo Franciscani, & duo Teresiani instituti, virorum virginumque. Facta ergo fundatio est, & Fundator, in alium plane virum exinde conversus, Christianæque humilitatis aliarumque virtutum factus omnibus exemplar, diem suum postremum obiit anno* MDLXXI, XVII *Ianuarii, atque in temporario, quod aptaveramus dedicandumq; curaveramus, oratorio est sepultus. Postea vero cum anno* MDXCII *ad novam instructioremque ibidem ecclesiam nostram transferendum esset optime meriti Fundatoris cadaver, inventum est prorsus integrum ac suaveolens; quamvis neque balsamo neque alia re ulla fuisset adversus putrefactionem munitum. Hoc autem per transennam indicatum oportuit, ut intelligatur unde pro-*

& instituitur collegium Societatis Iesu.

in cujus oratorio postea inventum corpus Fundatoris per ann. 20 incorrupti.

cesserit nostrorum Patrum erga S. Crucem Caravacanam *devotio, zelusque eamdem quaquaversus propagandi, distributione Cruciularum illius attactu consecratarum; simul etiam ut appareat, quam non immerito mihi sumpserim (licet id aliquantum videatur ultra assumpti operis argumentum esse) historiam illius vindicandam à fabellis recentioribus. Restat hoc loco producendum aliud publicum Instrumentum, repertum apud sæpe citatum Robles pag.85.*

Anno 1598 scribitur,

43 In oppido Caravacensi anno MDXCVIII, coram me Joanne Abril Notario publico intra diœcesim Cartagenensem, & testibus infrascriptis, personaliter comparuit Ferdinandus Lopez, Clericus Presbyter, natus & habitans Caravacæ; dixitque venire ad instantiam Joannis de Robles Corvalan Clerici, rogatum, ut velit jam nonagenarius declarare ad memoriam posterorum quædam, circa S. Veram-crucem ejusque originem. Dixit ergo, quod cum anno MDXLVIII relatum fuisset civitatis Murciensis Inquisitoribus de S. Cruce, quæ servatur in castro & arce oppidi Caravacensis, in ordine ut sumpta informatione de miraculis, quę ea mediante consecuti sunt indiesque consequuntur fideles, iisdem suę approbationis certitudinem adderent. Cumque Inquisitores eum in finem huc misissent prænominatum Ferdinandum Lopez Clericum, tunc ipsius sacri Officii ministrum; ipse informationem faciens, & verificationem apparitionis atque miraculi, examinavit Geneſium de Robles seniorem, Didacum de Mesa, Petrum Muñoz, & Ferdinandum etiam seniorem, aliosque. Hi dixerunt, scire se per traditionem majorum suorum, esseque publicum & notorium, quod sanctissima Crux quę est in castello, allata sit ab Angelis in turrim, eo loco ubi nunc est, quemadmodum ipsius miraculi relatione circumfertur.

quomodo an. 1548 inquisitione de miraculis facta,

44 Dixit etiam prænominatus Ferdinandus Lopez, quod examinavit Alfonsum Sanchez, simul cum aliis testibus, adjuratum super altari cedrino quod est

in

in ara,quod altare consistit ad manum sinistram majoris altaris in ecclesia veteri hujus oppidi, & vulgo nuncupatur altare Solitudinis Dominę nostrę. Hic vero deposuit moris fuisse,eo quod oppidum erat finitimum Mauris Granatensibus, vigiles constituere ad altare in quo servatur S. Vera-crux,cui alia nulla sera aut custodia erat.Cum autem contingebat Mauros versus oppidum aut agrum circumjectum incurre-re,ipsa S. Crux strepitum quemdam ciebat : quo audito prędicti vigiles pulsabant campanam, quę hodiedum est in turri : quibus sępius respondebant excubitores in turribus, Nova ac Veteri atque Patibularia, quę singulę quasi una leuca hinc distant ; respondebant autem excitando fumum.Sicut ergo non nisi notę probitatis hominibus, & in quibus magna habebatur fiducia, committebantur vices ejusmodi vigiliarum, unde tantum omnibus in communi proveniebat emolumentum ; ita ceciderat aliquando sors in ipsum Alfonsum Sanchez.

compertum sit S.Crucē solitam prænuntiare adventum Maurorum,

cui ideo apponebantur nocturni vigiles.

45 Eo ipso tempore ibidem Sacristæ officio fungebatur ab annis aliquot Sacerdos quidam,huc fraudulenter missus à Capitulo Toletano, cupiente ad ecclesiam suam transferre S. Crucem:qui cum suam integritatem probitatemque toti civitati abunde probasse videretur, nemini suspectus erat. Huic ergo ad S. Crucis custodiam socius una noctium datus Alfonsus,cum quadam necessitate urgente foras exire compelleretur, commoditatem inscius præbuit Sacristano ipsam subripiendi ex capsula,in qua etiam servabantur testimonia apparitionis miraculosæ.Ibat Toletum versus prædo sacri depositi, eademque die vir honestus huc veniens Moratallâ,supra locum qui dicitur S.Francisci, nunc à Crucibus nominatum, passim notum omnibus & leucæ quadrante distantem Caravaca, luminaria quædam conspexit, interque ea sanctissimam Crucem. Nuntiavit ergo Caravacæ quæ viderat. Venerunt mox Parochus & Cle-

Horum unus testatur ablatam à sacrista,

miraculose receptam,

ricus quidam peregrinus, tum forte præsens, cum civibus omnibus processionem devotam constituentibus,& S. Crucem in turrim suam ad proprium altare retulerunt:in ipso autem loco,ubi reperta Crux fuerat, apparuit fons novus,qui istic hodieq; manat. Porro cum loci Commendam gereret D. Petrus Faxardus, primus Marchio Velezinus, facta sunt, tabula picta altaris, sacrarium, & reliquiarium, quæ nunc habentur, ut melius fideliusque servari possint omnia.

sed absque vetustis scripturis:

46 Dixit insuper prænominatus Clericus Ferdinandus Lopez, quod de mandato Inquisitorum ab anno prædicto MDXLVIII usque ad L, biennium manserit in Curia Vallisoletana,solicitando restitutionem instrumentorum & chartarum testimonialium, à Toletano Clerico sublatarum; eoque rem adduxerit, ut, nisi mortuus fuisset Concilii Præses D. Ferdinandus Niño, ipsas fuerit per sententiam recuperaturus relaturusque &c. *Hactenus Instrumentum illud, quod profert Robles ad confirmandum factum, initio Capitis 3 à se relatum,ubi notat,consilium rapiendæ S. Crucis sumptum Toleti fuisse sub Archiepiscopatu* Fr. Francisci Ximenii de Cisneros Cardinalis, *qui Cathedram tenuit ab anno* MCCCCXCV *ad* MDXVII; *suoque Primatis jure usus, atque persuasus ex majori S. Crucis honore futurum, si in Primatiali ecclesia honoraretur, maluerit permittere ut clam auferretur, quam cum seditionis periculo palam transferendam mandare. Ait etiam Robles,Clerico ad id delecto prius quidem sacristiam Parochialis ecclesiæ, deinde multum probato custodiam* S. Crucis *commissam esse, quam is sexennio tenuerit; propositi autem exequendi occasionem nactus sit tempore* Cardinalis Taveræ, *adeoque post annum* MDXXXIV. *Denique accusat eumdem Clericum quod requisita instrumenta occultarit, ne publiceconfunderetur, pertinaciterque negaverit ea penes se esse. Sed vereor ne id judicium temerarum prorsus sit; malimque, ad ipsius Clerici totiusque Capituli Toletani excusationem, præsumere, quod Toletum per-*

perveniens Clericus, neque Crucem inveniens, quam se adferre credebat, sed solas chartas (ipsas scilicet, quas supra dedimus, scriptas tempore Garciæ de Cardinas) eas quidem ostenderit Canonicis à quibus missus erat, in testimonium impleti quantum in se fuerat mandati: sed ipsas vel eorum suasu vel propria sponte clam referendas curavisse istuc, ubi postea sunt repertæ, & anno MDLVI *ad authenticandum oblatæ.*

quas supra exhibitas & clam restitutas fuisse opinamur.

CAPUT V.

Antiqua & probe testata miracula ex Historia Caravacana Roblesii.

AB historiæ Caravacanæ probatione transeo ad Miracula, documentis hactenus adductis non comprehensa, & proxime secuto seculo XV *patrata, qualia ex monumentis Caravacensibus Robles producit Hispanice. Omiserim tamen, velut rem incertam, quod primo loco ponit, de signo* sanctæ *illius* Crucis, *supra* Alcazarium Beatiense *conspecta fulgere, cum arcem sibi creditam, destituti annona præsidiarii, deseruissent, sicut indicatum in addendis ad Annotata super Caput* 5 *Chronicæ littera* p: *sed non omiserim annotare, quam parum attentus fuerit ad Chronologiam Auctor iste, qui apparitionem talem factam dicat intra annum* MCCXXV *&* XXXI, *ipsam tamen* S. Crucem Caravacanam *primum asserit allatam fuisse anno* XXXII, *prout ex Higuera didicerat. Malim ego fateri, de veritate & tempore apparentis supra* Beatiam Crucis *nihil mihi constare: sed neque de anno quo expulsis inde Mauris Rex Sanctus urbem dederit Christianis habitandam, fortassis post mortem* Mahomadi, *fœderati sui, & filii ejus baptismum, rebellionemque exinde secutam Maurorum Beatiensium, vix ante annum* MCCXI., *adeoque serius quam promulgatum de habitanda* Beatia *edictum scribit Robles. Ceterum suspectum mihi semper manebit Chronicæ de re tanta silentium, donec regii diplomatis transsumptum indubitabile videro.*

47 *Quidquid sit de apparitione Crucis Caravacanæ supra arcem Beatiensem, valde incerta;*

Nunc, omissis ambiguis, incipio Latine reddere quæ certa videntur.

an. 1430 puer letaliter vulneratus à Mauro

48 Anno MCCCCXXX convenerat civi cuidam Caravacano, cujus nomini parcitur causa familiæ, cum Granatensibus Mauris, ut pro constituto pretio eis traderet oppidum. Verum in ipso exequendi facinoris articulo audita est Crux Sancta, intra arculam majores solito ictus dare; & statim post visi sunt excubantes in turribus signum edere Maurorum advenientium. Accesserant hi ad oppidum ipsa nocte feriæ VI majoris, XIV Aprilis; cumque adventum suum innotuisse cognovissent, deflexerunt Cieçam & pervenerunt ad vicum quemdam Campolóy dictum. Hic quidam pastor Didaci de Fuensalida, proavi mei, in altam evadens quercum, ut transeuntes evaderet falleretque; commissum sibi ejusdem Didaci filium parvulum, proavunculum meum, sub vepreto quodam absconderat: secundum quod transiens Maurus eques, & circumspiciens causam quæ consternatum ex improviso equum ferocire feciisset, puerum advertit, in eumque septies hastam suam contorsit: quapropter reversus postea ad locum pastor puerum reperit, tantum non mortuum: sustulit eum tamen, atque in domum patris detulit. Hic eum qui aderant S. Veræ-cruci commendarunt, promittentes quod servatum in vivis Ecclesiæ ministerio consecrarent. Sanatus est per Dei gratiam puer; studiisque peractis effectus Clericus, etiam receptus fuit Uclesii inter Fratres Ordinis S. Jacobi, ubi habebat patruum ejusdem habitus, Alfonsum de Fuensalida. Ipse vero Genesius de Fuensalida, factus in oppido Moratallæ Parochus, ad tantam pervenit senectutem, ut annum CXV ætatis transcenderit: siquidem anno MDXL adhuc in vivis versabatur; & quando læsus fuit censebatur esse tredecennis. Multique adhuc supersunt, tam hic quam Moratallæ, qui eum sibi visum notumque meminerunt.

miraculose sanatur.

& vivit ultra annũ 1540.

49 Eo-

49 Eodem anno, ipso die Paschatis XVI Aprilis iidem Mauri Cieçam advenerunt, captoque & expilato oppido multos Christianos abduxerunt captivos: ac suppositò deindè igne revertebantur ad propria onusti manubiis. Id cum Caravacani intellexissent, Lorcanos admonuerunt, unanimiterque egressi obviam invenerunt hostes in campo quodam exiguo, quem ab hoc eventu Equitum-campum dixerunt. Ibi acerrimum utrisque certamen incubuit, eo quod Mauri numero maximo essent, animo nostri; dumque Maurorum pars pugnabat, progrediebatur altera, pergebatque in tutum subducere prædam. Hoc ergo prævertere cupientes, mutuo se cohortati conglobatique, invocato nomine S. Crucis, quæ ipsis eo loci apparuisse dicitur, tanto impetu se intulerunt in barbaros; ut multis eorum cæsis, reliquos in fugam egerint, omnemque prædam ex iis receperint. Nihil autem dubitabant hujusmodi successum divino isti vexillo referre acceptum.

reportatur insignis victoria de prædonibus.

50 Anno MCCCCCXXXII Caravacam venit Religiosus quidam ex Ordine S. Francisci, post gravem quam passus fuerat infirmitatē linguæ atque aurium usu privatus. Hunc pia mater sua ad Capellam Veræ-crucis adduxerat, per eamque Dominum deprecans loquellam auditumque recuperavit filio, citra moram ullam. Anno MCCCCLXXII, Joanne de Haro Commendam Caravacanam administrante, ipsemet declaravit, coram ordinario Prætore loci Petro Fernandez Botia, quod in oratione consistens coram altari S. Crucis, animadvertit extinctam, quæ ibi erat, lampadem lumen amplius nullum dare; ideoque pedissequis suis ephebis mandasse, ut eam reaccenderent. Verum priusquam aliquis eo perveniret, ultro illuminatam ardere iterum conspicit, idque pro magno ac certo miraculo habuerunt tam ipse quam qui aderant alii.

sanatur surdus ac mutus.

lampas ultro accenditur.

51 Anno MCCCCLXXIII die X Octobris eademque

Servus Æthiops, ex fama S. Crucis cupidus Christianismi,

Dominica, summo mane venit huc quidam, dicens se Alfonsum de Morote nuncupari, ipsiusmet loci Morotensis inquilinum. Hic socium secum ducebat Æthiopem, nomine Benalique, nullis vinctum catenis, cum ipse compedes traheret pondere librarum circiter sexaginta. Medio autem juramento declaravit, coram Fr. Antonio de Poza, locum tenente Vicarii hujus Commendæ, honorabilis viri D. Didaci Chacon, quod Bazæ captivus apud Mauros, sub potestate Salini Abendegæ, auditus est die quodam à præsente Benalique suspirare, & gemitus causam interrogatus responderit, quia se videbat in captivitate positum, optabatque reverti in patriam. Cui Æthiops; Vide ut secretum mihi serves, Alfonse, & ex veritate tibi affirmabo, per legem veri Dei, me postquam inaudivi de Cruce Caravacensi & magnis quæ operatur miraculis, æstuasse vehementi desiderio Christianismi amplectendi. Cum ergo Dominus noster mihi crediderit, ut vides, curam Christianorum custodiendorum; si placet & viam nosti qua Caravacam itur, commendemus nos Deo & S. Veræ-crucci, eamusque Caravacam, & ego fiam Christianus. Conscendemus autem mulam sub vesperum, & si quis abeuntes interroget, Quo, respondebimus, In vineam, ad colligenda sarmenta.

cum captivo Christiano fugam init.

52 Factum est autem uti proposuerant feria quadam sexta circa vesperam, & cœperunt proficisci usque in noctem; quando exerrantes à via audiebant tympanum Bazæ pulsari, propter animadversam fugam suam; neque multum fuit cum egressi plures post eos sunt, intercepturi abeuntes. Quid agerent, medio deprehensi in campo extra publicam viam, Genua flexerunt versus ortum solis, Deumque & S. Mariam de Guadalupe nec non S. Veram-crucem rogarunt, ut auxilium sibi salutemque præstarent, neque sinerent relabi in manus hostium fidei sanctæ. Ecce autem apparuit eis in aëre sculptura lignea, veluti

& mirabiliter pervenit Caravacam.

veluti caſtelli, plane ſimilis oppido arcique Caravacenſi, quantum baliſtarius arcus jacere poteſt. Ad illud cum greſſus intenderent, diſparuit quidem viſio tota, ipſi vero ſe invenerunt in via regia, quam proſequentes uſque mane ſabbati, toto quidem die delituerunt in agro; ſub noctem vero reſumentes iter, altero die mane, id eſt Dominica, huc intrarunt. Hos ut prædictus D. Commendator vidit, juſſit Alfonſo vincula demi, quorum par unum appenſum eſt in eccleſia S. Crucis, alterum in Guadalupe miſſum, ſicut is ſe voviſſe affirmabat; Æthiops autem effectus Chriſtianus, nomen ſumpſit Joannis à Vera-cruce. Teſtes prædictæ depoſitioni & adjurationi fuerunt Bacalaureus Alvarus de Pratada, Alvarus de Mula, & Garcias de Aguilar, famuli & armigeri prædicti D. Joannis de Haro.

53 Annis poſt id tribus aliud miraculum contigit, cujus teſtimonium habetur ſequentis tenoris. Cum eſſet hujus loci Caravacenſis Commendator fortunatus Eques D. Joannes de Haro, in feſto S. Crucis III Maji, Feria quoque III, in anno Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti MCCCCLXXIV coram honorabili Petro Fernandez Botia, Prætore ordinario dicti oppidi Caravacenſis atque Franciſco de Salas, ſcriba Domini Regis noſtri, ac teſtibus infraſcriptis, perſonaliter vir quidam comparuit, dicens, ſibi nomen eſſe Laurentii de Barrio-novo, domicilium autem Beatiæ; & aſſeruit quod XV Martii anni præſentis, cum noctu vigilaret in caſtello S. Crucis audiverit ab ea quoſdam pulſus: ideoque ſe rediviſſe aliis quoque noctibus & idem ſemper expertum, uſque dum alii etiam teſtes cum & abſque illo eoſdem audirent. Iterati ſunt autem pulſus illi noctibus ſingulis, uſque dum huc advenit nuntius, miſſus à D. Lupo Vaſquez de Acuña, Præfecti Cazorlenſis, cum litteris, quibus ſignificabatur D. Joanni de Haro, quoſdam proditores in hoc oppido jam pepigiſſe cum Mauris de

Proditio pulſus S. Crucis indicatur.

tradendo eo. Ipsa autem nocte, qua talis epistola allata fuit, cessarunt prædicti pulsus. Super quorum veritate cum dictus Bartholomęus juramentum præstaret in forma juris, testes adfuerunt Sancius de Pareja, Joannes de Ubiedo, & Martinus Montejo, famuli & armigeri prænominati D. Joannis de Haro. Rursum sub eodem Commendatore aliud miraculum consignatum fuit publico instrumento hunc in modum.

Commendator quidã cum aliis captivis,

54 In oppido Caravacæ, XVIII die mensis Maji, anno à nativitate D.N. Jesu Christi MCCCCLXXVII, in præsentia mei Francisci de Salas scribæ Regii, coram honorabili Didaco Chacon, Vicario in hoc oppido Caravacensi ejusque Commendaria atque oppido Moratallæ, præsens comparuit honorabilis Eques Petrus Alarcon, Commendator oppidi dicti Membrilla del Tocon, Ordinis S. Jacobi, & dixit: quod cum in oppido Velez, quod Album indigetant, regni Granatensis, captivus teneretur à Mauris, nostræ sanctæ fidei inimicis, intra arctum carcerem; & quidem laminis quibusdam ferreis, libras minimum quinquaginta appendentibus, gravatus; ibidem manserit mensibus plus quam tribus. Aderant ibidem & captivi Christiani alii, quos inter convênit carcerem suffodere, quamvis adeo altum validumque, ut mirum fuerit tale quid illos potuisse vel cogitare. Ut ergo ad propositi istius executionem divinum sibi favorem conciliarent, tum alias instituerunt devotiones, tum imprimis se commendarunt Domino Deo nostro, sanctæque Matri ejus Mariæ, & huic S. Veræcruci; promittentes quod ab oppido Xiquena, per novem leucas desolatæ regionis Maurorumque insidiis expositæ, pedibus ac tibiis nudis venirent, ac novemdium agerent coram S. Vera-cruce, addita quadam eleemosyna.

voto ad S. Crucẽ nuncupato,

55 Cœperunt autem cuniculum moliri intra carcerem, unico quem habebant pugione, absque aliis ullis

ullis ferramentis, ut mirum fuerit tantillo tempore tantum operis perfici potuisse; cum Mauri noctu diuque ad custodiam carceris intenti starent. Et tamen solo illo pugione intra octiduum actus cuniculus est, hiatu tam amplo quam esse solet fenestra; cujus aditum cum non aliter quam egesto rudere possent obtegere, visitantibus tamen eos identidem Mauris inobservata molitio mansit, virtute Crucis quam desuper formabant malleolis, quibus ad saxa cavanda utebantur, licet rem adeo patentem notare vel cæcutiens potuisset: sed videbantur oculi Maurorum mentesque teneri, ne coram se posita cernerent, aut quidquam agi suspicarentur. Post octiduum laboris istius cœpit Commendator, cœperunt & alii Christiani captivi, vincula quisque sua scindere, mediantibus quibusdam instrumentis eo idoneis: quod cum agerent, jamque compedes suos media ex parte sciissos haberet Commendator, bis die uno evocatus è carcere ad colloquium est, occasione lytri de quo tractabatur; & tamen ne tunc quidem suspicati quidquam barbari sunt. Regressus autem in carcerem ille, ipsa hora tantum acceleravit opus, æque ac alii, ut vinculis soluti omnes à prima noctis hora usque ad auroram paulatim omnes inde egressi sint, præeunte Commendatore ac Crucem quam istic habebat præferente, discalceati omnes, hymnumque te Deum laudamus recitantes, ordine quasi processionali. Per cuniculum autem suum evaserunt in officinam ferrariam, imminentem plateæ publicæ & aforis clausam: cujus feram cum ab intus perfregissent, duasque ex ipsa porta tabulas abstulissent, eruperunt in prædictam plateam; præcedente, ut dictum, Commendatore cum cruce, ceteris ordine ac nudo pede subsequentibus.

perfodit carcerem sola pugione.

& in vicinam ferrariam penetrat:

56 In ipsa porro platea occurrerunt mulieribus quibusdam Mauricis, à balneo cum lumine domos suas redeuntibus: quæ viso euntium agmine clamorem tollentes excitarunt maritos suos & vicinos ibi-

eaque effracta evadens in plateam.

dem

dem commanentes. Aſt illi nihilominus cœpta gradiebantur via verſus portam Veleziam: quo pervenientes animadverſi ſunt à vigilibus ſupra portam eamdem excubantibus: qui ſublato clamore ſaxa jacientes nihil profecerunt, Chriſtianis eo non obſtante auſis per portam iſtam tranſire. Venerunt deinde ad antemurale ſepimentum, quod etiam ipſum clauſum oſtio erat: unuſque Chriſtianorum, quamvis compedes diſruptos adhuc ferret, tranſilivit ſepimentum, quatuor vel quinque cubitos altum; atque poſt eum Commendator aliique, & cœperunt per terram cultam deſcendere, ab edito oppidi loco, in viam quæ Xiquenam ducit, quamvis eorum nemo ſciret qua gradiendum foret, neque quo duceret iter. Quatuor tamen ex illis, admodum onuſti ferro, à Mauris poſt eorum terga egreſſis reducti in captivitatem ſunt: ceteri cum Commendatore Xiquenam pervenerunt, nequidquam inſequentibus barbaris, ac ſæpe eos tranſeuntibus, nec tamen videntibus, & quaſi cæcitate percuſſis, per virtutem Dei, ſanctiſſimæ Matris ejus, & S. Veræ-crucis interventum. Digreſſi Xiquena appulerunt ſalvi Caravacam, prærememorataque omnia affirmarunt coram teſtibus ad id vocatis Geneſio de Robies, Roderico Nogueros, & Joanne Bejar, civibus Caravacanis; Et ego ſupradictus Scriba hic me ſubſcribo.

tranſilit cũ iiſdem ſociis ſepimentum porta

& ſalvus pervenit Caravacam.

Franciſcus de Salas.

57 Sub eodem D Joanne de Haro Commendatore, in oppido Caravacæ, XV Octobris, anno à nativitate D. N. Jeſu Chriſti MCCCCLXXVII, erat in eccleſia S. Veræ-crucis vir quidam, Martinum de Beatia vocari ſe dicens civemque Arjonenſem: qui finita novemdiali devotione affirmavit, quod menſe Majo nuper præterito Bazæ in regno Granatenſi captivus, penes Maurum illius urbis civem, nomine Cad Alvarroz, vinctus tenebatur compedibus, ut minimum quinquaginta libras ferri habentibus. Hoc

Alius, Mauris inſpectantibus fugiens,

in

in ſtatu cogitanti qua ratione poſſet liber evadere, ſuccurrit ut ſe commendaret Deo Domino noſtro & S. Mariæ de Guadalupe ac S. Veræ-cruci Caravacanæ, quatenus inde adjutus pervenire poſſet ad locum aliquem Chriſtianorum; erat enim itinerum regionis ignarus. Tum cœpit lima ferramenta atterere, eo ſucceſſu, ut intra duos dies illis ſe exſolverit inobſervatus; Bazaque ſub noctem egreſſus eſt in conſpectu Maurorum plurium, quia non poterat aliter. Illi ergo currere cœperunt poſt eum, qui ſolus & nudipes ambulabat: aſt ipſe proximos venire ſibi ſentiens, converſus inclinavit ſeſe, ut dextera arriperet ſaxum in eos jaciendum, cum aliud quo ſe tueretur haberet nihil. Dum vero ſe convertit, miſſurus lapidem in pone ſequentes, neminem omnino vidit, neque tunc neque poſtea; ſed cum ipſa petra in manu venit Xiquenam: eſtque ea nunc in Capella S. Veræ-crucis, quamvis enim illam abjicere per viam conaretur, numquam potuit. Teſtes Lazarus & Joannes de Viamonte, atque Alfonſus de Ubeda.

eorumdem manibus eripitur:

58 Eodem tempore Fr. Antonius de Poza, Vicarius Caravacenſis affirmavit, jurans per Ordines quos ſuſcepit, veniſſe puerum, filium Bartholomæi Sanchez & Catharinæ de Truxillo, angina graviſſime laborantem ac ſuffocationi proximum; venit autem cum eo mater ad Capellam S. Veræ-crucis, oratura pro eo, & ſcutellam olei oblatura pro lampade. Hanc ergo conſpiciens prædictus Vicarius, qui cum Fr. Gonzalvo, Capellano D. Commendatoris Joannis de Haro, ſtabat, S. Veram-crucem prætendens adverſus nubiloſam procellam, quæ ſupra civitatem ventura timebatur; mandavit præfato Fr. Gonzalvo, ut guttur pueri ungeret, oleo lampadis ante altare ardentis. Paruit iſte, & mox unctus puer per os ejecit grandem atque bicipitem lum-

curatur puer angina præfocandus:

lumbricum,ac loqui cœpit. Reduxit igitur mater filium , deferens ſecum oleum ad ulteriores unctiones ; vix autem tertio iis uſa fuerat , cum detumuit puero guttur , quinque lumbricis ejectis expurgatum.

faber perculoſe labitur ſine noxa.

58 Deinde anno MCCCCLXXVIII, cum hujus oppidi Commendator eſſet Petrus Faxardus , Præfectus Regni Murcienſis & civitatis Cartagenæ Dominus, fabrorum lignariorum quidam , Capared nomine, Decembris die IX ligna quædam aptans in capella S. Veræ-crucis , ab altitudine elevationum undecim cecidit in rupes quaſdam ; ſed cadens commendavit ſe S. Veræ-cruci , inventuſque eſt diſruptis thorace , ſubucula, induſio, braccis atque calceis ; illæſus ipſe omni ex parte. Anno MCCCCLXXXIII Ferdinandus & Iſabella Catholici Reges obſederunt Bazam, multumque laborem exhauſerunt ut obtinerent urbem: voverunt autem ire Caravacam ad viſitandum S. Veram-crucem & anno prædicto ac die S. Barbaræ IV Decembris ingreſſi urbem ſunt. Cumque res omnes ibidem ordinaſſent , tranſierunt in reditu Caravaca, & S. Crucem viſitantes obtulerunt lampadem argenteam, ibi hodie quoque conſpiciendam.

CAPVT VI.

Miracula , ſub præcedentis ſeculi finem & initium præſentis patrata , ex eodem Robles.

Diſtrictus Caravacanus, obnoxius tempeſtatibus,

58 *IN partibus iſtis , quæ plerumque aliud non ſunt quam raſa planicies , quandoque, cum minime expectet aliquis, excitantur procellæ tantæ ventorum atque imbrium, ut ſaxa , etiam pondo nonaginta , ferentes , ita deſolatos agros hortoſque relinquant, ac ſi diluvio aquarum perluti fuiſſent. Proinde totum oppidum Caravacanum cum ſuo territorio*

ritorio pridem funditus periisset, nisi ipsi Deus prospexisset de miraculoso sanctæ Crucis ligno, faciens ipsum quotidie triumphare de aëriis potestatibus, per elementa saltem res hominum familiares lædere satagentibus, quando nequeunt eorumdem animabus nocere. Pluribus exemplis id confirmat Robles, exordiens ab hujusmodi. Ego Genesius Salmeron, scriba Regis ac Domini nostri & civis Caravacanus, certifico, fidemque do ac facio, in verum testimonium eorum qui præsentes videbunt, quod in prænominato oppido, die VIII mensis Novembris præteriti anno MDXCI, coram Licentiato Petro de las Cuevas, Gubernatore & Justitiario Majori hujus oppidi, comparuerunt, Alfonsus de Robles, tam proprio suo quam publico oppidi ac reipublicæ hujus nomine; & Guiterius Robles, ejusdem oppidi & sanctissimæ Crucis scriba publicus, nomine Confraternitatis & ceterorum, ut sacrista illius; dixeruntque notorium esse, quod in castello ipsius oppidi habeatur sanctissima quædam Reliquia, sub appellatione & invocatione Veræ-crucis Caravacanæ; quæ, cum hæc civitas olim esset Maurorum, descendit de cælo associata duobus Angelis, ad conversionem infidelium hic dominantium, & depulsionem tempestatum adeo frequenter insurgentium, quæ ad ejus præsentiam cessarunt & cessant; aliaque plura miracula fiunt, quorum fides authentica manet in archivio hujus loci.

per S. Crucem servari creditur:

61 His ita se habentibus, contigit, quod nocte ante diem VII prædicti Novembris, tempestas oriretur tonitruorum ac fulminum, cum procella turbinum imbriumque tanta, ut cives formidarent exterminium ultimum; cum præter densissimas tenebras, quam causabat aquarum e cælo defluentium copia, aures animosque perstringeret ruentium pluribus locis ædificiorum fragor, sic ut nemini possibile esset incedere per plateas: quare etiam nec Joannes Martinez, S. Veræ-crucis Capellanus, nec alius quisquam præsumebat versus castellum ascendere, sicut alias consue-

quæ anno 1591 7. Novembris similis in casu

consueverant, ad efferendā & exponendam prędictā S. Veram-crucem. Multi nihilominus cives viderunt supra culmen tectumque turris, intra quam illa servatur, sæviente quam maxime tempestate illa, multa luminaria accensa, interque ea aliam majorem lucem magisque splendentem. Existimabant ergo, & sic dicebatur, Capellanum prænominatum aliasque personas ibi esse cum sanctissima Reliquia: sed compertum est postea, neque illum, neque alium quemquam in turri fuisse, vel S. Crucem extulisse. Quapropter judicatum fuit, ipsam sanctissimam Reliquiam per se, movente nemine, ascendisse ad fastigium turris, in auxilium incolarum accolarumque, sicut alias sæpe ipsos juverat contra ingruentes ejusmodi tempestates. Ut autem hujus miraculi perpetua extet memoria, petebatur ut sumeretur informatio authentica, Gubernatore prædicto suam auctoritatem interponente: prout idem mandavit fieri &c. Oblati autem in testes fuerunt, Ferdinandus Melgares scriba, Damiana Robles uxor ejus, eorumque filius Ferdinandus Melgares, qui commorabantur in arce, dixeruntque omnia supra contenta in relatione; quodque tunc accesserint ad portam præfatæ turris, sed clausam invenerint. Simul etiam examinati fuerunt alii quinque testes; & Capellanus ipse in sua depositione juravit, se nocte illa non potuisse propter nimiam tempestatem accedere ad capellam. Omnes autem declarant, splendores istos supra turrim durasse per sesqui horam. Scriptum vero est Instrumentum Moratallæ, XXVIII Julii MDXCII.

visa est supra turrim multo in lumine,

quo tamen nemo potuerat ascendere.

62 Anno MDXCIV, cum processio S. Veræ-crucis, sub vesperam festi, die II Maji, descendisset de capella ad ecclesiam Parochialem, in ordinem ad Officium isto & sequenti die ibidem ex more peragendum; cumque perlata esset Reliquia ad altare, eo fine erectum in media navi; mulier quædam manu manca vocem extulit instantissime supplicans, ut ipsa S.

Sanatur mulier manu manca,

Cruce

Cruce manus sibi brachiumque tangeretur (id quod tali occasione ac loco facillime fieri poterat) contacta autem, iisdem membris cœpit uti tam libere; ac si nullam in iis passa infirmitatem fuisset. Dum ergo exultabunda recederet, magnis vocibus glorificans Deum & opera ejus mirabilia prædicans; cæcus, cui à sex mensibus defecerat visus, idem beneficium oculis suis impendi postulavit: sed cum præ circumstrepente & premente turba exaudiri non posset, simili rogavit instantia jam sanatam mulierem, ut se pertraheret propius ad altare prædictum. Hoc dum illa conatur effectum dare, interrogavit eam cæcus, utrum brachiorum attigisset Crux sancta: illa vero respondente, quod dextrum; rursus ille accedens magis institit, ut eo sibi perfricaret oculos: & fidem petentis secuta est gratia expectata, restituto statim & integre visu. Erat cæcus iste ex diœcesis Gonchensis loco, Vers de Tovar de Beteta dicto.

eaque tactus cæcus illuminatur.

63 Anno MDXCVII nulla in hac regione facta erat sementis, eo quod ab Octobri usque ad sequentem Martium defecerant pluviæ, proinde præ inopia pabuli peribant greges. Ergo Clerus & Concilium oppidi decreverunt in vigilia Incarnationis Dominicæ, quando serenissimum cælum æque ac unquam in Ægypto nullam spem aquæ faciebat, processionem totius populi ducere ad capellam S. Veræ-crucis: quo facto cum ab ea reverterentur, tam copiosa decidit pluvia ut domum quisque suam ingrederetur, non minus ab imbre madidus, quam lætus pro impetrato beneficio. Eodem anno, tam densæ nebulæ tantaque obscuritas aëris incubuit agris toto vere, ut messis faciendæ spes omnis elangueseeret: instituta autem processione altera, pro impetranda serenitate, impetrata illa continuo est; & messis fuit non prorsus contemnenda. Anno MDXCVIII ex Lorcensis & Velezii oppidorum finibus tanta supervenit copia locustarum, ut remedium eis nullum sperarent Caravacani,

impetratis pluviis.

& serenitas.

jam enim cœperat eorum agros vineasque & hortos depasci calamitas; atque intra domos ipsas penetrare. Rursum igitur indicta supplicatio est: & sine mora videri desiit omnis, locusta etiam per totam circum regionem, velut si nulla ibi unquam fuisset.

furtivæ Cruculæ amittuntur,

64 Anno MDCI, Iudex quidem ex certa commissione huc advenit, emensque ab argentario Cruces aliquot argenteas æreasque; præter scientiam illius aliquot alias surripuit, quarum pretium non solverat: omnes autem simul, insertas filo sæpius intorto ac nodato, detulit admovendas S. Veræ-cruci. Cumque easdem recepisset sic junctas, & filum digito circumvolvisset; composuit se ad orandum coram altari, ipsas Cruces intra manum colligens. Verum absoluta oratione, ad easdem reflectens animum, non invenit nisi filum digito sinistræ circumplicitum. Hoc eventu confusus narravit ipsum quibusdam Religiosis, rogans ut se digresso, nec nominato, publicarent casum: prout fecerunt. Anno MDCV

pluvia itetum impetratur,

ab Augusto usque ad Martium anni sequentis non pluit: & modica quæ facta erat sementis messem nullam datura timebatur; cum educta est in processionem S. Vera-crux: quo peracto quatriduum continuum indesinenter pluit. Tunc autem promisit Civitas, viso tam evidenter miraculoso auxilio, divinitus sibi dato, observare festum Triumphi S. Crucis XVI Julii, sicut XIV Septembris observatur festum exaltatæ Crucis: quod servari antea non solebat.

brachium immobile sanatur,

65 Anno MDCVII, ad festum agendum III Maii; huc venerunt Petrus Garcias & Antonia Serrana, cum filiolo annos novem nato, cui brachium ex lapsu confractum adeo male curatum erat, ut movere ipsum omnino non posset. Cum ergo S. Crucem tali die immisissent aquæ, in acceptam inde asperionis situlam brachium pueri immersserunt parentes, statimque movere illud cœpit. Vesperi autem delatum ad capellam iidem parentes unxerunt oleo lampadis,

padis, magisque corroboratum se sensit. Cum vero iterum immersissent aquæ prædictum brachium, adeo sanum extraxerunt ab ea, ac si numquam ruptum fuisset, quemadmodum ipsi hæc scribentes vidimus. Eodem die ex oppido Cehegin adduxit mater, sua puellam mutam: & ambæ vigiliam nocturnam peregerunt in ecclesia ubi tunc Crux sancta prostabat. Cum autem Clerus assumeret illam efferendam ad locum, instanter ac devote rogavit mater, ut os filiæ suæ ea contingeretur. Hoc facto cœpit puella balbutiendo dicere, Cru, Cru; iterumque contacta perfecte loqui, laudando Deum in operibus suis. Multos jam annos mos obtinuit ut singulis feriis sextis cantetur solenni ritu Missa, cum Diacono & Subdiacono, in capella S. Veræ-crucis ad ejus altare, ipsum incensando secundum præscriptos ritus. Quadam ergo ejusmodi feria, oblitus sacrista thus acerræ imponere, & sciens nullum supereſſe, domum abiit illud quæsiturus. Interim eo perveniens Officians, ubi thurificatione opus erat, mandavit ut denuo inspiceretur acerra; inventaque est illa prorsus plena, sic ut etiam supereffluereret: qua re attoniti præsentes ministri casum ut miraculosum prædicarunt.

muta loquela redditur.

thus in vacuo vasculo invenitur.

CAPUT VII.

Miracula, variis in regionibus patrata, mediantibus Crucibus, Cruci Caravacanæ admotis.

EX *quo cœptum est usurpari*, *ut* Crucis Caravacanæ *attactu sacratæ Cruces aliæ, ex omni metallo materiaque, per orbem Christianum distribuerentur; comperta earumdem ad multos mirabiles effectus virtute, ingens quotannis talium numerus posci, ac proinde etiam fabricari incepit; adeo ut varii ipsa, generis opifices, argentarii, ærarii, scriniarii &c, simulacra omnigena* Caravacanæ Crucis *efformare instituerint:*

66 *Licet numquam potuerit perfecte assimilari Crux*

quæſtumque exinde non modicum facientes, conati ſint etiam ejus formam & modum per omnem dimenſionem aſſimilare quam proxime. Miraculo autem ſimile eſt, *inquit Robles*, quod ſumpta ſæpius ejuſdem menſura, hactenus tamen potuit nemo ſic eam repræſentare perfecte, quin deficeret aliquid in latitudine, longitudine vel ſpiſſitudine. *Hoc tamen nihil detrahit earumdem, quam ſupra indicavi, virtuti: quapropter placet eam exemplis nonnullis clarioribus, ex eodem Robleſio acceptis, comprobare.*

Alia tamen ei admota valde efficaces ſunt.

76 P. Alfonſus Sanchez, ex Societate Jeſu, toti innotuit Hiſpaniæ, propter virtutem & ſingularia talenta ſua, nec non propter ſerta precatoria, quæ Philippinarum dicuntur, benedicta per ſuam Sanctitatem cum applicatione Indulgentiarum, facultateque ipſi conceſſa eaſdem etiam aliis applicandi, nomine ac vice Sanctitatis ſuæ. Hic antea reſederat in hujus oppidi Caravacenſis Collegio (quod ex antiquioribus ſui Ordinis unum eſt) annos aliquam multos: quibus tranſactis, pro ſingulari quo æſtuabat animarum Deo lucrandarum zelo, petiit obtinuitque miſſionem Indicam, & Mexico tranſiit in Philippinas; poſtea vero ex mandato Gregorii Papæ XIII revertit in hæc regna & Romam adiit. Unde huc iterum relegens, favoribus & gratiis excellentibus in aliorum utilitatem cumulatus à Sixto Papa V, narravit mihi, quod ex Nova-Hiſpania & portu Acapulcenſi ſolventi, per mare Pacificum verſus Philippinas, in comitatu aliarum duarum navium, poſt multam in navigando difficultatem & laborem, ſupervenerit tempeſtas turbinoſorum ventorum adeo furioſa, ut quotquot in navi ſua erant perditos ſe cū ipſa crederent; jam enim aliæ duæ perierant. In tali diſcrimine recordatus Crucis Caravacanę, quam ſecum geſtabat, funiculum longiorem petiit: cui ipſam alligans epibatæ cuidam tradidit, projiciendam in mare, quando atrociores fluctus ingruere conſpiceret. Tanta autem fuit ejus virtus, ut quoties alicui undæ objiciebatur, num-

Talem habens P. Alphon. Sanchez S. I.

Præſervat navim à naufragio.

numquam ad Crucem illa pertingeret, ſed refringeretur in ſemetipſam converſa, omnibus quot-quot erant in navi inſpectantibus & admirantibus. Sic illa, multum licet concuſſa, ſalva tamen pervenit ad portum Manilæ: ſupereſt autem hodiedum in Collegio Madritenſi Fr. Bartholomæus Alfonſus, Societatis ejuſdem, ſocius prædicti P. Alfonſi in tempeſtate, qui veluti geſtorum teſtis eadem omnia confirmat.

Matrona Granatenſis ſimili expoſitâ ſedat tempeſtatem.

68 Cum P. Didacus de Soto, ex eadem Societate, anno MDLXXXI hujus Collegii Miniſter ad quædam ſua negotia Granatam iviſſet, ſecum ferens unam ex Crucibus Caravacanis, ibique viſitationis cauſa acceſſiſſet D. Iſabellam de Manſilla, affinem Patris Fuenſalidæ ex eadem Societate; inveniens illam perquam metuentem fulgurum ac tonitruorum, perſuaſuſque adverſus ea nullum ſe illi præſentius dare ſubſidium poſſe ipſa quam ferebat Cruce, hanc illi dedit. Paucos abinde dies tranſactos excepit horrenda fulminibus tonitribuſque tempeſtas: quapropter recordata Crucis ſuæ, acceptam extendit ad eam cæli partem quæ præcipua caligine obnubebatur: ſtatimque & in ictu oculi ceſſavit tempeſtas. Credens ergo quod tam venerabile pignus, melius in aliqua eccleſia publice quam ſua in domo privatim honoraretur, tradidit eam quibuſdam religioſis ac devotis perſonis: quæ, inſtituta ſub ejus nomine confraternitate, ipſam quotannis die III Maii ſolenniter efferunt, nec minori proſequuntur honore, quam ipſi Caravacenſes ſuam.

Diſcalceatus naufragus ſervatur à ſubmerſione.

69 Ex Conventu Carmelitarum Diſcalceatorum hujus oppidi, anno MDXCII, una cum aliis Fratribus, quos ſua Majeſtas Regia in novam Hiſpaniam deſtinabat, egreſſi ſunt duo, Hiſpali conſenſuii navigium. Horum alter Fr. Julianus de S. Hilarione, annos aliquot in iſtis partibus commoratus, revertit ad hæc Regna; mihique & aliis multis narravit, quod

cum veherentur unâ navium, conſtituentium claſſem anno illo tranſeuntem ad novam Hiſpaniam; puer diſpenſatoris panis nautici in imam partem deſcendens cum candela accenſa, ad quærendam epibatis annonam; eamdem candelam tractavit tam incurioſe, ut flammantis lychni particula delapſa ſupra vaſculum pyrii pulveris, ipſum mox crepare fecerit & ſimul navim; nemine, quod quidem ſcire poterat, mortem evadente, præter ſe, ex navi fundo merſa. Habebat ille jam à multis diebus appenſam collo Crucem Caravacanæ admotam, cui ſe in tanto diſcrimine commendabat. Neſciens autem quomodo, videbatur ſibi ſub pedibus poſitum habere ſuſtentaculum alicujus rei durioris, eoque impediri ne fluctibus iratis immergeretur. Ita ferebatur capite eminente ſupra undas, ſuo ut erat veſtitus habitu: quin etiam Crucem ſuam videbat, ſupernatare aquis & fluctuare ex funiculo unde appenſa geſtabatur. Tamdiu autem ſic permanſit, donec concomitantium navium proximior una, viſo ſupra mare Fratre, otium habuit ejiciendi in mare cymbam, ipſumque ad ſe recipiendi: agnoſcentibus cunctis evidentiam miraculi, citra quod neceſſe erat demergi dictum Fratrem, cum ea qua vehebatur navi. Unde poſtea publicabat, quod vitam ſuam acceptam referebat Deo, per S. Crucem Caravacanam, & eam quæ ipſam attigerat pendentem de collo, quam etiam mihi monſtrabat, ante non longum tempus defunctus in oppido Bezeril de Campis.

P. Didacus de Soto S. I cuſtoditur à fulmine:

70 Tranſiverat in Indias prænominatus P. Didacus de Soto, ad Populationem Angelorum, quæ caput eſt provinciæ Taſcalenſis in Nova-Hiſpania, inde vero ſcripſit ad hoc Caravacanum collegium, in eo quod ibi Societas habet reſidere P. Magiſtrum Morales, magnæ eruditionis ac ſanctitatis virum: cui habenti ex Crucibus Caravacanis unam, eo anno

(qui

(qui erat MDXCV) acciderit, ut videns fulmineum radium perquam terribilem de cælo erumpere æstimaret recta in ſuum cubiculum ferri : quapropter exiliens prædictam Crucem collocavit in feneſtra. Nec abſque fundamento timor fuit: mox enim flammam proximam ſenſit, credebatque extremam eam ſibi horam eſſe. Sed fulmen, ſtatim ut feneſtram attigit, quaſi retortum, deflexit quam celerrime in parietem feneſtræ lateralem ; per eumque deſcendens, fœdum tranſitus ſui veſtigium reliquit; eo ipſo demonſtrans, quanto gravius damnum ſecutum fuiſſet, niſi S. Crucis virtus impetum illum repreſſiſſet. Non videtur autem abſque præcedenti Patris illius merito hæc ei gratia divinitus conceſſa; ſed merces fuiſſe beneficii, anno præcedenti per eum conceſſi eccleſiæ ipſius S. Crucis, applicando eidem Indulgentias, quas Sixtus Papa V ei conceſſerat ad converſionem Philippinarum, quo ibat, magna cum poteſtate ſimiles diſtribuendi ubicumque idoneum judicaret, non minus intra quam extra hæc regna. Itàque eas contulit Capellæ S. Crucis, aut ubicumque illa eſſet, die XXIV Junii, MDXCIV ; ſicut conſtat ex ejus patentibus litteris in archivio S. Crucis aſſervatis, cum inſerto eis exemplo Pontificii Brevis : alioque earumdem litterarum exemplari, relicto in ſecretaria Communitatis. Quas etiam Indulgentias, die IV Septembris ejuſdem anni, confirmavit Cardinalis Don Franciſcus Davila, tamquam Commiſſarius generalis Cruciatæ.

71 Anno MDXCV Petrus Portillus ſcriba Regius, hujus oppidi civis, vir fide digniſſimus, ex commiſſione Regis hinc in Novam Hiſpaniam navigavit urgentium negotiorum cauſa, uſus navi cui à Roſario nomen. Hæc cum inſulam Garnoſam pertranſiſſet in Provincia Hondurarum, die V Septembris turbine tam vehementi involuta fuit, ut nautis colligendi vela ſpatium deeſſet, ſed cogerentur ipſa ſequs *Civis Caravacanus*

committere misericordiæ divinæ : nihil enim præ oculis habebant quam præsentem mortem , eique tantisper differendæ satagebant ut navim exonerarent , imprimis ejiciendo lembum , qui tamen bis emissus, bis rejectus intra navim à fluctibus est. Ejecerunt etiam tormenta ænea , quæ erant in suprema contabulatione , cum mercimoniis multis , ne navim everterent pondere suo in unam simul partem convoluta. Sed nihil istæc proderant , cum magis magisque intumesceret mare , & quovis momento minaretur navigium cum vectoribus absorbere. Recordatus ergo Petrus Caravacanarum quas habebat Crucum & miraculorum similibus in casibus per ejusmodi patratorum, parvulam unam ex ære dedit Hieronymo de Gamarra Riojensi , qui crassiori alligatam filo projecit in mare ex parte puppis. Inter hæc supervenit eis nox , & tempestas , quamvis mitior non nihil, duravit usque mane; quando tota conquievit, & Crucula (uti asseruit Petrus) inventa cum filo suo jacere supra unum inferiorum rudentium , quibus vela tenduntur instar stellæ refulgens. Admirati omnes casum sunt ; Deumque collaudantes , salvi pervenerunt in portum & civitatem Tonsillanam Provinciæ Hondurarum, die VII prædicti mensis in vigilia Nativitatis Dominæ nostræ.

unâ in mari jactâ tempestatem sedat semel,

Iterumque,

72 Cum vero prædictus Petrus , in die S. Martini , ex Campeciensi provinciæ Usucatanensis portu versus Novam-Hispaniam solvisset , in ea quam Commercii appellant navi, simul cum minoribus navigiis tribus ; & tempestuosus boreas omnes simul in præsens discrimen adduxisset ; recordatus ille supramemorati eventus, aliam Cruculam æneam dedit navarcho, qui similiter annexam funiculo dimisit in mare; & post dies viginti duos difficillimæ navigationis, cui alias quatuor aut quinque sufficere poterant , tenuerunt portum S. Joannis de Ulva , amissis sociis navigiis duobus ; tertium vero eumdem portum post

tres

tres dies ſubiit, facta omnium rerum quas vehebat jactura. Rogavit ergo Petrum navarchus ut ipſam Cruculam ſibi condonaret, oblata nihilominus grandi ſumma pecuniæ; ſed is, nullam aliam reliquam habens, privari noluit tam efficaci præſidio, pro iis quæ ſibi adhuc reſtabant per mare itineribus.

73 Reverſus denique idem Petrus in Hiſpaniam, ſicut ipſe teſtatur, menſe Octobris anni MDCVIII viſitavit eccleſiam Dominæ noſtræ de Guadalupe; eodem iſtuc intrans tempore, quo eo attraxerant energumenam mulierem, adeo horrendos motus cientem, ut cunctis eſſet formidini. Ad hanc ſacris exorciſmis compeſcendam accitus Presbyter, quem Rubium nominabant, virtutis exploratæ vir, quæſivit à circumſtantibus, num quas penes ſe haberent Reliquias. Protulit Crucem Petrus, Caravacanæ olim admotam, ipſam qua mediante prius miraculum factum erat, quam habebat Roſario ſuo affixam, deditque Sacerdoti: dæmoniaca vero, quamvis depreſſo in terram capite videre non poſſet quid ageretur, clamavit tamen, Caravaca, Caravaca; quanticumque eam facias, abjicito tamen, quia cruciat me. Stuporem ea res omnibus intulit: multæ enim aliæ Reliquiæ exhibitæ abſque effectu fuerant: & Petrus ſuam exinde habuit cariorem, quod eam tantopere dæmon abhorreret. *& dæmonem compeſcit in energumena.*

74 In Germaniam quoque penetravit Crucum talium æſtimatio, in cujus teſtimonium placet huc adferre, quod P. Petrus de Buyza Societatis Jeſu, in præſentiarum Madriti in ſui Ordinis Collegio commorans, affirmat per memoriale ſuo nomine ſubſcriptum, in quo dicit, quod anno MDC ex obedientia ſuorum Prælatorum in Alemanniam migrans, ſecum abſtulit Cruculas aliquot, Caravacanæ contactu ſanctificatas, ut eas iſtic partiretur inter perſonas devotas. Harum ergo unam dedit D. Mariæ Manrique, quondam Cameratiæ majori Auguſtiſſimæ Impera-

In Bohemia vehemens incendium ſopitur, ſemel,

tricis D. Mariæ, aviæ Regis ac Domini noſtri uxoriſque Imperatoris Maximiliani; quæ Domina Manrique, propter excellentem virtutem ſuam multamque prudentiam, maximo apud Majeſtatem illam in pretio habita, matrimonialiter conjuncta fuerat Baroni Perniſtenio, uni ex primariis & ditioribus Proceribus Bohemiæ, à quo moriente retinuit dotis nomine, ſecundum illius regni mores, Laytomizlienſem civitatem, ubi ipſa tunc temporis commorabatur. Hæc redeunti illac Patri narravit, quod in prædicta civitate paulo ante maximum fuerit excitatum incendium, quo brevi ſpatio plures quam octoginta domus conflagrarunt, quamquam Agnus Dei aliæque Reliquiæ flammis compeſcendis injectæ eſſent. Ipſa igitur, recordata Cruculæ quam acceperat à Patre, & quam efficax remedium inde ſperari ſoleret ejuſmodi in caſibus; arripuit precatorium ſertum cui ipſam alligarat, baculoque implicitum per feneſtram palatii ſui extendit, ad eam partem ubi gliſcebat ignis: qui continuo ſubſedit eo ipſo articulo temporis, quo de univerſa civitate actum eſſe omnes exiſtimabant,

iterumque.

75 Tantam ea res civibus omnibus admirationem attulit, ut, cum cauſa ſopiti tam ſubito incendii lateret, nonnullis perſuaderetur Angeli cælitus demiſſi opera id factum fuiſſe. Aſt Deus voluit diſtinctius ſciri cauſam protectionis tam admirandæ, permittendo ut quindecim diebus poſt aliud incendium oriretur in altera civitatis parte, nihilo mitius priori. Illa enim, jam ſemel experta promptitudinem miſericordiæ divinæ mediante S. Cruce eliciendæ, longe etiam confidentius quam prius, Cruculam ſuam extulit: & rurſum ita conſedit in ſe ignis, ac ſi nullus fuiſſet. Unde omnes evidenter cognoverunt effectum S. Crucis fuiſſe, poſtquam eis Domina ſua narrari feciſſet quod egerat: excitataque in univerſis eſt ingens erga ſacrum iſtud pignus devotio, quod Baroniſſa

roniſſa ipſa deinde etiam carius habuit, tantoque in pretio, ut omnibus theſauris ſuis illud præferret. *Atque hic finis eſto mirabilium* S. Crucis Caravacanæ, *quæ ne nihil ad* S. Ferdinandi *honorem facere viderentur, curatum ſatis eſſe puto, elucidatione ipſius anni, quo primum apparuit, quoque* Sanctum Regem *natum eſſe ſuis ex Actis probavimus. Per virtutem ipſius* Sanctiſſimæ Crucis, *quam Caravacana repræſentat, ſi non etiam pars illius eſt,* liberet nos Deus noſter ab omnibus inimicis noſtris. Amen.

FINIS.

APPRO-

APPROBATIO ORDINARII

TUm demum felices fore Reſpublicas, cum vel Philoſophi regnarent, vel philoſopharentur Reges, dictum unius ex Antiquis fuit; veriſſimum, ſi Chriſtiane intellectum; ita ſcilicet ut Philoſophiæ nomine accipiatur ejus, quæ unica & ſola vere Sapientia eſt, amor & ſtudium; Virtutis, inquam, ſecundum Chriſti Dei noſtri diſciplinam conſummatæ. Hanc quomodo ſemper ſectatus fuerit *FERDINANDVS III*, re & nomine *SANCTVS REX*, etiam in illo ſupremæ poteſtatis culmine, luculenter demonſtrant ejus Acta, hoc in libro ex Coævorum fere ſcriptis collecta. In quibus atque in adjunctis *R. P. Danielis Papebrochii S. I. Theologi* hiſtoricis Annotationibus & Commentariis, non modo nihil reperi aut ſanæ fidei aut bonis moribus contrarium; ſed multum etiam ſanctæ ædificationis & eruditionis curioſæ. Proinde cenſeo expedire, ut præſens opuſculum, ſumptum ex Actis Sanctorum Maji poſterioribus, quæ in tres alios Tomos diviſa ſub prælo ſudant, præmittatur; velut ſpecimen allatum ex vernantiſſimo omnigenæ varietatis horto, quem ſperamus brevi totum aſpicere omnium viſibus & uſibus reſeratum. In hujus itaque pulcherrimi floris contemplatione tantiſper fixi, laudemus Deum, & gratulemur inclytis Hiſpaniarum Regnis, quæ *FERDINANDVM* ſibi Regem, Eccleſiæ Propugnatorem, Cælo Sanctum, Principibus exemplar, omnibus Patronum protulerunt. Dabam Antverpiæ 1684, 9 Martii.

Antonius Hoefſtach S. T. L. Eccl. Cathed. Can. Grad. Librorum Cenſor.

F. A-

FACVLTAS SVPERIORVM

CVm Acta vitæ S. Ferdinandi, Regis Castellæ & Legionis, & Postumam ejus Gloriam, opera & studio Danielis Papebrochii è nostra Iesu Societate collecta & illustrata tres ejusdem nostræ Societatis Theologi legerint & prælo digna censuerint: ego infrascriptus, prædictæ Societatis per Flandro-belgicam Provincialis Præpositus, potestate ad id mihi facta à Rev. Adm. P. Carolo de Noyelle Præposito Generali, concedo Michaeli Knobbaërt Typographo Antverpiensi facultatem eadem imprimendi. Actum Antverpiæ MDCLXXXIV, IV *Kalendas Aprilis.*

LUDOVICUS DE CAMARGO.

SVM.

SVMMA PRIVILEGII
REGIS
CATHOLICI.

CAROLUS, Dei gratia Hiſpaniarum, Indiarumque, &c. Rex Catholicus, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſſimus Belgarum Princeps diplomate ſuo ſanxit, ne quis Acta Sanctorum menſis Maii, auctoribus Godefrido Henſchenio & Daniele Papebrochio Societatis Jesu Sacerdotibus edita, vel in toto vel ex parte, præter voluntatem Michaëlis Knobbari proximis novem annis ullo modo imprimat, aut alibi terrarum impreſſa in has noſtræ Germaniæ Inferioris ditiones importet, venaliave habeat: qui ſecus faxit, confiſcatione librorum & alia gravi pœna multabitur, uti latius patet in litteris datis Bruxellæ XXIII Junii MDCLXXIII.

Signat

LOYENS.